

**UNIWERSYTET W BIAŁYMSTOKU
WYDZIAŁ PRAWA**

Emilia Płońska

**PRZESTĘPSTWO POSŁUGIWANIA SIĘ
CUDZYM DOKUMENTEM TOŻSAMOŚCI
- UJĘCIE PRAWNE I KRYMINOLOGICZNE**

Rozprawa doktorska
napisana w Katedrze Prawa Karnego i Kryminologii
pod kierunkiem
Prof. dr hab. Katarzyny Laskowskiej

BIAŁYSTOK 2022

SPIS TREŚCI

WYKAZ SKRÓTÓW	9
WPROWADZENIE	11

ROZDZIAŁ I

METODYKA BADAŃ

§ 1. Przedmiot i cel badań	18
§ 2. Problemy i hipotezy badawcze	19
§ 3. Metody, techniki i narzędzia badawcze	24
§ 4. Organizacja i przebieg badań	29

ROZDZIAŁ II

POJĘCIE DOKUMENTU W SYSTEMIE PRAWA POLSKIEGO

§ 1. Geneza i ewolucja pojęcia dokumentu w polskim prawie	34
1. Pojęcie, cechy i funkcje dokumentu	34
2. Pojęcie dokumentu w Kodeksie postępowania administracyjnego z 1960 r. ...	42
3. Pojęcie dokumentu w Kodeksie cywilnym z 1964 r.	45
4. Pojęcie dokumentu w Kodeksie postępowania cywilnego z 1964 r.	47
5. Pojęcie dokumentu elektronicznego	49
§ 2. Pojęcie dokumentu w polskim prawie karnym i kryminalistyce	55
1. Pojęcie dokumentu w kodeksach karnych obowiązujących na ziemiach polskich w latach 1851-1931	56
2. Pojęcie dokumentu w Kodeksie karnym z 1932 r.	56
3. Pojęcie dokumentu w Kodeksie karnym z 1969 r.	58
4. Pojęcie dokumentu w Kodeksie karnym z 1997 r.	58
5. Pojęcie dokumentu w kryminalistyce	64
§ 3. Rodzaje dokumentów w polskim prawie	65
1. Pojęcie dokumentu publicznego	66
2. Rodzaje dokumentów publicznych	68

ROZDZIAŁ III

CHARAKTERYSTYKA DOKUMENTÓW TOŻSAMOŚCI WYSTĘPUJĄCYCH W POLSKIM OBRODIE PRAWNYM

§ 1. Geneza i ewolucja pojęcia dokumentu tożsamości	78
1. Pojęcie tożsamości	78
2. Pojęcie nazwiska i jego związek z pojęciem dokumentu tożsamości	81
3. Geneza i ewolucja dokumentów tożsamości w Polsce do XX wieku	83
4. Dokumenty ewidencyjne i dokumenty tożsamości w XX wieku	86
§ 2. Rodzaje dokumentów tożsamości w Polsce	92
1. Pojęcie dokumentów stwierdzających tożsamość	94
2. Charakterystyka dowodu osobistego i paszportu jako dokumentów stwierdzających tożsamość obywateli polskich	107
3. Charakterystyka dokumentów stwierdzających tożsamość cudzoziemca	127
4. Szczególne dokumenty tożsamości	131
§ 3. Rodzaje dokumentów poświadczających tożsamość	135
1. Pojęcie dokumentów poświadczających tożsamość	136
2. Rodzaje dokumentów poświadczających tożsamość	137

ROZDZIAŁ IV

CHARAKTERYSTYKA DOKUMENTÓW STWIERDZAJĄCYCH PRAWA MAJĄTKOWE W POLSKIM OBRODIE PRAWNYM

§ 1. Geneza i ewolucja pojęcia dokumentów stwierdzających prawa majątkowe	144
1. Pojęcie praw majątkowych	144
2. Podział praw majątkowych	150
3. Charakterystyka poszczególnych praw majątkowych	155
§ 2. Rodzaje dokumentów stwierdzających prawa majątkowe	161
1. Pojęcie dokumentu stwierdzającego prawa majątkowe	161
2. Podział/klasyfikacja dokumentów stwierdzających prawa majątkowe	167

ROZDZIAŁ V

KSZTAŁTOWANIE SIĘ PRZESTĘPSTWA POSŁUGIWANIA SIĘ, KRADZIEŻY LUB PRZYWŁASZCZENIA DOKUMENTU STWIERDZAJĄCEGO TOŻSAMOŚĆ INNEJ OSOBY W UJĘCIU HISTORYCZNYM

§ 1. Regulacja przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości do 1932 r.	172
1. Przestępstwo posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości w kodyfikacjach państw zaborczych	173
2. Przestępstwo posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości w rozporządzeniach Prezydenta Rzeczypospolitej w latach 1918-1932	175
§ 2. Regulacja przestępstwa posługiwania się, kradzieży lub przywłaszczenia dokumentu stwierdzającego tożsamość innej osoby w świetle Kodeksu Karnego z 1932 r.	177
§ 3. Regulacja przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości w latach 1945-1969	181
§ 4. Regulacje prawne odnoszące się do przestępstwa posługiwania się, kradzieży lub przywłaszczenia dokumentu stwierdzającego tożsamość innej osoby w świetle Kodeksu karnego z 1969 r.	183
§ 5. Regulacja przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości w świetle ustawy o ewidencji ludności i dowodach osobistych z 1974 r.	185

ROZDZIAŁ VI

PRZESTĘPSTWO POSŁUGIWANIA SIĘ CUDZYM DOKUMENTEM STYPIZOWANYM W ART. 275 § 1 I § 2 KODEKSU KARNEGO Z 1997 r.

§ 1. Przestępstwo posługiwania się, kradzieży lub przywłaszczenia dokumentu stwierdzającego tożsamość innej osoby lub jej prawa majątkowe w świetle regulacji Kodeksu karnego z 1997 r. na tle innych przestępstw przeciwko dokumentom	192
§ 2. Ustawowe znamiona przestępstwa ujętego w art. 275 § 1 i § 2 Kodeksu karnego z 1997 r.	196
1. Przedmiot ochrony	197
2. Strona przedmiotowa przestępstwa	197
3. Podmiot przestępstwa	209
4. Strona podmiotowa przestępstwa	210
5. Karalność i tryb ścigania	212
§ 3. Problem kwalifikacji prawnej przestępstwa z art. 275 § 1 i § 2 k.k.	214

ROZDZIAŁ VII
STATYSTYCZNY OBRAZ PRZESTĘPSTWA Z ART. 275 § 1 I § 2
KODEKSU KARNEGO W LATACH 1999-2019 W ŚWIETLE WYNIKÓW
ANALIZ DANYCH POLICYJNYCH

§ 1. Przestępstwo posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości na tle innych przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów w latach 1999-2019	226
1. Przestępstwo z art. 275 § 1 i § 2 k.k. na tle przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów w Polsce	226
2. Przestępstwo z art. 275 § 1 i § 2 k.k. na tle przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów w województwie podlaskim	231
§ 2. Geograficzna struktura przestępstwa z art. 275 § 1 i § 2 k.k. w latach 1999-2019	236
§ 3. Dynamika i struktura przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości w latach 1999-2019 w Polsce w świetle danych statystycznych Komendy Głównej Policji	241
1. Przestępstwo z art. 275 § 1 i § 2 k.k. na tle ogółu przestępczości w Polsce	241
2. Struktura i dynamika przestępstwa z art. 275 § 1-2 k.k. w Polsce w latach 1999 - 2019	247
3. Podejrzani o przestępstwo z art. 275 § 1-2 k.k. w Polsce w latach 1999-2019	254
§ 4. Dynamika i struktura przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości w latach 1999-2019 w województwie podlaskim w świetle danych statystycznych Komendy Wojewódzkiej Policji w Białymstoku	267
1. Przestępstwo z art. 275 § 1 i § 2 k.k. na tle ogółu przestępczości w województwie podlaskim	268
2. Struktura i dynamika przestępstwa z art. 275 § 1-2 k.k. w województwie podlaskim w latach 1999-2019	273
3. Podejrzani o przestępstwo z art. 275 § 1-2 k.k. w województwie podlaskim w latach 1999-2019	279

ROZDZIAŁ VIII
KRYMINOLOGICZNY OBRAZ PRZESTĘPSTWA Z ART. 275 § 1 I § 2
KODEKSU KARNEGO W LATACH 1999-2019 W ŚWIETLE WYNIKÓW
BADAŃ AKTOWYCH

§ 1. Ogólna charakterystyka badanych spraw karnych	294
§ 2. Opis i klasyfikacja prawna czynów	305
§ 3. Dane osobopoznawcze sprawców przestępstwa	312
1. Płeć, wiek i obywatelstwo sprawcy	312
2. Stan cywilny, stan rodzinny oraz stan zdrowia sprawcy	315
3. Wykształcenie i charakterystyka zawodowa sprawcy	317
4. Zatrudnienie, źródło utrzymania i stan majątkowy sprawcy	320
5. Karalność sprawcy	322
§ 4. <i>Modus operandi</i> sprawców przestępstwa	325
1. Czas, miejsce i okoliczności popełnienia przestępstwa	327
2. Sposoby popełnienia przestępstwa	341
§ 3. Motywy działania sprawców przestępstwa	361

ROZDZIAŁ IX

OFIARA PRZESTĘPSTWA POSŁUGIWANIA SIĘ CUDZYM DOKUMENTEM TOŻSAMOŚCI W LATACH 1999-2019 W ŚWIETLE WYNIKÓW BADAŃ AKTOWYCH

§ 1. Dane osobopoznawcze ofiar przestępstwa	368
1. Pojęcie ofiary przestępstwa	368
2. Ogólna charakterystyka ofiar przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości	370
3. Płeć, wiek i obywatelstwo ofiar	373
4. Stan cywilny, stan rodzinny oraz stan zdrowia ofiar	375
5. Wykształcenie, zatrudnienie, źródło utrzymania ofiar	378
6. Uprzednia karalność ofiar	381
§ 2. Przyczynienie się ofiary do popełnienia przestępstwa w świetle wybranych teorii wiktymologicznych	382
§ 3. Rola ofiary w genezie przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości	392
1. Osobowość ofiar w genezie przestępstwa	393
2. Relacje pomiędzy ofiarą a sprawcą	396
3. Udział ofiary w genezie przestępstwa	399

ROZDZIAŁ X
SĄDOWA REAKCJA WOBEC SPRAWCÓW PRZESTĘPSTW
POSŁUGIWANIA SIĘ CUDZYM DOKUMENTEM TOŻSAMOŚCI W
LATACH 1999-2019

§ 1. Wymiar kary, środków karnych, przepadku i środków kompensacyjnych za przestępstwo posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości w świetle wyników badań akt spraw karnych	411
§ 2. Wymiar kary wobec sprawców przestępstw z art. 275 § 1 i § 2 k.k. w Polsce w świetle danych statystycznych Ministerstwa Sprawiedliwości	430

ROZDZIAŁ XI
PRZECIWDZIAŁANIE PRZESTĘPSTWU POSŁUGIWANIA SIĘ
CUDZYM DOKUMENTEM TOŻSAMOŚCI

§ 1. Zagrożenia bezpieczeństwa wynikające z posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości	456
§ 2. Instytucjonalne sposoby przeciwdziałania przestępstwu posługiwania się cudzym dokumentem	463
1. Rejestry publiczne	463
2. Paszportowy System Informacyjny	471
3. Krajowy System Informacyjny Policji - KSIP	473
4. System „Dokumenty Zastrzeżone”	474
§ 3. Możliwości i sposoby poprawy efektywności przeciwdziałania przestępstwu posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości	477
PODSUMOWANIE	487
BIBLIOGRAFIA	505
WYKAZ TABEL	535
WYKAZ WYKRESÓW	541
WYKAZ SYGNATUR AKT SPRAW KARNYCH OBJĘTYCH BADANIEM	543
ANEKS	546

WYKAZ SKRÓTÓW

1. Akty prawne

Konstytucja RP	Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej
k.k.	Kodeks karny
k.p.k.	Kodeks postępowania karnego
k.c.	Kodeks cywilny
k.p.c.	Kodeks postępowania cywilnego
k.p.a.	Kodeks postępowania administracyjnego
k.k.s.	Kodeks karny skarbowy
k.r.o.	Kodeks rodzinny i opiekuńczy
UoDp	Ustawa z dnia 22 listopada 2018 r. o dokumentach publicznych (Dz. U. z 2019 r., poz. 53)
UoCudz	Ustawa z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach (Dz. U. z 2013 r., poz. 1650 ze zm.)
UoDOS	Ustawa z dnia 6 sierpnia 2010 r. o dowodach osobistych (Dz. U. z 2010 r., Nr 167, poz. 1131; Dz. U. z 2020 r., poz. 332)
UoWTRP	Ustawa z dnia 14 lipca 2006 r. o wjeździe na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, pobycie oraz wyjeździe z tego terytorium obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej i członków ich rodzin (Dz. U. z 2017 r., poz. 900)
e-IDAS	Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 910/2014 z dnia 23 lipca 2014 r. w sprawie identyfikacji elektronicznej i usług zaufania w odniesieniu do transakcji elektronicznych na rynku wewnętrznym oraz uchylające dyrektywę 1999/93/WE (Dz. U. UE. L, Nr 257, poz.73)

2. Czasopisma, publikatory

Dz. U.	Dziennik Ustaw
Dz. Urz.	Dziennik Urzędowy
Dz. Urz. UE	Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej
M. P.	Monitor Polski
Prok. i Pr.	Prokuratura i Prawo
Prz. Orz. PA	Przegląd Orzecznictwa Prokuratury Apelacyjnej
OSN	Orzecznictwo Sądu Najwyższego
OSA	Orzecznictwo Sądu Apelacyjnego
OSNC	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna
OSNK	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna
OSNKW	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna i Wojskowa
ONSA	Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego
KZS	Krakowskie Zeszyty Sądowe

3. Organy

SN	Sąd Najwyższy
SA	Sąd Apelacyjny
SR	Sąd Rejonowy
SO	Sąd Okręgowy
NSA	Naczelny Sąd Administracyjny
KGP	Komenda Główna Policji
MSWiA	Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji
PUODO	Prezes Urzędu Ochrony Danych Osobowych

4. Inne

KSIP	Krajowy System Informacyjny Policji
SRP	System Rejestrów Państwowych
PSI	Paszportowy System Informacyjny
VIS	Wizowy System Informacyjny
SIS	System Informacyjny Schengen
CEWiUDP	Centralna Ewidencja Wydanych i Unieważnionych Dokumentów Paszportowych
OEWIUDO	Ogólnopolska Ewidencja Wydanych i Unieważnionych Dowodów Osobistych
RDO	Rejestr Dowodów Osobistych
PESEL	Powszechny Elektroniczny System Ewidencji Ludności
REGON	numer identyfikacyjny w Krajowym Rejestrze Urzędowym Podmiotów Gospodarki Narodowej
KRS	Krajowy Rejestr Sądowy
KRK	Krajowy Rejestr Karny
PWPW	Polska Wytwórnia Papierów Wartościowych
CRWD	Centralne Repozytorium Wzorów Dokumentów
KRS	Krajowy Rejestr Sądowy
KRK	Krajowy Rejestr Karny
ESP	Elektroniczna Skrzynka Podawcza
e-PUAP	Elektroniczna Platforma Usług Administracji Publicznej
EZD	Elektroniczne Zarządzanie Dokumentacją
VAT	podatek od towarów i usług
VIN	numer identyfikacyjny pojazdu

WPROWADZENIE

Życiu każdego człowieka począwszy od dnia narodzin (akt urodzenia) do śmierci (akt zgonu) towarzyszy dokument. Towarzystwo dokumentu w codziennym życiu stało się tak powszechne, że współczesna jednostka nie może bez niego istnieć. Potwierdzeniem tego stanu jest wypowiedź znawcy problemu, że człowiek to ciało, dusza i dokumenty. Z pojęciem dokumentu ściśle powiązane są również takie pojęcia jak bezpieczeństwo, wiarygodność czy zaufanie. Jesteśmy, zwłaszcza mocno, związani ze szczególnym typem dokumentu jakim jest dokument tożsamości, którego jedną z podstawowych funkcji jest zapewnienie utrwalenia czynności prawnych i innych zdarzeń prawnych¹.

W obszarze przestępstw skierowanych przeciwko dokumentom dostrzec można znaczny ich wzrost, dlatego też szczególnego znaczenia nabiera ochrona ich wiarygodności. Niewątpliwie o doniosłości ochrony dokumentu świadczy fakt, iż jest on chroniony na gruncie wielu dziedzin prawa m.in. karnego, cywilnego, administracyjnego.

Przedstawiciele prawa karnego rzadko zajmują się zagadnieniem związanym z posługiwaniem się cudzym dokumentem tożsamości. Oprócz komentarzy do kodeksu karnego i kilku artykułów naukowych oraz monografii autorstwa K. Czaplickiego² brakuje kompleksowych opracowań wskazanego przestępstwa. Wskazana publikacja K. Czaplickiego pt. „Dokumenty tożsamości. Jawność i bezpieczeństwo” nie dotyczy jednak bezpośrednio samego przestępstwa określonego w art. 275 k.k., lecz regulacji prawnej różnych dokumentów tożsamości. Duży nacisk kładzie ona na kryminalistyczny aspekt ich ochrony oraz rozwiązania organizacyjno - techniczne wprowadzane w celu przeciwdziałania kradzieży tożsamości.

W kręgu zainteresowań znawców doktryny bywa zwykle zjawisko fałszowania dokumentów (art. 270-271 kk), co znajduje odzwierciedlenie w ilości publikacji naukowych na ten temat w tym rozpraw doktorskich³. W prawnokarnej i kryminologicznej literaturze

¹ W. Wróbel, (w:) A. Zoll (red.), Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz do art. 1-116, Wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2012, s. 1533.

² Por. K. Czaplicki, Dokumenty tożsamości. Jawność i bezpieczeństwo, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2016.

³ Por. J. Błachut, Dokument jako przedmiot ochrony prawnokarnej, Wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2011; J. Piórkowska-Flieger, Fałsz dokumentu w polskim prawie karnym, Wyd. Zakamycze, Kraków 2004; J. Piórkowska-Flieger, Nowe typy przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów w przyszłym Kodeksie karnym, (w:) Polska lat dziewięćdziesiątych. Przemiany państwa i prawa, t. 3. Materiały z konferencji „Polska lat dziewięćdziesiątych. Przemiany państwa i prawa”, Lublin - Kazimierz, 28 - 30 kwietnia 1997 r., Lublin 1997; J. Piórkowska-Flieger, Przestępstwa przeciwko wiarygodności dokumentów w nowym Kodeksie karnym, „Przegląd Sądowy” 1997, nr 10; J. Piórkowska-Flieger, Prawne i społeczne uzasadnienie karalności fałszu dokumentu, „Studia Iuridica Lublinensia” 2003, t. I; F. Schroeder, Karnoprawne i kryminologiczne problemy

przedmiotu brakuje opracowania monograficznego poświęconego przestępstwu z art. 275 k.k. Wiele opracowań ma charakter przyczynkarski, dogmatyczny lecz brakuje szerszego ujęcia problematyki dokumentów tożsamości⁴.

Do przeprowadzenia badań empirycznych dotyczących przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości skłania brak kompleksowego, monograficznego opracowania tej problematyki, wymóg aktualizacji wiedzy o wspomnianym wyżej przestępstwie, jak również jego uwarunkowania w płaszczyznach etiologicznej i fenomenologicznej.

Z danych statystycznych wynika, że przestępstwo to jest jednym z najczęściej popełnianych przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów. W ostatnich latach odsetek osób posługujących się cudzym dokumentem nieznacznie spada, niemniej w literaturze przedmiotu odnaleźć można przekonanie o istnieniu ciemnej liczby przestępstw dotyczących posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości⁵. Wspomniana duża liczba ukrytych przypadków nasuwa zatem podejrzenie, że statystyki nie oddają w pełni skali popełnianych przestępstw z art. 275 k.k., dlatego wymagało to badań.

Art. 275 k.k. składa się z dwóch paragrafów, mających odniesienie do przestępstw z użyciem dokumentów tożsamości lub dokumentów potwierdzających prawa majątkowe. Obejmuje przestępstwa związane z posługiwaniem się cudzym dokumentem tożsamości lub stwierdzającym prawa majątkowe, a także z wykonywaniem niedozwolonych czynności, prowadzących do wejścia w posiadanie takiego dokumentu. W praktyce oznacza to kradzież lub przywłaszczenie. Odpowiedzialność za posługiwanie się cudzym dokumentem tożsamości może obejmować legitymowanie się takim dokumentem w przypadku kontroli lub w celu identyfikacji w wybranej placówce czy instytucji. Przestępstwo popełnia również ta osoba, która powołuje się na treść dowodu tożsamości osoby trzeciej posiadanego przy niej podczas kontroli. Znamiona przestępstwa zostają wyczerpane w każdej sytuacji, w której zostaną wykorzystane informacje z cudzego dokumentu.

W tym miejscu należy zaznaczyć, że nazwa przestępstwa użyta w tytule rozprawy jest skrótem myślowym, ponieważ w praktyce chodzi o przestępstwo posługiwania się, kradzieży

falszerstwa dokumentów, (w:) Z. Kegel, (red.), Problemy dowodu z dokumentu. Materiały VIII Wrocławskiego Sympozjum Badań Pisma 17 - 19 czerwca 1998 r., Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1999.

⁴ Por. A. Płońska, Wiarygodność dokumentów w polskim prawie karnym, Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego, t. XXXII, AUWr No 3609, Wrocław 2014; Z. Kalas, Przestępstwa przeciwko wiarygodności dokumentów, (w:) Nowa kodyfikacja karna. Kodeks karny. Krótkie komentarze, z. 7, Wyd. Ministerstwa Sprawiedliwości, Departament Kadr i Szkolenia, Warszawa 1997; I. M. Jankowska, Ochrona dokumentów tożsamości w polskim prawie karnym, „Studia Lubuskie” 2016, t. XII; E. Zgajewska-Rytelewska, Dowód osobisty, zastosowane zabezpieczenia a weryfikacja autentyczności, „Policja” 2013, nr 2.

⁵ K. Czaplicki, op. cit., s. 196-199.

i przywłaszczenia dokumentu tożsamości innej osoby oraz jej praw majątkowych, a także wywóz tych dokumentów za granicę - przestępstw określonych w art. 275 § 1 i 275 § 2 k.k.

Celem rozprawy jest zatem przedstawienie i uporządkowanie dorobku literatury w badanym obszarze, ocena skuteczności prawnych regulacji konstrukcji czynu zabronionego określonego w art. 275 k.k., wskazanie charakterystycznych cech przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości, analiza fenomenologii przestępstwa stypizowanego w art. 275 k.k., charakterystyka sprawców, motywów ich działania oraz sposobów popełniania przestępstw i ofiar przestępstw, diagnoza tendencji rozwojowych oraz wskazanie możliwości przeciwdziałania przestępstwu posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości.

Dokonany zarys problemu ujawnił konieczność podjęcia zarówno prawnokarnej, jak i kryminologicznej analizy przestępstwa określonego w art. 275 § 1 i § 2 k.k. W związku z tym przyjęto wielopłaszczyznowe spojrzenie na problematykę wskazanego przestępstwa.

Praca ma charakter dogmatyczno - empiryczny. W części dogmatycznej (teoretycznej) punktem wyjścia do rozważań dotyczących przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem jest niespójność definicji dokumentu w kodeksie karnym (czterokrotnie zmieniana) oraz definicji dokumentu tożsamości, która również na przestrzeni wielu lat ulegała licznym zmianom. Stąd też znaczna część pracy poświęcona została charakterystyce dokumentów tożsamości oraz dokumentów stwierdzających prawa majątkowe, jak również próbie ujednoczenia pojęć. W części dogmatycznej przedstawiono także ewolucję regulacji prawnych, dotyczących przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem, począwszy od kodeksu karnego z 1932 r., poprzez kodeks karny z 1969 r., a skończywszy na kodeksie karnym z 1997 r. Opisane zostały również znamiona przestępstwa stypizowanego w art. 275 k.k. w świetle obowiązującego ustawodawstwa. Pozwoliło to na zbadanie genezy i ewolucji rozwiązań prawnych dotyczących przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości, określenia kierunku zmian regulacji prawnych oraz na prześledzenie i ocenę ewolucji polityki karnej.

W części empirycznej został przedstawiony statystyczny obraz przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości w świetle wyników badań danych policyjnych zarówno Komendy Głównej Policji, jak również Komendy Wojewódzkiej Policji w Białymstoku w latach 1999-2019, pozwalający na umiejscowienie przestępstwa z art. 275 k.k. na tle innych przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów w Polsce, jak również określenie jego dynamiki i struktury. Zakres czasowy badań ustalony na lata 1999-2019 wynika z faktu, iż rok 1999 jest pierwszym pełnym rokiem obowiązywania kodeksu karnego

z 1997 r. Górną granicę wyznacza czas rozpoczęcia badań. Ujęcie takie pozwoli na weryfikację postawionych hipotez badawczych.

Celem badań empirycznych jest również analiza fenomenu przestępstwa stypizowanego w art. 275 kk. Do określenia kryminologicznych aspektów przestępstwa związanego z posługiwaniem się, kradzieżą lub przywłaszczeniem dokumentu tożsamości innej osoby lub jej praw majątkowych, posłużyły przeprowadzone badania aktowe w Sądzie Rejonowym i w Sądzie Okręgowym w Białymstoku za lata 1999-2019.

W związku z tak postawionymi zadaniami i celami badawczymi ukształtowano następującą strukturę rozprawy doktorskiej, składającej się z Wprowadzenia, Wykazu skrótów, jedenastu rozdziałów, Podsumowania, Bibliografii, Wykazu tabel, Wykazu wykresów, Wykazu sygnatur akt spraw karnych objętych badaniem oraz Aneksu.

W rozdziale I przedstawiono metodykę badań przestępstw określonych w art. 275 § 1 i § 2 k.k. wskazując na przedmiot i cel badań przyświecający ich prowadzeniu, zastosowane metody, techniki oraz wykorzystane narzędzia badawcze, a także organizację i przebieg całego procesu badawczego odpowiadającego postawionym problemom i hipotezom badawczym.

Rozdział II poświęcono problematyce pojęcia „dokumentu” w rozumieniu interdyscyplinarnym, rozpatrywanym zarówno na gruncie prawa cywilnego, administracyjnego, jak i karnego, wskazując na niespójność definicyjną występującą w obrocie prawnym, prowadzącą do wielu problemów interpretacyjnych, niesprzyjających właściwym sposobom ochrony dokumentu jako dobra prawnego.

Przybliżono również pojęcie dokumentu publicznego oraz dokonano przeglądu poszczególnych kategorii dokumentów publicznych, do których niewątpliwie należą dokumenty tożsamości.

W rozdziale III dokonano charakterystyki dokumentów tożsamości występujących w obrocie prawnym. Zaprezentowano genezę i ewolucję pojęcia dokumentu tożsamości, poczynając od wytworów kancelaryjnych sądów i urzędów szlacheckich a skończywszy na współczesnych paszportach oraz dowodach osobistych. W tej części rozprawy dokonano rozróżnienia dokumentów poświadczających i stwierdzających tożsamość, poprzez rozdzielenie dokumentów publicznych w obrębie obu tych kategorii. Należy podkreślić, że mając na względzie omówienie dokumentów tożsamości, celem nie było dokonanie kompleksowego opisu każdego z nich, lecz wskazanie najważniejszych aspektów mających znaczenie dla realizacji przestępstw z art. 275 k.k.

W kolejnym rozdziale dokonano analizy pojęcia dokumentu stwierdzającego prawa majątkowe. Mając na względzie fakt, iż prawa majątkowe, podobnie jak dokument tożsamości stanowią przedmiot czynności wykonawczej badanego przestępstwa koniecznym było rozróżnienie, który z dokumentów można zaliczyć do tej kategorii. Złożoność tej problematyki została pokazana w oparciu o dorobek orzecznictwa i na tej podstawie dokonano konceptualizacji pojęć. Zwrócono uwagę na wątpliwości i nieścisłości występujące w doktrynie towarzyszące stworzeniu katalogu dokumentów zaliczanych do kategorii dokumentów stwierdzających prawa majątkowe.

Rozdział V rozprawy został poświęcony aspektom historycznym badanego przestępstwa. Omówiono w nim kształtowanie się przestępstwa posługiwania się, kradzieży lub przywłaszczenia dokumentu stwierdzającego tożsamość innej osoby zaczynając od ich regulacji w kodyfikacjach państw zaborczych, poprzez kodeksy karne z 1932 r. i z 1969 roku a kończąc na ustawie o ewidencji ludności i dowodach osobistych z 1974 r. Wskazane w tym rozdziale procesy kształtowania się oraz przemian badanego przepisu karnego odegrały duży wpływ na obecny kształt oraz zajmowane miejsce w obowiązującym od 1997 roku kodeksie karnym.

W rozdziale VI skupiono się nad problematyką przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem stypizowanego w art. 275 § 1 i § 2 k.k. mając na względzie obowiązujące obecnie regulacje prawne. W pierwszej kolejności przedstawiono kwestię miejsca przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości na tle innych przestępstw przeciwko dokumentom, a następnie omówiono jego ustawowe znamiona, poczynając od przedmiotu ochrony, strony przedmiotowej przestępstwa, podmiotu i strony podmiotowej przestępstwa, a skończywszy na karalności i trybie ścigania oraz zbiegu przestępstw i przepisów ustawy.

Cztery kolejne rozdziały mają charakter empiryczny. W rozdziale VII zaprezentowano statystyczny obraz przestępstwa z art. 275 § 1 i § 2 k.k. w latach 1999 - 2019 w świetle wyników analiz danych policyjnych. Omówiono dynamikę i strukturę badanego przestępstwa na tle innych przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów zarówno w Polsce, jak i w woj. Podlaskim. Następnie w oparciu o dane Komendy Głównej Policji przedstawiono dynamikę i strukturę przestępstw z art. 275 k.k. na tle ogółu przestępczości w Polsce, zaś w oparciu o dane Komendy Wojewódzkiej Policji w Białymstoku - w województwie podlaskim. Na tle rysujących się tendencji spadkowych lub wzrostowych badanego przestępstwa starano się dokonać oceny kierunku rozwoju i zakresu przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości.

Kryminologicznemu obrazowi przestępstw z art. 275 § 1 i § 2 k.k. w latach 1999 - 2019 w świetle wyników badań aktowych poświęcono rozdział VIII niniejszej rozprawy. W tej części rozprawy zaprezentowano dane osobopoznawcze sprawców przestępstw określonych w art. 275 k.k., uwzględniając m.in. ich płeć, wiek i obywatelstwo, stan cywilny, rodzinny i majątkowy, wykształcenie, zatrudnienie, źródło utrzymania oraz uprzednią karalność, uzyskane w toku analizy badanych akt spraw karnych prowadzonych w Sądzie Rejonowym i Sądzie Okręgowym w Białymstoku. Wskazano najczęstsze przejawy, sposoby i motywy działania sprawców przestępstw. Analizując okoliczności popełnienia przestępstw z art. 275 §1 i §2 k.k. określono m.in. najczęściej występujące czynności sprawcze oraz rodzaj użytego dokumentu służącego do popełnienia omawianych przestępstw.

Ofierze przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości w świetle wyników badań aktowych poświęcono rozdział IX. Uwzględniono w nim następujące aspekty: ich dane osobopoznawcze, przyczynienie się ofiary do popełnienia przestępstwa w świetle wybranych teorii wiktymologicznych, jak również rolę ofiary w genezie przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości. Celowe wyodrębnienie ofiary w oddzielnym rozdziale miało na celu szczegółowsze przedstawienie charakterystyki ofiary przestępstwa. Miało również posłużyć określeniu relacji pomiędzy sprawcą a ofiarą przestępstwa oraz wskazaniu roli ofiary w genezie przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości.

Ostatni rozdział badawczy został poświęcony analizie sądowej reakcji karnej wobec sprawców przestępstw z art. 275 § 1 i § 2 k.k. w latach 1999 - 2019. W rozdziale X zaprezentowano w pierwszej kolejności różne sposoby reakcji karnej zastosowanej wobec sprawców przestępstw z art. 275 k.k. § 1 i § 2 w świetle wyników badań akt spraw karnych, a następnie omówiono sądowy wymiar kar orzeczonych wobec sprawców przestępstw z art. 275 k.k. w świetle danych statystycznych uzyskanych z Ministerstwa Sprawiedliwości. Zebrane dane służyły porównaniu i ocenie skuteczności zastosowanych środków karnych podejmowanych przez sądy powszechne.

Rozdział XI dotyczy problematyki przeciwdziałania przestępstwu posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości. Scharakteryzowano w nim zagrożenia bezpieczeństwa wynikające z posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości wskazując na instytucjonalne sposoby przeciwdziałania temu przestępstwu oraz na możliwości i kierunki poprawy efektywności przeciwdziałania przestępstwu posługiwania się cudzym dokumentem.

Rozprawę doktorską kończą wnioski z przeprowadzonych badań empirycznych, stanowiące kwintesencję spostrzeżeń i uwag poczynionych w toku pracy oraz odpowiedzi

na zadane pytania badawcze odnoszące się zarówno do sprawcy, czynu, jak i ofiary badanego przestępstwa.

Zaproponowany układ pracy doktorskiej miał posłużyć kompleksowemu poznaniu fenomenu przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości zarówno w aspekcie prawno- karnym, jak i kryminologicznym.

ROZDZIAŁ I

METODYKA BADAŃ

§ 1. Przedmiot i cel badań

Zasadniczym celem poznania naukowego jest dostarczenie wiedzy, którą można zweryfikować, wiedzy mającej pomóc wyjaśnić, przewidzieć i zrozumieć interesujące badacza zjawiska empiryczne. Opracowanie każdej procedury badawczej nieuchronnie wiąże się z określeniem przedmiotu badań, celu oraz problemów badawczych, stąd też badania naukowe stanowią zespół złożonych czynności, których celem jest rozwiązanie nurtujących badacza problemów, czyli pytań, na które badacz w toku dogłębnej analizy próbuje znaleźć odpowiedź. Ogólnym celem prowadzonych badań naukowych jest zatem bliższe poznanie badanej rzeczywistości interesującej badacza.

Przedmiotem badań określa się badane zjawiska wskazując przy tym ramy czasowo - przestrzenne jego występowania, natomiast celem badań naukowych, zarówno jakościowych, jak i ilościowych, zazwyczaj pozostaje poznanie bądź lepsze zgłębienie zagadnienia interesującego badacza. W literaturze metodologicznej podaje się, że przedmiotem badań są obiekty i zjawiska znajdujące się w centrum zainteresowania badacza. A zatem należy uznać, że jest to ogół konkretnych zjawisk, przedmiotów lub osób oznaczonych przez empiryczne terminy ujęte w problemowych pytaniach. Oznacza to, że przedmiot badań określa płaszczyznę działań badacza¹.

Przedmiotem badań społecznych według J. Sztumskiego „(...) jest wszystko to, co składa się na rzeczywistość społeczną”², a zatem zarówno zbiorowości i zbiory społeczne, instytucje społeczne, jak i procesy oraz zjawiska społeczne. Zgodnie z tym założeniem przedmiotem badań w niniejszej rozprawie doktorskiej uczyniono jedno z przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów stypizowane w art. 275 k.k., a mianowicie przestępstwo posługiwania się, kradzieży lub przywłaszczenia cudzego dokumentu tożsamości lub praw majątkowych innej osoby.

Odnosząc się do celu badań podkreślić należy, że jest on różnie definiowany przez współczesnych metodologów. W. Dutkiewicz wyjaśnia cel badań jako „poznanie naukowe

¹ W. Pytlakowski, Organizacja badań i ocena prac naukowych, Wyd. PWN, Warszawa 1981, s. 134.

² J. Sztumski, Wstęp do metod i technik badań społecznych, Wyd. Naukowe „Śląsk”, Katowice 2005, s. 18.

istniejącej realnie empirycznie rzeczywistości społecznej, opis jakiegoś zjawiska, instytucji, bądź jednostki”³.

Przyjmuje się, że będąc u progu pracy badawczej należy określić jej cel. Zwyczajowo badacze formułują cel lub cele badań, używając najczęściej czasowników, takich jak: „identyfikacja”, „klasyfikacja”, „ustalenie”, „ocena”, „analiza” itp. wskazując już częściowo na rezultat badań.

W tym miejscu warto odwołać się do metodologicznych definicji celu badawczego. Jedna z nich mówi, iż „Podstawowym kryterium zdefiniowania trudności i uznania jej za problem naukowy jest określenie celu(ów) badania naukowego. Coś staje się trudnością dopiero przez pryzmat celu, którym może być ustalenie (rozpoznanie naukowe), ocena, wycena (przypisanie wartości i znaczenia naukowego) oraz osiągnięcie wyznaczonego, przyszłego, przewidywanego i pożądanego stanu rzeczy (naukowe kształtowanie przedmiotu)”⁴.

Mając na względzie wskazaną już płaszczyznę działań (przedmiot badań) określono również cele rozprawy. Za cel badań przyjęto: przedstawienie i uporządkowanie dorobku literatury w badanym obszarze, ocenę skuteczności prawnokarnej regulacji konstrukcji czynu zabronionego określonego w art. 275 k.k., wskazanie charakterystycznych cech przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości, analizę fenomenu przestępstwa stypizowanego w art. 275 k.k., charakterystykę sprawców, motywów ich działania oraz sposobów popełniania przestępstw, uzyskanie informacji o ofiarach przestępstw, diagnozę tendencji rozwojowych oraz wskazanie możliwości przeciwdziałania przestępstwu posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości.

§ 2. Problemy i hipotezy badawcze

W literaturze przedmiotu powszechnie przyjęto pogląd, że sformułowanie problemów badawczych stanowi element wyjściowy szeroko rozumianej metody naukowej, natomiast działania podejmowane w procesie badań naukowych służą rozwiązywaniu tych problemów.

Pochodzący z j. greckiego od słowa *problema* termin „problem” oznacza przeszkodę albo trudność, ponadto jest również rozumiany jako sprawa sporna, zagadnienie lub zadanie wymagające rozwiązania, rozstrzygnięcia lub wyjaśnienia⁵. Przystępując do formułowania

³ W. Dutkiewicz, Praca magisterska. Przewodnik metodyczny dla studentów pedagogiki, Wyd. Strzelec, Kielce 1996, s. 15.

⁴ H. Witczak, Problemy i twierdzenia naukowe, (w:) M. Sławińska, H. Witczak (red.), Podstawy metodologiczne prac doktorskich, Wyd. PWE, Warszawa, 2012, s. 73.

⁵ J. Apanowicz, Metodologiczne elementy procesu poznania naukowego w teorii organizacji i zarządzania, Wyd. WSAiB, Gdynia 2000, s. 66.

problemu podjętych badań, należy najpierw wyjaśnić czym jest problem badawczy. W naukach społecznych istnieje wiele jego definicji.

Mianem problemu badawczego w sensie naukowym określa się niedostatek wiedzy o określonym zagadnieniu występujący w danej dyscyplinie lub specjalności naukowej, a zatem jest to przeszkoda ukazująca niewiedzę w obrębie danej wiedzy⁶.

J. Sztumski „problemem badawczym nazywa to, co jest przedmiotem wysiłków badawczych, czyli to co orientuje przedsięwzięcia poznawcze”⁷, natomiast według S. Nowaka „problem badawczy to tyle, co pewne pytanie lub zespół pytań, na które odpowiedzi ma dostarczyć badanie”⁸.

Ch. Frankfort-Nachmias oraz D. Nachmias problem badawczy definiują jako „bodziec intelektualny wywołujący reakcję w postaci badań naukowych”⁹.

Samo sformułowanie problemu polega na określeniu pytania, na które albo jeszcze nie uzyskano odpowiedzi, albo uzyskano odpowiedź, przy czym jeszcze nie jest ona dostatecznie precyzyjna. Wyrażone problemy muszą zatem wyczerpać zakres niewiedzy zawarty w temacie badań, co oznacza, że problemy w sposób bardziej precyzyjny określają zakres wątpliwości badacza, a tym samym określają teren jego badawczych poszukiwań.

Problem badawczy jest pewną formą organizacji badań naukowych - otwiera drogę całemu procesowi badawczemu i jest bezpośrednim twórcą hipotez¹⁰. Zdefiniowanie problemu przesądza o kierunku badań, ich treści, zakresie oraz przyjęciu określonych hipotez, metod, technik i narzędzi badawczych.

Zgodnie z metodologią nauk poprzez hipotezę „rozumie się takie przypuszczenie dotyczące zachodzenia pewnych zjawisk lub zależność między nimi, które pozwala wyjaśnić jakiś niewytłumaczony dotąd zespół faktów będących dotąd problemem”¹¹. Hipoteza jest zatem sformułowaniem przypuszczenia dotyczącego przyczyn zaobserwowanych zjawisk bądź sformulowaniem pewnego założenia/przypuszczenia, które należy zweryfikować. Zatem hipoteza, będąc pewnym przypuszczeniem na temat rzeczywistości, wymaga sprawdzenia, czyli oceny jej prawdziwości, która odbywa się przez porównanie stanu hipotetycznego ze stanem faktycznym.

⁶ K. Kuciński (red.), *Elementy metodyki rozprawy doktorskiej*, Wyd. Difin, Warszawa 2015, s. 144.

⁷ J. Sztumski, op. cit., s. 42.

⁸ S. Nowak, *Metodologia badań społecznych*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 26.

⁹ Ch. Frankfort-Nachmias, D. Nachmias, *Metody badawcze w naukach społecznych*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2001, s.67.

¹⁰ R. A. Podgórski, *Metodologia badań socjologicznych. Kompendium wiedzy metodologicznej dla studentów*, Oficyna Wydawnicza „Branta”, Bydgoszcz 2007, s. 116-124.

¹¹ T. Kotarbiński, *Elementy teorii poznania, logiki formalnej i metodologii nauk*, Wyd. PWN, Warszawa 1960, s. 34.

Według R. A. Podgórskiego, rola hipotez w badaniach naukowych jest nieoceniona, ponieważ służą one nie tylko do wyznaczania nowych celów w badaniach, lecz również wyznaczają zakres poszukiwań odpowiedzi na dane pytania, ukazują teoretyczne przesłanki wyjaśnień oraz określają obszary „niewiedzy” w danym zakresie¹².

Biorąc pod uwagę dogmatyczno - kryminologiczny charakter niniejszej rozprawy sformułowano trzy główne problemy badawcze oraz odpowiadające im hipotezy badawcze.

W pierwszej kolejności sformułowano problem główny o charakterze prawnym brzmiący: „W jaki sposób kryminalizacja posługiwania się cudzym dokumentem wpływa na bezpieczny obrót prawny dokumentów stwierdzających tożsamość i prawa majątkowe?”

Pierwszy przedstawiony problem badawczy pozwolił na wysunięcie następującej hipotezy głównej, iż „Kryminalizacja posługiwania się cudzym dokumentem w niewielkim stopniu wpływa na bezpieczny obrót prawny dokumentów stwierdzających tożsamość i prawa majątkowe”.

Tak sformułowany problem badawczy doprecyzowano poprzez wyodrębnienie problemów szczegółowych, skonstruowanych w następujący sposób:

1. W jakim kierunku ewoluowały zmiany przepisów dotyczących posługiwania się cudzym dokumentem na przestrzeni lat?
2. Które znamiona przestępstwa posługiwania się, kradzieży lub przywłaszczenia dokumentu stwierdzającego tożsamość innej osoby sprawiają największe trudności interpretacyjnych w doktrynie?
3. W jakim zakresie obecny stan rozwiązań prawnych regulujących odpowiedzialność za przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem wymaga dokonania zmian zmierzających do skutecznej ochrony bezpieczeństwa obrotu prawnego dokumentami?

Poszukując odpowiedzi na wskazane powyżej szczegółowe problemy badawcze sformułowano następujące, odpowiadające im hipotezy szczegółowe:

1. Zakres kryminalizacji przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem na przestrzeni lat uległ rozszerzeniu.
2. Największe problemy interpretacyjne sprawia zakres pojęcia „dokument stwierdzający prawa majątkowe”.
3. Obecny stan rozwiązań prawnych regulujących odpowiedzialność za przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem do skutecznej ochrony bezpieczeństwa obrotu prawnego dokumentami wymaga dokonania zmian w zakresie zmniejszenia częstotliwości wdrażania nowych dokumentów tożsamości.

¹² R. A. Podgórski, op. cit., s. 132.

W płaszczyźnie kryminologicznej problem główny sformułowano w sposób następujący: „Na czym polega współczesna specyfika przestępstwa posługiwania się, kradzieży lub przywłaszczenia dokumentu stwierdzającego tożsamość innej osoby lub jej prawa majątkowe?”

Drugiemu głównemu problemowi badawczemu przyporządkowano następującą hipotezę: „Współczesna specyfika przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem przejawia się w coraz bardziej wyrafinowanych sposobach kradzieży lub przywłaszczenia dokumentu stwierdzającego tożsamość innej osoby lub jej prawa majątkowe”.

Tak szeroko zakreślony kryminologiczny problem badawczy wymagał doprecyzowania poprzez sformułowanie następujących pytań szczegółowych:

1. Jaki jest udział przestępstw posługiwania się cudzym dokumentem w ogólnej strukturze przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów w Polsce?
2. Jakie tendencje w zakresie dynamiki przejawia przestępstwo posługiwania się cudzym dokumentem stypizowane w art. 275 § 1 i § 2 kk?
3. Kim są sprawcy przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem?
4. Jakie są najczęstsze motywy ich działania?
5. Na czym polega *modus operandi* tego przestępstwa ?
6. Jaki jest udział ofiar w genezie przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości?
7. Jak kształtuje się polityka karna sądów wobec sprawców analizowanego przestępstwa?

W ramach części kryminologicznej rozprawy szczegółowe hipotezy badawcze zakładają iż:

1. Udział przestępstw posługiwania się cudzym dokumentem w ogólnej strukturze przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów w Polsce jest znaczny.
2. Przestępstwo posługiwania się cudzym dokumentem stypizowane w art. 275 § 1 i § 2 kk wykazuje wzrost.
3. Sprawcami przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem najczęściej są młodzi mężczyźni specjalizujący się w kradzieży tożsamości.
4. Motyw działania sprawców najczęściej przybierał charakter rabunkowy lub majątkowy.
5. Najczęstszym sposobem posługiwania się cudzym dokumentem jest celowe legitymowanie się nim jako własnym i wykorzystania go jako własnego; sposobem kradzieży - jest zabór wraz z innymi dobrami, będącymi w centrum zainteresowania

sprawcy, a sposobem przywłaszczenia - zatrzymanie znalezionej dokumentu, natomiast bezprawny przewóz za granicę następuje poprzez transfer za pomocą pośredników.

6. Ofiary przestępstw posługiwania się dokumentem tożsamości nierzadko ułatwiają sprawcom popełnianie przestępstwa określonych w art. 275 k.k.
7. Sądy prowadzą łagodną politykę karną wobec sprawców analizowanych przestępstw.

Ponadto na potrzeby rozprawy sformułowano też następujący problem o charakterze kryminalistycznym: „Czy i w jaki sposób wielość obowiązujących jednocześnie wzorów dokumentów tożsamości wpływa na popełnianie przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów?”

Temu problemowi badawczemu przyporządkowano następującą hipotezę: „Wielość obowiązujących jednocześnie wzorów dokumentów tożsamości w znaczny sposób wpływa na popełnianie przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów”.

Na potrzeby badań przyjęto następujące szczegółowe problemy badawcze:

1. W jakim zakresie wraz z rozwojem technologii zwiększa się przestępczość przeciwko wiarygodności dokumentów?
2. W jaki sposób rozwój kryminalistyki wpływa na ograniczenie przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów?
3. Jaki wpływ na popełnienie przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości ma wielość i brak ich zunifikowanych wzorców?

Szczegółowe hipotezy badawcze o charakterze kryminalistycznym zakładają natomiast, iż:

1. Wraz z rozwojem technologii przestępczość przeciwko wiarygodności dokumentów w znacznym zakresie wykazuje wzrost.
2. Rozwój kryminalistyki znacznie wpływa na ograniczenie przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów.
3. Wielość obowiązujących w danym okresie wzorców dokumentów tożsamości oraz brak ich unifikacji znacznie wpływa na ilość popełnianych przestępstw.

Osiągnięcie założonych problemów badawczych oraz weryfikacja skonstruowanych hipotez badawczych możliwa jest przy zastosowaniu w badaniu wybranych technik i sposobów badawczych. Temu zagadnieniu został poświęcony oddzielny paragraf, w którym oprócz opisu zastosowanych metod badawczych uwzględniono również uzasadnienie przyjęcia każdej z nich, czyli wskazanie w stosunku do jakiego przedmiotu badań na

podstawie dobranych, otrzymanych i opracowanych źródeł i materiałów oraz przy pomocy jakich technik i sposobów badawczych można udzielić odpowiedzi na pytanie problemowe.

§ 3. Metody, techniki i narzędzia badawcze

Poznanie naukowe jest procesem zdobywania i zgłębiania wiedzy o świecie oraz otaczającej ten świat rzeczywistości. To proces wieloetapowy, długotrwały, zróżnicowany i ciągły, zmierzający do wyjaśnienia, przybliżenia oraz rozszerzenia wiedzy. Dążeniom tym towarzyszy chęć przedstawienia wiarygodnych, rzetelnych i odzwierciedlających rzeczywistość wyników badań, chęć przedstawienia nowych faktów naukowych, co niewątpliwie zależy od właściwego określenia przedmiotu i celu badań, oraz dbałości o adekwatne do tego wybrane metody, techniki i narzędzia badawcze.

W badaniach kryminologicznych korzysta się z triangulacji metod, której istotą jest zastosowanie więcej niż jednego sposobu uzyskiwania danych w celu weryfikacji przyjętej hipotezy badawczej¹³. Triangulacja metod polegających na analizie dokumentów oraz metod badań jakościowych i ilościowych stanowiła ścieżkę badawczą dogmatyczno - empirycznej części rozprawy doktorskiej. W rozprawie wykorzystano następujące metody badawcze: metodę dogmatyczną (analizę aktów prawnych), metodę analizy piśmiennictwa, metodę analizy badań statystycznych, metodę badań aktowych.

Metoda dogmatyczna (analiza aktów prawnych)¹⁴ to metoda zajmująca się badaniem prawa obowiązującego, w takiej postaci, w jakiej zostało ono ustanowione przez ustawodawcę. Metoda ta pozwala na: opis i systematyzację norm prawnych, wskazanie, które normy są obowiązujące, ustalanie i zdefiniowanie pojęć, jak również na analizę praktyki stosowania prawa oraz wskazanie postulowanych zmian w prawie (postulaty *de lege ferenda*).

Metoda ta wykorzystana została w części dogmatycznej rozprawy w celu przedstawienia genezy i ewolucji pojęcia dokumentu w systemie prawa polskiego oraz charakterystyki dokumentów tożsamości oraz dokumentów stwierdzających prawa majątkowe. Metoda ta pozwoliła na ujednoczenie pojęć dotyczących rozróżnienia dokumentów stwierdzających tożsamość a poświadczających tożsamość, określenie ilości modyfikacji wzorów poszczególnych dokumentów tożsamości, jak również sporządzenie typologii dokumentów tożsamości występujących w polskim obrocie prawnym w latach 1918-2019. Zastosowanie

¹³ J. Błachut, Problemy związane z pomiarem przestępczości, Wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2007, s. 77-78.

¹⁴ H. Grabowski, Wykłady z metodologii badań empirycznych, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2013, s. 79 i n.

metody dogmatycznej posłużyło również do przedstawienia genezy i ewolucji art. 275 k.k. poczynając od kodyfikacji państw zaborczych poprzez Kodeks karny z 1932 r. i z 1969 r., do Kodeksu karnego z 1997 r., co pozwoliło na ustalenie kierunku kryminalizacji czynu zabronionego z art. 275 k.k. Zastosowanie tej metody badawczej umożliwiło również opis ustawowych znamion przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem w świetle obowiązującego prawa w celu określenia, które znamiona budzą największe trudności interpretacyjne w doktrynie.

Metoda analizy piśmiennictwa¹⁵ to metoda zajmująca się analizą komentarzy do kodeksów karnych oraz innych publikacji naukowych. Posiada ona zazwyczaj charakter pomocniczy, stanowiąc punkt wyjścia dla innych badań. Dzięki niej bowiem można wykazać luki w obecnym stanie wiedzy czy kierunku dyskusji naukowej. Metoda analizy i krytyki piśmiennictwa może występować również samoistnie, tworząc nową wiedzę. Metoda analizy krytycznej wspomaga również wykorzystywanie wiedzy, jaka została dzięki tej metodzie zanalizowana, oceniona i zsyntetyzowana. Zdaniem J. Pitera chociaż krytyka piśmiennictwa jest na ogół tylko jednym z ogniw pracy naukowej, to jednak „jej rola uwydatnia się szczególnie w pracach krytyczno - porównawczych, w których chodzi o wykazanie podobieństw, różnic, związków zależności i cech istotnych w teoriach naukowych, w hipotezach i założeniach, w ideach działania i przekonaniach, w poglądach na wartości, w poglądach na świat wielu autorów”¹⁶.

Metoda ta w połączeniu z metodą dogmatyczną została wykorzystana do charakterystyki obowiązującego stanu prawnego regulującego odpowiedzialność za przestępstwo z art. 275 k.k. Komentarze do kodeksów karnych oraz publikacje naukowe dotyczące czynu zabronionego z art. 275 k.k., odznaczają się niespójnością terminologiczną oraz różnorodnością interpretacji pojęć odnoszących się do ustawowych znamion przestępstwa z art. 275 k.k., stąd też zasadnym było posłużenie się techniką analizy komentarzy kodeksów karnych oraz analizą publikacji naukowych, dotyczących przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów, w celu ukazania słabych i mocnych stron opracowań naukowych, które nie uwzględniają wszystkich zmian legislacyjnych dotyczących kwestii regulacji dowodów tożsamości.

Metoda analizy piśmiennictwa wykorzystana została również do określenia zagrożeń bezpieczeństwa, wynikających z posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości.

¹⁵ Por. J. Apanowicz, *Metodologia ogólna*, Wyd. Bernardinum, Gdańsk 2002, s. 72-73; J. Kawa, *Metodologia, metodyka, metoda jako podstawa wywodu naukowego*, „*Studia Prawnoustrojowe*” 2013, nr 21, s. 181-182.

¹⁶ J. Pieter, *Zarys metodologii pracy naukowej*, Wyd. PWN, Warszawa 1975, s. 103.

Wykorzystane w tym celu raporty informacyjne i sprawozdania różnych instytucji państwowych (m. in. organów bezpieczeństwa, banków) oraz publikacje naukowe traktujące o przestępczości przeciwko wiarygodności dokumentów, pozwoliły na analizę instytucjonalnych sposobów przeciwdziałania przestępstwu z art. 275 k.k.; na przedstawienie technologicznych sposobów przeciwdziałania przestępstwu posługiwania się cudzym dokumentem i określenie poziomu zabezpieczeń dokumentów tożsamości. W dalszej kolejności zdobyta na ten temat wiedza w połączeniu z badaniami empirycznymi posłużyła określeniu oceny wpływu stosowanych zabezpieczeń technologicznych na skuteczność wykrywania przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów.

Metoda analizy badań statystycznych¹⁷ to metoda będąca instrumentem badawczym pozwalającym, głównie w aspekcie kryminologicznym, na zapoznanie się z dynamiką przestępczości. Statystyka umożliwia dokładniejszy sposób opisu konkretnej rzeczywistości, zmusza do dokładności i śmiałości w działaniu i rozumowaniu, umożliwia formułowanie uogólnień na podstawie uzyskanych wyników analizy, pozwala na przewidywanie rozwoju zjawisk w przyszłości, czyli na budowanie prognoz. Dostarcza również narzędzi do porządkowania informacji o zjawiskach - a przez to pozwala na budowę ich ogólnego obrazu, niezbędnego do przeprowadzenia analizy przyczyn kształtujących badane zjawiska i procesy. Umożliwia zatem dokonanie ich klasyfikacji na czynniki systematyczne i przypadkowe.

Zastosowanie metod statystycznych w badaniach empirycznych rozprawy doktorskiej posłużyło usystematyzowaniu cech ilościowych i jakościowych zjawiska dotyczącego przestępczości przeciwko wiarygodności dokumentów. W pierwszej kolejności wyniki badań danych statystycznych Komendy Głównej Policji w Warszawie oraz Komendy Wojewódzkiej Policji w Białymstoku z lat 1999-2019 pozwoliły na umiejscowienie przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości na tle innych przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów. Analizując policyjne dane statystyczne zaobserwowano tendencje tych przestępstw na przestrzeni wskazanego okresu oraz pokazano odsetek analizowanych przestępstw w stosunku do wszystkich przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów. Następnie metoda analizy badań statystycznych wykorzystana została do poznania dynamiki i struktury przestępstwa będącego przedmiotem badań rozprawy doktorskiej, co w dalszej kolejności posłużyło z kolei do sporządzenia uporządkowanego

¹⁷ Por. W. W. Skarbek, Wybrane zagadnienia metodologii nauk społecznych, Naukowe Wydawnictwo Piotrkowskie, Piotrków Trybunalski 2013, s. 79-81; M. Krajewski, O metodologii nauk i zasadach pisarstwa naukowego. Uwagi podstawowe, Oficyna Wydawnicza Szkoły Wyższej im. Pawła Włodkowica WN Novum Sp. z o.o., Warszawa 2010, s. 33-35, 64; W. Cichosz, Metodologia. Elementarz studenta, Wyd. Zakłady Graficzne im. Komisji Edukacji Narodowej, Gdańsk 2000, s. 94-97.

opisu liczbowego przestępstwa, w formie wykresów lub tabel, zaś przeprowadzona analiza do późniejszej prognozy tendencji rozwojowych przestępstwa z art. 275 k.k.

Przedmiotem analizy badań statystycznych uczyniono również dane statystyczne Ministerstwa Sprawiedliwości dotyczące wysokości orzeczonych kar oraz ich rodzajów wobec sprawców przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości w skali całego kraju. Zestawienie tych danych z informacjami uzyskanymi w wyniku analizy akt spraw karnych w Sądzie Rejonowym i Okręgowym w Białymstoku, pozwoliło na uzyskanie obrazu polityki karnej sądów w odniesieniu do sprawców przestępstw z art. 275 k.k. i porównaniu jej z sądową polityką karną sądów całego kraju w latach 1999-2019. W dalszej kolejności wykorzystanie tej metody pozwoliło na uzyskanie odpowiedzi na pytania: jak przedstawia się wykrywalność przestępstwa, z jakimi problemami borykają się organy ścigania w kwestii wykrywalności tych przestępstw oraz czy obecny stan rozwiązań prawnych regulujących odpowiedzialność za przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem wymaga dokonania zmian do skutecznej ochrony bezpieczeństwa obywateli.

Metoda badań aktowych to metoda analizy akt sądowych polegająca na gromadzeniu i wstępnej selekcji dokumentów urzędowych, orzeczeń, postępowań, wszelkiego rodzaju akt, ustalaniu ich autentyczności i wiarygodności, a ostatecznie na analizowaniu ich treści i opracowywaniu wniosków badawczych¹⁸. Źródłem danych wykorzystanych w niniejszej rozprawie były akta spraw karnych z art. 275 k.k. zakończone prawomocnym wyrokiem sądowym w latach 1999-2019. Pozyskano je z archiwów Sądu Rejonowego i Okręgowego w Białymstoku. Metoda polegająca na ich analizie posłużyła uzyskaniu informacji dotyczących fenomenu przestępstwa posłużenia się cudzym dokumentem tożsamości oraz określeniu sądowych środków reakcji karnej wobec sprawców przestępstw z art. 275 k.k.

Zastosowanie tej metody w powyższej rozprawie doktorskiej pozwoliło na określenie danych osobopoznawczych, sposobów, motywów i metod działania sprawców przestępstwa, w celu uzyskania odpowiedzi na postawione pytania badawcze dotyczące charakterystyki sprawców przestępstw, specyfiki *modus operandi* sprawców przestępstw oraz kształtowania się polityki karnej wobec sprawców przestępstw posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości. Metodę badań aktowych wykorzystano również do określenia, które ze znamion czynu zabronionego stypizowanego w art. 275 k.k. (przywłaszczenie, kradzież, posługiwanie się czy wywóz za granicę) są najczęściej wykorzystywane do popełnienia tegoż przestępstwa, oraz jaki rodzaj dokumentów (dokumenty tożsamości czy dokumenty stwierdzające prawa majątkowe innej osoby) znajduje się w centrum zainteresowania sprawców przestępstw.

¹⁸ Por. J. Apanowicz, *Metodologia ogólna...*, s. 68-69.

Każda z zastosowanych metod badawczych posiada adekwatną technikę badawczą często nazywaną analogicznie. Pod pojęciem techniki badawczej rozumieć należy zespół czynności związanych z różnymi sposobami przygotowania i przeprowadzania badań¹⁹. Technika jest zatem zespołem czynności wykonywanych przy posługiwaniu się daną metodą, podporządkowaną metodom badawczym. Jest sposobem gromadzenia danych zgodnie z określonymi regułami, dzięki czemu uzyskuje się dane niezbędne w dalszym procesie poznania badawczego, służące uzasadnieniu twierdzeń naukowych.

Na potrzeby niniejszej rozprawy przyjęty został podział zaproponowany przez J. Apanowicza²⁰. Zgodnie z tym podziałem technikami badań naukowych wykorzystanych w dysertacji były m.in.: technika analizy źródeł; technika badania dokumentów polegająca na analizie ilościowej i jakościowej zawartej w nich treści, oraz opierająca się na umiejętności krytycznej oceny badanego dokumentu; techniki statystyczne wykorzystujące obserwację statystyczną, opracowanie materiału statystycznego, jego prezentację oraz analizę statystyczną i wnioskowanie statystyczne.

Realizacja wybranej techniki badawczej możliwa jest jedynie za pomocą właściwych dla niej narzędzi badawczych.

R. A. Podgórski narzędziem badawczym nazywa „przedmiot, za pomocą którego realizuje się daną technikę zbierania materiału badawczego”²¹. Mając na względzie różnorodność stosowanych metod oraz technik badawczych do narzędzi badawczych zaliczyć można bardzo szeroki wachlarz środków, począwszy od bardzo prostych przedmiotów i instrumentów badawczych, po bardzo zaawansowane technicznie urządzenia służące do gromadzenia danych z badań.

W niniejszej rozprawie wykorzystano narzędzie badawcze w postaci kwestionariusza do badań akt spraw karnych. Składał się on z następujących obszarów badawczych: (1) informacji ogólnych; (2) danych osobopoznawczych sprawcy; (3) danych osobopoznawczych pokrzywdzonego; (4) informacji dotyczących czynu; (5) rozstrzygnięć sądu; (6) innych uwag. Sformułowane w kwestionariuszu pytania miały charakter pytań zamkniętych, niemniej jednak pozwalających na uwzględnienie i doprecyzowanie zebranych podczas analizy danych szczegółowych, charakterystycznych dla konkretnie badanej sprawy. Przeprowadzone badania dostarczyły zatem zarówno ilościowej, jak i jakościowej wiedzy na temat przestępstw stypizowanych w art. 275 k.k. umożliwiających szczegółowe poznanie prawnokarnej i

¹⁹ J. Sztumski, op. cit., s. 68.

²⁰ J. Apanowicz, *Metodologia ogólna...*, s. 80 i n.

²¹ R. A. Podgórski, op. cit., s. 202.

kryminologicznej perspektywy przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości.

§ 4. Organizacja i przebieg badań

W celu dokonania kompleksowej analizy prawnokarnej i kryminologicznej przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości, do osiągnięcia wytyczonych celów badawczych prowadzenie badań podzielono na sześć etapów.

Pierwszy etap badań obejmował analizy prawno - dogmatyczne przepisu art. 275 k.k. na podstawie dostępnych materiałów naukowych, głównie komentarzy prawniczych, monografii i artykułów naukowych oraz orzeczeń sądowych. Zebrany materiał posłużył do ustalenia oraz skatalogowania dokumentów będących przedmiotem czynności sprawczych przestępstw z art. 275 § 1 i § 2 k.k. w rozumieniu obowiązującego prawa oraz określeniu zakresu kryminalizacji badanego przestępstwa, a także wyłonieniu znamion przestępstwa określonego w art. 275 k.k. sprawiających trudności interpretacyjne w doktrynie, mających bezpośredni wpływ na linię orzeczniczą wymiaru sprawiedliwości.

W związku z tym, iż jednym z problemów badawczych było określenie kierunku ewolucji zmian przepisów dotyczących posługiwania się cudzym dokumentem na przestrzeni lat, analiza na gruncie jurydycznym pozwoliła prześledzić pod kątem historycznym zachodzące zmiany obowiązującej obecnie regulacji prawnej, by odnieść je do stanów faktycznych, ukazując wątpliwości interpretacyjne odnośnie znamion badanego przestępstwa w celu odniesienia teoretycznych rozważań do konkretnych zachowań sprawców.

Badanie genezy współczesnych rozwiązań, z jednej strony umożliwia ustalenie pochodzenia określonych dóbr prawnych, w celu odpowiedzi na pytanie czy ich ochrona w zmienionych warunkach społeczno - prawnych jest uzasadniona, ponadto pomaga w rozwiązaniu istniejących problemów na gruncie wykładni obecnie obowiązujących regulacji a dodatkowo skłania do sformułowania postulatów *de lege ferenda*.

Drugi etap badań stanowił krok zmierzający do pozyskania materiału empirycznego. Przestępstwo jest zjawiskiem społecznym, opisywanym zarówno w aspekcie statystycznym, jak i dynamicznym, dającym możliwość określenia przestępczości pod kątem: (1) rozmiaru, czyli ilości przestępstw w określonym miejscu i czasie; (2) dynamiki, czyli rozmiaru zmian popełnianych pod kątem ich wzrostu bądź spadku; (3) nasilenia, czyli nasycenia przestępstwami określonej grupy społecznej; (4) struktury, czyli ustalenia, na jakim miejscu w liczbie popełnianych przestępstw znajdują się określonego rodzaju czyny.

Założeniem rozprawy doktorskiej było poddanie analizie wszystkich wskazanych, powyższych kryminologicznych aspektów przestępczości w zakresie przestępstwa z art. 275 k.k., dlatego też wykorzystano do tego dwie główne metody: metodę badań statystycznych oraz metodę badań aktowych.

Badania fenomenu przestępstwa określonego w art. 275 k.k. prowadzono w sposób dwuetapowy. W pierwszej kolejności przeprowadzono badania statystyczne pozwalające określić rozmiar i dynamikę badanych przestępstw (przestępstwo z art. 275 k.k. stanowią dwa czyny zabronione określone w art. 275 § 1 k.k. oraz art. 275 § 2 k.k.), nasilenie przestępczości oraz jego strukturę. Zebrane dane ilościowe zestawiono z materiałem o charakterze jakościowym, jakim były akta spraw karnych, których wyniki również przedstawiono zarówno w sposób ilościowy wykorzystując techniki badań statystycznych, jak i jakościowy.

Metodę badań aktowych cechuje wysoka wartość poznawcza. Analiza akt spraw sądowych, pozwoliła z jednej strony na ustalenie typowego obrazu sprawcy badanych przestępstw, motywów ich działania, sposobów popełnienia przestępstw, z drugiej strony natomiast na dostarczenie informacji o samym postępowaniu karnym, dotyczącym m.in. zagadnień aksjologii uzasadnień zapadłych orzeczeń czy decyzji, oraz innych okoliczności dotyczących badanego przestępstwa, których nie sposób sprawdzić metodami statystycznymi.

Analiza danych statystycznych była możliwa dzięki uzyskanym danym z Komendy Głównej Policji w Warszawie oraz Komendy Wojewódzkiej Policji w Białymstoku w odpowiedzi na wniosek o udostępnienie informacji publicznej. Ponieważ punktem wyjścia do opisu danych jest wskazanie tendencji liczby przestępstw stwierdzonych czyli zbioru wszystkich zdarzeń określanych jako przestępstwa na danym terenie w danym okresie w latach 1999–2019, jako podstawę określenia poziomu przestępczości przyjęto statystykę policyjną opartą na danych wygenerowanych z systemów Temida oraz KSIP, sporządzaną na podstawie postępowań przygotowawczych prowadzonych wyłącznie przez Policję.

W tym miejscu należy wskazać, że oba te systemy statystycznych baz danych policyjnych różnią się od siebie, co nie pozostawało bez znaczenia na wynik i wnioski płynące z przeprowadzonych badań. Poważnym problemem na etapie prowadzonych badań statystycznych była zmiana używanego przez Policję ogólnopolskiego systemu komputerowego. W dniu 31 stycznia 2013 r. przestał funkcjonować system Temida, będący w użyciu od lat 60. ubiegłego stulecia, a decyzją nr 125 Komendanta Głównego Policji z dnia 5 kwietnia 2013 r. w sprawie funkcjonowania Krajowego Systemu Informacyjnego Policji został utworzony System Analityczny KSIP.

Problem z pomiarem przestępczości przeciwko wiarygodności dokumentów w tym art. 275 § 1 i § 2 k.k. dotyczył niekonsekwentnego zapisu czynności sprawczych ujętych w statystykach z lat 1999-2012 (tj. ujęciu kradzieży i przywłaszczenia - tylko dwóch znamion art. 275 § 1 w jednym rekordzie, zaś posługiwania się - trzeciego znamienia z art. 275 § 1 i art. 275 § 2 w drugim rekordzie) oraz pominięciu wyróżnienia poszczególnych czynności sprawczych w latach 2013-2019 i ograniczenie się do zapisów kwalifikacji prawnej zgodnej z kodeksem karnym (tj. odróżnieniu czynów z art. 275 § 1 od czynów z art. 275 § 2 bez podawania czynności sprawczych).

Takie ujęcie statystyczne wykluczało możliwość odrębnego analizowania przestępstw z art. 275 § 1 i art. 275 § 2 na przestrzeni wskazanego okresu, czyli lat 1999-2019. Problem zmiany systemu, spowodował konieczność odrębnej analizy danych statystycznych dla poszczególnych okresów badawczych. Z uwagi na chęć uzyskania szerszej perspektywy badawczej autorka zdecydowała o dwutorowym kierunku analizy danych statystycznych, natomiast w sytuacji niemożności odrębnego ujęcia obu tych przestępstw potraktowaniu obu przepisów łącznie (art. 275 § 1-2 k.k.).

Trzecim etapem badań była analiza akt spraw karnych. Materiał badawczy obejmował zakończone prawomocnym wyrokiem sądowym sprawy karne z art. 275 § 1 i § 2 k.k. za lata 1999-2019 i pozyskany został na wniosek o udostępnienie akt spraw sądowych do celów naukowo – badawczych skierowany do Prezesów Sądu Rejonowego oraz Sądu Okręgowego w Białymstoku.

Ogólna liczba akt spraw karnych odnalezionych na podstawie przeglądu papierowych i elektronicznych repertoriów sądowych w obu sądach wynosiła 211, jednak liczba ta nie pokrywała się z liczbą akt dostępnych w archiwum. Wynikało to z faktu, że część spraw uległa brakowaniu, część została przesłana do właściwości innych sądów, część pozostała nierozpatrzona. Ponieważ brakowaniu uległa znaczna część akt spraw karnych Sądu Rejonowego (wyjaśnienia dotyczące zagadnień związanych z zasobami archiwalnymi znajdującymi się w Sądzie Rejonowym w Białymstoku zostały wysłane drogą elektroniczną w odpowiedzi na złożony wniosek), po dokładnej analizie repertoriów sądowych (zarówno papierowych, jak i elektronicznych) do analizy zakwalifikowano 147 spraw (137 spraw z Sądu Rejonowego w Białymstoku i 10 spraw z Sądu Okręgowego w Białymstoku).

Ustalonych 147 spraw stanowiło całość dostępnego materiału aktowego dotyczącego przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości stypizowanym w art. 275 k.k. Pragnąc zachować rzetelność poczynionych badań i uwzględniając dostępny materiał archiwalny zawarty w papierowych repertoriach w zakresie płci, wieku i obywatelstwa

sprawców przestępstw zbadano dodatkowo 58 spraw, co stanowiło jedynie wzbogacenie badań o ten dodatkowy aspekt. Dane z papierowych repertoriów wykorzystano natomiast do analizy orzeczonych kar, ponieważ zawarte w nich dokładne wpisy umożliwiały ich uwzględnienie w badaniach. Zastosowanie metody badań aktowych na takiej próbie akt sądowych pozwoliło na zapoznanie się ze specyfiką problematyki związanej z kradzieżą, posługiwaniem się i przywłaszczeniem cudzego dokumentu tożsamości lub praw majątkowych oraz ustalenie tendencji orzeczniczych polskich sądów karnych rozstrzygających w przedmiotowych sprawach.

Narzędziem wykorzystanym do analizy sądowych akt spraw karnych był kwestionariusz do badań akt sądowych, którego wzór został zamieszczony w aneksie znajdującym się na końcu dysertacji. Kwestionariusz podzielony został na 5 obszarów badawczych. Pierwszy obszar badawczy dotyczył informacji ogólnych takich jak: miejscowość, rodzaj sądu, sygnatura akt, oraz terminy istotne dla przewodu sądowego, istotne z porządkowego punktu widzenia. Drugi obszar badawczy dotyczył danych osobopoznawczych sprawcy przestępstwa takich jak: płeć, wiek, obywatelstwo, stan cywilny, stan majątkowy, wykształcenie, zatrudnienie, uprzednia karalność. Konstrukcja kwestionariusza przewidywała z jednej strony krótkie odpowiedzi: TAK/NIE na wskazane kategorie lub zaznaczenie wybranej odpowiedzi, z drugiej strony umożliwiała dokonanie szczegółowszych wpisów, o ile wymagała tego konkretna badana sprawa. Podobną konstrukcję stanowił trzeci obszar badawczy. Analogicznie do danych osobopoznawczych sprawcy skonstruowano pytania dotyczące danych osobopoznawczych pokrzywdzonego przestępstwem. Czwarty obszar badawczy stanowiły informacje dotyczące czynu, które podobnie jak dane osobopoznawcze sprawców i ofiar przestępstw, przewidywały możliwość wpisywania szczegółowych informacji, istotnych z punktu widzenia jakościowej analizy materiału badawczego. Wśród zagadnień znajdujących się w tym obszarze badawczym należy wymienić: kwalifikację prawną czynu, formy stadialne popełnienia przestępstwa, formy zjawiskowe popełnienia przestępstwa, czas, miejsce, okoliczności popełnienia czynu, sposoby popełnienia czynu, motywy popełnienia czynu oraz rodzaj dokumentu, którym posłużył się sprawca przestępstwa. Ostatni piąty obszar badawczy skonstruowanego kwestionariusza stanowiły rozstrzygnięcia sądu, w których uwzględniono: zastosowane środki zapobiegawcze oraz orzeczone kary, środki karne, przepadek i środki kompensacyjne.

Czwarty etap badawczy dotyczył wiktymologicznej analizy zebranego materiału badawczego w postaci akt spraw karnych pod kątem charakterystyki ofiar przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości. Analizie poddano cechy społeczno -

demograficzne ofiar badanego przestępstwa, podjęto próbę określenia relacji łączących ofiary ze sprawcami tych czynów oraz roli ofiar w genezie przestępstwa.

Piątym etapem działań badawczych było ustalenie rodzajów i wymiaru środków reakcji karnej orzekanych przez sądy wobec sprawców analizowanych przestępstw z art. 275 § 1 i § 2 k.k. Analizę przeprowadzono w oparciu o dane statystyczne uzyskane z Ministerstwa Sprawiedliwości z Wydziału Statystycznego Informacji Zarządczej Departamentu Strategii i Funduszy Europejskich Ministra Sprawiedliwości w zakresie liczby prawomocnie skazanych w latach 1999-2018 w oparciu o kwalifikację prawną czynu z art. 275 k.k. Z uwagi na fakt, że oficjalne dane dotyczące środków reakcji karnej opublikowane w ogólnodostępnych bazach internetowych zamieszczonych na stronie Ministerstwa Sprawiedliwości nie zawierały danych, dotyczących badanych lat, zwrócono się z prośbą o ich udostępnienie w ramach wniosku o udostępnienie informacji publicznej. Uzyskane z Ministerstwa Sprawiedliwości dane statystyczne nie uwzględniają 2019 roku, ponieważ nie ma ich w bazie ministerstwa. Opracowanie tych danych przewidywane było na ostatni kwartał 2021 roku.

Dane statystyczne Ministerstwa Sprawiedliwości posłużyły do analizy obrazu polityki karnej stosowanej przez polski wymiar sprawiedliwości. Na tej podstawie opracowano wnioski dotyczące orzekanych środków reakcji karnych i porównano zebrane informacje z danymi uzyskanymi w toku analizy badań akt spraw karnych.

Szósty etap badań obejmował ostateczne opracowanie zgromadzonych materiałów oraz weryfikację postawionych hipotez badawczych zarówno prawnych, kryminologicznych, jak i kryminalistycznych. Synteza wszystkich wyników prac badawczych (jakościowych i ilościowych) pozwoliła na uporządkowanie zdobytej wiedzy dotyczącej przestępstw określonych w art. 275 k.k., sformułowanie finalnych tez naukowych oraz określenie możliwości przeciwdziałania przestępstwu posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości.

ROZDZIAŁ II

POJĘCIE DOKUMENTU W SYSTEMIE PRAWA POLSKIEGO

Rozdział poświęcony został problematyce pojęcia „dokumentu” w rozumieniu interdyscyplinarnym, rozpatrywanym zarówno na gruncie prawa cywilnego, administracyjnego, karnego, jak i kryminalistyki. Omawia również definicję dokumentu elektronicznego i dokumentu publicznego. Zawiera przegląd poszczególnych kategorii dokumentów publicznych, do których niewątpliwie należą dokumenty tożsamości.

§ 1. Geneza i ewolucja pojęcia dokumentu w polskim prawie

Problematyka przestępstw przeciwko dokumentom w XXI wieku z uwagi na postęp technologiczny staje się zagadnieniem interdyscyplinarnym. Dokumenty funkcjonują bowiem nie tylko w wersji papierowej, ale i elektronicznej. Analiza tego zjawiska wymaga zatem odwołania się do dorobku nauk prawnych, nauk o bezpieczeństwie, kryminologii, kryminalistyki, jak również historii czy też statystyki. Prowadzenie prawnokarnych i kryminologicznych refleksji nad przestępstwami przeciwko dokumentom wymaga zdefiniowania licznych pojęć. W pierwszej kolejności bliżej należy przyjrzeć się genezie i ewolucji pojęcia dokumentu w systemie prawa, ponieważ jest ono różnie definiowane w zależności od gałęzi prawa, z którą mamy do czynienia.

1. Pojęcie, cechy i funkcje dokumentu

Dokumenty towarzyszą ludziom począwszy od czasu wynalezienia pisma do momentu, gdy stało się ono powszechnym środkiem przekazywania myśli, zastępującym przekaz ustny. Na przestrzeni wieków, wraz z rozwojem społeczeństw i postępem technologicznym, ich forma i charakter zmieniały się i nadal podlegają przeobrażeniom.

Pojęcie „dokumentu” pojawia się w bardzo wielu dziedzinach nauki i życia. Obecność tego pojęcia dostrzegalna jest zwłaszcza w dziedzinie prawa, ponieważ dokumenty służą tu jako dowody, we wszelkiego rodzaju postępowaniach, jak również opisują przebieg czynności, czy też ustalone fakty. Wskazana powszechność jego występowania sprawia, że literatura przedmiotu dysponuje wieloaspektowymi i zróżnicowanymi ujęciami dokumentu, reprezentującymi rozmaite dziedziny i dyscypliny nauki.

Słowo „dokument” cechuje łaciński rodowód. Etymologicznie słowo to pochodzi od łacińskiego wyrazu „*documentum*” (*documentum*: do, *dare* – dawać, przekazywać, *mens* - myśl, zamiar)¹ i oznacza nośnik (środek przekazu) myśli, a także dowód, świadectwo². Posługując się słownikami z lat trzydziestych ubiegłego stulecia można wskazać, iż termin dokument wywodzi się od łacińskiego słowa „*documentum*”, utworzonego od czasownika *docere*, czyli nauczać³. Według współczesnego słownika języka łacińskiego „*documentum*” to nauka, pouczenie; przykład, próba; ostrzeżenie⁴. Inne znaczenia zawarte w słownikach to: wskazówka, wzór, świadectwo, dokument, dowód, przepis, zasada⁵. Pojęcie „*documentum*” występowało w rzymskiej terminologii okresu poklasycznego w znaczeniu dokument, natomiast w okresie klasycznym używano innego określenia - „*instrumentum*”, które w szerszym znaczeniu oznaczało: środek dowodowy, osobowy i rzeczowy, w węższym zaś jako dokument⁶. Słowo „dokument” w znaczeniu dowodu, potwierdzenia, udowodnienia prawdziwości jakiegoś faktu, funkcjonowało w XVI - wiecznym języku polskim⁷. Dokument był pismem, aktem urzędowym, stwierdzającym pewne fakty. Z XIX - wiecznej definicji znajdującej się w Encyklopedii Orgelbranda wynika, że „dokumenta” to „pisma prawne, urzędowe, stwierdzające ugody, transakcje, czy umowy w interesach zabopólnych między obywatelami, lub skrypt, list, słowem każdy dowód piśmienny”⁸. W tym miejscu podkreślić należy, że drugiej połowie XIX w. dokumentem określano „papiery popierające niezaprzeczone prawa do jakowego przedmiotu”, oraz „papiery służące za dowód, popierające prawo do jakiego przedmiotu”⁹. Mnogość tych znaczeń wskazuje na niejednorodność znaczeniową tego terminu.

Ewolucja pojęcia „dokument” zostanie zaprezentowana w oparciu o analizę definicji słownikowych i encyklopedycznych. Definicje słownikowe z początku XX wieku za dokumentem określają nie tylko przedmioty, lecz także zachowania stwierdzające lub potwierdzające prawdziwość czegoś: (1) dowolny, stwierdzający prawdziwość czegoś

¹ J. Korpanty (red.), Słownik łacińsko-polski, t. I, Wyd. PWN, Warszawa 2001, s. 596.

² A. Jougan, Słownik kościelny łacińsko-polski, Księgarnia Św. Wojciecha, Poznań 1957; A. Bierć, Zarys prawa prywatnego. Część ogólna, Wyd. Lex & Wolters Kluwer, Warszawa 2012, s. 338.

³ S. Lam, Encyklopedyczny słownik wyrazów obcych, Księgarnia Wydawnicza Trzaski, Everta i Michalskiego, Warszawa 1939, s. 403 za: J. Piórkowska - Flieger, Fałsz dokumentu w polskim prawie karnym, Wyd. Zakamycze, Kraków 2004, s. 99-100.

⁴ K. Kumaniecki (oprac.), Słownik łacińsko - polski, Wyd. Szkolne PWN, Warszawa 1997, s. 172.

⁵ S. Sondel, Słownik łacińsko polski dla historyków i prawników, Wyd. Universitas, Kraków 2006, s. 306.

⁶ Analizuje to J. Piórkowska - Flieger, op.cit., s. 100; Por. K. Kumaniecki, op. cit., s. 269.

⁷ G. Knapiesz, Słownik polszczyzny XVI wieku, Wyd. Ossolineum, Wrocław, 1971, s. 281.

⁸ S. Orgelbrand, Encyklopedia powszechna, T. 7, Wyd. S. Orgelbranda Synowie, Warszawa 1861, s. 217.

⁹ S. Orgelbrand, Encyklopedia powszechna: z ilustracjami i mapami, T. 4, Wyd. Towarzystwa Akcyjnego Odlewni Czcionek i Drukarni S. Orgelbranda Synów, Warszawa 1899, s. 416.

przedmiot; stwierdzające coś pismo; dowód, skrypt; (2) czynny dowód np. „dawane już w młodości dokumenty miłości”; (3) poręczenie, zapewnienie, wyznanie¹⁰.

Przechodząc do analizy definicji dokumentu z pierwszej połowy XX w. można wskazać, że termin ten po pierwsze, odnoszono słownikowo do aktu stwierdzającego konkretną okoliczność, np. zawarcia umowy, aktu stwierdzającego określoną umowę o zobowiązanie oraz papieru służącego jako dowód pewnej okoliczności¹¹; po drugie, oznaczał dowód/źródło stwierdzający pewien stan/fakt; po trzecie, mając na względzie jego szerokie znaczenie - oznaczał dowolny przedmiot, stwierdzający prawdziwość faktu (np. dokumenty historyczne) lub stanu (np. dokumenty obyczajowe), natomiast wąskie znaczenie - dowolny przedmiot stanowiący dowód prawa, bądź też stosunku prawnego, czy też okoliczności mogącej mieć znaczenie prawne; po czwarte, rozróżniano dwie jego formy: dokumenty publiczne (uprzywilejowane w postępowaniu dowodowym i wystawiane w zakresie swojej właściwości przez urzędy i władze) oraz dokumenty prywatne¹².

Znaczna zmiana pojęcia dokumentu dokonała się w latach 60. i 70. XX wieku, ponieważ według Słownika Języka Polskiego termin dokument oznaczał: (1) akt urzędowy, pismo urzędowe; (2) dowód, świadectwo prawdziwości jakiegoś faktu¹³, zaś inne źródła wyraźnie definicję tę rozszerzają. I tak też Słownik wyrazów obcych z 1964 roku podaje, że dokumentem jest: (1) zaświadczenie na piśmie; (2) wszelki przedmiot służący za dowód stwierdzający prawdziwość czegoś oraz (3) dowód stwierdzający tożsamość osoby¹⁴. Z kolei w Wielkiej encyklopedii powszechnej PWN z 1964 roku wyróżniono cztery różne znaczenia dokumentu: (1) każdy przedmiot materialny, wyrażający ludzką myśl, lub służący do udowodnienia prawdziwości, formułowanych w toku badań naukowych, twierdzeń w postaci graficznej, oglądowej lub słuchowej; (2) przedmiot stanowiący dowód prawa, stosunku prawnego lub okoliczności, mogącej mieć znaczenie prawne; (3) w znaczeniu węższym przedmiot, utrwalający treść mającą znaczenie prawne np. list, plan zabudowy, dowód tożsamości; (4) w postępowaniu sądowym - akt pisemny stanowiący środek dowodowy. Przyjęte wcześniej rozróżnienie na dokumenty publiczne (urzędowe), sporządzone przez organy władzy, urzędy krajowe lub zagraniczne oraz prywatne sporządzone przez inne osoby¹⁵ jest powielane, przy czym dodatkowo szczegółowo rozbudowywane. Według

¹⁰ J. Karłowicz, A. Kryński, W. Niedźwiedzki (red.), Słownik języka polskiego, t. I, Wyd. E. Lubowski i S-ki, Warszawa 1900, s. 496.

¹¹ K. Czaplicki, Dokumenty tożsamości. Jawność i bezpieczeństwo, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2016, s. 1-7.

¹² Ibidem, s. 1-7.

¹³ W. Doroszkiewicz (red.), Słownik języka polskiego, t. II, Wyd. PWN, Warszawa, 1965, s. 221-222.

¹⁴ Słownik wyrazów obcych (praca zbiorowa), Wyd. PWN, Warszawa 1964, s. 158.

¹⁵ Wielka encyklopedia powszechna (praca zbiorowa), Wyd. PWN, Warszawa 1964, s. 91, 92.

Słownika języka polskiego z 1978 roku dokumentem jest: (1) pismo urzędowe, akt spisany celem stwierdzenia konkretnej okoliczności np. nadania czegoś; (2) dowód, świadectwo prawdziwości zaistniałego faktu np. dokument naukowy; (3) dowód stwierdzający tożsamość taki jak: dowód osobisty, legitymacja, paszport¹⁶. Słownik wyrazów obcych z 1980 roku dokumentem określa: (1) zaświadczenie na piśmie, czy też pisemny ślad czynności prawnej; (2) przedmiot będący dowodem stwierdzającym prawdziwość danych okoliczności, faktów, stanów; każdy przedmiot służący udowodnieniu prawdziwości twierdzeń formułowanych w toku badań naukowych; (3) dowód stwierdzający tożsamość osoby; dowód osobisty, paszport, legitymacja¹⁷.

Jak wynika z analizy powyższych definicji pojęcie dokumentu ewoluowało, podążając w kierunku sprecyzowanej treści utrwalonej na piśmie. Charakterystyczne temu okresowi było wyrażenie myśli w formie pisemnej. Definicje dokumentu pojawiające się w latach 90. XX wieku wyraźnie zbliżają to pojęcie do definicji współczesnych. Nowa encyklopedia powszechna PWN za dokument uważa: (1) w nauce - każdy przedmiot materialny stanowiący świadectwo faktu, zjawiska, myśli ludzkiej, przy czym rozróżnia się: dokumenty - piśmiennicze i niepiśmiennicze; oraz wizualne, audiowizualne, audialne, jak też nośniki komputerowe; (2) w badaniach historycznych - pismo sporządzone we właściwej danemu czasowi i miejscu formie, zaopatrzone w środki uwierzytelniające, stwarzające, potwierdzające lub zmieniające pewien stan prawny; (3) w prawie - przedmiot stanowiący dowód prawa, stosunku prawnego lub okoliczności, mogącej mieć znaczenie prawne; najczęściej pismo stwierdzające konkretny stan prawny/fakty, stanowiące podstawę ustalenia stanu prawnego, sporządzone przez organy państwowe albo przez inne osoby; (4) w bibliotekoznawstwie - dokument biblioteczny, przeznaczony do rozpowszechniania, utrwalony na nośniku materialnym wyraz myśli ludzkiej¹⁸. Cechą charakterystyczną powyższej definicji są sformułowania pojawiające się już we wcześniejszych definicjach takie jak: dokument wyrażający pewną myśl ludzką, potwierdzający lub poświadczający pewien stan prawny. Ponadto dodatkowym elementem wyłaniającym się w powyższej definicji encyklopedycznej jest jego forma. Brana pod uwagę jest już nie tylko forma piśmienna, ale także uwzględniająca zdobycze współczesnej techniki (nośnik komputerowy).

Analiza definicji dokumentu z drugiej połowy XX w. wyraźnie uwidacznia zróżnicowanie nośników: dokumenty graficzne (publikacje drukowane lub powielane,

¹⁶ M. Szymczak (red.), Słownik języka polskiego, t. I, Wyd. PWN, Warszawa 1978, s. 418.

¹⁷ J. Tokarski (red.), Słownik wyrazów obcych, Wyd. PWN, Warszawa 1980, s. 156.

¹⁸ B. Petrozolin - Skowrońska (red.), Nowa encyklopedia powszechna, t. 2, PWN, Warszawa 1995, s. 96.

rękopisy, archiwalia, normy, patenty, opisy metod produkcyjnych), oglądowe (fotografie, przezrocza, obrazy, filmy, eksponaty muzealne) i słuchowe (płyty gramofonowe, taśmy dźwiękowe). Dokument jest „przedmiotem stanowiącym dowód prawa, stosunku prawnego lub okoliczności, która może mieć znaczenie prawne; w znaczeniu węższym dokument to przedmiot, na którym została utrwalona treść mająca znaczenie prawne, np. list, plan zabudowy, dowód tożsamości, w postępowaniu sądowym - akt pisemny stanowiący środek dowodowy”¹⁹.

K. Czaplicki zauważa, że obok podziału na dokumenty publiczne/urzędowe i prywatne pojawiły się prawnicze objaśnienia, że „dokumenty urzędowe to dokumenty sporządzone w przepisanej formie przez powołane do tego organy państwowe w ich zakresie działania, a także przez organizacje zawodowe i społeczne w zakresie spraw z dziedziny administracji państwa, które to sprawy zostały im przekazane ustawą. Dokumenty prywatne są wszystkimi dokumentami niebędącymi dokumentami urzędowymi”²⁰.

Z początkiem XXI w. zaczęto wprowadzać, do encyklopedycznych definicji, nowe kryteria klasyfikacyjne. Rozróżniano dokumenty piśmiennicze takie jak: książki, czasopisma i niepiśmiennicze takie jak: plany, techniczna dokumentacja projektów oraz wizualne/oglądowe - publikacje drukowane, rękopisy, fotografie, dzieła sztuki; audialne/słuchowe czyli płyty gramofonowe, taśmy magnetofonowe; audiowizualne/słuchowo-oglądowe - filmy a także nośniki komputerowe - dyskietki, dyski. Kierując się kryterium kolejności źródła dokonywano natomiast podziału na: (1) dokumenty pierwotne mające formę, nadaną im przez twórcę; (2) dokumenty wtórne, stanowiące dokładne odwzorowane dokumentu pierwotnego zwane odpisem, fotokopią, kserokopią; (3) dokumenty pochodne, sporządzone na podstawie dokumentu pierwotnego, zawierające informacje o nim i jego zawartość.

Mając na względzie encyklopedyczne ujęcia terminu dokument oraz biorąc pod uwagę zdanie K. Czaplickiego, współcześnie dokument można definiować jako dowolny przedmiot - akt prawny, pismo, rzecz, będący dowodem prawa stwierdzający/potwierdzający/zmieniający stan prawny, przy czym powinien być on sporządzony we właściwej formie oraz spisany w celu stwierdzenia konkretnej okoliczności, zawarcia umowy, zobowiązania, informowania o czymś, a także, co niezbędne - zaopatrzony w środki uwierzytelniające takie jak np. pieczęć oraz umożliwiający weryfikację i identyfikację tożsamości np. dowód osobisty, legitymacja, paszport²¹.

¹⁹ K. Czaplicki, op. cit., s. 1-7.

²⁰ Ibidem, s. 1-7.

²¹ Ibidem, s. 3.

W literaturze wyróżnia się dwa ujęcia dokumentu: *sensu stricto* na określenie aktu pisemnego²² oraz *sensu largo* przy wykorzystaniu innej techniki. Dokumenty mogą przybierać zatem formę pisaną (rękopisy, maszynopisy, powielane za pomocą druku i innych technik); obrazową (szkice, rysunki, plakaty, negatywy, pozytywy, odbitki zdjęć, filmy bez ścieżki dźwiękowej); dźwiękową (nagrania dźwięku na analogowe płyty gramofonowe, taśmy magnetyczne); mieszaną (mapy, plany, ulotki, filmy dźwiękowe); formę cyfrową (komputerowe pliki tekstowe, graficzne, dźwiękowe, wideo)²³. Zmiany zachodzące w technologii informacyjno-komunikacyjnej powodują, że znane dotychczas nośniki i dokumenty ulegają transformacji. E-dokument (dokument elektroniczny) w znaczny sposób różni się od tradycyjnego, gdyż jego zawartość nie jest trwale związana z fizyczną budową, a jedynie z logicznym układem jednostek znaczeniowych. Dokument elektroniczny funkcjonuje w określonym środowisku informatycznym, jest odpowiednio sformatowanym zbiorem danych, wprowadzonych lub przechowywanych na dowolnym nośniku przez system informatyczny.

Na podstawie porównania definicji z różnych dyscyplin J. M. Salaün wyróżnił trzy zasadnicze sposoby postrzegania dokumentu: (1) przez jego dualny charakter jako połączenie przedmiotu materialnego z wiedzą niematerialną; (2) jako materialny ślad minionych zdarzeń, faktów (dowód); (3) jako przedmiot działań społecznych²⁴.

Na gruncie języka potocznego z dokumentami kojarzy się wszelkiego rodzaju pisma, bez względu na źródło ich pochodzenia, mające znaczenie prawne. Widoczna jest też skłonność do używania nazwy „dokument” w znaczeniu zbliżonym do „dowodu” np. dowód tożsamości, czy też w formie czasownikowej, gdy „udokumentować” znaczy tyle, co „udowodnić”²⁵. Powoduje to brak wyraźnego rozróżnienia między pojęciem dowodu i dokumentu oraz pojmowanie tego terminu jako pismo urzędowe, w którym stwierdzone są określone prawa lub obowiązki²⁶. Według źródeł historycznych o dokumentach w znaczeniu dowodów sądowych można było mówić w Polsce dopiero od połowy XIII wieku²⁷. Dokumenty

²² W. Dawidowicz, *Zarys procesu administracyjnego*, Wyd. PWN, Warszawa 1989, s. 613; C. Martysz, *Dowód z dokumentu w postępowaniu administracyjnym*, (w:) T. Widło (red.), *Wokół problematyki dokumentu: księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Antoniemu Felusowi*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2005, s. 149.

²³ R. Degen, *Dokumentacja i jej podział*, (w:) H. Robótka (red.), *Współczesna dokumentacja urzędów*, t. 2, Wydawnictwo UMK, Toruń 2011, s. 17.

²⁴ J. M. Salaün: *Why The Document is Important... And How it is Becoming Transformed*, Hegeler Institute, „Monist” 2014, nr 97, s. 187-200.

²⁵ L. Wilk, *Pojęcie „nierzetelność” w odniesieniu do dokumentów w prawie karnym*, „Palestra” 2013, nr 58, s. 128-134.

²⁶ J. Piórkowska-Flieger, *Fałsz dokumentu ...*, s. 40.

²⁷ S. Kętrzyński, *Zarys nauki o dokumencie polskim wieków średnich*, Wyd. Poznańskie, Poznań 2008, s. 113-178.

odgrywały wówczas istotną rolę w funkcjonowaniu nie tylko jednostek, ale także podmiotów zbiorowych, stąd też pojęcie dokumentu kojarzyło się z czymś niezwykle ważnym, co mogło mieć wpływ na czyjeś prawa, czy też potwierdzać pewne okoliczności²⁸. Nie ulega wątpliwości, że znaczenie terminu „dokument” w obrocie prawnym i gospodarczym doceniane jest najczęściej, gdy ujawniona zostanie niewłaściwa forma, treść, fałszerstwo dokumentu stanowiącego przedmiot sporu czy przestępstwa. W przypadku dokumentów w znaczeniu urzędowym powszechne ich zastosowanie spowodowało problem z ich podrabianiem, przerabianiem, czy też kradzieżą. Natomiast problem posługiwania się przerobionymi lub podrobionymi dokumentami zainicjował potrzebę potwierdzenia oryginalności dokumentu. W dawnej Polsce służyła temu celowi instytucja transumptu, polegająca na potwierdzeniu kopii zgodności z oryginałem jedynie przez osobę uprawnioną lub urząd, ponieważ było to istotne w sytuacjach spraw spornych odbywających się przed sądem. Zjawiskiem wartym odnotowania był fakt, że w wieku XIII uznano również, że dowód z dokumentu będzie lepszym dowodem niż dowód ze świadka, przy czym dla wyniku procesu miało to również istotne znaczenie²⁹. Przyjmując perspektywę historyczną wskazać należy, że historycy w odróżnieniu od „dokumentów” - listów pojmowanych jako pisma zawierające informacje, niezaświadczających o czynności prawnej oraz od innych „dokumentów”, powstałych na skutek związku z jakimś dokumentem, niemających formy dokumentu autentycznego, nazwą „dokument” posługują się do oznaczenia: (1) aktów poświadczających czyjeś prawo czy też polskie dawne nazwy: list, przywilej; (2) terminów naukowych jak: przywilej, dyplom³⁰. Według A. Gieysztora powyższe ujęcie „dokumentu” wynika z rangi danego dokumentu³¹. Dokumentami nazywane są pisemne oświadczenia, sporządzone wedle obowiązujących norm, będące wiarygodnymi świadectwami faktów natury prawnej. Zatem, dla historyka dokumentem będą źródła poświadczające czynność prawną. Dokument jest nie tylko środkiem dowodowym, formą przekazu faktów czy zdarzeń. Pełni też rozmaite funkcje społeczne, odgrywa istotną rolę w rozwoju społeczeństw bowiem stanowi także narzędzie władzy człowieka³².

Dokument to skuteczny instrument w stosunkach społecznych, zarówno gospodarczych, jaki i prawnych. Funkcją dokumentu jest: (1) tworzenie nowego stanu prawnego, (2)

²⁸ J. Błachut, Dokument jako przedmiot ochrony prawnokarnej, Wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2011, s. 15.

²⁹ J. Bardach, Historia państwa i prawa Polski do połowy XIV wieku, t. 1, Wyd. PWN, Warszawa 1965, s. 349 i n.

³⁰ A. Gieysztor, Zarys nauk pomocniczych w historii, tom. I, Akademicka Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1948, s. 71-73.

³¹ Ibidem, s. 71-73.

³² W. K. Roman, Kultura dokumentacyjna – geneza, definicja, charakterystyka, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis, Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia” 2013, nr 11, s. 213.

nadawanie bezsprzecznej mocy prawnej umieszczonym w treści zapisom o czynnościach i faktach prawnych, (3) przenoszenie uprawnień z jednej osoby na drugą oraz (4) ustalanie pewnego stanu prawnego³³. Dokumenty posiadają moc prawną, siłę administracyjną, urzędową, kontrolną, dowodową, sterującą, zarządczą, wewnątrzorganizacyjną³⁴. Spełniają też wiele funkcji we współczesnym obrocie prawnym oraz gospodarczym. Dwie najbardziej podstawowe funkcje stanowią funkcja informacyjna oraz dowodowa. Rozbudowaną klasyfikację funkcji dokumentu przedstawia K. Górską, która w odniesieniu do dokumentów w prawie cywilnym wyróżnia sześć funkcji pełnionych przez dokumenty: konstytutywną, dowodową, legitymacyjną, gwarancyjną, informacyjną oraz instrukcyjną³⁵.

Na podstawie różnych gałęzi prawa M. Rycerski wyodrębnia przynajmniej dziewięć zasadniczych funkcji dokumentów: (1) dowodową związaną z przyznaniem dokumentom szczególnej mocy dowodowej spośród innych środków tego rodzaju, (2) informacyjną polegającą na stanowieniu przez nie źródła informacji o treści obowiązującego prawa; (3) konstytutywną odnoszącą się do dokumentów, które kształtują (zmieniają lub znoszą) stosunek prawny, ich wystawienie uznawane jest za moment stwierdzenia kreacji samego prawa; (4) deklaracyjną polegającą na wiążącym ustalaniu, potwierdzaniu istniejącego stanu faktycznego; (5) legitymizacyjną powiązaną z przyznaniem na podstawie dokumentu uprawnienia do rozporządzania prawami lub ich wykonywania; (6) gwarancyjną (ochronną) zapewniającą bezpieczeństwo obrotu prawnego; (7) instrukcyjną związaną z zapisaniem w dokumencie wskazań dotyczących wykonania uprawnień, czynności, terminów; (8) identyfikacyjną, którą pełnią dokumenty tożsamości; (9) gospodarczą utożsamianą z możliwością stwierdzenia na ich podstawie istnienia praw majątkowych lub niemajątkowych i odnoszącą się głównie do wszelkiego rodzaju papierów wartościowych³⁶.

Według K. Czaplickiego pojęcie „dokumentu” rozumiane bywa różnie w zależności od działu prawnego i aspektu, w jakim bywa ono rozpatrywane, przy czym różne dziedziny prawa termin ten definiują często w sposób sprzeczny ze sobą³⁷. Określenia tego terminu znacznie się różnią na gruncie ustawy, doktryny, nauk prawnych oraz nauk pozaprawnych. Definityjne ujęcia dokumentów są zróżnicowane w krajowym prawie cywilnym,

³³ Ibidem, s. 213.

³⁴ J. Szymański, *Nauki pomocnicze historii od schyłku IV do końca XVIII w.*, Wyd. PWN, Warszawa 1972, s. 138-139; K. Skupieński, *Pytania o definicje dokumentu, kancelarii i archiwum w „epoce bez papieru”*, (w:) W. Chorążyczewski, K. Strykowski (red.), *Zatrzymać przeszłość, dogonić przyszłość. Pamiętnik VI Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich, Wrocław 5-7 września 2012 r.*, Wyd. Stowarzyszenie Archiwistów Polskich, Warszawa 2013, s. 246.

³⁵ K. Górską, *Zachowanie zwykłej formy pisemnej czynności prawnych*, Wydawnictwo C. H. Beck, Warszawa 2007, s. 69.

³⁶ M. Rycerski, *O pojęciu i istocie dokumentu*, „Kontrola Państwowa” 2018, nr 1, s. 46.

³⁷ K. Czaplicki, *op. cit.*, s. 4-5.

administracyjnym, karnym, jak również w prawie europejskim i międzynarodowym. Współcześnie wyróżnia się: dokumenty państwowe i publiczne, urzędowe i prywatne, tradycyjne i elektroniczne, tożsamości, bankowe, procesowe i pozaprocessowe³⁸.

2. Pojęcie dokumentu w Kodeksie postępowania administracyjnego z 1960 r.

Dokument we wszelkiego rodzaju procedurach prawnych jest jednym z najważniejszych i powszechnie stosowanych środków dowodowych. W toku postępowania administracyjnego wynika to niewątpliwie z konieczności realizacji zasady pisemności, określonej w art. 14 k.p.a.³⁹. Zauważyć należy, że ustawodawca nie zdefiniował pojęcia dokumentu w Kodeksie postępowania administracyjnego. Ów kodeks, mimo iż termin ten jest tam wielokrotnie używany czy to w znaczeniu dowodu w postępowaniu administracyjnym, czy też jako „pisma” w trakcie postępowania, nie zawiera legalnej definicji pojęcia „dokument”. K. Czaplicki podkreśla, że doktryna definiuje dokument jako akt pisemny, stanowiący wyrażenie określonych myśli lub wiadomości, bez uwzględniania materiału, z którego go sporządzono, rodzaju pisma, jak i faktu, czy został podpisany⁴⁰.

Dokument, szczególnego znaczenia w postępowaniu administracyjnym, nabiera jako dowód w postępowaniu, ponieważ zgodnie z art. 75 k.p.a. jako dowód należy dopuścić wszystko, co może przyczynić się do wyjaśnienia sprawy, lecz nie jest sprzeczne z prawem a zatem mogą to być: dokumenty, zeznania świadków, opinie biegłych oraz oględziny. W hierarchii dowodów dokumenty nie zajmują wyższego miejsca niż inne dowody. Traktowane są na równi z innymi dowodami⁴¹. Dokumenty występują w k.p.a. w charakterze: (1) źródeł - dostarczają środków dowodowych, z których wynika określony dowód; (2) środka dowodowego występują jako forma przekazu informacji⁴².

Wymienione w art. 75 k.p.a. środki dowodowe, Cz. Martysz klasyfikuje następująco: (1) bezpośrednio i pośrednio; (2) rzeczowe i osobowe; (3) podstawowe i posiłkowe; (4) nazwane i

³⁸ Ibidem, s. 5.

³⁹ Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego (Dz. U. z 1960 r., Nr 30 poz. 168, z 2018 r. poz. 2096, z 2019 r. poz. 60). Dowód z dokumentu jest statystycznie najważniejszym, powszechnie występującym i najczęściej przedstawianym środkiem dowodowym w postępowaniu administracyjnym, gdyż wszelkie postępowania urzędowe (administracyjne, sądowe itp.) są oparte na zasadzie pisemności. Por. Cz. Martysz, Dowód z dokumentu..., s. 147.

⁴⁰ K. Czaplicki, op. cit., s. 10.

⁴¹ Kodeks postępowania administracyjnego, przyjmując zasadę równej mocy środków dowodowych, nie wskazuje dowodów „mocniejszych” oraz „słabszych”. Por. Komentarz do art. 75 k.p.a., (w:) R. Hausner, M. Wierzbowski (red.), Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz, Wydawnictwo C. H. Beck, Warszawa 2020, s. 690-700; K. Czaplicki, op. cit., s. 10-11. Por. A. Wróbel, (w:) M. Jaśkowska, A. Wróbel (red.), Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz, Wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 517.

⁴² G. Łaszczyca, Cz. Martysz, A. Matan, Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz, t. I, Wyd. Wolters Kluwer Sp. z o.o., Warszawa 2010, s. 579-585.

nienazwane; (5) historyczne i krytyczne; (6) pojęciowe i zmysłowe; (7) obciążające i odciążające. Zgodnie z przyjętą klasyfikacją dokumenty mogą być dowodem bezpośrednim i pośrednim, osobowo-rzeczowym, podstawowym, nazwanym, historycznym, pojęciowym, a także obciążającym i odciążającym⁴³.

Współczesne komentarze⁴⁴ częściej klasyfikują środki dowodowe, przyjmując za podstawę następujące kryteria: (1) kryterium sposobu zetknięcia się organu orzekającego z faktem będącym przedmiotem dowodu - bezpośrednio (organ orzekający ma możliwość bezpośredniego spostrzegania i stwierdzenia prawdziwości określonego faktu np. oględziny), i pośrednie (organ orzekający stwierdza istnienie określonego faktu nie na podstawie bezpośredniego spostrzegania, lecz pośrednio, na podstawie spostrzegania innego faktu (np. zeznania świadków, opinie biegłych, dokumenty co do ich treści, przesłuchania stron); (2) kryterium rodzaju źródła informacji - rzeczowe (źródłem informacji są cechy danej rzeczy lub zachowane na niej ślady pewnych zdarzeń), i osobowe (źródłami informacji są osoby np. zeznania świadków, opinie biegłych, przesłuchania stron, pisemne oświadczenia zawarte w dokumentach); (3) kryterium dopuszczalności przeprowadzenia danego środka dowodowego - podstawowe (przeprowadzenie nie jest obwarowane określonymi przesłankami np. dokumenty, zeznania świadków, opinie biegłych, oględziny) i posiłkowe (dopuszczalność jest uzależniona od spełnienia określonych przesłanek np. przesłuchanie stron); (4) kryterium regulacji prawnej środków dowodowych - uregulowane w przepisach k.p.a. (dokumenty, zeznania świadków, opinie biegłych, oględziny, przesłuchanie stron), oraz nieuregulowane w k.p.a. czyli tzw. „środki dowodowe nienazwane” (nowe środki powstające w wyniku rozwoju nauki i techniki).

Mając na względzie kryterium wystawcy, dokumenty występujące w k.p.a., można podzielić na urzędowe oraz prywatne (art. 76 k.p.a.), przy czym brak uzupełnienia w przepisach k.p.a. dodatkiem „urzędowy” terminu „dokument”, daje jednocześnie podstawę, do uznania go formalnie za dokument prywatny. Kodeks postępowania administracyjnego nie posługuje się legalną definicją żadnego ze wskazanych powyżej rodzajów dokumentów. Ustawowa definicja dokumentu urzędowego znajduje się m. in. w art. 6 ust. 2 ustawy z 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej⁴⁵. W myśl tej ustawy oraz zgodnie z tym przepisem, dokument urzędowy stanowi treść oświadczenia woli lub wiedzy, utrwalona oraz podpisana w dowolnej formie przez funkcjonariusza publicznego w rozumieniu przepisów

⁴³ Cz. Martysz, (w:) G. Łaszczyca, Cz. Martysz, A. Matan, op. cit., s. 584–665. Por. K. Czaplicki, op. cit., s. 11.

⁴⁴ B. Adamiak (w:) B. Adamiak, J. Borkowski (red.), Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2017, s. 430 i n.

⁴⁵ Ustawa z dnia 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej (Dz. U. z 2018 r., poz. 1330).

kodeksu karnego, w ramach jego kompetencji, a także skierowana do innego podmiotu lub złożona do akt sprawy.

Art. 76 § 1 Kodeksu postępowania administracyjnego stanowi, że dokumenty urzędowe sporządzone w przepisanej formie przez powołane do tego organy państwowe w ich zakresie działania są dowodem tego, co zostało w nich urzędowo stwierdzone. Ich szczególna moc dowodowa w postaci stanowienia dowodu prawdziwości urzędowych stwierdzeń przejawia się po spełnieniu określonych przepisami warunków a mianowicie: (1) zgodnie z art. 76 § 2 Kodeksu postępowania administracyjnego dokumenty sporządzone być powinny przez organy państwowe, samorządu terytorialnego i inne podmioty, prowadzące postępowanie administracyjne; (2) organy w dokumencie urzędowym zaświadczać w kwestii wszelkich spraw odnoszących się do zakresu działania danego organu; (3) forma sporządzenia dokumentów powinna być określona prawem; (4) dokumenty posiadają dwa domniemania: po pierwsze, domniemanie prawdziwości (pochodzenie dokumentu od organu - wystawcy), po drugie, domniemanie zgodności z prawdą (zgodność z prawdą oświadczenia organu - wystawcy). Mając na względzie powyższe przesłanki, organ administracji publicznej nie może dowolnie odrzucić, istnienia faktu stwierdzonego w dokumencie urzędowym, co potwierdza przepis art. 76 § 3 Kodeksu postępowania administracyjnego.

W tm miejscu należy podkreślić, że Kodeks postępowania administracyjnego nie zawiera regulacji odnoszących się do pozostałych rodzajów dokumentów zwanych dokumentami prywatnymi. Dokument prywatny stanowi obecnie dowód na to, że podpisująca go osoba, złożyła zawarte w nim oświadczenie. W odniesieniu do mocy dowodowej dokumentu prywatnego w wyroku z dnia 27 sierpnia 1999 r. Naczelny Sąd Administracyjny stwierdził, że: „Art. 76 k.p.a. mówiący o dokumentach urzędowych w § 3 zezwala nawet w stosunku do tych dokumentów przeprowadzenie dowodu przeciwko treści w nim zawartej, to tym bardziej dopuszczalne jest przeprowadzenie wszelkich dowodów co do treści zawartej w dokumencie wystawionym przez osobę prywatną”⁴⁶.

Dokumenty prywatne podlegają swobodnej ocenie dowodów dokonywanej przez organ orzekający, a ich moc dowodowa nie różni się od mocy innych środków dowodowych. Dokumenty urzędowe zagraniczne, podobnie jak dokumenty prywatne, podlegają swobodnej ocenie organu orzekającego, chyba, że przypisy szczególne lub międzynarodowe stanowią inaczej. Współcześnie pod pojęciem dokumentu należy rozumieć również dokument elektroniczny zgodnie z art. 3 pkt 2 ustawy z dnia 17 lutego 2005 roku o informatyzacji

⁴⁶ Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 27 sierpnia 1999 r., (I SA 1941/98).

podmiotów realizujących zadania publiczne⁴⁷. Stanowi on jednocześnie odrębną całość znaczeniową, zbiór danych uporządkowanych w określonej strukturze wewnętrznej i jest zapisany na informatycznym nośniku danych. Oprócz wymienionych rodzajów dokumentów należy wskazać także dokumenty urzędowe zagraniczne.

3. Pojęcie dokumentu w Kodeksie cywilnym z 1964 r.

Dnia 8 września 2016 r. weszła w życie ustawa z dnia 10 lipca 2015 r. o zmianie ustawy Kodeks cywilny, ustawy Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw⁴⁸. Nowelizacja ta, wprowadziła do Kodeksu cywilnego z 1964 r.⁴⁹ definicję dokumentu. Przepisy kodeksu nie zawierały wcześniej ustawowej definicji pojęcia dokumentu, choć termin ten pojawiał się np. w art. 78 § 1, art. 79, 81 § 2 i 3, art. 102, 465 § 1, art. 517, w art. 551 pkt 9 k.c. Posługiwano się wyrażeniami zamiennymi, takim jak „pismo”, „pokwitowanie”, „pisemna forma czynności prawnej” czy „akt notarialny”, zaś sam termin w prawie cywilnym używany był do określenia różnorodnych rodzajowo i funkcjonalnie form. Próby stworzenia takiej definicji podejmowane były wcześniej w doktrynie. Niejednokrotnie wskazywano, iż za dokument powinna być uważana każda informacja obejmująca treść oświadczenia woli lub innego oświadczenia, utrwalona w sposób umożliwiający jej zachowanie i odtworzenie⁵⁰.

Celem wspomnianej nowelizacji miało być uporządkowanie terminu, a także zastosowanie go w rozumieniu szerszym niż dotychczas przyjęte - jako informacji utrwalonej wyłącznie w postaci pisma. Zgodnie z art. 77³ k.c. dokumentem jest nośnik informacji umożliwiający zapoznanie się z jej treścią. O dokumencie stanowi jego intelektualna zawartość, czyli treść, obejmująca oświadczenia woli, wiedzy lub uczuć i utrwalona w sposób umożliwiający jej odtworzenie. Istotnym jest, że podpis na dokumencie (w takim ujęciu dokumentu) nie jest nieodzowny, gdyż dokument nie musi być podpisany. Również sposób utrwalenia treści dokumentu nie podlega szczególnym kryteriom. Treść dokumentu bowiem, może być wyrażona w sposób dowolny np. za pomocą znaków graficznych, dźwięku czy obrazu. Może być również utrwalona na dowolnym rodzaju nośnika (papier, plik) i za pomocą zróżnicowanych środków np. pióra, komputera, a nawet telefonu komórkowego. Natomiast z uwagi na funkcję dowodową dokumentu istotny jest sposób utrwalenia informacji czyli

⁴⁷ Ustawa z dnia 17 lutego 2005 roku o informatyzacji podmiotów realizujących zadania publiczne (Dz. U. z 2019 r., poz. 60, 534).

⁴⁸ Ustawa z dnia 10 lipca 2015 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny, ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2015 r., poz. 1311, 1513, z 2016 r., poz. 178, 394, 615).

⁴⁹ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz. U. z 1964 r., Nr 16, poz. 93; Dz. U. z 2018 r., poz. 1025, 1104, 1629, 2073, 2244, z 2019 r. poz. 80).

⁵⁰ A. Brzozowski, W. J. Kocot, E. Skowrońska-Bocian, Prawo cywilne. Część ogólna, Wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2015, s. 239.

umożliwienie jej zachowania i odtworzenia. Spełnienie jednocześnie obydwu warunków w postaci informacji możliwej do odtworzenia oraz odpowiedniego nośnika sprawia, że tworzą one dokument. Bardzo szerokie wprowadzenie do kodeksu cywilnego definicji dokumentu: (1) umożliwia objęcie zakresem pojęcia chociażby wiadomości e-mail, wiadomości SMS, MMS, nagrania dźwiękowe lub audiowizualne, faks oraz skan; (2) ma na celu usprawnienie dokonywania czynności prawnych, przy jednoczesnym zachowaniu funkcji dowodowej dokumentu. Koncepcja szerokiego rozumienia dokumentu, związana z rozwojem elektronicznych środków wymiany informacji ma znajdować swoje odzwierciedlenie w przepisach prawa. Obecnie technika pozwala na sporządzanie dokumentów w innej postaci niż tekst składający się z liter alfabetu ułożonych według reguł językowych.

Definicja dokumentu przewidziana w art. 77³ k.c. dość jednoznacznie zrywa z tradycyjnym rozumieniem dokumentu jako informacji utrwalonej wyłącznie w postaci pisma, gdyż stwierdza, że dokumentem jest nośnik informacji umożliwiający zapoznanie się z jej treścią. W tak przyjętej definicji nośnikiem informacji jest każdy przedmiot, który umożliwia utwalenie i odtworzenie informacji (kartka papieru, dysk komputerowy, urządzenie umożliwiające nagranie i odtworzenie głosu itd.).

Według P. Sobolewskiego⁵¹ dokumentem jest nośnik informacji, który umożliwia zapoznanie się z treścią oświadczenia woli. Wbrew literalnemu brzmieniu przepisu nośnik zawierający informację, która nie jest treścią oświadczenia woli, ale inną informacją (np. informacja o fakcie zawarcia umowy, ale bez jej treści), nie spełnia wymogów formy dokumentowej. Dokument musi być wytworem zachowań ludzkich⁵².

Ustawowa definicja dokumentu zawarta w art. 77³ k.c. jest definicją o tak wysokim stopniu ogólności. Swoim zakresem znaczeniowym zdaje się obejmować nie tylko każde oświadczenie woli czy w ogóle każde zachowanie ludzkie, lecz również każdy substrat znaku, a nawet każdy przedmiot o jakiegokolwiek wartości poznawczej. Dopiero z funkcji dowodowej, przypisywanej dokumentom, można próbować odtworzyć właściwe znaczenie tego pojęcia, dokonując stosownego zawężenia zakresu znaczeniowego w stosunku do językowego brzmienia przepisu. Pojęcie dokumentu, jest każdorazowo odrębnie analizowane na gruncie konkretnego przepisu, w którym się nim posłużono⁵³.

⁵¹ P. Sobolewski, (w:) K. Osajda (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, Tom I. Kodeks cywilny. Komentarz. Część ogólna. Przepisy wprowadzające kodeks cywilny. Prawo o notariacie (art. 79-95 i 96-99), Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2017, s. 645.

⁵² J. Grykiel, (w:) M. Gutowski (red.), Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz. Art. 1-449, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2016, s. 776.

⁵³ Ibidem, s. 778-779.

Pomimo braku w prawie cywilnym materialnym definicji dokumentu, w piśmiennictwie prawniczym podnoszono, że stworzona definicja została jednak niewłaściwie sformułowana⁵⁴. Definicja ta będąca następstwem wprowadzenia do polskiego porządku prawnego nieznanej wcześniej formy dokumentowej uregulowanej w art. 77² k.c. traktuje dokument w sposób formalnoprawny (jako środek dowodowy), o którego prawnej doniosłości przesądza podkład (nośnik), a nie treść. Według A. Brzozowskiego⁵⁵, elementem konstytutywnym dokumentu powinna być przede wszystkim jego zawartość intelektualna - niezmienna, dająca się odtworzyć bądź powielić w każdej postaci, tj. na papierze albo na materialnym nośniku elektronicznym, magnetycznym, optycznym itp. i to ona (utrwalenie na nośniku jakichkolwiek treści intelektualnych, w tym także oświadczeń wiedzy) powinna przesądzać o kwalifikacji określonego nośnika informacji jako dokumentu.

4. Pojęcie dokumentu w Kodeksie postępowania cywilnego z 1964 r.

Na mocy ustawy z dnia 10 lipca 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw⁵⁶ wprowadzono w dniu 8 września 2016 roku również nowe przepisy dotyczące procedury postępowania cywilnego. W przypadku kodeksu postępowania cywilnego celem wprowadzanej zmiany w przepisach normujących postępowanie rozpoznawcze, klauzulowe oraz egzekucyjne, było po pierwsze, przyspieszenie postępowań sądowych poprzez uproszczenie niektórych czynności procesowych po drugie, zmodyfikowanie instytucji, wykorzystywanych przez strony postępowań celem wydłużenia postępowań sądowych.

Wprowadzenie do kodeksu cywilnego definicji „dokumentu” zainicjowało również potrzebę zmian regulacji procesowych w obrębie dowodów z dokumentów. Nowa definicja „dokumentu” z kodeksu cywilnego wprowadza rozróżnienie na: (1) dokumenty zawierające tekst, sporządzone za pomocą znaków alfabetu i reguł językowych oraz (2) inne dokumenty. W odniesieniu do tych pierwszych zastosowanie znajdują przepisy art. 244 k.p.c.⁵⁷ i nast., natomiast do tych drugich odnosić się będzie art. 308 k.p.c. Reguły dowodzenia podzielone zostały przez ustawodawcę w zależności od tego, z jakiego dokumentu ma zostać przeprowadzony dowód. Dotychczasowa regulacja ustawowa dotycząca dowodów z

⁵⁴ A. Brzozowski, W. J. Kocot, E. Skowrońska-Bocian, op. cit., s. 239.

⁵⁵ A. Brzozowski, (w:) K. Pietrzykowski (red.), Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1-449, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2018, s. 385-390.

⁵⁶ Ustawa z dnia 10 lipca 2015 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny, ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2015 r., poz. 1311).

⁵⁷ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. z 1964 r., Nr 43, poz. 296, Dz. U. z 2018 r., poz. 1360, 1467, 1499, 1544, 1629, 1637, 1693, 2385, 2432, z 2019 r., poz. 55, 60).

dokumentów odnosiła się do dokumentów zawierających tekst oraz umożliwiających ustalenie ich wystawców. Sąd przeprowadza dowody z pozostałych dokumentów, głównie zawierających zapis obrazu, dźwięku albo obrazu i dźwięku, stosując odpowiednio przepisy o dowodzie z oględzin oraz dowodzie z dokumentów (art. 308 k.p.c.)⁵⁸.

Nowa definicja dokumentu przewiduje, że tekst mogą zawierać zarówno dokumenty sporządzone w postaci „tradycyjnej” (zazwyczaj papierowe), jak i dokumenty elektroniczne. W obu przypadkach dowody z tych dokumentów będą przeprowadzane z zastosowaniem reguł określonych w przepisach art. 244 - 257 k.p.c.⁵⁹. Dokument może być sporządzony zarówno w języku polskim, jak i w dowolnym języku obcym, który nadaje się do przełożenia przez tłumacza przysięgłego (art. 256 k.p.c.). Oceny, czy dany nośnik można uznać za dokument i jaki mu przyznać charakter, dokonuje każdorazowo sąd orzekający w sprawie. W pierwszej kolejności sąd bada, czy przedłożony w sprawie środek zawiera elementy konstytutywne dokumentu. W przypadku pozytywnych ustaleń w tym zakresie dalsza ocena dotyczy tych cech dokumentu, które pozwalają na uznanie go za dokument tekstowy z możliwością ustalenia jego wystawcy, a następnie – tych cech dokumentu, które przesadzają o jego urzędowym lub prywatnym charakterze⁶⁰.

Dowód z dokumentu zawierającego zarówno tekst, jak i dźwięk albo obraz i dźwięk w ocenie ustawodawcy będzie przeprowadzany na podstawie art. 244 k.p.c. i nast. (w zakresie treści stanowiącej tekst) i art. 308 k.p.c. (w pozostałym zakresie). Proponowana zmiana uwzględnia tzw. elektroniczne protokoły, czyli zapisy dźwięku albo obrazu i dźwięku z posiedzenia sądu. Protokoły te obejmują nie tylko zapis audialny albo audiowizualny, ale również zsynchronizowany z tym zapisem tekst (czyli adnotacje). Łącznie oba elementy stanowią tzw. protokół elektroniczny. Należy przy tym zauważyć, że coraz więcej dokumentów ma postać multimedialną łączącą w sobie obraz, tekst i dźwięk.

W art. 244 i 245 k.p.c. ustawodawca wprowadza podział dokumentów na urzędowe i prywatne, opierając się na kryteriach wystawcy dokumentu, przedmiotowego zakresu spraw, w jakich zostały wydane i ich mocy dowodowej⁶¹, przy czym wystawcą dokumentu urzędowego mogą być m.in. powołane do tego organy władzy publicznej, organy państwowe, ale także inne podmioty, których ustawodawca bliżej nie określa. Dokumenty urzędowe mogą być wystawiane zarówno przez organy władzy państwowej, organy administracji rządowej,

⁵⁸ E. Rudkowska - Zabczyk, (w:) E. Marszałkowska - Krześ (red.), Kodeks postępowania cywilnego, wyd. 24, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2019 (wersja on-line Legalis).

⁵⁹ Ibidem.

⁶⁰ Ibidem.

⁶¹ Ibidem.

jak i organy samorządu terytorialnego. Wystawcą dokumentu urzędowego jest podmiot, który jest twórcą wyrażonego w nim oświadczenia, a nie sporządzający go w sensie technicznym i materialnym⁶². Dokumenty wydawane przez organy władzy publicznej, w tym także organy samorządu terytorialnego, w zakresie działania tych organów, będą miały zawsze charakter dokumentów urzędowych, czego nie można powiedzieć o dokumentach powstałych poza sferą publicznych funkcji Skarbu Państwa lub samorządowych osób prawnych⁶³. Formy sporządzania dokumentu urzędowego zawarte są w unormowaniach procedury administracyjnej (art. 107 § 1 i 124 § 1 k.p.a.), jak również w ustawach regulujących poszczególne rodzaje działalności urzędowej – np. ustawa z 13 lipca 2006 r. o dokumentach paszportowych⁶⁴, ustawa z 18 września 2001 r. - Kodeks morski⁶⁵ i inne.

Dokumenty urzędowe mogą być wystawiane także w postaci elektronicznej, jeżeli taka forma dokumentu została przewidziana w przepisach szczególnych regulujących formę ich wystawienia (por. art. 107 § 1 k.p.a.). W takim wypadku w postępowaniu cywilnym dowód będzie przeprowadzony z elektronicznego dokumentu urzędowego. Dokumenty urzędowe wyposażone zostały przez ustawodawcę w określone domniemania prawne, ale będą mogły skorzystać z domniemań określonych w ustawie procesowej jedynie wówczas, gdy sporządzone zostaną zgodnie z wymogami określonymi przez ustawodawcę⁶⁶.

5. Pojęcie dokumentu elektronicznego

Technologia informacyjna gruntownie modyfikuje zasady prawne, zmienia zasady rozpoznawania spraw i rozstrzygania sporów a postępowaniom sądowym i administracyjnym nadaje nową elektroniczną formę. Proces wprowadzania dokumentów elektronicznych zamiast dokumentów papierowych postrzegany jest jako wyjątkowa okazja do poprawy jakości prawa, uwalniająca od ograniczeń fizycznych miejsca i czasu.

Rozwój technologiczny, dostarczając nowych metod i narzędzi zapisywania myśli ludzkich, wymusił nowe spojrzenie i nowe podejście do dokumentów, przeniesionych w znacznej mierze do sfery wirtualnej. Szeroko pojęta informatyzacja obecna w każdej dziedzinie życia, przyczyniła się do zmniejszenia roli tradycyjnych nośników informacji takich jak papier – zastępując je zapisem cyfrowym. O ile jednak opracowanie dokumentów uległo znacznym zmianom w zakresie stosowanych technik, o tyle podejście do niego i istota

⁶² Ibidem.

⁶³ M. Manowska, Dokumenty w postępowaniu nakazowym i upominawczym, „Prawo Spółek” 1997, nr 5, s. 39.

⁶⁴ Ustawa z dnia 13 lipca 2006 r. o dokumentach paszportowych (Tekst jednolity - Dz. U. z 2018 r., poz. 1919).

⁶⁵ Ustawa z dnia 18 września 2001 r. Kodeks morski (Tekst jednolity - Dz. U. z 2018 r., poz. 2175).

⁶⁶ E. Rudkowska – Zabczyk, op. cit., (wersja on-line Legalis).

patrzenia na dokument ewoluuje powoli i w niewielkim stopniu. W tradycyjnym dokumencie informacja jest nieodłącznie związana z materiałem pisarskim. Czasem nośnik ma jednak ważniejsze znaczenie, np. przy autentyczności źródła. Obecnie trudność budzi oddzielanie treści od nośnika, ustalenie co jest kopią, a co oryginałem, gdyż w przypadku dokumentu elektronicznego łatwość kopiowania jest niewątpliwa. Wszechobecność dokumentu elektronicznego w życiu codziennym i w działaniach instytucji jest faktem oczywistym i niezaprzeczalnym. Nawet tradycyjny dokument papierowy jest w większości przypadków najczęściej wydrukiem komputerowym. Elektroniczna postać dokumentu pozwala większej liczbie podmiotów łatwo i szybko pracować nad dokumentami, tworzyć nowe ich formy, utrzymywać, udostępniać, powielać, przysyłać, przechowywać, wyszukiwać, a także skuteczniej nadzorować ich autentyczność, wiarygodność czy też poprawność tworzenia.

Definicja dokumentu elektronicznego posiada ścisły związek ze sferą informatyczną, gdyż dokument elektroniczny ma formę pliku elektronicznego, a do jego wytworzenia potrzebny jest komputer i znajomość różnych systemów operacyjnych.

Według H. Wajsa dokument elektroniczny to „dokument, w którym informacja została zapisana w formie pozwalającej na jej otrzymanie, odtworzenie, przetworzenie i przekazanie za pomocą komputera. Składają się nań cztery zasadnicze elementy: zawartość, czyli treść, logiczna struktura, kontekst (metadane), może on obejmować dane techniczne opisujące *hardware*, *software* (numerację wersji programów, strukturę plików, zapisanie daty utworzenia, powiązania z innymi dokumentami) lub też opis występujących w dokumencie procedur administracyjnych; kontekst będzie szczególnie skomplikowany, gdy dokument został utworzony w środowisku sieciowym – jego fizyczny układ”⁶⁷.

W. Nowosad mianem dokumentu elektronicznego określa „wszelkie informacje i ciągi instrukcji zapisane w magnetycznej pamięci komputera w postaci plików. Plik to z kolei zbiór informacji lub instrukcji zapisanych w taki sposób, by mógł być traktowany w procesie przetwarzania danych jako całość”⁶⁸.

J. Janowski uważa, że dokument elektroniczny to „zakodowana w bitach i zapisana w pliku wiadomość, dostępna po jej rozkodowaniu ma postać symboli zrozumiałych dla człowieka, odczytanych po ich wyświetleniu na ekranie monitora lub odtworzeniu w innym

⁶⁷ H. Wajs, Problemy archiwalne z dokumentami elektronicznymi na przykładzie doświadczeń Australii, Ameryki Północnej i Europy, (w:) D. Nałęcz (red.), Archiwa Polskie wobec wyzwań XXI wieku. Pamiętnik III Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich. Toruń, 2-4 września 1997 r., T. I, Wyd. Stowarzyszenie Archiwistów Polskich, Radom 1997, s. 203-208.

⁶⁸ W. Nowosad, Dokumentacja komputerowa w strukturze zasobu archiwalnego, (w:) Komputeryzacja archiwów, t. IV. Problemy struktury zasobu archiwalnego w perspektywie komputeryzacji archiwów, Wyd. Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 1998, s. 128.

urządzeniu umożliwiającym zmysłową percepcję nośników tych symboli”⁶⁹. Wymienia on również trzy postacie dokumentu elektronicznego: (1) zapis na elektronicznym nośniku informacji, (2) prezentacja na monitorze oraz (3) wydruk jednocześnie podkreślając, że tylko ta pierwsza postać dokumentu elektronicznego jest trafna, gdyż wydruku nie można elektronicznie modyfikować (jeśli nie zamieni się go ponownie na postać elektroniczną), natomiast prezentacja jest tylko „reprodukcją” dokumentu elektronicznego⁷⁰.

Definicja dokumentu elektronicznego na potrzeby środowiska archiwistycznego K. Schmidta zakłada, że na dokument elektroniczny składa się „zbiór danych, odrębna całość znaczeniowa, określona struktura wewnętrzna oraz możliwość zapisu”⁷¹.

Dokument elektroniczny, nie posiada zatem jednej, powszechnej definicji, lecz kilka zbieżnych określeń, ukazujących cechy i właściwości dokumentu elektronicznego, czy też zasady postępowania z dokumentacją komputerową. Należy zauważyć, że doktryna nie zawsze posługuje się dosłownym pojęciem dokumentu elektronicznego, lecz sformułowaniami typu: „podanie w formie dokumentu elektronicznego” - art. 39¹ § 1 pkt 1 k.p.a., „pismo procesowe wnoszone drogą elektroniczną” - art. 68 § 2 k.p.c., czy chociażby „podania i deklaracje składane za pomocą środków komunikacji elektronicznej” - art. 3a § 2 Ordynacji podatkowej⁷². Definicji dokumentu elektronicznego nie zawiera również ustawa z dnia 18 września 2001 r. o podpisie elektronicznym⁷³ ani ustawa z dnia 18 lipca 2002 r. o świadczeniu usług drogą elektroniczną⁷⁴. Pojęciem zastępczym stosowanym w obu tych ustawach jest pojęcie „danych w postaci elektronicznej” - art. 3 pkt 1 - ustawy o podpisie elektronicznym oraz art. 1 i art. 2 pkt 3 ustawy o świadczeniu usług drogą elektroniczną.

Pojęcie dokumentu elektronicznego użyte zostało po raz pierwszy w polskim systemie prawnym w art. 3 pkt 2 ustawy z dnia 17 lutego 2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne⁷⁵. Dokument elektroniczny ustawodawca

⁶⁹ J. Janowski, *Technologia informacyjna dla prawników i administratywistów. Szanse i zagrożenia elektronicznego przetwarzania danych w obrocie prawnym i działaniu administracji*, Wyd. Difin, Warszawa 2009, s. 257.

⁷⁰ Ibidem, s. 258.

⁷¹ K. Schmidt, *Dokumenty elektroniczne w podmiotach publicznych: struktura, postępowanie i przekazywanie do archiwów państwowych. Co wynika z nowych rozporządzeń MSWiA wydanych na podstawie ustawy archiwalnej?*, (w:) *Materiały szkoleniowe dla pracowników archiwów państwowych dotyczące dokumentu elektronicznego*, Warszawa 8 maja, 15 maja 2007 r., https://www.archiwa.gov.pl/images/docs/o_rozporzadzeniach_MSWiA.pdf [dostęp: 12.09.2021].

⁷² Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 25 kwietnia 2019 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy - Ordynacja podatkowa (Dz. U. 1997 r., Nr 137 poz. 926 t.j. Dz. U. 2019 r., poz. 900).

⁷³ Ustawa z dnia 18 września 2001 r. o podpisie elektronicznym (Dz. U. z 2013 r. poz. 262, z 2014 r. poz. 1662, z 2015 r. poz. 1893).

⁷⁴ Ustawa z dnia 18 lipca 2002 r. o świadczeniu usług drogą elektroniczną (Dz. U. z 2019 r., poz. 123, 730).

⁷⁵ Ustawa z dnia 17 lutego 2005 r. o informatyzacji podmiotów realizujących zadania publiczne (Dz. U. z 2019 r., poz. 700, 730).

zdefiniował jako: „stanowiący odrębną całość znaczeniową zbiór danych uporządkowanych w określonej strukturze wewnętrznej i zapisany na informatycznym nośniku danych”. Nośnikiem informatycznym zgodnie z powyższą ustawą jest „materiał lub urządzenie służące do zapisywania, przechowywania i odczytywania danych w postaci cyfrowej lub analogowej” (art. 3 pkt 1).

Ustawa z 17 lutego 2005 r. dokładnie sprecyzowała, że dokumentem elektronicznym są dane zapisane na nośniku informatycznym, a nie sam nośnik z danymi. Definicja ta nie odnosi się jednak do wszystkich dokumentów elektronicznych w potocznym rozumieniu, lecz określa, czym mają być dokumenty elektroniczne, używane przy realizacji zadań publicznych, w tym także większości podmiotów ze sfery państwowego zasobu archiwalnego.

Dokumenty spełniające wymogi definicji z ustawy o informatyzacji to dokumenty tworzone i gromadzone w ramach elektronicznego zarządzania dokumentacją, stanowiące odrębne całości znaczeniowe, mające określone w instrukcji kancelaryjnej zestawy metadanych i sprecyzowany format, zapisane na nośnikach (dyskach lub innych urządzeniach do przechowywania danych). Niektóre z dokumentów elektronicznych powstały według wzoru i zaliczono do nich przede wszystkim pisma przesyłane przez formularze udostępniane w internecie, np. za pośrednictwem platformy e-PUAP, oferującej urzędom administracji publicznej możliwość udostępniania e-usług przez Elektroniczną Skrzynkę Podawczą, co umożliwiło stworzenie Centralnego Repozytorium Wzorów Dokumentów, w którym zebrano obowiązujące w e-administracji wzory i formularze udostępniane w ramach e-usług, służące do załatwienia sprawy w konkretnym urzędzie drogą elektroniczną. Powstałe dokumenty elektroniczne mają odpowiednią strukturę fizyczną (format XML), strukturę logiczną (układ informacji), określone metadane i na koniec są podpisywane kwalifikowanym podpisem elektronicznym lub profilem zaufanym (e-GO)⁷⁶.

Zgodnie z art. 3 pkt 35 rozporządzenia e-IDAS⁷⁷ „dokument elektroniczny” oznacza każdą treść przechowywaną w postaci elektronicznej, w szczególności tekst lub nagranie dźwiękowe, wizualne lub audiowizualne. Jest to również każda treść przechowywana w formie elektronicznej przedstawiona w różnych powyżej wskazanych postaciach. Ustawodawca pozostawił dowolność dla użytkownika w kwestii wyboru nośnika dokumentu elektronicznego. Zgodnie z rozporządzeniem e-IDAS skutek prawny dokumentu

⁷⁶ S. Czerniak, J. Orszulak, Dokument elektroniczny. Katalog dobrych praktyk, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Warszawa 2017, s. 13-15.

⁷⁷ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 910/2014 z dnia 23 lipca 2014 r. w sprawie identyfikacji elektronicznej i usług zaufania w odniesieniu do transakcji elektronicznych na rynku wewnętrznym oraz uchylające dyrektywę 1999/93/WE (Dz. U. UE.L, Nr 257, poz.73), dalej jako „rozporządzenie e-IDAS”.

elektronicznego i jego dopuszczalność przeprowadzenia dowodu z tego dokumentu w postępowaniu sądowym nie są kwestionowane tylko dlatego, że jest on w postaci elektronicznej, a nie w postaci np. tekstu pisanego⁷⁸. Dokument elektroniczny został wprowadzony jako zamiennik dokumentu papierowego.

Powyższe rozważania wyraźnie wskazują, że dokumentu elektronicznego nie można obecnie opisać za pomocą jednej definicji. Jest to pojęcie szersze, rozpatrywane w doktrynie wielopłaszczyznowo.

K. Czaplicki podkreśla, że: (1) zagadnienie dokumentów elektronicznych jest zagadnieniem interdyscyplinarnym rozpatrywanym zarówno z punktu widzenia informatyki, jak i prawa. Podstawy prawne i techniczne dokumentów elektronicznych należą do prawa informatycznego, zagadnienia formalne - do prawa obrotu elektronicznego; (2) pojęcie dokumentów elektronicznych budzi w doktrynie wiele sporów. Powoduje to posługiwanie się różnymi definicjami dokumentu elektronicznego⁷⁹.

Definicja dokumentu elektronicznego zawarta w ustawie o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne posługuje się pojęciem danych, czyli znaków nadających się do przetworzenia na nośnikach fizycznych, zaś warunkiem powstania dokumentu jest agregacja danych, której można nadać różną wartość informacyjną i różną wartość dowodową⁸⁰. Dane, powszechnie uznane za dokument elektroniczny, muszą posiadać również ustaloną wewnętrzną strukturę. Definicja dokumentu elektronicznego pomija kwestię podpisu, nie odnosi się też do jego bezpieczeństwa, autentyczności i integralności⁸¹.

W przypadku dokumentu elektronicznego istotnym jest: (1) konieczność utrwalenia dokumentu na nośniku, a następnie jego przesłanie za pomocą środków komunikacji elektronicznej, (2) niemożność ustalenia fizycznego położenia danych, oddzielenie ich od innych danych, zatrzymanie procesów ich aktualizacji, ustalenie jednakowej ich prezentacji, (3) zastosowanie innych zabezpieczeń niż w dokumentach tradycyjnych tzw. logicznych - tj. kodowane i dekodowane dane binarne składające się na dokument. Weryfikacja autentyczności dokumentu następuje poprzez analizę aż sześciu elementów – treści dokumentu, identyczności treści oryginału i kopii (jeśli badana jest kopia), pieczęci, funkcji

⁷⁸ M. Marucha-Jaworska, Rozporządzenie e-IDAS. Zagadnienia prawne i techniczne, Wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2017, s. 139-140 i s. 184.

⁷⁹ K. Czaplicki, op. cit., s. 28-29.

⁸⁰ G. Szpor, (w:) G. Szpor, C. Martysz, K. Wojsyk, Ustawa o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne. Komentarz, Wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2015, s. 39-40 i 42.

⁸¹ J. Jankowski, Elektroniczny obrót prawny, Wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2008, s. 175.

skrót, autentyczności nośnika, na którym tekst został zapisany oraz podpisu elektronicznego⁸².

Pojawienie się dokumentów elektronicznych spowodowało zatem konieczność dokonywania czynności prawnych przy użyciu nowych technologii, natomiast przepisy regulujące stosowanie dokumentów elektronicznych obecne są we wszystkich gałęziach prawa, od prawa administracyjnego, poprzez prawo cywilne, na prawie karnym kończąc.

Regulacji zastosowania dokumentów elektronicznych poświęconych jest szereg przepisów Kodeksu postępowania administracyjnego. Przepisy te dopuszczają powszechne wykorzystanie dokumentów elektronicznych w trzech stadiach postępowania administracyjnego⁸³. Ponadto, jak podkreśla K. Czaplicki: (1) art. 14 k.p.a. dopuszcza prowadzenie spraw w formie pisemnej lub w formie (postaci) dokumentu elektronicznego doręczanego środkami komunikacji elektronicznej; (2) art. 63 k.p.a. zezwala na wnoszenie podań, żądań, wyjaśnień, odwołań i zażaleń pisemnie, telegraficznie, za pomocą telefaksu lub ustnie do protokołu, jak również z wykorzystaniem innych środków komunikacji elektronicznej m.in. przez elektroniczną skrzynkę podawczą organu administracji publicznej; (3) w dokumentach wniesionych w formie elektronicznej wymagane jest uwierzytelnianie za pomocą mechanizmów określonych w ustawie o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne⁸⁴; (4) decyzja (postanowienie) wydana w formie dokumentu elektronicznego nasuwa konieczność opatrzenia jej bezpiecznym podpisem weryfikowanym za pomocą ważnego kwalifikowanego certyfikatu, ponadto doręczana jest z wykorzystaniem środków komunikacji elektronicznej (art. 46 k.p.a.).

Przepisy kodeksu cywilnego dopuszczają: (1) wyrażenie woli osoby dokonującej czynności prawnej również w postaci elektronicznej (w art. 60 k.c.); (2) równoważność oświadczeń woli złożonych w formie pisemnej, jak również złożone w postaci elektronicznej opatrzone bezpiecznym podpisem elektronicznym weryfikowanym przy pomocy ważnego kwalifikowanego certyfikatu (art. 78 § 2 k.c.).

Kodeks postępowania cywilnego daje możliwość: (1) składania pism procesowych drogą elektroniczną (art. 125 k.p.c.); (2) konieczność opatrzenia ich podpisem elektronicznym w rozumieniu ustawy z 18 września 2001 r. o podpisie elektronicznym (art. 126 k.p.c.); (3) prowadzenia elektronicznego postępowania upominawczego określonego w art. 505²⁸–505³⁷

⁸² B. Hołyst, J. Pomykała, P. Potejko, *Nowe techniki badań kryminalistycznych*, Wyd. PWN, Warszawa 2014, s. 232–233.

⁸³ K. Czaplicki, *op. cit.*, s. 33.

⁸⁴ Wspomniane w powyższym przepisie mechanizmy uwierzytelniające są określone w art. 20a ust. 1 ustawy o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne. Są nimi: bezpieczny podpis elektroniczny weryfikowany ważnym kwalifikowanym certyfikatem oraz profil zaufany e-PUAP.

będącego wynikiem z informatyzowania dochodzenia roszczeń w sprawach prostych i drobnych⁸⁵.

Podsumowując powyższe informacje należy stwierdzić, że nowe możliwości techniczne powodują, że podstawowe pojęcia, na których opierał się system prawa rzymskiego oraz wywodzące się z niego systemy współczesne, ulegają silnej modyfikacji. Jeszcze w przedwojennej literaturze dominował pogląd, że dokumentami mogą być różnorodne przedmioty ruchome zawierające treść. W literaturze powojennej były nimi już tylko te, sporządzone w formie pisemnej, a obecnie dokumentami są również dane zapisane na elektronicznych nośnikach informacji. Prawne ujęcie dokumentu przestało być zatem utożsamiane wyłącznie z dokumentem tradycyjnym i w dobie rozwoju elektronicznych nośników informacji zakres znaczeniowy dokumentu nie może być zawężany do ich papierowej postaci. Ustawowe porządkowanie pojęć nie zmierza wcale do wytworzenia jednej uniwersalnej definicji dokumentu obejmującej swym zakresem wszystkie dziedziny prawa, lecz wprowadza raczej rozmaite definicje na potrzeby konkretnych dziedzin prawa. Kolejne regulacje obejmują swym zakresem także dokumenty elektroniczne. Pojemność tych definicji bywała i bywa nadal przedmiotem sporów w doktrynie, co wydaje się być nieuniknione. Od dokumentu typu tradycyjnego nowy typ dokumentu cechuje: (1) dostępność za pomocą środków technicznych, (2) oddzielenie informacji od nośnika danych (zdematerializowanie informacji i dokumenty wirtualne), (3) nieograniczona możliwość reprodukcji, (4) szybkie starzenie się technologii i ich czułość, (5) możliwość manipulowania treścią (problemem jest ich zabezpieczenie), (6) płynność (poczta elektroniczna), (7) wielowarstwowość informacji (multimedia), (8) powszechność informacji (banki i sieci danych przekraczające granice państw). Efektem końcowym jest rozmycie pojęć takich jak: oryginał, kopia, autentyczność i wartość dowodowa. Doktryna stanowi, że dokument powinien zawierać trzy następujące składniki: (1) materiał, na którym jest sporządzony; (2) oświadczenia woli; (3) podpis. Zarówno tradycyjne, jak i elektroniczne dokumenty spełniają te wymagania. Zmiana dotyczy jedynie formy.

§ 2. Pojęcie dokumentu w polskim prawie karnym i kryminalistyce

Metodologiczna poprawność nakazuje dokonanie szczegółowej analizy definicji dokumentu w prawie karnym. Kolejna część rozdziału poświęcona została rozważaniom definicyjnym dokumentu, jego genezie i ewolucji w kodeksie karnym, kodeksie postępowania karnego oraz w kryminalistyce.

⁸⁵ K. Czaplicki, op. cit., s. 34-36.

1. Pojęcie dokumentu w kodeksach karnych obowiązujących na ziemiach polskich w latach 1851-1931

Analizę pojęcia dokumentu na gruncie prawa karnego należałoby zacząć od interpretacji tego pojęcia na gruncie ustaw obowiązujących na ziemiach polskich na przełomie XIX i XX wieku w aspekcie historycznym. Szersze zainteresowanie zagadnieniem stworzenia ogólnej definicji dokumentu w prawie karnym pojawiło się dopiero w XIX w. szczególnie w nauce niemieckiego i austriackiego prawa karnego⁸⁶. Ówczesne ustawy karne nie zawierały tego pojęcia - wyjątkiem był kodeks pruski z 1851 r. stwierdzający w art. 247, iż dokumentem jest „każde pismo, które na dowód układów, rozporządzeń, uwolnień albo w ogóle praw i stosunków prawnych jest ważne”, czyli pismo stanowiące dowód istotny dla praw i stosunków prawnych⁸⁷.

W Kodeksie Karnym Rzeszy Niemieckiej z 1871 r. akty piśmienne oraz różnorodne przedmioty mogące zakomunikować pewne myśli uważano za dokument. Wnioskować zatem należy, że dokumentem mógł być przedmiot percypowany zmysłami, stanowiący wytwór działalności człowieka, przy czym jego charakterystycznym elementem było przeznaczenie dowodowe⁸⁸. Regulacja austriacka, zbliżona poniekąd do regulacji niemieckiej wskazywała z kolei, że dokumentem mógł być dowolny przedmiot materialny, z zaznaczeniem, iż jest on przeznaczony do świadczenia prawdziwości pewnego, rodzącego prawo faktu⁸⁹. W rosyjskim kodeksie karnym z 1903 r. omawiane pojęcie dokumentu nie występowało, przy czym jego charakter określony został w motywach ustawodawczych do projektu Komisji Redakcyjnej. Powyższy projekt uznawał za dokument jakikolwiek przedmiot materialny, przeznaczony mocą woli ludzkiej do potwierdzania stosunków prawnych, praw i obowiązków, odpowiedni do pełnienia takiej funkcji, zarówno w sensie obiektywnym, jak i subiektywnym⁹⁰. Dokument taki: (1) miał dawać świadectwo faktów zarówno minionych, obecnych, jak i przyszłych; (2) miał być czytelny i przystępny; (3) był celowym i intencjonalnym działaniem człowieka⁹¹.

2. Pojęcie dokumentu w Kodeksie karnym z 1932 r.

Pojęcie dokumentu w prawie karnym materialnym pochodzi z definicji dokumentu zawartej w rozdziale XV Kodeksu karnego z 1932 r. Ów kodeks w art. 91 § 3 określa dokument „jako każdy przedmiot stanowiący dowód prawa, stosunku prawnego lub

⁸⁶ J. Piórkowska-Flieger, *Fałsz dokumentu ...*, s. 173.

⁸⁷ *Ibidem*, s. 173.

⁸⁸ *Ibidem*, s. 174.

⁸⁹ J. Błachut, *op. cit.*, s. 26.

⁹⁰ *Ibidem*, s. 26.

⁹¹ *Ibidem*, s. 26-27.

okoliczności mogącej mieć znaczenie prawne”. W świetle tej definicji dokument jest przedmiotem, mającym stanowić: dowód prawa, stosunek prawny lub okoliczności mogące mieć znaczenie prawne.

Zdaniem J. Piórkowskiej-Flieger⁹² ukształtowanie przepisów przewidujących prawną ochronę dokumentu w Kodeksie karnym z 1932 r., zasługuje na pozytywną ewaluację z następujących powodów: (1) sformułowana została definicja dokumentu; (2) całościowo, bez wydzielenia szczegółowych wariantów zabronionego zachowania, opisane zostały czyny godzące w dobro prawne i co niewątpliwie istotne, zgodnie ze specyfiką, z jaką tworzono akty prawne w I poł. XX wieku; (3) istota dokumentu stała się udziałem przedmiotu; (4) forma pisemna dokumentu nie stanowiła koniecznego warunku; (5) zrezygnowano z podziału na dokumenty prywatne i publiczne; (6) zastosowano jedno generalne określenie, którego punkt ciężkości spoczywał na swoistości i specyfice danego przedmiotu, czyli dostarczanie dowodu prawa, stosunku prawnego lub okoliczności, mogących mieć znaczenie prawne⁹³.

W związku z powyższym zauważyć należy, że bardzo szerokie ujęcie pojęcia dokumentu w Kodeksie karnym z 1932 r., dopuszczało przypisanie przedmiotowi stanowiącemu ślad przestępstwa znaczenia dokumentu, ponieważ ewidentnie stanowił on dowód okoliczności mogącej mieć znaczenie prawne, przy czym stało się to również asumptem do różnej jego interpretacji w ówczesnym orzecznictwie SN, oscylującym pomiędzy szerokim a wąskim rozumieniem tego pojęcia⁹⁴.

Zdaniem E. Zagajewskiej-Rytelewskiej⁹⁵ definicja ta, mająca jej zdaniem, kształt terminu równości klasycznej nie obejmowała swoim zakresem nośników niematerialnych - tylko takie, którym można przypisać status przedmiotu⁹⁶. W okresie obowiązywania kodeksu z 1932 r. przedstawiona interpretacja nie rodziła znacznych kłopotów w ramach definicji dokumentu, kierunku ochrony bądź też rozwiązań jednostkowych w prawie karnym materialnym. Innego zdania jest J. Piórkowska-Flieger, ponieważ według niej to liczne

⁹² J. Piórkowska-Flieger, *Przestępstwa przeciwko wiarygodności dokumentów*, (w:) L. Gardocki (red.), *System Prawa Karnego. Przestępstwa przeciwko państwu i dobrom zbiorowym*, t. 8, wyd. 2, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2018, s. 1068-1069.

⁹³ Ibidem, s. 1068-1069; Por. Projekt kodeksu karnego, Komisja Kodyfikacyjna RP. Sekcja prawa karnego. t. V, z. 2, Wyd. Urzędowe Komisji Kodyfikacyjnej, Warszawa 1930, s. 115.

⁹⁴ J. Piórkowska-Flieger, *Przestępstwa przeciwko wiarygodności ...*, s. 1069.

⁹⁵ E. Zagajewska-Rytelewska, *Karnoprawne i cywilnoprawne pojęcie dokumentu*, „International Journal of Legal Studies” 2017, nr 1, s. 32.

⁹⁶ E. Zagajewska-Rytelewska, op. cit., s. 32.; Zob. Też. S. Wronkowska, M. Zieliński, *Problemy i zasady redagowania tekstów prawnych*, Wyd. Urząd Rady Ministrów, Warszawa 1993, s. 118; P. Ochman, *Spór o pojęcie dokumentu w prawie karnym*, „Prokuratura i Prawo” 2009, nr 1, s. 23.

rozbieżności i wątpliwości interpretacyjne pojęcia dokumentu na gruncie k.k. z 1932 r. przyczyniły się do zmiany tej definicji w Kodeksie karnym z 1969 roku⁹⁷.

3. Pojęcie dokumentu w Kodeksie karnym z 1969 r.

Regulacje zapewniające ochronę dokumentu w Kodeksie karnym z 1932 r. zostały kompleksowo przejęte przez Kodeks karny z 1969 r., przy czym zmianie uległa definicja dokumentu. Kodeks karny w myśl art. 120 § 13 k.k. z 1969 r. mianem dokumentu określał każdy przedmiot, z którym związane było określone prawo, albo który z uwagi na zawartą w nim treść stanowił dowód prawa, stosunku prawnego czy też okoliczności mogącej mieć znaczenie prawne. Status dokumentu przynależał tylko przedmiotom, dzielonym dwie następujące kategorie: (1) przedmioty, z którymi było związane określone prawo, z zastrzeżeniem, że istnienie treści nie stanowiło niezbędnego warunku, np. numerki w szatniach wydawane na dowód pozostawienia tam odzieży, żetony gwarantujące skorzystanie z urzędzeń, stanowiące dowód określonego prawa, czyli zapewniające możliwość odbioru garderoby z szatni czy też skorzystania z określonego urządzenia; (2) przedmioty, spełniające jednocześnie dwa warunki: zawarcie treści, ale zawarcie tej treści prawnie znaczącej. Przedmiot zawierający treść, nie mającą żadnego znaczenia prawnego, nie był traktowany jako dokument w rozumieniu art. 120 § 13 k.k. z 1969 r. Podobnie, jak dokumentem nie był przedmiot, którego cecha wprawdzie była prawnie istotna, ale nie zawierał on treści⁹⁸.

Z porównania definicji dokumentu znajdujących się w przeanalizowanych kodeksach wynika, że pojęcie to w ustawie karnej z 1969 r. zawężono o warunek zawarcia w dokumencie treści prawnie znaczących. Dokumentem w rozumieniu kodeksu z 1969 r. był przedmiot, z którym ustawodawca wiązał określone prawo, natomiast zawarta w nim treść stanowiła dowód prawa, stosunku prawnego lub okoliczności mogącej wskazywać określone znaczenie prawne. Niewątpliwie cechą charakterystyczną było zachowanie przez ustawodawcę przejrzystości definicji dokumentu ze wskazaniem kierunku ochrony poszczególnym typom przestępstw i zagrożeń karnych. Interpretacja ta nie powodowała zatem kłopotów z praktycznym zrozumieniem terminu w okresie obowiązywania ustawy.

4. Pojęcie dokumentu w Kodeksie karnym z 1997 r.

W Kodeksie karnym z 1997 r., w jego pierwotnym tekście, dokument został zdefiniowany jako każdy przedmiot lub zapis na komputerowym nośniku informacji, z

⁹⁷ J. Piórkowska-Flieger, *Fałsz dokumentu ...*, s. 185.

⁹⁸ J. Piórkowska-Flieger, *Przestępstwa przeciwko wiarygodności ...*, s. 1069-1070.

którym jest związane określone prawo, albo który z uwagi na zawartą w nim treść stanowi dowód prawa, stosunku prawnego lub okoliczności mającej znaczenie prawne. Definicję tę poddawano krytyce w literaturze przedmiotu z następujących powodów: (1) zastosowania określenia „komputerowy nośnik informacji”, sprzecznego informatyką; (2) zróżnicowania pojęcia tradycyjnego dokumentu od sporządzonego przy użyciu technik niekonwencjonalnych, skutkujących wyodrębnieniem dwóch rodzajów dokumentów - będących przedmiotami lub będących zapisami na komputerowym nośniku informacji; (3) uznania za dokument zapisu na podłożu, nie będącym komputerowym nośnikiem informacji⁹⁹. Przyczyną nowelizacji k.k. z 2004 r. była konieczność dostosowania przez ustawodawcę treści definicji m.in. do Konwencji o cyberprzestępczości¹⁰⁰ - stąd zmiana w art. 115 § 14 k.k.

W rządowym projekcie ustawy o zmianie ustawy Kodeks karny, Kodeks postępowania karnego oraz Kodeks wykroczeń (Druk Nr 2031 Sejmu IV kadencji) art. 1 pkt 1 określał dokument mianem każdego przedmiotu, w tym zapisany nośnik informacji, z którym jest związane określone prawo, albo który ze względu na zawartą w nim treść stanowi dowód prawa, stosunku prawnego lub okoliczności mającej znaczenie prawne¹⁰¹. Negatywna opinia prawna Biura Studiów i Ekspertyz, zdaniem K. Czaplickiego, skłoniła senatorów do zmiany treści tego artykułu, prowadząc do ukonstytuowania obecnego brzmienie art. 115 § 14 k.k.¹⁰². Działania ustawodawcy, zmierzające do rozszerzenia termin „dokument”, miały na celu skrupulatne zredagowanie oraz doprecyzowanie i uściślenie przepisów ustawy na gruncie zaistniałych potrzeb i obowiązującego aktualnie prawa¹⁰³.

Należy podkreślić, że od 1932 r. do 2004 r. w systemie prawa karnego *sensu largo* egzystowały różne definicje terminu „dokument”, powodujące wiele niejasności i dywergencji natury prawnej. Ujednolicenie i wdrożenie aktualnej czasowo - uporządkowanej definicji terminu „dokument”, odnoszącej się bezpośrednio do wykroczeń, przestępstw, przestępstw skarbowych, związanych bezpośrednio i z innymi gałęziami prawa, po wielu latach rozbieżności, nastąpiło w ramach ustanowionego systemu i zawarte w Kodeksie karnym, Kodeksie wykroczeń i Kodeksie karnym skarbowym od 17 grudnia 2005 r.¹⁰⁴.

⁹⁹ Uzasadnienie do rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy - Kodeks karny, ustawy - Kodeks postępowania karnego oraz ustawy - Kodeks wykroczeń, druk Nr 2031 Sejmu IV kadencji, skierowany do Marszałka Sejmu pismem z dnia 19 września 2003 r. Nr RM 10-111-03, s. 30.

¹⁰⁰ Konwencja o cyberprzestępczości – Bruksela 23 listopada 2001 r. European Treaty Series Np 185. Ratyfikowana ustawą z dnia 12 września 2014 r. o ratyfikacji Konwencji Rady Europy o cyberprzestępczości, sporządzonej w Budapeszcie w dniu 23 listopada 2001 r. (Dz. U. z 2014 r., poz. 1514).

¹⁰¹ K. Czaplicki, op. cit., s. 14.

¹⁰² Ibidem, s. 14.

¹⁰³ E. Zgajewska-Rytelewska, op. cit., s. 33.

¹⁰⁴ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz. U. z 1997 r., Nr 88, poz. 553 z późn. zm.); Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń (Dz. U. z 1971 r., Nr 12, poz. 114 z późn. zm.); Ustawa z dnia 10

Począwszy od 17 grudnia 2005 r. termin „dokument” według k.k., k.w. oraz k.k.s. otrzymał następujące brzmienie: „Dokumentem jest każdy przedmiot lub inny zapisany nośnik informacji, z którym jest związane określone prawo, albo który ze względu na zawartą w nim treść stanowi dowód prawa, stosunku prawnego lub okoliczności mającej znaczenie prawne”. J. Zgajewska-Rytelewska wskazuje, że ów zabieg stylizacyjny odnośnie tego terminu, był sprzeczny z § 151 Rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej”¹⁰⁵, przy czym jednak rozbieżność ta nie spowodowała jego nieważności, i w związku z powyższym funkcjonował on w obrocie prawnym¹⁰⁶. W tym miejscu wskazać należy, że wadliwość aktu nie powoduje dyskwalifikacji jego ważności na płaszczyźnie prawa, zgodnie ze stwierdzeniem z 2001 r. A. Marka¹⁰⁷, iż ustalenie treści pojęcia „dokument” na gruncie prawa karnego materialnego winno być dokonywane przede wszystkim przez pryzmat ochrony publicznego zaufania do wszystkich dokumentów (w rozumieniu art. 115 § 14 k.k.), ich autentyczności, a także wiarygodności¹⁰⁸.

W ujęciu prawa karnego konstytutywną cechą dokumentów jest bezspornie powiązanie treści dokumentu z możliwością wykorzystania go jako dowodu prawa, stosunku prawnego lub okoliczności mającej znaczenie prawne, bez względu na postać czy formy dokumentu¹⁰⁹. Forma zapisu informacji dla prawa karnego materialnego nie jest istotna - liczy się jej prawnie relewantna treść¹¹⁰.

Obecna definicja dokumentu, co podkreślane jest w doktrynie¹¹¹, charakteryzuje się dużym zakresem ogólności, ponieważ nie wprowadza ograniczeń w zakresie rodzaju nośnika, formy zapisu czy też metody zapoznania się z treścią dokumentu, a to zdaniem K. Czaplickiego powoduje, iż na gruncie prawa karnego znaczenie dokumentu przyznaje się przedmiotom, które w potocznym tego słowa znaczeniu nie są dokumentami, np. klisza fotograficzna, karty telefoniczne, bilety komunikacji, bilety do kina i teatru, numerek do

września 1999 r. Kodeks karny skarbowy (Dz. U. z 1999 r., Nr 83, poz. 930 z późn. zm.); Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o zmianie ustawy Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2005 r., Nr 178, poz. 1479). Ustawa ta weszła w życie 17 grudnia 2005 r.

¹⁰⁵ Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej” (Dz. U. z 2002 r., Nr 100, poz. 908).

¹⁰⁶ E. Zgajewska-Rytelewska, op.cit., s. 35; Por. S. Wronkowska, M. Zieliński, Problemy i zasady redagowania tekstów prawnych, Wyd. Urząd Rady Ministrów, Warszawa 1993, s. 118; S. Wronkowska, M. Zieliński, Komentarz do zasad techniki prawodawczej, Wyd. Sejmowe, Warszawa 2004, s. 20.

¹⁰⁷ A. Marek, Prawo karne, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2001, s. 648.

¹⁰⁸ E. Zgajewska-Rytelewska, op. cit., s. 36.

¹⁰⁹ J. Piórkowska-Flieger, Fałsz dokumentu ..., s. 19.

¹¹⁰ A. Adamski, Prawo karne komputerowe, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2000, s. 81.

¹¹¹ K. Czaplicki, op. cit., s. 15.

szatni¹¹². Świadczą o tym wyroki SN, włączającego do katalogów dokumentów m.in.: karty bankomatowe¹¹³, faktury VAT¹¹⁴, polisy ubezpieczeniowe i dowody wpłat¹¹⁵, legitymacje szkolną i studencką¹¹⁶, ale już nie części samochodu z wybitym numerem VIN¹¹⁷. Świadczą o tym również polemiki dotyczące objęcia pojęciem dokumentu tablic rejestracyjnych¹¹⁸. Kontrowersje budzi też objęcie zakresem definicji zagadnień związanych z dokumentami elektronicznymi.

Sformułowanie ustawodawcy „lub inny zapisany nośnik informacji”, w myśl kodeksu karnego, powinno zagwarantować uznanie dokumentów elektronicznych za dokumenty, jednakże w literaturze przedmiotu nie jest to tak jednoznaczne. Zdaniem P. Ochmana¹¹⁹, drugi człon zdania jedynie pozornie obejmuje definicją dokumenty elektroniczne, a także pozorną ochronę prawną im zapewnia, gdyż w przeciwieństwie do dokumentów tradycyjnych, które przez cały okres swojego funkcjonowania (okres tworzenia, przechowywania, i przesyłania) mają zapewnioną ochronę prawną, dokumenty elektroniczne ochronę taką mają tylko w przypadku zapisania ich na elektronicznym nośniku informacji. W momencie przesyłania traci on status dokumentu, zaś w momencie dotarcia do urządzenia odbiorcy ponownie go nabywa, zyskując też ochronę prawną¹²⁰.

Z drugiej strony przyjmując twierdzenie, że z przedmiotem lub nośnikiem związane jest określone prawo, doprowadzić można, zdaniem K. Czaplickiego, do mylnego pojmowania terminu „dokument”, ponieważ można wskazać przedmioty, z którymi powiązane jest prawo, a które dokumentami nie są, stąd też jego zdaniem przyjąć należy, że zakres przedmiotów i nośników powinien odnosić się przedmiotów i nośników niosących ze sobą intelektualną treść wiążącą się z określonym prawem¹²¹.

Niejednoznaczność czy też nieostrość pojęć w zakresie prawa karnego jest o tyle problematyczna, że aby można było stwierdzić, czy coś jest zabronione czy dozwolone, należy dokładnie określić znamiona czynu oraz jego przedmiot. Nieprecyzyjność znaczeniowa, różnorodność interpretacji budzić powinna uzasadniony niepokój i potrzebę zwiększenia ochrony obrotu prawnego w tym względzie.

¹¹² Ibidem, s. 15.

¹¹³ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 21 października 2003 r., (I KZP 33/03).

¹¹⁴ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 20 grudnia 2012 r., (II AKa 444/12).

¹¹⁵ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 marca 2004 r., (III KK 336/03).

¹¹⁶ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 8 marca 2007 r., (II AKa 305/06).

¹¹⁷ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 7 września 2000 r., (I KZP 25/00).

¹¹⁸ K. Czaplicki, op. cit., s. 15-16.

¹¹⁹ P. Ochman, op. cit., s. 33-34.

¹²⁰ K. Czaplicki, op. cit., s. 16.

¹²¹ Ibidem, s. 16-17.

Niewątpliwie istotną sprawą na gruncie prawa karnego jest problem dokumentów elektronicznych. Implementowanie nowych terminów rozszerzających znaczenie pojęcia „dokument” w jego elektronicznym odpowiedniku wymuszają poniekąd postęp techniczny i informatyzacja. Działania te wymagają zachowania wspólnych rozwiązań kodeksowych w zakresie ochrony dokumentu oraz ochrony informacji stanowiącej jego treść. W obszarze prawa karnego, analiza definicji terminu dokumentu uwzględniać powinna m.in. rozstrzygnięcia dotyczące podłoża, treści dokumentu i sposobu wykonania, ponieważ właśnie w tym zakresie mogą one powodować niespójność terminologiczną tego terminu¹²².

Pojęcie dokumentu musi zatem rozciągać swój zakres także na dokumenty elektroniczne, audiowizualne i wizualne, wymagające od ustawodawcy: (1) zachowania istotnej konstatacji w odniesieniu do pojęcia dokumentu elektronicznego; (2) adekwatnej i stosownej implementacji zmian wynikających z rozumienia terminu dokument, bez względu na formę jego wytwarzania; (3) zastosowania w analizowanym procesie szerokiej interpretacji pojęciowej, uwzględniającej wykładnię funkcjonalną¹²³.

Cechą różniącą pojęcie dokumentu elektronicznego od pojęcia dokumentu tradycyjnego jest właśnie odmienność podłoża¹²⁴. W kodeksowej karnoprawnej definicji „dokumentu” egzystują wzajemnie się uzupełniające elementy formalne i materialne. Nieakceptowalne jest uznanie za dokument, np. niezapisanych wyrazów, wypowiedzi skierowanej do innej osoby, spowodowanej właśnie brakiem zapisu, czyli „podłoża” o znaczeniu prawnym¹²⁵. Dokumenty w znaczeniu tradycyjnym stanowią: kartka papieru, papirus, skóra, płótno, folia itp., zaś zgodnie z przyjętą definicją dokumentu do nietradycyjnych zapisanych nośników informacji, czyli elektronicznych nośników danych będą to: nośniki optyczne, fonograficzno-cyfrowe, fonooptyczne, fotomechaniczne, magnetyczne, radiowe impulsy elektryczne, promienie światła podczerwonego i inne¹²⁶. Zapis lub wypowiedź muszą zostać utrwalone na wskazanym podłożu lub nośniku przy zachowaniu możliwości wiarygodnego odtworzenia utrwalonej wypowiedzi czy zapisu, niezależnie od rodzaju tego dokumentu¹²⁷. Dokument w ujęciu prawa karnego nie może być zróżnicowany ze względu na podłoże, użytą technikę zapisu, transferu czy odtwarzania danych, ponieważ jest źródłem dowodu, zaś zapisana w nim treść jest środkiem dowodowym, wymagającym ochrony¹²⁸.

¹²² E. Zgajewska-Rytelewska, op. cit., s. 37.

¹²³ Ibidem, s. 37-38.

¹²⁴ Ibidem, s. 38; Por. A. Adamski, op. cit., s. 81; J. Błachut, op. cit., s. 161-179.

¹²⁵ E. Zgajewska-Rytelewska, op. cit., s. 39.

¹²⁶ Ibidem, s. 39.

¹²⁷ Ibidem, s. 39.

¹²⁸ Ibidem, s. 40.

Pojęcie dokumentu w ujęciu prawa karnego materialnego jest niezależne od rozumienia tego pojęcia w innych dziedzinach prawa¹²⁹. W doktrynie prawa karnego podejmowano postulaty wprowadzenia ujednoczonego i zharmonizowanego z innymi dziedzinami prawa ujęcia dokumentu, niemniej jednak specyfika materii poszczególnych dziedzin i utrwalony system pojęć każdej z nich budzi istotne wątpliwości co do zasadności tego pomysłu¹³⁰.

Również kwestia relacji pojęcia dokumentu w rozumieniu prawa karnego materialnego i procesowego poddawana była dyskusjom¹³¹. J. Piórkowska-Flieger powołując się na zdanie T. Nowaka podkreśla, że (1) pojęcie dokumentu zawarte w wyjaśnieniu wyrażeń ustawowych k.k. rozciąga się na prawo karne procesowe z uwagi na ich ścisłą współzależność; (2) nie ma konieczności definiowania pojęcia dokumentu na gruncie k.k. i k.p.k., gdyż funkcjonuje ono na tych obszarach w innym charakterze - w k.p.k. dokument stanowi dowód/środek służący ustaleniu okoliczności mających znaczenie dla rozstrzygnięcia, w k.k. - jest to jedno z dóbr chronionych prawem; (3) szerokie ujęcie definicji dokumentu zapewnia pełną ochronę przedmiotom lub zapisom¹³².

W znaczeniu karnoprosesowym dokument stanowi treść pojęciowa zawarta w dokumencie (w przedmiocie) i utrwalona w nim graficznie (lub w inny sposób), która może mieć znaczenie dowodowe w procesie karnym. Źródło dowodowe stanowi dokument, w którym zawarta jest treść. W tym miejscu należy wskazać, że nie każdy dokument w rozumieniu art. 15 § 14 k.k. będzie jednocześnie dokumentem w znaczeniu karnoprosesowym w rozumieniu art. 393 § 1-3 i art. 394 § 2 k.p.k.¹³³. Spośród dokumentów w rozumieniu karnoprosesowym wyróżnić można ich cztery rodzaje: (1) dokumenty ściśle dowodowe (urzędowe lub prywatne) - art. 393 § 1-3 i art. 394 § 2 k.p.k.; (2) dokumenty sprawozdawcze (protokoły) - art. 143 § 1; (3) sprawozdawcze dokumenty nieformalne lub pomocnicze 145 § 1 i 147 § 1; (4) pisma procesowe - art. 119 § 1 i n.¹³⁴.

Definicja dokumentu przyjęta w Kodeksie karnym obowiązuje również w Kodeksie wykroczeń¹³⁵ (art. 47 § 8) oraz w Kodeksie karnym skarbowym¹³⁶ (art. 53 § 20)¹³⁷. W

¹²⁹ J. Piórkowska-Flieger, Falsz dokumentu ..., s. 215.

¹³⁰ Ibidem, s. 221-223.

¹³¹ Ibidem, s. 223.

¹³² Ibidem, s. 223.

¹³³ R. Kmicik, E. Skrętowicz, Proces karny. Część ogólna, wyd. 7, Wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2009, s. 326.

¹³⁴ Ibidem, s. 326- 327.

¹³⁵ Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 4 kwietnia 2019 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy - Kodeks wykroczeń (Dz. U. z 2019 r., poz. 821); Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń (Dz. U. z 2018 r., poz. 618).

¹³⁶ Ustawa z dnia 10 września 1999 r. Kodeks karny skarbowy (Dz. U. z 2018 r., poz. 1958, 2192, 2193, 2227, 2354, z 2019 r. poz. 694).

¹³⁷ K. Czaplicki, op. cit., s. 17.

Kodeksie karnym skarbowym definicja dokumentu zawarta jest w art. 53 § 20 i jest zgodna z definicją zawartą w art. 15 § 14 k.k. Została ona zmieniona, zgodnie z art. 12 § 20 pkt 2 ustawy z dnia 24 sierpnia 2001 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny, ustawy - Kodeks postępowania karnego, ustawy - Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw, z uwagi na zbytne uszczegółowienie rozumienia nośnika informacji, co powodowałoby w przyszłości ze względu na możliwości nowych technik zapisu danych, konieczność nowelizacji tego artykułu¹³⁸.

5. Pojęcie dokumentu w kryminalistyce

Dokumentem w znaczeniu kryminalistycznym jest każdy przedmiot zawierający treść utrwaloną różnymi metodami¹³⁹. Treścią, o której mówi definicja może być zarówno słowo pisane, jak i cyfry, rysunki, dokumenty audiowizualne, jak i dokumenty w formie elektronicznej. Z punktu widzenia kryminalistyki dokumenty pełnią szereg funkcji, gdyż mogą: (1) stanowić obiekt przestępstwa; (2) narzędzie przestępstwa; (3) dowód popełnienia przestępstwa; (4) środek maskowania, ukrycia faktu przestępstwa; (5) środek identyfikacji wykonawcy dokumentu¹⁴⁰.

W doktrynie kryminalistycznej wiele uwagi poświęca się systematyce dokumentów. W oparciu o różne kryteria można dokonać ich klasyfikacji. Według techniki zapisu wyróżnia się: (1) dokumenty pisemne - np. ręczne, maszynowe, pieczęcie, drukarskie, kombinowane; (2) foniczne (audiodokumenty); (3) komputerowe; (4) wideodokumenty i fotografie. Według techniki odtwarzania dokumenty można podzielić na: (1) graficzne - czytelne; (2) graficzne utajone; (3) dekorowane mechanicznie; (4) dekorowane komputerowo. Według kryterium wykonawcy wyróżnić można: (1) oryginalne; (2) wtórne (reprodukcje), zaś według kryterium autentyczności: (1) autentyczne; (2) sfalszowane - przerobione/podrobione. Ze względu na rodzaj formy wyróżnia się: (1) standaryzowane (np. bilet); (2) jednostkowe (np. testament) natomiast ze względu na jej zakres: (1) niewymagające dla wprowadzenia żadnych uzupełnień (np. banknoty); (2) wymagające dla wprowadzenia uzupełnień (np. dowód rejestracyjny)¹⁴¹.

Również zakres badań dokumentów w kryminalistyce jest niezwykle szeroki i obejmuje m. in.: (1) identyfikację podłoża i środków kryjących; (2) identyfikację osób na podstawie pisma ręcznego, podpisów i osób je fałszujących; (3) określenie podrobienia/przerobienia

¹³⁸ J. Piórkowska-Flieger, *Falsz dokumentu ...*, s. 167-168.

¹³⁹ B. Hołyst, *Kryminalistyka*, Wyd. LexisNexis, Warszawa 2010, s. 701.

¹⁴⁰ D. Wilk (red.), *Kryminalistyka*. Przewodnik, Wyd. „Dom Organizatora”, Toruń 2013, s. 260.

¹⁴¹ *Ibidem*, s. 260.

dokumentu; (4) identyfikację dokumentów powielanych i kopiowanych; (5) identyfikację druków, urządzeń do drukowania, papierów wartościowych; (6) ustalenie wieku dokumentów¹⁴². Ujęcie kryminalistyczne dokumentu różni się zatem od ujęcia cywilnoprawnego, administracyjnoprawnego czy też karnomaterialnego.

§ 3. Rodzaje dokumentów w polskim prawie

Dokumenty występujące w polskim prawie to ogromna kategoria mieszcząca w sobie różne ich rodzaje w zależności od gałęzi prawa. Dokumenty można podzielić biorąc pod uwagę: (1) treść dokumentu, czyli wypowiedź człowieka jako wyraz myśli ludzkiej; (2) stronę graficzną dokumentu, czyli myśl wyrażoną w odpowiednich znakach graficznych; (3) podłoże dokumentu, czyli odpowiedni materiał, na którym zawarta jest treść dokumentu; (4) autora dokumentu, czyli podmiot wyrażający swoją myśl.

Niezależnie od tego jaki jest to przedmiot stanowiący dowód prawa, stosunku prawnego lub okoliczności, która może mieć znaczenie w sprawie lub fakty będące podstawą ustalenia stanu prawnego każdy dokument prawny sporządzony jest w formie określonej przepisami i zaopatrzone w środki uwierzytelniające (podpisy, pieczęcie). Dokumenty mogą pochodzić od (1) organów i instytucji państwowych; (2) organów samorządu terytorialnego; (3) osób zaufania publicznego (np. notariuszy).

Problematyka prawna dotycząca dokumentów (a także zawartych w nich informacji) może być rozpatrywana z wielu punktów widzenia m. in.: (1) z punktu widzenia określenia treści i istoty dokumentu; (2) funkcji spełnianych w życiu społecznym; (3) możliwości jego zniekształcenia i wprowadzenia do obrotu prawnego w sposób niedozwolony¹⁴³. Prawo karne w sposób szczególny zajmuje się przede wszystkim ochroną autentyczności dokumentu jako podstawą rzetelności obrotu prawnego, finansowego i gospodarczego. Nauki prawne związane z postępowaniem karnym i cywilnym poświęcają dokumentowi dużo więcej miejsca biorąc pod uwagę jego funkcję dowodową w ustaleniu istniejącego prawa, stosunku prawnego lub okoliczności mających znaczenie prawne. Ustalenie prawdziwości lub nieprawdziwości dokumentu, jego zniszczenie, przekształcenie lub ustalenie zgodności z oryginałem jest również domeną nauk kryminalistycznych.

¹⁴² B. Hołyst, *Kryminalistyka...*, s. 701.

¹⁴³ E. Bieńkowska, B. Kunicka-Michalska, G. Rejman, J. Wojciechowska, (w:) G. Rejman (red.), *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 1999, s. 1444.

Kategorią dokumentów szczególnie narażoną na niewłaściwe wykorzystanie są dokumenty publiczne dlatego istotnym jest uzyskanie odpowiedzi na pytanie co rozumie się pod pojęciem dokumentów publicznych i jakie ich rodzaje występują w obrocie prawnym.

1. Pojęcie dokumentu publicznego

Szczególne status i znaczenie w obrocie prawnym posiadają tzw. „dokumenty publiczne”. Pojęcie „dokument publiczny” zostało określone w nowej ustawie o dokumentach publicznych¹⁴⁴, której zasadniczym celem jest kompleksowe uregulowanie kwestii dokumentów publicznych, będące podstawą do stworzenia skutecznego i szczelnego systemu zabezpieczającego zarówno państwo, jak i jego obywateli, przed zagrożeniem związanym z przestępczością przeciwko wiarygodności takich dokumentów. Konieczność kompleksowego ich uregulowania wynikała również z faktu, iż regulacje dotyczące dokumentów publicznych były i są rozproszone oraz znajdują się w około 400 aktach prawnych¹⁴⁵.

Zgodnie z art. 2 § 1 pkt 2 wspomnianej ustawy dokument publiczny stanowi dokument: (1) służący identyfikacji osób, rzeczy, potwierdzający stan prawny lub prawa osób posługujących się takim dokumentem, zabezpieczony przed fałszerstwem; (2) wytwarzany według wzoru określonego w przepisach powszechnie obowiązującego prawa, albo zatwierdzonego przez podmiot realizujący zadania publiczne, uprawniony na podstawie stosownych przepisów, przy czym musi być on zgodny z wymogami stawianymi blankietom tego dokumentu, określonym w przepisach powszechnie obowiązujących.

Odnosząc się do powyższej ustawy patronat nad polityką bezpieczeństwa dokumentów publicznych oraz zapewnieniem sprawnego funkcjonowania systemu bezpieczeństwa dokumentów publicznych sprawuje Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji (art. 1 § 3 UoDp). Przy ministrze powołano Komisję do spraw dokumentów publicznych, biorącą m. in. udział w opracowywaniu nowych wzorów dokumentów (art. 49 § 1 UoDp). Do obowiązków ministra współpracującego z komisją należą m. in.: (1) analiza przypadków fałszerstw dokumentów publicznych; (2) ocena jakości wydawanych dokumentów publicznych; (3) kontrola zmian zachodzących w dziedzinie zabezpieczeń dokumentów przed fałszerstwem; (4) współpraca z międzynarodowymi instytucjami i organizacjami trudniącymi się ochroną oraz zabezpieczaniem dokumentów publicznych przed fałszerstwem; (5) podejmowanie działań

¹⁴⁴ Ustawa z dnia 22 listopada 2018 r. o dokumentach publicznych (Dz. U. z 2019 r., poz. 53 zwana dalej UoDp).

¹⁴⁵ A. Choromańska, M. Porwiesz, Z zagadnień roli opinii biegłego w sprawach przeciwko wiarygodności dokumentów, (w:) M. Fałdowski (red.), Bezpieczeństwo dokumentów publicznych, Wyd. Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, Szczytno 2018, s. 22.

edukacyjnych zmierzających do podnoszenie poziomu wiedzy o możliwościach i sposobach rozpoznawania fałszywych dokumentów publicznych (art. 3 § 1 pkt 1-9 UoDp). Zgodnie z art. 4 ustawy o dokumentach publicznych obowiązkiem Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji jest także zamieszczenie na oficjalnej stronie internetowej informacji o możliwościach i sposobach rozpoznawania fałszywych dokumentów publicznych.

Niewątpliwie rozwiązania ustawowe zmierzają w kierunku zwiększenia ekonomiczno-finansowego bezpieczeństwa obrotu prawnego państwa i obywateli. Celowi temu służy wprowadzona w ustawie klasyfikacja dokumentów publicznych ze względu na ich ważność (znaczenia dla bezpieczeństwa państwa). Dzieli ona dokumenty na trzy kategorie.

Pierwsza kategoria dotyczy dokumentów najistotniejszych z punktu widzenia bezpieczeństwa państwa. Zostały one dokładnie określone w art. 5 § 2 pkt 1-32 UoDp. W myśl ustawy za dokumenty najistotniejsze z punktu widzenia bezpieczeństwa państwa, których wytwarzanie odbywa się w sposób uwzględniający szczególne środki bezpieczeństwa zaliczane są m.in.: dowód osobisty, dokumenty paszportowe, dokumenty wydawane cudzoziemcom, dokumenty wydawane członkom misji dyplomatycznych i urzędów konsularnych państw obcych oraz innym osobom zrównanym z nimi na podstawie ustaw, umów lub powszechnie ustalonych zwyczajów międzynarodowych, odpisy prawomocnych orzeczeń sądów, z których wynika nabycie, istnienie lub wygaśnięcie prawa, albo które odnoszą się do stanu cywilnego, odpisy orzeczeń lub zaświadczenia stwierdzające uprawnienie do: reprezentacji danej osoby, dokonania czynności prawnej bądź zarządu określonym majątkiem, tytuły wykonawcze wydawane przez sądy lub referendarzy sądowych, wydawane przez sądy, wypisy, odpisy i wyciągi dokumentów obejmujących czynności notarialne, wojskowe dokumenty osobiste, karty tożsamości, legitymację dokumentującą niepełnosprawność lub stopień niepełnosprawności, prawo wykonywania zawodu lekarza i lekarza dentystry, prawo jazdy, profesjonalny dowód rejestracyjny oraz dowód rejestracyjny pojazdu, legitymacje służbowe funkcjonariuszy np. Policji, Straży Granicznej, Służby Ochrony Państwa itp.

W myśl ustawy drugą kategorię dokumentów stanowią dokumenty istotne ze względu na bezpieczeństwo państwa, bezpieczeństwo gospodarcze i prawne m.in. dotyczące broni, międzynarodowego przewozu towarów niebezpiecznych, potwierdzające wykształcenie wyższe i specjalistyczne oraz świadectwa dojrzałości (art. 5 § 3 UoDp), natomiast trzecią kategorię - dokumenty mające wpływ na bezpieczeństwo obrotu gospodarczego i prawnego, takie jak: koncesje, pozwolenia, licencje, zaświadczenia, świadectwa i certyfikaty związane z bezpieczeństwem transportu, potwierdzające kwalifikacje zawodowe, świadectwa ukończenia

szkoły, legitymacje szkolne i studenckie oraz dokumenty uprawniające do różnego rodzaju ulg (art. 5 § 4 UoDp). Wykaz dokumentów publicznych drugiej i trzeciej kategorii został zawarty nie w ustawie (art. 6 UoDp), lecz w rozporządzeniu wydanym przez Radę Ministrów, kierującą się koniecznością zapewnienia ochrony podstawowych interesów bezpieczeństwa państwa i zapewnienia bezpieczeństwa obrotu gospodarczego i prawnego. W art. 7 UoDp stwierdza się, że względem każdej kategorii dokumentów publicznych, ustanowione powinny być minimalne zabezpieczenia przed fałszerstwem, w związku z powyższym ustawa narzuca niejako wymagania wytwórcom dokumentów publicznych, oraz funkcjonariuszom publicznym, wykonującym czynności urzędowe związane z ich użyciem oraz zasady dotyczące przechowywania dokumentów publicznych ich wytwarzania w tym przechowywania ich blankietów. Blankiety dokumentów publicznych najistotniejszych z punktu widzenia bezpieczeństwa państwa będą wytwarzane przez jednoosobową spółkę Skarbu Państwa, w której kompetencjach znajduje się wytwarzanie blankietów dokumentów i druków zabezpieczonych - gwarantującą należyty poziom jakości i bezpieczeństwa produkcji¹⁴⁶.

Zasadniczo ważnym elementem ustawy jest utworzenie prowadzonego przez MSWiA w systemie teleinformatycznym, Rejestru Dokumentów Publicznych. Umożliwia on obywatelom dostęp on-line do wzorów obowiązujących dokumentów publicznych z opisem podstawowych zabezpieczeń i sposobu weryfikacji autentyczności dokumentu (art. 45-48 UoDp).

Ustawa rozwiązuje również problem tzw. dokumentów kolekcjonerskich do złudzenia przypominających dokumenty oryginalne, umożliwiając dokonywanie przestępstw związanych z wykorzystaniem fałszywych dokumentów. Art. 58 UoDp wyraźnie zakazuje wytwarzania, oferowania, zbywania lub przechowywania w celu zbycia repliki dokumentu publicznego pod groźbą kary grzywny, kary ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do 2 lat.

2. Rodzaje dokumentów publicznych

Na podstawie ustawy można określić rodzaje dokumentów publicznych występujących obecnie w obrocie prawnym w Polsce. Łączna liczba dokumentów wydawanych przez wszelkiego rodzaju organy administracji publicznej, jak wynika z uzasadnienia projektu

¹⁴⁶ Szczegółowe rozwiązania opisane są w rozdziale 3 ustawy: Zasady opracowania wzoru dokumentu publicznego, w rozdziale 4: Wytwarzanie blankietów dokumentów publicznych oraz w rozdziale 7: Przechowywanie blankietów dokumentów publicznych oraz dokumentów publicznych.

ustawy o dokumentach publicznych, wynosi ok. 250. Różnorodność i wielość tych dokumentów przedstawia tabela nr 1.

Tabela nr 1. Rodzaje dokumentów publicznych

Kategoria dokumentu	Rodzaj dokumentu
<p>Dokumenty najistotniejsze z punktu widzenia bezpieczeństwa państwa, których wytwarzanie odbywa się w sposób uwzględniający szczególne środki bezpieczeństwa</p>	<p>1) dowód osobisty 2) dokumenty paszportowe 3) książeczka żeglarska, o której mowa w art. 10 ust. 1 ustawy z dnia 5 sierpnia 2015 r. o pracy na morzu (Dz. U. z 2018 r. poz. 616) 4) dokumenty wydawane na podstawie art. 44 ust. 1 oraz art. 83 ust. 1 ustawy z dnia 28 listopada 2014 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego (Dz. U. z 2016 r. poz. 2064, z 2017 r. poz. 1524 oraz z 2018 r. poz. 696 i 1669) 5) dokumenty wydawane cudzoziemcowi na podstawie art. 37 oraz art. 226 ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach (Dz. U. z 2018 r. poz. 2094) 6) dokumenty wydawane członkom misji dyplomatycznych i urzędów konsularnych państw obcych oraz innym osobom zrównanym z nimi na podstawie ustaw, umów lub powszechnie ustalonych zwyczajów międzynarodowych, a także dokumenty wydawane członkom ich rodzin pozostającym z nimi we wspólnocie domowej na podstawie art. 61 ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach 7) dokument wydawany obywatelowi Unii Europejskiej na podstawie art. 48 ust. 1 ustawy z dnia 14 lipca 2006 r. o wjeździe na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, pobycie oraz wyjeździe z tego terytorium obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej i członków ich rodzin (Dz. U. z 2017 r. poz. 900 oraz z 2018 r. poz. 650) 8) dokumenty wydawane członkowi rodziny obywatela Unii Europejskiej na podstawie art. 30 ust. 1 oraz art. 48 ust. 2 ustawy z dnia 14 lipca 2006 r. o wjeździe na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, pobycie oraz wyjeździe z tego terytorium obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej i członków ich rodzin 9) dokumenty wydawane cudzoziemcowi na podstawie art. 55 ust. 1 oraz art. 89 i ust. 1 ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2018 r. poz. 1109 i 1669) 10) tytuły wykonawcze wydawane przez sądy lub referendarzy sądowych 11) odpisy prawomocnych orzeczeń sądów, z których wynika nabycie, istnienie lub wygaśnięcie prawa, albo które odnoszą się do stanu cywilnego 12) odpisy orzeczeń lub zaświadczenia stwierdzające uprawnienie do: reprezentacji danej osoby, dokonania czynności prawnej bądź zarządu określonym majątkiem, wydawane przez sądy 13) odpisy postanowień sądów i referendarzy sądowych w przedmiocie nadania klauzuli wykonalności tytułom egzekucyjnym innym niż wymienione w art. 777 § 1 pkt 1 i 1¹ ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, gdy ich przedmiotem są tytuły egzekucyjne nie pochodzące od sądu 14) wypisy, odpisy i wyciągi dokumentów obejmujących czynności notarialne, o których mowa w art. 79 pkt 1–1b i 4, poświadczenia, o których mowa w art. 79 pkt 2, oraz protesty, o których mowa w art. 79 pkt 5 ustawy z dnia 14 lutego 1991 r. – Prawo o notariacie 15) certyfikat członka załogi statku powietrznego 16) wojskowe dokumenty osobiste wydawane osobom objętym ewidencją wojskową na podstawie art. 54 ust. 1 ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2018 r. poz. 1459, 1669 i 2182) 17) wojskowe dokumenty osobiste wydawane na podstawie art. 48 ust. 1 ustawy z dnia 11 września 2003 r. o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych (Dz. U. z 2018 r. poz. 173 i 138) 18) karty tożsamości wydawane na podstawie art. 137c ust. 1 ustawy z dnia 11 września 2003 r. o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych 19) karty tożsamości wydawane na podstawie art. 54a ust. 1 ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej 20) wpis w paszporcie, o którym mowa w art. 19 ust. 1 ustawy z dnia 13 lipca 2006 r. o</p>

	<p>dokumentach paszportowych (Dz. U. z 2018 r. poz. 1919)</p> <p>21) naklejka wizowa</p> <p>22) Karta Polaka</p> <p>23) legitymacja dokumentująca niepełnosprawność lub stopień niepełnosprawności</p> <p>24) prawo wykonywania zawodu lekarza</p> <p>25) prawo wykonywania zawodu lekarza dentysty</p> <p>26) prawo jazdy</p> <p>27) profesjonalny dowód rejestracyjny oraz dowód rejestracyjny pojazdu, z wyłączeniem dowodów rejestracyjnych pojazdów, o których mowa w art. 73 ust. 3 ustawy z dnia 20 czerwca 1997 r. - Prawo o ruchu drogowym (Dz. U. z 2018 r. poz. 1990)</p> <p>28) karta pojazdu</p> <p>29) pozwolenie czasowe, o którym mowa w art. 71 ust. 1 ustawy z dnia 20 czerwca 1997 r. – Prawo o ruchu drogowym</p> <p>30) karta do tachografu, o której mowa w art. 2 pkt 4 ustawy z dnia 5 lipca 2018 r. o tachografach (Dz. U. poz. 1480)</p> <p>31) zaświadczenie ADR, o którym mowa w art. 2 pkt 10 ustawy z dnia 19 sierpnia 2011 r. o przewozie towarów niebezpiecznych (Dz. U. z 2018 r. poz. 169, 650, 1481 i 1629)</p> <p>32) legitymacje służbowe:</p> <p>a) funkcjonariuszy Policji</p> <p>b) funkcjonariuszy Straży Granicznej</p> <p>c) funkcjonariuszy Służby Ochrony Państwa</p> <p>d) funkcjonariuszy Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego</p> <p>e) funkcjonariuszy Agencji Wywiadu</p> <p>f) funkcjonariuszy Centralnego Biura Antykorupcyjnego</p> <p>g) funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego i żołnierzy zawodowych wyznaczonych na stanowiska służbowe w Służbie Kontrwywiadu Wojskowego</p> <p>h) funkcjonariuszy Służby Wywiadu Wojskowego i żołnierzy zawodowych wyznaczonych na stanowiska służbowe w Służbie Wywiadu Wojskowego</p> <p>i) funkcjonariuszy i pracowników Służby Więziennej</p> <p>j) funkcjonariuszy Służby Celno-Skarbowej</p> <p>k) osób zatrudnionych w jednostkach organizacyjnych Krajowej Administracji Skarbowej</p> <p>l) inspektorów Inspekcji Transportu Drogowego</p> <p>m) żołnierzy Żandarmerii Wojskowej</p>
<p>Dokumenty istotne ze względu na bezpieczeństwo państwa, bezpieczeństwo gospodarcze i prawne</p>	<p>1) dokumenty, o których mowa w ustawie z dnia 21 maja 1999 r. o broni i amunicji (Dz.U. z 2019 r. poz. 284 i 1214):</p> <p>a) Europejska karta broni palnej, o której mowa w art. 10a ustawy</p> <p>b) zaświadczenia uprawniające do przewozu lub przywozu broni i amunicji, zastępujące pozwolenie na broń, uprawniające do nabycia broni lub amunicji oraz zgoda na wywóz z terytorium Rzeczypospolitej Polskiej broni lub amunicji, o których mowa w przepisach wydanych na podstawie art. 44 ustawy</p> <p>c) legitymacja posiadacza broni oraz legitymacja posiadacza terminowego pozwolenia na broń, o których mowa w przepisach wydanych na podstawie art. 31 ust. 1 oraz art. 39 ust. 3 ustawy</p> <p>d) zaświadczenie uprawniające do nabycia broni, o którym mowa w art. 12 ust. 2 ustawy</p> <p>e) legitymacja osoby dopuszczonej do posiadania broni, o której mowa w art. 30 ust. 4 ustawy</p> <p>f) świadectwo broni, o którym mowa w przepisach wydanych na podstawie art. 31 ust. 1 ustawy</p> <p>g) karta rejestracyjna broni, o której mowa w art. 13 ust. 5 ustawy</p> <p>h) zaświadczenie uprawniające do nabycia broni lub amunicji, o którym mowa w przepisach wydanych na podstawie art. 44 ustawy</p> <p>i) zgoda na wywóz z terytorium Rzeczypospolitej Polskiej broni lub amunicji</p> <p>2) licencja maszynisty, o której mowa w art. 18 ust. 1 ustawy z dnia 28 marca 2003 r. o transporcie kolejowym (Dz.U. z 2019 r. poz. 710, 730 i 1214)</p> <p>3) dokumenty, o których mowa w ustawie z dnia 19 sierpnia 2011 r. o przewozie</p>

	<p>towarów niebezpiecznych (Dz.U. z 2019 r. poz. 382, 534, 730 i 1123)</p> <p>a) świadectwo dopuszczenia statku ADN (European Agreement concerning the International Carriage of Dangerous Goods by Inland Waterways) do przewozu niektórych towarów niebezpiecznych dla statków do przewozu ładunków suchych i tymczasowe świadectwo dopuszczenia statku ADN do przewozu towarów niebezpiecznych dla statków do przewozu ładunków suchych o których mowa w przepisach wydanych na podstawie art. 63 ust. 2 ustawy</p> <p>b) świadectwo eksperta ADN, eksperta ADN do spraw przewozu gazów i eksperta ADN do spraw przewozu chemikaliów, o których mowa w art. 32 ust. 5 i 6 ustawy</p> <p>c) świadectwo doradcy do spraw bezpieczeństwa przewozu towarów niebezpiecznych, o którym mowa w art. 9 ust. 1 pkt 4 lit. e ustawy,</p> <p>d) świadectwo dopuszczenia pojazdu ADR (Accord europeen relatif au transport international des marchandises dangereuses par route) , o którym mowa w art. 9 ust. 1 pkt 4 lit. d ustawy</p> <p>4) świadectwo dojrzałości, aneks do świadectwa dojrzałości oraz zaświadczenie o wynikach egzaminu maturalnego, o których mowa w art. 44zzl, art. 44zzo i art. 44zpz ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. z 2018 r. poz. 1457, 1560, 1669 i 2245 oraz z 2019 r. poz. 730 i 761)</p> <p>5) dokumenty, o których mowa w ustawie z dnia 20 lipca 2018 r. - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. poz. 1668, z późn. zm.):</p> <p>a) dyplom ukończenia studiów, o którym mowa w art. 77 ust. 1 ustawy</p> <p>b) świadectwo dyplomowanego specjalisty, o którym mowa w art. 161 ust. 4 ustawy</p> <p>c) świadectwo dyplomowanego specjalisty technologa, o którym mowa w art. 161 ust. 4 ustawy</p> <p>6) dokument, o którym mowa w art. 4e ust. 4 ustawy z dnia 19 kwietnia 1991 r. o izbach aptekarskich (Dz.U. z 2016 r. poz. 1496, z 2018 r. poz. 1669 oraz z 2019 r. poz. 399 i 577) - Prawo wykonywania zawodu farmaceuty</p> <p>7) dyplom uzyskania tytułu specjalisty, o którym mowa w art. 107zc ustawy z dnia 6 września 2001 r. - Prawo farmaceutyczne (Dz.U. z 2019 r. poz. 499, 399 i 959)</p> <p>8) dokumenty, o których mowa w ustawie z dnia 25 września 2015 r. o zawodzie fizjoterapeuty (Dz.U. z 2019 r. poz. 952)</p> <p>a) prawo wykonywania zawodu fizjoterapeuty, o którym mowa w art. 24 ust. 1 ustawy</p> <p>b) dyplom uzyskania tytułu specjalisty, o którym mowa w art. 58 ust. 1 ustawy</p> <p>9) dokumenty, o których mowa w ustawie z dnia 15 lipca 2011 r. o zawodach pielęgniarstwa i położnictwa (Dz.U. z 2019 r. poz. 576 i 577)</p> <p>a) prawo wykonywania zawodu pielęgniarstwa lub prawo wykonywania zawodu położnictwa oraz ograniczone prawo wykonywania zawodu pielęgniarstwa i ograniczone prawo wykonywania zawodu położnictwa, o których mowa w art. 41 ust. 1 ustawy</p> <p>b) dyplom pielęgniarstwa specjalisty, dyplom położnictwa specjalisty, dyplom położnictwa specjalisty oraz dyplom położnictwa specjalisty, o których mowa w przepisach wydanych na podstawie art. 74 ust. 1 ustawy</p> <p>10) dokumenty, o których mowa w ustawie z dnia 21 grudnia 1990 r. o zawodzie lekarza weterynarii i izbach lekarsko-weterynaryjnych (Dz.U. z 2019 r. poz. 1140):</p> <p>a) zaświadczenie o prawie wykonywania zawodu lekarza weterynarii, o którym mowa w art. 2d ust. 3 ustaw</p> <p>b) dyplom uzyskania tytułu specjalisty w dziedzinach weterynarii, o którym mowa w art. 3 ustawy</p> <p>11) dowody rejestracyjne pojazdów Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, Służby Ochrony Państwa, Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Straży Granicznej, Służby Wywiadu Wojskowego, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Krajowej Administracji Skarbowej wykorzystywane przez Służbę Celno-Skarbową, o których mowa w art. 73 ust. 3 ustawy z dnia 20 czerwca 1997 r. - Prawo o ruchu drogowym (Dz.U. z 2018 r. poz. 1990, z późn. zm.)</p> <p>12) dyplom uzyskania tytułu specjalisty, o którym mowa w art. 16w ust. 7 ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentystry (Dz.U. z 2019 r. poz. 537, 577 i 730)</p> <p>13) dokumenty, o których mowa w ustawie z dnia 27 lipca 2001 r. o diagnostyce laboratoryjnej (Dz.U. z 2019 r. poz. 849)</p> <p>a) prawo wykonywania zawodu diagnosty laboratoryjnego, o którym mowa w art. 10</p>
--	--

	<p>ust. 1 ustawy</p> <p>b) dyplom uzyskania tytułu specjalisty, o którym mowa w art. 30z ust. 4 ustawy</p> <p>14) dyplom uzyskania tytułu specjalisty w dziedzinach mających zastosowanie w ochronie zdrowia, o którym mowa w art. 43 ust. 1 ustawy z dnia 24 lutego 2017 r. o uzyskiwaniu tytułu specjalisty w dziedzinach mających zastosowanie w ochronie zdrowia (Dz.U. z 2019 r. poz. 786)</p> <p>15) legitymacja służbowa sędziego, o której mowa w art. 84 ust. 3 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. - Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 2019 r. poz. 52, 55, 60 i 125)</p> <p>16) identyfikator wydawany przez Krajową Radę Komorniczą, o którym mowa w art. 29 ust. 1 ustawy z dnia 22 marca 2018 r. o komornikach sądowych (Dz.U. poz. 771, 1443, 1669 i 2244 oraz z 2019 r. poz. 55 i 730)</p> <p>17) legitymacja służbowa inspektora dozoru jądrowego, o której mowa w art. 65a ust. 2 ustawy z dnia 29 listopada 2000 r. - Prawo atomowe (Dz.U. z 2018 r. poz. 792, 1669 i 2227 oraz z 2019 r. poz. 730)</p>
<p>Dokumenty mające wpływ na bezpieczeństwo obrotu gospodarczego i prawnego</p>	<p>1) dokumenty, o których mowa w ustawie z dnia 6 września 2001 r. o transporcie drogowym (Dz.U. z 2019 r. poz. 58, z późn. zm.)</p> <p>a) zezwolenie na wykonywanie zawodu przewoźnika drogowego, o którym mowa w art. 5 ust. 1 ustawy</p> <p>b) licencja wspólnotowa, o której mowa w art. 5a ustawy,</p> <p>c) licencja na wykonywanie krajowego transportu drogowego w zakresie przewozu osób samochodem osobowym, o której mowa w art. 5b ust. 1 ustawy</p> <p>d) licencja na wykonywanie krajowego transportu drogowego w zakresie przewozu osób pojazdem samochodowym przeznaczonym konstrukcyjnie do przewozu powyżej 7 i nie więcej niż 9 osób łącznie z kierowcą, o której mowa w art. 5b ust. 1 ustawy</p> <p>e) licencja na wykonywanie transportu drogowego w zakresie pośrednictwa przy przewozie rzeczy, o której mowa w art. 5b ust. 2 ustawy</p> <p>f) licencja na wykonywanie krajowego transportu drogowego w zakresie przewozu osób taksówką, o której mowa w art. 5b ust. 1 pkt 3 ustawy</p> <p>g) licencja na wykonywanie krajowego transportu drogowego osób</p> <p>h) licencja na wykonywanie krajowego transportu drogowego rzeczy</p> <p>i) zezwolenie na wykonywanie regularnych przewozów osób w krajowym transporcie drogowym, o którym mowa w przepisach wydanych na podstawie art. 20 ust. 2 ustawy</p> <p>j) zezwolenie na wykonywanie regularnych specjalnych przewozów osób w krajowym transporcie drogowym, o którym mowa w przepisach wydanych na podstawie art. 20 ust. 2 ustawy</p> <p>k) świadectwo kwalifikacji zawodowej, o którym mowa w art. 39c ust. 1 i art. 39e ust. 1 ustawy</p> <p>l) zaświadczenie na przewozy drogowe na potrzeby własne, o którym mowa w art. 33 ust. 4 ustawy</p> <p>ł) zaświadczenie na międzynarodowy niezarobkowy przewóz drogowy o którym mowa w art. 33 ust. 5 ustawy</p> <p>m) certyfikat potwierdzający spełnienie przez pojazd odpowiednich wymogów bezpieczeństwa lub warunków dopuszczenia do ruchu, o którym mowa w art. 30 ust. 10 ustawy</p> <p>n) zezwolenie ministra właściwego do spraw transportu, o którym mowa w art. 28 ust. 1 ustawy</p> <p>o) zezwolenie na wykonywanie przewozów regularnych i przewozów regularnych specjalnych w międzynarodowym transporcie drogowym, o którym mowa w art. 18 ust. 1 pkt 2 ustawy</p> <p>p) zezwolenie na wykonywanie przewozów okazjonalnych w międzynarodowym transporcie drogowym, o którym mowa w art. 18 ust. 2 ustawy</p> <p>r) zezwolenie na wykonywanie przewozów wahadłowych w międzynarodowym transporcie drogowym, o którym mowa w art. 18 ust. 2 ustawy</p> <p>2) zaświadczenie na przewozy na potrzeby własne w międzynarodowym przewozie drogowym osób, o którym mowa w rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1073/2009 z dnia 21 października 2009 r. w sprawie wspólnych zasad dostępu do międzynarodowego rynku usług autokarowych i autobusowych i zmieniającym rozporządzenie (WE) nr 561/2006 (Dz.Urz. UE L 300 z 14.11.2009, str. 88, z późn. zm.)</p>

	<p>3) świadectwo kierowcy, o którym mowa w rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1072/2009 z dnia 21 października 2009 r. dotyczącym zasad dostępu do rynku międzynarodowych przewozów drogowych (Dz.Urz. UE L 300 z 14.11.2009, str. 72)</p> <p>4) dokumenty, o których mowa w ustawie z dnia 16 grudnia 2010 r. o publicznym transporcie zbiorowym (Dz.U. z 2018 r. poz. 2016 i 2435 oraz z 2019 r. poz. 730):</p> <p>a) zaświadczenie na wykonywanie publicznego transportu zbiorowego, o którym mowa w art. 28 ust. 1 ustawy</p> <p>b) potwierdzenie zgłoszenia przewozu, o którym mowa w art. 34 ust. 1 ustawy</p> <p>5) dokumenty, o których mowa w ustawie z dnia 5 stycznia 2011 r. o kierujących pojazdami (Dz.U. z 2019 r. poz. 341, 622 i 1287):</p> <p>a) legitymacja instruktora, o której mowa w art. 36 ust. 1 ustawy</p> <p>b) legitymacja egzaminatora, o której mowa w art. 62 ust. 1 ustawy</p> <p>c) zaświadczenie o wpisie do ewidencji wykładowców, o którym mowa w art. 38 ust. 2 ustawy</p> <p>d) zaświadczenie o wpisie do ewidencji instruktorów techniki jazdy (świadectwo instruktora techniki jazdy), o którym mowa w art. 117 ust. 3 ustawy</p> <p>e) zezwolenie na kierowanie pojazdem uprzywilejowanym, o którym mowa w art. 108 ustawy</p> <p>f) zezwolenie na kierowanie pojazdem przewożącym wartości pieniężne, o którym mowa w art. 110 ustawy</p> <p>g) międzynarodowe prawo jazdy, o którym mowa w art. 4 ust. 1 pkt 1 lit. c ustawy</p> <p>6) dokumenty, o których mowa w ustawie z dnia 20 czerwca 1997 r. - Prawo o ruchu drogowym:</p> <p>a) zezwolenie na przejazd pojazdu nienormatywnego, o którym mowa w art. 64 ust. 1 ustawy</p> <p>b) karta parkingowa, o której mowa w art. 8 ustawy</p> <p>c) zaświadczenie potwierdzające wpis na listę rzeczoznawców samochodowych, o którym mowa w art. 79a ust. 2 ustawy</p> <p>7) dokumenty, o których mowa w ustawie z dnia 3 lipca 2002 r. - Prawo lotnicze (Dz.U. z 2018 r. poz. 1183, 1629 i 1637 oraz z 2019 r. poz. 235 i 730):</p> <p>a) certyfikat jednostki obsługi technicznej i napraw (AMO - Approved Maintenance Organization), o którym mowa w załączniku nr 6 do ustawy</p> <p>b) certyfikat zarządzania ciągłą zdadnością do lotu (CAMO - Continuing Airworthiness Management Organisation), o którym mowa w załączniku nr 6 do ustawy</p> <p>c) świadectwo zdadności w zakresie hałasu, o którym mowa w art. 53 ust. 2 ustawy</p> <p>d) świadectwo rejestracji, o którym mowa w art. 37 ust. 6 ustawy</p> <p>e) świadectwo zdadności do lotu Europejskiej Agencji Bezpieczeństwa Lotniczego (EASA)</p> <p>f) świadectwo zdadności do lotu wydawane przez Prezesa Urzędu Lotnictwa Cywilnego, o którym mowa w art. 49 ust. 1 ustawy</p> <p>g) ograniczone świadectwo zdadności do lotu</p> <p>h) świadectwo zdadności do lotu (UCL)</p> <p>i) certyfikat operatora kontroli bezpieczeństwa, o którym mowa w art. 186b ust. 10 ustawy</p> <p>j) certyfikat operatora kontroli</p> <p>k) certyfikat inspektora lotnictwa cywilnego</p> <p>l) certyfikat instytucji zapewniającej służbę żeglugi powietrznej, o którym mowa w art. 127 ust. 4 ustawy</p> <p>ł) zezwolenie na wykonywanie operacji specjalistycznych wysokiego ryzyka (SPO HR)</p> <p>m) wykaz zatwierdzeń szczególnych (dla nieskomplikowanych) statków powietrznych</p> <p>n) certyfikat przewoźnika lotniczego (AOC - Air Operation Certificate), o którym mowa w załączniku nr 6 do ustawy</p> <p>o) certyfikat usług lotniczych (AWC - Aerial Works Certificate), o którym mowa w załączniku nr 6 do ustawy</p> <p>p) certyfikat agenta obsługi naziemnej (AHAC - Airport Handling Agent Certificate), o którym mowa w art. 66b ust. 1 ustawy</p> <p>r) licencja członka personelu lotniczego, o której mowa w art. 94 ustawy</p> <p>s) świadectwo kwalifikacji członka personelu lotniczego, o którym mowa w art. 95</p>
--	--

	<p>ustawy</p> <p>t) świadectwo uznania</p> <p>u) certyfikaty dla podmiotów prowadzących działalność szkoleniową w lotnictwie cywilnym</p> <p>v) zaświadczenie o dokonaniu wpisu do rejestru podmiotów szkolących, o którym mowa w art. 95a ust. 3b ustawy</p> <p>w) upoważnienie egzaminatora</p> <p>8) licencja na wykonywanie przewozów kolejowych osób lub rzeczy albo na świadczenie usług trakcyjnych, o której mowa w art. 43 ustawy z dnia 28 marca 2003 r. o transporcie kolejowym</p> <p>9) dokumenty, o których mowa w ustawie z dnia 21 grudnia 2000 r. o żegludze śródlądowej (Dz.U. z 2017 r. poz. 2128, z 2018 r. poz. 1137 i 1694 oraz z 2019 r. poz. 125, 642 i 730):</p> <p>a) patenty i świadectwa kwalifikacji zawodowych w żegludze śródlądowej, o których mowa w art. 35 ust. 2 ustawy</p> <p>b) unijne świadectwo zdolności żeglugowej, o którym mowa w art. 28 ust. 1 ustawy</p> <p>c) tymczasowe unijne świadectwo zdolności żeglugowej, o którym mowa w art. 28 ust. 1 ustawy</p> <p>d) świadectwo zdolności żeglugowej, o którym mowa w art. 28 ust. 1 ustawy</p> <p>e) uproszczone świadectwo zdolności żeglugowej, o którym mowa w art. 28 ust. 1 ustawy</p> <p>f) dokument rejestracyjny statku żeglugi śródlądowej i czasowy dokument rejestracyjny statku żeglugi śródlądowej, o których mowa w art. 20 ust. 4 ustawy</p> <p>10) zaświadczenie stwierdzające charakter, okres i rodzaj działalności wykonywanej w Rzeczypospolitej Polskiej oraz zawierające informacje o doświadczeniu zawodowym nabytym podczas wykonywania tej działalności na własny rachunek oraz podczas zatrudnienia przy jej wykonywaniu, w tym w charakterze kierownika przedsiębiorstwa, o którym mowa w art. 10 ust. 1 ustawy z dnia 22 grudnia 2015 r. o zasadach uznawania kwalifikacji zawodowych nabytych w państwach członkowskich Unii Europejskiej (Dz.U. z 2018 r. poz. 2272 oraz z 2019 r. poz. 534 i 577)</p> <p>11) świadectwo fitosanitarne dla roślin, produktów roślinnych lub przedmiotów wyprowadzanych z terytorium Rzeczypospolitej Polskiej do państw trzecich, o którym mowa w art. 18 ust. 1 ustawy z dnia 18 grudnia 2003 r. o ochronie roślin (Dz.U. z 2019 r. poz. 972)</p> <p>12) Karta Dużej Rodziny, o której mowa w art. 1 ustawy z dnia 5 grudnia 2014 r. o Karcie Dużej Rodziny (Dz.U. z 2017 r. poz. 1832, z późn. zm.)</p> <p>13) legitymacja studencka, o której mowa w art. 74 ust. 4 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce</p> <p>14) dokumenty, o których mowa w przepisach wydanych na podstawie art. 11 ust. 2, art. 11b i art. 32a ust. 4 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty:</p> <p>a) świadectwa ukończenia szkół</p> <p>b) świadectwa ukończenia szkół artystycznych i dyplomy szkół artystycznych</p> <p>c) świadectwa potwierdzające kwalifikację w zawodzie i dyplomy potwierdzające kwalifikacje zawodowe</p> <p>d) zaświadczenie o szczegółowych wynikach egzaminu ósmoklasisty</p> <p>e) zaświadczenie o szczegółowych wynikach egzaminu gimnazjalnego,</p> <p>f) zaświadczenie o zdaniu egzaminów eksternistycznych</p> <p>g) legitymacje szkolne</p> <p>h) legitymacje przedszkolne dla dzieci niepełnosprawnych</p> <p>15) świadectwo ukończenia kursu kwalifikacyjnego, o którym mowa w przepisach wydanych na podstawie art. 188 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. - Prawo oświatowe (Dz.U. z 2019 r. poz. 1148, 1078 i 1287)</p> <p>16) legitymacja służbowa nauczyciela, o której mowa w art. 11a ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. - Karta Nauczyciela (Dz.U. z 2018 r. poz. 967 i 2245 oraz z 2019 r. poz. 730 i 1287)</p> <p>17) licencja detektywa, o której mowa w przepisach wydanych na podstawie art. 36 ust. 2 ustawy z dnia 6 lipca 2001 r. o usługach detektywistycznych (Dz.U. z 2018 r. poz. 2163 oraz z 2019 r. poz. 55, 730 i 1214)</p> <p>18) świadectwo nadania uprawnień zawodowych w zakresie szacowania nieruchomości, o którym mowa w art. 192 i art. 231 ust. 1 ustawy z dnia 21 sierpnia</p>
--	---

	<p>1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. z 2018 r. poz. 2204 i 2348 oraz z 2019 r. poz. 270, 492 i 801) oraz w przepisach wydanych na podstawie art. 197 pkt 1-5 tej ustawy</p> <p>19) świadectwo czeladnicze, dyplom mistrzowski i zaświadczenie o zdaniu egzaminu sprawdzającego, o których mowa w przepisach wydanych na podstawie art. 3 ust. 4 ustawy z dnia 22 marca 1989 r. o rzemiośle (Dz.U. z 2018 r. poz. 1267 i 2245)</p> <p>20) zaświadczenie o dokonaniu wpisu na listę kwalifikowanych pracowników ochrony fizycznej oraz zaświadczenie o dokonaniu wpisu na listę kwalifikowanych pracowników zabezpieczenia technicznego, o których mowa w art. 29 ust. 3 ustawy z dnia 22 sierpnia 1997 r. o ochronie osób i mienia (Dz.U. z 2018 r. poz. 2142 i 2245)</p> <p>21) legitymacja służbowa strażaka, o której mowa w art. 23 ust. 8 pkt 4 ustawy z dnia 24 sierpnia 1991 r. o Państwowej Straży Pożarnej (Dz.U. z 2018 r. poz. 1313, 1592 i 1669 oraz z 2019 r. poz. 730 i 1091)</p> <p>22) legitymacja emeryta-rencisty, o której mowa w art. 68 ust. 1 pkt 2a ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz.U. z 2019 r. poz. 300, 303 i 730)</p> <p>23) legitymacja emeryta-rencisty policyjnego, o której mowa w przepisach wydanych na podstawie art. 38 ust. 3 ustawy z dnia 18 lutego 1994 r. o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Straży Granicznej, Służby Ochrony Państwa, Państwowej Straży Pożarnej, Służby Celno-Skarbowej i Służby Więziennej oraz ich rodzin (Dz.U. z 2019 r. poz. 288 i 730)</p> <p>24) pozwolenia i dokumenty uprawniające do przywozu, wywozu środków odurzających, substancji psychotropowych lub prekursorów kategorii 1, o których mowa w przepisach wydanych na podstawie art. 37 ust. 12 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (Dz.U. z 2019 r. poz. 852)</p> <p>25) pozwolenie na kierowanie tramwajem, o którym mowa w art. 7 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 5 stycznia 2011 r. o kierujących pojazdami</p> <p>26) legitymacja emeryta-rencisty wojskowego, o której mowa w przepisach wydanych na podstawie art. 37 ustawy z dnia 10 grudnia 1993 r. o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych oraz ich rodzin (Dz.U. z 2019 r. poz. 289 i 730)</p> <p>27) legitymacja weterana oraz legitymacja weterana poszkodowanego, o których mowa w art. 9 ust. 1 ustawy z dnia 19 sierpnia 2011 r. o weteranach działań poza granicami państwa (Dz.U. z 2018 r. poz. 937 i 2018 oraz z 2019 r. poz. 730)</p> <p>28) dokumenty poświadczające uprawnienie do korzystania z ulgowych przejazdów - w związku z pobieraniem nauki albo nauczaniem języka polskiego, historii, geografii, kultury polskiej lub innych przedmiotów nauczanych w języku polskim, wydawane na podstawie art. 6 ust. 3 ustawy z dnia 20 czerwca 1992 r. o uprawnieniach do ulgowych przejazdów środkami publicznego transportu zbiorowego (Dz.U. z 2018 r. poz. 295)</p> <p>29) świadectwo złożenia Lekarskiego Egzaminu Końcowego oraz świadectwo złożenia Lekarsko-Dentystycznego Egzaminu Końcowego, o których mowa w art. 14e ust. 6 ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentysty</p> <p>30) legitymacja osoby deportowanej do pracy przymusowej lub osadzonej w obozie pracy przez III Rzeszę lub Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich, o której mowa w art. 6a ustawy z dnia 31 maja 1996 r. o osobach deportowanych do pracy przymusowej oraz osadzonych w obozach pracy przez III Rzeszę i Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich (Dz.U. z 2019 r. poz. 1168)</p> <p>31) legitymacja działacza opozycji antykomunistycznej lub osoby represjonowanej z powodów politycznych, o której mowa w art. 6 ust. 3 ustawy z dnia 20 marca 2015 r. o działaczach opozycji antykomunistycznej oraz osobach represjonowanych z powodów politycznych (Dz.U. z 2018 r. poz. 690 oraz z 2019 r. poz. 730, 752 i 992)</p> <p>32) legitymacja członka Korpusu Weteranów Walk o Niepodległość Rzeczypospolitej Polskiej, o której mowa w art. 62 ust. 3 ustawy z dnia 24 stycznia 1991 r. o kombatantach oraz niektórych osobach będących ofiarami represji wojennych i okresu powojennego (Dz.U. z 2018 r. poz. 276 oraz z 2019 r. poz. 752)</p> <p>33) licencja doradcy restrukturyzacyjnego, o której mowa w art. 16 ustawy z dnia 15 czerwca 2007 r. o licencji doradcy restrukturyzacyjnego (Dz.U. z 2016 r. poz. 883 oraz z 2019 r. poz. 55, 730 i 912)</p> <p>34) dokument potwierdzający przysługujące uprawnienia osoby poszkodowanej poza</p>
--	---

	<p>granicami państwa, o którym mowa w art. 47b ust. 1 i 1a ustawy z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych (Dz.U. z 2018 r. poz. 1510, z późn. zm.)</p> <p>35) legitymacja służbowa strażnika Państwowej Straży Rybackiej, o której mowa w art. 26 ust. 1 ustawy z dnia 18 kwietnia 1985 r. o rybactwie śródlądowym (Dz.U. z 2018 r. poz. 1476 oraz z 2019 r. poz. 125 i 730)</p>
--	--

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Ustawy z dnia 22 listopada 2018 r. o dokumentach publicznych (Dz. U. z 2019 r., poz. 53) oraz Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 11 lipca 2019 r. w sprawie wykazu dokumentów publicznych (Dz. U. z 2019 r. poz. 1289).

Przegląd poszczególnych kategorii dokumentów publicznych pozwala zauważyć, iż są to odpowiednio zabezpieczone dokumenty urzędowe, wytwarzane według określonego wzoru w seriach lub znacznej ilości. Wymagają indywidualizacji bądź też personalizacji. Służą identyfikacji osób, rzeczy lub potwierdzają stan prawny czy też prawa osób posługujących się takim dokumentem. Dokument taki sporządzony jest w formie zgodnej z przepisami prawa, wydawany przez uprawnione organy lub instytucje administracji publicznej. Z uwagi na przyznawane mu w prawie uprawnienia i domniemania musi być również odpowiednio zabezpieczony.

Podsumowując należy przyznać, że dokumenty odgrywają istotną rolę zarówno w funkcjonowaniu jednostek, jak i podmiotów zbiorowych, jakimi są społeczeństwa czy państwa. Pojęcie dokumentu to zagadnienie interdyscyplinarne rozpatrywane na gruncie prawa cywilnego, administracyjnego, karnego, używane w wielu aktach prawnych, które nie doczekało się dotychczas jednolitej spójnej dla całego systemu prawnego definicji. Z przedstawionej analizy przepisów kodeksowych wynika, że pojęcie dokumentu na gruncie prawa cywilnego i karnego materialnego jest bardzo szeroko ujmowane. Pojęcie dokumentu spełnia w poszczególnych gałęziach prawa rozmaite funkcje, stąd też wynika niejednolitość terminologii w tym zakresie. W celu dostosowania do bieżących potrzeb, ustawodawca w normach tych przewidział możliwość i dopuścił zastosowanie dokumentu jako nośnika informacji.

Różnorodność definicji prowadzi do wielu problemów interpretacyjnych, co nie sprzyja właściwym sposobom ochrony dokumentu. Pojawienie się dokumentu elektronicznego dodatkowo skomplikowało formę jego ochrony szczególnie w sytuacji implementacji do prawa krajowego przepisów europejskich. W literaturze przedmiotu podnoszony jest zarzut dotyczący zakresu definicji - zbyt dużej jego ogólności oraz szereg zastrzeżeń dotyczących jego struktury. Niejednokrotnie zestawia się ze sobą dokument tradycyjny i elektroniczny podkreślając z jednej strony dużo większy sposób bezpieczeństwa treści zawartej w dokumencie elektronicznym, z drugiej zaś ukazując problemy statusu dokumentu

elektronicznego w trakcie przesyłania, kiedy nie jest zapisany na nośniku danych¹⁴⁷. Brak jednolitej definicji w obrocie prawnym/niespójność definicyjna sprawia jednak, że jest to dobro prawne, któremu należy się szczególna ochrona, czego wyrazem jest wyodrębniona w Kodeksie karnym z 1997 r. w Rozdziale XXXIV kategoria przestępstw - Przesłania przeciwko wiarygodności dokumentów.

Bezpieczeństwo obrotu prawnego osiąga się poprzez zapewnienie dokumentom warunków wiarygodności i pewności. W społecznym odczuciu dokumentami uznawanymi za najbardziej wiarygodny dowód zawartych w nich treści są dokumenty urzędowe, którym przypisuje się w zasadzie pełną wiarygodność. Nawet pobieżny przegląd dokumentów zebranych w powyższej tabeli świadczy o ich znaczeniu. Do szczególnej kategorii zebranych tam dokumentów należy zaliczyć dokumenty powszechnie określane mianem dokumentów tożsamości. Ponieważ nie jest to kategoria jednolita należałoby zatem przyjrzeć się bliżej, co prawo karne rozumie pod tym pojęciem i jakie dokumenty stanowią tę kategorię.

¹⁴⁷ K. Czaplicki, op. cit., s. 37-38.

ROZDZIAŁ III

CHARAKTERYSTYKA DOKUMENTÓW TOŻSAMOŚCI WYSTĘPUJĄCYCH W POLSKIM OBRODZIE PRAWNYM

W niniejszym rozdziale przedstawiono charakterystykę dokumentów tożsamości występujących w obrocie prawnym poczynając od genezy i ewolucji pojęcia dokumentu tożsamości, a kończąc na charakterystyce dokumentów współcześnie określanych tym mianem. Podjęto również próbę rozróżnienia dokumentów poświadczających i stwierdzających tożsamość, poprzez rozdzielenie dokumentów publicznych w obrębie obu tych kategorii.

§ 1. Geneza i ewolucja pojęcia dokumentu tożsamości

Genezy dokumentów tożsamości należy poszukiwać odnosząc się w pierwszej kolejności do samego pojęcia tożsamości jednostki. Określenie tożsamości jednostki stanowi bowiem istotne znaczenie do jej funkcjonowania w sferze stosunków społeczno-prawnych. Na pojęcie tożsamości w nauce prawa składają się między innymi prawo do nazwiska, obywatelstwa, prawo do wiedzy o własnym pochodzeniu genetycznym i biologicznym¹. W zakresie tego pojęcia mieści się również prawo jednostki do poznania i zachowania własnej tożsamości religijnej, wytworzenia więzi z narodem, wspólnotą czy rodziną niezbędne człowiekowi do zapewnienia poczucia bezpieczeństwa i odpowiedzialności. Świadoma i pełna wiedza na temat własnego pochodzenia ułatwia rozwijanie umiejętności w zakresie stosunków społecznych, ekonomii, kultury czy odpowiedzialności społecznej. Wobec powyższego należy zastanowić się co oznacza samo pojęcie tożsamości, a następnie czym jest dowód tożsamości i jak przebiegała ewolucja tego dokumentu na przestrzeni wieków.

1. Pojęcie tożsamości

Tożsamość jest pojęciem uniwersalnym, nieskonkretyzowanym, zależnym od perspektywy badań, istoty powiązań, odniesień i metodologii, gdyż występuje we wszystkich naukach, które w zakresie przedmiotowym swych badań umiejscawiają człowieka, obywatela,

¹ Por. E. Czyż, J. Szymańczak, Prawa dziecka w rodzinie, (w:) Wokół praw dziecka, Helsińska Fundacja Praw Człowieka. Część I., Warszawa 1993, s. 5.

społeczeństwo, narody oraz kulturę². Według Słownika języka polskiego tożsamość oznacza „bycie tym samym”³. Termin ten odnosi się do ukształtowania pewnych cech, pozwalających na identyfikację, rozpoznawalność danej osoby czy grupy osób. Ustalenie tożsamości polega zatem na eksploracji specyficznych cech danej osoby (grupy), odróżniających tę osobę (grupę) od innych. Wobec tego podstawową funkcją tożsamości jest identyfikowanie osoby lub grupy na podstawie posiadania określonej liczby atrybutów. Pojęcie tożsamości wiąże się z takimi pojęciami - i czasami jest z nimi utożsamiane - jak osobowość, indywidualność, unikatowość, identyczność, odrębność. Bywa też łączone z dodatkowymi określeniami, jak np.: tożsamość narodowa, tożsamość (przynależność) religijna, tożsamość płciowa, indywidualna, grupowa, osobista, społeczna, zawodowa. „Tożsamość” jest to struktura psychiczna złożona z charakterystyk pochodzenia społecznego, zewnętrznego, jak i wewnętrznego. Z pojęciem tożsamości łączą się dwa inne pojęcia: po pierwsze personalizacja, odnosząca się do procesu identyfikowania kogoś jako odrębne od innych indywiduum, po drugie kategoryzacja dotycząca procesu rozpoznawania kogoś jako członka określonej grupy. Służy to z jednej strony określeniu miejsca jednostki w świecie społecznym, pośród innych ludzi, z drugiej zaś daje jej poczucie osobistej niepowtarzalności i wyjątkowości⁴.

Warto zauważyć, że angielski termin „*identity*” interpretowany w języku polskim jako tożsamość, posiada dwa odpowiedniki. Pierwszy z nich oznacza tożsamość - tzn. „bycie tym samym; identycznym”⁵. Drugi - identyfikację - dającą się określić jako „stwierdzenie czyjejs tożsamości, ustalenie jednakowości czegoś w porównaniu z czymś”; „upodabnianie własnej osobowości do jakiegoś wybranego wzorca osobowości (...); proces utożsamiania się (...) z jakimś wzorcem osobowym”⁶. Zakresy znaczeniowe ich obydwu nie pokrywają się, pomimo używania ich jako synonimów tożsamości. Podobnie traktowane są również takie określenia, jak: świadomość, samoświadomość, samookreślenie, autodefinicja, obraz siebie, koncepcja siebie, osobowość, charakter itd., choć również ich zakresy są odmienne. Zdarza się również, że tożsamość i identyfikacja pojawiają się w jednej definicji, a jedno wyjaśnia drugie, np. „tożsamość to suma identyfikacji jednostki”⁷.

² H. Pietrzak, Prawo do ustalenia tożsamości w polskim porządku prawnym, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2014, s. 90.

³ M. Szymczak (red.), Słownik języka polskiego, t. III, Wyd. PWN, Warszawa 1968, s. 832.

⁴ A. Brzezińska, Dzieciństwo i dorastanie: korzenie tożsamości osobistej i społecznej, (w:) A. W. Brzezińska, A. Hulewska, J. Słomska (red.), Edukacja regionalna, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006, s. 54-55.

⁵ M. Szymczak (red.), Słownik języka polskiego, t. III, Wyd. PWN, Warszawa 1981, s. 519.

⁶ M. Szymczak (red.), Słownik języka polskiego, t. I, Wyd. PWN, Warszawa 1978, s. 766.

⁷ K. Waszczyńska, Wokół problematyki tożsamości, „Rocznik Towarzystwa Naukowego Płockiego” 2014, nr 6, s. 50-51.

Kolejną kwestią są dwa znaczenia terminu *identity*. Znaczenie etymologiczne tego słowa wskazuje na podobieństwo, jakąś identyczność (*idem* = ten sam), może jednak wskazywać także na inny sens, odnoszący się do różnicy, odrębności (jest ten sam, tzn. nie jest inny). Należy zatem według K. Waszczyńskiej⁸ uwzględniać dwa aspekty tożsamości: podobieństwo i różnicę. Po pierwsze: tożsamość rozpatrywana w znaczeniu węższym to „jedność z czymś”, co „jest także pewną jednością”, przez co nawiązuje się do definicji słownikowej. Po drugie: tożsamość definiowana w znaczeniu szerszym to zespół czynników istotnych z punktu widzenia całościowej samoidentyfikacji jednostki i grupy oraz określenie jej/ich przez innych”. Zarówno znaczenie węższe, jak i szersze odnosi tożsamość do jej posiadacza. Tożsamość bywa postrzegana jako stan – szczególnie wówczas, gdy określa się ją jako „coś”, co może być posiadane przez jednostkę czy grupę i dzięki „czemu” możliwa jest ich spójność, ale i odróżnienie od innych lub jako proces – akcentując sposób, w jaki się ją konstruuje oraz dopuszczając jej zmienny charakter⁹.

Istotnymi warunkami poczucia tożsamości jednostki według K. Waszczyńskiej¹⁰ są zatem poczucie tożsamości osobistej - czyli świadomość własnej spójności w czasie i przestrzeni oraz poczucie tożsamości społecznej - czyli poczucie przynależności jednostki do różnych grup i kategorii społecznych a także poczucie zakorzenienia - czyli wiedza o własnych „korzeniach”: o społecznym, historycznym i kulturowym pochodzeniu jednostki.

Określenie tożsamości, to kwestia znalezienia swojego miejsca i punktu oparcia w świecie intensywnych przemian społecznych. Odpowiedzi na pytanie „kim jestem?” można poszukiwać na wielu płaszczyznach funkcjonowania ludzi: indywidualnej, społecznej, narodowej oraz kulturowej. Globalizacja staje się, z jednej strony, przyczyną pogłębiania kryzysu związanego z określeniem tożsamości, z drugiej, jednak daje szansę na poszerzenie i dostosowanie obrazu samego siebie do zmieniających się warunków zewnętrznych. Tożsamość jednostki w XXI wieku nabiera zupełnie innego wymiaru. Dawniej tym, co określało tożsamość była religia, otoczenie społeczne, urodzenie, czy idąca za tym przynależność klasowa. Obecnie kwestie te mają na nią schematyczny i iluzoryczny wpływ. Tożsamość jednostki odnosi się już nie tyle do charakteru i osobowości, lecz raczej stylu życia. Źródłem tożsamości nie jest zatem wyłącznie miejsce urodzenia, czy też przynależność narodo-kulturowa. Rozwój człowieka od początku jego życia przebiega jednocześnie w dwóch kontekstach – kontekście czasu i kontekście społeczno-kulturowym, w określonej

⁸ Ibidem, s. 51.

⁹ Ibidem, s. 50-53.

¹⁰ Ibidem, s. 60-61.

czasoprzestrzeni. Tożsamość człowieka rozpatrywana jest w dwóch obszarach – tożsamości osobistej i społecznej oraz kulturowej.

Tożsamość, czyli poczucie tego kim jesteśmy, określić można zatem zarówno na podstawie indywidualnych cech i osobistej historii (mówimy wtedy o tożsamości osobistej), jak i według narodowości, obywatelstwa, religii oraz innych ról społecznych (jest to tożsamość społeczna). Tożsamość osobista zapewnia poczucie własnej niepowtarzalności, natomiast dzięki tożsamości społecznej mamy poczucie przynależności do innych i posiadania swojego miejsca w świecie. Ów podział na tożsamość jednostkową i społeczną to podział socjologiczny¹¹. Na gruncie prawa i z punktu widzenia tematyki rozprawy istotnym wydaje pojęcie tożsamości jednostkowej/osobistej.

2. Pojęcie nazwiska i jego związek z pojęciem dokumentu tożsamości

Zagadnienie tożsamości osobistej wiąże się niewątpliwie z pytaniem w jaki sposób można ustalić, że dana osoba jest tą, za którą się podaje? Pytanie o sposób rozpoznawania/identyfikacji tożsamości jednostkowej rodzi kolejne: w jaki sposób i za pomocą jakich narzędzi można uzyskać potwierdzenie czy też dowód na to, że dana osoba jest tą, za którą się podaje?

Sięgając w głąb historii można zauważyć, że w mało licznych społeczeństwach nie było to istotne, gdyż ludzie doskonale się znali. Obcy był obcym, swój - swoim. Ważne było imię i pochodzenie, czyli kto był czyim potomkiem oraz kto skąd pochodził¹². Tożsamość człowieka była zatem potwierdzana na różne sposoby, np. poprzez relacje członków rodziny potwierdzających tożsamość bliskiej osoby, w większych grupach przynależność rodowa definiowała jednostkę. Niewątpliwie istotne znaczenie w budowaniu tożsamości osobistej odegrało nazwisko.

Nazwiska powstały w czasie wielowiekowej ewolucji w okresie od XII do XVIII w. Pierwsze sposoby identyfikacji człowieka oraz jego rodziny miały charakter nieformalny - nie objęte przepisami prawnymi. Było to związane z potrzebą identyfikacji w grupie społecznej oraz z koniecznością identyfikacji osób uczestniczących w obrocie prawnym. Potrzeba taka zaistniała najpierw u bogatych kupców, prowadzących rozległe interesy, następnie u bogatszej szlachty, uboższej szlachty i mieszczaństwa, najpóźniej wśród chłopów, proletariatu

¹¹ K. Czaplicki, Dokumenty tożsamości. Jawność i bezpieczeństwo, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2016, s. 52-54.

¹² J. L Flandrin, Historia rodziny, Oficyna Wydawnicza Volumen, Warszawa 1998, s. 17-28.

miejskiego czy Żydów¹³. Ustalenie się obowiązku i prawa posiadania nazwiska (czyli instytucji nazwiska) wśród szlachty P. Dąbkowski¹⁴ określa na pierwszą połowę XVI w. Zdaniem S. Grzybowskiego¹⁵ nastąpiło to jednak dopiero w ostatniej ćwierci XVI w., natomiast używanie nazwisk oraz korzystanie z nazwiska dla wskazania określonej osoby było zwyczajem społecznym¹⁶. U schyłku XVIII w. można mówić o wykształceniu się prawnej koncepcji nazwiska, nieobecnej jednak we wszystkich stanach z wyjątkiem stanu szlacheckiego¹⁷.

Zasadę powszechności i obowiązku nazwiska we wszystkich stanach w Polsce wprowadziły dopiero państwa zaborcze (Austria: patent Józefa II z 23 lipca 1787 r.; patent Franciszka I z dnia 21 lutego 1805 r.; Prusy: edykty królewskie z 1796 r., 1797 r., 1812 r.; Rosja: postanowienie księcia namiestnika z 27 marca 1821 r.)¹⁸ jako wynik szeroko zakrojonej jednorazowej akcji nadania nazwisk i wprowadzenia rejestrów, mających zapobiec samowolnym zmianom nazwisk i imion. Ustalenie ścisłych przepisów w tym zakresie zostało zakończone w zasadzie w zaborze pruskim w 1875 r., rosyjskim w 1926 r., a w austriackim w 1928 r.¹⁹ Warto jednak zauważyć, że pierwszymi dokumentami w Polsce, w których ustalano brzmienie nazwiska były indygenaty i nobilitacje z XVII w. oraz metryki kościelne. Zarówno w okresie dwudziestolecia międzywojennego, po zakończeniu wojny, jak i obecnie nazwisko jest elementem identyfikującym człowieka²⁰.

Wraz z rozwojem społeczeństw oraz migracją ludności zaistniała potrzeba identyfikacji osób przybywających i opuszczających dane państwo, dlatego też pierwszymi dokumentami tożsamości nie były znane obecnie dowody tożsamości lecz dokumenty podrózne czyli paszporty.

Pierwsze paszporty znane były już w Rzymie. Wydawano je dla bezpieczeństwa kupców i przewożonych przez nich towarów²¹. W XV w. Henryk V, król Anglii, wystawiał specjalne dokumenty poddanym, wyruszającym w zamorskie podróże. Termin „paszport” był jednak związany z innym władcą – francuskim monarchą Ludwikiem XIV. W 1669 r. król wydał

¹³ M. Świtała-Cheda, J. Cheda, *Zarys ewolucji nazwiska polskiego w historii języka i prawa (w:) S"stoanie i problemi na b"lgarskata onomastika*, t. XIII, Universitetsko izdatelstvo Sv. sv. Kiril i Metodij, Veliko Tarnovo 2013, s. 651.

¹⁴ P. Dąbkowski, *Prawo prywatne polskie*, t. 1, Wyd. Towarzystwo dla Popierania Nauki Polskiej, Lwów 1910, s. 96-98.

¹⁵ S. Grzybowski, *Nazwisko i jego stałość w dawnym prawie polskim*, „Onomastica” 1957, Rocznik III, s. 499.

¹⁶ *Ibidem*, s. 485.

¹⁷ *Ibidem*, s. 503-504.

¹⁸ M. Świtała-Cheda, J. Cheda, *op. cit.*, s. 652.

¹⁹ *Ibidem*, s. 652-653.

²⁰ *Ibidem*, s. 653.

²¹ K. Czaplicki, *op. cit.*, s. 147-148.

edykt, zabraniający poddanym opuszczania kraju bez pisemnego pozwolenia na wyjazd. Z uwagi na fakt, że podróżowano wówczas drogą morską, na dokumencie widniały słowa „*passé port*” (przejście przez port). Po latach nazwę tę zamieniono na „*passport*”²². W Europie w XVIII w. i częściowo w XIX w. w dwóch państwach w Cesarstwie Rosyjskim i Osmańskiej Turcji istniał obowiązek posiadania paszportu. Obowiązek posiadania paszportu podczas przekraczaniu granic w drugiej połowie XIX w. wprowadzono kolejno we Francji (1867 r.), Wielkiej Brytanii (1873 r.), Włoszech (1873 r.) i Stanach Zjednoczonych (1889 r.). Po pierwszej wojnie światowej paszporty pojawiły się w pozostałych państwach europejskich²³.

3. Geneza i ewolucja dokumentów tożsamości w Polsce do XX wieku

Genezy dokumentów tożsamości w Polsce należy szukać w wytworach kancelaryjnych sądów i urzędów szlacheckich, które w ciągu pięciu wieków przeszły wyraźną ewolucję, począwszy od dokumentów (XIV w.) a skończywszy na księdze wpisów (XV-XVIII w.) oraz pojawiających się w końcowych latach istnienia Rzeczypospolitej w niektórych sądach i urzędach (komisjach cywilno-wojskowych oraz częściowo w sądach ziemiańskich) tzw. aktach czynności²⁴.

Na szczególną uwagę zasługuje też fakt masowego wystawiania przez wyżej wspomniane komisje (komisje cywilno-wojskowe w latach 1790-1792) uprawniających do podróży paszportów. Wprowadzenie tego pierwowzoru dzisiejszych dowodów tożsamości niewątpliwie stanowiło przejaw pragmatycznego wykorzystywania dokumentów w rozwiązywaniu istotnych problemów społecznych²⁵.

Komisje cywilno-wojskowe zostały utworzone w 1789 r. na podstawie dwóch konstytucji sejmowych wydanych osobno dla Korony i Litwy. Po konfederacji targowickiej, która położyła kres działalności tych komisji ich zadania przejęły komisje porządkowe w poszczególnych ziemiach²⁶.

²² Ibidem, s. 148-149.

²³ T. Crowdy, *Historia szpiegostwa i agentury*, Wyd. Bellona, Warszawa 2010, s. 64-90, 139-164, 316-325.

²⁴ J. Łosowski, *Akta sądów i urzędów szlacheckich w XIV-XVIII wieku*, (w:) T. Jurek (red.), *Dyplomatyka staropolska*, Wyd. DiG, Warszawa 2015, s. 336. Dokumenty - były to głównie pozwy, wyroki i zaświadczenia. Wpis do ksiąg służył jako dowód przed sądem, dlatego też księgi już w I połowie XV w. uzyskały pełną wiarygodność i stały się podstawową formą uwierzytelniania wszelkich czynności prawnych i majątkowych, wypierając w tej roli tradycyjny dokument. Księgi wpisów stały się głównym produktem kancelaryjnym u schyłku XIV w. i utrzymały tę pozycję do końca XVIII stulecia. Najbardziej rozwinęły się w kancelariach grodzkich i ziemskich.

²⁵ Ibidem, s. 336-338.

²⁶ Ibidem, s. 324-325.

Do kompetencji tych komisji należały sprawy związane z rozlokowaniem wojska, zaopatrywaniem go w żywność, furaz i podwoły. Istotną jednak rzeczą były posiadane przez komisje uprawnienia określane jako „ziemiańskie” polegające na wydawaniu paszportów, sporządzaniu spisów ludności, prowadzeniu szkół wiejskich, utrzymaniu akuszerok²⁷.

W znacznych ilościach sporządzano paszporty, upoważniające ich posiadaczy, zarówno szlachtę, jak i mieszczan, do odbywania podróży w określonym kierunku. Masowe ich wydawanie miało na celu ułatwienie podróżowania osobom zamożnym i jednocześnie ograniczenie zjawiska włóczęgostwa wśród ludzi z marginesu społecznego²⁸. Krótkotrwała użyteczność tych paszportów oraz rzadka ich obecność w materiałach archiwalnych, nie pozwala na określenie skali ich sporządzania i użytku. Jak podają to autorzy opracowań z zakresu dyplomatyki z rejestru czynności komisji kaliskiej z 1790 r. wynika, że do pierwszej dekady sierpnia wydano tam ponad 12 tysięcy blankietów paszportów. Istotne znaczenie ma również fakt, że paszporty mogły wydawane nie tylko komisje, ale również przez właścicieli dóbr swoim poddanym czy też przez władze miejskie mieszkańcom miast. Do sporządzania paszportów powszechnie używano drukowanych blankietów. W Lublinie w 1790 r. za 2 grosze miedziane można było kupić w drukarni osiem blankietów paszportowych²⁹.

Warto też wspomnieć, że dokumenty wytwarzane w kancelariach miejskich m. in. przez Rady miejskie - wilkierze miejskie, statuty cechowe, różnego rodzaju nadania, świadectwa „wiary publicznej”, takie jak listy dobrego urodzenia, poświadczenia obywatelstwa miejskiego, wyuczenia, moralnego prowadzenia się, tożsamości itp. wystawiane były z racji wykonywania bezpośrednio przez nie lub ławę określonych funkcji sądowych³⁰.

W kancelariach sądowych wiejskich powstawała dokumentacja typowa dla księgi wpisów stanowiącej właściwą formę kancelaryjną tego okresu. Ich powszechne wykorzystywanie odróżniało kancelarie wiejskie od kancelarii innych urzędów³¹. Choć powstawały one z tych samych powodów, co i wpisy do ksiąg miejskich to jednak w głównej mierze służyły wiejskiemu wymiarowi sprawiedliwości, dokumentowaniu i kontroli chłopskiego stanu posiadania, celom administracyjnym, kancelaryjnym, a czasem upowszechnianiu zasad i wartości korzystnych dla administracji dominialnej. Ze względu na funkcje można je podzielić, nawiązując bezpośrednio do systematyzacji wpisów ksiąg

²⁷ Ibidem, s. 325.

²⁸ Osoby te z reguły nie starały się o te dokumenty, a nie posiadając ich, były zatrzymywane przez wystawiane na drogach posterunki wojskowe.

²⁹ J. Łosowski, op. cit., s. 328.

³⁰ J. Tandecki, Dokumenty i kancelarie miejskie, (w:) T. Jurek (red.), op. cit., s. 420.

³¹ J. Łosowski, Dokumenty i kancelarie wiejskie, (w:) T. Jurek (red.), op. cit., s. 453.

miejskich, na: sądowe, uwierzytelniające, administracyjne, wzorcowe oraz sentencjonalne³².

W omawianym okresie, szczególnie rozwijają się rodzaje dokumentów związane z kilkoma sferami działalności aparatu władzy i człowieka jako jednostki: (1) dokumenty stanowiące instrument zarządzania zarówno w aparacie władzy publicznej, jak i prywatnej (duże zakłady przemysłowe i majątki ziemskie) związane z organizowaniem, planowaniem, sprawozdawczością itd.; (2) dokumenty realizujące funkcję prawną polegającą na utrwalaniu przepisów prawa i stosunków prawnych w społeczeństwie m.in. dokumenty ustanawiające, utrwalające lub zmieniające normy prawne i stosunki lub likwidujące ich działanie oraz wszelkie inne dokumenty, wywołujące za sobą następstwa prawne takie jak: akty prawne organów władzy, sądowe, prokuratorskie i notarialne, akty administracyjne pociągające prawne następstwa, dokumenty utrwalające umowy dwustronne, a także dokumenty uwierzytelniające uprawnienia (paszporty, dyplomy wykształcenia, delegacje itp.). Taką funkcję pełnić może każdy dokument użyty przed sądem jako dowód uprawnień. Akt urzędowy zachowuje też moc dowodową i jest podstawą późniejszych wypisów - potwierdzeń³³.

W XIX w. upowszechniły się dokumenty tożsamości nazywane paszportami i legitymacjami. Dokumenty te są kontynuacją dawnych glejtów i listów żelaznych. W Królestwie Polskim zasady wydawania paszportów zagranicznych wprowadzono już w 1815 r. Paszporty za granicę i do Imperium Rosyjskiego wydawał dyrektor generalny policji przy Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych oraz prezysi komisji wojewódzkich. W latach 40. XIX w. prawo wydawania trzydniowych kart legitymacyjnych uzyskali natomiast komisarze obwodowi. Paszporty wewnętrzne były wydawane z kolei przez burmistrzów, prezydentów i wójtów. W 1868 r. wprowadzono w tym zakresie przepisy rosyjskie³⁴.

W tym miejscu należy wspomnieć o istotnej roli ksiąg parafialnych w dziedzinie kształtowania się dokumentów tożsamości, gdyż do czasu wprowadzenia paszportów wewnętrznych w Rosji to właśnie wypis z ksiąg metrykalnych był tam podstawowym dokumentem tożsamości³⁵.

W Kancelariach parafialnych z jednej strony kontynuowano formy dawne (jak księga wpisów), a z drugiej strony powstawały i rozwijały się formy nowe (akta luźne) w postaci szytych, formowanych na różnej zasadzie, fascykułów, a potem także woluminów

³² Ibidem, s. 454.

³³ A. Górak, W. Kwiatkowska, Dawne formy dyplomatyczne w kancelariach na ziemiach polskich XIX wieku, (w:) T. Jurek (red.), op. cit., s. 531.

³⁴ Ibidem, s. 539.

³⁵ Ibidem, s. 544.

rzeczowych i akt spraw. Do form dyplomatycznych kontynuowanych od czasów staropolskich należy zaliczyć metryki parafialne, zawierające zapisy chrztów, zaślubin i śmierci. Obowiązek prowadzenia metryk wynikał z norm prawa kanonicznego, jednak w XIX w. państwo dodatkowo ustanowiło proboszczów urzędnikami stanu cywilnego oraz ustaliło jednolite systemy prowadzenia ksiąg metrykalnych³⁶. Obecne dzisiaj urzędy stanu cywilnego powstały w Polsce dopiero w XIX w., konkretnie na ziemiach zaboru pruskiego w 1874 r. Urzędnikami stanu cywilnego byli burmistrzowie lub wójtowie. Przedmiotem rejestracji były trzy rodzaje zdarzeń: urodzenia, śluby i zgony. Każdy urząd prowadził równoległe dwa rejestry: rejestr główny (unikat, pozostawiany w siedzibie urzędu) i rejestr poboczny (duplikat, corocznie przekazywany do sądu obwodowego)³⁷.

Wypisy z tych ksiąg stanowiły podstawę poświadczania tożsamości człowieka. Prowadzono trzy serie: 1) ochrzczonych (*libri baptisatorum*) lub urodzonych (*libri natorum*), 2) zaślubionych (*libri matrimoniorum lub copulatorum*), 3) zmarłych (*libri mortuorum lub defunctorum*) albo pochowanych (*libri sepultorum*). W omawianym okresie księgi metrykalne zachowały dawną formę dyplomatyczną - księgi wpisu, z której wydawano prawomocne odpisy³⁸. Ciekawostką jest fakt, że w Austrii zniesiono paszporty wewnętrzne i zagraniczne rozporządzeniami z dnia 9 lutego 1857 r. i 9 listopada 1865 r.³⁹.

Ludność ziem polskich w czasie zaborów podlegała administracji i jurysdykcji poszczególnych zaborców: Austro - Węgier, Prus i Rosji, w związku z tym zobowiązana była do posługiwania się obowiązującymi w tych zaborach dokumentami. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości rząd Rzeczypospolitej zmuszony był do stworzenia podwalin polskiej państwowości. W pierwszej kolejności doszło do uporządkowania prawa obywateli.

4. Dokumenty ewidencyjne i dokumenty tożsamości w XX wieku

Historia dokumentów ewidencyjnych oraz identyfikujących konkretną osobę, w których zapisywano między innymi nazwisko i imię wiąże się niewątpliwie z ewidencją religijną, gdyż pierwszych rejestracji chrztu czy śmierci dokonywali duchowni. W dwudziestoleciu międzywojennym zachowano systemy z poszczególnych dawnych państw zaborczych.

³⁶ Pod koniec XVI w. kościół rzymskokatolicki wprowadził na podstawie uchwał podjętych na soborze trydenckim (1545–1563) obowiązek prowadzenia ksiąg metrykalnych, początkowo chrztów i ślubów, potem też zgonów. Podobne księgi zaczęły prowadzić również inne wyznania. Formalny charakter ksiąg publicznych metryki uzyskały w 1764 r. podczas warszawskiego sejmiku konwokacyjnego. Tendencja do prowadzenia osobnej, świeckiej rejestracji pojawiła się od końca XVIII w. Początkowo proboszczowie parafii stali się urzędnikami stanu cywilnego (w zaborze austriackim od 1782 r., w pruskim od 1794 r., w rosyjskim oficjalnie od 1825 r.).

³⁷ A. Górak, W. Kwiatkowska, op. cit., s. 550-551.

³⁸ Ibidem, s. 542-544.

³⁹ Ibidem, s. 546.

Dopiero w dekret z 25 września 1945 r. wprowadził państwową, powszechną i jednolitą dla całego kraju świecką rejestrację stanu cywilnego⁴⁰. Podczas II wojny światowej na obszarze okupacji niemieckiej wprowadzono świecki system niemiecki dla ziem wcielonych do III Rzeszy, a na terenie tzw. Generalnego Gubernatorstwa stosowano świecką rejestrację stanu cywilnego dla obywateli niemieckich, zaś starą, „tradycyjną” dla Polaków. Na obszarach zagarniętych przez ZSRR usiłowano wprowadzać świeckie zasady rejestracji stanu cywilnego z 1917 r., wytworzone w dobie tzw. „Rewolucji Październikowej”⁴¹.

Pierwsza książka o charakterze instruktażowym, dotycząca ewidencji ludności, autorstwa Damazego Dzierożyńskiego pt. „Instrukcja dokładna o urzędnikach stanu cywilnego” ukazała się w Warszawie w 1813 r. Na podstawie danych z urzędu stanu cywilnego bądź kościelnych ksiąg metrykalnych można było wystawić metrykę, w której obok imienia i nazwiska oraz daty urodzenia znajdowały się też inne dane, w zależności od tego czy jest to metryka urodzenia – państwowa, metryka chrztu czy też metryka urodzenia i chrztu – kościelna. W przedwojennej Polsce metryki (odpisy) były jedynymi dokumentami poświadczającymi tożsamość człowieka (w przypadku szlachty mogły to być np. indygenaty i nobilitacje)⁴².

Po I wojnie światowej, w latach dwudziestych i na początku lat trzydziestych XX w., identyfikację ludności prowadzono również na podstawie dokumentu o nazwie dowód osobisty (w środku dokumentu nazywany był już paszportem). Dokument ten pełnił rolę dzisiejszego paszportu, czyli dokumentu niezbędnego do podróży zagranicznych. W kraju wykorzystywany był natomiast jako dokument meldunkowy, w którym stemplowano pobyty czasowe⁴³.

Dowody tożsamości wydawane na początku lat dwudziestych XX były złożonym na pół kartonikiem zawierającym fotografię, dane osobowe, informacje o zawodzie, wyznawanej religii, umiejętności czytania i pisania oraz rysopis. Parę lat później w obiegu pojawiły się rozbudowane, mające postać 16-stronicowej książeczki dokumenty, oprawione w zwykłą kartonową okładkę. Dokument ten był również opatrzony zdjęciem z wizerunkiem posiadacza oraz zawierał wskazane w pierwszych dowodach elementy, z uwzględnieniem 11 stron przeznaczonych na poświadczenia meldunków. Ów dowód charakteryzował się znaczną wielkością, powodującą niewygodę, był też nietrwały oraz słabo zabezpieczony przed fałszerstwem⁴⁴.

⁴⁰ Dekret z dnia 25 września 1945 r. Prawo o aktach stanu cywilnego (Dz. U. z 1945 r., Nr 48, poz. 272).

⁴¹ M. Światała-Cheda, J. Cheda, op. cit., s. 655.

⁴² Ibidem, s. 655.

⁴³ Ibidem, s. 655.

⁴⁴ K. Czaplicki, op. cit., s. 83-84.

Uporządkowanie spraw obywateli po I wojnie światowej, w tym także reforma administracyjna zostały zakończone dopiero w 1928 roku, co skutkowało ukazaniem się Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej o ewidencji i kontroli ruchu ludności⁴⁵ oraz Rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych o dowodach osobistych⁴⁶. Wskazane akty określały m.in. tryb wydawania i wygląd tego dokumentu. Odpłatność za dokument wynosiła 60 groszy a obywatel zobowiązany był do dostarczenia 2 fotografii. Nowy dowód osobisty wyglądem przypominał dokument wydawany zaraz po I wojnie światowej, ponieważ był uproszczony w zakresie formy i bogaty w zakresie zawartości informacji. Dowód stanowiła karta sztywnego papieru koloru szaroniebieskiego, składana na pół zawierająca fotografię oraz rysopis posiadacza m.in. informacje o wzroście, kształcie twarzy, kolorze włosów i oczu, znakach szczególnych. Obywatel podpisywał dokument własnoręcznie, osoby niepiśmienne składały odcisk kciuka. Dowody w tym kształcie obowiązywały do czasu wprowadzenia pierwszych powojennych dokumentów⁴⁷. W czasie okupacji hitlerowskiej podstawowym dokumentem tożsamości była karta rozpoznawcza, czyli *Kennkarte*⁴⁸ tzw. składanka 6-stronicowa, wydrukowana na szarozielonym kartonie zawierająca zdjęcie, podstawowe dane osobowe, a także odciski palców wskazujących lewej i prawej ręki. Z uwagi na fakt braku zabezpieczeń dokumentu metodami drukarskimi, o ich autentyczności decydowały nadawane im urzędowe pieczętki. Jak wskazują historycy *Kennkarte* była to najczęściej fałszowanym dokumentem w historii Polski. Fałszerstwem tego dokumentu fałszerstwem zajmowali się sami pracownicy PWPW. Tworzyli oni w wytwórni konspiracyjny oddział Armii Krajowej PWB/17/S, powołany do wykonywania na rzecz państwa podziemnego dokumentów legalizacyjnych, czyli fałszowania niemieckich dokumentów tożsamości.

W pierwszych latach po II wojnie światowej panowała w Polsce całkowita dowolność w posługiwaniu się dowodami tożsamości. W powszechnym użytku znajdowały się więc niemieckie *Kennkarty* i przedwojenne polskie dowody, toteż już w 1945 roku zaczęto wydawać pierwsze tymczasowe poświadczenia tożsamości. Poświadczenia te ograniczano jedynie do repatriantów, przesiedleńców oraz osób, nieposiadających dokumentów lub posługujących się jeszcze fałszywymi dokumentami. Trudy powojennej migracji ludności, przesiedlenia, jak również tocząca się jeszcze wojna domowa nie stwarzały warunków do

⁴⁵ Rozporządzenie z dnia 16 marca 1928 r. o ewidencji i kontroli ruchu ludności (Dz. U. z 1928 r., Nr 32, poz. 309).

⁴⁶ Rozporządzenie z dnia 29 listopada 1928 r. o dowodach osobistych (Dz. U. z 1928 r., Nr 100, poz. 898).

⁴⁷ K. Czaplicki, op. cit., s. 84-85.

⁴⁸ Wybrane dokumenty represji i życia codziennego. Cechy formalne i tło historyczne, Opracowanie na podstawie zasobu Archiwum Fundacji Polsko - Niemieckie Pojednanie, Wyd. Fundacja „Polsko-Niemieckie Pojednanie”, Warszawa 2009, s. 8.

ujednoczenia dowodów tożsamości⁴⁹. Homogenizacja nastąpiła na początku lat 50. XX w. W 1950 roku, po przeprowadzonym spisie powszechnym⁵⁰, uchwalono w 1951 roku ustawę o obywatelstwie polskim⁵¹, w lipcu 1951 roku wydano decyzję o ewidencji ludności zaś nieco później dekret o dowodach osobistych⁵². Na mocy dekretu o dowodach osobistych wszyscy obywatele polscy, powyżej 18. roku życia z wyjątkiem ludzi umysłowo chorych, dla których przewidziano tylko wpis w dokumentach ich opiekunów mieli otrzymać nowe dokumenty. Pierwsze dowody osobiste z nową nazwą państwa (Polska Rzeczpospolita Ludowa) zaczęto wydawać jednak dopiero w 1953 roku. Powojenny dowód osobisty stanowiła 16-stronicowa książeczka, koloru ciemnozielonego o formacie 8 x 11 cm opatrzona godłem orła polskiego⁵³. Do produkcji tego dowodu użyto specjalnego papieru z umiejscowionym znakiem wodnym. Produkowano je w Polskiej Wytwórni Papierów Wartościowych do 1974 roku, gdyż na mocy nowych przepisów rozpoczęła się wówczas produkcja nowego wzoru dowodu⁵⁴. Objętość nowego dowodu osobistego zwiększono do 24 stron. Po stronie tytułowej, dwie kolejne przeznaczono na dane osobowe (również stan cywilny), fotografię, uproszczony rysopis (wzrost, kolor oczu, znaki szczególne) i nr PESEL. Czwarta i piąta strona służyły do wpisywania liczby posiadanych dzieci, kolejne zaś zawierały rubryki przeznaczone na zameldowanie i wymeldowanie. W dokumencie tym przewidziano również strony na adnotacje o zatrudnieniu oraz na wpisy urzędowe. Warto podkreślić, że do produkcji tego dokumentu rodzima PWPW wykorzystała nowe metody zabezpieczeń przed fałszerstwami m.in.: zieloną farbę do drukowania numeracji oraz białe nici introligatorskie, używane do zszywania dowodów świecące w UV również na niebiesko. Do produkcji dowodów używano także papieru ze znakiem wodnym z rysunkiem orła⁵⁵. Po zmianie ustroju państwa i jego nazwy z „Polska Rzeczpospolita Ludowa” na „Rzeczpospolita Polska” w 1989 roku w papierze pojawił się dodatkowy element znaku wodnego w postaci liter „RP” w samym dowodzie zmienił się również wizerunek orła oraz tekst zawierający nazwę kraju⁵⁶.

Przełom nastąpił w 2001 r., gdyż dowód osobisty z tradycyjnej papierowej książeczki w

⁴⁹ K. Czaplicki, op. cit., s. 85-86.

⁵⁰ A. Gawryszewski, *Ludność Polski w XX wieku*, Wyd. PAN, Warszawa 2005, s. 68.

⁵¹ Ustawa z dnia 8 stycznia 1951 r. o obywatelstwie polskim (Dz. U., Nr 4, poz. 25).

⁵² Dekret z dnia 22 października 1951 r. o dowodach osobistych (Dz. U. z 1951 r., Nr 55, poz. 382).

⁵³ B. Jaworska -Dębska, M. Stahl, Z. Duniewska, *Prawo administracyjne materialne: Pojęcia, instytucje, zasady*, Wyd. Wolters Kluwer SA, Warszawa 2014, s. 187-188.

⁵⁴ Mowa o ustawie z dnia 10 kwietnia 1974 r. o ewidencji ludności i dowodach osobistych (Dz. U. z 1974 r., Nr 14, poz. 85), która w sposób kompleksowy uregulowała kwestie dotyczące ewidencji ludności i która za dokumenty stwierdzające tożsamość uznała: dowody osobiste (dla obywateli polskich, którzy ukończyli 18 lat), tymczasowe dowody osobiste (dla obywateli polskich w wieku lat 16–18), tymczasowe zaświadczenia tożsamości (dla osób, których obywatelstwo polskie nie zostało stwierdzone).

⁵⁵ K. Czaplicki, op. cit., s. 89-93.

⁵⁶ *Ibidem*, s. 94-95.

zielonych okładkach stał się małą plastikową kartą posiadającą nowoczesne, niespotykane wcześniej zabezpieczenia⁵⁷.

Chociaż dowód osobisty stał się podstawowym dokumentem stwierdzającym tożsamość w XX wieku to jednak nie można zapominać o paszportach, które obok dowodów osobistych były hierarchicznie pierwszymi dowodami tożsamości na świecie, choć niewątpliwie przeznaczonymi do nieco innych celów niż ewidencja i poświadczenie obywatelstwa. Ich ewolucja postępowała, podobnie jak w przypadku dowodów osobistych.

W II Rzeczypospolitej w kwietniu 1919 r. weszło w życie Rozporządzenie Rady Ministrów w przedmiocie wydawania paszportów zagranicznych⁵⁸, na podstawie którego paszporty były wydawane przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych. Ministerstwo to w porozumieniu z Ministerstwem Spraw Zagranicznych wydało instrukcję w sprawie paszportów opublikowaną w 1921 roku⁵⁹. Określała ona dwa rodzaje paszportów: (1) wydawany osobom posiadającym tylko obywatelstwo polskie, (2) wydawany osobom, których obywatelstwo polskie nie zostało definitywnie ustalone. Cena tych paszportów była uzależniona od konkretnych okoliczności. Koszt paszportu osób udających się za granicę w celach handlowych i przemysłowych wynosił 25 zł.; osób udających się w celu kształcenia się, leczenia czy uczestniczenia w zebraniach oraz zjazdach międzynarodowych - 20 zł. Pozostałe paszporty były wolne od opłat. Warto podkreślić jest fakt, że papier do paszportu produkowany w PWPW posiadał zabezpieczenie w postaci wielotonowego znaku wodnego.

W 1930 r. paszporty dzieliły się na: paszporty do jednorazowego wyjazdu, paszporty do wielokrotnych wyjazdów, natomiast w 1932 roku podział paszportów w Polsce wyglądał następująco: jednoosobowe lub rodzinne, zbiorowe, dyplomatyczne i służbowe⁶⁰. Był to okres kryzysu gospodarczego, dlatego też stopniowo zaczęto ograniczać wydawanie paszportów. W 1936 roku opracowano nawet broszurę informacyjną pt. „Co każdy Polak jadący za granicę wiedzieć powinien”, obligatoryjnie dołączaną do każdego paszportu. Kolejna nowelizacja ustawy o paszportach z 1936 r.⁶¹ nie wprowadzała wielkich zmian: ważność paszportu wynosiła trzy lata, z możliwością przedłużenia do pięciu lat.

⁵⁷ Ibidem, s. 98-99.

⁵⁸ Rozporządzenie Rady Ministrów w Przedmiocie wydawania paszportów zagranicznych z dnia 18 kwietnia 1919 r., Monitor Polski, nr 89a.

⁵⁹ Instrukcja w sprawie paszportów z dnia 16 kwietnia 1921 r., (w:) Zbiór Zarządzeń Ministra Spraw Wewnętrznych, Okólniki i pisma okólne 1918–1930, Warszawa 1930.

⁶⁰ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 14 kwietnia 1932 r. wydane w porozumieniu z Ministrem Spraw Zagranicznych, Ministrem Spraw Wojskowych i Ministrem Pracy i Opieki Społecznej o dokumentach upoważniających do przekraczania granicy (Dz. U. RP z 1932 r., Nr 57, poz. 548).

⁶¹ Ustawa z dnia 14 lipca 1936 r. o paszportach (Dz. U. RP z 1936 r., Nr 56, poz. 404).

Podczas II wojny światowej na terenach Polski zajętych przez okupanta niemieckiego, a niewłączonych do III Rzeszy, czyli w Generalnej Guberni, rozpoczęto produkcję nowych dokumentów dla Polaków. Stały się nimi wcześniej wspomniane *kennkarty* a także *ausweisy*, karty meldunkowe, ale także *Arbeitskarte* (karta pracy), *Nachtausweis* (przepustka nocna) czy umożliwiająca podróże Niemiecką Koleją Wschodnią *Polizeiliche Dauer-Erlaubnis* itp. Dokumenty produkowane były w PWPW S.A., która znajdowała się pod zarządem komisarzy niemieckich⁶².

W 1949 roku poprzez nowelizację poprzedniej ustawy wprowadzono kilka zmian w paszportach. Osoby powracające z zagranicy, bezzwłocznie zmuszone były do ich zwrotu władzy krajowej, bez względu na termin jego ważności⁶³.

W 1954 roku uchylono wszystkie poprzednie przepisy i dekretem o paszportach zagranicznych wprowadzono nowe zasady paszportowe⁶⁴, w tym nowe nazwy paszportów. Paszporty dzielono na: zwyczajne, służbowe, dyplomatyczne i konsularne. Jego posiadanie było wówczas przywilejem często nieosiągalnym dla większości osób. Przepisy paszportowe (ustawa z 1959 roku) w teorii gwarantowały wszystkim obywatelom dostęp do tych dokumentów, ale obywatelowi można też było odmówić wydania paszportu ze względu na ważny interes społeczny, względy państwowe lub toczące się przeciwko niemu postępowanie karne, jeśli naruszał on przepisy paszportowe, działał na szkodę interesów PRL albo swoim zachowaniem naraził na szkodę dobre imię Polski⁶⁵. Produkcją paszportów zajmowała się PWPW. W okresie Polski Ludowej ustawę o paszportach nowelizowano kilkakrotnie. Paszporty mogły być ważne na wielokrotne lub jednorazowe przekroczenie granicy. Książeczka licząca 40 stron, wykonana była na specjalnym papierze z umiejscowionym znakiem wodnym w postaci orła – godła państwowego. Rodzaje paszportów różniły się kolorem okładki, a paszport ministerialny - także nieco wielkością⁶⁶.

W 1967 roku do dowodu osobistego wprowadzono wkładkę paszportową⁶⁷, która upoważniała do przekroczenia granicy wyłącznie państw obozu komunistycznego, takich jak: Bułgaria, Niemiecka Republika Demokratyczna, Czechosłowacja, Węgry czy ZSRR. Książeczki paszportowe, ze zmianami wyglądu czy też zastosowanych w nich zabezpieczeń produkowano do 1990 roku.

⁶² Wybrane dokumenty represji i życia codziennego, op. cit., s. 9-55.

⁶³ Ustawa z dnia 7 kwietnia 1949 r. o zmianie ustawy o paszportach (Dz. U. z 1949 r., Nr 23, poz. 153).

⁶⁴ Dekret z dnia 14 sierpnia 1954 r. o paszportach zagranicznych (Dz. U. z 1954 r., Nr 39, poz. 170).

⁶⁵ Ustawa z dnia 17 czerwca 1959 r. o paszportach (Dz. U. z 1959 r., Nr 36, poz. 224).

⁶⁶ M. Olgryś-Zegarowska, R. Mierzejewski, Paszport polski od strony historii, „Człowiek i Dokumenty” 2018, nr 50, s. 23-24.

⁶⁷ Ibidem, s. 23-24.

Dnia 29 listopada 1990 roku w związku ze zmianą ustroju państwo polskie ogłosiło obowiązek wymiany paszportów, zaś w marcu 1991 roku określono ich wzory⁶⁸. Ciekawostką z tego okresu był paszport blankietowy, który przekazywano do polskich konsulatów z przeznaczeniem dla polskich obywateli w celu umożliwienia im powrotu do kraju w przypadku np. zgubienia dokumentu.

Kolejną ustawę o paszportach ogłoszono w 2002 roku. Wzór tego dokumentu określało Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 12 lipca 2002 roku⁶⁹. W 2006 roku wprowadzono kolejną ustawę o dokumentach paszportowych, która wraz z późniejszymi zmianami obowiązuje do dziś⁷⁰.

§ 2. Rodzaje dokumentów tożsamości w Polsce

W dokumencie tożsamości istotne są dwie jego cechy - cechy (znamiona) zewnętrzne i wewnętrzne. Te pierwsze określają jego materialną stronę (cechy zewnętrzne czyli materiał pisarski, format, wymiary, pismo, ozdoby, znaki graficzne, tekst, język, styl, szata słowna, formuły itp.). Cechy wewnętrzne dotyczą przekazywanej treści odnoszącej się do konkretnej osoby czyli całokształtu jego wszystkich cech fizycznych, fizjologicznych, genetycznych i psychicznych oraz identyfikatorów w postaci imienia, nazwiska oraz innych indywidualnie nadanych cech identyfikacyjnych, łącznie konstytuujących jego indywidualność i niepowtarzalność.

Informacje, które pozwalają na identyfikację osoby, nazywane danymi osobowymi, to wszelkie informacje pozwalające bez większego wysiłku zidentyfikować konkretną osobę. Katalog danych osobowych ma charakter otwarty. Mogą to być m.in.: imię i nazwisko, adresy zameldowania i zamieszkania, numery identyfikacyjne np. PESEL, informacje o obywatelstwie, informacje o cechach fizycznych, wiek, wykształcenie, informacje o sytuacji finansowej.

W rozważaniach nad dokumentem tożsamości niezwykle istotny jest fakt, iż z pojęciem tym łączy się wspomniane już pojęcie identyfikacji i sposób identyfikacji danej osoby za pomocą określonego dokumentu tożsamości. Do tego celu służą różne dokumenty. Patrząc z historycznego punktu widzenia, dowód osobisty oraz paszport są dokumentami stworzonymi

⁶⁸ Ibidem, s. 24-25.

⁶⁹ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 12 lipca 2002 r. w sprawie wzorów oraz trybu wydawania paszportów, dokumentów wymaganych do ich otrzymania, a także trybu postępowania funkcjonariuszy Straży Granicznej w przypadku ujawnienia w czasie kontroli granicznej wad w paszportach (Dz. U. z 2002 r., Nr 114, poz. 991).

⁷⁰ Ustawa z dnia 13 lipca 2006 r. o dokumentach paszportowych (Dz. U. z 2006 r., Nr 143, poz. 1027).

do tego celu, przy czym współcześnie stykamy się z różnymi dokumentami poświadczającymi/potwierdzającymi lub stwierdzającymi tożsamość człowieka.

W doktrynie od dawna toczony jest spór na temat operacjonalizacji i konkretyzacji pojęć dokumentu stwierdzającego/potwierdzającego/poświadczającego tożsamość, ponieważ w wielu ustawach pojęcia te występują zamiennie. K. Banasik⁷¹ utożsamia te pojęcia, traktuje jako synonimy, wnioskując o takie też podejście do dokumentów tożsamości. Jej stanowiska nie popierają jednak autorzy niektórych komentarzy⁷². Wspomniana autorka dokonuje porównania pojęć posługując się Słownikiem języka polskiego. Warto jednak zajrzeć do Słownika poprawnej polszczyzny, aby zorientować się, że słowa takie jak: „poświadczać”, „potwierdzać”, czy też „stwierdzać” chociaż są synonimami według Słownika języka polskiego⁷³, to jednak różni je sposób użycia w zdaniu. „Stwierdzać” to według Słownika poprawnej polszczyzny⁷⁴ oznacza, że przekonawszy się o czymś, uznać coś za fakt, za coś pewnego, za prawdziwego, a także - dochodzić do jakiegoś wniosku oraz , że ktoś stwierdza coś. Używanie tego słowa w znaczeniu: „mówić, oświadczać, twierdzić” jest opatrzone błędem. Niepoprawnie używa się go w odniesieniu do rzeczowników nieżywothnych np. Kodeks rodzinny stwierdza..., poprawnie zaś Kodeks rodzinny stanowi; pokazał mi dokument, który stwierdzał, poprawnie: potwierdzał sprzedaż majątku. „Potwierdzać” znaczy z kolei poświadczać, że coś jest prawdziwe, słuszne oraz aktualne; ktoś potwierdza coś - (czymś): swoimi zeznaniami; coś potwierdza coś⁷⁵. „Poświadczać” oznacza „stwierdzać prawdziwość, wiarygodność lub tożsamość kogoś lub czegoś”; ktoś poświadcza coś czymś: swoim podpisem poświadczam zeznanie⁷⁶.

Analiza tych pojęć prowadzi do wniosku, że stwierdza się konkretny fakt natomiast poświadcza i potwierdza się coś czymś. Zatem nie można postawić znaku równości pomiędzy

⁷¹ K. Banasik, Dokumenty stwierdzające tożsamość, „Prokuratura i Prawo” 2018, nr 6, s. 99-102.

⁷² Por. M. Kalitowski, (w:) M. Filar (red.), Kodeks karny. Komentarz, Wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2016, s. 1487; T. Razowski, (w:) J. Giezek (red.), Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz, Wyd. Lex&Wolters Kluwer, Warszawa 2014, s. 1037-1038; J. Piórkowska-Flieger, (w:) T. Bojarski (red.), Kodeks karny. Komentarz, Wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2016, s. 829; M. Mozgawa, (w:) M. Mozgawa (red.), Kodeks karny. Komentarz, Wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2017, s. 849.

⁷³ Por. W/g M. Szymczak (red.), Słownik języka polskiego, t. III., Wyd. PWN, Warszawa 1978, s. 361: „stwierdzić” oznacza - dowiedziawszy się, przekonawszy się o czymś, uznać to za pewne, prawdziwe; skonstatować, poświadczyć, zaświadczyć: stwierdzić tożsamość osób, stwierdzać autentyczność podpisu; W/g M. Szymczak (red.), Słownik języka polskiego, t. II., Wyd. PWN, Warszawa 1978, s. 860: „potwierdzić” to stwierdzić, poświadczyć prawdziwość, wiarygodność, tożsamość, istnienie czegoś; zgodzić się na coś, przytaknąć: potwierdzić czyjąś relację, zeznanie, odbiór listu, „potwierdzić się/potwierdzać się” - okazać się prawdziwym, wiarygodnym, pewnym: potwierdzić czyjeś przypuszczenia i obawy; W/g M. Szymczak (red.), Słownik języka polskiego, t. II., Wyd. PWN, Warszawa 1978, s. 852: „poświadczyć” to stwierdzić, poręczyć prawdziwość, wiarygodność, tożsamość kogoś lub czegoś; zaświadczyć, potwierdzić: poświadczyć tożsamość podpisu, poświadczyć akt ślubu.

⁷⁴ A. Markowski (red.), Słownik poprawnej polszczyzny, Wyd. PWN, Warszawa 2002, s. 988-989.

⁷⁵ Ibidem, s. 724.

⁷⁶ Ibidem, s. 721.

ich znaczeniami, gdyż inny jest sposób użycia tych wyrazów. Pełnią one również inną funkcję w zdaniu, inny mają schemat składniowy, o czym świadczą komentarze normatywne Słownika poprawnej polszczyzny. Stwierdzamy pewien stan czegoś, uznajemy coś za prawdziwe, uznajemy fakt. Potwierdzać = poświadczać czyli uznawać coś za coś, ale nie stwierdzać wprost. To rozróżnienie jest niezwykle istotne, ponieważ pozwala na dokonanie podziału dokumentów tożsamości na dokumenty stwierdzające tożsamość oraz dokumenty potwierdzające/poświadczające tożsamość.

1. Pojęcie dokumentów stwierdzających tożsamość

Jak już zostało wskazane nie można postawić znaku równości pomiędzy dokumentami stwierdzającymi potwierdzającymi i poświadczającymi tożsamość, pomimo iż w mowie potocznej oraz różnych aktach prawnych nazwy te funkcjonują zamiennie. Potwierdzać i poświadczać można coś, co już zostało stwierdzone.

Pomimo braku definicji dokumentów stwierdzających tożsamość w polskich regulacjach prawnych⁷⁷, dotychczasowa analiza nasuwa bezsporną konstatację, że są to dokumenty zaufania publicznego, wydane w przewidzianej prawem formie przez uprawnione do tego organy państwowe, przy czym istotne jest zaistnienie tzw. domniemania prawdziwości, czyli pewności, że zawarte dane są zgodne z prawdą oraz by w aktach normatywnych regulujących ich istnienie znajdowała się kompetencja prawna, że stwierdzają lub poświadczają one tożsamość osoby. Wyróżnić można dwie kategorie zakresu danych: (1) dane dotyczące posiadacza, uwzględniające: imię i nazwisko, także rodowe, imiona rodziców, datę i miejsca urodzenia, płeć, wizerunek twarzy, numer ewidencyjny PESEL oraz obywatelstwo; (2) dane dotyczące dowodu osobistego obejmujące: serię i numer dokumentu tożsamości, datę jego wydania i ważności oraz oznaczenie organu wydającego⁷⁸.

Z uwagi na brak legalnej definicji dokumentu tożsamości, M. Mozgawa⁷⁹ wskazuje, iż kategorią tą można objąć: dowód osobisty - (art. 1 ust. 3 i art. 33-44 ustawy o ewidencji ludności i dowodach osobistych⁸⁰), paszport (paszport, paszport tymczasowy, paszport dyplomatyczny, paszport służbowy Ministerstwa Spraw Zagranicznych - art. 2 pkt 2 ustawy o

⁷⁷ K. Banasik, op. cit., s. 98.

⁷⁸ Art. 12 ustawy z dnia 6 sierpnia 2010 r. o dowodach osobistych (Dz. U. z 2010 r., Nr 167, poz. 1131; Dz. U. z 2020 r. poz. 332).

⁷⁹ M. Mozgawa, (w:) M. Mozgawa (red.) Kodeks karny. Praktyczny komentarz, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 2006, s. 629-642.

⁸⁰ Ustawa z dnia 10 kwietnia 1974 r. o ewidencji ludności i dowodach osobistych (Dz. U. z 1974 r., Nr 14, poz. 85 z późn.zm.).

dokumentach paszportowych⁸¹), dokument podróży - (art. 3 pkt 3 ustawy o cudzoziemcach⁸²), wiza (Schengen, krajowa - art. 58 UoCudz), karta pobytu (art. 226 UoCudz), polski dokument podróży dla cudzoziemca (art. 226 UoCudz), polski dokument tożsamości cudzoziemca (art. 226 UoCudz), tymczasowy polski dokument podróży dla cudzoziemca (art. 226 UoCudz), dokument potwierdzający posiadanie zgody na pobyt tolerowany o nazwie „zgoda na pobyt tolerowany” (art. 226 UoCudz). Zaliczenie dowodu osobistego i paszportu do tej kategorii jest bezdyskusyjne, natomiast niejednoznaczne w przypadku dokumentów wydawanym cudzoziemcom.

Odmienne stanowisko w zakresie dokumentów wydawanych cudzoziemcom, przyjęła J. Piórkowska-Flieger, twierdząc, że w odniesieniu do cudzoziemców dokumentem stwierdzającym tożsamość będzie w ich wypadku dokument, któremu przepisy obowiązujące w kraju, którego jest obywatelem taki charakter przyznają⁸³. Według autorki dokumenty wydawane cudzoziemcom, pełnić mogą rozmaite funkcje. Po pierwsze, mogą potwierdzać tożsamość cudzoziemca przebywającego na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (polski dokument tożsamości cudzoziemca) albo uprawniać do przekraczania granicy (dokument podróży, polski dokument podróży dla cudzoziemca), co wyklucza ich przynależność do dokumentów stwierdzających tożsamość w rozumieniu prawa polskiego. Po drugie, za dokument stwierdzający tożsamość może być uznany tylko taki dokument, któremu ten przymiot został przypisany przez odpowiednie przepisy. Przyjmując punkt widzenia prezentowany przez J. Piórkowską-Flieger punkt widzenia prowadzi do wniosku, że wśród dokumentów wydawanych przez polskie organy cudzoziemcom nie ma dokumentów, na podstawie których oraz w oparciu o obowiązujące przepisy prawa można stwierdzić tożsamość cudzoziemca⁸⁴. Tymczasem stanowisko zaprezentowane w wyroku WSA z dnia 24 października 2014 r. jest następujące: „zgodnie z art. 274 ust. 1 obecnie obowiązującej ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach, (...) na dzień dzisiejszy to karta pobytu jest dokumentem tożsamości cudzoziemca”⁸⁵.

Przyjmując za punkt wyjścia, że obowiązujące prawo nadaje dokumentom atrybut oficjalnego potwierdzania tożsamości, M. Żelichowski wskazuje, iż za dokumenty wydawane cudzoziemcom, na podstawie których możemy stwierdzić tożsamość, uznać możemy kartę

⁸¹ Ustawa z dnia 13 lipca 2006 r. o dokumentach paszportowych (Dz. U. z 2006 r., Nr 143, poz. 1027 ze zm.).

⁸² Ustawa z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach (Dz. U. z 2013 r., poz. 1650 ze zm.) zwanej dalej UoCudz.

⁸³ J. Piórkowska-Flieger, (w:) L. Gardocki (red.), System Prawa Karnego. Przepiętwa przeciwko państwu i dobrom zbiorowym, t. 8, wyd. 2, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2018, s. 1147-1149.

⁸⁴ Ibidem, s. 1053-1054.

⁸⁵ Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego z 24 października 2014 r., (IV SA/Wa 1523/14, wersja on-line Legalis).

pobytu i polski dokument tożsamości cudzoziemca⁸⁶. Prezentowany punkt widzenia znajduje uzasadnienie w decyzjach ustawodawczych, gdyż ustawodawca sam zdecydował, iż niektórym dokumentom nada charakter dokumentów tożsamości (art. 242 i 261 ust. 1 UoCudz), inne natomiast pozbawi tego przymiotu. Wartym przytoczenia jest stanowisko, przyjęte w rekomendacji Rady Europy, że przez „dokument tożsamości należy rozumieć dokument wydany przez uprawniony podmiot, krajowy lub międzynarodowy, charakteryzujący się tym, iż może zostać użyty przez jego posiadacza do potwierdzenia swej tożsamości”. Rada Europy wskazuje jednak na to, że walor ten powinien być przypisany dokumentowi mocą przepisów krajowych⁸⁷.

A zatem w przypadku cudzoziemców, ich tożsamości nie można stwierdzić na podstawie dokumentów, wydawanych im przez polskie organy, a można je jedynie potwierdzić. Oznacza to, że aby stwierdzić tożsamość obywatela państwa trzeciego, organ musi znaleźć się w posiadaniu dokumentu, któremu walor stwierdzania tożsamości został przydany prawem kraju pochodzenia lub ostatniego pobytu (jeżeli ten był uprawniony do wydania tego typu dokumentu)⁸⁸.

Kategoria dokumentu stwierdzającego tożsamość budzi rozbieżności w doktrynie⁸⁹. Najważniejszymi dokumentami stwierdzającymi tożsamość są według V. Konarskiej-Wrzosek⁹⁰ dowód osobisty i paszport. Dowód osobisty jest dokumentem stwierdzającym tożsamość i obywatelstwo polskie w myśl art. 4 ust. 1 ustawy z dnia 6 sierpnia 2010 r. o dowodach osobistych⁹¹, natomiast w świetle art. 4 ustawy z dnia 13 lipca 2006 r. o dokumentach paszportowych⁹² wskazuje się, że dokument paszportowy uprawnia do przekraczania granicy i pobytu za granicą oraz poświadcza obywatelstwo polskie, w tym również tożsamość osoby w nim wskazanej w zakresie danych, jakie ten dokument zawiera.

⁸⁶ M. Żelichowski, (w:) M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), Kodeks karny. Część szczególna, Komentarz do art. 222–316, t. 2, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2013, s. 458.

⁸⁷ Recommendation Rec (2005)7 of the Committee of Ministers to member states concerning identity and travel documents and the fight against terrorism, 30.3.2005 r., <https://www.refworld.org/docid/43f5c5a14.html>, [dostęp: 01.05.2020 r.].

⁸⁸ R. Rogala, (w:) J. Chlebny (red.), Prawo o cudzoziemcach. Komentarz, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2020, s. 524-530.

⁸⁹ Por. W. Wróbel, (w:) A. Zoll (red.) Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz, t. 2, Komentarz do art. 117–277 k.k., Wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2013, s. 1578–1579; A. Herzog, (w:) R. A. Stefański (red.), Kodeks karny. Komentarz, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2015, s. 1694–1695; T. Razowski, (w:) J. Giezek (red.), Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz, Wyd. Lex&Wolters Kluwer, Warszawa 2014, s. 1037–1038; J. Piórkowska-Flieger, (w:) L. Gardocki (red.) System Prawa Karnego..., s. 1053-1055.

⁹⁰ V. Konarska-Wrzosek, (w:) V. Konarska-Wrzosek (red.), Kodeks karny. Komentarz, wyd. II, Wyd. Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2018, s. 1224-1225.

⁹¹ Ustawa z dnia 6 sierpnia 2010 r. o dowodach osobistych (Dz. U. z 2017 r., poz. 1464 ze zm., Dz. U. z 2020 r., poz. 332, 695.).

⁹² Ustawa z dnia 13 lipca 2006 r. o dokumentach paszportowych (Dz. U. z 2016 r., poz. 758 ze zm., Dz. U. z 2020 r., poz. 617.).

Dokumentami paszportowymi w myśl wskazanej powyżej ustawy są paszport, paszport tymczasowy, paszport dyplomatyczny, paszport służbowy Ministerstwa Spraw Zagranicznych (art. 2 pkt 2).

Zdaniem J. Piórkowskiej-Flieger paszport nie jest dokumentem stwierdzającym tożsamość, ze względu na użycie przez ustawodawcę czasownika „poświadcza” w odniesieniu do tożsamości⁹³, niemniej jednak charakter paszportu skłania do odwołania się do wykładni funkcjonalnej i potraktowania go jako dokumentu stwierdzającego tożsamość osoby⁹⁴.

Art. 7 ust. 1 ustawy z dnia 5 sierpnia 2015 r. o pracy na morzu⁹⁵ stanowi, że dokumentem poświadczającym tożsamość posiadacza jest także książeczka żeglarska. Liczne wątpliwości wzbudzać może zaklasyfikowanie do dokumentów tożsamości książeczek wojskowych, przy czym kwestię tę rozstrzyga rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 24 sierpnia 2004 r. w sprawie wojskowego dokumentu osobistego⁹⁶ w § 2 ust. 3 wskazując, że przeznaczeniem książeczki wojskowej jest potwierdzenia stosunku jej posiadacza do powszechnego obowiązku obrony, a w szczególności obowiązku czynnej służby wojskowej. Wobec tego nie można uznać jej za dokument stwierdzający tożsamość. Dokumentami stwierdzającymi tożsamość są natomiast karty tożsamości wydawane wyjeżdżającym za granicę żołnierzom. Art. 54a ust. 2 ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej⁹⁷ stanowi, że karty tożsamości wydawane żołnierzom w czynnej służbie wojskowej wyjeżdżającym w celach służbowych za granicę zaliczane są również do dowodów tożsamości.

Rodzaje dokumentów, które mogą być wydane przez organy polskie cudzoziemcom i które zgodnie z ustawą o cudzoziemcach⁹⁸ potwierdzają tożsamość stanowią: karta pobytu (art. 242 UoCudz.), polski dokument tożsamości cudzoziemca (art. 261 ust. 1 UoCudz) oraz dokument potwierdzający posiadanie zgody na pobyt tolerowany o nazwie „zgoda na pobyt tolerowany”. W obrocie prawnym mogą funkcjonować także dokumenty stwierdzające tożsamość wydane przez organy zagraniczne.

⁹³ J. Piórkowska-Flieger, (w:) L. Gardocki (red.), System Prawa Karnego..., s. 1054.

⁹⁴ Dokument paszportowy jest przykładem chaosu definicyjnego w zakresie dokumentów stwierdzających tożsamość, o którym pisała m.in. K. Banasik, co do którego nie została przyjęta jedna opcja, stąd w wielu aktach prawnych zamiennie stosowane nazewnictwo a w różnych komentarzach prawnych widoczna swoboda.

⁹⁵ Ustawa z dnia 5 sierpnia 2015 r. o pracy na morzu (Dz. U. z 2018 r., poz. 616, Dz. U. z 2019 r., poz. 1889, 2197.).

⁹⁶ Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 24 sierpnia 2004 r. w sprawie wojskowego dokumentu osobistego (Dz.U. Nr. 212, poz. 2154 ze zm.).

⁹⁷ Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2019 r., poz. 1541, 2020, z 2020 r. poz. 374).

⁹⁸ Ustawa z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach (Dz. U. z 2020 r., poz. 35).

Dokumentami stwierdzającymi tożsamość nie są inne dokumenty, które potwierdzają przynależność posiadacza do określonej grupy, np. legitymacja ubezpieczeniowa, legitymacja studencka itd., określane też mianem dokumentów pozwalających na ustalenie tożsamości⁹⁹.

Na gruncie prawa pod pojęciem tożsamości mieszczą się zatem wizerunek i dane osobowe (nazwisko, płeć, wiek, imiona rodziców, numer PESEL), które służą indywidualizacji danej osoby spośród innych, opisują i potwierdzają (w sensie dowodowym) jej tożsamość. Każdy człowiek ma tożsamość własną, swoistą dla siebie. Nie wszystkie elementy składające się na tożsamość mają znaczenie prawne (zwłaszcza na gruncie prawa karnego lub prawa wykroczeń). Nie ma go z pewnością np. tożsamość płciowa (poczucie, czy jest się mężczyzną, czy kobietą), czy osobowość danego człowieka, wyznawane przez niego poglądy, sposób spostrzegania świata – wszystko to, co sprawia, że różni się od innych jemu podobnych jednostek¹⁰⁰.

Tożsamość na gruncie prawnym można rozpatrywać w oparciu o przepisy ustawy z dnia 10 maja 2018 r. o ochronie danych osobowych¹⁰¹. Ustawa ta, nie posługuje się co prawda tym pojęciem przy definiowaniu danych osobowych, niemniej jednak pośrednio określa, jakie są prawnie relewantne elementy tożsamości¹⁰². Ustawa, odwołuje się w tym zakresie do jego znaczenia ustalonego na gruncie art. 4 ust. 1 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych)¹⁰³. W myśl tego przepisu dane osobowe stanowią wszelkie informacje dotyczące zidentyfikowanej lub możliwej do zidentyfikowania osoby fizycznej w znaczeniu osoby, której tożsamość może być określona bezpośrednio lub pośrednio m.in. przez powołanie się na numer identyfikacyjny, zespół specyficznych czynników określających jej cechy fizyczne, fizjologiczne, umysłowe, ekonomiczne, kulturowe lub społeczne.

⁹⁹ R. A. Stefański, Przepięstwo zbycia dokumentu tożsamości (art. 274 k.k.), „Prokuratura i Prawo” 2006, nr 5, s. 20–21.

¹⁰⁰ M. Budyn-Kulik, Komentarz do art. 190a, (w:) M. Mozgawa (red.), Kodeks karny. Komentarz, Wyd. Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2019, s. 593–620.

¹⁰¹ Ustawa z dnia 10 maja 2018 r. o ochronie danych osobowych (Dz.U. z 2018 r., poz. 1000 ze zm., Dz. U. z 2019 r., poz. 1781).

¹⁰² M. Budyn-Kulik, Komentarz do art. 190a, (w:) M. Mozgawa (red.) Kodeks karny. Komentarz..., op. cit., s. 593–620; M. Budyn-Kulik, (w:) P. Daniluk (red.), Kodeks wykroczeń. Komentarz, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2019, s. 439–445.

¹⁰³ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych) (Dz. Urz. UE L, Nr 119, s. 1).

Tożsamość osoby, jak podaje literatura prawa wykroczeń, określa się na podstawie jej imienia (imion), nazwiska (nazwisk), imion rodziców, nazwiska panińskiego matki, daty urodzenia, a także ewentualnie poprzedniego imienia i nazwiska lub nazwiska panińskiego¹⁰⁵.

Imię (imiona), nazwisko (nazwiska), data i miejsce urodzenia, imiona rodziców i nazwisko panińskie matki powinny być zgodne z odpowiednimi danymi figurującymi w aktach stanu cywilnego oraz w wydanych na ich podstawie dokumentach potwierdzających tożsamość (dowód osobisty, paszport, prawo jazdy, itp.) - art. 19 ustawy z dnia 28 listopada 2014 r. Prawo o aktach stanu cywilnego¹⁰⁶. Podstawowym dokumentem potwierdzającym tożsamość i obywatelstwo polskie osoby na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz innych państw członkowskich Unii Europejskiej, państw Europejskiego Obszaru Gospodarczego nienależących do Unii Europejskiej oraz państw niebędących stronami umowy o Europejskim Obszarze Gospodarczym, których obywatele mogą korzystać ze swobody przepływu osób na podstawie umów zawartych przez te państwa ze Wspólnotą Europejską i jej państwami członkowskimi oraz na podstawie jednostronnych decyzji innych państw, uznających ten dokument za wystarczający do przekraczania ich granic, jest dowód osobisty - art. 4 ust. 1 ustawy z dnia 6 sierpnia 2010 r. o dowodach osobistych¹⁰⁷. Każdemu obywatelowi Rzeczypospolitej Polskiej przysługuje prawo do posiadania dowodu osobistego, przy czym obowiązkiem każdego pełnoletniego obywatela Rzeczypospolitej Polskiej zamieszkującego na jej terytorium jest posiadanie dowodu osobistego (art. 5 UoDOS). Obywatel Rzeczypospolitej Polskiej, któremu wydawany jest dowód osobisty może posiadać jeden ważny dowód osobisty. Nie zawiera on danych osób trzecich (art. 6 UoDOS). W dowodzie osobistym zamieszczane są następujące dane dotyczące osoby: nazwisko, imię (imiona), nazwisko rodowe, imiona rodziców, datę i miejsce urodzenia, płeć, wizerunek twarzy, numer PESEL, obywatelstwo. Zawiera on również informacje dotyczące samego dowodu osobistego czyli serię i numer dowodu osobistego, datę wydania, datę ważności, oznaczenie organu wydającego dowód osobisty (art. 12 UoDOS). Obowiązkiem posiadacza dowodu osobistego jest niezwłoczne zgłoszenie faktu zmiany danych dotyczących osoby zawartych w dowodzie osobistym, a także utraty lub uszkodzenia dowodu osobistego w stopniu utrudniającym lub

¹⁰⁵ G. Kasicki, A. Wiśniewski, Kodeks wykroczeń z komentarzem, Wyd. C. F. Muller Lex Utilis, Warszawa 2002, s. 225; M. Kulik, (w:) M. Mozgawa (red.), Kodeks wykroczeń. Komentarz, Wyd. Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2009, s. 242.

¹⁰⁶ Ustawa z dnia 28 listopada 2014 r. Prawo o aktach stanu cywilnego (Dz. U. z 2014 r., poz. 174, Dz. U. z 2020 r., poz. 463, 695).

¹⁰⁷ Ustawa z dnia 6 sierpnia 2010 r. o dowodach osobistych (Dz. U. z 2010 r., Nr 167, poz. 1131; Dz. U. z 2020 r., poz. 332), zwana dalej UoDOS.

uniemożliwiającym identyfikację jego posiadacza oraz wystąpienie o wydanie nowego dowodu osobistego (art. 46 UoDOS).

Oprócz dowodu osobistego dokumentem potwierdzającym tożsamość może być także paszport, dokument podróży czy inny dokument z fotografią i z indywidualnym oznaczeniem (seria, numer, data wydania, data ważności, nazwa organu wydającego), o czym jest mowa m.in. w § 4 ust. 1 rozporządzenia Rady Ministrów z 5 września 2014 r. w sprawie wykonywania niektórych uprawnień przez funkcjonariuszy Straży Granicznej¹⁰⁸.

Warto podkreślić również, że mając na względzie zapewnienie prawidłowego ustalenia tożsamości osoby oraz dokumentowania procesu legitymowania, tożsamość osób może być określana w oparciu o art. 25 ust. 5 Ustawy o Służbie Ochrony Państwa¹⁰⁹ zgodnie z rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 12 lutego 2018 r. w sprawie ustalania tożsamości osoby legitymowanej przez funkcjonariusza Służby Ochrony Państwa¹¹⁰. W § 1 tego rozporządzenia określono rodzaje dokumentów tożsamości, na podstawie których ustala się tożsamość osoby legitymowanej oraz postać dokumentowania czynności ustalania tożsamości osoby legitymowanej przez funkcjonariusza Służby Ochrony Państwa. Zgodnie z § 2 tego rozporządzenia, funkcjonariusz ustala tożsamość osoby legitymowanej na podstawie: (1) dowodu osobistego; (2) dokumentu paszportowego; (3) dokumentu potwierdzającego tożsamość cudzoziemca; (4) innego dokumentu zawierającego fotografię oraz oznaczenie serii, numer oraz nazwę organu wydającego. Zatem rozporządzenie wyraźnie określa jakie dokumenty będą należały do dokumentów stwierdzających tożsamość. Jednakże należy wziąć pod uwagę, że czynność legitymowania jest czynnością polegającą na poświadczaniu tożsamości, dlatego też w punkcie 4 dotyczy wszelkich dokumentów zawierających fotografię oraz oznaczenie serii, numer oraz nazwę organu wydającego.

W rozważaniach nad dokumentem tożsamości warto odwołać się również do Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego z 1964 roku¹¹¹. Każda osoba zamierzająca zawrzeć związek małżeński powinna przedstawić kierownikowi USC albo konsulowi dokument tożsamości. Dokumentem tym może być przede wszystkim dowód osobisty lub paszport¹¹². M. Domański stwierdza, że chociaż w przepisach prawa nie zostało zdefiniowane pojęcie dokumentu

¹⁰⁸ Rozporządzenie Rady Ministrów z 5 września 2014 r. w sprawie wykonywania niektórych uprawnień przez funkcjonariuszy Straży Granicznej (Dz. U. z 2014 r., poz. 1297).

¹⁰⁹ Ustawa z dnia 8 grudnia 2017 r. o Służbie Ochrony Państwa (Dz. U. z 2020 r., poz. 384, 695).

¹¹⁰ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 12 lutego 2018 r. w sprawie ustalania tożsamości osoby legitymowanej przez funkcjonariusza Służby Ochrony Państwa (Dz. U. z 2018 r., poz. 459).

¹¹¹ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. z 1964 r., Nr 9, poz. 59; z 2020 r., poz. 1359).

¹¹² M. Domański, (w:) K. Osajda (red.), Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz. Przepisy wprowadzające KRO, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2017, s. 50-60.

tożsamości oraz brak jest również katalogu dokumentów mających taki charakter należy wskazać, że dokumentami tożsamości, zgodnie z regulacjami szczegółowymi, są również: karta pobytu (art. 242 UoCudz), dokument „zgoda na pobyt tolerowany” (art. 274 UoCudz) oraz zgodnie z art. 55 a ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej¹¹³ również tymczasowe zaświadczenie tożsamości cudzoziemca. Dodatkowo podkreśla on, że w literaturze wskazuje się, że dokumentem tym może być również książeczka żeglarska¹¹⁴.

Stwierdzenie tożsamości jest podstawowym obowiązkiem notariusza podczas dokonywania przez niego wszelkich czynności notarialnych, dlatego też istotnym będzie również określenie, co pod pojęciem dokumentów tożsamości rozumie prawo o notariacie¹¹⁵. Według A. J. Szeredy¹¹⁶ odpowiedź na pytanie, czym jest stwierdzenie przez notariusza tożsamości, wydaje się być prosta. Jest to według niego czynność prowadząca do ustalenia danych osób uczestniczących w danej czynności notarialnej. Dotyczy ona tak samo osób fizycznych, jak i osób prawnych czy jednostek organizacyjnych nieposiadających osobowości prawnej. Co do zasady, stwierdzenie tożsamości stron czynności notarialnej powinno nastąpić na podstawie prawem przewidzianych dokumentów, a w braku takich dokumentów – w sposób wyłączający wszelką wątpliwość co do określenia tożsamości osoby biorącej udział w czynności notarialnej¹¹⁷.

Prawo o notariacie w zakresie stwierdzania tożsamości daje zatem pierwszeństwo dokumentom prawem przewidzianym, czyli dokumentom przewidzianym „dla stwierdzania tożsamości”. A. J. Szereda wskazuje, że powinny to być dokumenty urzędowe, choć w uzasadnionych przypadkach jest zdania, że, należy dopuszczać również inne dokumenty¹¹⁸.

Art. 7a ustawy z dnia 14 lipca 2006 r. o wjeździe na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, pobycie oraz wyjeździe z tego terytorium obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej i członków ich rodzin, przewiduje możliwość przedstawiania innego dowodu niż dokument urzędowy, pozwalającego na potwierdzenie ich tożsamość i obywatelstwo w niebudzący

¹¹³ Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2019 r., poz. 1666, 2020, z 2020 r. poz. 322).

¹¹⁴ K. Pietrzykowski, (w:) K. Pietrzykowski (red.), Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2015, s. 119.

¹¹⁵ Ustawa z dnia 14 lutego 1991 r. Prawo o notariacie (Dz. U. z 1991 r., Nr 22, poz. 91; z 2020 r., poz. 1192, 2320).

¹¹⁶ A. J. Szereda, Czynności notarialne. Komentarz do art. 79-112 Prawa o notariacie, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2018, s. 145-150.

¹¹⁷ Ibidem, s. 145-150.

¹¹⁸ Ibidem, s. 145-152.

wątpliwości sposób przez obywatela UE lub członka jego rodziny, w postępowaniach w sprawach uregulowanych w ustawie¹¹⁹.

Według A. J. Szeredy polski system prawny reguluje funkcjonowanie wielu dokumentów stwierdzających (potwierdzających czy też poświadczających) tożsamość, przy czym wskazuje on na istotną, jego zdaniem, regulację art. 4 ust. 1 pkt 7 lit. e ustawy z dnia 24 sierpnia 2007 r. o udziale Rzeczypospolitej Polskiej w Systemie Informacyjnym Schengen oraz Wizowym Systemie Informacyjnym¹²⁰, wedle której dokumentami tożsamości są: paszporty, dowody tożsamości, prawa jazdy, dokumenty pobytowe i dokumenty podróży.

Bezsprzecznie dokumentem stwierdzającym tożsamość jest polski dowód osobisty, przy czym art. 4 ust. 1 ustawy z dnia 6 sierpnia 2010 r. o dowodach osobistych¹²¹ stanowi, że dowód osobisty jest dokumentem stwierdzającym tożsamość i obywatelstwo polskie osoby na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz innych państw członkowskich Unii Europejskiej, państw Europejskiego Obszaru Gospodarczego nienależących do Unii Europejskiej oraz państw niebędących stronami umowy o Europejskim Obszarze Gospodarczym, których obywatele korzystają ze swobody przepływu osób gwarantowanych na podstawie umów zawartych przez te państwa ze Wspólnotą Europejską i jej państwami członkowskimi oraz na podstawie jednostronnych decyzji innych państw, które zechcą go uznawać za wystarczający do przekraczania ich granic.

Bezspornym jest również fakt uznania za dokument stwierdzający tożsamość także polskiego dokumentu paszportowego, tj. paszportu, paszportu tymczasowego, paszport dyplomatycznego, paszportu służbowego Ministerstwa Spraw Zagranicznych, gdyż art. 4 ustawy z dnia 13 lipca 2006 r. o dokumentach paszportowych¹²² wprost stanowi, że dokument paszportowy uprawnia do przekraczania granicy i pobytu za granicą oraz poświadcza obywatelstwo polskie, jak również tożsamość osoby w nim wskazanej w zakresie danych, jakie ów dokument zawiera. Zasadniczym argumentem przemawiającym za uznaniem paszportu za ważny dokument stwierdzający tożsamość według A. J. Szeredy¹²³ są również normy ustawy o udziale Rzeczypospolitej Polskiej w Systemie Informacyjnym

¹¹⁹ Ustawa z dnia 14 lipca 2006 r. o wjeździe na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, pobycie oraz wyjeździe z tego terytorium obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej i członków ich rodzin (Dz. U. z 2017 r., poz. 900).

¹²⁰ Ustawa z dnia 24 sierpnia 2007 r. o udziale Rzeczypospolitej Polskiej w Systemie Informacyjnym Schengen oraz Wizowym Systemie Informacyjnym (Dz. U. z 2019 r., poz. 1844).

¹²¹ Ustawa z dnia 6 sierpnia 2010 r. o dowodach osobistych (Dz. U. z 2017 r., poz. 1464 ze zm.).

¹²² Ustawa z dnia 13 lipca 2006 r. o dokumentach paszportowych (Dz. U. z 2016 r., poz. 758 ze zm.).

¹²³ A. J. Szereda, op. cit., s. 150-153.

Schengen oraz Wizowym Systemie Informacyjnym¹²⁴ oraz art. 18 § 9 i art. 35 § 2 ustawy z dnia 5 stycznia 2011 r. - Kodeks wyborczy¹²⁵ wyszczególniający paszport pośród dokumentów stwierdzających tożsamość.

Z uwagi na rangę wojskowych dokumentów stwierdzających tożsamość (książeczka wojskowa i karta tożsamości wydawana żołnierzom w czynnej służbie wojskowej wyjeżdżającym w celach służbowych za granicę) A. J. Szereda opowiada się za ich włączeniem do katalogu dokumentów stwierdzających tożsamość¹²⁶.

Do stwierdzania tożsamości cudzoziemca posłużyć może również szereg innych dokumentów wydawanych przez polskie władze takich jak: (1) Karta Polaka wydawana na podstawie ustawy z dnia 7 września 2007 r. o Karcie Polaka¹²⁷; (2) genewski dokument podróży wydawany na podstawie Konwencji dotyczącej statusu uchodźców, sporządzonej w Genewie w dniu 28 lipca 1951 r.¹²⁸; (3) zezwolenie na przekraczanie granicy w ramach małego ruchu granicznego (art. 37 i n. UoCudz.); (4) polski dokument podróży dla cudzoziemca (art. 252 i n. UoCudz); (5) tymczasowy polski dokument podróży dla cudzoziemca (art. 267 i n. UoCudz); (6) kartę pobytu członka rodziny obywatela UE (art. 20 i n. ustawy z dnia 14 lipca 2006 r. o wjeździe na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, pobycie oraz wyjeździe z tego terytorium obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej i członków ich rodzin)¹²⁹; (7) dokument potwierdzający prawo stałego pobytu (art. 48 ust. 1 UoWTRP); (8) karta stałego pobytu członka rodziny obywatela UE (art. 48 ust. 2 UoWTRP). A. J. Szereda wskazuje również, że polskie organy będące organami państwa przyjmującego wydawać mogą urzędnikom konsularnym (także pracownikom konsularnym, członkom personelu, służby jak też członkom personelu prywatnego i członkom rodzin) odpowiednie dokumenty stwierdzające ich tożsamość i stanowisko¹³⁰.

Ustawa z dnia 22 listopada 2018 r. o dokumentach publicznych¹³¹ w art. 5 ust. 2 ustawy do dokumentów najistotniejszych z punktu widzenia bezpieczeństwa państwa, których

¹²⁴ Ustawa z dnia 24 sierpnia 2007 r. o udziale Rzeczypospolitej Polskiej w Systemie Informacyjnym Schengen oraz Wizowym Systemie Informacyjnym (Dz. U. z 2019 r., poz. 1844).

¹²⁵ Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. Kodeks wyborczy (Dz. U. z 2017 r., poz. 15 ze zm.).

¹²⁶ A. J. Szereda, op. cit., s. 153-155.

¹²⁷ Ustawa z dnia 7 września 2007 r. o Karcie Polaka (Dz. U. z 2017 r., poz. 1459 ze zm.).

¹²⁸ Konwencja Genewska z dnia 28 lipca 1951 r. dotycząca statusu uchodźców (Dz.U. z 1991 r., Nr 119, poz. 515). Por. również art. 89i i n. ustawy z dnia 13 czerwca 2003 o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2019 r., poz. 1666, 2020, z 2020 r. poz. 322).

¹²⁹ Ustawa z dnia 14 lipca 2006 r. o wjeździe na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, pobycie oraz wyjeździe z tego terytorium obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej i członków ich rodzin (Dz. U. z 2017 r., poz. 900), zwanej dalej UoWTRP.

¹³⁰ A. J. Szereda, op. cit., s. 155-160.

¹³¹ Ustawa z dnia 22 listopada 2018 r. o dokumentach publicznych (Dz. U. z 2019 r., poz. 53).

wytwarzanie odbywa się w sposób uwzględniający szczególne środki bezpieczeństwa zalicza 32 kategorie różnych dokumentów do których należą:

- 1) dowód osobisty;
- 2) dokumenty paszportowe;
- 3) książeczka żeglarska, o której mowa w art. 10 ust. 1 ustawy z dnia 5 sierpnia 2015 r. o pracy na morzu (Dz. U. z 2018 r., poz. 616);
- 4) dokumenty wydawane na podstawie art. 44 ust. 1 oraz art. 83 ust. 1 ustawy z dnia 28 listopada 2014 r. Prawo o aktach stanu cywilnego (Dz. U. z 2016 r. poz. 2064, z 2017 r. poz. 1524 oraz z 2018 r. poz. 696 i 1669);
- 5) dokumenty wydawane cudzoziemcowi na podstawie art. 37 oraz art. 226 ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach (Dz. U. z 2018 r., poz. 2094);
- 6) dokumenty wydawane członkom misji dyplomatycznych i urzędów konsularnych państw obcych oraz innym osobom zrównanym z nimi na podstawie ustaw, umów lub powszechnie ustalonych zwyczajów międzynarodowych, a także dokumenty wydawane członkom ich rodzin pozostającym z nimi we wspólnocie domowej na podstawie art. 61 ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach;
- 7) dokument wydawany obywatelowi Unii Europejskiej na podstawie art. 48 ust. 1 ustawy z dnia 14 lipca 2006 r. o wjeździe na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, pobycie oraz wyjeździe z tego terytorium obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej i członków ich rodzin (Dz. U. z 2017 r., poz. 900 oraz z 2018 r., poz. 650);
- 8) dokumenty wydawane członkowi rodziny obywatela Unii Europejskiej na podstawie art. 30 ust. 1 oraz art. 48 ust. 2 ustawy z dnia 14 lipca 2006 r. o wjeździe na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, pobycie oraz wyjeździe z tego terytorium obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej i członków ich rodzin;
- 9) dokumenty wydawane cudzoziemcowi na podstawie art. 55 ust. 1 oraz art. 89 i ust.1 ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2018 r., poz. 1109 i 1669);
- 10) tytuły wykonawcze wydawane przez sądy lub referendarzy sądowych;
- 11) odpisy prawomocnych orzeczeń sądów, z których wynika nabycie, istnienie lub wygaśnięcie prawa, albo które odnoszą się do stanu cywilnego;
- 12) odpisy orzeczeń lub zaświadczenia stwierdzające uprawnienie do: reprezentacji danej osoby, dokonania czynności prawnej bądź zarządu określonym majątkiem, wydawane przez sądy;
- 13) odpisy postanowień sądów i referendarzy sądowych w przedmiocie nadania klauzuli

wykonalności tytułom egzekucyjnym innym niż wymienione w art. 777 § 1 pkt 1 i 1¹ ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego, gdy ich przedmiotem są tytuły egzekucyjne nie pochodzące od sądu;

14) wypisy, odpisy i wyciągi dokumentów obejmujących czynności notarialne, o których mowa w art. 79 pkt 1–1b i 4, poświadczenia, o których mowa w art. 79 pkt 2, oraz protesty, o których mowa w art. 79 pkt 5 ustawy z dnia 14 lutego 1991 r. Prawo o notariacie;

15) certyfikat członka załogi statku powietrznego;

16) wojskowe dokumenty osobiste wydawane osobom objętym ewidencją wojskową na podstawie art. 54 ust. 1 ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2018 r., poz. 1459, 1669 i 2182);

17) wojskowe dokumenty osobiste wydawane na podstawie art. 48 ust. 1 ustawy z dnia 11 września 2003 r. o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych (Dz. U. z 2018 r., poz. 173 i 138);

18) karty tożsamości wydawane na podstawie art. 137c ust. 1 ustawy z dnia 11 września 2003 r. o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych;

19) karty tożsamości wydawane na podstawie art. 54a ust. 1 ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej;

20) wpis w paszporcie, o którym mowa w art. 19 ust. 1 ustawy z dnia 13 lipca 2006 r. o dokumentach paszportowych (Dz. U. z 2018 r., poz. 1919);

21) naklejka wizowa;

22) Karta Polaka;

23) legitymacja dokumentująca niepełnosprawność lub stopień niepełnosprawności;

24) prawo wykonywania zawodu lekarza;

25) prawo wykonywania zawodu lekarza dentysty;

26) prawo jazdy;

27) profesjonalny dowód rejestracyjny oraz dowód rejestracyjny pojazdu, z wyłączeniem dowodów rejestracyjnych pojazdów, o których mowa w art. 73 ust. 3 ustawy z dnia 20 czerwca 1997 r. Prawo o ruchu drogowym (Dz. U. z 2018 r., poz. 1990);

28) karta pojazdu;

29) pozwolenie czasowe, o którym mowa w art. 71 ust. 1 ustawy z dnia 20 czerwca 1997 r. Prawo o ruchu drogowym;

30) karta do tachografu, o której mowa w art. 2 pkt 4 ustawy z dnia 5 lipca 2018 r. o tachografach (Dz. U. poz. 1480);

31) zaświadczenie ADR, o którym mowa w art. 2 pkt 10 ustawy z dnia 19 sierpnia 2011 r. o

przewozie towarów niebezpiecznych (Dz. U. z 2018 r., poz. 169, 650, 1481 i 1629);

32) legitymacje służbowe:

- a) funkcjonariuszy Policji,
- b) funkcjonariuszy Straży Granicznej,
- c) funkcjonariuszy Służby Ochrony Państwa,
- d) funkcjonariuszy Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego,
- e) funkcjonariuszy Agencji Wywiadu,
- f) funkcjonariuszy Centralnego Biura Antykorupcyjnego,
- g) funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego i żołnierzy zawodowych wyznaczonych na stanowiska służbowe w Służbie Kontrwywiadu Wojskowego,
- h) funkcjonariuszy Służby Wywiadu Wojskowego i żołnierzy zawodowych wyznaczonych na stanowiska służbowe w Służbie Wywiadu Wojskowego,
- i) funkcjonariuszy i pracowników Służby Więziennej,
- j) funkcjonariuszy Służby Celno-Skarbowej,
- k) osób zatrudnionych w jednostkach organizacyjnych Krajowej Administracji Skarbowej,
- l) inspektorów Inspekcji Transportu Drogowego,
- m) żołnierzy Żandarmerii Wojskowej.

Dokument tożsamości jest urzędowym potwierdzeniem tożsamości. Dokument ten pozwala na legalne przekroczenie granicy, jak też na załatwienie różnorodnych spraw urzędowych. Zawiera określone informacje: imię, nazwisko, datę urodzenia, płeć i numer identyfikacyjny (zwykle PESEL). Spośród wymienionych w ustawie dokumentów nie wszystkie można jednak zaliczyć do grona dokumentów stwierdzających tożsamość, ponieważ część z nich tożsamość tę tylko poświadczają, wobec czego należy je zaliczyć do kategorii dokumentów poświadczających tożsamość.

Mając na względzie określoną w ustawie wagę tych dokumentów, można wyodrębnić z niej dokumenty tożsamości. Z uwagi na brak ustalonego w doktrynie katalogu dokumentów stwierdzających tożsamość powyższa analiza skłania ku przyjęciu stanowiska K. Banasik, która do dokumentów stwierdzających tożsamość zalicza: dowód osobisty, dokument paszportowy, kartę tożsamości, książeczkę żeglarską, kartę pobytu, polski dokument tożsamości cudzoziemca, dokument „zgoda na pobyt tolerowany”, tymczasowe zaświadczenie tożsamości cudzoziemca, dokument podróży przewidziany w konwencji genewskiej dotyczącej statusu uchodźców oraz włączenia do katalogu dokumentów żołnierskiej karty tożsamości (na zasadzie analogii do książeczki żeglarskiej).

Szczególnymi dokumentami służącymi jako dokumenty tożsamości wydawanymi na czas określony są m.in.:

- dokumenty wydawane członkom misji dyplomatycznych i urzędów konsularnych państw obcych oraz innym osobom zrównanym z nimi na podstawie ustaw, umów lub powszechnie ustalonych zwyczajów międzynarodowych, a także dokumenty wydawane członkom ich rodzin pozostającym z nimi we wspólnocie domowej na podstawie art. 61 ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach;
- dokument wydawany obywatelowi Unii Europejskiej na podstawie art. 48 ust. 1 ustawy z dnia 14 lipca 2006 r. o wjeździe na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, pobycie oraz wyjeździe z tego terytorium obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej i członków ich rodzin (Dz. U. z 2017 r., poz. 900 oraz z 2018 r. poz. 650);
- dokumenty wydawane członkowi rodziny obywatela Unii Europejskiej na podstawie art. 30 ust. 1 oraz art. 48 ust. 2 ustawy z dnia 14 lipca 2006 r. o wjeździe na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, pobycie oraz wyjeździe z tego terytorium obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej i członków ich rodzin.

Oprócz dokumentów tożsamości wydawanych obywatelom Polski w obrocie prawnym funkcjonują również dokumenty wydawane cudzoziemcom.

2. Charakterystyka dowodu osobistego i paszportu jako dokumentów stwierdzających tożsamość obywateli polskich

W aktualnym stanie prawnym obywatele polscy mają do dyspozycji funkcjonujące dwa dokumenty tożsamości - dowód osobisty oraz paszport (art. 4 pkt 1 ustawy o dowodach osobistych¹³² oraz art. 4 ustawy o dokumentach paszportowych¹³³). Współczesna syntetyczna definicja dowodu osobistego zawarta jest w art. 4 ust. 1. Artykuł ten stanowi, że dowód osobisty jest dokumentem stwierdzającym tożsamość i obywatelstwo polskie osoby na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz innych państw członkowskich Unii Europejskiej, państw Europejskiego Obszaru Gospodarczego nienależących do Unii Europejskiej oraz państw niebędących stronami umowy o Europejskim Obszarze Gospodarczym, których obywatele mogą korzystać ze swobody przepływu osób na podstawie obopólnych umów zawartych przez te państwa ze Wspólnotą Europejską i jej państwami członkowskimi oraz na podstawie subiektywnych decyzji innych państw, mogących uznać ten dokument za dostateczny do przekraczania ich granic.

¹³² Ustawa z dnia 6 sierpnia 2010 r. o dowodach osobistych (Dz. U. z 2020 r., poz. 332).

¹³³ Ustawa z dnia 13 lipca 2006 r. o dokumentach paszportowych (Dz. U. z 2020 r., poz. 617).

Definicja paszportu zawarta w art. 4 wskazuje, iż jest to dokument uprawniający do przekraczania granicy i pobytu za granicą, poświadczający obywatelstwo polskie, a także tożsamość osoby w nim wskazanej w zakresie danych, jakie ten dokument zawiera, przy czym pod pojęciem dokumentu paszportowego zgodnie z art. 2 ust. 2 rozumiane są jego następujące odmiany czyli paszport, paszport tymczasowy, paszport dyplomatyczny, paszport służbowy Ministerstwa Spraw Zagranicznych.

A. Charakterystyka dowodu osobistego pod koniec XX w i w XXI wieku

Zmiany ustrojowe zapoczątkowane w Polsce w 1989 r. wywarły również wpływ na system dokumentów tożsamości. Ustawa z dnia 29 grudnia 1989 r. o zmianie Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej¹³⁴ w art. 4 ust. 1 stanowiła, że wszelkie dokumenty urzędowe opatrzone napisem „Polska Rzeczypospolita Ludowa” lub godłem dotychczasowego wzoru mogły być wydawane do ich wyczerpania, przy czym nie mogło to trwać dłużej niż do dnia 31 grudnia 1995 roku.

1. Dowód osobisty w latach 1997-2010

Zmiany w zakresie dowodów osobistych zapoczątkowane zostały również wydanym dwa lata wcześniej rozporządzeniem Rady Ministrów zmieniającym dotychczasowy wzór dokumentu dostosowującym go do współczesnej nazwy państwa, jak też jego nowych symboli narodowych¹³⁵. W Ministerstwie Spraw Wewnętrznych powołany specjalny zespół ekspertów, przygotowywał nowy wzór dokumentów oraz nowy system ich wydawania. Efektem prac tego zespołu było przygotowanie projektu zmiany ustawy o ewidencji ludności i dowodach osobistych. Został on przyjęty przez Sejm w dniu 22 maja 1997 roku¹³⁶.

Zgodnie z ustawą z 1997 r. obowiązek posiadania dowodu osobistego mieli obywatele polscy stale zamieszkujący na terenie RP od ukończenia 18 roku życia bądź też od 15., jeżeli pozostawali w stosunku pracy lub nie pozostawali pod władzą rodzicielską lub opieką, lub też nie zamieszkiwali wspólnie z osobami, pod których opieką lub władzą rodzicielską się znajdowali. Dowody osobiste wydawano na okres 10 lat, 5 lat osobom, które w chwili otrzymania dowodu nie ukończyły 18 lat lub bezterminowo osobom powyżej 65 roku życia. Zważywszy na fakt, że chodziło tu o zapewnienie bezpieczeństwa państwa, wydawanie

¹³⁴ Ustawa z dnia 29 grudnia 1989 r. o zmianie Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (Dz. U. Nr 75, poz. 444).

¹³⁵ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 1 kwietnia 1993 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie dokumentów stwierdzających tożsamość (Dz. U. Nr 27, poz. 120).

¹³⁶ K. Czaplicki, op. cit., s. 94-95.

dokumentów tożsamości stanowiło zadanie administracji rządowej. Mając na względzie zapewnienie możliwości łatwego i lokalnego dostępu do ich wydawania, postanowiono w drodze ustawy o przekazaniu tych zadań samorządowi terytorialnemu¹³⁷.

Zapoczątkowana zmiana dotyczyła również zmiany formatu dowodu osobistego, ponieważ dotychczasowy dowód w postaci książeczki zastąpiony został nowoczesną kartą z tworzywa sztucznego. Ustawa przewidywała, że nowe dowody osobiste zaczną obowiązywać od dnia 1 stycznia 1999 r., tzn. z dniem wejścia w życie ustawy z dnia 20 sierpnia 1997 r., zaś stare dokumenty miały obowiązywać do dnia 31 grudnia 2005 r. Tymczasem piętrzące się problemy techniczne i finansowe sprawiły, że termin wprowadzenia nowych dowodów osobistych przełożono. W 1998 r. na mocy ustawy z dnia 24 lipca 1998 r. zmieniającej ustawę o zmianie ustawy o ewidencji ludności i dowodach osobistych oraz ustawę o działalności gospodarczej¹³⁸ przesunięto termin wejścia w życie ustawy z 1997 r. z 1 stycznia 1999 r. na dzień 1 stycznia 2000 r., zaś termin wycofania dotychczas obowiązujących dowodów na 31 grudnia 2006 roku¹³⁹. Przyjęte powyższe terminy okazały się po raz kolejny niemożliwe do realizacji w 1999 r. wobec czego Sejm przyjął kolejną ustawę¹⁴⁰, w której termin wejścia w życie ustawy z 1997 r. przełożono na 1 stycznia 2001 r., zaś termin wycofania dotychczasowych dowodów na 31 grudnia 2007 r. Przesunięcie terminu, jak wskazuje K. Czaplicki, było podyktowane względami techniczno-organizacyjnymi, w szczególności zaś przedłużającą się procedurą uzyskania certyfikatu bezpieczeństwa przemysłowego przez wykonawcę systemu. Ostatecznie produkcję dowodów osobistych uruchomiono dnia 15 stycznia 2001 roku¹⁴¹.

Wzór nowego dowodu osobistego został szczegółowo określony w wydanym przez Radę Ministrów w dniu 21 listopada 2000 r. rozporządzeniu¹⁴². Zgodnie z § 4 ust. 1 powyższego rozporządzenia dowód osobisty miał formę spersonalizowanej karty identyfikacyjnej o wymiarach 54 mm × 85 mm, wykonanej z tworzywa sztucznego, zawierającej dane osobowe, zdjęcie i podpis posiadacza, trzyliterową serię i sześciocyfrowy numer dowodu osobistego, nazwę organu wydającego dowód osobisty, datę wydania i termin ważności oraz elementy zabezpieczające dokument przed podrobieniem i fałszowaniem.

¹³⁷ Ibidem, s. 96-98.

¹³⁸ Ustawa z dnia 24 lipca 1998 r. o zmianie ustawy o ewidencji ludności i dowodach osobistych (Dz. U. Nr 113, poz. 716).

¹³⁹ K. Czaplicki, op. cit., s. 97-98.

¹⁴⁰ Ustawa z dnia 3 grudnia 1999 r. zmieniająca ustawę o zmianie ustawy o ewidencji ludności i dowodach osobistych oraz ustawę o działalności gospodarczej (Dz. U. Nr 108, poz. 1227).

¹⁴¹ K. Czaplicki, op. cit., s. 97-99.

¹⁴² Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 21 listopada 2000 r. w sprawie wzoru dowodu osobistego oraz trybu postępowania w sprawach wydawania dowodów osobistych, ich wymiany, zwrotu lub utraty (Dz. U. Nr 112, poz. 1182 ze zm.).

Na pierwszej stronie dowodu znajdowały się: nazwę państwa, nazwę dokumentu, serię i numer dowodu, fotografię posiadacza, nazwisko posiadacza, jego imię (imiona), nazwisko rodowe, imiona rodziców, podpis posiadacza, datę urodzenia, datę ważności dowodu osobistego, płeć. Na drugiej stronie umieszczono: adres zameldowania na pobyt stały, a w razie jego braku adres zameldowania na pobyt czasowy ponad 2 miesiące, miejsce urodzenia, wzrost, kolor oczu, datę wydania dowodu osobistego, organ wydający dowód osobisty, numer ewidencyjny Powszechnego Elektronicznego Systemu Ewidencji Ludności PESEL, serię i numer dowodu oraz tekst: DOWÓD OSOBISTY JEST DOKUMENTEM STWIERDZAJĄCYM TOŻSAMOŚĆ OSOBY ORAZ POŚWIADCZAJĄCYM OBYWATELSTWO POLSKIE, pismo OCR – B (Optical Character Recognition) do odczytu maszynowego MRZ (Machine Readable Zone)¹⁴³.

W porównaniu z poprzednim wzorem dane zawarte w dowodzie osobistym, zostały ograniczone jedynie do niezbędnego minimum, umożliwiającego identyfikację obywatela¹⁴⁴. Personalizację dowodów osobistych powierzono utworzonemu 29 stycznia 2001 r. Centrum Personalizacji Dokumentów Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji na mocy Zarządzenia Nr 2 Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji¹⁴⁵.

Dokument ten podlegał wymianie w przypadku: (1) zmiany danych zawartych w dowodzie osobistym; (2) uszkodzenia dowodu utrudniającego ustalenie tożsamości wskazanej w nim osoby; (3) upływu terminu ważności dokumentu lub też istotnej zmiany wyglądu posiadacza dokumentu, natomiast unieważnieniu: (1) z dniem zawiadomienia o jego utracie, zniszczeniu, utracie obywatelstwa polskiego przez jego posiadacza, zgonu jego posiadacza; (2) z dniem odbioru nowego dokumentu wydanego w miejsce poprzedniego lub z dniem upływu ważności dowodu osobistego¹⁴⁶.

Ponieważ wejście Polski do UE wymusiło implementację prawa krajowego do ustawodawstwa Unii Europejskiej na mocy art. 1 znowelizowanej ustawy o ewidencji ludności i dowodach osobistych¹⁴⁷ dowód osobisty oprócz dotychczasowych posiadanych funkcji, tj. potwierdzania tożsamości i poświadczania obywatelstwa polskiego, stał się także

¹⁴³ K. Czaplicki, op. cit., s. 100-101.

¹⁴⁴ K. Czaplicki wskazuje, że chociaż ograniczenie danych zostało z zadowoleniem przyjęte przez obywateli, to jednak wiele osób zgłaszało potrzebę rozszerzenia katalogu danych zawartych w nowych dowodach m. in. o grupę krwi. Pomysł odrzucono z uwagi na ryzyko błędnego wpisu urzędniczego, stanowiącego zagrożenie dla życia i zdrowia obywatela. Poprzedni wpis dokonywany był przez pracowników służby zdrowia.

¹⁴⁵ Zarządzenie Nr 2 Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 29 stycznia 2001 r. w sprawie utworzenia państwowej jednostki budżetowej – Centrum Personalizacji Dokumentów Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji (Dz. Urz. MSWiA Nr 2, poz. 4 ze zm.).

¹⁴⁶ K. Czaplicki, op. cit., s. 104-105.

¹⁴⁷ Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy o ewidencji ludności i dowodach osobistych (Dz. U. Nr 93, poz. 887).

dokumentem uprawniającym obywateli polskich do przekraczania granic państw członkowskich UE¹⁴⁸. Podkreślenia wymaga fakt, że w czasie wejścia Polski do UE na terenie naszego kraju obowiązywały dwa rodzaje dowodów osobistych. Prawo przekraczania granicy z państwami członkowskimi przysługiwało zatem zarówno posiadaczom nowych dokumentów, jak i posiadaczom starych książeczkowych dowodów osobistych. Sytuacja ta co istotne, nie naruszała przepisów prawa UE i była zgodna z zasadą równości wobec prawa obywateli do przekraczania granicy w zależności od rodzaju posiadanego dowodu osobistego¹⁴⁹.

Jako, że w styczniu 2009 r. Sejm RP w kolejnej zmianie ustawy o ewidencji ludności i dowodach osobistych¹⁵⁰ uchylił obowiązujący dotychczas art. 36a dotyczący opłat za wydawanie dowodów osobistych w związku z czym wydawanie dowodu osobistego odbywało się i odbywa bezpłatnie, niezależnie od tego czy został on zgubiony, zniszczony lub skradziony. Bezpłatny dowód otrzymywały również osoby, ubiegające się o niego po raz pierwszy lub pragnące wymienić go z powodu zmiany danych na nim zawartych¹⁵¹. Wszystkie najważniejsze czynności związane z wydaniem i późniejszym postępowaniem z dowodami osobistymi, z określonym trybem postępowania w sprawie wydania dokumentu, trybem postępowania w sprawie wymiany, utraty dokumentu, zwrotu lub też unieważnienia, określeniem nowych wzorów formularzy i zaświadczeń zostały uszczegółowione i doprecyzowane w nowym rozporządzeniu z dnia 6 lutego 2009 r. w sprawie wzoru dowodu osobistego oraz trybu postępowania w sprawach wydawania dowodów osobistych, ich unieważniania, wymiany, zwrotu lub utraty¹⁵². Utrata dowodu osobistego skutkowałą koniecznością osobistego zawiadomienia organu gminy lub urzędu konsularnego¹⁵³. Zawiadomienie składano w formie pisemnej, uwzględniającej imiona i nazwisko, adres zamieszkania, imiona rodziców, nazwisko rodowe matki oraz wystawcę dokumentu. Zaświadczenie o utracie dowodu osobistego zawierające dane identyfikacyjne podane przez zawiadamiającego oraz wzmiankę o podstawie ustalenia tożsamości organ gminy lub konsul wydawał po sprawdzeniu zgodności danych z dostępnymi rejestrami publicznymi lub innymi dokumentami posiadacza utraconego dowodu osobistego. W przypadku znalezienia

¹⁴⁸ K. Czaplicki, op. cit., s. 105.

¹⁴⁹ Ibidem, s. 106.

¹⁵⁰ Ustawa z dnia 9 stycznia 2009 r. o zmianie ustawy o ewidencji ludności i dowodach osobistych (Dz. U. Nr 39, poz. 306).

¹⁵¹ K. Czaplicki, op. cit., s. 107-108.

¹⁵² Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 6 lutego 2009 r. w sprawie wzoru dowodu osobistego oraz trybu postępowania w sprawach wydawania dowodów osobistych, ich unieważniania, wymiany, zwrotu lub utraty (Dz. U. Nr 47, poz. 384 ze zm.).

¹⁵³ W przypadku osoby małoletniej lub ubezwłasnowolnionej zawiadomienie mógł złożyć rodzic lub opiekun prawny albo opiekun faktyczny w przypadku, gdy osoby te przebywały na leczeniu, nauce lub wypoczynku.

zagubionego dokumentu należało go również dostarczyć do najbliższego organu gminy, policji lub innego organu administracji publicznej. Dowodu osobistego nie wolno było zatrzymywać¹⁵⁴.

2. Elektroniczne dowody osobiste

K. Czaplicki wskazuje, że prace nad nowym elektronicznym dowodem osobistym rozpoczęły się w 2006 r., po zakończeniu wdrażania paszportów biometrycznych¹⁵⁵. Podstawę prawną elektronicznych dowodów osobistych stworzono w 2010 r., wraz z przyjęciem przez Sejm dnia 6 sierpnia 2010 r. ustawy o dowodach osobistych. Pierwotna data wejścia jej w życie to 1 stycznia 2011 roku, jednakże w trakcie prac nad nowym systemem dowodowym uznano, że dotychczasowe przepisy wielokrotnie nowelizowanej ustawy o ewidencji ludności i dowodach osobistych z 10 kwietnia 1974 r., są sprzeczne z projektowanymi zmianami i znacznie ograniczą możliwość wprowadzenia na terytorium RP nowych dowodów osobistych. Zastana sytuacja wymusiła poniekąd rozważanie problemu na wielu płaszczyznach. Rozpatrywano zatem stworzenie nowej ustawy o dowodach elektronicznych, nowelizację obowiązującej ustawy i dostosowanie jej do nowych realiów lub uchwalenie nowej ustawy, regulującej jedynie system dowodów osobistych¹⁵⁶.

Nowy elektroniczny dowód osobisty miał spełniać funkcję tradycyjnego dowodu osobistego, tj. stwierdzać tożsamość i obywatelstwo posiadacza dokumentu, uprawniać do przekraczania granic państw UE oraz państw Europejskiego Obszaru Gospodarczego nienależących do Unii miał również umożliwiać uwierzytelnienie się uprawnionego posiadacza w systemach teleinformatycznych podmiotów publicznych oraz rejestrach publicznych. Wyposażony w podpis elektroniczny miał być impulsem dla rozwoju usług świadczonych drogą elektroniczną¹⁵⁷.

K. Czaplicki zwraca istotną uwagę na temat spotykanych w literaturze i zamiennie stosowanych dwóch pojęć: dowodu biometrycznego i dowodu elektronicznego, które nie są ze sobą tożsame. Dowód elektroniczny to dokument tożsamości wyposażony w układ elektroniczny (mikroprocesor), w którym przechowywane są w postaci elektronicznej dane identyfikacyjne posiadacza dokumentu oraz inne dane elektroniczne przydatne w kontaktach z administracją publiczną. Dokument biometryczny to dokument tożsamości, zawierający w mikroprocesorze cechy biometryczne posiadacza (wizerunek twarzy, odcisk palca, obraz

¹⁵⁴ K. Czaplicki, op. cit., s. 109-108.

¹⁵⁵ Ibidem, s. 111.

¹⁵⁶ Ibidem, s. 111.

¹⁵⁷ Ibidem, s. 112.

teczówki oka), służące do weryfikacji jego tożsamości. Dokument elektroniczny jest zatem pojęciem szerszym niż dokument biometryczny, ponieważ w dokumencie elektronicznym mogą być zawarte cechy biometryczne, natomiast w dokumencie biometrycznym nie mogą być zawarte inne dane oprócz cech identyfikacyjnych i biometrycznych posiadacza dokumentu¹⁵⁸. Rozróżnienie to jest istotne z uwagi na błędy występujące w oficjalnych dokumentach Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, jak i relacjach prasowych.

Elektroniczny dowód osobisty w odróżnieniu od dotychczasowego wzoru miał być wyposażony w dwa rodzaje danych - dane graficzne zawierające m.in. nazwisko; imię (imiona); nazwisko rodowe; imiona rodziców; data i miejsce urodzenia; płeć; wizerunek twarzy; numer Powszechnego Elektronicznego Systemu Ewidencji Ludności; obywatelstwo; seria i numer dowodu osobistego; data wydania; data ważności; oznaczenie organu wydającego dowód osobisty; oraz dane w postaci elektronicznej zawierające: dane personalne w postaci elektronicznej zawarte w warstwie graficznej; dane umożliwiające składanie informacji uwierzytelnionej weryfikowane za pomocą certyfikatu dowodu osobistego; dane umożliwiające składanie podpisu osobistego weryfikowane za pomocą certyfikatu podpisu osobistego; dane służące do dokonania ograniczonej identyfikacji weryfikowane za pomocą certyfikatu ograniczonej identyfikacji; dane umożliwiające użycie dowodu osobistego jako karty ubezpieczenia zdrowotnego¹⁵⁹. W elektronicznych mikroprocesorach umieszczone miały być aż trzy rodzaje danych zapewniających składanie podpisów elektronicznych: certyfikat dowodu osobistego, certyfikat podpisu osobistego oraz certyfikat ograniczonej identyfikacji. Certyfikat dowodu osobistego miał: (1) zabezpieczać dokument przed sfalszowaniem, (2) potwierdzać prawdziwość danych zawartych w elektronicznym chipie. Certyfikat podpisu osobistego miał również pełnić dwie funkcje: (1) potwierdzać, że dokumenty przesyłane drogą elektroniczną do organów administracji publicznej zostały podpisane przez osobę legitymującą się określonym dowodem osobistym, (2) uwierzytelnić obywatela w systemach teleinformatycznych administracji publicznej, poprzez certyfikat podpisu osobistego zabezpieczony indywidualnym kodem PIN, znanym tylko posiadaczowi dokumentu. Zadaniem certyfikatu ograniczonej identyfikacji nie było identyfikowanie użytkownika składającego podpis, lecz jedynie potwierdzenie faktu złożenia podpisu¹⁶⁰.

Ustawa o dowodach osobistych wprowadzała obligatoryjność używania jedynie certyfikatu dowodu osobistego, używanie zaś dwóch pozostałych było dobrowolne dla

¹⁵⁸ Ibidem, s. 113.

¹⁵⁹ Ibidem, s. 115-116.

¹⁶⁰ Ibidem, s. 116-117.

posiadacza dokumentu. Aktywacji certyfikatu dowodu osobistego dokonywać miał organ gminy w trakcie procedury odbioru dokumentu przez jego posiadacza. Zarówno w przypadku certyfikatu podpisu osobistego, jak i ograniczonej identyfikacji aktywacja miała się odbywać na wniosek posiadacza dokumentu. Dodatkowo należy zauważyć, że aktywacja certyfikatu ograniczonej identyfikacji miała być możliwa wyłącznie w przypadku, gdy przepisy innych ustaw zezwala na użycie tego certyfikatu. Problemy projektów informatycznych wpłynęły na opóźnienie wdrożenia nowych dowodów osobistych a następnie na rezygnację z nich, którą K. Czaplicki ocenia zdecydowanie negatywnie. Jego zdaniem, wprowadzenie dwóch rodzajów danych - graficznych i elektronicznych - poprawić miało bezpieczeństwo dowodów, uniemożliwiając materialne fałszerstwo dokumentu. Rezygnacja z wprowadzenia warstwy elektronicznej uniemożliwiła, jego zdaniem, podjęcie skutecznej walki z patologiami systemu zarządzania dokumentami tożsamości, w tym skuteczną walkę z kradzieżą tożsamości¹⁶¹. Ustawa o dowodach osobistych z dnia 6 sierpnia 2010 r., która weszła w życie dnia 1 marca 2015 r. chociaż nie przewidywała wprowadzenia elektronicznych dowodów osobistych, wprowadziła szereg zmian do systemu dowodów osobistych w takich obszarach, jak: osoby uprawnione lub obowiązane do posiadania dowodu osobistego, zakres danych zawartych w dowodzie osobistym, zasady wydawania dowodu osobistego, kompetencji w zakresie wydawania dokumentów, zasady wymiany i unieważniania dowodów osobistych, prowadzenia Rejestru Dowodów Osobistych oraz zasad postępowania z dokumentacją związaną z dowodami osobistymi. Ustawa wprowadziła również zmianę w wyglądzie dowodu osobistego.

Funkcje dowodu osobistego pozostały niezmiennie. Dowód osobisty pozostał dokumentem stwierdzającym tożsamość i obywatelstwo polskie osoby na terytorium RP oraz innych państw członkowskich UE, państw Europejskiego Obszaru Gospodarczego nienależących do UE oraz państw niebędących stronami umowy o Europejskim Obszarze Gospodarczym, których obywatele mogą korzystać ze swobody przepływu osób na podstawie umów zawartych przez te państwa ze Wspólnotą Europejską i jej państwami członkowskimi oraz na podstawie jednostronnych decyzji innych państw, uznających dowód osobisty za dokument wystarczający do przekraczania ich granic. Obowiązek posiadania dowodu osobistego zgodnie z art. 5 ustawy posiadają wszyscy pełnoletni obywatele RP zamieszkujący w kraju. Prawo do posiadania dowodu mają zaś wszyscy obywatele bez względu na zamieszkanie w kraju bądź ukończenie określonego wieku. Osobom, które nie ukończyły 5. roku życia, dowód osobisty wydaje się na okres 5 lat, zaś osobom starszym na 10. Produkcja

¹⁶¹ Ibidem, s. 124-125.

dokumentu została, tak jak poprzednio, oddzielona od jej personalizacji czyli wprowadzenia danych przyszłego posiadacza dowodu osobistego do blankietu dowodu osobistego. Dokonuje tego minister właściwy do spraw wewnętrznych, a produkcją czystych blankietów zajmuje się PWPW.

Zakres danych widocznych w warstwie graficznej dokumentu wydanego po 2015 roku uległ zmniejszeniu. Na dowodzie znajdowało się nazwisko, imię (imiona), nazwisko rodowe, imiona rodziców, data i miejsce urodzenia, płeć, wizerunek twarzy, numer PESEL, obywatelstwo, seria i numer dowodu osobistego, data wydania i data ważności dokumentu oraz oznaczenie organu wydającego dokument. Pominięto adres zameldowania posiadacza dokumentu¹⁶², podpis posiadacza oraz jego rysopis - kolor oczu i wzrost. Fotografia umieszczona w nowym dowodzie osobistym od dnia 1 marca 2015 r. także uległa zmianie i stała się analogiczna do fotografii zawartej w dokumencie paszportowym, niemniej jednak nie należy jej utożsamiać z fotografią biometryczną, ponieważ fotografia biometryczna zapisana jest w dokumencie paszportowym w postaci elektronicznej, natomiast w przypadku dowodów osobistych jest ona wygrawerowana na zewnętrznej części dokumentu i nie może służyć do automatycznej weryfikacji tożsamości¹⁶³.

Szczegóły trybu wydawania dowodów tożsamości reguluje Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 29 stycznia 2015 r. w sprawie wzoru dowodu osobistego oraz sposobu i trybu postępowania w sprawach wydawania dowodów osobistych, ich utraty, uszkodzenia, unieważnienia i zwrotu¹⁶⁴. Zgodnie z § 9 Rozporządzenia z dnia 29 stycznia 2015 r. tożsamość osoby ubiegającej się o wydanie dowodu osobistego ustalana jest na podstawie przedłożonego przez wnioskodawcę dotychczasowego dowodu osobistego lub dokumentu paszportowego, natomiast w przypadku osób, które nabyły obywatelstwo polskie, na podstawie dokumentu podróży lub innego dokumentu stwierdzającego tożsamość. W przypadku wydawania pierwszego dowodu osobistego, tożsamość takiej osoby ustalana jest w oparciu o dane zawarte w dostępnych rejestrach publicznych¹⁶⁵. Ustawa o dowodach

¹⁶² Rezygnacja z adresu zameldowania stanowiła kwestię sporną na etapie prac nad nowym dowodem osobistym, wskazując problemy z tego wynikające m. in. dla takich instytucji jak poczta, banki czy też prywatni przedsiębiorcy. Minister Spraw Wewnętrznych na swojej stronie internetowej podkreślał jednak, że adres zameldowania nie jest elementem tożsamości, a dowód osobisty jako dokument tożsamości nie musi potwierdzać adresu. Dokładny przebieg zdarzeń opisuje K. Czaplicki, op. cit., s. 126-131.

¹⁶³ Dostosowanie wzoru fotografii zawartej w dowodzie osobistym z fotografią na dokumencie paszportowym eliminuje kosztowne i niedogodne dla obywateli wykonywanie dwóch różnych fotografii do dwóch podstawowych dokumentów tożsamości. Por. K. Czaplicki, op. cit., s. 130-131; N. Kalinowska, Elektroniczne dowody osobiste, „Zeszyty prawnicze” 2018, nr 18.4, s. 217.

¹⁶⁴ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 29 stycznia 2015 r. w sprawie wzoru dowodu osobistego oraz sposobu i trybu postępowania w sprawach wydawania dowodów osobistych, ich utraty, uszkodzenia, unieważnienia i zwrotu (Dz. U. z 2015 r., poz. 212).

¹⁶⁵ K. Czaplicki, op. cit., s. 132-133.

osobistych wprowadziła również możliwość składania wniosków o wydanie dowodu osobistego drogą elektroniczną. Wniosek taki podpisany przy pomocy ważnego kwalifikowanego certyfikatu lub podpisu potwierdzonego profilem e-PUAP może być wniesiony do organu dowolnej w kraju gminy. Wzór takiego wniosku określa wspomniane powyżej rozporządzenie.

Z punktu widzenia bezpieczeństwa dokumentów istotne jest, iż ustawa wprowadziła Rejestr Dowodów Osobistych. Zastąpił on dotychczasową Ogólnopolską Ewidencję Wydanych i Unieważnionych Dowodów Osobistych. RDO prowadzony jest w postaci elektronicznej przez Ministra właściwego do spraw wewnętrznych, przy czym szczegóły dookreśla Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 20 listopada 2014 r. w sprawie prowadzenia Rejestru Dowodów Osobistych¹⁶⁶.

Koncepcja wdrożenia w Polsce osobistych dowodów elektronicznych, mających zastąpić obecnie używane, powstała w 2005 roku. Zapoczątkowana została poprzez projekt PESEL2, który miał utworzyć podstawy do wdrożenia dowodów elektronicznych. Projekt PESEL2 był pierwszym etapem budowy nowoczesnej e-administracji w Polsce, który odbywał się w latach 2006–2008. Jego celem było usprawnienie obsługi obywatela i przedsiębiorcy poprzez umożliwienie dostępu do zasobów informacyjnych rejestru PESEL oraz zbudowanie zintegrowanego systemu informatycznego PESEL2 jako rejestru dla ewidencji ludności państwa. Kontynuacją projektu PESEL2 był program pl.ID, którego celem było wdrożenie elektronicznego dowodu tożsamości z funkcją uwierzytelniania w systemach IT jednostek sektora publicznego - dokumentu, wyposażonego w mikroprocesor, zawierającego bezpłatny podpis elektroniczny pełniący funkcję klucza, dzięki czemu możliwy będzie dostęp do rejestrów państwowych przechowujących dane obywateli. Dodatkowymi informacjami zawartymi na karcie będącej nośnikiem informacji, są: wzrost, kolor oczu, adres zameldowania, biometryczne zdjęcie twarzy. Wszystkie dane, dotychczas drukowane na dokumencie miały pozostać niewidoczne¹⁶⁷. Implementacja dowodu z warstwą elektroniczną (e-Dowodu) będąca częścią projektu pl.ID, nie została zrealizowana w uzgodnionym z Komisją Europejską (KE) terminie, dlatego też rozpoczęcie wydawania e-Dowodów musiało się odbyć do końca marca 2019 roku.

Nowy elektroniczny dowód osobisty miał w sposób jednoznaczny i niezaprzeczalny potwierdzać tożsamość obywatela, służyć do uwierzytelnienia w e-usługach administracji

¹⁶⁶ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 20 listopada 2014 r. w sprawie prowadzenia Rejestru Dowodów Osobistych (Dz. U. z 2016 r., poz. 876).

¹⁶⁷ B. Perkowski, Elektroniczny dowód osobisty jako element informatyzacji służby zdrowia, „Studia Oeconomica Posnaniensia” 2013, t. 1, nr 2, s. 136.

publicznej oraz do podpisywania dokumentów w cyfrowym świecie. Oprócz tego miał posiadać aplikację ICAO (dokument podróży z cechą biometryczną „zdjęcie twarzy”) i możliwość potwierdzania obecności w placówkach służby zdrowia. Zgodnie z zapewnieniami MSWiA, nowy dowód elektroniczny, tak jak dotychczas miał potwierdzać tożsamość i obywatelstwo jego posiadacza oraz uprawniać do przekraczania granic niektórych państw a także być bezpiecznym i bezpłatnym narzędziem służącym obywatelowi do komunikacji elektronicznej z administracją, służbą zdrowia i podmiotami komercyjnymi. E-dowód będzie służyć (obecnie nie wszystkie opcje są wykorzystywane; docelowo ma być ich znacznie więcej niż funkcjonuje obecnie w obrocie prawnym) do uwierzytelnienia obywatela w e-usługach administracji publicznej oraz do podpisywania dokumentów elektronicznych. Całkowity proces wymiany dowodów jest rozłożony na 10 lat i potrwa do 2029 roku¹⁶⁸.

W myśl ustawy z dnia 6 grudnia 2018 roku o zmianie ustawy o dowodach osobistych oraz niektórych innych ustaw¹⁶⁹ od 4 marca 2019 r. obywatele naszego kraju otrzymali nowe dowody osobiste wyposażone w szereg nowoczesnych zabezpieczeń oraz posiadające warstwę elektroniczną. W obecnym stanie prawnym funkcjonują już e-dowody. Podstawy prawne funkcjonowania dowodów elektronicznych stanowią: Ustawa z dnia 6 sierpnia 2010 r. o dowodach osobistych¹⁷⁰, Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 7 stycznia 2020 r. w sprawie wzoru dowodu osobistego oraz sposobu i trybu postępowania w sprawach wydawania dowodów osobistych, ich utraty, uszkodzenia, unieważniania i zwrotu¹⁷¹, Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 26 lutego 2019 r. w sprawie warstwy elektronicznej dowodu osobistego¹⁷².

Wydane po 4 marca 2019 roku nowe e-dowody nie ustrzegły się jednak błędów. W mikroprocesorze nie zapisano ma imion rodziców oraz nazwiska rodowego. MSWiA nazywa to „nieściskością formalno-prawną” zapewniając jednocześnie, że dokumenty są

¹⁶⁸ R. Jarosz, E-dowód – pierwsze kroki z cyfrowym dokumentem, „Człowiek i dokumenty” 2019, nr 54, s.10.

¹⁶⁹ Ustawa z dnia 6 grudnia 2018 r. o zmianie ustawy o dowodach osobistych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 2019 r., poz. 60).

¹⁷⁰ Ustawa z dnia 6 sierpnia 2010 r. o dowodach osobistych (Tekst jednolity - Dz. U. z 2019 r., poz. 653 z późn. zm.).

¹⁷¹ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 7 stycznia 2020 r. w sprawie wzoru dowodu osobistego oraz sposobu i trybu postępowania w sprawach wydawania dowodów osobistych, ich utraty, uszkodzenia, unieważniania i zwrotu (Dz. U. z 2020 r., poz. 31).

¹⁷² Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 26 lutego 2019 r. w sprawie warstwy elektronicznej dowodu osobistego (Dz. U. z 2019 r., poz. 400). Dokument uszczegóławia sposób zmiany kodów umożliwiających użycie certyfikatu identyfikacji i uwierzytelnienia (kod PIN1) oraz certyfikatu podpisu osobistego (kod PIN2). Określa wymagania techniczne dla zapewnienia standardów bezpieczeństwa dokumentów tożsamości planowanych od marca 2019 roku. Określa też sposób i tryb zawieszania certyfikatów zawartych w dowodzie osobistym. Projekt rozporządzenia zakłada, że trzykrotne nieprawidłowe wprowadzenie kodu PIN1 lub kodu PIN2 będzie skutkowało zablokowaniem możliwości korzystania z danego certyfikatu. Jego przywrócenie będzie możliwe po wprowadzeniu kodu PUK.

ważne. E-dowody będą wydawane z błędem jeszcze przez dwa lata, gdyż MSWiA chce powiązać rozwiązanie problemu z wejściem w życie rozporządzenia PE i Rady 2019/1157¹⁷³, wprowadzającego nowe standardy związane z wyglądem blankietu dowodu osobistego. Od sierpnia 2021 r. w użyciu powinien być już nowy, „unijny” dowód, z dołączanymi do wniosku dwoma odciskami palców¹⁷⁴.

Obowiązek posiadania dowodu osobistego ma każdy pełnoletni obywatel mieszkający w Polsce. Uprawnienia do jego posiadania ma również osoba, która nie ukończyła jeszcze 18 lat (na przykład jeśli chce podróżować za granicę do krajów, w których nie jest wymagany paszport). Dowód osobisty (e-dowód) wydany po 4 marca 2019 roku jest ważny 10 lat – dla osób w wieku powyżej 5 lat, 5 lat – dla osób w wieku do 5 lat.

E-dowód jest dokumentem: (1) potwierdzającym tożsamość obywatela, np. w banku, urzędzie czy podczas kontroli drogowej; (2) potwierdzającym polskie obywatelstwo (np. za granicą); (3) podróży, pozwalającym wyjechać za granicę bez paszportu między innymi do krajów strefy Schengen i krajów, które honorują dowód osobisty właśnie jako dokument podróży, na przykład Albania i Czarnogóra; (4) pozwalającym na korzystanie z automatycznych bramek granicznych (na przykład na lotniskach), co przyspiesza odprawę (na wielu lotniskach są specjalne stanowiska umożliwiające szybką odprawę za pomocą takiego dokumentu); (5) pozwalającym potwierdzić swoją obecność w określonym miejscu i czasie (np. w banku, placówce medycznej itp.); (6) służącym dodatkowo do elektronicznej komunikacji z administracją publiczną i innymi podmiotami poprzez logowanie do portali administracji publicznej, na przykład ePUAP; (7) umożliwiającym elektroniczne podpisanie dokumentów podpisem osobistym (w kontaktach z urzędami administracji publicznej); (8) będącym nośnikiem kwalifikowanego certyfikatu podpisu elektronicznego i po zakupie u jednego z Kwalifikowanych Dostawców Usług Zaufania (np. CUZ Sigillum/PWPW) stosowanym do podpisywania dokumentów, deklaracji, sprawozdań i umów w kraju i za granicą¹⁷⁵.

Zastosowana warstwa elektroniczna¹⁷⁶ jest jedną z nowości e-dowodu. Kolejną nowością jest specjalna aplikacja ICAO w strukturze której zapisane są dane posiadacza dowodu, w tym

¹⁷³ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/1157 z dnia 20 czerwca 2019 r. w sprawie poprawy zabezpieczeń dowodów osobistych obywateli Unii i dokumentów pobytowych wydawanych obywatelom Unii i członkom ich rodzin korzystającym z prawa do swobodnego przemieszczania się (Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej L 188/67)(Dz. U. UE.L.2019.188.67).

¹⁷⁴ T. Żółciak, Nowy e-dowód do lamusa. Już musimy go zmienić, <https://forsal.pl/artykuly/1425326,nowy-e-dowod-do-lamusa-juz-musimy-go-zmienic.html> [dostęp: 04.05.2020].

¹⁷⁵ R. Jarosz, op. cit., s. 10-11.

¹⁷⁶ Było to możliwe do osiągnięcia poprzez zatopienie w karcie dowodu mikroprocesora zawierającego oprogramowanie i antenę do bezstykowego przesyłu danych.

fotografia w postaci zdjęcia biometrycznego. Dzięki temu e-dowód jest dokumentem podróży zgodnym z zaleceniami Organizacji Międzynarodowego Lotnictwa Cywilnego (ICAO). Nowością wizualnie odróżniającą nowy dokument od poprzedniego dowodu osobistego, jest nadrukowany na awersie w prawym dolnym rogu numer CAN. Numer ten zapisany jest również na rewersie dokumentu, w postaci kodu kreskowego.

W warstwie elektronicznej dowodu osobistego znajdują się cztery specjalne cyfrowe kontenery na dedykowane dla nich certyfikaty: (1) certyfikat do identyfikacji i uwierzytelniania; (2) certyfikat do podpisu osobistego; (3) certyfikat do potwierdzania obecności; (4) certyfikat kwalifikowany.

Ważność trzech pierwszych zależy od długości ważności e-dowodu. Wydawane są przez Centrum Personalizacji Dokumentów MSWiA dodatkowo udostępniające usługę weryfikacji ważności tych certyfikatów. Natomiast ważność certyfikatu kwalifikowanego określa Polityka Certyfikacji danego Kwalifikowanego Centrum Usług Zaufania (najczęściej są to dwa lata)¹⁷⁷.

B. Charakterystyka paszportu pod koniec XX w. i w XXI wieku

Drugim dokumentem wydawanym obywatelom polskim, potwierdzającym ich tożsamość oraz umożliwiającym przekraczanie granic państwowych, jest paszport. Definicja dokumentów paszportowych nie jest sporna i nie budzi w doktrynie prawa administracyjnego i międzynarodowego wielu kontrowersji. Paszport powszechnie definiowany jest jako dokument stwierdzający tożsamość i obywatelstwo posiadacza dokumentu oraz uprawniający do przekraczania granicy i pobytu za granicą. Wszystkie funkcje paszportu określone są też w sposób łączny i równorzędny, z ograniczeniem funkcji poświadczającej tożsamość tylko do danych zawartych w dokumencie paszportowym¹⁷⁸.

1. Dokumenty paszportowe w latach 1990–2006

W latach 90. XX wieku, od 1991 r. obowiązywały w Polsce cztery rodzaje paszportów: paszport, paszport dyplomatyczny, paszport służbowy MSZ oraz paszport blankietowy. Wymienione z nazwy paszporty były dokumentami urzędowymi uprawniającymi zarówno do przekraczania granicy, jak i pobytu za granicą. Poświadczały obywatelstwo polskie, a także tożsamość osoby legitymującej się nim w zakresie danych, zawartych w dokumencie¹⁷⁹.

¹⁷⁷ R. Jarosz, op. cit., s. 11-12.

¹⁷⁸ K. Czaplicki, op. cit., s. 147, Por. I. Lipowicz, Z. Niewiadomski, K. Strzyczkowski, G. Szpor, Prawo administracyjne. Część materialna, Wyd. LexisNexis Polska, Warszawa 2004, s. 42.

¹⁷⁹ K. Czaplicki, op. cit., s. 160.

Obowiązywały do czasu przyjęcia przez Sejm dnia 5 kwietnia 2002 r. kolejnej nowelizacji czyli ustawy o zmianie ustawy o paszportach¹⁸⁰.

2. Paszporty biometryczne

Paszport jest dokumentem, którym mogą się posługiwać podróżni na całym świecie, na różnych granicach, dlatego też standardy dla dokumentów podróży wyznacza obecnie Organizacja Międzynarodowego Lotnictwa Cywilnego (ang. International Civil Aviation Organisation, ICAO) i publikuje je w dokumencie Doc 9303¹⁸¹. Organizacja ta już od 1997 roku pracowała nad wprowadzeniem rozwiązań biometrycznych do dokumentów podróży, lecz dopiero tragiczne wydarzenia związane z atakiem na World Trade Center w 2001 roku spowodowały ich przyspieszenie i sfinalizowanie. Zdecydowano wówczas, że nośnikiem informacji zintegrowanym w dokumentach podróży będzie bezstykowy układ scalony, a wizerunek twarzy stanie się podstawową i obowiązkową cechą biometryczną, nieobowiązkową - odciski palców i wzór tęczówki oka¹⁸².

Oprócz standardów ICAO istotne dla polskich dokumentów podróży są regulacje Unii Europejskiej oraz polskie przepisy określające wzory i istotne parametry dokumentów. ICAO udostępniła pierwsze wersje specyfikacji dla paszportów biometrycznych w 2004 roku. W grudniu 2004 roku Rada UE wydała Rozporządzenie Nr 2252/2004 w sprawie norm dotyczących zabezpieczeń i danych biometrycznych w paszportach i dokumentach podróży wydawanych przez państwa członkowskie¹⁸³, zobowiązujące wszystkie państwa UE do wprowadzenia paszportów biometrycznych, wyznaczając przy tym sztywne ramy czasowe ich wdrożenia. Zgodnie z jego przepisami od 28 czerwca 2006 r. państwa członkowskie zobligowane zostały do wydawania paszportów wyposażonych w biometryczny wizerunek twarzy, natomiast od 28 czerwca 2009 r. - paszportów wyposażonych w odciski palców. Warunki wynikające z rozporządzenia zostały przez Polskę spełnione, gdyż od ponad 10 lat każdy nowy paszport wyposażony jest w identyfikatory biometryczne¹⁸⁴.

Paszporty biometryczne z wizerunkiem twarzy jako jedyną daną biometryczną zapisaną elektronicznie i zabezpieczeniem BAC nazywane są, jak podaje T. Goliński¹⁸⁵, paszportami biometrycznymi pierwszej generacji. Dostosowując system paszportowy do wymogów prawa

¹⁸⁰ Ustawa z dnia 5 kwietnia 2002 r. o zmianie ustawy o paszportach (Dz. U., Nr 62, poz. 557).

¹⁸¹ T. Goliński, Ewolucja polskiego paszportu biometrycznego, „Człowiek i Dokumenty” 2018, nr 50, s. 26.

¹⁸² Ibidem, s. 26-27.

¹⁸³ Rozporządzenie Rady (WE) NR 2252/2004 z dnia 13 grudnia 2004 r. w sprawie norm dotyczących zabezpieczeń i danych biometrycznych w paszportach i dokumentach podróży wydawanych przez państwa członkowskie (Dz. Urz. UE L 385, 29.12.2004, s. 1–6).

¹⁸⁴ K. Czaplicki, op. cit., s. 161-162.

¹⁸⁵ T. Goliński, op. cit., s. 32.

UE, rząd polski zdecydował również o stworzeniu nowego prawa paszportowego. Rządowy projekt ustawy o dokumentach paszportowych został uchwalony 13 lipca 2006 r. Ustawa z 13 lipca 2006 r. o dokumentach paszportowych¹⁸⁶ mianem paszportu określa dokument paszportowy uprawniający do przekraczania granicy i pobytu za granicą oraz poświadczający obywatelstwo polskie, a także tożsamość osoby w nim wskazanej w zakresie danych, jakie ten dokument zawiera.

W art. 3 ustawy stwierdzono, że każdy obywatel polski ma prawo do otrzymania paszportu, zaś pozbawienie lub ograniczenie tego prawa może nastąpić wyłącznie w przypadkach przewidzianych w ustawie. Zauważalny jest tu przejaw liberalizacji prawa paszportowego do posiadania paszportu przez każdego obywatela, przy czym nie jest ono prawem bezwzględnym, co oznacza, że może być ograniczone w przypadkach przewidzianych w ustawie. Tak więc zgodnie z art. 17 ust. 1 ustawy, wydania paszportu odmawia się:

- 1) na wniosek sądu prowadzącego przeciwko osobie ubiegającej się o dokument paszportowy postępowanie w sprawie karnej, postępowanie w sprawie o przestępstwo skarbowe, postępowanie w sprawie nieletniego lub postępowanie cywilne;
- 2) na wniosek organu prowadzącego przeciwko osobie ubiegającej się o wydanie dokumentu paszportowego postępowanie przygotowawcze, organu postępowania wykonawczego w sprawie karnej, w tym o przestępstwo skarbowe¹⁸⁷.

Przepisy polskiej ustawy o dokumentach paszportowych w zakresie podstawowego prawa człowieka do paszportu są kompatybilne z art. 52 ust. 2 Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 roku¹⁸⁸ oraz z prawem międzynarodowym. Paszporty biometryczne drugiej generacji w mikroprocesorze obok wizerunku twarzy posiadają zapisane także dwa odciski palców, przy czym do ich zabezpieczenia, jako danych wrażliwych, użyto mechanizmu Rozszerzonej Kontroli Dostępu (ang. Extended Access Control, EAC).

Legalne wydawanie tego typu dokumentów w Polsce stało się możliwe z końcem czerwca 2009 r., a ściślej rzecz ujmując, po wejściu w życie dwóch rozporządzeń Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji. Rozporządzenie z dnia 18 czerwca 2009 roku zmieniające rozporządzenie w sprawie dokumentów paszportowych oraz trybu postępowania w przypadku ujawnienia fałszerstw lub wad w tych dokumentach oraz w sytuacji ich

¹⁸⁶ Ustawa z dnia 13 lipca 2006 r. o dokumentach paszportowych (Dz. U. z 2006 r., Nr 143, poz. 1027).

¹⁸⁷ K. Czaplicki, op. cit., s. 162-163.

¹⁸⁸ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 ze zm.).

zniszczenia¹⁸⁹ wprowadzało pobieranie odcisków palców od osoby ubiegającej się o paszport. Rozporządzenie z dnia 23 czerwca 2009 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie ewidencji paszportowych i centralnej ewidencji¹⁹⁰ umożliwiało wprowadzenie przez organ paszportowy odcisków palców do ewidencji paszportowej.

Zapis odcisków jedynie w formie elektronicznej zniwelował konieczności modyfikacji wzorów książeczek paszportowych. Zmiana produkcji dokumentów polegała na zastąpieniu jednego mikroprocesora innym, posiadającym większą pamięć i dodatkowy mechanizm zabezpieczający EAC. Obowiązków przybyło w zakresie procesu wydawania dokumentu. Wiązało się to z odpowiednim sposobem pobieranie odcisków, zaszyfrowanie ich po wprowadzeniu do ewidencji paszportowej, następnie zapisanie odcisków w paszporcie po przesłaniu danych do Centrum Personalizacji oraz weryfikacja ich prawidłowości przy wydawaniu dokumentu obywatelowi¹⁹¹.

Od początku 2015 roku PWPW SmartApp-ID 3.1 (IFX) jest stosowany zarówno w polskich paszportach, jak i kartach pobytu dla cudzoziemców. Polskie paszporty, wyposażone w mechanizm SAC zgodnie z wymogami Komisji Europejskiej, mogły od 2015 roku uzyskać miano paszportów trzeciej generacji¹⁹².

3. Charakterystyka dokumentów paszportowych

Zgodnie z ustawą z dnia 13 lipca 2006 r. o dokumentach paszportowych (art. 2 pkt 2) wyróżniamy cztery rodzaje paszportów: paszport 10-letni, paszport tymczasowy, paszport dyplomatyczny oraz paszport służbowy Ministerstwa Spraw Zagranicznych.

A. Paszport zwykły 10-letni

Podstawowym dokumentem paszportowym wydawanym na terytorium RP jest paszport 10-letni, zwany również paszportem zwykłym. Nazwa „10-letni” związana jest okresem, na jaki jest on wydawany. Do wydania paszportu zwykłego uprawniony jest właściwy wojewoda, konsul lub minister właściwy do spraw wewnętrznych. Posiadaczem paszportu może być każdy obywatel RP. Ważność paszport wynosi 10 lat, natomiast w przypadku wydania dokumentu małoletniemu, który nie ukończył 13. roku życia, ważność dokumentu zostaje

¹⁸⁹ Rozporządzenie z dnia 18 czerwca 2009 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie dokumentów paszportowych oraz trybu postępowania w przypadku ujawnienia fałszerstw lub wad w tych dokumentach oraz w sytuacji ich zniszczenia (Dz. U. z 2009 r., Nr 95, poz. 795).

¹⁹⁰ Rozporządzenie z dnia 23 czerwca 2009 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie ewidencji paszportowych i centralnej ewidencji (Dz. U. z 2009 r., Nr 99, poz. 836).

¹⁹¹ T. Goliński, op. cit., s. 32-33.

¹⁹² Ibidem, s. 35-36.

skrócona do 5 lat od daty jego wydania. Paszporty wydawane są na wniosek osoby pełnoletniej po wypełnieniu urzędowego wniosku, dostarczeniu wszystkich niezbędnych dokumentów, złożeniu cech biometrycznych oraz dokonaniu właściwej opłaty. W przypadku składania wniosku o paszport za granicą dodatkowo dołącza się odpis skrócony lub pełny akt urodzenia oraz odpis skrócony lub pełny polskiego aktu małżeństwa¹⁹³.

Tożsamość osoby składającej wniosek o wydanie paszportu ustala się: (1) w oparciu o wcześniej wydany dokument paszportowy lub ważny dowód osobisty; (2) w oparciu o dane zawarte w dostępnych dla organu paszportowego ewidencjach lub na podstawie innych dokumentów zawierających fotografię (w przypadku osób, które nie posiadają ważnego dowodu osobistego ani paszportu). Informację, na podstawie jakich dokumentów potwierdzono tożsamość oraz obywatelstwo danej osoby, zamieszcza się we wniosku o wydanie paszportu. Z uwagi na obecność danych biometrycznych złożenie wniosku a także jego odbiór dokumentu odbywa się osobiście. Sprawdzana jest wówczas zgodność ze stanem faktycznym danych osobowych i biometrycznych zamieszczonych w przygotowanym dokumencie. Dotychczasowy dokument zostaje anulowany (poprzez przedziurawienie całości książeczki z wyjątkiem ważnych wiz oraz przycięcie strony trzeciej) a następnie zwrócony wnioskodawcy¹⁹⁴. Potwierdzenie odbioru odbywa się poprzez wpisanie daty oraz złożenie własnoręcznego podpisu na wniosku o wydanie dokumentu lub kwestionariuszu paszportowym. Paszport w przeciwieństwie do dowodu osobistego jest dokumentem płatnym. Wszelkie opłaty przewidziane za wydanie dokumentów paszportowych uwzględnia rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 9 lutego 2010 r. w sprawie opłat za wydanie dokumentów paszportowych oraz ich zwrotu¹⁹⁵.

Ustawa o dokumentach paszportowych przewiduje w art. 9 liczne ulgi i zwolnienia z opłat za wydanie dokumentów paszportowych, jak również karę w wysokości 200% opłaty za wydanie paszportu, w przypadku gdy wymiana paszportu następuje z przyczyn zawinionych przez jego posiadacza (art. 10 a).

Zgodnie z art. 18 ustawy o dokumentach paszportowych w książeczce paszportowej umieszcza się następujące dane: imię i nazwisko, datę i miejsce urodzenia, obywatelstwo, płeć, wizerunek twarzy i podpis posiadacza, datę wydania i datę upływu ważności dokumentu paszportowego, serię i numer dokumentu paszportowego, numer PESEL, nazwę organu wydającego oraz dane biometryczne. W mikroprocesorze zatopionym w okładce dokumentu

¹⁹³ K. Czaplicki, op. cit., s. 164-165.

¹⁹⁴ Ibidem, s. 165-166.

¹⁹⁵ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 9 lutego 2010 r. w sprawie opłat za wydanie dokumentu paszportowego oraz ich zwrotu (Dz. U. Nr 25, poz. 126).

paszportowego zapisywane są dane personalne posiadacza dokumentu, jego zdjęcie oraz dwa obrazy odcisków palca. Zdjęcie zamieszczone w dokumentach paszportowych powinno spełniać normy ICAO i zgodnie z rozporządzeniem MSWiA z dnia 16 sierpnia 2010 r. w sprawie dokumentów paszportowych przedstawiać posiadacza dokumentu w pozycji naturalnej, patrzącego na wprost. Katalog danych zamieszczonych w paszporcie jest ograniczony w przypadku osób małoletnich. Zależy to od wieku, w jakim małoletni stara się o dokument¹⁹⁶.

Zmiana danych zapisanych na dokumencie paszportowym skutkować powinna niezwłocznym wystąpieniem o zmianę paszportu. Istnieje również możliwość uzyskania paszportu w trybie przyspieszonym tzn. uzyskanie go od ministra właściwego do spraw wewnętrznych, ze względu na ważny interes osoby uprawnionej do otrzymania paszportu. Chcąc uzyskać taki paszport każdy potencjalny interesant/wnioskodawca zobowiązany jest do szczegółowego opisu przyczyn starania się o taki paszport, dołączenia wszelkich dokumentów uprawniających do tego prawa np. rozkaz pilnego wyjazdu służbowego, zaświadczenie od lekarza prowadzącego leczenie osoby niemogącej uzyskać specjalistycznej pomocy lekarskiej w Polsce, kopia aktu zgonu osoby bliskiej zamieszkującej za granicą itp.¹⁹⁷.

B. Paszporty tymczasowe

Paszporty tymczasowe stanowią szczególną formą paszportu wydawanego przez wojewodów i konsulów: (1) osobom przebywającym za granicą, na czas oczekiwania na doręczenie paszportu sporządzonego w Rzeczypospolitej Polskiej; (2) osobom przebywającym czasowo w Rzeczypospolitej Polskiej i za granicą, na powrót do miejsca stałego pobytu; (3) osobom przebywającym w Rzeczypospolitej Polskiej i za granicą, w udokumentowanych nagłych przypadkach związanych z chorobą lub pogrzebem członka rodziny; (4) osobom przebywającym w Rzeczypospolitej Polskiej i za granicą, w udokumentowanych nagłych przypadkach związanych z prowadzoną działalnością zawodową; (5) osobom, od których pobranie odcisków palców jest fizycznie niemożliwe, zaś przeszkoda ta ma charakter czasowy¹⁹⁸. Jego podstawową funkcją jest czasowe zastąpienie paszportu zwykłego. W odróżnieniu od paszportów zwykłych, paszport ten nie zawiera cech biometrycznych oraz nie jest wyposażony w mikroprocesor. W szczególnie uzasadnionych przypadkach konsul: (1) może wydać na miesiąc paszport tymczasowy bez zamieszczania w

¹⁹⁶ K. Czaplicki, op. cit., s. 167-168.

¹⁹⁷ Ibidem, s. 168.

¹⁹⁸ I. M. Jankowska, Ochrona dokumentów tożsamości w polskim prawie karnym, „Studia Lubuskie” 2016, t. XII, s. 22-23.

nim numeru PESEL małoletniemu urodzonemu za granicą, obywatelowi polskiemu zamieszkałemu poza okręgiem konsularnym oraz obywatelowi polskiemu stale zamieszkałemu w okręgu konsularnym, któremu do chwili złożenia wniosku o paszport nie został nadany numer PESEL; (2) może odstąpić od zasady osobistego składania wniosku o paszport tymczasowy oraz jego osobistego odbioru np. w przypadku braku urzędu konsularnego w danym państwie lub trudnych warunków uniemożliwiających albo utrudniających osobiste stawienie się w urzędzie konsularnym. Organ wydający paszport tymczasowy, określając okres jego ważności (zwykle 12 miesięcy), uwzględnia przeznaczenie tego dokumentu, przy czym utrata ważności paszportu nie pozbawia jego posiadacza prawa do powrotnego przekroczenia granicy RP¹⁹⁹.

C. Paszporty dyplomatyczne

Paszport dyplomatyczny jest dokumentem przysługującym obywatelom polskim pełniącym służbę w placówkach zagranicznych lub organizacjach międzynarodowych i posiadającym stopień dyplomatyczny. Do jego otrzymania uprawnieni są również członkowie rodziny pracownika, o ile pozostają z nim we wspólnym gospodarstwie domowym i razem przemieszczają się za granicę lub też udają się do niego w celu odwiedzin. Dokument zawiera dane osobowe posiadacza, a także informacje na temat stopnia dyplomatycznego, funkcji, stanowiska lub jego tytułu²⁰⁰. Uprawnionym do wydawania paszportu dyplomatycznego organem jest minister właściwy do spraw zagranicznych, zaś organem sporządzającym paszport dyplomatyczny - minister właściwy do spraw wewnętrznych.

Paszport dyplomatyczny przysługuje: (1) Prezydentowi RP, Marszałkom i wicemarszałkom Sejmu i Senatu; Prezesowi i wiceprezesom Rady Ministrów, ministrom i wiceministrom, posłom i senatorom, w tym posłom wybranym do Parlamentu Europejskiego, Prezesowi i wiceprezesowi TK oraz sędziom TK, Prezesom SN i Prezesom NSA; (2) małżonkom powyższych osób, jeżeli towarzyszą im w podróży służbowej poza granicami Polski, z wyjątkiem małżonków posłów i senatorów; (3) dyplomatom, osobom skierowanym do pracy w organizacjach międzynarodowych; (4) innym osobom, jeżeli wynika to z umów międzynarodowych, których Polska jest stroną; (5) byłym Prezydentom RP, byłym Prezesom Rady Ministrów oraz byłym Ministrom Spraw Zagranicznych powołanym do pełnienia tych

¹⁹⁹ K. Czaplicki, op. cit., s. 173.

²⁰⁰ I. M. Jankowska, op. cit., s. 22-23.

funkcji po 24 sierpnia 1989 r. Paszport dyplomatyczny jest ważny przez okres w nim wskazany, jednakże nie dłużej niż 10 lat od daty jego wydania²⁰¹.

Zgodnie z rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 16 lipca 2010 r. w sprawie trybu i miejsca przechowywania paszportów dyplomatycznych i paszportów służbowych Ministerstwa Spraw Zagranicznych²⁰², paszporty dyplomatyczne przechowywane są w urzędzie obsługującym ministra właściwego do spraw zagranicznych, w placówkach zagranicznych, w urzędach obsługujących uprawnione organy administracji rządowej oraz w Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, Kancelarii Sejmu, Kancelarii Senatu, Trybunale Konstytucyjnym, Sądzie Najwyższym, Naczelnym Sądzie Administracyjnym, Biurze Ochrony Rządu oraz w Biurze Bezpieczeństwa Narodowego. Dokumenty te przechowywane są w odpowiednio zabezpieczonej przed włamaniem szafie metalowej lub w sejfie, w pomieszczeniu chronionym, kontrolowanym i odpowiednio zabezpieczonym przed dostępem osób nieuprawnionych. Nadzór pełni kierownik danego urzędu bądź upoważniony przez niego pracownik. Utrata prawa do posługiwania się paszportem dyplomatycznym skutkuje zwrotem dokumentu do urzędu obsługującego ministra właściwego do spraw zagranicznych przez kierownika jednostki uprawnionej do przechowywania danego paszportu dyplomatycznego²⁰³. Wzór paszportu dyplomatycznego określa rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 16 sierpnia 2010 r. w sprawie dokumentów paszportowych²⁰⁴.

D. Paszporty służbowe Ministerstwa Spraw Zagranicznych

Paszporty służbowe Ministerstwa Spraw Zagranicznych są dokumentami wzorowanymi na paszportach dyplomatycznych. Prawo do posiadania paszportu służbowego Ministerstwa Spraw Zagranicznych mają członkowie służby zagranicznej nieposiadający stopnia dyplomatycznego oraz inne osoby zatrudnione w placówce zagranicznej. Mogą z niego korzystać także członkowie ich rodzin, o ile pozostają we wspólnocie domowej lub przyjeżdżają w celu odwiedzin. Posługiwanie się zarówno jednym, jak i drugim dokumentem jest możliwe jedynie w czasie trwania podróży służbowej lub w związku z wykonywaniem

²⁰¹ K. Czaplicki, op. cit., s. 173-174.

²⁰² Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 16 lipca 2010 r. w sprawie trybu i miejsca przechowywania paszportów dyplomatycznych i paszportów służbowych Ministerstwa Spraw Zagranicznych (Dz. U. Nr 138, poz. 927).

²⁰³ K. Czaplicki, op. cit., s. 174-175.

²⁰⁴ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 16 sierpnia 2010 r. w sprawie dokumentów paszportowych (Dz. U. Nr 152, poz. 1026).

czynności służbowych poza granicami kraju. Okres ważności obu typów paszportu jest z góry określony i nie może przekroczyć 10 lat od daty wydania²⁰⁵.

I. M. Jankowska²⁰⁶ do odmian paszportu służbowego zalicza książeczkę żeglarską oraz kartę tożsamości. Pierwszy z wymienionych dokumentów to podstawowy dokument tożsamości marynarzy zatrudnionych na morskich statkach handlowych. Dokumentuje on również przebieg jego pracy, zawiera dane o jego stanie zdrowia oraz uprawnia go do przekroczenia granicy państwa polskiego. Drugi wydawany jest żołnierzom zawodowym i żołnierzom pełniącym służbę kandydacką wyjeżdżającym w celach służbowych za granicę.

3. Charakterystyka dokumentów stwierdzających tożsamość cudzoziemca

Zgodnie z art. 226 ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach obcokrajowcom wydawane są następujące dokumenty:

- 1) karta pobytu;
- 2) polski dokument podróży dla cudzoziemca;
- 3) polski dokument tożsamości cudzoziemca;
- 4) tymczasowy polski dokument podróży dla cudzoziemca;
- 5) dokument potwierdzający posiadanie zgody na pobyt tolerowany o nazwie „zgoda na pobyt tolerowany”.

Trzy, spośród wymienionych powyżej dokumentów, a mianowicie: karta pobytu; polski dokument tożsamości cudzoziemca; dokument potwierdzający posiadanie zgody na pobyt tolerowany o nazwie „zgoda na pobyt tolerowany” można zaliczyć do kategorii dokumentów stwierdzających tożsamość. Tożsamość cudzoziemca będą potwierdzały również dwa inne dokumenty: (1) tymczasowe zaświadczenie tożsamości cudzoziemca; (2) dokument podróży przewidywany w konwencji genewskiej dotyczącej statusu uchodźców. Wzory dokumentów wydawanych na podstawie ustawy o cudzoziemcach określa Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 29 kwietnia 2014 r. w sprawie dokumentów wydawanych cudzoziemcom²⁰⁷. Wszystkie te dokumenty produkowane są w Polskiej Wytwórni Papierów Wartościowych w Warszawie.

²⁰⁵ I. M. Jankowska, op. cit., s. 22-23.

²⁰⁶ Ibidem, s. 22-23.

²⁰⁷ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 29 kwietnia 2014 r. w sprawie dokumentów wydawanych cudzoziemcom (Dz. U. z 2014 r., poz. 589).

A. Karta pobytu

Karta pobytu wydawana jest cudzoziemcowi, któremu udzielono: (1) zezwolenia na pobyt czasowy - na czas udzielonego zezwolenia; (2) zezwolenia na pobyt stały - na 10 lat; (3) zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego UE - na 5 lat; (4) zgody na pobyt ze względów humanitarnych - na 2 lata. Kartę pobytu wydaje się również cudzoziemcowi, który uzyskał status uchodźcy (ważność 3 lata) i ochronę uzupełniającą w Polsce (ważność 2 lata). Karta ta potwierdza tożsamość cudzoziemca podczas jego pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz uprawnia, wraz z dokumentem podróży, do wielokrotnego przekraczania granicy bez konieczności uzyskania wizy.

Informacje znajdujące się w karcie pobytu analogicznie do większości dokumentów tożsamości zawierają: imię i nazwisko cudzoziemca, imiona jego rodziców, datę i miejsce urodzenia, adres zameldowania, obywatelstwo, numer PESEL, informacje o rodzaju wydanego zezwolenia oraz cechy osobowe - takie jak: zdjęcie, podpis, odciski palców, płeć, wzrost w centymetrach oraz kolor oczu. Karta zawiera też nazwę organu wydającego, datę wydania, datę upływu ważności. Od 2012 r. w karcie pobytu zamieszcza się adnotację o celu pobytu np. „Naukowiec” w przypadku zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony osobie będącej naukowcem, przybywającej lub przebywającej na terytorium RP celem prowadzenia badań naukowych na podstawie umowy o przejściu w celu realizacji projektu badawczego, zawartej z placówką naukową, zatwierdzoną przez ministra właściwego do spraw nauki²⁰⁸.

Karta pobytu ma formę poliwęglanowej, personalizowanej karty identyfikacyjnej. Wewnątrz niej umieszczony jest zespół mikroprocesora i anteny, umożliwiający zapis danych biometrycznych oraz komunikację w trybie bezstykowym z czytnikiem. Karta zawiera też szereg zabezpieczeń chroniących dokument przed fałszerstwem, umożliwiających weryfikację autentyczności dokumentu zarówno z perspektywy „zwykłego człowieka”, funkcjonariusza, jak i eksperta²⁰⁹.

B. Polski dokument tożsamości cudzoziemca

Polski dokument tożsamości wydawany jest cudzoziemcowi, nieposiadającemu dokumentu podróży, gdy nie jest możliwe otrzymanie przez niego innego dokumentu potwierdzającego tożsamość: (1) małoletniemu cudzoziemcowi urodzonemu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej i przebywającemu na tym terytorium bez opieki rodziców, jeżeli nie godzi to w interes Rzeczypospolitej Polskiej oraz przemawia za tym dobro dziecka; (2)

²⁰⁸ K. Czaplicki, op. cit., s. 60.

²⁰⁹ S. Ziółkowski, Polskie dokumenty dla cudzoziemców, „Człowiek i Dokumenty” 2016, nr 41, s. 41-42.

cudzoziemcowi, przebywającemu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na podstawie zaświadczenia dla domniemanych ofiar handlu ludźmi; (3) cudzoziemcowi, przebywającemu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej i nie posiadającemu żadnego obywatelstwa, jeżeli przemawia za tym interes Rzeczypospolitej Polskiej.

W tym miejscu należy dokonać zasadniczego rozróżnienia. Polski dokument tożsamości cudzoziemca potwierdza tożsamość cudzoziemca podczas jego pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, ale nie jego obywatelstwo. Nie uprawnia również cudzoziemca do przekroczenia granicy i jest ważny przez okres 1 roku od dnia wydania²¹⁰. W polskim dokumencie tożsamości cudzoziemca zamieszcza się następujące dane: imię i nazwisko oraz imiona rodziców, datę i miejsce oraz kraj urodzenia, adres zameldowania na pobyt stały lub czasowy, płeć; informacje o wzroście w centymetrach i kolorze oczu, nazwę organu wydającego dokument, datę wydania dokumentu, datę upływu okresu ważności dokumentu, fotografię i podpis posiadacza dokumentu, pouczenie o użyciu dokumentu oraz prawach, jakie przyznaje. W dokumencie tym zamieszczone są również dane biometryczne posiadacza dokumentu - wizerunek twarzy oraz odcisk palca²¹¹.

C. Dokument „zgoda na pobyt tolerowany”

Mianem „zgody na pobyt tolerowany” określany jest tytuł pobytowy udzielany cudzoziemcom, wobec których nie może zostać wydana decyzja o zobowiązaniu do powrotu. Cudzoziemcowi, któremu udzielono w Polsce zgody na pobyt tolerowany wydaje się dokument pod nazwą „zgoda na pobyt tolerowany”. Dokument ten, w okresie swojej ważności, potwierdza tożsamość cudzoziemca podczas jego pobytu w Polsce, lecz nie potwierdza ani obywatelstwa cudzoziemca ani nie uprawnia do przekroczenia granicy. Dokument jest wydawany przez komendanta oddziału Straży Granicznej lub komendanta placówki Straży Granicznej, który udzielił zgody na pobyt tolerowany na okres 2 lat od dnia jego wydania²¹².

W dokumencie „zgoda na pobyt tolerowany” zamieszczone są następujące dane: imię i nazwisko cudzoziemca, imiona jego rodziców, datę i miejsce oraz kraj urodzenia, adres zameldowania na pobyt stały lub czasowy, informacje o obywatelstwie, płci, wzroście i kolorze oczu, numer PESEL, nazwę organu wydającego dokument, datę wydania dokumentu i datę upływu okresu ważności dokumentu, fotografię, podpis oraz obraz linii papilarnych

²¹⁰ Ibidem, s. 43.

²¹¹ K. Czaplicki, op. cit., s. 65.

²¹² S. Ziółkowski, op. cit., s. 43.

cudzoziemca. Dokument ten zawiera również pouczenie o stosowaniu dokumentu oraz informację, że dokument ten nie potwierdza obywatelstwa ani nie uprawnia do przekraczania granicy. Skutkiem odmowy złożenia odcisków linii papilarnych podczas składania wniosku o wydanie dokumentu jest również odmowa wszczęcia postępowania w sprawie wydania dokumentu „zgoda na pobyt tolerowany”²¹³.

Oba powyższe dokumenty mają formę poliwęglanowej personalizowanej karty identyfikacyjnej. Ujednolicony blankiet zawiera szereg zabezpieczeń chroniących dokument przed fałszerstwem i umożliwiających weryfikację jego autentyczności²¹⁴.

D. Tymczasowe zaświadczenie tożsamości cudzoziemca

Tymczasowe zaświadczenie tożsamości cudzoziemca wydawane jest na podstawie ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej²¹⁵. Uzyskać je może cudzoziemiec ubiegający się o nadanie mu statusu uchodźcy. Dokument ten potwierdza legalny pobyt cudzoziemca w Polsce na czas całej procedury oraz jego tożsamość. Wzór dokumentu określa Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 17 kwietnia 2014 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie tymczasowego zaświadczenia tożsamości cudzoziemca²¹⁶.

E. Genewski dokument podróży

Prawo do otrzymania tzw. genewskiego dokumentu podróży uzyskuje cudzoziemiec, któremu został nadany status uchodźcy. Jest to po pierwsze, dokument potwierdzający posiadanie przez cudzoziemca statusu uchodźcy wystawiony przez polskie władze, po drugie dokument pełniący funkcję jego paszportu. Dokument ten wydawany jest na podstawie ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej²¹⁷ na okres 2 lat i w tym okresie jest uznawany przez wszystkie państwa będące sygnatariuszami Konwencji Genewskiej. Wzór tego dokumentu określa

²¹³ K. Czaplicki, op. cit., s. 68-69.

²¹⁴ S. Ziółkowski, op. cit., s. 43-44.

²¹⁵ Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2019 r., poz. 1666, 2020, z 2020 r., poz. 322).

²¹⁶ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 17 kwietnia 2014 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie tymczasowego zaświadczenia tożsamości cudzoziemca (Dz. U. z 2014 r., poz. 532).

²¹⁷ Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2019 r., poz. 1666, 2020, z 2020 r., poz. 322).

Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 23 czerwca 2009 r. w sprawie dokumentu podróży przewidzianego w Konwencji Genewskiej²¹⁸.

Genewski dokument podróży posiada formę książeczki, zawierającej 40 stron wizowych oraz kartę do personalizacji, zespół mikroprocesora i anteny, służący do zapisu i odczytu danych biometrycznych, takich jak wizerunek twarzy i obraz linii papilarnych. System zabezpieczeń zastosowany w tym dokumencie, chroniących przed fałszerstwem a także jego wzór graficzny, jest ujednolicony dla wszystkich dokumentów paszportowych. Różni się jedynie kolorystyką okładki i szatą graficzną²¹⁹.

4. Szczególne dokumenty tożsamości

Do kategorii szczególnych rodzajów dokumentów tożsamości można zaliczyć dokumenty, umożliwiające identyfikację osoby, dla której zostały wydane, pełniących określoną służbę lub zawód, czyli żołnierska karta tożsamości oraz książeczka żeglarska.

A. Żołnierskie karty tożsamości wydawane na podstawie art. 54a ust. 1 ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej

Na podstawie art. 54a ust. 1 ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej²²⁰ organy wojskowe wyposażają w karty i tabliczki tożsamości: (1) żołnierzy w czynnej służbie wojskowej oraz osoby pełniące służbę w jednostkach zmilitaryzowanych przydzielonych do Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, cywilny personel medyczno-sanitarny Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, osoby cywilne towarzyszące Siłom Zbrojnym Rzeczypospolitej Polskiej, personel organizacji „Polski Czerwony Krzyż” i innych ochotniczych organizacji pomocy, osoby cywilne wykonujące czynności duszpasterskie oraz inne osoby określone prawem międzynarodowym (2) żołnierzy w czynnej służbie wojskowej wyjeżdżającym w celach służbowych za granicę.

W kartach tożsamości zamieszcza się odpowiednio:

- 1) nazwisko i imię (imiona) posiadacza karty;
- 2) datę urodzenia posiadacza karty;
- 3) stopień wojskowy i oznaczenie książeczki wojskowej posiadacza karty;
- 4) numer PESEL posiadacza karty;

²¹⁸ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 23 czerwca 2009 r. w sprawie dokumentu podróży przewidzianego w Konwencji Genewskiej (Dz. U. z 2009 r., Nr 99, poz. 835).

²¹⁹ S. Ziółkowski, op. cit., s. 47-48.

²²⁰ Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2019 r., poz. 1541, 2020, z 2020 r. poz. 374).

- 5) rodzaj służby (status) posiadacza karty;
- 6) grupę krwi posiadacza karty;
- 7) fotografię i podpis posiadacza karty;
- 8) suchy odcisk pieczęci urzędowej organu wystawiającego kartę;
- 9) nazwę państwa wystawiającego kartę;
- 10) serię i numer karty;
- 11) elementy zabezpieczające kartę.

Szczegółowe regulacje dotyczące kart tożsamości zamieszczone są w Obwieszczeniu Ministra Obrony Narodowej z dnia 31 sierpnia 2018 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Obrony Narodowej w sprawie kart i tabliczek tożsamości wydawanych żołnierzom zawodowym i żołnierzom pełniącym służbę kandydacką²²¹.

B. Żołnierskie karty tożsamości wydawane na podstawie art. 137c ust. 1 ustawy z dnia 11 września 2003 r. o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych

Na podstawie art. 137c ust. 1 ustawy z dnia 11 września 2003 r. o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych²²², karty tożsamości wydawane są: (1) żołnierzom zawodowym i żołnierzom pełniącym służbę kandydacką; (2) żołnierzom zawodowym i żołnierzom pełniącym służbę kandydacką wyjeżdżającym w celach służbowych za granicę, stanowiąc dowód tożsamości, o którym mowa w art. III ust. 2 lit. a Umowy między Państwami - Stronami Traktatu Północnoatlantyckiego dotyczącej statusu ich sił zbrojnych, sporządzonej w Londynie dnia 19 czerwca 1951 roku²²³; (3) żołnierzom zawodowym i żołnierzom pełniącym służbę kandydacką wyjeżdżającym w celach służbowych za granicę.

W kartach tożsamości wydawanych żołnierzom zawodowym i żołnierzom pełniącym służbę kandydacką zamieszczone są następujące dane:

- 1) nazwisko i imię (imiona);
- 2) datę urodzenia;
- 3) stopień wojskowy i oznaczenie wojskowego dokumentu osobistego;
- 4) numer PESEL;
- 5) rodzaj służby wojskowej;

²²¹ Obwieszczenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 31 sierpnia 2018 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Obrony Narodowej w sprawie kart i tabliczek tożsamości wydawanych żołnierzom zawodowym i żołnierzom pełniącym służbę kandydacką (Dz. U. z 2018 r., poz. 1775).

²²² Ustawa z dnia 11 września 2003 r. o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych (Dz. U. z 2014 r., poz. 502). (Dz. U. z 2010 r., Nr 90, poz. 593, z późn. zm.).

²²³ Umowy między Państwami – Stronami Traktatu Północnoatlantyckiego dotyczącej statusu ich sił zbrojnych, sporządzonej w Londynie dnia 19 czerwca 1951 r. ((Dz. U. z 2000 r., Nr 21, poz. 257 oraz z 2008 r., Nr 170, poz. 1052).

- 6) grupę krwi;
- 7) fotografię i podpis żołnierza;
- 8) suchy odcisk pieczęci organu wystawiającego;
- 9) nazwę państwa wystawiającego;
- 10) serię i numer;
- 11) elementy zabezpieczające.

Rodzaje oraz wzory kart i tabliczek tożsamości wydawanych żołnierzom zawodowym i żołnierzom pełniącym służbę kandydacką określone zostały w drodze rozporządzenia Ministra Obrony Narodowej²²⁴. Rozporządzenie to w § 2. 1. wskazuje na dwa rodzaje kart tożsamości: (1) poliwęglanowe; (2) papierowe. Kartę tożsamości wydaje się wraz z tabliczką tożsamości (§ 4). Papierowe karty tożsamości wydawane są w razie ogłoszenia mobilizacji i w czasie wojny żołnierzom, nie posiadającym poliwęglanowych kart tożsamości, przez Szefa komórki organizacyjnej Ministerstwa Obrony Narodowej właściwej w sprawach organizacji i uzupełnień, na wniosek dowódcy jednostki wojskowej.

C. Książeczka żeglarska

Książeczka żeglarska jest dokumentem rzadko wymienianym wśród dokumentów stwierdzających tożsamość, gdyż zdaniem K. Banasik nie kojarzy się ona z dokumentem o takim charakterze, zaś wiedza na jej temat oraz wiążących się z nią uprawnień nie jest w społeczeństwie powszechnie znana²²⁵.

O jej przynależności do dokumentów tożsamości stanowi art. 7 ust. 1 ustawy z dnia 5 sierpnia 2015 r. o pracy na morzu²²⁶, zgodnie z którym książeczka żeglarska jest dokumentem osobistym marynarza, poświadczającym jego tożsamość, dokumentującym przebieg jego zatrudnienia na statkach oraz uprawniającym do przekraczania granicy Rzeczypospolitej Polskiej. Powyższy przepis w ust. 2 przewiduje, że marynarz, będący obywatelem polskim, może wrócić na podstawie książeczki żeglarskiej do kraju w okresie 12 miesięcy od dnia utraty jej ważności. Książeczka ta przypomina paszport i tak jak on jest dokumentem poświadczającym tożsamość marynarza. Książeczkę żeglarską wystawia dyrektor urzędu morskigo (art. 10) marynarzom, rybakom oraz uczniom odbywającym praktyki na statkach lub konsul Rzeczypospolitej Polskiej, poza granicami Rzeczypospolitej

²²⁴ Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 22 maja 2014 r. w sprawie kart i tabliczek tożsamości wydawanych żołnierzom zawodowym i żołnierzom pełniącym służbę kandydacką (Dz. U. z 2014 r., poz. 810.).

²²⁵ K. Banasik, op. cit., s. 110.

²²⁶ Ustawa z dnia 5 sierpnia 2015 r. o pracy na morzu (Dz. U. z 2015 r., poz. 1569, Dz. U. z 2019 r., poz. 1889, 2197).

Polskiej w przypadku jej utraty, zniszczenia albo upływu terminu ważności jednakże tylko na czas określonej podróży morskiej. Konsul przed wystawieniem książeczki może zażądać informacji o posiadaczu książeczki od właściwego dyrektora urzędu morskiego. Książeczka żeglarska wystawiana jest na okres 10 lat. Ciekawostką jest, że w książeczkach żeglarskich, podobnie jak w starych książeczkowych dowodach osobistych, można dokonywać wpisów i adnotacji urzędowych, poświadczonych każdorazowo datą, podpisem, pieczęcią uprawnionej osoby dotyczących: posiadacza książeczki żeglarskiej, kwalifikacji zawodowych uprawniających do pracy na morskich statkach handlowych, danych o statku, na którym dana osoba jest zatrudniona bądź też odbywa praktyki, danych o czasie zatrudnienia na statku, a także stanu zdrowia posiadacza oraz terminu ważności książeczki²²⁷. Wzór książeczki żeglarskiej, z uwzględnieniem postanowień Konwencji nr 108 Międzynarodowej Organizacji Pracy dotyczącej krajowych dowodów tożsamości marynarzy, przyjętej w Genewie dnia 13 maja 1958 r.²²⁸, mając na względzie konieczność zapewnienia identyfikacji posiadacza książeczki żeglarskiej, sprawność prowadzonego postępowania oraz zapewnienie ochrony przetwarzanych danych został określony w rozporządzeniu Ministra Gospodarki Morskiej i Żeglugi Śródlądowej z dnia 30 maja 2016 r. w sprawie książeczki żeglarskiej²²⁹.

Szczególnymi dokumentami, służącymi na czas określony jako dokumenty tożsamości są m.in.: (1) dokumenty wydawane członkom misji dyplomatycznych i urzędów konsularnych państw obcych oraz innym osobom zrównanym z nimi na podstawie ustaw, umów lub powszechnie ustalonych zwyczajów międzynarodowych, a także dokumenty wydawane członkom ich rodzin pozostającym z nimi we wspólnocie domowej na podstawie art. 61 ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach; (2) dokument wydawany obywatelowi Unii Europejskiej na podstawie art. 48 ust. 1 ustawy z dnia 14 lipca 2006 r. o wjeździe na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, pobycie oraz wyjeździe z tego terytorium obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej i członków ich rodzin (Dz. U. z 2017 r. poz. 900 oraz z 2018 r. poz. 650); (3) dokumenty wydawane członkowi rodziny obywatela Unii Europejskiej na podstawie art. 30 ust. 1 oraz art. 48 ust. 2 ustawy z dnia 14 lipca 2006 r. o wjeździe na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, pobycie oraz wyjeździe z tego terytorium obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej i członków ich rodzin.

Wykaz dokumentów stwierdzających tożsamość przedstawia poniższa tabela nr 2.

²²⁷ K. Czaplicki, op. cit., s. 73.

²²⁸ Konwencja nr 108 Międzynarodowej Organizacji Pracy dotycząca krajowych dowodów tożsamości marynarzy, przyjęta w Genewie dnia 13 maja 1958 r. (Dz. U. z 1994 r., poz. 501).

²²⁹ Rozporządzenie Ministra Gospodarki Morskiej i Żeglugi Śródlądowej z dnia 30 maja 2016 r. w sprawie książeczki żeglarskiej (Dz. U. z 2016 r., poz. 810).

Tabela nr 2. Dokumenty stwierdzające tożsamość

Dokumenty stwierdzające tożsamość		
Obywateli polskich	Cudzoziemców	Szczególne rodzaje dokumentów
dowód osobisty	karta pobytu	karta tożsamości (żołnierska karta tożsamości)
Dokument paszportowy: - paszport zwykły 10-letni - paszport tymczasowy - paszport dyplomatyczny - paszport służbowy Ministerstwa Spraw Zagranicznych	polski dokument tożsamości cudzoziemca	książeczka żeglarska
	dokument „zgoda na pobyt tolerowany”	
	tymczasowe zaświadczenie tożsamości cudzoziemca	
	dokument podróży przewidziany w konwencji genewskiej dotyczącej statusu uchodźców	

Źródło: Opracowanie własne

Dokumenty stwierdzające tożsamość pełnią doniosłą funkcję w obrocie prawnym, gdyż są wystawiane przez państwo i stanowią tożsamość określonej osoby, a zatem dotyczą okoliczności podstawowych i najważniejszych. Z uwagi na brak jednolitego stanowiska, odnoszącego się do treści i zakresu pojęcia, mianem dokumentu tożsamości określa się najczęściej wszelkiego rodzaju dokumenty, które stwierdzają tożsamość określonej osoby, a ich funkcja polega na urzędowym potwierdzeniu danych w nich zawartych. Dokumentem takim jest ten, co do którego ustawa stanowi, że stwierdza on lub poświadcza tożsamość osoby. W obecnie obowiązującym systemie prawnym do dokumentów stwierdzających tożsamość obywateli polskich należą: dowód osobisty i dokument paszportowy; dokumentami potwierdzającymi tożsamość cudzoziemca będzie: karta pobytu, polski dokument tożsamości cudzoziemca, tymczasowe zaświadczenie tożsamości cudzoziemca oraz dokument „zgoda na pobyt tolerowany”, genewski dokument tożsamości. Do kategorii szczególnych dokumentów tożsamości należy zaliczyć: książeczkę żeglarską oraz kartę tożsamości (żołnierską kartę tożsamości).

§ 3. Rodzaje dokumentów poświadczających tożsamość

W literaturze podkreśla się różnicę pomiędzy dokumentem stwierdzającym tożsamość lub prawo osoby a dokumentem pozwalającym stwierdzić tożsamość lub prawo. W przypadku tego drugiego nie chodzi o stwierdzenie tożsamości lub prawa, a o stwierdzenie

uprawnień osoby²³⁰. Dokumenty takie jak prawo jazdy, akt urodzenia i małżeństwa oraz wszelkiego typu legitymacje służbowe, szkolne, studenckie i ubezpieczeniowe, choć uwzględniają dane osobowe swoich posiadaczy i mogą stanowić podstawę do ustalenia ich tożsamości, to jednak „z punktu widzenia obowiązującego prawa nie mają charakteru dokumentów stwierdzających tożsamość danej osoby”²³¹. Przyczyn tego stanu rzeczy należy upatrywać w fakcie, że głównym ich celem jest potwierdzenie uprawnień konkretnej osoby do określonych świadczeń i czynności²³².

1. Pojęcie dokumentów poświadczających tożsamość

Dokumenty poświadczające tożsamość to dokumenty pozwalające na ustalenie tożsamości, ale nie na jej stwierdzenie. Służą ku temu różne dokumenty wymienione m. in. w ustawie o dokumentach urzędowych. Pomimo, iż dokumenty te zawierają dane dotyczące tożsamości ich posiadacza, to jednak ich funkcja w obrocie prawnym jest inna aniżeli potwierdzanie tożsamości. Ich rolą jest wykazanie pewnych uprawnień osoby, na którą dany dokument został wystawiony. Do takich dokumentów można zaliczyć m. in. wszelkiego rodzaju legitymacje służbowe, legitymacje szkolne bądź studenckie i legitymacje biblioteczne oraz podobne dokumenty ze zdjęciem. Wiele wątpliwości i sporów w doktrynie budziła kwestia zakwalifikowania prawo jazdy, do dokumentów poświadczających lub stwierdzających tożsamość, niemniej jednak dowiedziono, że zgodnie z art. 4 ust. 1 ustawy z dnia 5 stycznia 2011 r. o kierujących pojazdami²³³ - prawo jazdy jest dokumentem stwierdzającym posiadanie uprawnienia do kierowania pojazdami wymienionymi w tym przepisie. Ponieważ prawo jazdy jest dokumentem jedynie stwierdzającym, że danej osobie, której dokument jest przypisany, przysługuje określone uprawnienie to tym samym prawo jazdy nie jest dokumentem stwierdzającym tożsamość, a jedynie dokumentem pozwalającym na ustalenie tożsamości, a więc takim, który potwierdza inne okoliczności, ale jednocześnie zawiera dane pozwalające na ustalenie tożsamości²³⁴. A zatem prawo jazdy, co prawda pozwala ustalić tożsamość osoby, ale co wynika z art. 5 ustawy z dnia 5 stycznia 2011 r. o kierujących pojazdami, jego istotą jest stwierdzenie uprawnienia do kierowania pojazdem silnikowym.

²³⁰ R. Zawłocki, (w:) A. Wąsek, R. Zawłocki (red.), Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Komentarz do artykułów 222-316, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2010, s. 844.

²³¹ A. Zoll (red.), Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz, t. 2, Wyd. Zakamycze, Kraków 1999, s. 1051 i n.

²³² J. Błachut, Dokument jako przedmiot ochrony prawnokarnej, Wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2011, s. 99.

²³³ Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. o kierujących pojazdami (Dz. U. z 2017 r., poz. 978, z późn. zm.).

²³⁴ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 grudnia 2012 r., (III KK 45/12, KZS 2013/10/43).

V. Konarska - Wrzosek mianem dokumentów poświadczających tożsamość określa dokumenty, stanowiące potwierdzenie przynależności posiadacza do określonej grupy, np. legitymacja ubezpieczeniowa, legitymacja studencka itd., które bywają też określane mianem dokumentów pozwalających na ustalenie tożsamości²³⁵. A zatem mianem dokumentów poświadczających tożsamość należy nazwać dokumenty potwierdzające określone uprawnienia w obrocie prawnym. Polskie organy państwowe i samorządowe wydają wiele dokumentów, których podstawowym celem jest potwierdzenie określonych uprawnień (np. prawo jazdy, licencja maszynisty czy legitymacja funkcjonariusza Policji).

2. Rodzaje dokumentów poświadczających tożsamość

W przeciwieństwie do dokumentów stwierdzających tożsamość w odniesieniu do dokumentów poświadczających tożsamość określenie ich rodzajów jest dość kłopotliwe i trudne. Liczba tych dokumentów jest dość znaczna. Na podstawie ustawy o dokumentach publicznych do tego typu dokumentów zaliczyć można następujące kategorie dokumentów: certyfikaty, legitymacje: służbowe, szkolne itp., prawa wykonywania zawodu/zaświadczenia o prawie wykonywania zawodu/licencji na wykonywanie zawodu, prawo jazdy, dowody rejestracyjne, świadectwa, dyplomy ukończenia, identyfikatory, Karty Dużej Rodziny, karty biblioteczne, karty miejskie.

Zestawienie dokumentów zawiera tabela nr 3.

Tabela nr 3. Dokumenty poświadczające tożsamość

Dokumenty poświadczające tożsamość	
Typ/kategoria dokumentu	Rodzaj dokumentu
Legitymacje: - służbowe	legitymacje służbowe: funkcjonariuszy Policji, funkcjonariuszy Straży Granicznej, funkcjonariuszy Służby Ochrony Państwa, funkcjonariuszy Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, funkcjonariuszy Agencji Wywiadu, funkcjonariuszy Centralnego Biura Antykorupcyjnego, funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego i żołnierzy zawodowych wyznaczonych na stanowiska służbowe w Służbie Kontrwywiadu Wojskowego, funkcjonariuszy Służby Wywiadu Wojskowego i żołnierzy zawodowych wyznaczonych na stanowiska służbowe w Służbie Wywiadu Wojskowego, funkcjonariuszy i pracowników Służby Więziennej, funkcjonariuszy Służby Celno-Skarbowej, osób zatrudnionych w jednostkach organizacyjnych Krajowej Administracji Skarbowej, inspektorów Inspekcji Transportu Drogowego żołnierzy Żandarmerii Wojskowej legitymacja służbowa sędziego legitymacja służbowa inspektora dozoru jądrowego

²³⁵ R. A. Stefański, op. cit., s. 20–21; V. Konarska-Wrzosek, (w:) V. Konarska-Wrzosek (red.), Kodeks karny. Komentarz, Wyd. II, Wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 1227-29.

<p>- szkolne</p> <p>- inne</p>	<p>legitymacja instruktora legitymacja egzaminatora legitymacja służbowa nauczyciela legitymacja służbowa strażaka legitymacja emeryta-rencisty legitymacja emeryta-rencisty policyjnego legitymacja emeryta-rencisty wojskowego legitymacja weterana oraz legitymacja weterana poszkodowanego legitymacja służbowa strażnika Państwowej Straży Rybackiej</p> <p>legitymacja studencka legitymacja szkolna legitymacja przedszkolna dla dzieci niepełnosprawnych</p> <p>legitymacja dokumentująca niepełnosprawność lub stopień niepełnosprawności legitymacja posiadacza broni oraz legitymacja posiadacza terminowego pozwolenia na broń legitymacja osoby dopuszczonej do posiadania broni legitymacja osoby deportowanej do pracy przymusowej lub osadzonej w obozie pracy przez III Rzeszę lub Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich legitymacja działacza opozycji antykomunistycznej lub osoby represjonowanej z powodów politycznych legitymacja członka Korpusu Weteranów Walk o Niepodległość Rzeczypospolitej Polskiej</p>
<p>Certyfikaty</p>	<p>certyfikat członka załogi statku powietrznego certyfikat jednostki obsługi technicznej i napraw (AMO - Approved Maintenance Organization) certyfikat zarządzania ciągłą zdadnością do lotu (CAMO - Continuing Airworthiness Management Organisation) certyfikat operatora kontroli bezpieczeństwa certyfikat operatora kontroli certyfikat inspektora lotnictwa cywilnego certyfikat instytucji zapewniającej służby żeglugi powietrznej certyfikat przewoźnika lotniczego (AOC - Air Operation Certificate) certyfikat usług lotniczych (AWC - Aerial Works Certificate) certyfikat agenta obsługi naziemnej (AHAC - Airport Handling Agent Certificate)</p>
<p>Prawa wykonywania zawodu</p> <p>Zaświadczenia i zezwolenia o prawie wykonywania zawodu</p>	<p>prawo wykonywania zawodu lekarza prawo wykonywania zawodu lekarza dentyści prawo wykonywania zawodu farmaceuty prawo wykonywania zawodu fizjoterapeuty prawo wykonywania zawodu pielęgniarki lub prawo wykonywania zawodu położnej oraz ograniczone prawo wykonywania zawodu pielęgniarki i ograniczone prawo wykonywania zawodu położnej prawo wykonywania zawodu diagnosty laboratoryjnego</p> <p>zaświadczenie o prawie wykonywania zawodu lekarza weterynarii zaświadczenie na wykonywanie publicznego transportu zbiorowego zaświadczenie o wpisie do ewidencji wykładowców zaświadczenie o wpisie do ewidencji instruktorów techniki jazdy (świadectwo instruktora techniki jazdy) zaświadczenie potwierdzające wpis na listę rzeczoznawców samochodowych zaświadczenie stwierdzające charakter, okres i rodzaj działalności wykonywanej w Rzeczypospolitej Polskiej oraz zawierające informacje o doświadczeniu zawodowym nabytym podczas wykonywania tej działalności na własny rachunek oraz podczas zatrudnienia przy jej wykonywaniu, w tym w charakterze kierownika przedsiębiorstwa zaświadczenie o dokonaniu wpisu na listę kwalifikowanych pracowników ochrony fizycznej oraz zaświadczenie o dokonaniu wpisu na listę kwalifikowanych pracowników zabezpieczenia technicznego zezwoleń na wykonywanie zawodu przewoźnika drogowego zezwoleń na wykonywanie regularnych przewozów osób w krajowym transporcie drogowym</p>

<p>Licencje na wykonywanie zawodu</p>	<p>zezwolenie na wykonywanie regularnych specjalnych przewozów osób w krajowym transporcie drogowym zezwolenie ministra właściwego do spraw transportu, zezwolenie na wykonywanie przewozów regularnych i przewozów regularnych specjalnych w międzynarodowym transporcie drogowym, zezwolenie na wykonywanie przewozów okazjonalnych w międzynarodowym transporcie drogowym zezwolenie na wykonywanie przewozów wahadłowych w międzynarodowym transporcie drogowym zezwolenie na kierowanie pojazdem uprzywilejowanym, zezwolenie na kierowanie pojazdem przewożącym wartości pieniężne zezwolenie na przejazd pojazdu nienormatywnego zezwolenie na wykonywanie operacji specjalistycznych wysokiego ryzyka (SPO HR) pozwolenia i dokumenty uprawniające do przywozu, wywozu środków odurzających, substancji psychotropowych lub prekursorów kategorii I pozwolenie na kierowanie tramwajem</p> <p>licencja maszynisty licencja wspólnotowa licencja na wykonywanie krajowego transportu drogowego w zakresie przewozu osób samochodem osobowym licencja na wykonywanie krajowego transportu drogowego w zakresie przewozu osób pojazdem samochodowym przeznaczonym konstrukcyjnie do przewozu powyżej 7 i nie więcej niż 9 osób łącznie z kierowcą licencja na wykonywanie transportu drogowego w zakresie pośrednictwa przy przewozie rzeczy licencja na wykonywanie krajowego transportu drogowego w zakresie przewozu osób taksówką licencja na wykonywanie krajowego transportu drogowego osób licencja na wykonywanie krajowego transportu drogowego rzeczy licencja członka personelu lotniczego licencja na wykonywanie przewozów kolejowych osób lub rzeczy albo na świadczenie usług trakcyjnych licencja detektywa licencja doradcy restrukturyzacyjnego</p>
<p>Prawo jazdy, dowody rejestracyjne</p>	<p>prawo jazdy międzynarodowe prawo jazdy profesjonalny dowód rejestracyjny oraz dowód rejestracyjny pojazdu karta pojazdu dowody rejestracyjne pojazdów Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, Służby Ochrony Państwa, Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Straży Granicznej, Służby Wywiadu Wojskowego, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Krajowej Administracji Skarbowej wykorzystywane przez Służbę Celno-Skarbową dokument rejestracyjny statku żeglugi śródlądowej i czasowy dokument rejestracyjny statku żeglugi śródlądowej</p>
<p>Świadectwa</p>	<p>świadectwo eksperta ADN, eksperta ADN do spraw przewozu gazów i eksperta ADN do spraw przewozu chemikaliów świadectwo dojrzałości, aneks do świadectwa dojrzałości oraz zaświadczenie o wynikach egzaminu maturalnego świadectwo dyplomowanego specjalisty świadectwo dyplomowanego specjalisty technologa świadectwo kwalifikacji zawodowej świadectwo kierowcy świadectwo zdatności w zakresie hałasu świadectwo zdatności do lotu Europejskiej Agencji Bezpieczeństwa Lotniczego (EASA) świadectwo zdatności do lotu wydawane przez Prezesa Urzędu Lotnictwa Cywilnego, ograniczone świadectwo zdatności do lotu świadectwo zdatności do lotu (UCL)</p>

	świadectwo uznania unijne świadectwo zdolności żeglugowej tymczasowe unijne świadectwo zdolności żeglugowej świadectwo zdolności żeglugowej uproszczone świadectwo zdolności żeglugowej świadectwa ukończenia szkół świadectwa ukończenia szkół artystycznych i dyplomy szkół artystycznych świadectwa potwierdzające kwalifikację w zawodzie i dyplomy potwierdzające kwalifikacje zawodowe świadectwo ukończenia kursu kwalifikacyjnego świadectwo nadania uprawnień zawodowych w zakresie szacowania nieruchomości świadectwo czeladnicze, dyplom mistrzowski i zaświadczenie o zdaniu egzaminu sprawdzającego świadectwo złożenia Lekarskiego Egzaminu Końcowego oraz świadectwo złożenia Lekarsko-Dentystycznego Egzaminu Końcowego
Dyplomy ukończenia	dyplom ukończenia studiów dyplom uzyskania tytułu specjalisty dyplom pielęgniarki specjalisty, dyplom pielęgniarza specjalisty, dyplom położnej specjalisty oraz dyplom położnego specjalisty, dyplom uzyskania tytułu specjalisty w dziedzinach weterynarii, dyplom uzyskania tytułu specjalisty w dziedzinach mających zastosowanie w ochronie zdrowia
Karty i identyfikatory	Karty Dużej Rodziny karty biblioteczne karty miejskie europejska karta broni palnej karta rejestracyjna broni Karta Polaka karta/y do tachografu karta parkingowa
Inne	wypisy, odpisy i wyciągi dokumentów obejmujących czynności notarialne wpis w paszporcie naklejka wizowa dokumenty poświadczające uprawnienie do korzystania z ulgowych przejazdów dokument potwierdzający przysługujące uprawnienia osoby poszkodowanej poza granicami państwa

Źródło: Opracowanie własne

Dokumenty poświadczające tożsamość najczęściej wykorzystywane są podczas czynności legitymowania. W znaczeniu słownikowym legitymować oznacza „sprawdzać urzędowo czyjeś dokumenty”²³⁶.

Legitymowanie jest czynnością administracyjno - porządkową służącą potwierdzeniu tożsamości osoby. Obejmuje: (1) potwierdzenie cech osobowościowych (poprzez porównanie wyglądu osoby z jej wizerunkiem w dokumencie) oraz (2) potwierdzenie danych osobowych (poprzez przepytanie osoby w zakresie danych zawartych w dokumencie). Skuteczność tej czynności zależy od faktycznego dzierżenia dokumentu przez policjanta i sprawdzenia jego autentyczności a tym samym potwierdzenia tożsamości osoby posługującej się tym dokumentem. Podstawą prawną czynności jest uprawnienie wskazane w art. 15 ustawy o

²³⁶ M. Szymczak (red.), Słownik języka polskiego, t. II., Wyd. PWN, Warszawa 1979, s. 20.

Policji²³⁷, który daje policjantowi prawo legitymowania, a w przypadku odmowy przekazania dokumentu do weryfikacji i potwierdzenia tożsamości ma zastosowanie art. 65 § 2 Kodeksu wykroczeń. Obowiązujące prawo nakłada na legitymowanego obowiązek przekazania (wręczenia) posiadanego dokumentu (dokumentów) policjantowi. W celu właściwej weryfikacji tożsamości osoby jak również legalności dokumentu (dokumentów) jakim się osoba legitymowana posługuje, funkcjonariusze: (1) stwierdzają faktyczną zgodność cech osobowościowych człowieka z jego wizerunkiem, personaliami i danymi zawartymi w dokumencie oraz (2) sprawdzają zabezpieczenia dokumentu (przy wykorzystaniu z wzorów dokumentów i informacji o zabezpieczeniach, urządzeń technicznych oraz pomocy specjalistów).

Warto zauważyć, że art. 65 § 2 k.w. nie posługuje się sformułowaniem „dokument stwierdzający tożsamość”, ale „dokument co do tożsamości własnej”, co oznacza, że zgodnie z prawem policjant może ustalić tożsamość osoby legitymowanej m.in. także na podstawie innego niż dowód osobisty czy paszport, niebudzącego wątpliwości dokumentu, zaopatrzonego w fotografię i oznaczonego numerem lub serią, a zatem innym dokumentem poświadczającym tożsamość. Zgodnie z art. 15 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji policjant ma prawo legitymować osobę w celu ustalenia jej tożsamości²³⁸.

Poświadczenie jest to oficjalna akceptacja czegoś, jakiegoś faktu lub stanu rzeczy, zachodząca przy dokonywaniu niektórych czynności m.in. podczas legitymowania się poświadczonymi dokumentami albo też dokonania czynności w szczególnej formie, np. z poświadczeniem własnoręcznego podpisu. Do pozyskania wiedzy na temat tożsamości danej osoby nie zawsze konieczny jest zatem dokument stwierdzający tożsamość. Do czynności legitymowania wystarczającymi dokumentami są dokumenty poświadczające tożsamość jak np. prawo jazdy. Waga cel i rodzaj sprawy przesądza o konieczności zastosowania danego typu dokumentu. W wypadku, gdy dobrem chronionym jest sam dokument stwierdzający tożsamość nie może być on zastępowany dokumentem poświadczającym tożsamość. Patrząc z drugiej strony, również dokument poświadczający tożsamość nie będąc dobrem chronionym z punktu widzenia art. 275 k.k. nie może być zamiennikiem dokumentu stwierdzającego

²³⁷ Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz. U. z 2016 r., poz. 1782, 1948, 1955, z 2017 r. poz. 60, 244, 708, 768).

²³⁸ Zasady oraz sposoby weryfikacji tożsamości osoby i legalności dokumentów zostały wskazane w publikacji *Osoba - Dokument (Weryfikacja zabezpieczeń dokumentów tożsamości, podróży i innych - Poradnik praktyczny)* oraz w filmie instruktażowym, opracowanym i udostępnionym funkcjonariuszom (Policji, Straży Granicznej, Straży Miejskich, Żandarmerii Wojskowej) w ramach projektu Komendy Stołecznej Policji - „Szkolenie służb państwowych na rzecz dorobku Schengen w zakresie weryfikacji zabezpieczeń dokumentów tożsamości podróży, kart pobytu oraz dokumentów w obrocie gospodarczym UE, z użyciem nowych technologii” (przedsięwzięcie zostało dofinansowane ze środków Norweskiego Mechanizmu Finansowego).

tożsamość. Funkcja poświadczania nie jest równoważna z funkcją stwierdzania. Katalog dokumentów poświadczających tożsamość jest dość znaczny. Dokumenty te pełnią inną rolę w obrocie prawnym i nie można postawić znaku równości pomiędzy tymi dokumentami. Do poświadczania tożsamości może zostać wykorzystany dokument stwierdzający tożsamość, ale dokumentu poświadczającego tożsamość nie można użyć w celu stwierdzenia tożsamości, gdyż jest nie jest dowodem wystarczającym, wskazującym, iż tożsamość danej osoby jest autentyczna.

Podsumowując powyższe rozważania należy stwierdzić, iż definicja dokumentu tożsamości na przestrzeni lat ulegała wielu zmianom. Niespójność terminologiczna dotyczyła styku dwóch pojęć dokumentu urzędowego i dokumentu tożsamości. Wiele niedomówień i niekonsekwencji terminologicznych przyniosła również kategoria dokumentów poświadczających tożsamość. Z analizy wynika jednak, że nie sposób postawić znaku równości pomiędzy dokumentami stwierdzającymi a poświadczającymi tożsamość. Zebrany w tabelach nr 2 i nr 3 materiał wyraźnie wskazuje, że nie są to kategorie tożsame.

Odnosząc się do historycznego aspektu regulacji dokumentów tożsamości należy wskazać, że na przestrzeni 100 lat nastąpiły poważne zmiany obejmujące: (1) organ wydający dokumenty; (2) okres ważności dokumentów; (3) osoby uprawnione i zobowiązane do posiadania dokumentów; (4) zapisane w dokumentach dane; (5) zmiany w wyglądzie i formie głównych dokumentów tożsamości. Istotnym jest, że w latach 1999-2019 obowiązywały w Polsce równocześnie różne rodzaje dokumentów tożsamości.

Dowody osobiste wydane przed dniem wejścia w życie ustawy z dnia 10 kwietnia 1974 r. o ewidencji ludności i dowodach osobistych²³⁹ tzw. dowody książeczkowe, zachowały ważność do dnia 31 grudnia 2007 r. Jednocześnie we wskazanym okresie obowiązywały już nowe dowody osobiste wydawane w 2001 r. tzw. „mała plastikowa karta” z szeregiem zabezpieczeń. Od dnia 24 marca 2009 r. do dnia 1 marca 2015 r. obowiązywały dokumenty zgodne z Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 6 lutego 2009 r.²⁴⁰ (z małą modyfikacją w listopadzie 2013 r. zabezpieczeń ale nie wzoru). Od dnia 1 marca 2015 r. wzór dowodu uległ zmianie zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 29 stycznia 2015 r. w sprawie wzoru dowodu osobistego oraz sposobu i trybu postępowania w sprawach wydawania dowodów osobistych, ich utraty, uszkodzenia, unieważnienia i zwrotu²⁴¹. Dowody

²³⁹ Ustawa z dnia 10 kwietnia 1974 r. o ewidencji ludności i dowodach osobistych (Dz. U. z 2006 r., Nr 139, poz. 993).

²⁴⁰ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 6 lutego 2009 r. (Dz. U. z 2009 r., Nr 47, poz. 384, z późn. zm.).

²⁴¹ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 29 stycznia 2015 r. (Dz. U. z 2015 r., poz. 212).

osobiste wydane przed dniem 1 marca 2015 r. zachowują ważność do upływu terminów w nich określonych. Od dnia 4 marca 2019 r. wydawane są dowody z warstwą elektroniczną.

Podobna zależność widoczna jest w dokumentach paszportowych. Do 2001 r. wydawane były paszporty o granatowej okładce, ze srebrnym nadrukiem Rzeczpospolita Polska. W latach 2001-2006 wydawano paszporty o okładce w kolorze burgundzkiego wina, z podobnym, złotym nadrukiem, które mogły być wydawane także od dnia 1 stycznia do dnia 27 sierpnia 2006, przy czym od 1 stycznia 2006 r. wprowadzono nowy wzór paszportu, z zaznaczeniem członkostwa Polski w Unii Europejskiej. Od dnia 28 sierpnia 2006 r. wydawano paszporty zawierające dane biometryczne zapisane w warstwie elektronicznej. Od 28 czerwca 2009 r. zaczęto wydawać biometryczne paszporty serii EA z odciskami palców zapisanymi w chipie RFID wtopionym w okładce paszportu. W listopadzie 2018 roku z okazji 100 - lecia odzyskania niepodległości, wprowadzono paszporty ze stroną personalizacyjną o zmienionym wyglądzie i zrobioną z sztywnego poliwęglanu. Oprócz tego umieszczono miniaturkę zdjęcia, chip RFID i symbol paszportu biometrycznego.

Biorąc pod uwagę, wielość dokumentów tożsamości obowiązujących w okresie 1999 - 2019 pod rozwagę należałoby poddać zatem myśl, jaki wpływ ma rodzaj i typ dokumentu tożsamości na rozwój przestępczości przeciwko wiarygodności dokumentów a w szczególności na przestępstwo spenalizowane w art. 275 k.k.?

ROZDZIAŁ IV

CHARAKTERYSTYKA DOKUMENTÓW STWIERDZAJĄCYCH PRAWA MAJĄTKOWE WYSTĘPUJĄCYCH W POLSKIM OBRODIE PRAWNYM

W rozdziale podjęto problematykę rozumienia pojęcia dokumentu stwierdzającego prawa majątkowe. Rozumienie tego pojęcia na gruncie prawa karnego budzi wiele wątpliwości w doktrynie. Mając na względzie fakt, iż dokument stwierdzający prawa majątkowe stanowi przedmiot czynności wykonawczej badanego przestępstwa, nie można nie podjąć próby stworzenia katalogu dokumentów zaliczanych do tej kategorii. W tym celu skupiono się najpierw na kategorii określanej mianem praw majątkowych a następnie na pojęciu dokumentów stwierdzających prawa majątkowe.

§ 1. Geneza i ewolucja pojęcia dokumentów stwierdzających prawa majątkowe

Podobnie, jak w przypadku dokumentów stwierdzających tożsamość, tak też w odniesieniu do dokumentów stwierdzających prawa majątkowe istnieją wątpliwości dotyczące właściwego rozumienia tego terminu. Pojęcie dokumentów stwierdzających prawa majątkowe wiąże się nierozdzielnie z pojęciem praw majątkowych, a te z kolei z pojęciem mienia w rozumieniu prawa cywilnego. Prawo cywilne reguluje przede wszystkim stosunki majątkowe, a więc takie, które dotyczą interesów ekonomicznych. W konsekwencji większość prywatnych praw podmiotowych stanowią prawa majątkowe. Powoduje to, że na gruncie prawa cywilnego szczególne znaczenie ma system majątkowej ochrony praw podmiotowych.

1. Pojęcie praw majątkowych

Analizując dziewiętnastowieczne kodeksy R. Zawłocki¹ zwraca uwagę na formalne powiązanie karnoprawnej ochrony z instytucjami prawa cywilnego, a w szczególności – własności i majątku. Jest to, jego zdaniem, związane z nowożytnym ujmowaniem prawa karnego jako pomocniczego (wtórnego) instrumentu ochrony i regulacji stosunków społecznych. Doktryna prawa karnego wyraźnie bowiem wówczas pojmowała przestępstwa przeciwko mieniu jako zamachy na zinstytucjonalizowane prawa majątkowe. Przykładem

¹ R. Zawłocki, (w:) R. Zawłocki (red.), System Prawa Karnego. Przesłępstwa przeciwko mieniu i gospodarce, t. 9, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2015, s. 10.

może być rosyjski kodeks karny z 1903 r., który posługiwał się pojęciem „mienie” w znaczeniu określonych składników majątku danej osób².

W opracowanym przez Komisję Kodyfikacyjną projekcie nowego Kodeksu karnego z 1932 r.³, rodzajowy przedmiot ochrony w postaci mienia odnosił się zarówno do prawa własności, jak i do innych form prawnego oraz faktycznego władztwa nad rzeczą oraz dóbr o charakterze majątkowym niebędących rzeczą⁴. Było to zgodne z ówczesnym poglądem doktryny, sformułowanym przez W. Makowskiego, że „Pojęcie karno-prawne praw majątkowych i mienia nie może być utożsamiane z takimiż pojęciami prawa cywilnego. [...] sankcje karne dotyczą tylko pewnych stron cywilno-prawnego stosunku, nie biorą zatem pod uwagę całokształtu praw cywilnych, ale tylko niektóre ich instytucje i ujmują je z punktu widzenia bardziej prostego i dostosowanego do stosunków karno-prawnych”⁵. Ostatecznie w Kodeksie karnym z 1932 r. przyjęto, że przepisy rozdziału XXXIX obejmować będą przestępstwa „przeciwko mieniu i prawom majątkowym”. Było to nowatorskie, niepowielające żadnej z regulacji pozaborczych kodeksów karnych rozwiązanie, przy czym, Komisja, za sprawą J. Makarewicza, najczęściej odwoływała się do Kodeksu Tagancewa⁶.

Istotnym jest, że we wskazanym wyżej rozdziale znalazły się także przestępstwa, których przedmiotem są prawa i korzyści majątkowe, a pod względem działania - zgrupowane czyny, których istotą jest przywłaszczenie cudzego mienia albo wyłudzenie cudzych praw majątkowych, albo inne pokrzywdzenie majątkowe człowieka.

Komisja wykształciła również samoistne specyficzne ujęcie „mienia”, które wyraźnie odróżniała od ogółu praw majątkowych, przypisując mu znaczenie bliskie pojęciu „majątek”.

Mieniem, w rozumieniu Kodeksu karnego z 1932 r., były rzeczy i dobra niematerialne o wartości materialnej (majątkowej). Ustawodawca jednoznacznie skierował karnoprawną ochronę na składniki majątku, czyli na substrat określonych praw majątkowych, a nie na samo prawo majątkowe, które – jako instytucję wyróżnianą i określaną z uwagi na prawo cywilne – pozostawiono poza nawiasem rozważań Komisji Kodyfikacyjnej.

W. Makowski wskazywał, iż: „Pojęcie mienia ma cechy, że się tak wyrażę, raczej rzeczowe, może być używane skutecznie jako przeciwstawienie pojęcia »praw majątkowych

² Ibidem, s. 11.

³ Karnoprawną ochrona mienia w niepodległej Polsce określona była odmiennie na terytoriach byłych zaborów przez: rosyjski kodeks karny z 1903 r., ustawę karną austriacką z 1852 r. oraz kodeks karny Rzeszy z 1871 r. aż do wejścia w życie Kodeksu karnego z 1932 r. Ustawy te regulowały przestępstwa przeciwko mieniu w sposób charakterystyczny dla kodyfikacji XIX w.

⁴ R. Zawłocki, op. cit., s. 12.

⁵ W. Makowski, Prawo karne. O przestępstwach w szczególności. Wykład porównawczy prawa karnego austriackiego, niemieckiego i rosyjskiego obowiązującego w Polsce, Wyd. Księgarnia F. Hoesicka, Warszawa 1924, s. 383.

⁶ R. Zawłocki, op. cit., s. 12.

[...]»», na co znowu J. Makarewicz ripostował, że: „[...] mienie, to już i prawa majątkowe”. Niejednolitość w pojmowaniu rozważanego pojęcia była powodem rozbieżności w przyszłości⁷.

R. Zawłocki podkreśla, że w Kodeksie karnym z 1932 r. w przeciwieństwie do Kodeksu karnego z 1997 r. pojęcie „mienia” było pojęciem własnym i samodzielny, abstrahującym od treści norm prawa cywilnego określających prawa majątkowe. Przepisy karne chroniły mienie, w sposób formalnie i treściowo całkowicie odrębny, zaś powołane pojęcia „mienia” na gruncie Kodeksu karnego z 1932 r. wyznaczało nurt jego karnoprawnej interpretacji nie tylko w czasie obowiązywania tego Kodeksu (1970 r.), lecz również Kodeksu karnego z 1969 roku⁸.

Przepisy Kodeksu karnego z 1969 r., określające definicje legalne mienia społecznego i cudzego jedynie pośrednio nawiązywały do ówczesnej cywilnoprawnej definicji mienia, bowiem w nauce prawa cywilnego na gruncie Kodeksu cywilnego z 1964 r. nie interpretowano wówczas jednolicie pojęcia „mienie”, nierzadko utożsamiając je z pojęciem majątku⁹. Karnoprawne traktowanie mienia, jako rzeczowego składnika majątku, nie było bezwzględnie sprzeczne z ujęciem cywilnoprawnym, jednakże było konsekwencją tradycyjnego pojmowania rozważanego pojęcia na gruncie prawa karnego.

Podsumowując swoje rozważania R. Zawłocki wskazuje na trzy zasadnicze ujęcia pojęcia mienia w polskich kodyfikacjach karnych: (1) abstrakcyjne, ujmujące mienie jako ogół praw i interesów majątkowych; (2) przedmiotowe, ujmujące mienie jako rzeczy stanowiące przedmioty określonych praw i interesów majątkowych danej osoby; (3) mieszane, ujmujące mienie jako wymienione wyżej prawa i interesy, jak również ich przedmioty. Wspólną cechą tych ujęć było samodzielne definiowanie pojęcia mienia w oderwaniu od reguł cywilnoprawnych, co najwyżej posiłkowanie się nimi¹⁰.

Zdaniem R. Zawłockiego pojęcie mienia, abstrahując od obowiązującego obecnie stanu prawnego, zawsze miało ścisłe konotacje cywilnoprawne i było definiowane jako określone prawo majątkowe. Cywilnoprawna definicja mienia odnosi się bezpośrednio do kwestii regulowanych przez tę gałąź prawa. Prawo cywilne reguluje zaś stosunki cywilnoprawne między osobami fizycznymi i osobami prawnymi. Instytucja (definicja) dotycząca stosunków cywilnoprawnych nie może być odnoszona wprost do stosunków karnoprawnych, a ściślej – odpowiedzialności karnej, ponieważ odpowiedzialności: cywilno- i karnoprawna opierają się

⁷ Ibidem, s. 17.

⁸ Ibidem, s. 17-18.

⁹ Ibidem, s. 19.

¹⁰ Ibidem, s. 20-21.

na całkowicie odrębnych i innych zasadach. Odstępstwo na gruncie prawnokarnym od definicji ustawowej prawa cywilnego byłoby nieuzasadnione, zarówno ze względów teoretycznych, jak i praktycznych, gdyż w jednym systemie prawo nie może posługiwać się odmiennym znaczeniem tego samego pojęcia, stanowiącym element języka prawnego. Naruszenie tej zasady doprowadziłoby do wzajemnej dysfunkcji prawa cywilnego i karnego¹¹.

Uznanie norm cywilnoprawnych za podstawę formułowania wniosków na płaszczyźnie interpretacji karnistycznej stanowiłby swoisty kompromis. Mienie w prawie cywilnym jest przedmiotem określonego prawa, zaś w prawie karnym - przedmiotem faktycznego zamachu. Sprawca przestępstwa narusza mienie poprzez określone faktyczne zachowanie, którego przedmiotem są zasadniczo rzeczy materialne, a nie stosunek prawny, którego są substratem. Narusza on mienie (dobro prawne) tylko pośrednio, gdyż bezpośrednim przedmiotem jego oddziaływania jest faktyczny czyn sprawcy przestępstwa. W obowiązującym systemie prawnym pojęcie „mienia” definiuje prawo cywilne w art. 44 k.c., zgodnie z którym: „Mieniem jest własność i inne prawa majątkowe”. W nauce prawa cywilnego podkreśla się, że mienie jest pojęciem ogólnym, wyrażającym ogół praw majątkowych, w tym zwłaszcza prawo własności i inne prawa rzeczowe, dlatego też w ujęciu cywilnoprawnym mienie oznacza prawa rzeczowe (prawa podmiotowe bezwzględne), wierzytelności (prawa względne), jak również określone stany faktyczne, jak posiadanie¹². Ustawodawca odnosi karnoprawne pojęcie „mienia” do definicji cywilnoprawnej, kierując się wymogami spójności systemu prawnego, aby do oznaczenia jednakowych pojęć używać jednakowych określeń, a różnych pojęć nie oznaczać tymi samymi określeniami¹³.

Pojęcie mienia tradycyjnie jest identyfikowane z pojęciem własności, dlatego też należy je wiązać przede wszystkim z prawem własności, przy czym własność nie może być sprowadzana wyłącznie do kategorii prawnych czy też ekonomicznych, odgrywa bowiem ważną rolę w świadomości kulturowej społeczeństwa, stanowiąc jeden z podstawowych wyznaczników relacji społecznych. Własność należy ujmować w pierwszej kolejności jako ogólnospołeczną wartość, która czerpie swoje źródło z podstawowych prawa człowieka i obywatela¹⁴.

¹¹ Ibidem, s. 33-34.

¹² Por. M. Dąbrowska-Kardas, P. Kardas, Przesłpstwa przeciwko mieniu, teza 5, s. 26-27, (wersja on-line Legalis) oraz B. Michalski, Przesłpstwa przeciwko mieniu, teza 5 i 6, s. 22, (wersja on-line Legalis). Odmiennie A. Dermont, Ustawowa zamiana „mienia” na „rzecz” w kodeksie karnym, „Prokuratura i Prawo” 2003, nr 9, s. 76 i n. Powołany autor opiera swoją argumentację głównie na racjach reguł językowych (gramatycznych).

¹³ Zob. § 10 załącznika do rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej” (Dz. U. Nr 100, poz. 908).

¹⁴ R. Zawłocki, op. cit., s. 27.

Dla stosunków obrotu cywilnoprawnego istotne znaczenie ma własność, stanowiąca przede wszystkim kategorię ekonomiczną. Własność jako kategoria ekonomiczna jest podstawowym stosunkiem społecznym w każdej epoce historycznego rozwoju ludzkości oraz w każdej współczesnej ustrojowej formacji państwowej, dlatego też patrząc z ekonomicznego punktu widzenia własnością będzie każda forma władania majątkiem, obejmująca „zawłaszczenie” materialnych części przyrody, produkcję i obrót majątkowy. Natomiast w znaczeniu prawnym własność to tylko jedna, podstawowa forma władania. Odróżnić można więc własność i formy od niej pochodne, takie jak: użytkowanie, dzierżawa itp. A zatem skoro własnością jest każda forma władania rzeczami oraz innymi składnikami majątkowymi, to upoważnia to do kojarzenia jej z prawnym pojęciem mienia¹⁵.

W obszarze prawa ustawodawca posługuje się wielorakim pojmowaniem własności, nieraz wąskim, nieraz szerszym. Wiodące znaczenie przypisane wąskiemu, cywilistycznemu pojmowaniu własności oznacza jedynie korzystanie z rzeczy. Szersze pojmowanie własności (poza kodeksem cywilnym) obejmuje nie tylko korzystanie z rzeczy, a w przypadku rzeczy nie tylko cywilistyczną własność, lecz także inne formy prawne korzystania z rzeczy.

Odnosząc się do konkretnych postanowień Konstytucji RP zauważyć można że: (1) „Rzeczpospolita Polska chroni własność i prawo dziedziczenia” (art. 21 ust. 1); (2) „każdy ma prawo do własności, innych praw majątkowych oraz prawo dziedziczenia” (art. 64 ust. 1); „własność, inne prawa majątkowe oraz prawo dziedziczenia podlegają równej dla wszystkich ochronie prawnej” (art. 64 ust. 2); (3) „własność może być ograniczona tylko w drodze ustawy i tylko w zakresie, w jakim nie narusza ona istoty prawa własności” (art. 64 ust. 3). Na gruncie art. 64 Konstytucji RP mamy zatem do czynienia z dostosowaniem się ustawodawcy konstytucyjnego do cywilistycznego pojmowania własności. Regulacja art. 21 (i 20) Konstytucji RP obejmuje również „własność” pojmowaną jako ogół praw majątkowych a zatem konstytucyjne pojęcie własności, odpowiada cywilistycznemu pojęciu mienia.

Odnosząc się do regulacji prawnych odpowiedzialności karnej zauważyć można, że w obrębie szerokiej grupy przestępstw przeciwko mieniu (art. 278-294 k.k.) część z nich stanowi przestępstwa skierowane przeciwko szeroko rozumianemu „mieniu”, jak też przeciwko „własności rzeczy”. Również w dziedzinie prawa administracyjnego, regulacja „stosunków własnościowych”, odnosi się niekiedy do własności rzeczy, a niekiedy do szerzej pojmowanego mienia. A zatem własność jest kategorią prawa cywilnego, stanowiącą podstawę obrotu cywilnoprawnego, dlatego też w kodeksie cywilnym znajduje się podstawowy trzon regulacji prawa własności i należy pojmować pojęcie „własności” oraz

¹⁵ Ibidem, s. 27 i n.

pojęcie „mienia” według wskazań kodeksu cywilnego (zawartych w art. 44 i 140)¹⁶. W części ogólnej kodeksu cywilnego pojawia się wyodrębnione pojęcie mienia potraktowanego jako własność oraz inne prawa majątkowe (art. 44). Następuje tu zatem wyraźna konfrontacja prawa własności z innymi prawami majątkowymi, przy dochowaniu wierności wąskiemu pojmowaniu własności w obowiązującym ujęciu cywilistycznym.

W poprzednim ustroju społeczno-gospodarczym, cywilistyczne pojęcie mienia utożsamiano z konstytucyjnym pojęciem własności obejmującej (wówczas) właśnie wszelkie prawa majątkowe. Współcześnie jednak, w świetle obowiązującej Konstytucji RP, spotykamy się z dualistycznym ujmowaniem własności. W art. 21, a także art. 20 konstytucji mamy do czynienia z szerokim ujęciem własności, odpowiadającym cywilistycznemu (równie szerokiemu) pojęciu mienia, natomiast dalsza regulacja konstytucyjna (zawarta w art. 64) traktuje własność, według powszechnego poglądu doktryny, jako wąsko ujmowane prawo własności w rozumieniu prawa cywilnego.

Cywilistyczne pojęcie mienia jest kategorią zbiorczą dla ogółu podmiotowych praw majątkowych; własność jest tutaj jednym z elementów zbioru. Pojęcie mienia obejmuje ogół cywilnoprawnych praw majątkowych o charakterze bezwzględny lub względny. W skład mienia wchodzi wyłącznie prawa majątkowe, ale ze wszelkich obszarów prawa cywilnego. Można tu wskazywać m.in. prawa rzeczowe, wierzytelności, prawa na dobrach niematerialnych o charakterze majątkowym, prawa na dobrach materialnych niebędących rzeczami. Wyróżnienie zbiorczej kategorii mienia, zostało dokonane zdaniem E. Gniewka¹⁷ w celu pełnego, kompleksowego skonkretyzowania sytuacji prawno-majątkowej określonych podmiotów prawa cywilnego. „Mienie” jako takie przysługuje określonym osobom natomiast traktowane zbiorczo, stanowi konglomerat różnorodnych praw majątkowych.

Rozważania o „mieniu” prowadzą do problematyki majątku, gdy mowa o „prawach majątkowych” wchodzących w skład mienia. Z perspektywy przedmiotowej „mienie” będzie stanowiło „majątek” określonych osób. Każda osoba (fizyczna lub prawna) posiada, przynajmniej potencjalnie, swój majątek, którego przedmiotem jest mienie obejmujące własność oraz inne prawo majątkowe. Nie przeczy tej konstatacji ustawowe wyróżnienie niektórych, podmiotowych kategorii mienia, chociażby mienia państwowego.

W obowiązującym systemie prawnym traktowane ściśle prawo podmiotowe własności stanowi, pośród innych praw majątkowych, składnik mienia, dlatego też zdaniem E.

¹⁶ E. Gniewek, (w:) E. Gniewek (red.), System Prawa Prywatnego. Prawo rzeczowe, wyd. 3, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2013, s. 338-342.

¹⁷ Ibidem, s. 353.

Gniewka¹⁸ na gruncie prawa cywilnego nie można utożsamiać własności z pojęciem mienia z wyjątkiem mienia rozumianego szerzej od własności jako równoważne konstytucyjnemu pojęciu własności w kontekście art. 21 (a także art. 20) Konstytucji RP. Nie wyklucza to jednak ujmowania mienia, z całym zespolonym konglomeratem praw majątkowych, będących przedmiotem stosunków cywilnoprawnych zorientowanych na pluralistyczną regulację stosunków majątkowych określonych podmiotów.

Podsumowując należy stwierdzić, że zgodnie z art. 44 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny, skoro mieniem jest własność i inne prawa majątkowe, to prawa majątkowe należy rozumieć jako prawa podmiotowe przysługujące wobec rzeczy lub przedmiotów materialnych niebędących rzeczami albo dóbr niematerialnych lub prawnych. Prawa te mogą być bezwzględne, czyli skuteczne wobec wszystkich podmiotów, np. prawo własności, albo względne czyli skuteczne wobec indywidualnie określonych podmiotów. Prawa majątkowe wyróżniają się przede wszystkim pieniężnym wymiarem wartości oraz związkiem z interesem ekonomicznym lub gospodarczym uprawnionego. Ponadto z uwagi na to, że są to prawa różnej proveniencji większość z nich ma zarazem charakter zbywalny i dziedziczny, a tylko nieliczne nie mają jednej bądź obu tych cech.

2. Podział praw majątkowych

Podział na prawa majątkowe i prawa niemajątkowe związany jest z pojęciem prawa podmiotowego. Prawem podmiotowym jest sytuacja prawna uprawnionego podmiotu prawa cywilnego, polegająca na możliwości postępowania w określony sposób. Uprawnienie to przyznane jest przez normę prawną i służy ochronie interesów tego podmiotu. Uprawnieniu temu odpowiadają określone obowiązki innych podmiotów, których uprawniony podmiot może dochodzić przed odpowiednim organem państwowym. Chociaż w doktrynie prawa cywilnego utrwalony jest podział praw podmiotowych według kryterium typowego interesu, jaki one realizują, na prawa majątkowe i prawa niemajątkowe¹⁹, niemniej jednak ciągle brakuje precyzyjnego kryterium pozwalającego na wyraźne rozgraniczenie praw podmiotowych majątkowych i niemajątkowych.

¹⁸ Ibidem, s. 353 i n.

¹⁹ Zob. S. Grzybowski, (w:) W. Czachórski (red.), System Prawa Cywilnego. Część Ogólna, t. I, Ossolineum, Wrocław 1974, s. 230-231; Z. Radwański, Prawo cywilne - część ogólna, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2003, s. 96-97; A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, Prawo cywilne - zarys części ogólnej, Wyd. PWN, Warszawa 1998, s. 138-139.

Zdaniem M. Romanowskiego²⁰ próba stworzenia definicji prawa podmiotowego majątkowego, będącej w opozycji (przeciwieństwie) do prawa niemajątkowego, jest z jednej strony wyrazem dogmatycznych prób tworzenia definicji w prawie cywilnym oraz wynikających stąd klasyfikacji, z drugiej zaś ma swoje uzasadnienie praktyczne, ponieważ podział praw podmiotowych (uprawnień, roszczeń) na majątkowe i niemajątkowe jest podstawą stosowania wielu przepisów prawa opartych na takiej klasyfikacji. Prawa majątkowe oraz niemajątkowe podlegają szczególnej regulacji prawnej w prawie materialnym (np. art. 23, 24, 44, 405, 407, 444-449, 527, 922 k.c.). Instytucja przedawnienia roszczeń dotyczy z kolei wyłącznie roszczeń majątkowych (art. 117 k.c.). Warto podkreślić, że ochrona praw podmiotowych majątkowych została podniesiona do rangi konstytucyjnej (art. 64 ust. 1 i 2 Konstytucji RP)²¹.

W procesowym prawie cywilnym właściwy tryb postępowania sądowego, właściwość sądów, egzekucja orzeczeń sądowych są uzależnione od uznania oznaczonego prawa podmiotowego (uprawnienia, roszczenia), którego realizacji lub ochrony podmiot uprawniony dochodzi przed sądem. Podział ten odgrywa również istotne znaczenie dla ustalenia dopuszczalności zapisu na sąd polubowny (umowa o arbitraż). Poszukiwanie cech konstytutywnych (wyróżniających) prawa podmiotowego majątkowego, świadczących o jego odrębności od prawa podmiotowego niemajątkowego jest niezbędne do właściwego stosowania przepisów prawa, które mimo, iż nie definiują pojęcia prawa majątkowego i niemajątkowego, będą odwoływały się do takiego podziału praw podmiotowych, wiążąc jednocześnie z tym podziałem określone skutki prawne w zakresie prawa materialnego i procesowego.

Wytyczenie ostrych linii granicznych między poszczególnymi rodzajami praw podmiotowych w sposób pozwalający na ich dychotomiczny podział na prawa majątkowe i niemajątkowe nie jest możliwe lub jest co najmniej utrudniony dlatego też zdaniem M. Romanowskiego²² możliwe jest jedynie stworzenie typologicznego wzorca pojęcia prawa majątkowego, opartego na dynamicznej subsumpcji dokonywanej wedle schematu „bardziej ... mniej”. O zaliczeniu oznaczonego prawa podmiotowego do typu praw podmiotowych, zwanych prawami majątkowymi albo niemajątkowymi, decyduje stopień nasilenia cech przypisywanych prawom majątkowym lub prawom niemajątkowym, który uzasadnia

²⁰ M. Romanowski, Podział praw podmiotowych na majątkowe i niemajątkowe, „Państwo i Prawo” 2006, nr 3, s. 24-38.

²¹ Art. 64 ust. 1 Konstytucji RP stanowi, że każdy ma prawo do własności, innych praw majątkowych oraz prawo do dziedziczenia, art. 64 ust. 2 Konstytucji, że: własność, inne prawa majątkowe oraz prawo do dziedziczenia podlegają równej dla wszystkich ochronie prawnej.

²² M. Romanowski, op. cit., s. 24-38.

podobieństwo badanego prawa podmiotowego do wyróżnionego wzorca prawa majątkowego. Definicja typologiczna pozwala w elastyczniejszy sposób niż definicja klasyfikacyjna na dokonanie oceny prawnej, czy występujące w praktyce obrotu prawa podmiotowe można zakwalifikować jako prawo majątkowe w świetle przepisu, który odwołuje się do takiego ogólnego pojęcia.

Przepisy obowiązującego prawa nie zawierają w sposób bezpośredni określenia praw majątkowych i niemajątkowych, chociaż ustawodawca wiąże z tym podziałem rozmaitego rodzaju skutki prawne w sferze prawa cywilnego materialnego i procesowego prawa cywilnego. Prawa majątkowe to prawa podmiotowe przysługujące wobec rzeczy lub przedmiotów materialnych niebędących rzeczami albo dóbr niematerialnych lub prawnych. Prawa te mogą być bezwzględne, czyli skuteczne wobec wszystkich podmiotów, np. prawo własności, albo względne czyli skuteczne wobec indywidualnie określonych podmiotów. W doktrynie zauważono, iż kryterium pozwalające na odróżnienie praw majątkowych od praw niemajątkowych najczęściej upatrywane jest w typowym interesie majątkowym lub niemajątkowym, którego realizacji dane prawo bezpośrednio służy.

S. Grzybowski podkreśla, że podział praw podmiotowych na majątkowe i niemajątkowe odpowiada różnej treści majątkowej i niemajątkowej stosunków, których prawa te dotyczą. Istotnym jest ustalenie, czy oznaczone prawo podmiotowe jest uwarunkowane interesem ekonomicznym podmiotu uprawnionego, czy też nie jest. Dokonując systematyki praw podmiotowych niemajątkowych, zalicza do nich m.in. tzw. prawa osobowe, które wypływają z członkostwa w organizacji (np. stowarzyszeniu) jako zespole podmiotów prawa²³.

A. Wolter dzieli prawa podmiotowe na majątkowe lub niemajątkowe w zależności od tego, czy są one bezpośrednio uwarunkowane interesem ekonomicznym podmiotu uprawnionego, czy też nie²⁴.

Z. Radwański za podstawę wyróżnienia praw podmiotowych majątkowych i niemajątkowych przyjmuje typowy interes, jaki one realizują²⁵. Zdaniem M. Romanowskiego ów autor do praw podmiotowych majątkowych zalicza prawa podmiotowe, które służą bezpośrednio realizacji interesów majątkowych podmiotu uprawnionego, podkreślając jednocześnie, że do uznania konkretnego prawa podmiotowego za prawo majątkowe nieistotna jest jego wartość rynkowa, podając za przykład prawo własności, które zawsze

²³ S. Grzybowski, op. cit., s. 231.

²⁴ A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, op. cit., s. 138.

²⁵ Z. Radwański, op. cit., s. 97.

powinno być zaliczane do praw majątkowych, choćby jego przedmiotem była rzecz bezwartościowa, np. pukiel włosów po drogiej osobie²⁶.

Według Z. Radwańskiego rola praw niemajątkowych we współczesnym prawie cywilnym nieustannie się zwiększa, co jest związane z dążeniem do wzmocnienia ochrony dóbr osobistych człowieka przy wykorzystaniu instrumentów cywilnoprawnych jako bardziej elastycznych, a przez to skuteczniejszych. Jednakże dążenie to prowadzi do podejmowania prób uwzględniania wartości osobistych w obrębie praw majątkowych, co z kolei utrudnia rozróżnienie praw majątkowych i niemajątkowych. Z Radwański ilustruje to przykładem wzajemnego przenikania się praw osobistych i majątkowych w obszarze tzw. własności intelektualnej oraz w obszarze tzw. praw korporacyjnych (organizacyjnych) wspólników w spółkach²⁷.

Zgodnie z definicją proponowaną przez A. Woltera, prawami majątkowymi są te, które są bezpośrednio uwarunkowane interesem ekonomicznym podmiotu prawa²⁸. W świetle tego kryterium bez znaczenia jest, czy za określone prawo można uzyskać realnie wartość majątkową w obrocie. Zastosowanie tego kryterium pozwala więc uznać za prawo majątkowe np. własność rzeczy o żadnej lub znikomej wartości. W świetle tego kryterium własność pozostaje więc zawsze prawem majątkowym²⁹.

W literaturze powyższe ujęcie poddano krytyce, proponując odmienne kryterium, zgodnie z którym prawem majątkowym jest jedynie prawo posiadające wartość majątkową ustaloną według zasad rynkowych. W świetle tego kryterium nie są prawami majątkowymi te prawa, które nie mają wartości majątkowej³⁰. Uzasadnione jest przyjęcie pierwszego, tradycyjnego podejścia³¹ przy czym dla prawa finansowego, to drugie podejście, nie tak rygorystycznie definiowane wydaje się być właściwe. Decydujące znaczenie dla kwalifikacji danego prawa jako majątkowego powinna mieć analiza uprawnień przewidzianych w treści owego prawa pod kątem tego, czy służą one realizacji majątkowego, czy niemajątkowego interesu podmiotu prawa. W szczególności uznać należy, iż prawo własności zapewniające właścicielowi wyłączność korzystania i rozporządzania rzeczą jest zawsze prawem bezpośrednio uwarunkowanym interesem majątkowym właściciela, chociażby rzecz

²⁶ M. Romanowski, op. cit., s. 24-38.

²⁷ Ibidem, s. 24-38.

²⁸ A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, op. cit., s. 138.

²⁹ E. Skowrońska-Bocian, M. Warciński, (w:) K. Pietrzykowski (red.), Kodeks cywilny. Komentarz art. 1- 449¹⁰, t. 1, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2015, s. 225-227.

³⁰ M. Romanowski, op. cit., s. 30.

³¹ Ł. Żelechowski, (w:) K. Osajda (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. Część ogólna. Przepisy wprowadzające KC. Prawo o notariacie (art. 79-95 i 96-97), Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2017, s. 365-366.

stanowiąca przedmiot własności miała w danej chwili znikomą wartość³². Należy podkreślić, że jeżeli z takiej rzeczy nie można korzystać, a posiadanie ma walor osobisty, to pozostaje przedmiotem prawa własności, stając się dobrem chronionym w obszarze dóbr osobistych.

W doktrynie prawa cywilnego dominuje pogląd, iż za prawa majątkowe należy uznać wyłącznie takie prawa, które służą bezpośrednio realizacji uprawnień majątkowych, np. prawa rzeczowe, wierzytelności opiewające na świadczenia majątkowe, autorskie prawa majątkowe, małżeńskie prawa majątkowe. Są to zazwyczaj prawa zbywalne, podlegające dziedziczeniu, ulegające przedawnieniu. Stosuje się do nich ogólny tryb postępowania cywilnego, właściwość sądów, egzekucję orzeczeń sądowych. Prawa niemajątkowe w przeciwieństwie do praw majątkowych, ze względu na ich naturę nie służą bezpośrednio realizacji interesów majątkowych (np. prawa osobiste takie jak wolność, cześć, swoboda sumienia, wyznania, prawo do prywatności itp.; prawa rodzinne niemajątkowe). Podlegają szczególnej regulacji zarówno w prawie materialnym (są niezbywalne, nie podlegają dziedziczeniu, nie przedawniają się), jak i procesowym (np. odrębna właściwość sądów).

Podział praw na majątkowe i niemajątkowe nie jest jednak podziałem zupełnym, ponieważ istnieją sytuacje, w których jednoznaczne przypisanie określonemu prawu majątkowego lub niemajątkowego charakteru sprawia trudności³³. Wyodrębniana jest kategoria pośrednia praw mieszanych, zawierających zarówno komponenty majątkowe, jak i niemajątkowe. Wśród praw tych najczęściej wskazuje się prawa udziałowe w spółkach handlowych, zawierające w sobie komponenty majątkowe, w szczególności prawo do dywidendy, oraz prawa niemajątkowe, określane mianem praw korporacyjnych, np. prawo do głosu³⁴. Za prawo o mieszanej naturze uznawane jest także prawo do grobu³⁵. W ostatnim okresie coraz więcej zwolenników zdobywa pogląd uznający prawo do firmy w kształcie, w jakim uregulowane ono zostało w kodeksie cywilnym, za prawo mieszane: osobisto-majątkowe. W przypadku praw o charakterze mieszanym, ze względu na występujący w ich treści element niemajątkowy, kwestia zaliczenia ich do składników mienia może być uznana za otwartą³⁶.

Podsumowując można stwierdzić, że we współczesnym obrocie cywilnoprawnym właściwe jest typologiczne podejście do systematyki praw podmiotowych na prawa

³² Ibidem, s. 366-368.

³³ M. Romanowski, op. cit., s. 24 i n.

³⁴ Przegląd stanowisk znajduje się m.in. u M. Romanowskiego. Zob. M. Romanowski, op. cit., s. 30-34; Autor uznaje prawa korporacyjne za majątkowe.

³⁵ Zob. Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 2 grudnia 1994 r., (III CZP 155/94, OSNC 1995, Nr 3, poz. 52; wyr. SN z 7.5.2009 r., IV CSK 513/08, wersja on-line Legalis).

³⁶ Ł. Żelechowski, op. cit., s. 366-367.

majątkowe i niemajątkowe, kładące nacisk na stopień natężenia ochrony interesu majątkowego realizowanej w ramach badanego prawa podmiotowego. Prawa podmiotowe majątkowe należy ujmować szeroko jako prawa, służące realizacji interesów majątkowych uprawnionego bez względu na to, czy realizacja interesu majątkowego ma charakter bezpośredni czy pośredni. Dokonywanie podziału praw podmiotowych na majątkowe i niemajątkowe jest zasadne z dogmatycznego punktu widzenia, jak i z uwagi na podniesienie prawa majątkowego do rangi prawa konstytucyjnego (art. 64 ust. 1 i 2 Konstytucji). Pojęciem praw majątkowych i niemajątkowych posługuje się ustawodawca zarówno w prawie cywilnym materialnym, jak i procesowym, wiążąc z tym również różne skutki prawne. Dokonując przyporządkowania poszczególnych praw podmiotowych według kryterium majątkowego, nie należy jednak zdaniem M. Romanowskiego³⁷ stosować podejścia schematycznego, oderwanego od okoliczności konkretnego przypadku i złożonej niejednokrotnie natury oznaczonego prawa podmiotowego³⁸.

3. Charakterystyka poszczególnych praw majątkowych

Jak wskazuje również M. Pyziak-Szafnicka³⁹ doktryna prawa polskiego nie wypracowała jednolitego stanowiska dotyczącego podziału praw podmiotowych. Według klasycznego ujęcia A. Woltera można wyróżnić należy trzy normatywne postacie praw podmiotowych: (1) prawa podmiotowe bezpośrednie (inaczej władcze), (2) roszczenia oraz (3) prawa kształtujące, których szczególną postacią są zarzuty. Jak wyżej wskazano, podział ten ma też zastosowanie do uprawnień, a jego kryterium, to sposób przedstawienia w przepisie „sfery możliwości postępowania uprawnionego”⁴⁰.

W wykładzie A. Woltera odnaleźć można też inne klasyfikacje praw podmiotowych, uwzględniających różne kryteria, niemniej jednak za najważniejsze ów autor uznał rozróżnienie: (1) ze względu na stopień ochrony – praw bezwzględnych i względnych oraz (2) ze względu na typ stosunków prawnych, z których prawa wynikają – praw majątkowych i niemajątkowych.

M. Pyziak-Szafnicka⁴¹ podkreśla, że autorzy aktualizacji wykładu A. Woltera uzupełniali zawarte w nim podziały praw podmiotowych, dodając m.in. rozróżnienie praw zbywalnych i

³⁷ M. Romanowski, op. cit., s. 24 i n.

³⁸ Mowa o hybrydowym prawie podmiotowym, które z natury swojej w zależności od konkretnych okoliczności będzie miało charakter prawa majątkowego lub niemajątkowego.

³⁹ M. Pyziak - Szafnicka, (w:) M. Safijan (red.), System Prawa Prywatnego. Prawo cywilne - część ogólna, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2012, s. 818-819.

⁴⁰ Ibidem, s. 818-819.

⁴¹ Ibidem, s. 819-820.

niezbywalnych, związanych, niesamoistnych, czyli akcesoryjnych. Zróznicowane stanowiska przedstawicieli doktryny sprawiają, że trudno przedstawić spójną systematykę praw podmiotowych, niemniej jednak sięgając do istoty prawa, jego celu i biorąc pod uwagę, iż prawa podmiotowe są w istocie chronionymi przez prawo interesami, stanowiącymi powszechnie uznane wartości, istotnym jest dychotomiczny podział na prawa majątkowe i niemajątkowe oraz prawa bezwzględne i względne.

Według A. Woltera prawa majątkowe realizują interes ekonomiczny uprawnionego, składają się na jego majątek i mają wymiar pieniężny. W prawie polskim zalicza się do nich: prawa rzeczowe; (2) wierzytelności; (3) prawa na dobrach niematerialnych o charakterze majątkowym; (4) prawa rodzinne o charakterze majątkowym; (5) prawa spadkowe (prawo dziedziczenia). Prawa niemajątkowe nie są bezpośrednio uwarunkowane ekonomicznymi interesami uprawnionego, nie mają wymiaru pieniężnego i charakteryzuje je ścisły związek z osobą uprawnionego. Należą do nich: (1) prawa osobiste, w tym prawa niemajątkowe na dobrach niematerialnych; (2) prawa rodzinne niemajątkowe⁴². Co do zasady - prawa majątkowe w odróżnieniu od niemajątkowych są zbywalne i dziedziczne, zaś chroniące je roszczenia podlegają przedawnieniu. Zarówno tryb postępowania cywilnego, jak i egzekucja orzeczeń sądowych zostały uregulowane zasadniczo z myślą o dochodzeniu praw majątkowych. Roszczenia majątkowe mogą służyć ochronie także niemajątkowych praw podmiotowych (np. roszczenie o zadośćuczynienie z art. 445 i 448 k.c.)⁴³.

A. Prawa rzeczowe i wierzytelności

Wśród praw majątkowych w świetle kodeksu cywilnego pierwszoplanowe znaczenie mają prawa rzeczowe i wierzytelności. W opracowaniach z zakresu prawa rzeczowego autorzy podkreślają zasadnicze znaczenie tych dwóch kategorii praw majątkowych, pomijając niekiedy istnienie pozostałych⁴⁴.

Istotą jednej kategorii praw podmiotowych jest sama możliwość czynienia użytku, korzystania z dobra, będącego obiektem tego prawa; istotą ich drugiej kategorii jest możliwość domagania się określonych zachowań od innych osób. A zatem interes uprawnionego sprowadza się do pozostawienia mu swobody eksploatacji określonego dobra, czasem zaś leży w określonym zachowaniu innych, stąd też przedmiotem prawa jest rzecz albo cudze zachowanie. M. Pyziak-Szafnicka⁴⁵ podkreśla, że autorzy francuscy, określając

⁴² Ibidem, s. 820-821.

⁴³ Ibidem, s. 820-821.

⁴⁴ Ibidem, s. 827.

⁴⁵ Ibidem, s. 827-828.

prawo rzeczowe, podkreślają szczególną więź podmiotu z przedmiotem jego uprawnienia określaną mianem więzi przynależności. Pełne władanie rzeczą ma na celu zapewnienie uprawnionemu wyciągnięcie maksimum korzyści z rzeczy. Z kolei, w prawie niemieckim podkreśla się, że cechą praw rzeczowych, decydującą o ich istocie jest bezpośredni charakter prawnego władztwa nad rzeczą⁴⁶.

Istotą praw rzeczowych jest swoboda dokonywania pewnych aktów w stosunku do rzeczy, choć jest oczywiste, że dla wykonywania niektórych (osiągnięcia pożytków cywilnych, rozporządzenia) właściciel musi wchodzić w relacje prawne z innymi podmiotami. Prawa rzeczowe to w ujęciu tradycyjnym prawa dające bezpośrednio władztwo nad rzeczą. Wchodzenie w relacje z innymi podmiotami stanowi jedną z możliwych postaci wykonywania prawa przez właściciela, ale bycie właścicielem nie jest z kolei warunkowane trwaniem jakiegokolwiek stosunku prawnego⁴⁷.

Wierzytelności - w odróżnieniu od praw rzeczowych - polegają właśnie na relacji między uprawnionym i zobowiązanym, co wynika wprost z definicji zawartej w art. 353 § 1 k.c., zgodnie z którą „zobowiązanie polega na tym, że wierzyciel może żądać od dłużnika świadczenia, a dłużnik powinien świadczenie spełnić”. Wierzytelności nie istnieją poza stosunkiem prawnym.

B. Prawa na dobrach niematerialnych o charakterze majątkowym

Prawa na dobrach niematerialnych, to obecnie powszechnie nazywane prawa własności intelektualnej, wśród których wymienić należy zwłaszcza autorskie prawa majątkowe, których ochrona uregulowana jest w ustawie z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych⁴⁸ oraz prawa własności przemysłowej, których ochrona uregulowana jest w ustawie z dnia 30 czerwca 2000 r. Prawo własności przemysłowej⁴⁹ m.in. patenty, prawa ochronne na wzory użytkowe, prawa z rejestracji wzorów przemysłowych oraz prawa ochronne na znaki towarowe; do innych praw własności intelektualnej należą prawa wyłączne do baz danych uregulowane w ustawie z dnia 27 lipca 2001 o ochronie baz danych⁵⁰ oraz prawa wyłączne do odmian roślin uregulowane w ustawie z dnia 26 czerwca 2003 r. o

⁴⁶ Ibidem, s. 828.

⁴⁷ Ibidem, s. 829.

⁴⁸ Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz. U. z 1994 r., Nr 24, poz. 83 z późn. zm.).

⁴⁹ Ustawa z dnia 30 czerwca 2000 r. Prawo własności przemysłowej (Dz. U. z 2001 r., Nr 49, poz. 508 z późn. zm.).

⁵⁰ Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. o ochronie baz danych (Dz. U. z 2001 r., Nr 128, poz. 1402, z późn. zm.).

ochronie prawnej odmian roślin⁵¹. Obok poglądu przyjmującego rozróżnienie majątkowych i niemajątkowych praw na dobrach niematerialnych, częstego w doktrynie ogólnego prawa cywilnego, istnieje też pogląd o wyłącznie majątkowym charakterze dóbr niematerialnych oraz praw do nich, co w pierwszym rzędzie skutkuje wykluczeniem dóbr osobistych z zakresu pojęcia dobro niematerialne.

C. Prawa rodzinne majątkowe

Wśród praw rodzinnych majątkowych zwykle wymienia się prawa alimentacyjne i prawa małżeńskie majątkowe.

Prawo do alimentów jest roszczeniem majątkowym, ściśle związanym ze stosunkiem rodzinnoprawnym. Przepisy regulujące prawo do alimentów mają charakter bezwzględnie obowiązujący; precyzyjnie wyznaczają podmioty uprawnione i zobowiązane (art. 129–132 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego⁵²). Prawo do alimentów ma charakter względny: kierowane są przeciwko osobie wskazanej w ustawie, zobowiązanej z mocy prawa do płacenia alimentów. Jest niezbywalne, niedziedziczne, nie można się go zrzec, nie ulega też przedawnieniu⁵³.

O ile prawo do alimentów jest po prostu roszczeniem, o tyle nie sposób tak jednoznacznie scharakteryzować praw małżeńskich, ponieważ ustawodawca - dając małżonkom możliwość wyboru ustroju majątkowego - zagwarantował im znaczną swobodę kształtowania stosunków majątkowych. Konsekwencją tego jest inne ukształtowanie praw majątkowych małżonka pozostającego we wspólności ustawowej niż pozostającego w rozdzielności majątkowej, czy rozdzielności z obowiązkiem wyrównania dorobków. Uniwersalny charakter mają tylko te prawa, które da się skonstruować na podstawie art. 27-30 k.r.o., przepisów bezwzględnie obowiązujących, statuujących niejako pierwotny ustrój majątkowy małżeński, narzucony przez ustawodawcę wszystkim małżeństwom.

W ustroju wspólności majątkowej, czy to ustawowej czy umownej, w stosunku do majątku wspólnego małżonkom przysługują prawa wynikające ze współwłasności łącznej. Każdy z nich jest współuprawniony z tytułu praw rzeczowych czy wierzytelności wchodzących w skład majątku wspólnego. Prawa w stosunku do osób trzecich, choć wynikają ze wspólności małżeńskiej, nie mają cech specyficznych i dlatego trudno je zaliczać do grupy praw majątkowo-małżeńskich.

⁵¹ Ustawa z dnia 26 czerwca 2003 r. o ochronie prawnej odmian roślin (Tekst jednolity - Dz. U. z 2016 r., poz. 843).

⁵² Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. z 1964 r., Nr 9, poz. 59 z późn. zm.).

⁵³ M. Pyziak - Szafnicka, op. cit., s. 833-834.

Niewątpliwie prawem podmiotowym majątkowo-mażeńskim jest przewidziana w art. 52 k.r.o. możliwość żądania przez każdego z małżonków ustanowienia przez sąd rozdzielności majątkowej. Podsumowując należy powiedzieć, że są to zawsze prawa ściśle związane ze stosunkiem osobistym między małżonkami, a zatem – prawa względne, istniejące tylko między nimi. Często prawa te ukształtowane są *ad usum familiae*, co oznacza, że ich istnienie i treść zależą od potrzeb rodzin⁵⁴.

D. Prawo spadkowe

Pojęcie „praw spadkowych” w szerokim znaczeniu, obejmuje „prawo do spadku” oraz prawa związane z zapisem i zachowkiem, z drugiej zaś – z pojęciem prawa do spadku, zwanego też prawem dziedziczenia odróżniane od praw majątkowych dotyczących poszczególnych przedmiotów spadkowych.

W nauce prawa cywilnego charakterystyki praw majątkowych dokonuje się w oparciu o różne rodzaje praw podmiotowych, do których zaliczane są m. in. (1) prawa majątkowe i niemajątkowe - wyodrębniane ze względu na charakter ekonomiczny lub jego brak w stosunkach społecznych, z których wynikają (2) prawa bezwzględne i względne - rozróżniane ze względu na stopień ich ochrony - prawa względne są skuteczne przeciwko konkretnej osobie (osobom) natomiast prawa względne są skuteczne przeciwko konkretnej osobie (osobom) (3) prawa przenoszalne (przechodnie) i nieprzenoszalne (nieprzechodnie) - związane są z możliwością lub brakiem możliwości przeniesienia ich w drodze czynności prawnych lub dziedziczenia na inny podmiot⁵⁵.

Do praw majątkowych należą m.in.: prawo własności (art. 126 i nast. k.c.), prawo użytkowania wieczystego (art. 232 i nast. k.c.), prawo pożyczki (art. 720 i nast. k.c.), prawo kontraktacji (art. 613 i nast. k.c.), niektóre prawa z zakresu prawa rodzinnego (np. prawo do alimentacji - art. 128 i nast. k.r.o.), prawo do spadku (art. 922 i nast. k.c.). Natomiast do praw niemajątkowych należą przede wszystkim prawa osobiste osób fizycznych do takich dóbr niematerialnych, jak np. zdrowie, życie, wolność, nazwisko (por. art. 23 k.c.), prawa osobiste twórcy, władza rodzicielska w zakresie sprawowania pieczy nad małoletnim (art. 92 i nast. k.r.o.). W przypadku osób prawnych będzie to m.in. prawo do nazwy, znaku towarowego. Prawa majątkowe są z reguły przenoszalne, chyba że co innego wynika z przepisów ustawy, np. prawo użytkowania (art. 254 k.c.), prawo dożywocia (art. 912 k.c.), prawo pierwokupu

⁵⁴ Ibidem, s. 834-835.

⁵⁵ P. Kubiński, A. Wołoszko, Wybrane zagadnienia prawa cywilnego, Wyd. WSPol, Szczytno 2012, s. 23-24.

(art. 602 § 1 k.c.); albo charakteru prawa np. prawo do alimentacji (art. 128 i nast. k.c.)⁵⁶. Prawo własności może mieć za przedmiot wyłącznie rzeczy. Natomiast inne prawa majątkowe w rozumieniu art. 44 k.c. mogą mieć za przedmiot, oprócz rzeczy, także przedmioty niebędące rzeczami (na przykład prawa).

Prawa majątkowe mogą mieć charakter bezwzględny ze skutkami *erga omnes* (prawa rzeczowe, prawa autorskie, prawa na dobrach niematerialnych) lub względny ze skutkami *inter partes* (wierzytelności). Podnosi się w literaturze cywilistycznej, że pojęcie prawa majątkowego należy rozumieć szeroko: prawa majątkowe bezwzględne oraz względne, jak również stany faktyczne o wartości majątkowej, z których wynikają uprawnienia lub roszczenia⁵⁷.

Prawo cywilne wyróżnia następujące prawa majątkowe:

- 1) prawa rzeczowe (własność, użytkowanie wieczyste oraz ograniczone prawa rzeczowe, czyli: użytkowanie, służebności gruntowe i osobiste, zastaw, w tym zastaw rejestrowy, hipoteka, własnościowe spółdzielcze prawo do lokalu mieszkalnego, spółdzielcze prawo do lokalu użytkowego, prawo do domu jednorodzinnego w spółdzielni mieszkaniowej)
- 2) wierzytelności, czyli prawa wynikające ze stosunków zobowiązaniowych (obligacyjnych), np. najem, dzierżawa, lokatorskie spółdzielcze prawo do lokalu, wierzytelności z weksla lub czeku, wierzytelności z tytułu udziału w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością lub spółce akcyjnej,
- 3) prawa na dobrach niematerialnych o charakterze majątkowym, np. prawa autorskie, wynalazcze, prawa do znaków towarowych, wzorów użytkowych i zdobniczych, prawo do firmy i nazwy przedsiębiorstwa (prawa własności intelektualnej),
- 4) prawa rodzinne o charakterze majątkowym, np. prawa majątkowe małżonków, prawo do świadczeń alimentacyjnych,
- 5) prawa spadkowe, w tym prawo do spadku (prawo dziedziczenia) oraz prawa związane z zachowkiem i zapisem,
- 6) prawa majątkowe o charakterze bezwzględnym, których przedmiotem są dobra materialne, niebędące rzeczami w znaczeniu techniczno-prawnym, tj. prawa górnicze, wodne, prawo polowania i rybołówstwa oraz prawa dotyczące energii,
- 7) prawo do przedsiębiorstwa⁵⁸.

⁵⁶ Ibidem, s. 23-25.

⁵⁷ A. Malicka, M. Sikora, Prawnokarna ochrona własności, „Studia Erasmina Wratislaviensia” 2009, t. 3, s. 372-373.

⁵⁸ T. Tyburcy, Mienie jako przedmiot ochrony w prawie karnym (na wybranych przykładach), „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2018, z. 3, s. 78-79.

Z wymienionego katalogu praw majątkowych istotne są te, które mogą być przedmiotem ochrony przestępstw przeciwko mieniu. Należą do nich: własność, użytkowanie, zastaw, hipoteka, wierzytelności, prawa spadkowe (o skutkach w postaci praw do określonych rzeczy), prawa na dobrach niematerialnych o charakterze majątkowym, prawa majątkowe o charakterze bezwzględnym, których przedmiotem są dobra materialne niebędące rzeczami w znaczeniu techniczno-prawnym (prawa dotyczące energii, prawa górnicze, wodne, prawo polowania i rybołówstwa). Typy czynów zabronionych związanych z prawami na dobrach niematerialnych o charakterze majątkowym zawiera także ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Mogą one realizować znamiona czynu stypizowanego w art. 278 § 2 k.k. Wszystkie prawa majątkowe są chronione przez art. 284 k.k. (przywłaszczenie), jeżeli technicznie możliwe jest ich przywłaszczenie, a przestępstwa z ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych nie stanowią *lex specialis*. Prawa rodzinne o charakterze majątkowym nie są chronione przez typy czynów zabronionych związanych z kradzieżą, chyba że chodzi o prawa do rzeczy ruchomych objętych współwłasnością. Chronione prawnokarnie są prawa do części składowych nieruchomości.

§ 2. Rodzaje dokumentów stwierdzających prawa majątkowe

Punktem wyjścia dla rekonstrukcji pojęcia dokumentów stwierdzających prawa majątkowe w prawie karnym będą normy prawa cywilnego. Wobec powyższego należy odwołać się do pojęcia prawa majątkowego, o którym była mowa wcześniej oraz do podziału tych praw zaproponowanych przez doktrynę prawa cywilnego.

1. Pojęcie dokumentu stwierdzającego prawa majątkowe

Pojęcie dokumentu stwierdzającego prawa majątkowe pojawia się w obowiązującym obecnie kodeksie karnym jedynie w odniesieniu do przestępstwa z art. 275 § 1 i § 2 k.k. Pojęcie praw majątkowych występuje natomiast na gruncie kodeksu karnego w art. 284 § 1 k.k., art. 165a § 1 k.k. oraz art. 299 § 1 k.k.

Wspólną cechą pojawiającą się w komentarzach dotyczących powyższych artykułów jest cywilnoprawne pojmowanie pojęcia praw majątkowych.

„Prawa majątkowe to prawa, na podstawie których osobie przysługują pewne korzyści, np. prawo do pobierania odsetek, hipoteka. Chodzi zarówno o prawa majątkowe pieniężne, jak i niepieniężne. Do praw majątkowych pieniężnych należy prawo użytkowania wieczystego, prawo do świadczeń alimentacyjnych, do utworu literackiego, do najmu lokalu itp., a do praw majątkowych niepieniężnych należy np. prawo wynikające z możliwości

żądania zaniechania, usunięcia rzeczy czy prawa, wstrzymania się na jakiś okres z pewnymi rzeczami lub prawami”⁵⁹.

„Prawa majątkowe lub inne mienie ruchome lub nieruchomości” to zwrot odnoszący się do pojęcia mienia zawartego w art. 44 k.c. „Prawa majątkowe” to prawa gwarantujące danej osobie określone uprawnienia (korzyści) majątkowe, mogą mieć one charakter pieniężny, jak i niepieniężny”⁶⁰. „Pojęcie praw majątkowych nie ma definicji legalnej i powinno być rozumiane w sensie cywilnoprawnym. Mienie ruchome stanowi wycinek praw majątkowych, zaś nieruchomości – przedmiot tych praw”⁶¹. „Prawa majątkowe to (...) prawa, które realizują interes ekonomiczny uprawnionego, składają się na jego majątek. Prawa te mają wymiar pieniężny. W prawie polskim zalicza się do nich: prawa rzeczowe; wierzytelności; prawa na dobrach niematerialnych o charakterze majątkowym”⁶².

Pojęcie dokumentu stwierdzającego prawa majątkowe wywołuje trudności interpretacyjne zarówno w piśmiennictwie, jak i w orzecznictwie. Podobnie, jak w przypadku dokumentów stwierdzających tożsamość, tak też w odniesieniu do dokumentów stwierdzających prawa majątkowe, istnieją liczne wątpliwości dotyczące właściwego rozumienia tego terminu. Interpretując pojęcie dokumentu stwierdzającego prawa majątkowe, nieodzowne jest odwołanie się do doktryny prawa cywilnego, definiującej prawa majątkowe jako te, które realizują interes ekonomiczny uprawnionego, czyli prawa mające wymiar pieniężny i składające się na majątek uprawnionego, wśród których można wyróżnić prawa rzeczowe, wierzytelności, prawa na dobrach niematerialnych o charakterze majątkowym, prawa rodzinne o charakterze majątkowym, prawa spadkowe (prawo dziedziczenia)⁶³. Dokumentem stwierdzającym prawo majątkowe będzie m.in. dokument stwierdzający własność rzeczy, akt notarialny stwierdzający nabycie własności nieruchomości, wierzytelność, postanowienie sądu stwierdzające nabycie spadku, wypis z księgi wieczystej⁶⁴.

⁵⁹ R. A. Stefański, Komentarz do art. 165a k.k., (w:) R. A. Stefański (red.), Kodeks karny. Komentarz 2020, (wersja on-line Legalis).

⁶⁰ P. Petasz, Komentarz do art. 165a k.k., (w:) M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), Kodeks karny. Część szczególna. Tom I. Komentarz do artykułów 117-221. 2017, (wersja on-line Legalis).

⁶¹ Z. Gałązka, Komentarz do art. 299 k.k., (w:) A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), Kodeks Karny. Komentarz. 2019, (wersja on-line Legalis).

⁶² J. Potulski, Komentarz do art. 299 k.k., (w:) R. A. Stefański (red.), Kodeks karny. Komentarz. 2020, (wersja on-line Legalis).

⁶³ Por. M. Pyziak-Szafnicka, (w:) M. Safijan (red.), System Prawa Prywatnego. Prawo cywilne – część ogólna, t. I., Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2007, s. 717; J. Piórkowska-Flieger, Przepisy przeciwko wiarygodności dokumentów, (w:) L. Gardocki (red.), System Prawa Karnego. Przepisy przeciwko państwu i dobrom zbiorowym, t. 8 wyd. 2, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2018, s. 1152-1153.

⁶⁴ Ibidem, s. 1152-1153.

Na miano dokumentu stwierdzającego prawa majątkowe zasługuje, zdaniem A. Herzoga⁶⁵, każdy dokument z którym związane jest domniemanie, iż wskazana w tym dokumencie osoba posiada określone prawa majątkowe. Dokument, z którym związane jest określone prawo majątkowe, lub który ze względu na zawartą w nim treść stanowi dowód prawa, stosunku prawnego lub okoliczności mającej znaczenie prawne, stanowi zdaniem A. Herzoga, to zbyt obszerne określenie dla tego typu dokumentu. Prawa majątkowe to w szczególności prawa rzeczowe (np. prawo własności, użytkowanie wieczyste, służebność, użytkowanie, hipoteka, zastaw), wierzytelności (dotyczące świadczeń majątkowych), majątkowe prawa autorskie i wynalazcze, majątkowe prawa małżeńskie⁶⁶.

Kodeks karny nie zawiera definicji legalnej „dokumentu stwierdzającego prawa majątkowe”. Pojęcie to, należy jednak, zdaniem M. Żelichowskiego⁶⁷, traktować w opozycji do definicji legalnej „rzeczy ruchomej”, zawartej w art. 115 § 9 k.k. Ów przepis wskazuje, że „rzeczą ruchomą lub przedmiotem jest także polski albo obcy pieniądz lub inny środek płatniczy oraz dokument uprawniający do otrzymania sumy pieniężnej albo zawierający obowiązek wypłaty kapitału, odsetek, udziału w zyskach albo stwierdzenie uczestnictwa w spółce”.

Odnosząc się do relacji tych dwóch pojęć Sąd Apelacyjny w Białymstoku w wyroku z dnia 23 października 2001 r.⁶⁸, wyraził pogląd, że: „Czek może być środkiem płatniczym, a w każdym przypadku jest dokumentem uprawniającym do otrzymania sumy pieniężnej. Wobec treści art. 115 § 9 k.k., z której wynika, że między innymi środkiem płatniczym oraz dokumentem uprawniającym do otrzymania sumy pieniężnej jest *ex lege* rzeczą ruchomą, art. 275 k.k. odnosi się wyłącznie do tych dokumentów stwierdzających prawa majątkowe, których nie wymieniono w art. 115 § 9 k.k. Kradzież czeku to zatem nie czyn z art. 275 § 1 k.k., lecz z art. 278 k.k.”.

Czym jest zatem rzecz ruchoma w świetle kodeksu karnego? R. Zawłocki⁶⁹ wskazuje, że przez rzecz ruchomą lub przedmiot rozumie się nie tylko polski albo obcy pieniądz lub inny środek płatniczy, lecz także określone dokumenty. Omawiane pojęcie należy jego zdaniem interpretować zgodnie z cywilnoprawnym znaczeniem pojęcia „rzecz ruchoma”, przy czym

⁶⁵ A. Herzog, Komentarz do art. 275 k.k., (w:) R. A. Stefański (red.), Kodeks karny. Komentarz 2019, wyd. 24, (wersja on-line Legalis).

⁶⁶ Ibidem, (wersja on-line Legalis).

⁶⁷ M. Żelichowski, Komentarz do art. 275 k.k., (w:) M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Komentarz do artykułów 222-316. 2017 (wersja on-line Legalis).

⁶⁸ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 23 października 2001 r. (II AKa 213/01, Prok. i Pr. 2002, Nr 7, poz. 16).

⁶⁹ R. Zawłocki, Komentarz do art. 115 § 9 k.k., (w:) R. Zawłocki (red.), Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz do artykułów 1-116. 2017 (wersja on-line Legalis).

należy przy tym podkreślić, że przepis art. 115 § 9 k.k. nie definiuje „rzeczy ruchomej”, lecz jedynie przykładowo wskazuje, co należy za taką rzecz uważać i co ogólnie (powszechnie) przypisuje się temu pojęciu. Powszechne ujęcie z kolei związane jest w głównej mierze z prawem cywilnym. Wobec powyższego R. Zawłocki zwraca uwagę, że przepis art. 115 § 9 k.k. nie odstępuje więc od ujęcia cywilnoprawnego „rzecz ruchoma”, ale też nie daje podstaw do uznania, że: „rzecz ruchoma”, na gruncie karnoprawnym, to pojęcie zasadniczo odmienne od jego odpowiednika w prawie cywilnym⁷⁰.

Warto też wskazać, że pojęcie „rzecz ruchoma” występuje jako określenie przedmiotu czynności wykonawczej w przestępstwie kradzieży (art. 278 § 1 k.k.) oraz przestępstwie przywłaszczenia mienia (art. 284 § 1 k.k.).

Zdaniem P. Daniluka⁷¹ z art. 115 § 9 k.k. bezspornie wynika tylko tyle, że polski i obcy pieniądź, inny środek płatniczy, środek pieniężny zapisany na rachunku, dokument uprawniający do otrzymania sumy pieniężnej bądź zawierający obowiązek wypłaty kapitału, odsetek, udziału w zyskach albo stwierdzenie uczestnictwa w spółce są rzeczami ruchomymi lub przedmiotami. Niewątpliwie do rzeczy ruchomych zaliczyć należy pieniądze, a ściślej znaki pieniężne, które są szczególnym rodzajem rzeczy. Do tej kategorii zaliczyć należy również papiery wartościowe – a więc dokumenty, których posiadanie stanowi niezbędną przesłankę wykonywania praw wyrażonych w ich treści. Wartość ekonomiczna papierów wartościowych jest wynikiem tego, że umożliwiają one realizację inkorporowanych praw majątkowych, samoistnie przedstawiają one jednak znikomą wartość. Papierami wartościowymi są m.in.: weksle, czeki, listy zastawne, akcje, obligacje, losy i inne dowody udziału w grze lub zakładzie (jeżeli ich przedstawienie jest jedynym sposobem wykazania uprawnienia do wygranej), konosamenty, rewery, dowody składowe⁷². Wymienione w art. 115 § 9 k.k. dokumenty uprawniające do otrzymania sumy pieniężnej, zawierające obowiązek wypłaty kapitału, odsetek, udziału w zyskach albo stwierdzenie uczestnictwa w spółce w większości będą kwalifikowane jako papiery wartościowe. Dokumentem uprawniającym do otrzymania sumy pieniężnej będzie m.in. weksel bądź czek; z kolei dokumentem zawierającym stwierdzenie uczestnictwa w spółce będzie m.in. akcja⁷³.

Przedmiotem własności i innych praw rzeczowych oraz przedmiotem czynności obrotu są również zwierzęta domowe, jak i hodowlane, dlatego też będą się one mieścić w pojęciu

⁷⁰ Ibidem, (wersja on-line Legalis).

⁷¹ P. Daniluk, Komentarz do art. 115 § 9 k.k., (w:) R. A. Stefański (red.), Kodeks Karny. Komentarz 2018, wyd. 4, (wersja on-line Legalis).

⁷² Ibidem, (wersja on-line Legalis).

⁷³ Ibidem, (wersja on-line Legalis).

rzeczy ruchomej w rozumieniu art. 115 § 9 k.k. W pojęciu rzeczy ruchomej znajduje się również "inny środek płatniczy" czyli przedmiot, którym można posługiwać się zamiast pieniędzy. W zakres pojęcia innego środka płatniczego wchodzi zatem karta płatnicza, która uprawnia m.in. do dokonywania zapłaty⁷⁴.

Komplikacji przysparza sprawa czeku. Zdaniem P. Daniluka, chociaż czek jest niewątpliwie instrumentem wykonywania zobowiązań pieniężnych i jako taki pełni on funkcję rozliczeniowo-płatniczą, to nie ma jednak podstaw, aby przyjąć, że można się nim posługiwać zamiast pieniądza, jednakże orzecznictwo Sądu Najwyższego podąża w kierunku uznawania niektórych czeków (gotówkowych i rozrachunkowych) za środki płatnicze⁷⁵.

Nie jest natomiast "innym środkiem płatniczym" w rozumieniu art. 115 § 9 k.k. papier wartościowy w postaci weksla. Pomimo przypisywania mu funkcji płatniczej, polegającej na tym, że może on być wręczony zamiast zapłaty przy zakupie dóbr lub usług, nie jest to jednak równoznaczne z samą zapłatą⁷⁶. Wobec powyższego, zdaniem A. Herzoga, dokumentem stwierdzającym prawa majątkowe będą wszelkie dokumenty majątkowe realizujące interes ekonomiczny danego podmiotu z wyjątkiem tych, które określane są mianem rzeczy ruchomej określonej w art. 115 § 9 k.k.⁷⁷.

Z. Gałązka z sugeruje, by nawiązując do art. 115 § 14 k.k., za dokument stwierdzający prawa majątkowe uznać każdy przedmiot lub inny zapisany nośnik informacji, z którym określone prawo majątkowe jest związane (np. czek) albo który ze względu na zawartą w nim treść stanowi dowód prawa majątkowego (np. bilet miesięczny PKP)⁷⁸.

Istotne wątpliwości, zdaniem J. Piórkowskiej - Flieger⁷⁹, dotyczą problemu czy w dokumencie stwierdzającym prawa majątkowe musi być wskazana imiennie osoba, której określone prawo majątkowe przysługuje.

Według W. Wróbla⁸⁰ dokumentem stwierdzającym prawa majątkowe jest tylko taki dokument, z którym zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa związane jest domniemanie, że osoba w nim wskazana ma określone prawa majątkowe. Takiego charakteru nie posiada dokument na okaziciela, ponieważ nie stwierdza on praw majątkowych konkretnej osoby. Odmiennego zdania są T. Kaczmarek i R. Zawłocki, według których w dokumencie

⁷⁴ Ibidem, (wersja on-line Legalis).

⁷⁵ Ibidem, (wersja on-line Legalis).

⁷⁶ Ibidem, (wersja on-line Legalis).

⁷⁷ A. Herzog, op. cit., (wersja on-line Legalis).

⁷⁸ Z. Gałązka, Komentarz do art. 275 k.k., (w:) A. Grześkowiak, K. Wiak (red.) Kodeks karny. Komentarz 2019, (wersja on-line Legalis).

⁷⁹ J. Piórkowska-Flieger, op. cit., s. 1152-1153.

⁸⁰ W. Wróbel, (w:) A. Zoll (red.), Komentarz Kodeks karny. Część szczególna, t. II, Wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2008, s. 1360. Zob. Także J. Kędzierski, Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 26 listopada 2003 r., I KZP 21/03, „Prokuratura i Prawo” 2004, Nr 8, s. 130).

stwierdzającym prawa majątkowe nie musi być wskazana konkretna osoba, której przysługuje określone prawo.

Zdaniem J. Piórkowskiej - Flieger trafnym stanowiskiem w tej kwestii jest jednak stanowisko W. Wróbla, za czym przemawia jej zdaniem wykładnia językowa przepisu, w którym mowa jest o dokumencie stwierdzającym tożsamość innej osoby albo jej prawa majątkowe (art. 275 k.k.)⁸¹.

Dokument dotyczący prawa majątkowego stwierdza także prawo innej, określonej co do tożsamości osoby. Warunek ten nie jest niestety spełniony w przypadku dokumentu na okaziciela, ponieważ stwierdza on jedynie określone prawo, a nie to komu ono przysługuje. Uprawnionym do realizacji tego prawa będzie każdy posiadacz tego dokumentu, a nie konkretna osoba. Zdaniem J. Piórkowskiej - Flieger⁸² właśnie z tych powodów na akceptację nie zasługuje włączenie przez Sąd Najwyższy do kręgu dokumentów stwierdzających prawa majątkowe innej osoby w rozumieniu art. 275 § 1 k.k. bonu towarowego⁸³.

Również B. Gadecki⁸⁴ wskazuje, że dokumentem stwierdzającym prawa majątkowe innej osoby nie musi być dokument, gdzie osoba uprawniona do wskazanego w nim prawa majątkowego jest określana imiennie, jednakże będzie to zależało od wykazania, czy posiadacz tego dokumentu wszedł w jego władanie przez kradzież lub przywłaszczenie, bądź też - w przypadku posługiwania się takim dokumentem nie miał jakichkolwiek uprawnień do używania tego dokumentu, a więc wykazania istnienia świadomości, że prawa majątkowe stwierdzone tym dokumentem nie przysługują mu z żadnego tytułu⁸⁵.

B. Gadecki do katalogu dokumentów stwierdzających prawa majątkowe zalicza m.in. imienną książeczkę oszczędnościową, dokument stwierdzający własność rzeczy, wierzycelność, bon towarowy, bilet na mecz piłkarski (stanowi on dowód zakupu usługi i uprawnia do skorzystania z niej)⁸⁶.

Podobne stanowisko prezentuje Z. Gałązka stwierdzając, że dokument ten nie musi określać osoby uprawnionej imiennie, co oczywiście uzależnia odpowiedzialność za

⁸¹ J. Piórkowska-Flieger, op. cit., s. 1152-1153.

⁸² Ibidem, s. 1152-1153.

⁸³ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 26 listopada 2003 r., (I KZP 21/03, OSNKW 2004, Nr 1, poz. 1), z glosą krytyczną J. Kędzińskiego, „Państwo i Prawo” 2004, nr 8. Krytycznie do tego stanowiska SN odniosła się również A. Pilich, Status bonu towarowego na gruncie k.k., „Palestra” 2004, nr 11, s. 77-78.

⁸⁴ B. Gadecki, Kodeks karny. Część szczególna. Art. 252-316. Komentarz, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2017, s. 103-105.

⁸⁵ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 10 listopada 2005 r., (II AKa 191/05, KZS 2007, Nr 6, poz. 55), s. 34.

⁸⁶ B. Gadecki, op. cit., s. 103-105.

posługiwanie się nim od braku jakiegokolwiek tytułu do wskazanego w treści dokumentu prawa majątkowego po stronie sprawcy⁸⁷.

Podsumowując rozważania znawców doktryny, definicję dokumentu stwierdzającego prawa majątkowe należy zbudować w oparciu o definicję dokumentu w rozumieniu art. 115 § 14 k.k. i rzeczy ruchomej - art. 115 § 9 k.k. oraz definicję praw majątkowych w świetle art. 44 k.c. Mając to na uwadze dokumentem stwierdzającym prawa majątkowe będą wszelkie dokumenty majątkowe (przedmioty lub inne zapisane nośniki informacji, z którymi określone prawo majątkowe jest związane (np. czek) albo które ze względu na zawartą w nim treść stanowią dowód prawa majątkowego) realizujące interes ekonomiczny danego podmiotu, czyli prawa mające wymiar pieniężny i składające się na majątek uprawnionego, z wyjątkiem tych, które określane są mianem rzeczy ruchomej określonej w art. 115 § 9 k.k.

2. Podział/klasyfikacja dokumentów stwierdzających prawa majątkowe

Z uwagi na rozbieżności w zakresie kwalifikowania poszczególnych dokumentów stwierdzających prawa majątkowe do tej kategorii właściwym będzie odwołanie się do dorobku orzecznictwa sądów. Wykładnia „dokumentu stwierdzającego jej prawa majątkowe” znalazła szerokie miejsce w orzecznictwie.

W uchwale z dnia 26 listopada 2003 r. Sąd Najwyższy wyraził pogląd, że bon towarowy nie jest rzeczą ruchomą w rozumieniu art. 278 § 1 k.k., nie jest też środkiem płatniczym, stanowi jednak dokument stwierdzający prawa majątkowe w rozumieniu art. 275 § 1 k.k.⁸⁸.

W wyroku z dnia 2 marca 2012 r. Sąd Najwyższy wyraził też pogląd, że dowód rejestracyjny pojazdu stwierdza jedynie administracyjne dopuszczenie pojazdu do ruchu a nie prawo majątkowe osoby związane z tym pojazdem. Dowód rejestracyjny nie będzie należał do kategorii dokumentów stwierdzających prawo majątkowe, dysponowanie którymi stanowi przedmiot ochrony wymieniony w opisie strony przedmiotowej przestępstwa określonego w art. 275 § 1 k.k.⁸⁹.

Wiele kontrowersji wzbudza temat uznania za dokument stwierdzający prawa majątkowe czeku lub blankietu czeków. Wypowiadano bowiem pogląd, że przedmiotem przestępstwa z art. 275 § 1 k.k. nie mogą zarówno чеки, jak też blankiety czeków. Kradzież blankietów czeków rozważać można co najwyżej na gruncie przepisu art. 276 k.k., o ile oczywiście konkretne blankiety spełniają kryteria pojęcia dokumentu z art. 115 § 14 k.k.

⁸⁷ Z. Gałązka, Komentarz do art. 275 k.k., (w:) A. Grześkowiak, K. Wiak (red.) Kodeks karny, op. cit., (wersja on-line Legalis).

⁸⁸ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 26 listopada 2003 r., (I KZP 21/03, OSNK 2004, Nr 1, poz. 1).

⁸⁹ Wyroku Sądu Najwyższego z dnia 2 marca 2012 r., (V KK 283/11, OSNK 2012, Nr 5, poz. 54).

W wyroku z dnia 5 lipca 2001 r. Sąd Apelacyjny w Katowicach wyraził pogląd, że: „Przedmiotem przestępstwa z art. 275 § 1 k.k. nie mogą być чеки ani też blankiety czeków [gdyż nie są dokumentami stwierdzającymi tożsamość czy też prawa majątkowe osoby – uw. M.Z.]. Kradzież blankietów czeków może być rozważana co najwyżej na gruncie przepisu art. 276 k.k., o ile oczywiście konkretne blankiety spełniają kryteria pojęcia dokumentu z art. 115 § 14 k.k.”⁹⁰. Podobny pogląd wyraził Sąd Apelacyjny w Warszawie w wyroku z dnia 9 marca 2006 r. stwierdzając, że: blankiety czeków nie stwierdzają niczyich praw majątkowych, a stanowią jedynie dowód zawarcia między wystawcą a trasatem umowy rachunku bankowego oraz uprawniają do korzystania ze zgromadzonego na tym rachunku kapitału. Forma ich kradzieży, jaka by nie była, nie stanowi przestępstwa z art. 275 § 1 k.k.⁹¹. W tej kwestii prezentowane jest także stanowisko przeciwne, zaliczające чеки i blankiety czekowe do dokumentów stwierdzających prawa majątkowe w rozumieniu art. 275 k.k.⁹²

W wyroku z dnia 10 listopada 2005 r. Sąd Apelacyjny w Lublinie wyraził pogląd, że kartka żywnościowa stanowi dokument stwierdzający prawo majątkowe w rozumieniu art. 275 § 1 k.k. Dokumentem stwierdzającym prawa majątkowe innej osoby nie musi być dokument, w którym osoba uprawniona do wskazanego w nim prawa majątkowego jest określana imiennie, przy czym w tej sytuacji możliwość przypisania przestępstwa z art. 275 § 1 k.k. będzie zależała od wykazania, sposobu w jaki posiadacz tego dokumentu wszedł w jego władanie przez kradzież czy też przywłaszczenie, bądź też - w przypadku posługiwania się takim dokumentem - udowodnienia, że nie miał uprawnień do używania tego dokumentu, a zatem wykazania, że prawa majątkowe stwierdzone tym dokumentem nie będą mu przysługiwały z żadnego tytułu⁹³.

W wyroku z dnia 23 kwietnia 2015 r., Sąd Najwyższy wyraził pogląd, że przedmiotem wykonawczym przestępstwa paserstwa z art. 292 § 1 k.k. jest rzecz ruchoma. Adekwatnie do definicji zawartej w art. 115 § 9 k.k. rzeczą ruchomą lub przedmiotem jest także - obok pieniędzy i środków płatniczych, dokument, uprawniający do otrzymania sumy pieniężnej albo zawierający obowiązek wypłaty kapitału, odsetek, udziału w zyskach albo stwierdzenie uczestnictwa w spółce. Wobec powyższego ewidentnie bilet uprawniający do wstępu na mecz piłki nożnej nie mieści się w tej definicji, co oznacza, że nie jest rzeczą ruchomą. Zdaniem SN z posiadaniem biletów wiążą się określone prawa majątkowe, a tym samym mieszczą się one

⁹⁰ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 5 lipca 2001 r., (II AKa 214/01, Prok. i Pr. 2002, Nr 5, poz. 16).

⁹¹ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 9 marca 2006 r., (II AKa 56/06, OSA 2006, Nr 5, poz. 25).

⁹² Wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 30 sierpnia 2001 r., (II AKa 132/01).

⁹³ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 10 listopada 2005 r., (II AKa 191/05, OSA 2007, Nr 2, poz. 9).

w definicji dokumentu, o którym mowa w art. 115 § 14 k.k. i mogą ewentualnie stanowić przedmiot przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów, np. występku z art. 275 § 1 k.k.⁹⁴.

Sąd Apelacyjny w Katowicach w wyroku z dnia 28 stycznia 2015 r. nie uznał za dokument stwierdzający tożsamość lub prawa majątkowe dyskietki NFZ i legitymacji emeryta wyrażając pogląd, że dyskietka Narodowego Funduszu Zdrowia oraz legitymacja emeryta nie są dokumentami stwierdzającymi tożsamość innej osoby ani jej praw majątkowych w rozumieniu art. 275 § 1 k.k. Usunięcie dokumentu obejmować będzie wszelkie czynności prowadzące do uczynienia go niedostępnym dla osoby uprawnionej, choćby znane było miejsce przechowywania tego dokumentu. Usunięciem dokumentu będzie również pozbawienie nad nim władztwa dotychczasowego dysponenta, przy czym jeśli takiemu usunięciu towarzyszy zamiar przywłaszczenia a dokument stwierdza tożsamość innej osoby lub też jej prawa majątkowe, uzasadniona będzie kwalifikacja takiego usunięcia z art. 275 § 1 k.k.⁹⁵.

W tym samym roku, w postanowieniu z dnia 15 września 2015 r., Sąd Najwyższy wyraził pogląd, że: „Legitymacja emeryta (rencisty) nie stwierdza ani tożsamości danej osoby, ani żadnych jej praw majątkowych, o jakich mowa w art. 275 § 1 k.k., jej kradzież nie może być zatem kwalifikowana jako przestępstwo określone w tym przepisie”⁹⁶.

Sporną kwestią jest kwestia zaliczenia karty płatniczej do dokumentów stwierdzających prawa majątkowe oraz czy może być przedmiotem przestępstwa z art. 275 k.k. W doktrynie utrzymuje się pogląd, że karta taka „potwierdza” jedynie prawo własności banku do samej karty oraz prawo użytkownika do jej używania⁹⁷, co nie oznacza mimo wszystko bezkarności czynów polegających na posłużeniu się cudzą kartą płatniczą lub jej kradzieży bądź przywłaszczeniu. Mogą one bowiem stanowić przestępstwa z art. 286 § 1, art. 278 § 5 czy art. 276 k.k.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 12 grudnia 2017 r. wskazuje, że „środkiem płatniczym są występujące w obrocie karty płatnicze i karty bankomatowo-płatnicze, nie są nim natomiast karty bankomatowe. Jako takie nie stanowią

⁹⁴ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 kwietnia 2015 r., (II KK 82/15).

⁹⁵ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 28 stycznia 2015 r., (II AKa 740/14).

⁹⁶ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 września 2015 r., (II KK 129/16).

⁹⁷ R. Zawłocki, (w:) A. Wąsek (red.), Kodeks karny. Część szczególna, t. II, Wyd. C.H. Beck, Warszawa 2006, s. 740.

one rzeczy. Mając na względzie, że karta bankomatowa stanowi dokument stwierdzający prawa majątkowe, to jej przywłaszczenie należy zakwalifikować z art. 275 § 1 k.k.”⁹⁸.

Podsumowanie katalogu dokumentów zaliczanych do kategorii dokumentów stwierdzających prawa majątkowe obrazujących tym samym stanowisko orzecznictwa zostało zaprezentowane w tabeli nr 4.

Tabela nr 4. Podział dokumentów stwierdzających i nie stwierdzających praw majątkowych

Dokumenty stwierdzające prawa majątkowe w świetle orzecznictwa	Dokumenty nie stwierdzające praw majątkowych w świetle orzecznictwa
bon towarowy	dowód rejestracyjny pojazdu
kartka żywnościowa	karta płatnicza
bilet uprawniający do wstępu	legitymacja emeryta (rencisty)
czeki/blankiety czeków	czeki/blankiety czeków
karta bankomatowa	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie orzecznictwa

Katalog dokumentów stwierdzających prawa majątkowe w rozumieniu art. 275 § 1 k.k. jest znacznie węższy niż katalog praw majątkowych przedmiotów wykonawczych występku określonego w art. 275 § 1 k.k. Prawami majątkowymi są prawa rzeczowe, wierzytelności, prawa rodzinne o charakterze majątkowym, prawo do spadku oraz prawa na dobrach niematerialnych o charakterze majątkowym.

W doktrynie i orzecznictwie za dokument stwierdzający prawa majątkowe uznaje się kartę bankomatową; bilety na mecz piłkarski; kartkę żywnościową, a co do bonu towarowego, blankietu czeków wystąpiły rozbieżności poglądów. Legitymacja emeryta lub rencisty nie jest dokumentem, na podstawie którego jest wypłacana emerytura lub renta, a by ją za taką uznać, musiałby pełnić taką rolę. Nie ulega wątpliwości, że stanowisko Sądu Najwyższego, co do niezaliczenia legitymacji emeryta lub rencisty do dokumentów, stanowiących znamię przestępstwa z art. 275 k.k., jest trafne.

Mówiąc o dokumencie stwierdzającym tożsamość innej osoby, albo jej prawa majątkowe, doktryna zakłada szczególnego rodzaju dokument wystawiony na konkretną osobę. Wyklucza dokument na okaziciela stwierdzający prawa majątkowe kogokolwiek, a ściślej każdorazowego posiadacza dokumentu - bon towarowy na okaziciela, a jedynie inkorporuje

⁹⁸ Wyrok Sądu Apelacyjnego Szczecinie z dnia 12 grudnia 2017 r., (II AKa 155/17).

dokument imienny. Dokument na okaziciela, jakim jest bon towarowy, nie może być zatem przedmiotem wykonawczym występku określonego w art. 275 § 1 k.k., ani w postaci przywłaszczenia, ani też kradzieży.

Podsumowując rozważania należy wskazać, że pojęcie prawa majątkowego na gruncie kodeksu karnego z 1997 r. nie jest pojęciem tak szerokim, jak w przypadku kodeksu cywilnego, choć niewątpliwie doktryna prawa karnego do niego nawiązuje. Intencją ustawodawcy, używającego w opisie znamion przedmiotowych określenia prawo majątkowe, było objęcie ochroną takich praw jak cywilistyczne prawo własności, użytkowanie wieczyste, ograniczone prawa rzeczowe (służebność, użytkowanie, zastaw, hipotekę), wierzytelności majątkowe wynikające z cywilnoprawnych stosunków zobowiązaniowych lub innych zdarzeń czy też norm prawa rodzinnego i opiekuńczego, prawa spadkowego oraz majątkowych praw autorskich. Zakres znaczeniowy tego określenia będzie się różnił w przypadku poszczególnych przestępstw zawartych w części szczególnej kodeksu karnego, w których dobrem chronionym jest prawo majątkowe.

Kategoria praw majątkowych na gruncie prawa karnego będzie zależała od penalizacji określonego przepisu karnego i w zależności od tego, będzie ulegała rozszerzeniu lub zawężeniu. I tak np. inne kategorie praw majątkowych będą dobrem chronionym w przypadku art. 284 k.k. a inne w przypadku art. 275 k.k. chociaż mowa o tych samych prawach majątkowych. Komentarze karne wyraźnie wskazują, w nawiązaniu do orzecznictwa sądów, o jaką kategorię praw chodzi.

Art. 275 k.k. jest jedynym przepisem w kodeksie karnym, w którym przedmiotem czynności wykonawczej jest dokument stwierdzający prawa majątkowe. Pojęcie „dokumentu stwierdzającego prawa majątkowe” wywołuje dość duże trudności interpretacyjne zarówno w piśmiennictwie, jak i orzecznictwie, dlatego też ustalenie katalogu dokumentów stwierdzających prawa majątkowe jest możliwe jedynie poprzez odniesienie się do orzecznictwa sądów. Jako, że wykładnia znamienia przedmiotu czynności sprawczej „dokumentu stwierdzającego prawa majątkowe” znalazła swoje szersze miejsce w orzecznictwie do kategorii tych dokumentów należy zaliczyć: bon towarowy, kartkę żywnościową, bilet uprawniający do wstępu, czeki/blankiety czeków oraz kartę bankomatową.

ROZDZIAŁ V

KSZTAŁTOWANIE SIĘ PRZESTĘPSTWA POSŁUGIWANIA SIĘ, KRADZIEŻY LUB PRZYWŁASZCZENIA DOKUMENTU STWIERDZAJĄCEGO TOŻSAMOŚĆ INNEJ OSOBY W UJĘCIU HISTORYCZNYM

Rozdział prezentuje problematykę kształtowania się przestępstwa posługiwania się, kradzieży oraz przywłaszczenia dokumentu tożsamości w systemie polskiego prawa karnego od okresu odbudowy państwa polskiego po odzyskaniu niepodległości obejmując swym zakresem przestrzeń obowiązywania dwóch historycznych kodyfikacji karnych. Punktem wyjścia do analizy tego zagadnienia stanowi syntetyczne omówienie normatywnej konstrukcji tego przestępstwa w kodyfikacjach państw zaborczych, a następnie w ujęciu Kodeksu karnego z 1932 r. Niewątpliwie ta pionierska regulacja odegrała istotną rolę w umiejscowieniu przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości w kodeksie karnym oraz zadecydowała o kierunku jej wykładni dogmatycznej i jurydycznej na przestrzeni następnych dekad.

W dalszej części rozdziału znalazły się uwagi dotyczące istoty wskazanego przestępstwa w ustawodawstwie powojennym oraz w stanowiącym jego kontynuację - Kodeksie karnym z 1969 r. W tej części zwrócono uwagę na eliminację wskazanego przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości z zasadniczej części kodeksu karnego i umiejscowienie go w regulacjach pozakodeksowych do momentu uchwalenia nowego kodeksu karnego w 1997 r.

§ 1. Regulacja przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości do 1932 roku

Przestępstwo posługiwania się, kradzieży lub przywłaszczenia cudzego dokumentu tożsamości w sferze zainteresowania zarówno kryminologii, jak i prawa karnego znalazło się dość późno, gdyż dopiero u progu XX w. Pomimo, iż pierwsze dokumenty tożsamości pojawiły się na kontynencie europejskim na przełomie XVI i XVII w. w Polsce wprowadzono je dopiero w latach dwudziestych jako konieczny element unifikacji odrodzonego po I wojnie światowej państwa, które zamieszkiwała ludność z Austrii, Niemiec, Rosji a wielu obywateli w ogóle nie posiadało żadnego dokumentu.

W Polsce dowody tożsamości pojawiły się w 1918 r., tuż po odzyskaniu niepodległości zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 30 listopada 1918 r., dotyczącego wydawania tymczasowych dowodów osobistych¹. Do ich wyrabiania nie stosowano przesadnego rygoryzmu, podobnie jak do ich podrabiania, kradzieży czy też posługiwania się nie przykładano większej wagi (wielu ludzi stwierdzało, że dokumenty zaginęły w pożodze wojennej, podawało znacznie późniejszą datę urodzenia, by mieć mniej lat w dowodzie, a tym samym więcej szans na korzystne zamążpójście lub odwlec przykry moment rozpoczęcia służby wojskowej).

Na mocy rozporządzenia Prezydenta RP z 1928 r.² organy uzyskały prawo do wydawania krajowych dokumentów tożsamości, ułatwiających proces legitymowania się przed organem administracji publicznej kontrolującym ruch ludności, przy czym rozporządzenie to formułowało tylko prawo do posiadania dowodu osobistego, ale nie wprowadzając w tym zakresie obowiązku. Istotna rekonstrukcja przepisów ewidencyjnych miała miejsce w 1932 r. (instytucja dowodu osobistego nie zmieniła się do roku 1951, kiedy to - w nowych uwarunkowaniach polityczno-społecznych - 22 października 1951 r. został wydany przez Radę Ministrów dekret o dowodach osobistych). W tym samym roku zaczął obowiązywać również ujednolicony i wypracowany w okresie dwudziestolecia międzywojennego nowy kodeks karny zwany kodeksem Makarewicza, w którym to można odnaleźć ślady penalizacji przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości.

1. Przestępstwo posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości w kodyfikacjach państw zaborczych

Na wstępie rozważań należy zauważyć, iż po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 r. utrzymane zostały w mocy kodeksy karne państw zaborczych. Na terenach byłego zaboru austriackiego obowiązywał więc nadal Kodeks karny austriacki z dnia 27 maja 1852 r., zmieniony i uzupełniany licznymi ustawami dodatkowymi, w byłym zaborze pruskim Kodeks karny Rzeszy Niemieckiej z dnia 15 maja 1871 r., a na terenach byłego zaboru rosyjskiego i na Kresach Wschodnich Kodeks karny rosyjski z 1903 r., zmieniony przez przepisy przechodnie z 1917 r. i późniejsze ustawy szczegółowe. Na terenie Spiszu i Orawy obowiązywało przejściowo (do 1922 r., po którym rozciągnięto na te tereny ustawodawstwo

¹ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 30 listopada 1918 roku w przedmiocie tymczasowych dowodów osobistych obywateli Republiki Polskiej (Dz. U. MSW, z 1918 r. Nr. 2, r. I, s. 7).

² Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 16 marca 1928 r. o ewidencji i kontroli ruchu ludności (Dz. U. Nr 32, poz. 308 i 309).

austriackie) prawo węgierskie, tj. ustawa karna z 1878 r. i prawo o wykroczeniach z 1879 r.³. W kodeksach tych można odnaleźć ślady penalizacji przestępstwa posługiwania się, kradzieży lub przywłaszczenia cudzego dokumentu tożsamości.

Austriacka ustawa karna z 1852 r.⁴ składała się z dwóch części: I - O zbrodniach (§ 1-232) i II - O występkach i przekroczeniach (§ 233-532). W części drugiej w rozdziale VI. O przekroczeniach przeciw zakładom i urządzeniom publicznym, dotyczącym bezpieczeństwa powszechnego (§ 311-330) w podrozdziale zatytułowanym „Przekroczenia przeciw przepisom o meldowaniu przybyłych obcych i zmian co do mieszkańców, tudzież o innych fałszywych meldowaniach i wykazach” § 320 ppkt g dotyczy osób posługujących się cudzym dowodem osobistym - „Jeżeli kto w życiu codziennym posługuje się cudzym paszportem lub innym urzędowym dowodem osobistym, albo w tym celu daje swój dowód osobisty drugiemu, o ile tego nie uczyniono dla wykonania innego przekroczenia, występkę lub zbrodni. Karą jest ścisły areszt od trzech dni do miesiąca. W razie szczególnych wątpliwości co do okoliczności albo osoby przestępcy, należy go po odcierpieniu kary, jeżeli jest krajowcem, wydalić z miejscowości, zaś obcokrajowca wedle okoliczności nawet ze - wszystkich krajów koronnych państwa”⁵.

Obowiązujący na terenach dawnego zaboru pruskiego Kodeks Rzeszy Niemieckiej⁶ również zawierał przepisy odwołujące się do dowodów tożsamości. Podobnie do Kodeksu Austriackiego, składał się z dwóch części: Części pierwszej - O karaniu zbrodni, występków i wykroczeń w ogólności oraz części drugiej - O poszczególnych zbrodniach, występkach oraz wykroczeniach i o ich karaniu. Rozdział XXIII części II poświęcony jest fałszerstwom dokumentów (§§ 267-280). W § 274 pkt 1 karze więzienia, obok której można orzec grzywnę do trzech tysięcy marek, ulega ten, „kto dokument, nie należący doń bądź wcale bądź wyłącznie, w zamiarze wyrządzenia innej osobie szkody niszczy, uszkadza lub ukrywa”⁷. Natomiast w § 363 z rozdziału XXIX dotyczącego wykroczeń widoczne jest nawiązanie do korzystania z cudzego dowodu tożsamości (paszportu, papierów legitymacyjnych) - „Kto w celu omamienia władz lub osób prywatnych dla zapewnienia sobie lub komu innemu lepszego

³ W. Witkowski, (w:) T. Bojarski (red.), System prawa karnego. Źródła prawa karnego, t. 2, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2011, s. 149.

⁴ Ustawa Karna Austrjacka o zbrodniach, występkach i przekroczeniach z dnia 27 maja 1852 Nr 117 DPP. (obowiązująca w okręgach Sądów Apelacyjnych w Krakowie i we Lwowie oraz Sądu Okręgowego w Cieszynie), Wyd. Księgarnia F. Hoesicka, Warszawa 1924 (przeł. J. Przeworski), s. 3-6.

⁵ Ibidem, s. 231.

⁶ Kodeks Karny Rzeszy Niemieckiej z dnia 15 maja 1871 r. z późniejszymi zmianami i uzupełnieniami po rok 1918 wraz z ustawą wprowadzającą do Kodeksu Karnego dla Związku Północno - Niemieckiego (Rzeszy Niemieckiej) z dnia 31 maja 1870 r., przekład urzędowy Departamentu Sprawiedliwości Ministerstwa B. Dzielnicy Pruskiej, Spółka Pedagogiczna, Poznań 1920.

⁷ Ibidem, s. 111.

powodzenia paszporty, zwolnienia wojskowe, książki wędrownicze lub inne papiery legitymacyjne, książki służbowe lub robotnicze albo inne z mocy osobnych przepisów wydawane świadectwa, jako też świadectwa sprawowania i uzdolnienia podrabia lub fałszuje, albo kto z takiego podrobionego lub sfalszowanego dowodu świadomie korzysta, ulegnie karze aresztu lub grzywnie do stu pięćdziesięciu marek. Taką karę dotyka tego, który w tym samym celu z podobnych prawdziwych dokumentów dla innych wystawionych, jakby z własnych korzystał, albo kto by takie własne dokumenty odstępował innej osobie w wymienionym celu”⁸.

W przeciwieństwie do dwóch powyższych kodeksów, rosyjski kodeks karny nie odwoływał się wprost do pojęcia dowodu tożsamości, paszportu. Dokument był niewątpliwie dobrem chronionym w tym kodeksie, niemniej jednak pojawiał się na kartach kodeksu w wielu miejscach przy okazji przestępstw dotyczących uszkodzenia mienia, dróg, komunikacji, znaków ostrzegawczych, granicznych; pogwałcenia postanowień w przedmiocie powinności wojskowej i ziemskich; fałszu; kradzieży, rozboju i wymuszenia; oszustwa itp. Rosyjski kodeks karny z 1903 r. zwany kodeksem Tagancewa⁹ wielokrotnie odwoływał się do pojęcia dokumentu w tym również dokumentu tożsamości nazywając go jednak ogólnie „cudzym dokumentem, mogącym służyć za dowód powstania zmiany lub ustania prawa lub obowiązku” (art. 552 pkt 1) - ukrycie, przywłaszczenie takiego dokumentu było karane zamknięciem w domu poprawy lub więzieniem¹⁰; „dokumentem służącym jako dowód prawa w Rosji w stosunku do państwa obcego” - uszkodzenie, ukrycie, zagarnięcie lub sfalszowanie takiego dokumentu było karane ciężkimi robotami terminowymi¹¹.

2. Przestępstwo posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości w rozporządzeniach Prezydenta Rzeczypospolitej w latach 1918-1932

Odzyskana niepodległość wymagała nowej wizji prawa dostosowanego do potrzeb jednolitej państwowości szczególnie w obrębie prawnokarnych regulacji. Niektóre przestępstwa m.in. przestępstwa przeciwko państwu uregulowano wcześniej niż w przygotowywanym kodeksie karnym. Powyższa regulacja została zawarta w rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 16 lutego 1928 r. o karach za szpiegostwo i niektóre inne

⁸ Ibidem, s. 150.

⁹ Kodeks karny z r. 1903 (przekład z rosyjskiego) z uwzględnieniem zmian i uzupełnień obowiązującej w Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 1 maja 1921 r., Wyd. Ministerstwa Sprawiedliwości, Warszawa 1922.

¹⁰ Ibidem, s. 187.

¹¹ Ibidem, s. 43.

przestępstwa przeciw Państwu¹². Do czasu ustanowienia nowego kodeksu karnego powstawały również inne dekrety i rozporządzenia m.in. odnoszące się do problematyki dotyczącej ochrony dokumentów. Szczególnie istotne wydają się być trzy rozporządzenia, w których jest mowa o legitymowaniu się cudzym dokumentem, a zatem dokumentem tożsamości oraz przekraczaniu granicy legitymując się cudzym dokumentem.

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 13 sierpnia 1926 o cudzoziemcach¹³ w art. 16 pkt 4 stanowiło, że: „cudzoziemiec, który legitymuje się dokumentem autentycznym, lecz należącym do innej osoby, albo każdy, kto swój lub należący do trzeciej osoby dokument autentyczny oddaje innym w tym celu, by służył cudzoziemcowi do legitymowania się ulega karze więzienia do jednego roku lub karze grzywny od 500 do 10000 zł albo obu tym karom łącznie, o ile dany czyn według powszechnych ustaw karnych nie ulega karze surowszej”¹⁴.

Podobną odpowiedzialność za ów czyn przewidywał art. 22 pkt 4 Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 23 grudnia 1927 o granicach Państwa¹⁵, który stanowił, że ten kto świadomie przekracza granicę Państwa bez właściwych dokumentów i legitymuje się dokumentem autentycznym jednakże należącym do innej osoby, lub też swój autentyczny dokument oddaje innym osobom do legitymowania się, ulega karze więzienia do 1 roku i grzywnie od 300 do 10.000 zł. lub jednej z tych kar, o ile dany czyn według powszechnych ustaw karnych nie ulega karze surowszej¹⁶. Brzmienie tego artykułu było tożsame z powyższą ustawą.

W Rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 16 marca 1928 r. o ewidencji i kontroli ruchu ludności¹⁷ art. 24 pkt 4 stanowił, że ten kto legitymuje się autentycznym dokumentem jednakże należącym do innej osoby, lub też ten kto swój lub należący do trzeciej osoby autentyczny dokument oddaje innej osobie w celu legitymowania się albo do takiego czynu świadomie podżega lub pomaga ulega karze więzienia do jednego roku lub karze

¹² Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 16 lutego 1928 r. o karach za szpiegostwo i niektóre inne przestępstwa przeciw Państwu (Dz. U. z 1928 r., Nr 18, poz. 160).

¹³ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 13 sierpnia 1926 r. o cudzoziemcach (Dz. U. R. P., Nr. 83, poz. 465).

¹⁴ A. Laniewski, K. Sobolewski, Polskie Ustawy Karne Dodatkowe z lat 1919 - 1929, Wyd. Księgarnia Dra Maksymiljana Bodeka, Lwów 1929, s. 564.

¹⁵ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 23 grudnia 1927 r. o granicach Państwa (Dz. U. R. P. Nr. 117, poz. 996) (zmieniona Rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 16 marca 1928 r. - Dz. U. R. P. Nr. 32, poz. 306).

¹⁶ A. Laniewski, K. Sobolewski, op. cit., s. 521.

¹⁷ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 16 marca 1928 r. o ewidencji i kontroli ruchu ludności (Dz. U. R. P. Nr 32, poz 309).

grzywny do 10.000 zł., albo obu tym karom łącznie, o ile dany czyn nie ulega karze surowszej według powszechnych ustaw karnych¹⁸.

§ 2. Regulacja przestępstwa posługiwania się, kradzieży lub przywłaszczenia dokumentu stwierdzającego tożsamość innej osoby w świetle Kodeksu Karnego z 1932 r.

Przestępstwo posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości znalazło się także w kręgu zainteresowania twórców pierwszej nowoczesnej kodyfikacji polskiego prawa karnego - Kodeksu karnego z 1932 roku¹⁹. Przyjęty w 1932 r. kodeks karny, będący w głównej mierze dziełem prof. J. Makarewicza, stanowił owoc wieloletnich prac Sekcji Prawa Karnego Komisji Kodyfikacyjnej, której od 1921 r. profesor przewodniczył, jak również dzieło polskiej myśli prawnokarnej zbudowanej na wartościach cennych dla polskiej wspólnoty państwowej²⁰.

Kodeks karny z 1932 r. w art. 91 § 3 określił dokument jako „każdy przedmiot stanowiący dowód prawa, stosunku prawnego lub okoliczności mogącej mieć znaczenie prawne”. Szczególne miejsce w tym akcie prawnym poświęcono ochronie dokumentów. Rozdział XXVIII zawierał następujące przestępstwa przeciwko dokumentom:

- 1) fałszowanie dokumentów (art. 187) polegające na podrabianiu i przerabianiu dokumentu w celu użycia za autentyczny albo na użyciu jako autentycznego podrobionego lub przerobionego dokumentu; czyn zagrożony karą więzienia do lat 5;
- 2) przygotowanie do fałszowania dokumentów (art. 188) polegające na przerabianiu lub nabywaniu pieczęci, stempla lub innego narzędzia w celu podrobienia lub przerobienia dokumentu; czyn zagrożony karą więzienia do lat 3;
- 3) uszkodzenie lub ukrywanie dokumentu, którym sprawca nie ma prawa rozporządzać (art. 189); czyn zagrożony karą więzienia do lat 3 lub aresztu do lat 3;
- 4) uszkodzenie, usuwanie, przesuwanie lub czynienie niewidocznymi znaków granicznych lub wodnych albo ich fałszywe ustawienie (art. 190); czyn zagrożony karą więzienia do lat 5 (znaki graniczne) lub do lat 3 (znaki wodne);
- 5) podrabianie lub przerabianie świadectwa tożsamości lub świadectwa dotyczącego stosunków osobistych w celu użycia za autentyczne lub zbywanie takiego podrobionego lub

¹⁸ A. Laniewski, K. Sobolewski, op. cit., s. 266.

¹⁹ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. Kodeks karny (Dz. U. z 1932 r., Nr 60, poz. 571).

²⁰ A. Grześkowiak, Aksjologia kodeksu karnego z 1932 r., (w:) A. Grześkowiak, I. Zgoliński (red.), Aksjologiczne podstawy polskiego prawa karnego w perspektywie jego ewolucji, Wyd. KPSW, Bydgoszcz 2017, s. 46-47.

przerobionego świadectwa (art. 191); czyn zagrożony karą więzienia do lat 3 lub aresztu do lat 3;

6) poświadczenie nieprawdy przez osobę publicznego zaufania co do okoliczności mającej znaczenie prawne (art. 192 § 1); czyn zagrożony karą więzienia do lat 2 lub aresztu do lat 2; według § 2 tegoż art. takiej samej sankcji podlegał ten, kto takiego świadectwa używał;

7) wyłudzenie poświadczenia nieprawdy przez podstępne wprowadzenie w błąd urzędnika lub osoby publicznego zaufania albo używanie takiego świadectwa (art. 193); czyn zagrożony karą więzienia do lat 2 lub aresztu do lat 2;

8) wypełnienie blankietu podpisanego przez inną osobę niezgodnie z jej wolą i na jej szkodę albo używanie takiego dokumentu (art. 194); czyn zagrożony karą więzienia do lat 3.

Dokument tożsamości pojawił się w Kodeksie karnym z 1932 r. w art. 191 rozumiany jako świadectwo tożsamości (np. paszporty, książeczki służbowe) oraz w art. 196 jako dowód tożsamości. Artykuły 191 oraz 196 usytuowane były w odmiennych rozdziałach. Pierwszy z nich znajdował się w rozdziale XXVIII - Przestępstwa przeciwko dokumentom, natomiast drugi w rozdziale XXIX - Przestępstwa przeciwko stanowi cywilnemu i dowodom tożsamości.

W pierwszym przypadku przestępstwo z art. 191 dotyczyło użycia, przerobienia lub zbycia świadectwa tożsamości lub świadectwa dotyczącego stosunków osobistych, podlegającego karze więzienia do lat 3 lub aresztu do lat 3. Ów przepis był tożsamy z przepisem art. 187 kodeksu karnego z 1932 r., ale z uwagi na mniejszą karygodność fałszowania dokumentów wymienionych w tym artykule takich jak: świadectwa ubóstwa, świadectwa choroby, paszporty, książki służbowe itp. kodeks karny stworzył odrębne przestępstwo²¹.

W drugim przypadku w art. 196 kodeks karny przewidywał odpowiedzialność karną za korzystanie z cudzych dowodów tożsamości lub użyczenie własnych dowodów tożsamości innemu osobom, co podlegało karze aresztu do roku lub grzywny. Art. 196 uwzględniał czyny, polegające jedynie na formalnym naruszeniu stanu cywilnego, tj. na nadużyciu autentycznych dowodów tożsamości do zmiany stanu cywilnego innej osoby²². Przestępstwo z art. 196 było wykroczeniem przeciwko porządkowi publicznemu, obejmującym zakazem zarówno okazywanie organom władzy cudzych dowodów tożsamości, jak również korzystanie z nich,

²¹ K. Sobolewski, A. Laniewski, Komentarz do art. 191, (w:) K. Sobolewski, A. Laniewski, Polski Kodeks Karny z 11.VII.1932 r. wraz z prawem o wykroczeniach, przepisami wprowadzającymi i utrzymaniami w mocy przepisami kodeksu karnego austriackiego, niemieckiego, rosyjskiego i skorowidzem, Wyd. Maksymilian Bodek Księgarnia Nakładowa, Lwów 1932, s. 100.

²² K. Sobolewski, A. Laniewski, Komentarz do art. 196, (w:) K. Sobolewski, A. Laniewski, Polski Kodeks Karny z 11.VII. 1932 r. wraz z prawem o wykroczeniach..., s. 102.

wszędzie tam, gdzie mają one znaczenie prawne, czyli w stosunkach publicznych. Pod pojęciem korzystania z dowodów rozumiano okazanie tych dowodów wówczas, gdy są one niezbędne do ustalenia tożsamości, przy czym działanie to nie może mieć na względzie żadnego innego przedmiotu przestępstwa np. ukrycia się przed ściganiem karnym, wyłudzenia korzyści materialnej, ponieważ zmieni się wówczas charakter przestępstwa, które będzie odpowiadało już innym stanom faktycznym w zależności od podjętego działania. Istotą przestępstwa z art. 196 stanowiło użycie cudzego dokumentu tożsamości, a nie wprowadzenie w błąd poprzez użycie dowodu²³.

Zgodnie z art. 196 k.k. z 1932 r. każda osoba zdolna do odpowiedzialności karnej korzystająca z cudzych dowodów tożsamości lub własnych dowodów tożsamości innemu w tym celu użyczająca – podlegała karze aresztu do roku lub grzywny.

Zdefiniowanie tego czynu w Rozdziale XXIX zawierającym przestępstwa przeciwko stanowi cywilnemu i dowodom tożsamości spowodowało, że stan cywilny i tożsamość określona dowodem osobistym stanowiły wspólny przedmiot ochrony. Wynikało to w głównej mierze z faktu, iż podczas prac Sekcji Prawa Karnego Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej nad niniejszą regulacją to mniejszość wносиła o przyjęcie następującej dyspozycji tego przepisu: „Kto bezprawnie zmienia własny stan cywilny, w szczególności przybiera pozory innej osoby, korzysta z obcych dowodów tożsamości lub zmyśla okoliczności dotyczące stosunków rodzinnych”²⁴. K. Sobolewski i A. Laniewski stwierdzają, że „każda jednostka posiada dokładnie oznaczony stan cywilny (...) dla stwierdzenia istnienia tego stanu rzeczy w stosunku do danej jednostki istnieją środki dowodowe, zwane „dowodami tożsamości”²⁵. Dowód tożsamości służył zatem wówczas do potwierdzenia stanu cywilnego jednostki. Był traktowany jako środek dowodowy, stąd umieszczenie tego przepisu w rozdziale dotyczącym przestępstw przeciwko stanowi cywilnemu.

Przestępstwo z art. 196 k.k. z 1932 r. polegało na nieuprawnionym bezprawnym korzystaniu z istniejących już dowodów tożsamości, przysługujących innej osobie²⁶. Projekt polski uwzględniał grupę przestępstw, polegającą na formalnym naruszeniu stanu cywilnego - na nadużyciu autentycznych i odpowiadających materialnemu stanowi cywilnemu dowodów

²³ W. Makowski, Kodeks Karny. Komentarz, Wyd. Księgarnia F. Hoesick, Warszawa 1937, s. 578-579.

²⁴ Projekt części szczególnej Kodeksu karnego w redakcji przyjętej w pierwszym czytaniu, Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Sekcja Prawa Karnego, Lwów 1929, t. IV, z. 3, s. 22.

²⁵ K. Sobolewski, A. Laniewski, Komentarz do art. 196, (w:) K. Sobolewski, A. Laniewski, Polski Kodeks Karny z 11.VII. 1932 r. wraz z prawem o wykroczeniach ..., s. 102.

²⁶ Projekt części szczególnej Kodeksu karnego w redakcji przyjętej w drugim czytaniu przez Sekcję Prawa Karnego Komisji Kodyfikacyjnej R. P. Uzasadnienie części szczególnej, Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Sekcja Prawa Karnego, Warszawa 1930, t. V, z. 4, s. 122.

tożsamości. Jako typowy przykład tego rodzaju przestępstwa projekt podawał m. in. korzystanie z cudzych dowodów tożsamości - użyczenie własnych dowodów tożsamości komuś innemu. W wypadku tym nie chodziło o interes osoby, posiadającej stan cywilny, pod który ktoś inny się podszywał, lecz o interes osób trzecich (wprowadzonych w błąd) bądź sam tylko porządek publiczny (np. w wypadku udzielenia paszportu innej osobie). Sprawa ta wiązała się z całym szeregiem pokrewnych stanów faktycznych, których cechą charakterystyczną było podszywanie się pod rolę, która danej osobie w życiu społecznym nie przysługiwała. Już na tym etapie pracy nad nową kodyfikacją prawa karnego ustawodawca zastanawiał się czy nie należy pójść o krok dalej i nie stworzyć ogólnej konstrukcji przybierania pozorów obcej osoby, jako formalnego naruszenia stanu cywilnego²⁷. Projekt polski zakładał pociągnięcie do odpowiedzialności karnej za samo korzystanie z cudzych dowodów tożsamości i użyczenie ich komuś innemu. Jeżeli dana osoba podszywała się pod obcy stan cywilny bez korzystania z cudzych dowodów tożsamości, nie popełniała przestępstwa z grupy czynów karygodnych, dotyczących stanu cywilnego i dowodów tożsamości. Przestępstwo to miało miejsce wówczas, gdy osoba taka popełniła inne przestępstwo np. oszustwo z wyrządzeniem szkody majątkowej, lub przestępstwo o charakterze policyjnym np. polegające na fałszywym meldunku²⁸.

Art. 196 obejmował dwa przypadki: (1) korzystanie z cudzego dowodu tożsamości i (2) użyczenie swego dowodu tożsamości komuś innemu. W obu przypadkach chodziło o prawdziwość/autentyczność dowodu tożsamości. Natomiast art. 191 dotyczył sfalszowania dowodu tożsamości lub użycie sfalszowanego dowodu tożsamości²⁹.

Słowo „korzysta” miało to samo znaczenie co słowo „używa“ m. in. w art. 187, 191 i 193 Kodeksu karnego z 1932 r. Korzystanie mogło zatem nastąpić w porozumieniu z osobą wymienioną w dowodzie tożsamości (osoba ta odpowiadała wówczas wedle części II art. 196), albo też bez takiego porozumienia np. sprawca kradnie lub znajduje cudzy dowód tożsamości³⁰. Znamię „użycza” polegało na użytku bezpłatnym lub odpłatnym na czas krótszy lub dłuższy, a nawet jednorazowy; „w tym celu” t.j. w celu, by ktokolwiek inny z niego korzystał. Mogła to być osoba, która otrzymała dowód tożsamości, czy też inna, z góry oznaczona lub też niewymieniona, a nawet nieznana osoba³¹.

²⁷ Ibidem, s. 123.

²⁸ Ibidem, s. 123-124.

²⁹ L. Peiper, Komentarz do kodeksu karnego. Prawa o wykroczeniach i przepisów wprowadzających wraz z niektórymi ustawami dodatkowymi i wzorami orzeczeń do prawa o wykroczeniach, Wyd. Leon Frommer, Kraków 1933, s. 545.

³⁰ Ibidem, s. 545.

³¹ Ibidem, s. 545-546.

Przestępstwo z art. 196 było występkiem umyślnym, gdyż sprawca musiał mieć świadomość, że korzysta z cudzego dowodu tożsamości lub że własnego dowodu tożsamości komuś innemu użycza³².

W tym miejscu należy wspomnieć również, że ustawodawca w 1932 r., równoległe do ustawy karnej w Prawie o wykroczeniach z tego samego roku w art. 23 § 1 określił czyn umyślnego wprowadzenia w błąd władzy lub urzędu co do tożsamości własnej lub innej osoby, lub co do swego obywatelstwa, zawodu lub miejsca zamieszkania³³. Rodzajowym przedmiotem ochrony był jednakże w tym przypadku porządek publiczny, a nie jak obecnie prawidłowe funkcjonowanie instytucji państwowych, samorządowych i społecznych. Sytuacja ta pokazuje, że w ramach kodyfikacji wykroczeń miała miejsce ciągłość penalizacji umyślnego wprowadzenia w błąd władzy lub urzędu (organu państwowego lub instytucji upoważnionej z mocy ustawy do legitymowania) co do tożsamości własnej lub innej osoby pomimo inaczej określonego przedmiotu ochrony³⁴.

§ 3. Regulacja przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości w latach 1945-1969

W wieku XX zauważalna jest tendencja do wyodrębnienia osobnej kategorii czynów przeciwko dokumentom z uwagi na ich szczególną rolę w obrocie prawnym. Przepisy zapewniające dokumentom ochronę prawnokarną stanowiły osobną grupę w kodeksie karnym z 1932 r. Ich wspólnym mianownikiem był fałsz. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1945 roku, władza ludowa, zdecydowała o utrzymaniu w mocy ustawodawstwa przedwojennego, jednakże zmiany polityczne, społeczne i instytucjonalne wymuszały również zmiany w istniejących już przepisach.

W odniesieniu do przestępstw z wykorzystaniem dokumentów tożsamości nadal obowiązywał Kodeks karny z 1932 r. z tą tylko różnicą, że po wprowadzeniu dekretu z dnia 22 października 1951 roku o dowodach osobistych³⁵ dokonano podziału penalizacji

³² Ibidem, s. 546.

³³ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 11 lipca 1932 r. Prawo o wykroczeniach (Dz. U. poz. 571 i 572).

³⁴ M. Romańczuk-Grącka, Korzystanie z cudzych dowodów tożsamości a kradzież tożsamości - od Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. po aktualne rozwiązania prawne, (w:) M. Lubelski, R. Pawlik, A. Strzelec (red.), Idee nowelizacji kodeksu karnego, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2014, s. 211.

³⁵ Dekret z dnia 22 października 1951 r. o dowodach osobistych (Dz. U. z 1951 r., Nr 55, poz. 382). Podstawą prawną uchwalonego dekretu była Ustawa Konstytucyjna z dnia 19 lutego 1947 r. o ustroju i zakresie działania najwyższych organów Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1947 r., Nr 18, poz. 71). Dekret uchylił obowiązujące Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 16 marca 1928 r. o ewidencji i kontroli ruchu ludności. Tekst jednolity Dekretu - Obwieszczenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 2 stycznia 1962 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu dekretu z dnia 22 października 1951 r. o dowodach osobistych (Dz. U. z 1962 r.,

przestępstw ze względu na typ dokumentu. We wskazanym dekrete, w art. 20 karalność dotyczyła przywłaszczenia cudzego dokumentu, jeśli był to dowód osobisty lub tymczasowe zaświadczenie tożsamości, w przypadku innego dokumentu tożsamości (np. paszportu, wojskowego dokumentu osobistego) zastosowanie miał kodeks karny z 1932 r., a czyn jego podlegał kwalifikacji z art. 196 k.k. Zakres odpowiedzialności karnej w kodeksie karnym został zatem zawężony do dokumentów umożliwiających przejazd przez granicę.

Art. 20 dekretu o dowodach osobistych stanowił, że osoba przywłaszczająca sobie lub legitymująca się nienależącym do niej dowodem osobistym lub tymczasowym zaświadczeniem tożsamości podlega karze więzienia do lat 3. „Przywłaszczenie” uznawano za wstępną czynność prowadzącą do legitymowania się cudzym dowodem, dlatego też oba te czyny uznawano za dwa ogniwa jednej i tej samej czynności³⁶. Sprawca dopuszczał się występku z art. 20 już samą czynnością legitymowania się cudzym dowodem, nawet jeśli nie był on przywłaszczonym lecz np. dobrowolnie użyzionym mu przez inną osobę dokumentem³⁷. Legitymowanie się oznaczało: (1) przedstawienie lub okazanie dowodu organom administracji państwowej lub organom Milicji Obywatelskiej; (2) okazanie dowodu w banku, w PKO lub innej instytucji³⁸.

Art. 21 dekretu przewidywał odpowiedzialność karną za bezprawne przewożenie, przenoszenie lub przesyłanie za granicę dowodu osobistego lub tymczasowego zaświadczenia tożsamości. Czyn ten zagrożony był również karą więzienia do lat 3. Wynikało to z faktu, że jeżeli wyjeżdżający za granicę nie pozostawił w kraju, złożonego właściwym organom, na czas pobytu za granicą, swojego dowodu osobistego lub tymczasowego zaświadczenia tożsamości, wówczas jego czyn nosił znamiona bezprawności. Nie każde jednak przewiezenie, przeniesienie za granicę dokumentu tożsamości można było uznać za bezprawne, jeśli bowiem wyjeżdżający korzystał z tzw. wkładki paszportowej wówczas mógł zabrać ze sobą za granicę dowód osobisty³⁹.

Nr 2, poz. 5) pozbawiony był wstępu. We wstępie do dekretu z 1951 r. widniała adnotacja, że w związku z ustabilizowaniem się stosunków ludnościowych i postępującą rozbudową życia gospodarczego i kulturalnego w Polsce Ludowej istnieje potrzeba wprowadzenia jednolitego systemu dowodów osobistych odpowiadających nowym warunkom.

³⁶ J. Bafia, L. Hochberg, M. Siewierski, Ustawy karne PRL. Komentarz, Wyd. Prawnicze, Warszawa 1965, s. 433-434.

³⁷ Ibidem, s. 434.

³⁸ W momencie uchwalenia dekretu w 1951 r. art. 20 dotyczył wyłącznie czynności legitymowania, dopiero po zmianie dekretu od 1962 r. w art. 20 pojawiło się znamie „przywłaszczenia”.

³⁹ Ibidem, s. 434.

§ 4. Regulacje prawne odnoszące się do przestępstwa posługiwania się, kradzieży lub przywłaszczenia dokumentu stwierdzającego tożsamość innej osoby w świetle Kodeksu karnego z 1969 r.

W 1969 r. system prawa karnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej został określony w nowym kodeksie karnym⁴⁰. Opierał on się w głównej mierze na konstrukcjach Kodeksu karnego z 1932 r. Bezpieczeństwo obrotu prawnego znajdowało się pod szczególną ochroną prawa karnego. Osiągnąć można je było poprzez zapewnienie mu warunków wiarygodności, w tym wiarygodności dokumentów⁴¹. W oparciu o to kryterium wyróżniono w Kodeksie karnym z 1969 roku rozdział poświęcony ich ochronie, a mianowicie Rozdział XXXV - Przestępstwa przeciwko dokumentom. Warto przypomnieć, iż ówczesny ustawodawca w art. 120 § 13 za dokument uznawał „każdy przedmiot, z którym jest związane określone prawo, albo który ze względu na zawartą w nim treść stanowi dowód prawa, stosunku prawnego lub okoliczności mogącej mieć znaczenia prawne”.

Rozdział XXXV Kodeksu Karnego z 1969 roku obejmował następujące typy przestępstw przeciwko dokumentom:

- fałszerstwo materialne/podrabianie dokumentów (art. 265 § 1-3 k.k.) polegające na podrabianiu lub przerabianiu dokumentów w celu użycia za autentyczny albo na używaniu takiego dokumentu jako autentycznego, zagrożone karą pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 5 (§ 1); w przypadku mniejszej wagi karą pozbawienia wolności do roku lub ograniczenia wolności lub grzywny (§ 2); w przypadku czynienia przygotowań karą pozbawienia wolności do lat 2, ograniczenia wolności albo karą grzywny (§ 3);
- fałszerstwo intelektualne bezpośrednio/poświadczenie nieprawdy (art. 266 § 1-4) polegające na poświadczeniu nieprawdy co do okoliczności mających znaczenie prawne przez funkcjonariusza publicznego lub inną osobę upoważnioną do wystawiania dokumentu (§ 1), albo używania dokumentu (§ 2), zagrożone karą pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 5; w przypadku mniejszej wagi karą pozbawienia wolności do roku lub ograniczenia wolności lub grzywny (§ 3); w przypadku działania przez sprawcę w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub osobistej, zagrożone karą pozbawienia wolności od roku do lat 10 (§ 4).
- fałszerstwo intelektualne pośrednie/wyłudzenie poświadczenia nieprawdy (art. 267 k.k.) polegające na wyłudzeniu poświadczenia nieprawdy przez podstępne wprowadzenie w błąd funkcjonariusza publicznego lub innej osoby upoważnionej do wystawienia dokumentu albo

⁴⁰ Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. Kodeks karny (Dz. U. Nr 13, poz. 94 ze zm.).

⁴¹ J. Waszczyński, (w:) I. Andrejew, L. Kubicki, J. Waszczyński (red.), System prawa karnego. O przestępstwach w szczególności, t. IV, cz. 2, ks. 3, Wyd. Polskiej Akademii Nauk, Wrocław 1989, s. 797.

na używaniu uzyskanego w ten sposób poświadczenia, zagrożone karą pozbawienia wolności do lat 2, ograniczenia wolności albo grzywny.

- zniszczenie dokumentów/zniszczenie lub ukrycie dokumentu (art. 268 k.k.) polegające na niszczeniu, uszkodzaniu lub usuwaniu dokumentu, którym sprawca nie miał prawa wyłącznie rozporządzać, zagrożone karą pozbawienia wolności do lat 3.

- zniszczenie znaków granicznych (art. 269 k.k.) polegające na niszczeniu, uszkodzaniu, usuwaniu, przesuwaniu lub czynieniu niewidocznymi znaków granicznych albo na ich fałszywym wystawieniu, zagrożone karą pozbawienia wolności do lat 3⁴².

Kodeks karny z 1969 r. w stosunku do rozwiązań wypracowanych przez Kodeks karny z 1932 r. omówionych powyżej wprowadził różnice w penalizacji tychże czynów, przejawiające się, po pierwsze, w rezygnacji z uznawania za przestępne pewnych czynów, po drugie, w uzupełnieniu o inne typy przestępstw nieznanych ustawie z 1932 r. Zmiany te polegały na:

- depenalizacji czynów określonych w art. 190 § 2 i art. 194 k.k. z 1932 r.;

- połączeniu przestępstwa poświadczenia nieprawdy przez urzędnika (art. 267 k.k. z 1932 r.) z ogólnym przestępstwem poświadczenia nieprawdy (art. 192 k.k. z 1932 r.) w jeden typ poświadczenia nieprawdy (art. 266 § 1 k.k.);

- objęciu zakresem art. 265 § 3 k.k. przestępstwa określonego w ustawie z 1932 r. w art. 188 (przygotowanie do przestępstwa);

- dodaniu dwóch typów przestępstw uprzywilejowanych ze względu na przypadek mniejszej wagi (art. 265 § 2 i art. 266 § 3)⁴³.

W Kodeksie karnym z 1969 r. penalizacją nie objęto przestępstwa posługiwania się, kradzieży lub przywłaszczenia cudzego dokumentu tożsamości, co nie oznacza jednak, że przestępstwo to nie istniało. Regulacje dotyczące kryminalizacji tegoż przestępstwa znalazły się bowiem w ustawach pozakodeksowych.

Kodeks karny z 1969 r. nie kryminalizował wprost korzystania z cudzych dowodów tożsamości, kładąc akcent jedynie na regulację fałszu dokumentów. Zachowanie to jednak częściowo wypełniało znamiona wykroczenia określonego w art. 65 § 1 Kodeksu wykroczeń z 1971 r.⁴⁴ skierowanego przeciwko instytucjom państwowym, samorządowym i społecznym polegającego na umyślnym wprowadzaniu w błąd organu państwowego lub instytucji upoważnionej z mocy ustawy do legitymowania – co do tożsamości własnej lub innej osoby,

⁴² Ibidem, s. 808-809.

⁴³ Ibidem, s. 799.

⁴⁴ Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń (Dz. U. z 1971 r., Nr. 12, poz. 114).

lub co do swego obywatelstwa, zawodu, miejsca zatrudnienia lub zamieszkania⁴⁵. Wprowadzanie w błąd mogło być osiągnięte: (1) za pomocą słowa lub pisma; (2) samego zachowania się sprawcy prowadzącego do wyciągnięcia błędnych wniosków przez organ państwowy; (3) zatajanie prawdziwego stanu rzeczy poprzez: podanie fałszywego nazwiska lub imienia swego lub innej osoby, podanie fałszywego obywatelstwa, zawodu, miejsca pracy lub miejsca zamieszkania⁴⁶. Istotnym było, że art. 65 dotyczył wprowadzenia w błąd jedynie ówczesnych organów państwowych, jak np. Milicja Obywatelska, nie zaś osób prywatnych⁴⁷. Odpowiedzialność za wykroczenie z art. 65 ponosił również ten, kto będąc do tego zobowiązany nie udzielił właściwemu organowi państwowemu wiadomości lub dokumentów dotyczących własnej lub cudzej tożsamości, obywatelstwa, zawodu miejsca pracy i zamieszkania. Odmowa okazania takiego dokumentu stanowiła wykroczenie z art. 65 § 2⁴⁸. Wykroczenie z art. 65 § 1 w przeciwieństwie do § 2 mogło być popełnione tylko z winy umyślnej w zamiarze bezpośrednim lub ewentualnym⁴⁹.

Czyn sprawcy korzystającego przy tym z cudzego autentycznego dowodu osobistego lub tymczasowego zaświadczenia tożsamości nie był jednak wykroczeniem z art. 65, lecz przestępstwem określonym w art. 20 dekretu z dnia 22 października 1951 r. o dowodach osobistych⁵⁰ natomiast po 1 stycznia 1975 r. w art. 55 ustawy z dnia 10 kwietnia 1974 r. o ewidencji ludności i dowodach osobistych⁵¹. W przypadku użycia podrobionych lub przerobionych dokumentów tożsamości przestępstwem określonym w art. 265 k.k. z 1969 r.

§ 5. Regulacja przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości w świetle ustawy o ewidencji ludności i dowodach osobistych z 1974 r.

Wspomniany wcześniej dekret z dnia 22 października 1951 roku o dowodach osobistych obowiązywał do czasu uchwalenia w 1974 roku nowej ustawy o ewidencji ludności i dowodach osobistych z dnia 10 kwietnia 1974 roku⁵². Ustawa o ewidencji ludności i dowodach osobistych zaczęła obowiązywać od dnia 1 stycznia 1975 r. Regulowała ona

⁴⁵ I. Śmietanka (w:) J. Bafia, D. Egierska, I. Śmietanka (red.), Kodeks wykroczeń. Komentarz, Wyd. Prawnicze, Warszawa 1974, s. 209-211.

⁴⁶ Ibidem, s. 209.

⁴⁷ Ibidem, s. 210.

⁴⁸ Ibidem, s. 210.

⁴⁹ Ibidem, s. 210.

⁵⁰ Dekret z dnia 22 października 1951 r. o dowodach osobistych (Tekst jednolity - Dz. U. z 1962 r., Nr 2, poz. 5).

⁵¹ Ustawa z dnia 10 kwietnia 1974 r. o ewidencji ludności i dowodach osobistych (Tekst ogłoszony - Dz. U. z 1974 r., Nr 14, poz. 85).

⁵² Ustawa z dnia 10 kwietnia 1974 r. o ewidencji ludności i dowodach osobistych (Tekst ogłoszony - Dz. U. z 1974 r., Nr 14, poz. 85).

stosunki wynikające z ruchu ludności i stwierdzenia tożsamości obywateli. W zakresie dokumentów stwierdzających tożsamość ustawa zawierała: (1) postanowienia dotyczące obowiązku posiadania dokumentu stwierdzającego tożsamość; (2) dokonywania w dokumencie tożsamości odpowiednich wpisów; (3) postępowania w przypadku wyjazdu za granicę posiadacza takiego dokumentu. Realizację postanowień ustawy gwarantowały przepisy karne i prawa o wykroczeniach⁵³.

Ustawa penalizowała czynność polegającą na uchylaniu się od obowiązku posiadania dokumentu stwierdzającego tożsamość, podlegającą karze pozbawienia wolności do lat 2, ograniczenia wolności lub grzywny (art. 54 ustawy o ewidencji 1974r.); czynność polegającą na kradzieży, przywłaszczeniu lub legitymowaniu się dokumentem stwierdzającym tożsamość innej osoby podlegającą karze pozbawienia wolności do lat 3 (art. 55 ust. 1 ustawy o ewidencji 1974 r.) oraz czynność polegającą na bezprawnym przewożeniu, przenoszeniu lub przesyłaniu za granicę dokumentu stwierdzającego tożsamość (art. 55 ust. 2 ustawy o ewidencji 1974 r.). Odpowiedzialności karnej podlegali: (1) pracodawca przyjmujący pracownika do pracy, zatrzymujący jego dokument tożsamości jako zabezpieczenie wykonania świadczenia lub niedokonujący odpowiedniego wpisu w tym dokumencie (art. 56 ust. 1 ustawy o ewidencji 1974 r.); (2) każda osoba uchylająca się od ciążącego na nim obowiązku przedstawienia dokumentu stwierdzającego tożsamość uprawnionemu organowi lub instytucji w celu dokonania w nim wpisu lub dokonująca go samodzielnie nie posiadając ku temu uprawnień (art. 56 ust. 2), osoba niezwracająca dokumentu stwierdzającego tożsamość po utracie obywatelstwa (art. 56 ust. 3), osoba niezwracająca dokumentu stwierdzającego tożsamość osoby zmarłej, pomimo ciążącego na tej osobie takiego obowiązku (art. 56 ust. 4), osoba niezawiadająca o utracie, znalezieniu własnego lub cudzego dokumentu stwierdzającego tożsamość albo niedopełniająca obowiązku złożenia znalezionej dokumentu (art. 56 ust. 5). Wszystkie czyny z art. 56 ust. 1-5 ustawy o ewidencji 1974 r. były zagrożone karą ograniczenia wolności do 3 miesięcy lub karą grzywny do 5000 zł.

W przepisach karnych znalazł się również art. 57 dotyczący wykroczeń przeciwko obowiązkowi meldunkowemu z zastrzeżeniem, iż wykroczenia te podlegają wspomnianej powyżej ustawie z dnia 20 maja 1971 r. - Kodeks wykroczeń.

⁵³ M. Bojarski, W. Radecki, Przepisy przeciwko bezpieczeństwu osób i mienia oraz porządkowi publicznemu, (w:) M. Bojarski, W. Radecki, Pozakodeksowe przepisy karne z komentarzem, Oficyna Wydawnicza „Profi”, Warszawa 1992, s. 77.

Ustawa o zmianie ustawy o ewidencji ludności i dowodach osobistych z dnia 26 kwietnia 1984 roku⁵⁴ zmieniła pierwotne brzmienie niektórych artykułów ustawy o ewidencji ludności i dowodach osobistych z dnia 10 kwietnia 1974 r., w tym również przepisów karnych. W zmienionym tekście jednolitym ustawy o ewidencji ludności i dowodach osobistych z dnia 10 kwietnia 1974 roku⁵⁵ penalizacji podlegały następujące czyny: (1) zbycie własnego lub cudzego dokumentu tożsamości, za co groziła kara pozbawienia wolności do lat 2, ograniczenia wolności lub grzywny (art. 53); (2) kradzież, przywłaszczenie sobie dokumentu stwierdzającego tożsamość innej osoby lub legitymowanie się nim (art. 54 ust. 1) oraz bezprawny przewóz, przenoszenie lub przesyłanie za granicę dokumentu stwierdzającego tożsamość (art. 54 ust. 2) w obydwu przypadkach zagrożone karą pozbawienia wolności do lat 3; (3) uchylanie się od obowiązku posiadania lub wymiany dowodu osobistego, zatrzymanie cudzego dowodu osobistego, niezwrócenie dowodu osobistego w przypadku utraty obywatelstwa, niezawiadomienie o znalezieniu dowodu osobistego, niezwrócenie znalezionej dowodu osobistego (art. 55 pkt. 1-5) zagrożone karą ograniczenia wolności do 3 miesięcy lub karą grzywny.

Niewątpliwie powyższa ustawa przewidywała odpowiedzialność karną za przestępstwo posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości w art. 54 ust. 1 i ust. 2. Przedmiotem ochrony przepisu art. 54 ust. 1 było prawo własności takiego dokumentu oraz zaufanie i pewność, że okazywany dokument stwierdzający tożsamość i zawarte w nim dane prawnie przynależą do jego posiadacza. Natomiast przedmiotem ochrony przepisu art. 54 ust. 2 był porządek prawny w zakresie zabezpieczenia interesu państwa przed wywożeniem za granicę dokumentów stwierdzających tożsamość jego obywateli⁵⁶. Zachowanie się sprawcy przestępstwa opisanego w art. 54 ust. 1 ustawy polegało na kradzieży lub przywłaszczeniu lub na legitymowaniu się dokumentem stwierdzającym tożsamość.

Kradzież dokumentu stwierdzającego tożsamość polegała na zaborze czyli wyjęciu tego dokumentu spod władztwa właściciela lub posiadacza i objęciu go we władanie; przywłaszczenie na rozporządzaniu się dokumentu jak swoją własnością, przy czym sprawca wchodził w jego posiadanie drogą legalną, natomiast legitymowanie się polegało na okazywaniu skradzionego lub przywłaszczonego dokumentu tożsamości organom lub osobom

⁵⁴ Ustawa z dnia 26 kwietnia 1984 r. o zmianie ustawy o ewidencji ludności i dowodach osobistych (Dz. U. z 1984 r., Nr 26, poz. 132).

⁵⁵ Ustawa z dnia 10 kwietnia 1974 r. o ewidencji ludności i dowodach osobistych (Tekst jednolity - Dz. U. z 1984 r., Nr 32, poz. 174).

⁵⁶ M. Bojarski, W. Radecki, op. cit., s. 78.

fizycznym w celu poinformowania ich o swojej tożsamości⁵⁷. Jeżeli sprawca swoim działaniem dokonał zaboru cudzego mienia w celu przywłaszczenia oraz jednocześnie ukraść lub przywłaszczył sobie dokument tożsamości innej osoby, wówczas jego czyn był kwalifikowany jako przestępstwo z art. 203 k.k. z 1969 r. oraz art. 54 ust. 1 ustawy o ewidencji ludności w związku z art. 10 § 2 k.k. z 1969 r. Natomiast jeśli ukraść lub przywłaszczył sobie taki dokument, a następnie go zniszczył wówczas dopuścił się przestępstwa określonego w art. 54 § 1 ustawy oraz w art. 268 k.k. z 1969 r. pozostających ze sobą w zbiegu realnym⁵⁸.

Czyn sprawcy dokonującego rozboju, zabierającego innej osobie mienie ruchome oraz dokument tożsamości i należące do tej osoby karty zaopatrzenia żywnościowego, a następnie niszczącego ów dokument stanowił dwa pozostające w zbiegu realnym przestępstwa: (1) przestępstwo podlegające kumulatywnej kwalifikacji prawnej z art. 210 § 1 k.k. z 1969 r. w zbiegu z art. 54 ust. 1 ustawy i z art. 4 ust. 1 ustawy i z art. 4 ust. 1 ustawy o zwalczaniu spekulacji⁵⁹; (2) przestępstwo określone w art. 268 k.k. z 1969 roku⁶⁰. Odpowiedzialności karnej przewidzianej w art. 54 ust. 1 ustawy podlegał również sprawca zbrodni z art. 210 k. k. z 1969 r., który dokonał zaboru dokumentu tożsamości, a następnie go wyrzucił⁶¹.

Przestępstwa z art. 54 ust. 1 ustawy nie stanowiło z kolei zatrzymanie dokumentu tożsamości celem wyegzekwowania świadczenia, gdyż ten czyn stanowił wykroczenie z art. 55 ustawy. Samo zatrzymanie dokumentu nie stanowiło przestępstwa. Przestępstwo popełnione w formie przywłaszczenia miało miejsce wówczas, gdy sprawca oprócz zatrzymania dokumentu tożsamości postępował z nim jak z własnym dokumentem⁶².

Okazanie organom cudzego dokumentu tożsamości, który nie został ukradziony ani przywłaszczony lecz np. znaleziony również nie pociągało za sobą odpowiedzialności z art. 54 ust. 1 ustawy (można było mówić o wykroczeniu z art. 65 § 1 k.w. lub wykroczeniu z art. 55 pkt. 6 ustawy), ponieważ legitymowanie się ukradzionym lub przywłaszczonym dokumentem stwierdzającym tożsamość polegało na okazywaniu go organom lub osobom fizycznym w celu poinformowania ich o swojej tożsamości⁶³. Legitymowanie się dowodem stwierdzającym tożsamość - ukradzionym, przywłaszczonym wyczerpywało znamiona

⁵⁷ Ibidem, s. 79.

⁵⁸ Ibidem, s. 79.

⁵⁹ Ustawa z dnia 25 września 1981 r. o zwalczaniu spekulacji (Dz. U. z 1981 r., Nr. 24, poz. 124).

⁶⁰ M. Bojarski, W. Radecki, op. cit., 79.

⁶¹ Ibidem, s. 79.

⁶² Ibidem, s. 79.

⁶³ Ibidem, s. 79-80.

występku z art. 54 ust. 1 ustawy, niezależnie od sposobu i okoliczności wejścia w posiadanie tego dokumentu⁶⁴.

Zachowanie się sprawcy przestępstwa opisanego w art. 54 ust. 2 ustawy polegało na bezprawnym przewożeniu, przenoszeniu lub przesyłaniu dokumentu stwierdzającego tożsamość za granicę, przy czym nieistotnym było czy dokument taki prawnie należał do sprawcy czy też nie. Sprawca przekraczający granicę PRL bez wymaganego zezwolenia władz, bądź też przenoszący ze sobą bezprawnie dowód osobisty lub wojskowy dokument osobisty dopuszczał się zarówno przestępstwa określonego w art. 288 § 1 k.k. z 1969 r., jak również przestępstwa określonego w art. 54 ust. 2 ustawy o ewidencji, pozostających ze sobą w zbiegu realnym⁶⁵.

Przedmiotem czynów opisanych w art. 54 ust 1 i 2 ustawy były dokumenty stwierdzające tożsamość. Pojęcie dokumentu stwierdzającego tożsamość precyzował art. 32 ustawy o ewidencji, według którego dokumentami takimi były: dowód osobisty, tymczasowy dowód osobisty oraz tymczasowe zaświadczenie tożsamości z wyłączeniem książeczki wojskowej, gdyż ustawodawca wyraźnie określił ten rodzaj dokumentów we wskazanym art. 32 ustawy. A zatem odpowiedzialności karnej z art. 54 ust. 1 ustawy podlegali sprawcy kradzieży lub przywłaszczenia tylko tych dowodów tożsamości, które były określone w ustawie⁶⁶.

Przestępstwo z art. 54 ust. 1 ustawy polegające na kradzieży lub przywłaszczeniu było przestępstwem materialnym. Zależało od wystąpienia skutku w postaci rzeczywistego wyjęcia dokumentu spod władztwa osoby uprawnionej i objęcia go we władanie przez sprawcę lub posłużenia się nim jak własnym. Natomiast, popełnione w formie legitymowania się dokumentem pochodzącym z kradzieży lub przywłaszczenia stanowiło przestępstwo formalne. Karalne było już samo zachowanie się sprawcy polegające na legitymowaniu się takim dokumentem niezależnie od faktu, czy osoba stwierdzająca tożsamość została wprowadzona w błąd czy też nie⁶⁷.

Przestępstwo z art. 54 ust. 2 ustawy było przestępstwem formalnym. Odpowiedzialności karnej podlegał sprawca w przypadku stwierdzenia konkretnego, określonego zachowania się, w tym wypadku sprawca bezprawnego przewozu, przenoszenia lub przesyłania za granicę dokumentu stwierdzającego tożsamość, przy czym nieistotnym było czy dokument

⁶⁴ Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna, Izba Wojskowa (OSNKW 1986, z. 11-12, poz. 90).

⁶⁵ M. Bojarski, W. Radecki, op. cit., s. 79-80.

⁶⁶ Ibidem, s. 80. Tzw. książeczki wojskowe, czyli wojskowe dokumenty osobiste przeznaczone były do potrzeb powszechnego obowiązku obrony i podobnie jak legitymacje ubezpieczeniowe nie mogły być utożsamiane z dowodami osobistymi.

⁶⁷ Ibidem, s. 80-81.

stwierdzający tożsamość w wyniku zachowania się sprawcy znalazł się istotnie poza granicami kraju⁶⁸.

Zarówno przestępstwo z art. 54 ust. 1, jak i z art. 54 ust. 2 ustawy były przestępstwami powszechnymi, a zatem mógł je popełnić każdy. Oba te przestępstwa również, zgodnie z regułą wyrażoną w art. 6 k.k. z 1969 r., można było popełnić jedynie z winy umyślnej, przy czym przy odpowiedzialność karna przy kradzieży i przywłaszczeniu uzależniona była od stwierdzenia zamiaru bezpośredniego. W innym wypadku wystarczyło stwierdzenie zamiaru ewentualnego⁶⁹.

Przepis art. 54 ust.1 ustawy w odniesieniu do zachowania sprawcy polegającego na kradzieży lub przywłaszczeniu stanowił *lex specialis* w stosunku do art. 203 i 204 k.k., co pociągało za sobą stosowanie wyłącznie art. 54 ust. 1 ustawy (pozorny zbieg przestępstw). Realny zbieg przestępstw miał miejsce w sytuacji, gdy sprawca dokonał kradzieży dokumentu stwierdzającego tożsamość, w celu dokonania przy jego użyciu np. zagarnięcia mienia, zaś wymiar kary następował w tej sytuacji na podstawie przepisu 66 k.k. z 1969 roku⁷⁰.

Podkreślenia wymaga raz jeszcze fakt, że ustawa w art. 32 precyzuje pojęcie dokumentu tożsamości osób. Są to: dowód osobisty, tymczasowy dowód osobisty i tymczasowe zaświadczenie tożsamości. Przepis art. 54 ust. 1 miał zastosowanie jedynie w odniesieniu do zachowań polegających na legitymowaniu się dokumentem stwierdzającym tożsamość. Jeżeli sprawca próbował osiągnąć inne cele opisane w innych przepisach karnych, wówczas art. 54 ust. 1 nie miał zastosowania, gdyż dokument stwierdzający tożsamość stanowił jedynie środek do realizacji innego czynu przestępnego, z pominięciem sytuacji, w której sprawca zatrzymany podczas kontroli drogowej okaże skradziony lub przywłaszczony dokument jako swój⁷¹. Brzmienie przepisu z art. 54 powyższej ustawy jest zbliżone do obecnego w kodeksie karnym przepisu z art. 275 § 1 i § 2.

Podsumowując powyższe rozważania należy stwierdzić, iż przestępstwo przywłaszczenia, kradzieży i posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości ewoluowało na przestrzeni niemal stu lat poczynając od obowiązujących w niepodległej Polsce kodeksów pozaborczych do czasów obecnych. Zasadniczy wpływ na kształt obecnego w kodeksie karnym przestępstwa miała niewątpliwie ustawa o ewidencji i dowodach osobistych z dnia 10 kwietnia 1974 roku. Nie można jednak zapominać o nieco wcześniejszym dekreście z dnia 22 października 1951 roku o dowodach osobistych, przewidującym odpowiedzialność karną za

⁶⁸ Ibidem, s. 81.

⁶⁹ Ibidem, s. 81.

⁷⁰ Ibidem, s. 81.

⁷¹ Ibidem, s. 80-82.

bezprawne przewożenie, przenoszenie lub przesyłanie za granicę dowodu osobistego lub tymczasowego zaświadczenia tożsamości. Obie te wcześniejsze regulacje zmodyfikowane i dostosowane do obecnych warunków zostały wykorzystane w obowiązującym obecnie kodeksie karnym.

Na gruncie polskiego ustawodawstwa karnego oba typy czynów zabronionych, opisane obecnie w art. 275 § 1 i 2 k.k. nie znajdowały się ani w Kodeksie karnym z 1932 r., ani w Kodeksie karnym z 1969 r. (w kodeksach tych zaobserwować można jedynie zjawisko kształtowania się tego przepisu na przestrzeni kilkudziesięciu lat) i zostały przeniesione do Kodeksu karnego z 1997 r. z nieobowiązujących już przepisów art. 54 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 10 kwietnia 1974 r. o ewidencji ludności i dowodach osobistych.

ROZDZIAŁ VI

PRZESTĘPSTWO POSŁUGIWANIA SIĘ CUDZYM DOKUMENTEM STYPIZOWANYM W ART. 275 § 1 I § 2 KODEKSU KARNEGO Z 1997 r.

W poniższym rozdziale został ukazany zakres kryminalizacji czynu z art. 275 § 1 i § 2 k.k. w świetle obowiązującego prawa. Dokonano analizy znamion przestępstw określonych w tym artykule. Opisano również środki reakcji karnej oraz problematykę zbiegu przestępstw.

§ 1. Przestępstwo posługiwania się, kradzieży lub przywłaszczenia dokumentu stwierdzającego tożsamość innej osoby lub jej prawa majątkowe w świetle regulacji Kodeksu karnego z 1997 r. na tle innych przestępstw przeciwko dokumentom

Jak już wspomniano, oba typy czynów zabronionych opisane w art. 275 § 1 i 2 k.k.¹, na gruncie polskiego ustawodawstwa karnego, nie są zupełnym *novum*. Ich odpowiedniki kształtowały się na przestrzeni wielu lat począwszy od ustaw pozaborczych, poprzez Kodeks karny z 1932 r. i pozakodeksowe typy czynów zabronionych opisane w art. 54 ust. 1 i 2 ustawy z 10 kwietnia 1974 r. o ewidencji ludności i dowodach osobistych² w okresie obowiązywania Kodeksu karnego z 1969 r. do czasu ich ukształtowania na gruncie obowiązującego obecnie prawa karnego.

W okresie obowiązywania Kodeksu karnego z 1969 r. odpowiedzialność za czyny skierowane przeciwko dokumentom stwierdzającym tożsamość uregulowana była w ustawie z dnia 10 kwietnia 1974 r. o ewidencji ludności i dowodach osobistych. Odpowiednikiem art. 275 § 1 k.k. był w pewnym zakresie art. 54 ust. 1 ustawy o ewidencji ludności i dowodach osobistych z 1974 r., zgodnie z którym karze podlegała kradzież lub przywłaszczenie dokumentu stwierdzającego tożsamość innej osoby albo legitymowanie się takim dokumentem, jednakże wykładnia językowa tego przepisu wskazuje, że na jego podstawie penalizacją objęto legitymowanie się tylko takim dokumentem stwierdzającym tożsamość innej osoby, który sprawca uzyskał w wyniku kradzieży lub przywłaszczenia. Jeżeli dokument taki został np. znaleziony, legitymowanie się nim nie realizowało znamion

¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553).

² Ustawa z dnia 10 kwietnia 1974 r. o ewidencji ludności i dowodach osobistych (Tekst pierwotny - Dz.U. Nr 14, poz. 85 ze zm.).

przestępstwa opisanego w art. 54 ust. 1 ustawy, ale wykroczenia przewidzianego w art. 65 § 1 Kodeksu wykroczeń lub w art. 55 pkt 6 wskazanej ustawy.

W obecnie obowiązującym kodeksie karnym zasadnicze znaczenie dla prawnokarnej ochrony dokumentów ma rozdział XXXIV k.k pt. „Przestępstwa przeciwko wiarygodności dokumentów”. Penalizacją objęto tu różnorodne czyny godzące w dokument, stanowiące zamachy na jego wiarygodność, integralność fizyczną lub prawo dysponowania nim przez osobę uprawnioną.

W rozdziale XXXIV przewidziano odpowiedzialność karną za: (1) podrobienie lub przerobienie dokumentu w celu użycia go za autentyczny i użycie podrobionego lub przerobionego dokumentu jako autentycznego (art. 270 § 1) oraz wypadek mniejszej wagi tego przestępstwa³ (art. 270 § 2a), wypełnienie podpisanego blankietu niezgodnie z wolą podpisanego i na jego szkodę oraz użycie takiego dokumentu (art. 270 § 2) i wypadek mniejszej wagi tego przestępstwa (art. 270 § 2a), przygotowanie do czynu sankcjonowanego w art. 270 § 1 (art. 270 § 3); (2) fałsz materialny faktury i użycie sfałszowanej faktury jako autentycznej (art. 270a § 1), typy kwalifikowane (art. 270a § 2, art. 277a § 1) i uprzywilejowane (art. 270a § 3, art. 277a § 2) tego przestępstwa; (3) poświadczenie nieprawdy w dokumencie co do okoliczności mającej znaczenie prawne przez funkcjonariusza publicznego lub inną osobę uprawnioną do wystawienia dokumentu typu podstawowego (art. 271 § 1), wypadek mniejszej wagi tego przestępstwa (art. 271 § 2) i typ kwalifikowany z uwagi na cel osiągnięcia korzyści majątkowej lub osobistej (art. 271 § 3); (4) fałsz intelektualny faktury lub faktur oraz użycie zawierającej nieprawdę faktury bądź faktur (art. 271a § 1), typy kwalifikowane (art. 271a § 2, art. 277a § 1) i uprzywilejowane (art. 271a § 3, art. 277a § 2) tego przestępstwa; (5) wyłudzenie poświadczenia nieprawdy przez podstępne wprowadzenie w błąd funkcjonariusza publicznego lub innej osoby upoważnionej do wystawienia dokumentu (art. 272); (6) użycie dokumentu zawierającego poświadczenie nieprawdy (art. 273); (7) zbycie własnego lub cudzego dokumentu stwierdzającego tożsamość (art. 274); (8) posługiwanie się dokumentem stwierdzającym tożsamość innej osoby albo jej prawa majątkowe oraz kradzież i przywłaszczenie takiego dokumentu (art. 275 § 1),

³ W wersji pierwotnej obowiązującego Kodeks karnego nie przewidziano wypadku mniejszej wagi fałszu materialnego dokumentu i użycia podrobionego lub przerobionego dokumentu jako autentycznego oraz wypadku mniejszej wagi nieuprawnionego wypełnienia blankietu i użycia takiego dokumentu, jednakże z uwagi na duże zróżnicowanie w zakresie znaczenia dokumentów, mogących stać się przedmiotem fałszu, nieuwzględnienie w kodeksie karnym wypadku mniejszej wagi w odniesieniu do tego typu czynu zabronionego było oceniane negatywnie, stąd też na mocy ustawy z dnia 5 listopada 2009 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny, ustawy - Kodeks postępowania karnego, ustawy - Kodeks karny wykonawczy, ustawy - Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw wprowadzono przepis sankcjonujący ten typ przestępstwa (Dz. U. Nr 206, poz. 1589 ze zm).

bezprawne przewożenie, przenoszenie lub przesyłanie za granicę dokumentu stwierdzającego tożsamość innej osoby albo jej prawa majątkowe (art. 275 § 2); (9) niszczenie, uszkodzenie, czynienie bezużytecznym, ukrywanie lub usuwanie dokumentu, którym sprawca nie ma prawa wyłącznie rozporządzać (art. 276); (10) niszczenie, uszkodzenie, usuwanie, przesuwanie lub czynienie niewidocznymi albo fałszywe wystawianie znaków granicznych (art. 277)⁴.

Regulacje Rozdziału XXXV k.k. z 1969 r. zatytułowanego „Przestępstwa przeciwko dokumentom”, zawierającego tylko pięć artykułów (art. 265–269) zostały zastąpione wymienionymi powyżej przepisami art. 270–277 k.k. z 1997 r. Podkreślić należy, że ustawodawca doprecyzował określenia rodzajowego przedmiotu ochrony tych przepisów rozszerzając go o pojęcie „wiarygodności” dokumentów. Wszystkie przestępstwa z Rozdziału XXXV k.k. z 1969 r. przeniesiono bez większych zmian do nowego kodeksu karnego, a ponadto usytuowano w nim również dwa nowe czyny (art. 274 i 275 k.k.), znajdujące się w uchylonych art. 53 i 54 ustawy z dnia 10 kwietnia 1974 r. o ewidencji ludności i dowodach osobistych. Oznacza to, że fundament przepisów z Rozdziału XXXIV k.k. stanowiły, z jednej strony, powtórzone odpowiednie przepisy z Kodeksu karnego z 1969 r., z drugiej zaś, przepisy z Kodeksu karnego z 1932 r. (Rozdział XXVIII „Przestępstwa przeciwko dokumentom”, art. 187–194; Rozdział XXIX „Przestępstwa przeciwko stanowi cywilnemu i dowodom tożsamości”, art. 196). Pojęcie „dokumentu” zdefiniowane zostało w art. 115 § 14 k.k. W tym miejscu należy podkreślić, że po wielu latach przerwy Kodeks karny z 1997 r. powtórnie dokonuje penalizacji dwóch zbliżonych do siebie zachowań określonych w art. 274 i 275 k.k.

W art. 274 k.k. nakłada alternatywną sankcję do dwóch lat pozbawienia wolności na każdą osobę zdolną do odpowiedzialności karnej zbywającą własny lub cudzy dokument stwierdzający tożsamość. W art. 275 § 1 tej samej sankcji podlega posługujący się dokumentem stwierdzającym tożsamość innej osoby albo jej prawa majątkowe lub dokument taki kradnie albo go przywłaszcza; w art. 275 § 2 zaś tej samej karze podlega osoba bezprawnie przewożąca, przenosząca lub przesyłająca za granicę dokument stwierdzający tożsamość innej osoby albo dokument stwierdzający jej prawa majątkowe. Wskazane uregulowania zostały poprzedzone znowelizowaną 15 czerwca 1984 roku ustawą z dnia 10 kwietnia 1974 roku o ewidencji ludności i dowodach osobistych⁵.

⁴ J. Piórkowska-Flieger, (w:) J. Gardocki (red.), System Prawa Karnego. Przestępstwa przeciwko państwu i dobru zbiorowemu, t. 8, wyd. 2, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2018, s. 1077.

⁵ Ustawa z dnia 10 kwietnia 1974 r. o ewidencji ludności i dowodach osobistych (Dz. U. z 1984 r., Nr 32, poz. 174).

Przedmiotem czynności wykonawczej obu typów czynów zabronionych określonych w art. 275 k.k. jest dokument stwierdzający tożsamość innej osoby albo dokument stwierdzający prawa majątkowe innej osoby, przy czym doktrynę cechuje niejednorodność w zakresie pojmowania dokumentów stwierdzających tożsamość oraz dokumentów stwierdzających prawa majątkowe innej osoby⁶.

Rozdział XXXIV Kodeksu karnego z 1997 r. obejmuje swym zakresem wszystkie typy przestępstw zawarte w odpowiadającym mu rozdziale XXXV Kodeksu karnego z 1969 r. Do rozdziału zawierającego przestępstwa przeciwko wiarygodności dokumentów włączono również kilka typów przestępstw, których Kodeks karny z 1969 r. nie zawierał. Do tej grupy przestępstw można zakwalifikować oprócz wypełnienia podpisanego blankietu niezgodnie z wolą podpisanego i na jego szkodę, użycia takiego dokumentu (art. 270 § 2 k.k.) i wypadku mniejszej wagi tego przestępstwa (art. 270 § 2a k.k.) również czyny skierowane przeciwko dokumentom stwierdzającym tożsamość innej osoby albo jej prawa majątkowe (art. 274 i 275 k.k.). Regulacje dotyczące odpowiedzialności karnej za czyny skierowane przeciwko dokumentom stwierdzającym tożsamość, z pewnymi zmianami, zostały przejęte z nieobowiązującej ustawy z dnia 10 kwietnia 1974 r. o ewidencji ludności i dowodach osobistych⁷ (art. 53, 54). Zmodyfikowano w niewielkim zakresie zespół znamion czynu dotyczącego dokumentu, którym sprawca nie ma prawa wyłącznie rozporządzać. Wyszczególniono dodatkowo jeszcze jedno zabronione zachowanie odnoszące się do takiego dokumentu, polegające na uczynieniu go bezużytecznym (art. 276 k.k.). Zróżnicowano również ustawowy wymiar kary za czyny skierowane przeciwko dokumentom tożsamości. W przypadku art. 275 k.k. przewidziano karę grzywny, ograniczenia wolności i pozbawienia wolności do lat 2. Warto zauważyć, że w Kodeksie karnym z 1997 r. art. 275 k.k. został uzupełniony o pojęcie „praw majątkowych”. Pojęcie to nie występowało ani we wcześniejszej ustawie, ani w jakimkolwiek kodeksie karnym w zestawieniu z dokumentami tożsamości.

W porównaniu do poprzednio obowiązującej ustawy karnej opis tych czynów nie uległ zasadniczej zmianie, ponieważ dodano nowe znamię przedmiotu czynności sprawczej - „cudzy dokument stwierdzający prawa majątkowe” zaś pojęcie „legitymowania się dokumentem” zastąpiono pojęciem „posługiwania się dokumentem” (art. 275 § 1 k.k.). Nastąpiła też zmiana zagrożenia ustawowego. Warto podkreślić, że art. 275 k.k. od czasu uchwalenia Kodeksu karnego z 1997 r. nie był dotychczas przedmiotem nowelizacji.

⁶ A. Herzog, Komentarz do art. 275 k.k., (w:) R. Stefański (red.), Kodeks karny. Komentarz, wyd. 24, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2019, (wersja on-line Legalis).

⁷ Ustawa z dnia 10 kwietnia 1974 r. o ewidencji ludności i dowodach osobistych (Tekst jednolity - Dz. U. z 2006 r., Nr 139, poz. 993 ze zm.).

Wszystkie przepisy określające przestępstwa przeciwko wiarygodności dokumentów w polskim prawie karnym wykazują zatem wyraźną stabilność.

§ 2. Ustawowe znamiona przestępstwa ujętego w art. 275 § 1 i § 2 Kodeksu karnego z 1997 r.

Art. 275 k.k. kształtują dwa typy czynów zabronionych, odnoszące się do dokumentów stwierdzających tożsamość innej osoby albo jej prawa majątkowe: (1) posługiwanie się dokumentem stwierdzającym tożsamość innej osoby albo jej prawa majątkowe, kradzież lub przywłaszczenie takiego dokumentu; (2) bezprawne przewożenie, przenoszenie lub przesyłanie za granicę dokumentu stwierdzającego tożsamość innej osoby albo jej prawa majątkowe.

Przepis art. 275 § 1 i 2 k.k. określa dwa czyny zabronione stanowiące podstawę dwóch podobnych do siebie przestępstw: posługiwania się cudzym dokumentem (§ 1) oraz transferu cudzego dokumentu za granicę (§ 2). Istotą przestępstwa z art. 275 § 1 k.k. jest karalne posługiwanie się, kradzież albo przywłaszczenie, natomiast z art. 275 § 2 k.k. - graniczny transfer cudzego dokumentu (stwierdzającego tożsamość albo prawa majątkowe innej osoby)⁸. Określenia znamion przedmiotu ochrony i czynu, podmiotu, strony podmiotowej oraz sankcji karnej przepisów art. 275 § 1 i 2 k.k. są identycznie. Odmiennie kształtują się znamiona strony przedmiotowej, przy czym i w tym zakresie odnoszą się one do dwóch odmian tego samego typu zachowania, dlatego też z uwagi na tę zbieżność dokonano wspólnej analizy znamion. Podkreślić należy również, że wskazane przestępstwa dotyczą oryginalnych dokumentów o prawdziwej/autentycznej treści, tj. dokumentów pozbawionych fałszu materialnego (podrobionych lub przerobionych) albo fałszu intelektualnego (poświadczenia nieprawdy). Dotyczą one dokumentów stwierdzających tożsamość lub prawa majątkowe innej osoby niż sprawca czynu. Karalnością objęto tutaj zatem określone sposoby używania cudzego dokumentu stwierdzającego tożsamość lub prawa majątkowe innej osoby, za wyjątkiem ich zbycia, ponieważ zbywanie cudzego dokumentu, jako szczególnej formy jego używania, objęto kryminalizacją w art. 274 k.k.⁹.

⁸ R. Zawłocki, Komentarz do art. 275 k.k., (w:) A. Wąsek, R. Zawłocki (red.), Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Komentarz do artykułów 222–316, wyd. 4, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2010, s. 836-837.

⁹ Ibidem, s. 836-837.

1. Przedmiot ochrony

Przedmiotem ochrony czynu zabronionego z art. 275 k.k. jest wiarygodność dokumentów stwierdzających tożsamość i prawa majątkowe w zakresie ich użycia w obrocie prawnym zgodnie z przypisanym im przeznaczeniem, a zatem w celu stwierdzenia tożsamości lub praw majątkowych osób, dla których zostały one wystawione. Wiarygodność nie odnosi się do treści i formy tych dokumentów, zagwarantowana jest natomiast wówczas, gdy dokumenty te znajdują się w wyłącznym władaniu tych osób, uniemożliwiając innym osobom ich wykorzystanie w korzystnym dla siebie interesie w sposób sprzeczny z ich funkcją¹⁰.

J. Piórkowska-Flieger w odniesieniu do art. 275 k.k. wyróżnia kilka dóbr chronionych: (1) znaczenie dowodowe dokumentów stwierdzających tożsamość lub prawa majątkowe; (2) prawo do dysponowania dokumentami stwierdzającymi tożsamość lub prawa majątkowe przez osobę uprawnioną; (3) pewność obrotu prawnego. Dobrem chronionym w zakresie czynu odnoszącego się do dokumentu stwierdzającego prawo majątkowe innej osoby jest również prawo, które ten dokument stwierdza¹¹.

Wężiej dobro chronione określają A. Herzog i R. Zawłocki. Ograniczają się oni bowiem do stwierdzenia, że zasadniczym przedmiotem ochrony art. 275 k.k. jest wiarygodność dokumentów. Do ubocznych przedmiotów ochrony A. Herzog zalicza mienie oraz porządek prawny (w znaczeniu zabezpieczenia interesu państwa przed wywożeniem za granicę dokumentów stwierdzających tożsamość jego obywateli)¹².

2. Strona przedmiotowa przestępstwa

Strona przedmiotowa obejmuje rozległy zespół zagadnień począwszy od zachowania człowieka (czynu) poprzez formę czynu zabronionego na okolicznościach, w jakich był on realizowany skończywszy. Przepisy art. 275 § 1 i 2 k.k. określają różne strony przedmiotowe. Strona przedmiotowa z § 1 polega na posługiwaniu się, kradzieży lub przywłaszczeniu, zaś z § 2, na bezprawnym przewożeniu, przenoszeniu lub przesyłaniu za granicę dokumentu stwierdzającego tożsamość lub prawa majątkowe innej osoby. Przepis ten w wyczerpujący sposób wskazuje na sposoby popełnienia rozważanego przestępstwa, bowiem zachowanie sprawcy, wskazane w art. 275 § 1 k.k., polega na posługiwaniu się, kradzieży lub

¹⁰ M. Żelichowski, *Przestępstwa przeciwko wiarygodności dokumentów*, (w:) M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), *Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Komentarz do artykułów 222–316*, wyd. 4, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2017, s. 515-580.

¹¹ J. Piórkowska-Flieger, *Przestępstwa przeciwko wiarygodności dokumentów*, (w:) L. Gardocki (red.), *System Prawa Karnego. Przestępstwa przeciwko państwu i dobrom zbiorowym. Tom 8*, C. H. Beck, Warszawa 2013, s. 1056-1060.

¹² A. Herzog, *Komentarz do art. 275 k.k. ...*, (wersja on-line Legalis); R. Zawłocki, *Komentarz do art. 275 k.k. ...*, s. 837-838.

przywłaszczeniu dokumentu stwierdzającego tożsamość lub prawa majątkowe innej osoby, natomiast zachowanie sprawcy, wskazane w art. 275 § 2 k.k., na bezprawnym przewożeniu, przenoszeniu lub przesyłaniu za granicę dokumentu stwierdzającego tożsamość lub prawa majątkowe innej osoby, przy czym wskazane sposoby popełnienia tego przestępstwa w § 2, można popełnić tylko rozłącznie¹³.

W literaturze wskazuje się, że przestępstwo z art. 275 § 1 i 2 k.k. należy do tzw. wieloodmianowych typów czynów zabronionych¹⁴, gdyż do ich popełnienia wystarczające jest zrealizowanie przez podmiot czynu zabronionego jednego ze znamion czynności sprawczej. Czynność sprawcza w obu typach czynów zabronionych z art. 275 § 1 i 2 k.k. została opisana za pomocą sześciu znamion: „posługuje się”, „kradnie”, „przywłaszcza”, użyte w typie czynu zabronionego opisanego w art. 275 § 1 k.k. oraz „przewozi”, „przenosi”, „przesyła”, użyte w typie czynu zabronionego opisanego w art. 275 § 2 k.k.¹⁵.

A. Przedmiot czynności wykonawczej - dokument stwierdzający tożsamość innej osoby lub jej prawa majątkowe

Definicja legalna dokumentu zawarta w art. 115 § 14 k.k. stanowi, że „dokumentem jest każdy przedmiot lub inny zapisany nośnik informacji, z którym jest związane określone prawo, albo który ze względu na zawartą w nim treść stanowi dowód prawa, stosunku prawnego lub okoliczności mającej znaczenie prawne”.

Przedmiotem czynności wykonawczej w przypadku obu typów czynów zabronionych określonych w art. 275 k.k. nie jest jednak każdy dokument - w rozumieniu art. 115 § 14 k.k., lecz jedynie dokument stwierdzający tożsamość innej osoby, albo dokument stwierdzający prawa majątkowe innej osoby, a zatem nie będą nimi dokumenty stwierdzające tożsamość albo prawa majątkowe samego podmiotu czynu zabronionego. Podobnie, jak w przypadku dokumentów stwierdzających tożsamość, tak w odniesieniu do dokumentów stwierdzających prawa majątkowe innej osoby istnieją wątpliwości w zakresie właściwego rozumienia tego terminu¹⁶.

¹³ R. Zawłocki, Komentarz do art. 275 k.k. ..., s. 838-841.

¹⁴ Przestępstwa wieloodmianowe to przestępstwa, które w dyspozycji zawierają opis dwu lub więcej odmian zachowań. Dyspozycja zredagowana jest w formie alternatywy obejmującej kilka czynności sprawczych, z których jedna wystarcza do popełnienia czynu zabronionego. W przypadku realizacji więcej niż jednej czynności opisanej w dyspozycji, sprawca odpowiada za jeden czyn. Por. A. Grześkowiak (red.), Prawo karne, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2007, s. 149-150.

¹⁵ Por. M. Żelichowski, Przestępstwa przeciwko wiarygodności dokumentów..., s. 515-580; R. Zawłocki, Komentarz do art. 275 k.k. ..., s. 840-841.

¹⁶ M. Żelichowski, Przestępstwa przeciwko wiarygodności dokumentów..., s. 565-570.

Pojęcia „dokumentu stwierdzającego tożsamość” ustawowo nie zdefiniowano. Od czasu ustanowienia kodeksu karnego z 1997 r. pojęcie to pierwotnie obejmowało wszelkie dokumenty, co do których ustawa stanowiła, że stwierdzają lub poświadczają tożsamość osoby, określanej przez jej wygląd, imię i nazwisko, płeć, datę i miejsce urodzenia, obywatelstwo, miejsce zamieszkania i inne dane, pozwalające w dostateczny sposób na jej indywidualizację¹⁷. Brak spójności w określeniu jakie dokumenty należy zaliczyć do tej kategorii cechuje również obecną rzeczywistość. Omówieniu tego zagadnienia dokładnie posłużył rozdział III niniejszej rozprawy, stąd też bezzasadnym byłoby przytaczanie w tym miejscu wszystkich poglądów występujących w doktrynie wraz z ich uzasadnieniami. Odwołując się do opisanych i podsumowanych w rozdziale III rozważań na ten temat, za dokumenty stwierdzające tożsamość w rozumieniu art. 275 k.k., w obecnym stanie prawnym, należy uznać: dowód osobisty i dokument paszportowy; za dokumenty potwierdzające tożsamość cudzoziemca: kartę pobytu, polski dokument tożsamości cudzoziemca, tymczasowe zaświadczenie tożsamości cudzoziemca oraz dokument „zgoda na pobyt tolerowany”, genewski dokument tożsamości. Do kategorii szczególnych dokumentów tożsamości należy zaliczyć: książeczkę żeglarską oraz kartę tożsamości (żołnierską kartę tożsamości).

Interpretując pojęcie dokumentu stwierdzającego prawa majątkowe, zasadnym jest odwołanie się do doktryny prawa cywilnego, definiującej prawa majątkowe jako prawa o charakterze pieniężnym i składające się na majątek uprawnionego. Wśród nich wyróżnia się: prawa rzeczowe, wierzytelności, prawa na dobrach niematerialnych o charakterze majątkowym, prawa rodzinne o charakterze majątkowym, prawa spadkowe prawo dziedziczenia. Do dokumentów stwierdzających prawa majątkowe J. Piórkowska-Flieger zalicza np. dokument stwierdzający własność rzeczy lub akt notarialny stwierdzający nabycie własności nieruchomości, wierzytelność, postanowienie sądu stwierdzające nabycie spadku, wypis z księgi wieczystej, blankiet czekowy - dokument stanowiący dowód posiadania wierzytelności przez właściciela rachunku, wynikającej z prowadzonego rachunku i równocześnie dowód zawarcia umowy rachunku bankowego, którego posiadacz jest imiennie

¹⁷ R. Zawłocki, Komentarz do art. 274 k.k., (w:) A. Wąsek, R. Zawłocki (red.), Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Komentarz do artykułów 222–316, wyd. 4, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2010, s. 829-832. Szczegółowe wyliczenie obejmuje następujące dokumenty: dowód osobisty (w tym: tymczasowy dowód osobisty, albo tymczasowe zaświadczenie tożsamości), wojskowy dowód osobisty (tzw. książeczka wojskowa), paszport, dokument podróży wskazany w art. 4 pkt 1 ustawy o cudzoziemcach, wiza, karta pobytu, polski dokument podróży dla cudzoziemca, tymczasowy polski dokument podróży dla cudzoziemca, polski dokument tożsamości cudzoziemca.

w tym dokumencie określony¹⁸. Jak słusznie podnoszą W. Wróbel i T. Sroka, z uwagi na fakt, uznania w art. 115 § 9 k.k. za rzecz ruchomą lub przedmiot m.in. „dokumentu uprawniającego do otrzymania sumy pieniężnej albo zawierającego obowiązek wypłaty kapitału, odsetek, udziału w zyskach lub stwierdzenie uczestnictwa w spółce”, zaaprobować należy, że kradzież lub przywłaszczenie takiego dokumentu (stwierdzającego prawa majątkowe innej osoby) realizować będzie również ustawowe znamiona przestępstwa z art. 278 § 1 lub z art. 284 zaś sam art. 275 odnosi się bezpośrednio do dokumentów stwierdzających prawa majątkowe, których nie wymieniono w art. 115 § 9 k.k.¹⁹.

Pojęcie dokumentu stwierdzającego prawa majątkowe zostało dokładnie omówione w rozdziale IV niniejszej dysertacji wobec czego, konkludując, definicję dokumentu stwierdzającego prawa majątkowe należy zbudować w oparciu o definicję dokumentu w rozumieniu art. 115 § 14 k.k. i rzeczy ruchomej - art. 115 § 9 k.k. oraz definicję praw majątkowych w świetle art. 44 k.c. Mając to na uwadze, dokumentem stwierdzającym prawa majątkowe będą wszelkie dokumenty majątkowe - przedmioty lub inne zapisane nośniki informacji, z którymi określone prawo majątkowe jest związane (np. czek), albo które ze względu na zawartą w nim treść stanowią dowód prawa majątkowego, realizujące interes ekonomiczny danego podmiotu, czyli prawa mające wymiar pieniężny i składające się na majątek uprawnionego, z wyjątkiem tych, które określane są mianem rzeczy ruchomej określonej w art. 115 § 9 k.k. Wykładnia znamienia przedmiotu czynności sprawczej „dokumentu stwierdzającego prawa majątkowe” znalazła swoje szersze miejsce w orzecznictwie i do kategorii dokumentów stwierdzających prawa majątkowe w rozumieniu art. 275 k.k. zalicza: bon towarowy, kartkę żywnościową, bilet uprawniający do wstępu, czeki/blankiety czeków oraz kartę bankomatową.

B. Czynności sprawcze

Przestępstwo określone w art. 275 k.k. odnosi się do cudzych dokumentów stwierdzających tożsamość lub prawa majątkowe i polega na: (1) posługiwaniu się takim dokumentem, (2) kradzieży takiego dokumentu, (3) przywłaszczeniu takiego dokumentu, (4) bezprawnym przewozie, przeniesieniu lub przesłaniu za granicę takiego dokumentu²⁰.

¹⁸ J. Piórkowska-Flieger, *Przestępstwa przeciwko wiarygodności dokumentów...*, s. 1056-1060.

¹⁹ W. Wróbel, T. Sroka, *Komentarz do art. 275 k.k.*, (w:) W. Wróbel i A. Zoll (red.), *Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Część II. Komentarz do art. 212-277d*, Wyd. WKP, Warszawa 2017, s. 785. Por. także Wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 11 marca 2004 r., (II AKa 213/01, OSA 2002/7).

²⁰ *Ibidem*, s. 783-785.

Czynność sprawcza opisana w typie czynu zabronionego z art. 275 § 1 k.k. za pomocą znamienia „posługuje się” polega na użyciu cudzego dokumentu w obrocie prawnym zgodnie z jego funkcją, lecz we własnym interesie bądź też w interesie osoby trzeciej w celu: (1) udokumentowania wskazanej tam cudzej tożsamości, jako własnej lub jako tożsamości osoby trzeciej (w przypadku dokumentu stwierdzającego tożsamość); (2) udokumentowania wskazanych tam cudzych praw, jako własnych lub jako praw osoby trzeciej (w przypadku dokumentu stwierdzającego prawa majątkowe). Realizacji znamienia „posługuje się” nie będzie stanowiło zatem tylko takie zachowanie, które polegać będzie, co prawda, na użyciu cudzego dokumentu w obrocie prawnym zgodnie z jego funkcją, jednakże w interesie osoby, dla której ten dokument został wystawiony, np. przedłożenie przez męża dowodu osobistego żony w celu weryfikacji jej danych osobowych w postępowaniu o uzyskanie określonego świadczenia²¹.

Znamion tego czynu zabronionego nie będzie również z całą pewnością wyczerpywało zachowanie sprawcy polegające na dostarczeniu lekarzowi dowodu osobistego innej osoby, by wpisał do uprzednio wystawionego jej zaświadczenia odpowiednie dane zawarte w tym dokumencie. W kwestii tej wypowiedział się Sąd Apelacyjny w Katowicach uznając w wyroku z dnia 26 listopada 2003 r., że: „Przedmiotem odpowiedzialności za przestępstwo z art. 275 § 1 k.k. jest posłużenie się cudzym dokumentem, czyli wykorzystanie go jako własnego, przy czym chodzi oczywiście o dokument z oryginalnymi wpisami stwierdzającymi tożsamość jego właściciela, a nie dokument podrobiony. Oskarżony dokonywał wyłudzeń, wprowadzając do obrotu fałszywe czek, posługując się wyłącznie przerobionym dowodem osobistym – dlatego też jego zachowanie wyczerpuje m.in. znamiona przestępstwa z art. 270 § 1 k.k., a w żadnym wypadku z art. 275 § 1 k.k.”²².

Jakie zatem zachowania sprawcy będą decydowały o realizacji tego znamienia? J. Piórkowska - Flieger jest zdania, że określenie czynności sprawczej w tym przepisie jako „posługiwanie się” nie jest trafne, ponieważ pojęcie to na gruncie prawa karnego rozumiane jest szeroko - posługiwanie się jest jakiegokolwiek manipulowanie określonym przedmiotem, nawet samo jego demonstrowanie. Biorąc pod uwagę przedmiot ochrony art. 275 § 1 k.k., czynność sprawcza powinna zostać określona jako „używanie”, gdyż zachowanie to oznacza wszystkie czynności związane z wykorzystaniem funkcji, jakie pełnią dokumenty stwierdzające tożsamość lub prawa majątkowe: (1) legitymowanie się dokumentem przed

²¹ M. Żelichowski, *Przestępstwa przeciwko wiarygodności dokumentów...*, s. 566-570; Por. W. Wróbel, T. Sroka, *Komentarz do art. 275 k.k. ...*, s. 783-785.

²² Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 26 listopada 2003 r., (II AK 370/03, KZS 2004, Nr 6, poz. 52).

uprawnionym organem; (2) przedkładanie go w postępowaniu toczącym się przed organem władzy publicznej; (3) okazywanie go w przypadkach korzystania z określonych świadczeń²³.

„Posługiwać się” jest zwrotem pokrewnym określenia „używać”. W języku potocznym „posługiwać się” oznacza „wykorzystywać coś jako środek lub narzędzie do realizacji jakiegoś zadania/celu”²⁴, natomiast „używać” to „posłużyć się czymś, zastosować coś jako środek, narzędzie”²⁵. Słowo „posługiwać się” w ocenie autorki daje szerszą perspektywę spojrzenia na ten czyn z uwzględnieniem nie tylko możliwości użycia tych dokumentów w określonych miejscach, gdzie zwykle mogą być okazywane, lecz także rozlicznych sposobów ich wykorzystania, zależnych od pomysłowości sprawcy przestępstwa, których katalog jest tak naprawdę niewyczerpalny.

Posługiwanie się dokumentem stwierdzającym tożsamość lub prawa majątkowe innej osoby polega na nieuprawnionym formalnym lub faktycznym wykorzystywaniu tych dokumentów dla własnych lub cudzych korzyści, a zatem dotyczy czynnego używania tego dokumentu w odniesieniu do innych osób. Istotą czynności „posługiwania się”, w rozumieniu art. 275 § 1 k.k. jest podawanie się przez sprawcę za osobę wymienioną w dokumencie i czerpanie z tego tytułu określonych korzyści²⁶.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 10 listopada 1999 r. wskazuje, że szczególną formą posługiwania się dokumentem stwierdzającym tożsamość będzie legitymowanie się tym dokumentem. Posłużenie się cudzym dowodem tożsamości może w ocenie sądu polegać również na powołaniu się przez sprawcę na treść cudzego dokumentu przy nim znalezione²⁷.

Posługiwanie się dokumentem stwierdzającym prawa majątkowe innej osoby polega, zdaniem R. Zawłockiego, na dowolnym nieuprawnionym wykorzystywaniu tych uprawnień przez sprawcę. Zachowanie to najczęściej przybierać będzie postać profitowania przez sprawcę korzyści majątkowych (dla siebie lub innej osoby - nawet dla pokrzywdzonego), przy czym zachowanie to nie stanowi warunku karalności analizowanej czynności. Posługiwanie się takim dokumentem z zamiarem jego wykorzystania (osiągnięcia określonych korzyści), aczkolwiek bez ich osiągnięcia należy według niego kwalifikować jako dokonanie przestępstwa z art. 275 § 1 k.k. Dla realizacji tej postaci czynu zabronionego z art. 275 § 1 k.k.

²³ J. Piórkowska-Flieger, *Przestępstwa przeciwko wiarygodności dokumentów...*, s. 1056-1060.

²⁴ M. Szymczak (red.), *Słownik Języka Polskiego*, t. II., Wyd. PWN, Warszawa 1979, s. 839.

²⁵ M. Szymczak (red.), *Słownik Języka Polskiego*, t. III., Wyd. PWN, Warszawa 1981, s. 644-645.

²⁶ R. Zawłocki, *Komentarz do art. 275 k.k. ...*, s. 838.

²⁷ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 10 listopada 1999 r., (II AKa 188/99, KZS 1999, Nr 11, poz. 28).

nie jest istotne, czy sprawca nabył określony dokument bezprawnie, czy też nie (np. poprzez znalezienie). Istotne jest, aby bezprawnie się nim posługiwał²⁸.

Posługiwanie się cudzym dokumentem stwierdzającym tożsamość nie dotyczy: (1) czynności zbywania tego dokumentu, określonego w art. 274 k.k.; (2) posługiwania się dowodem tożsamości o zmienionych (sfalszowanych danych), np. z wklejonym zdjęciem osoby legitymowanej, kwalifikowanego jako używanie sfalszowanego (podrobionego) dokumentu z art. 270 § 1 k.k.; (3) czynności ukrywania, usuwania, uszkodzania, niszczenia oraz czynienia go niewidocznym, określonych w art. 276 k.k.; (4) pozbycia się dokumentu np. przez wyrzucenie, odesłanie właścicielowi itp.²⁹

Kolejne z wyszczególnionych w art. 275 § 1 k.k. zabronionych zachowań polegają na kradzieży i przywłaszczeniu dokumentu stwierdzającego tożsamość lub prawa majątkowe innej osoby. Wykładnia tych zachowań, zdaniem J. Piórkowskiej-Flieger, powinna być zgodna ze znaczeniem przyjmowanym na gruncie art. 278 i 284 k.k.³⁰.

Czynność kradzieży określona jest w art. 278 § 1 k.k., przy czym sposób popełnienia przestępstwa z art. 275 § 1 k.k. nie dotyczy przestępstwa kradzieży, lecz czynu zabronionego określającego przestępstwo kradzieży (w zakresie wszystkich znamion, oprócz przedmiotu czynu), dlatego też czynność „kradzieży” z art. 275 § 1 k.k., w tak postrzeganym kontekście, należy rozumieć jako zabór cudzego dokumentu stwierdzającego tożsamość osoby lub jej prawa majątkowe - faktyczny bezprawny zabór tego dokumentu, tj. wyjęcie go z władztwa właściciela³¹. Forma zaboru dokumentu: przez kradzież, kradzież z włamaniem, kradzież rozbójniczą, rozbój, czy też wymuszenie rozbójnicze nie jest istotna dla realizacji tej czynności sprawczej, przy czym musi być ona bezprawnym zaborem cudzego dokumentu, określanym jako kradzież³². Kradzież cudzego dokumentu następuje z chwilą zawładnięcia przez sprawcę cudzym dokumentem, to znaczy z chwilą objęcia go w jego faktyczne władanie.

Kradzież jest czynem (mając na względzie zamiar sprawcy) polegającym na trwałym pozbawieniu możliwości korzystania z własnej rzeczy przez pokrzywdzonego bez znaczenia, czy sprawca zaboru na trwałe włączy do swego majątku przedmiot czynu, czy też w krótkim czasie po zaborze dokona zbycia rzeczy skradzionej³³. Ów zabór dotyczyć jednak musi cudzej

²⁸ R. Zawłocki, Komentarz do art. 275 k.k. ..., s. 839.

²⁹ Ibidem, s. 838-839.

³⁰ J. Piórkowska-Flieger, Przestępstwa przeciwko wiarygodności dokumentów..., s. 1056-1060.

³¹ R. Zawłocki, Komentarz do art. 275 k.k. ..., s. 839.

³² Ibidem, s. 839-840.

³³ T. Oczkowski, Komentarz do art. 278 k.k., (w:) R. Stefański (red.), Kodeks karny. Komentarz, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2018, s. 1712.

rzeczy. Oznacza to, że przedmiotem tego czynu nie może być rzecz nie posiadająca swojego właściciela, czy też porzucona, stąd też zawsze konieczne jest ustalenie, czyją własnością jest przedmiot kradzieży.

Dokonanie zaboru jest działaniem poprzedzającym czynność związaną z wyjęciem rzeczy spod władania uprawnionej osoby. Niezwykle ważnym elementem kradzieży jest czynność poprzedzająca dokonanie zaboru, związana z wyjęciem rzeczy spod władania uprawnionej osoby, ponieważ zabór cudzej rzeczy, którą w danej chwili uprawniony nie władał ponieważ np. wcześniej ją zgubił, wyklucza uznanie takiego zachowania jako zabór, w tym sensie, że późniejsze postępowanie sprawcy z cudzą rzeczą jak ze swoją własną, będzie oceniane jako przywłaszczenie³⁴.

Zachowanie polegające na pozostawieniu cudzej rzeczy na chwilę bez bezpośredniego nadzoru, opieki nie oznacza automatycznie utraty możliwości władania nią przez podmiot uprawniony, podobnie jak sytuacja, w której uprawniony do władania rzeczą zostawia ją przez zapomnienie bez opieki, lecz w krótkim czasie jest w stanie odzyskać władztwo nad pozostawioną rzeczą. W żadnym z tych wypadków nie dochodzi do zaboru. Zabór to wyjęcie rzeczy spod władania osoby uprawnionej, bez jej zgody i bez żadnej podstawy prawnej, która mogłaby do takiego czynu uprawniać i objęcie jej we własne władanie przez sprawcę³⁵. Znamion kradzieży nie będzie też wyczerpywało zachowanie polegające na nieuprawnionym używaniu rzeczy uzyskanej wcześniej od jej właściciela, gdyż jest ono pozbawione elementu zaboru.

Zaborowi rzeczy podczas kradzieży musi towarzyszyć zamiar kierunkowy, którym jest chęć przywłaszczenia cudzej rzeczy. Stanowi on niezbędny element związany z przypisaniem sprawcy zaboru odpowiedzialności karnej za kradzież. O zamiarze przywłaszczenia można wnioskować: (1) z wyjaśnień oskarżonego; (2) z obiektywnych okoliczności czynu sprawcy w tym również okoliczności, które mają miejsce dopiero po realizacji czynu takich jak np. podjęcie czynności zmierzających do zbycia rzeczy, podejmowanie czynności mających na celu stworzenie pozorów legalności ich uzyskania, mających na celu utrudnienie wykrycia ich rzeczywistego pochodzenia; (3) z podjęcia innych czynności potwierdzających zamiar traktowania cudzej rzeczy jak własnej w postaci modyfikacji zabranej rzeczy, czy też rozporządzenia nią na rzecz innej osoby³⁶.

³⁴ Ibidem, s. 1712.

³⁵ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18 grudnia 1998 r., (IV KKN 98/98, Prok. i Pr. 1999, Nr 7–8, poz. 5); Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 4 października 2012 r., (III KK 285/12, wersja on-line Legalis) za: T. Oczkowski, Komentarz do art. 278 k.k. ..., s. 1713.

³⁶ T. Oczkowski, Komentarz do art. 278 k.k. ..., s. 1715.

W uchwale Sądu Najwyższego z 1998 r. przyjęto, że „zabór cudzej rzeczy z zamiarem jej niezwłocznego porzucenia oznacza, że sprawca zamierza postąpić z cudzą rzeczą jak jej właściciel, a to oznacza, iż celem jego działania było przywłaszczenia danej rzeczy”³⁷.

Czynność sprawcza opisana w typie czynu zabronionego z art. 275 § 1 k.k. za pomocą znamienia „przywłaszcza” polega na bezprawnym posiadaniu (odmowie/zaniechaniu zwrotu) cudzego dokumentu stwierdzającego tożsamość osoby lub jej prawa majątkowe. Znaczenie pojęcia „przywłaszczenie”, użyte w art. 275 § 1 k.k. jest identyczne jak w przepisie art. 284 § 1 k.k.. Przepisy określające przestępstwo przywłaszczenia dokumentu oraz przywłaszczenia mienia różnią się jedynie przedmiotem ochrony oraz przedmiotem czynu zabronionego.

„Przywłaszczać” to według Słownika języka polskiego oznacza zabrać bezprawnie coś cudzego na własność, ukraść, uzurpować sobie prawo do czegoś³⁸. Podczas wykonywania tej czynności sprawca wchodzi w posiadanie dokumentu drogą legalną. Przestępstwo przywłaszczenia ma miejsce wówczas, gdy sprawca zatrzymuje dowód stwierdzający tożsamość innej osoby i postępuje z nim jak z własnym. Czynność przywłaszczenia, wskazana w przepisie art. 275 § 1 k.k., nie odnosi się do prawa majątkowego, ale do dokumentu stwierdzającego prawa majątkowe. Oznacza to, że do realizacji tej czynności nie jest konieczne uzyskanie przez sprawcę jakiegokolwiek korzyści majątkowej, wynikającej z użycia takiego dokumentu³⁹. Nieistotnym jest fakt, powierzenia dokumentu sprawcy przestępstwa przez jego właściciela. Przywłaszczenie dokumentu następuje z chwilą, gdy sprawca tego przestępstwa traktuje go jak własny dokument. Jeżeli ów sprawca rozporządzi nim w jakikolwiek sposób wówczas realizuje znamię posługiwania się cudzym dokumentem. Praktyka pokazuje, zdaniem R. Zawłockiego, że najpewniejszym przejawem przywłaszczenia będzie rozporządzenie przez sprawcę cudzym dokumentem⁴⁰.

Istota przywłaszczenia, wiąże się zdaniem T. Oczkowskiego, z uprzednim posiadaniem rzeczy lub prawa majątkowego przez sprawcę i w przeciwieństwie do kradzieży, czyli zaboru określonej rzeczy spod władztwa osoby uprawnionej, w przypadku przywłaszczenia, sprawca w chwili popełnienia czynu jest już w jej legalnym posiadaniu. określonej rzeczy⁴¹. Istota przywłaszczenia znajduje swoje odzwierciedlenie również w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 20 maja 2014 roku. Sąd Najwyższy przyjął, iż „jest to rozporządzenie rzeczą ruchomą

³⁷ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 23 kwietnia 1998 r., (I KZP 1/98, OSNKW 1998, Nr 5–6, poz. 23).

³⁸ M. Szymczak (red.), Słownik Języka Polskiego, t. II ..., s. 1065.

³⁹ R. Zawłocki, Komentarz do art. 275 k.k. ..., s. 840.

⁴⁰ Ibidem, s. 840.

⁴¹ T. Oczkowski, Komentarz do art. 284 k.k., (w:) R. Stefański (red.), Kodeks karny. Komentarz, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2018, s. 1732.

albo prawem majątkowym znajdującymi się w posiadaniu sprawcy, przez włączenie jej do swojego majątku albo wykonywanie w inny sposób w stosunku do nich uprawnień właścicielskich”⁴².

O przywłaszczeniu będzie mowa wówczas, gdy zachowanie sprawcy, będzie jednoznacznie wskazywać na traktowanie cudzej rzeczy lub prawa majątkowego jak swojego własnego i nie dotyczy to tylko czynności prawnych lecz również jakiegokolwiek uzewnętrznionego przejawu traktowania danej rzeczy jak swojej własnej⁴³. Analogicznie jak przy kradzieży, cel sprawcy sprowadza się do nieodwracalnego pozbawienia właściciela określonego składnika jego mienia i uczynienia z niego swojej własności czyli potraktowania tej rzeczy jako swojej własnej.

Według T. Oczkowskiego nie każde nieuprawnione postępowanie z rzeczą powierzoną lub uzyskaną w inny, legalny sposób można uznać za zachowanie świadczące o zamiarze przywłaszczenia, gdyż samo naruszenie ustalonego sposobu postępowania z rzeczą wydaną nie jest tożsame z zamiarem włączenia tej cudzej rzeczy do własnego majątku, stąd też bezprawne zatrzymanie cudzej rzeczy, choćby dla nieuprawnionego czerpania z niej korzyści, jeśli nie towarzyszy temu zamiar zatrzymania jej na własność, nie stanowi według niego przywłaszczenia⁴⁴. Znajduje to również potwierdzenie w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 15 lipca 2010 roku⁴⁵. Do okoliczności świadczących o zamiarze przywłaszczenia można zaliczyć: (1) wystawienie cudzej rzeczy na sprzedaż; (2) ujęcie danej rzeczy w ewidencji własnego majątku; (3) odmowę wydania posiadanej rzeczy, jako jej właściciel⁴⁶.

Każda z wymienionych czynności sprawczych (posługiwanie się, kradzież, przywłaszczenie) może zostać popełniona wyłącznie przez działanie. Przepis art. 275 § 1 k.k., w zakresie czynności posługiwania się cudzym dokumentem, określa przestępstwo formalne (bezsuktkowe). Do karalności tej czynności nie jest wymagany określony skutek, np. wyrządzenie szkody, wprowadzenie innej osoby w błąd lub osiągnięcie korzyści majątkowej. Przepis art. 275 § 1 k.k., w zakresie kradzieży i przywłaszczenia, określa przestępstwo materialne (skutkowe). Dla karalności tych czynności koniecznym jest skutek w postaci wyjęcia przez sprawcę cudzego dokumentu z władztwa osoby uprawnionej (właściciela dokumentu)⁴⁷.

⁴² Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 maja 2014 r., (II KK 3/14, wersja on-line Legalis).

⁴³ T. Oczkowski, Komentarz do art. 284 k.k. ..., s. 1733.

⁴⁴ Ibidem, s. 1733.

⁴⁵ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 lipca 2010 r. (III KK 434/09, wersja on-line Legalis).

⁴⁶ T. Oczkowski, Komentarz do art. 284 k.k. ..., s. 1734.

⁴⁷ R. Zawłocki, Komentarz do art. 275 k.k. ..., s. 841.

W myśl art. 275 § 2 k.k. odpowiedzialności karnej podlega ten, kto bezprawnie przewozi, przenosi lub przesyła za granicę dokument stwierdzający tożsamość innej osoby albo jej prawa majątkowe. Penalizacją objęto w tym przepisie działania, w wyniku których dokument ulega przemieszczeniu za granicę. Są to: (1) przewożenie (przemieszczanie jakimkolwiek środkiem lokomocji); (2) przenoszenie (przemieszczanie przez idącego sprawcę) lub (3) przesyłanie (przemieszczanie za pośrednictwem np. poczty lub przez posłańca). Karalne są zatem wszelkiego rodzaju czynności, w wyniku których sprawca zamierza przekazać cudzy dokument za granicę, przy czym karze podlega nie jakikolwiek transfer graniczny dokumentu, lecz jego przemieszczenie z terytorium Rzeczypospolitej Polskiej poza jej granice⁴⁸.

Analizowany przepis powołuje się na „granicę”, którą jest granica państwowa Rzeczypospolitej Polskiej. Definicję tego pojęcia zawiera przepis art. 1 ustawy z dnia 12 października 1990 r. o ochronie granicy państwowej⁴⁹. W myśl tej ustawy granicą państwową (RP) jest powierzchnia pionowa przechodząca przez linię graniczną, oddzielającą terytorium państwa polskiego od terytoriów innych państw i od morza pełnego, jak również rozgraniczającą przestrzeń powietrzną, wody i wnętrze ziemi. Sprawca może przewozić, przenosić albo przesyłać za granicę cudzy dokument na dwa sposoby: (1) bezpośrednio sam; (2) pośrednio (przy pomocy innych osób albo urządzeń). Nieistotnym jest fakt czy np. wysyłany dokument należał prawnie do sprawcy czynu, czy też nie, czy był skradziony, czy też znaleziony. Ważne jest, aby sprawca omawianego czynu w art. 275 § 2 nie był uprawniony do posługiwania się cudzym dokumentem⁵⁰.

Zdaniem R. Zawłockiego są to wyczerpująco wskazane sposoby popełnienia rozważanego przestępstwa, które można popełnić tylko rozłącznie, zaś wszystkie czynności sprawcze, wskazane w tym przepisie, należy interpretować zgodnie z ich potocznym znaczeniem⁵¹.

Każda z wymienionych powyżej czynności sprawczych może zostać popełniona wyłącznie przez działanie. Każda ze wskazanych czynności sprawczych musi też być bezprawna. Zdaniem R. Zawłockiego określenie to jest zbędne, ponieważ każde zachowanie karalne jest wówczas, gdy jest ono bezprawne. Znamię to zostało przeniesione przez ustawodawcę z ustawy o ewidencji ludności i dowodach osobistych, gdzie odnosiło się wyłącznie do dowodów osobistych, teraz jednak dotyczy wszelkich dokumentów

⁴⁸ J. Piórkowska-Flieger, *Przestępstwa przeciwko wiarygodności dokumentów ...*, s. 1056-1060.

⁴⁹ Ustawa z dnia 12 października 1990 r. o ochronie granicy państwowej (Dz. U. z 2019 r., poz. 1776.).

⁵⁰ R. Zawłocki, *Komentarz do art. 275 k.k. ...*, s. 841-842.

⁵¹ *Ibidem*, s. 841.

stwierdzających tożsamość albo prawa majątkowe określonej osoby⁵². Bezprawność transferu granicznego cudzego dokumentu stwierdzającego tożsamość wynika z przepisów i zasad ustaw regulujących kwestie takich dokumentów. Bezprawność transferu granicznego cudzego dokumentu stwierdzającego prawa majątkowe innej osoby: (1) wynika z ogólnego, wywiedzionego z prawa własności, zakazu posługiwania się i rozporządzania wszystkimi cudzymi dokumentami; (2) oparta jest na twierdzeniu, iż z zakazu posługiwania się cudzymi dokumentami wynika zakaz ich transferu za granicę⁵³.

R. Zawłocki krytycznie odnosi się do poglądu W. Wróbla, że regulacja z art. 275 § 2 k.k., z uwagi na wymóg bezprawności, ma charakter „pusty”⁵⁴. Słuszniejsze według niego jest stwierdzenie, że wskazany wymóg ma charakter zbędny, zaś racjonalność przesłanek oraz zakres kryminalizacji tego przepisu budzą wątpliwości⁵⁵. Istotą zachowania karalnego z art. 275 § 2 k.k. jest fizyczne przemieszczenie określonego dokumentu przez granicę Rzeczypospolitej Polskiej. Kryminalizacji podlega szczególna zmiana położenia tych dokumentów, stanowiąca sens ustanowienia tego przepisu, ponieważ nieuprawnione przemieszczanie dokumentu stwierdzającego tożsamość innej osoby nie stanowiłoby dostatecznego powodu do ustanowienia odrębnego przestępstwa. Stąd też wyrażenie „przewozi [...] za granicę” określa karalny skutek bezprawnego zachowania się sprawcy i dlatego też, zdaniem R. Zawłockiego, przestępstwo z art. 275 § 2 k.k. jest w związku z tym przestępstwem materialnym (skutkowym)⁵⁶.

Wskazane przestępstwo jest dokonane z chwilą przemieszczenia cudzego dokumentu przez granicę Rzeczypospolitej Polskiej, natomiast zachowanie sprawcy, wskazujące na jego niezrealizowany zamiar wywiezienia cudzego dokumentu za granicę (np. na skutek zatrzymania sprawcy przez Straż Graniczną) należy kwalifikować jako usiłowanie popełnienia rozważanego przestępstwa⁵⁷.

Przestępstwo z art. 275 § 1 i 2 k.k. charakteryzuje się brakiem znamion modalizujących popełnienie czynu zabronionego z uwagi na czas. W opisie obu typów czynów zabronionych z art. 275 § 1 i 2 k.k. brak jest również znamion określających popełnienie czynu zabronionego z uwagi na miejsce. Oznacza to, że opisane w tych przepisach typy czynów zabronionych mogą być popełnione w każdym czasie i w każdym miejscu⁵⁸.

⁵² Ibidem, s. 842.

⁵³ Ibidem, s. 842.

⁵⁴ W. Wróbel, T. Sroka, Komentarz do art. 275 k.k. ..., s. 783-785.

⁵⁵ R. Zawłocki, Komentarz do art. 275 k.k. ..., s. 842.

⁵⁶ Ibidem, s. 842-843.

⁵⁷ Ibidem, s. 842-843.

⁵⁸ M. Żelichowski, Przestępstwa przeciwko wiarygodności dokumentów..., s. 567-570.

3. Podmiot przestępstwa

Podmiotem przestępstwa (jego sprawcą) może być tylko osoba zdolna do zawinienia, będąca w określonym wieku i poczytalna. Według polskiego prawa karnego sprawcą może być osoba, która w momencie popełnienia czynu zabronionego miała ukończone lat 17 (art. 10 § 1 k.k.). Względem osób popełniających czyn zabroniony poniżej 17 roku życia prawo stosuje zasady odpowiedzialności karnej określone w ustawie z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich⁵⁹. Od tej reguły prawo karne przewiduje wyjątek w postaci odpowiedzialności karnej nieletniego, który po ukończeniu 15 roku życia popełnia jedno z przestępstw wymienionych a art. 10 § 2 k.k. oraz młodocianego (art. 115 § 10 k.k.), który w czasie popełnienia czynu wprawdzie ukończył lat 17, ale nie ukończył 21 i w czasie orzekania w pierwszej instancji nie ukończył 24 lat.

O kryterium podziału na przestępstwa powszechne i indywidualne stanowią właściwości sprawcy przestępstwa. W przypadku niektórych przestępstw ustawodawca wymaga, aby jego podmiot posiadał szczególne cechy, dlatego też ze względu na podmiot (sprawcę) można podzielić je na przestępstwa powszechne (*delicta communia*) i indywidualne (*delicta propria*)⁶⁰. Sprawca przestępstwa stypizowanego w art. 275 § 1 i 2 k.k. nie posiada szczególnych właściwości wskazanych w znamionach ustawowych tego czynu zabronionego. Sprawcą tego przestępstwa może być każda osoba spełniająca warunki do bycia podmiotem w rozumieniu prawa karnego, a więc zdolna do zawinienia.

Podmiotem czynów zabronionych z art. 275 § 1 i 2 k.k. może być każda osoba fizyczna. Wskazane czyny określają zatem przestępstwa powszechne. Sprawcą tych przestępstw może być wyłącznie osoba, która posługuje się, kradnie lub przywłaszcza cudzy dokument (stwierdzający tożsamość albo prawa majątkowe innej osoby)⁶¹. Podmiot przestępstwa nie budzi wątpliwości interpretacyjnych, ponieważ podmiot typu czynu zabronionego – zarówno w typie z art. 275 § 1 k.k., jak i w typie z art. 275 § 2 k.k. opisany został za pomocą znamienia „kto”, wskazując tym samym, iż oba wskazane typy czynów zabronionych mają charakter powszechny, a zatem mogą być popełnione przez każdą osobę zdolną do ponoszenia odpowiedzialności karnej z wyjątkiem osób, na których rzecz dokumenty stwierdzające tożsamość albo prawa majątkowe zostały wystawione⁶².

⁵⁹ Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz. U. z 1982 r., Nr 35, poz. 228, z późn. zm.).

⁶⁰ A. Grześkowiak, op. cit., s. 92-93.

⁶¹ R. Zawłocki, Komentarz do art. 275 k.k. ..., s. 846.

⁶² M. Żelichowski, Przesłpstwa przeciwko wiarygodności dokumentów..., s. 568-571; A. Herzog, Komentarz do art. 275 k.k. ... (wersja on-line Legalis); J. Piórkowska-Flieger, Przesłpstwa przeciwko wiarygodności dokumentów ..., s. 1056-1060.

Omawiane przestępstwo nie zostało wskazane w art. 10 § 2 k.k., w związku z czym odpowiedzialność karną może ponieść wyłącznie sprawca, który w czasie popełnienia czynu miał ukończone 17 lat.

4. Strona podmiotowa przestępstwa

Typy czynów zabronionych opisane w art. 275 § 1 i 2 k.k. - z uwagi na wysokość ustawowego zagrożenia karą - nie są zbrodniami, lecz występami (art. 7 k.k.). Ustawodawca w art. 8 k.k. przyjmuje zasadę, że zbrodnię można popełnić tylko umyślnie, natomiast występki można popełnić także nieumyślnie, jeżeli ustawa tak stanowi. Ustawa karna, w szczególności w art. 275 k.k., nie stanowi, że opisane w nim typy czynów zabronionych można popełnić także nieumyślnie wobec tego należy przyjąć, że omawiane typy czynów zabronionych mogą być popełnione tylko umyślnie – w rozumieniu art. 9 § 1 k.k. Artykuł ten wyróżnia dwie formy zamiaru decydujące o odpowiedzialności karnej z winy umyślnej. Są to zamiar bezpośredni (*dolus directus*), gdy sprawca uświadamiając sobie, że jego czyn stanowi realizację znamion czynu zabronionego pragnie popełnić czyn zabroniony oraz zamiar ewentualny (*dolus eventualis*), gdy sprawca nie chcąc popełnić czynu zabronionego, ale przewidując możliwość jego popełnienia godzi się na to.

Zdaniem M. Żelichowskiego w opisie typu czynu zabronionego z art. 275 § 1 k.k. oprócz znamion przedmiotowych, znajdują się również znamiona podmiotowe, wskazujące na szczególne nastawienie sprawcy do realizowanego przez niego czynu zabronionego⁶³. Z uwagi na to, że znamię „posługuje się dokumentem” ma charakter wyłącznie przedmiotowy zatem w tym zakresie czyn zabroniony może być popełniony w obu opisanych w art. 9 § 1 k.k. postaciach zamiaru: bezpośrednim i ewentualnym. Odmienny charakter mają natomiast użyte w opisie typu czynu zabronionego znamiona: „dokument taki kradnie lub go przywłaszcza”. Podmiotowy wymiar tych znamion będzie zatem wskazywał, że tak popełniony czyn zabroniony może występować tylko w zamiarze bezpośrednim⁶⁴.

Opis typu czynu zabronionego z art. 275 § 2 k.k. charakteryzuje się brakiem znamion podmiotowych wskazujących na szczególne nastawienie sprawcy do realizowanego przez niego czynu zabronionego. Użyte w tym opisie znamiona mają wyłącznie charakter przedmiotowy („przewozi, przenosi lub przesyła za granicę dokument”), dlatego też w pełnym zakresie ten czyn zabroniony może być popełniony w obu opisanych w art. 9 § 1 k.k.

⁶³ M. Żelichowski, *Przestępstwa przeciwko wiarygodności dokumentów...*, s. 567-573.

⁶⁴ *Ibidem*, s. 567-573.

postaciach zamiaru: bezpośrednim i ewentualnym⁶⁵. Podobne poglądy w przedmiocie strony podmiotowej prezentuje M. Kalitowski podkreślając, że chociaż strona podmiotowa obejmuje umyślność w obu jej postaciach to zamiar ewentualny dotyczyć może wyłącznie charakteru przedmiotu czynu (np. sprawca nie będąc pewnym, czy dokument który wywozi za granicę stwierdza prawa majątkowe innej osoby, godzi się z taką możliwością)⁶⁶.

A. Marek wskazuje, że warunkiem przypisania kradzieży wymienionego dokumentu jest stwierdzenie, iż sprawca miał świadomość, że wśród zabranych przedmiotów znajduje się taki dokument i chciał go przywłaszczyć. Kradzież dokumentu, podobnie jak kradzież rzeczy, jest bowiem przestępstwem umyślnym kierunkowym⁶⁷. Odesłanie zabranego dokumentu pokrzywdzonemu albo wyzbycie się go (wyrzucenie) dowodzi braku zamiaru przywłaszczenia⁶⁸. Podobnego zdania, powołując się również na powyższy wyrok Sądu Apelacyjnego, jest R. Zawłocki wskazując, że kradzież dowodu osobistego można popełnić tylko z winy umyślnej z zamiarem kierunkowym, bowiem jeżeli sprawca nie wiedział, że wśród zabieranych przedmiotów znajduje się także dowód osobisty, wówczas nie można uznać, iż chciał ten dowód sobie przywłaszczyć. Późniejsze pozbycie się (oddanie, wyrzucenie lub odesłanie) tego dowodu przez sprawcę potwierdza brak takiego zamiaru⁶⁹.

Przestępny zamiar przestępstwa o znamionach opisanych w art. 275 obejmuje, m.in. świadomość sprawcy, iż przedmiotem jego zachowania jest dokument stwierdzający tożsamość albo prawa majątkowe innej osoby. Nie jest tutaj wymagana dokładna znajomość treści uprawnienia majątkowego innej osoby. Również motywy i pobudki sprawcy są dla bytu tego przestępstwa obojętne⁷⁰. W przypadku czynności w postaci kradzieży dokumentu stwierdzającego tożsamość albo prawa majątkowe innej osoby z art. 275 § 1 k.k. wymagany jest zamiar bezpośredni w postaci „celu sprawcy przywłaszczenia sobie cudzego dokumentu”, co wynika z podmiotowej zawartości czynności kradzieży. Wskazane ograniczenie kryminalizacji w zakresie kradzieży cudzego dokumentu ocenia R. Zawłocki krytycznie, gdyż jego zdaniem, trafniejsze w tym wypadku byłoby użycie określenia „zabiera”, zamiast „kradnie”, ponieważ wówczas to pierwsze obejmowałoby również zamiar ewentualny⁷¹.

Niemal każdemu zachowaniu się sprawcy przestępstwa z art. 275 § 1 i 2 k.k. będzie przyświecał określony cel, np. osiągnięcia korzyści majątkowej. Nie stanowi on jednak w

⁶⁵ Ibidem, s. 568-573.

⁶⁶ M. Kalitowski, (w:) O. Górniok (red.), Kodeks karny. Komentarz, wyd. II., cz. 2, Wyd. LexisNexis, Warszawa 2006 (wersja on-line LEX).

⁶⁷ A. Marek, Kodeks karny. Komentarz, wyd. V, Wyd. Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2010, s. 289.

⁶⁸ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 4 kwietnia 1996 r., (II AKa 61/96, KZS 1996, z. 5-6, poz. 58).

⁶⁹ R. Zawłocki, Komentarz do art. 275 k.k. ..., s. 846.

⁷⁰ Ibidem, s. 846.

⁷¹ Ibidem, s. 846.

rozważanym przepisie warunku karalności, będzie co najwyżej negatywnie wpływał na stopień winy sprawcy oraz stopień społecznej szkodliwości jego czynu⁷². Warunkiem odpowiedzialności karnej za ten czyn jest zatem świadomość sprawcy, że kradnie lub przywłaszcza dokument wskazany w art. 275 § 1 k.k.⁷³.

Podsumowując należy zgodzić się ze stanowiskiem W. Wróbla i T. Sroki, że przestępstwo z art. 275 k.k. jest przestępstwem o charakterze umyślnym, w zakresie kradzieży i przywłaszczenia dokumentu stwierdzającego tożsamość innej osoby albo jej prawa majątkowe to przestępstwo kierunkowe i może zostać popełnione wyłącznie z zamiarem bezpośrednim, zaś w pozostałych wypadkach przestępstwo to może być popełnione zarówno z zamiarem bezpośrednim, jak i wynikowym⁷⁴.

5. Karalność i tryb ścigania

Typy czynów zabronionych opisane w art. 275 § 1 i 2 k.k. - z uwagi na wysokość ustawowego zagrożenia karą - nie są zbrodniami, lecz występkami (art. 7 § 2 i 3 k.k.) zagrożonymi karą grzywny, karą ograniczenia wolności albo karą pozbawienia wolności do lat 2. Czyny te występują jedynie w typach podstawowych (zasadniczych), gdyż w art. 275 k.k. nie zostały opisane ani uprzywilejowane ani kwalifikowane typy czynów zabronionych.

Popełnienie typów czynów zabronionych opisanych w art. 275 § 1 i 2 k.k., zarówno w formie dokonania, jak i usiłowania, podlega takiemu samemu ustawowemu zagrożeniu karą, bowiem zgodnie z art. 14 § 1 k.k., sąd wymierza karę za usiłowanie w granicach zagrożenia przewidzianego dla danego typu czynu zabronionego. Odmienne rzecz przedstawia się w kwestii popełnienia tego typu czynu zabronionego w formie przygotowania. Karalność tej formy stadialnej ma charakter szczególny, gdyż odnosi się do konkretnych typów czynów zabronionych. W świetle art. 16 § 2 k.k. przygotowanie jest karalne tylko wtedy, gdy ustawa tak stanowi. Ustawa jednak nie przewiduje karalności przygotowania do popełnienia tych typów czynów zabronionych⁷⁵.

Przestępstwo z art. 275 § 1 i 2 k.k. jest zagrożone alternatywnie: karą grzywny, karą ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2. W tej sytuacji, w odniesieniu do tego przestępstwa możliwe jest zastosowanie dyrektywy przewidzianej w art. 59 k.k., która wskazuje, że jeżeli przestępstwo jest zagrożone karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą

⁷² Ibidem, s. 846.

⁷³ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 8 listopada 1995 r., (II Akc 289/95, KZS 1995, Nr 12, poz. 14); Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 4 kwietnia 1996 r., (II AKa 61/96, KZS 1996, Nr 5-6, poz. 58.).

⁷⁴ W. Wróbel, T. Sroka, Komentarz do art. 275 k.k. ..., s. 783-785.

⁷⁵ M. Żelichowski, Przestępstwa przeciwko wiarygodności dokumentów..., s. 566-574.

3 lat albo karą łagodniejszego rodzaju i społeczna szkodliwość czynu nie jest znaczna, sąd może odstąpić od wymierzenia kary, jeżeli orzeka jednocześnie środek karny, przepadek lub środek kompensacyjny, a cele kary zostaną w ten sposób spełnione. Artykuł 59 k.k. wyraża dyrektywę szczególną wymiaru kary dotyczącą przestępstw o niedużym ciężarze gatunkowym, pozwalającą sądom na odstępowanie od wymierzenia sprawcy kary i samoistne orzekanie środka karnego, jeżeli może on spełnić cele stawiane przed karą.

Przewidziana w art. 275 § 1 i 2 k.k. możliwość wyboru rodzaju kary obliguje również sąd do zastosowania dyrektywy wymiaru kary z art. 58 § 1 k.k. Sąd orzeka karę pozbawienia wolności tylko wówczas, gdy inna kara lub środek karny nie może spełnić celów kary. Ponieważ typy czynów zabronionych opisane w art. 275 k.k. stanowią występki zagrożone karą pozbawienia wolności, sąd może orzec jednocześnie karę pozbawienia wolności w wymiarze nieprzekraczającym 3 miesięcy oraz karę ograniczenia wolności do lat 2. Przepisów przewidzianych w art. 69-75 k.k. dotyczących warunkowego zawieszenia kary nie stosuje się⁷⁶.

W ramach sądowego wymiaru kary, wysokość ustawowego zagrożenia karą w art. 275 § 1 i 2 k.k. uprawnia sąd do zastosowania instytucji sądowego wymiaru kary przewidzianej w art. 59 k.k., wskazującej na możliwość odstąpienia od wymierzenia kary i orzeczenia równocześnie środka karnego, przepadku lub środka kompensacyjnego, jeżeli typ czynu zabronionego zagrożony jest karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 3 lat albo karą łagodniejszego rodzaju i społeczna szkodliwość czynu nie jest znaczna a cele kary zostaną przez ten środek spełnione⁷⁷.

Alternatywne zagrożenie karami wymienionymi w art. 32 pkt 1-3 k.k., przewidziane w art. 275 § 1 i 2 k.k., obliguje również sąd do zastosowania przewidzianego w art. 60 § 7 k.k. przypadku nadzwyczajnego złagodzenia kary. W przypadku czynu zagrożonego więcej niż jedną z kar wymienionych w art. 32 pkt 1-3 k.k., nadzwyczajne złagodzenie kary polega na odstąpieniu od wymierzenia kary i orzeczeniu środka karnego (wymienionego w art. 39 pkt 2-3, 7 i 8 k.k.), środka kompensacyjnego lub przepadku bez możliwości odstąpienia od wymierzenia w trybie art. 61 § 2 k.k. środka karnego, nawiązki na rzecz Skarbu Państwa oraz przepadku⁷⁸.

Wysokość ustawowego zagrożenia karą przewidzianego w art. 275 k.k. obliguje również sąd przy równoczesnym spełnieniu innych warunków przewidzianych ustawą karną

⁷⁶ Ibidem, s. 566-574.

⁷⁷ Ibidem, s. 565-573.

⁷⁸ Ibidem, s. 565-573.

możliwość zastosowania przewidzianych w Rozdziale VIII k.k. środków związanych z poddaniem sprawcy próbie. Do tych środków zaliczyć można: (1) warunkowe umorzenie postępowania karnego (art. 66-68 k.k.) oraz (2) warunkowe zawieszenie wykonania orzeczonej kary (art. 69-76 k.k.)⁷⁹.

Biorąc pod uwagę, iż jest to przestępstwo powszechne, a zatem sprawcą przestępstwa z art. 275 § 1 i 2 k.k. może być każdy, również nieletni, należy pozytywnie ocenić szeroki wachlarz kar i środków karnych przewidzianych do ukarania sprawcy. Daje to możliwość subiektywnego podejścia zarówno do sprawcy, jak i czynu, który ów sprawca popełni. Ustawa karna wyróżnia dwa podstawowe tryby ścigania popełnienia czynu zabronionego: (1) z oskarżenia publicznego (z urzędu albo na wniosek) oraz (2) z oskarżenia prywatnego⁸⁰. Tryb ścigania z urzędu jest zasadą, a ściganie na wniosek albo z oskarżenia prywatnego wyjątkiem od tej zasady, przy czym ściganie z urzędu jest zasadą niepisaną. Konsekwencją przyjęcia przez ustawodawcę powyższej zasady jest konieczność zapisania wyjątków od niej wprost w ustawie. Artykuł 275 k.k. nie zawiera zapisów przewidujących ściganie na wniosek albo z oskarżenia prywatnego opisanych w nim typów czynów a zatem ich popełnienie ścigane jest z urzędu⁸¹.

§ 3. Problem kwalifikacji prawnej przestępstwa z art. 275 § 1 i § 2 k.k.

Niezwykle istotnym zagadnieniem na kanwie analizy przepisu art. 275 § 1 i § 2 k.k. jest problematyka zbiegu przepisów ustawy oraz zbiegu przestępstw. Z uwagi na charakterystykę przestępstw stypizowanych w art. 275 k.k., należy stwierdzić, że sprawca swoim zachowaniem często wyczerpuje znamiona więcej niż jednego typu czynu zabronionego. Tego rodzaju sytuację w polskim prawie karnym określa się najczęściej mianem zbiegu przepisów ustawy karnej. Ze zbiegiem przepisów mamy do czynienia wówczas, gdy jeden czyn wyczerpuje znamiona dwóch albo więcej typów czynów zabronionych. Z tą problematyką wiążą się dwa główne zagadnienia: kwestia ustalenia, kiedy można mówić o jednym czynie w rozumieniu prawa karnego oraz kiedy można powiedzieć o zbiegu kumulatywnym (kwalifikacja kumulatywna).

W nauce i orzecznictwie prawa karnego pojęciem „zbieg przestępstw” (*concursum delictorum*) zwykło określać się sytuację, w której ten sam sprawca swoim zachowaniem popełnia co najmniej dwa przestępstwa zanim zapadł pierwszy wyrok, chociażby

⁷⁹ Ibidem, s. 566-573.

⁸⁰ A. Grześkowiak, op. cit., s. 96-97.

⁸¹ M. Żelichowski, Przesłanki przeciwko wiarygodności dokumentów..., s. 566-573.

nieprawomocny, co do któregośkolwiek z nich. Różnica pomiędzy zbiegiem przepisów ustawy a zbiegiem przestępstw sprowadza się zatem do ilościowo odmiennie kształtującej się, a jakościowo tożsamej podstawy ontologicznej tych instytucji. O ile bowiem w przypadku konkurencji norm sankcjonowanych zachodzić musi identyczność czynu, o tyle w przypadku zbiegu przestępstw owa identyczność zachodzić nie może, co tym samym prowadzi do przyjęcia wielości czynów za podstawę tego zbiegu. W sytuacji, gdy ten sam sprawca w określonym przez ustawę czasie realizuje swoimi zachowaniami znamiona dwóch lub więcej przestępstw, w sposób bezsporny uznać można, że do czynienia mamy z wielością przestępstw, czyli z ich zbiegiem, zbiegiem realnie występujących (od strony faktycznej) przestępstw⁸².

W doktrynie w odniesieniu do art. 275 k.k. najczęściej poruszana jest problematyka zbiegu przepisów dotycząca czynności sprawczej określanej mianem przywłaszczenia, kradzieży, jak również przedmiotu czynności wykonawczej, w szczególności dokumentu stwierdzającego prawa majątkowe.

W przypadku, gdy przedmiotem kradzieży lub przywłaszczenia jest dokument stwierdzający prawa majątkowe - uprawniający do otrzymania sumy pieniężnej albo zawierający obowiązek wypłaty kapitału, odsetek, udziału w zyskach bądź stwierdzenie uczestnictwa w spółce, który zgodnie z art. 115 § 9 k.k. stanowi rzecz ruchomą, wówczas czyn sprawcy kwalifikowany jest nie na podstawie art. 275 § 1 k.k., ale na podstawie art. 278 § 1, 3, 4, 5 lub art. 284 k.k. W sytuacji, gdy sprawca jednym działaniem dopuszcza się zaboru w celu przywłaszczenia albo przywłaszczenia cudzej rzeczy ruchomej oraz kradnie lub przywłaszcza dokument stwierdzający tożsamość innej osoby albo jej prawa majątkowe, jego czyn powinien być kwalifikowany kumulatywnie na podstawie art. 278 § 1 lub 3 k.k. albo art. 284 k.k. w zbiegu z art. 275 § 1 k.k.⁸³.

Jak wskazuje J. Piórkowska-Flieger w sytuacji, gdy ów czyn podlega kumulatywnej kwalifikacji prawnej na podstawie art. 278 § 1 lub 3 k.k. (kradzież) albo art. 284 k.k. (przywłaszczenie) w zbiegu z art. 275 § 1 k.k. sprawca musi w takim przypadku obejmować zamiarem bezpośrednim kradzież lub przywłaszczenie zarówno rzeczy ruchomej, jak i dokumentu określonego w art. 275 k.k. Artykuł 275 § 1 k.k. może pozostawać również w zbiegu z art. 280 k.k. (rozbój), przy czym w tej sytuacji musi być ustalony zamiar działania

⁸² B. Namysłowska - Gabrysiak, J. Berg, Prawo karne - część ogólna, wyd. 6, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2019, s. 69-76.

⁸³ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 kwietnia 1978 r., (VII KZP 1/78, OSNKW 1978, Nr 6, poz. 58).

sprawcy obejmujący łącznie zabór mienia i dokumentu w celu przywłaszczenia⁸⁴. Podobnego zdania jest W. Wróbel i T. Sroka, według których w zakresie kradzieży lub przywłaszczenia dokumentów stwierdzających prawa majątkowe innej osoby, a w rozumieniu art. 115 § 9 stanowiących rzecz ruchomą, kwalifikacja z art. 278 lub 284 wyłączy kumulatywną kwalifikację z art. 275 k.k.⁸⁵. Również w przypadku kradzieży rzeczy ruchomej, także w formie kradzieży z włamaniem, rozboju i kradzieży rozbójniczej, oraz równoczesnej kradzieży dokumentu są zdania, że należy przyjąć kumulatywną kwalifikację⁸⁶. Zdanie to podziela również M. Żelechowski powołujący się na orzeczenie Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 5 listopada 2008 r., w którym to wyraził pogląd, że: „przestępstwo z art. 280 § 1–2 k.k. może być popełnione w zbiegu kumulatywnym z występkiem z art. 275 § 1 k.k., jeśli z ustalonym zamiarem sprawca jednym działaniem dopuszcza się łącznie zaboru mienia (cudzej rzeczy ruchomej) i dokumentu stwierdzającego tożsamość innej osoby”⁸⁷.

W wyroku z dnia 3 grudnia 2012 r., Sąd Najwyższy zajął stanowisko, że: „Przepisem penalizującym na gruncie Kodeksu karnego kradzież dokumentu jest art. 275 § 1, jednak uznaje on za występki kradzież nie każdego dokumentu, ale jedynie takiego, który stwierdza tożsamość innej osoby albo jej prawa majątkowe. Z pewnością nie jest takim dokumentem prawo jazdy, które pozwala ustalić tożsamość osoby, ale - co wynika z art. 88 ust. 1 ustawy z dnia 20 czerwca 1997 r. Prawo o ruchu drogowym (t.j. Dz. U. z 2017 r., poz. 128) - jego istotą jest stwierdzenie uprawnienia do kierowania pojazdem silnikowym. Kradzież prawa jazdy powinna być zatem rozpatrywana na gruncie art. 126 k.w., przewidującego odpowiedzialność m.in. za kradzież cudzej rzeczy przedstawiającej wartość niemajątkową. Z kolei art. 276 k.k. uznaje za występki nie kradzież dokumentu, ale jego niszczenie, uszkodzenie, czynienie bezużytecznym, ukrycie lub usunięcie i to wtedy, gdy sprawca nie ma prawa wyłącznie rozporządzać dokumentem. Zapewne, zasadne będzie przypisanie sprawcy kradzieży dokumentu innego niż określony w art. 275 k.k., występku z art. 276 k.k., o ile z kradzieżą będzie łączyła się któraś z czynności czasownikowych określonych w art. 276 k.k., np. ukrycie przez sprawcę dokumentu. Zaistnienie tej okoliczności, stanowiącej znamię czynu zabronionego, powinno być jednak stwierdzone w opisie czynu przypisanego”⁸⁸.

⁸⁴ J. Piórkowska-Flieger, (w:) T. Bojarski (red.), Kodeks karny. Komentarz 2016, wyd. VII, (wersja on-line LEX].

⁸⁵ W. Wróbel, T. Sroka, Komentarz do art. 275 k.k. ..., s. 783-786.

⁸⁶ Ibidem, s. 783-786.

⁸⁷ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 5 listopada 2008 r., (II AKa 87/08, Prok. i Pr. 2009, Nr 9, poz. 33).

⁸⁸ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 grudnia 2012 r., (III KK 45/12, KZS 2013/10/43).

Biorąc pod uwagę obecny stan prawny, jak również sytuację polityczną Polski, problem kwalifikacji prawnej dokumentu jakim jest prawo jazdy powinien być poddany dyskusjom, gdyż w wielu państwach europejskich prawo jazdy jest dokumentem stwierdzającym tożsamość i w sytuacjach wyjazdów zagranicznych niejednokrotnie wystarcza do potwierdzenia swej tożsamości. Niemniej jednak obecny stan prawny nie przewiduje takiej możliwości. Natomiast przypisanie sprawcy kradzieży dokumentu innego niż określony w art. 275 k.k., występku z art. 276 k.k. jest z kolei częstą praktyką orzecniczą sądów.

W odniesieniu do poruszanego zagadnienia nie sposób pominąć art. 464 ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach⁸⁹, który stanowi *lex specialis* w stosunku do art. 275 § 1 k.k. Zgodnie z tym przepisem „Kto zabiera w celu przywłaszczenia lub przywłaszcza sobie dokument podróży, kartę pobytu, polski dokument podróży dla cudzoziemca, tymczasowy polski dokument podróży dla cudzoziemca, polski dokument tożsamości cudzoziemca, dokument „zgoda na pobyt tolerowany” lub takiego dokumentu używa, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2”. Reguła *lex specialis* będąca jedną z reguł wyłączenia wielości ocen prawnych konkurujących ze sobą przepisów prawnych to sytuacja, w której przepis szczególny wyłącza stosowanie przepisu ogólnego, ponieważ ma on węższy zakres znamion, ale bogatszą treść. Przyjmuje się, że zasada specjalności opiera się na logicznym stosunku wykluczania się przepisów i odnosi się przede wszystkim do wzajemnego stosunku typów kwalifikowanych i uprzywilejowanych do odpowiednich typów podstawowych czynów zabronionych⁹⁰. Niemniej jednak znajduje zastosowanie również do przepisów o charakterze szczególnym, wyłączającym przepisy o charakterze ogólnym, tak jak w przypadku ustawy o cudzoziemcach.

W tym miejscu warto również wspomnieć, że niewątpliwie kradzież dokumentu tożsamości i wywiezienie go za granicę należy traktować jako dwa przestępstwa, o czym przypomina R. Zawłocki⁹¹. Badacz zauważa również, że przepisy art. 270, 273 i 275 k.k. odnoszą się do różnych przedmiotów czynu, dlatego też nie jest w praktyce możliwe jednoczesne wypełnienie ich znamion przez tego samego sprawcę. Wyłącza to możliwość kumulatywnego zbiegu powołanych przepisów ustawy.

Wadliwe jest, zdaniem A. Herzoga, zakwalifikowanie z art. 278 § 1 k.k. czynu polegającego m.in. na kradzieży niewypełnionych blankietów czekowych. Niewypełnione blankiety czekowe są bowiem dokumentami stwierdzającymi prawo majątkowe innej osoby,

⁸⁹ Ustawa z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach (Tekst jednolity - Dz. U. z 2016 r., poz. 1990 ze zm.)

⁹⁰ M. Królikowski, R. Zawłocki, Prawo karne, wyd. 2, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2016, s. 205-206.

⁹¹ R. Zawłocki, Komentarz do art. 275 k.k. ..., s. 846.

o których mowa w art. 275 § 1 k.k. Natomiast posłużenie się przez oskarżonego tymi blankietami - po ich wypełnieniu - wyłącza możliwość odrębnego skazania go za ten czyn, stanowił on bowiem współukarany czyn uprzedni wobec czynu, który przypisany został oskarżonemu wcześniej. Tak więc zarówno posłużenie się przez oskarżonego czekami, jak też ewentualne ich przywłaszczenie, nie wymaga podejmowania odrębnych ocen prawnokarnych⁹².

Poruszona przez A. Herzoga problematyka czynów współukaranych znalazła swoje odzwierciedlenie również w poglądach W. Wróbla i T. Sroki. Jeżeli sprawca kradzieży dokumentu następnie go używa, należy przyjąć, iż to drugie przestępstwo ma charakter przestępstwa współukaranego następczego jako wykorzystanie owoców kradzieży, chyba że posługiwanie się cudzym dokumentem samodzielnie stanowi realizację innego jeszcze przestępstwa (np. oszustwa), wówczas należałoby przyjąć zbieg przestępstw⁹³.

Doktryna prawa karnego materialnego oraz orzecznictwo przyjmują, że wielość czynów sprawcy nie oznacza konieczności uznania wielości przestępstw. Wskazuje się, że w niektórych sytuacjach na podstawie wyraźnego przepisu lub reguł wykładni i stosowania prawa wielość czynów stanowi jedno przestępstwo. Sytuacje takie określa się w literaturze mianem pozornego zbiegu przestępstw. Sytuacją, w której wielość czynów prowadzi do przyjęcia jedności przestępstwa jest konstrukcja tzw. czynów współukaranych. Przywłaszczenie dokumentu następuje z chwilą, od której sprawca tego przestępstwa traktuje go jak własny. Jeżeli sprawca zaczyna rozporządzać nim w jakikolwiek sposób, wówczas realizuje znamię posługiwania się cudzym dokumentem (czynności współukaranej następczej)⁹⁴.

Ustawodawca nie kryminalizuje również nabycia cudzego dokumentu jako oszustwa będącego przedmiotem art. 286 k.k. czy też paserstwa (art. 292 k.k.). Natomiast w ujęciu rozważanego przestępstwa z art. 275 § 1 k.k. wypełnienie znamion czynu zabronionego zdaniem D. Jagiełły nastąpi dopiero wtedy, gdy sprawca posłuży się dokumentem, który został uzyskany w wyniku działania przestępczego⁹⁵. Jego zdaniem w praktyce nie jest możliwe również jednoczesne wypełnienie znamion czynów zabronionych zawartych w art. 270, 273 oraz 275 k.k., gdyż są to inne przedmioty czynu, zatem wykluczone jest przyjęcie

⁹² A. Herzog, Komentarz do art. 275 k.k. ..., (wersja on-line Legalis); Zob. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 28 marca 2002 r., (II AKa 40/02, KZS 2003, Nr 2, poz. 43); Wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 16 września 2003 r., (II AKa 126/03, Prz. Orz. PA w Lublinie 2003, Nr 24, poz. 24).

⁹³ W. Wróbel, T. Sroka, Komentarz do art. 275 k.k. ..., s. 783-787.

⁹⁴ D. Jagiełło, Czynności uprzednie i następcze współukarane (na przykładzie przestępstw przeciwko dokumentom), „Państwo i Prawo” 2010, nr 12, s. 66-78.

⁹⁵ Ibidem, s. 66-78.

kumulatywnego zbiegu tych przepisów. D. Jagiełło przytacza pogląd R. Zawłockiego, który uznał, że „jeżeli sprawca po kradzieży dowodu tożsamości następnie go zniszczy, to popełnia on tylko jedno przestępstwo z art. 275 § 1 k.k., ponieważ wszystkie czynności następujące po kradzieży należy uznać za czynności następcze, które nie podlegają kwalifikacji prawnej, a także jeżeli sprawca posługuje się cudzym dowodem tożsamości, który został wcześniej sfalszowany, to odpowiada on wyłącznie na podstawie art. 270 § 1 k.k. za używanie podrobionego dokumentu. Zachowanie wskazane w art. 275 § 1 k.k. jest tutaj czynnością współukaraną, następczą”⁹⁶ .

Twierdzenie A. Marka, że gdy sprawca jednocześnie kradnie rzecz ruchomą oraz dowód tożsamości (np. zabiera torebkę, w której znajdują się te rzeczy), to jego zachowanie należy kwalifikować kumulatywnie z art. 275 § 1 i art. 278 § 1 k.k. nie znajduje uzasadnienia w ocenie D. Jagiełły ponieważ stanowi to jego zdaniem zbyt daleko posunięte uogólnienie, ponieważ sprawcy przestępstwa polegającego na kradzieży torebki zależy przede wszystkim na pieniądzach, które się w niej znajdują. Co do zasady, nie obejmuje on zamiarem kradzieży również dowodu tożsamości, chyba że stwierdzono celowość takiego postępowania danym w konkretnym przypadku. Możliwość kumulacji należy rozpatrywać w ujęciu kradzieży torebki, a równocześnie zamiaru obejmującego kradzież dokumentu⁹⁷. Warto tu przytoczyć wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 4 kwietnia 1996 r., w którym trafnie wskazano, że „kradzież dowodu osobistego można popełnić tylko z winy umyślnej z zamiarem kierunkowym, jak każdą inną kradzież. Gdy sprawca zaboru nie wiedział, że wśród zabieranych rzeczy znajduje się dowód osobisty, nie można uznać, że chciał ten dowód sobie przywłaszczyć. Jeśli zaś później dowód osobisty tak zabrany oddał pokrzywdzonemu przez pośrednika (odesłał, wyrzucił), dowodzi to braku zamiaru późniejszego przywłaszczenia go sobie”⁹⁸.

Zdaniem D. Jagiełły sytuację, w której sprawca kradnie dokument, a następnie go używa należy traktować jako przestępstwo współukarane następcze, gdyż późniejsza czynność (użycie dokumentu stwierdzającego tożsamość innej osoby) polega na tym, że sprawca wykorzystuje owoce przestępstwa pochodzącego uprzednio z kradzieży. Czyn polegający na zatrzymaniu rzeczy pochodzącej z kradzieży można rozpatrywać w kategoriach przywłaszczenia, co nie znajduje jednak uzasadnienia dla uznania takiego czynu za kradzież, gdy działanie polegające na kradzieży nie obejmuje zamiarem również kradzieży dokumentu

⁹⁶ Ibidem, s. 66-78.

⁹⁷ Ibidem, s. 66-78.

⁹⁸ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 4 kwietnia 1996 r., (II AKa 61/96, KZS 1996, z. 5-6, poz. 58).

stwierdzającego tożsamość innej osoby. Jego zdaniem działanie sprawcy należy więc rozpatrywać w ujęciu posiadanej wiedzy na temat przedmiotu kradzieży oraz jego zawartości, a także świadomości jego znajdowania się w przedmiocie głównym, który objęty jest kradzieżą. Za szczególnie trafną uznaje on tezę zawartą w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 5 maja 1964 r., w którym stwierdzono, że „wyłudzenie przez sprawcę zabójstwa dowodu osobistego na cudze nazwisko i posługiwanie się takim dowodem stanowi nowe i oddzielne przestępstwo”⁹⁹.

Problem zbiegu przepisu określającego czyn przywłaszczenia z innymi przepisami porusza również A. Sośnicka. Artykuł 275 § 1 k.k. penalizuje m.in. zachowanie polegające na przywłaszczeniu dokumentu stwierdzającego tożsamość innej osoby albo jej prawa majątkowe. Dokumentem stwierdzającym prawa majątkowe jest każdy dokument, któremu na gruncie obowiązującego prawa przysługuje domniemanie, że osoba w nim wskazana posiada określone prawa majątkowe np. dokument stwierdzający wierzytelność, akt własności, wypis z księgi wieczystej, postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku. Ponieważ zgodnie z art. 115 § 9 k.k. za rzecz ruchomą uznano także „dokument uprawniający do otrzymania sumy pieniężnej albo zawierający obowiązek wypłaty kapitału, odsetek, udziału w zyskach albo stwierdzenie uczestnictwa w spółce”, a zatem przywłaszczenie dokumentu stwierdzającego prawa majątkowe danej osoby ujęte jest w art. 284 k.k., zaś art. 275 § 1 k.k. odnosi się wyłącznie do tych dokumentów stwierdzających prawa majątkowe, które nie zostały wymienione w art. 115 § 9 k.k. W sytuacji gdy sprawca przywłaszczy sobie jednocześnie dokument, o którym mowa w art. 115 § 9 k.k. oraz drugi niebędący dokumentem stwierdzającym prawa majątkowe w rozumieniu art. 115 § 9 k.k. ale dokumentem stwierdzającym prawa majątkowe w rozumieniu art. 275 § 1 wówczas zasadne będzie zastosowanie kumulatywnej kwalifikacji prawnej czynu z art. 284 k.k. i art. 275 § 1 k.k.¹⁰⁰.

Artykuł 275 § 1 k.k. nie odróżnia przywłaszczenia od sprzeniewierzenia dokumentu stwierdzającego prawa majątkowe ani też przywłaszczenia takiego dokumentu w jednej z form uprzywilejowanych, tj. wypadku mniejszej wagi albo dokumentu znalezione. Czynność sprawcza została określona w tym przepisie w sposób ogólny jako przywłaszczenie, jednak zdaniem A. Sośnickiej zasadnym jest przyjęcie, że dotyczy także innych postaci przywłaszczenia. W przypadku kumulatywnej kwalifikacji prawnej czynu z art. 284 k.k. i art. 275 § 1 k.k. zachowanie sprawcy będzie precyzował art. 284 k.k. z uwagi na możliwość

⁹⁹ D. Jagiełło, op. cit., s. 66-78.

¹⁰⁰ A. Sośnicka, *Przestępstwo i wykroczenie przywłaszczenia w polskim prawie karnym*, Wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2013, s. 153-154

zastosowania jednego z wymienionych w tym przepisie paragrafów i przyjęcie np. sprzeniewierzenia lub wypadku mniejszej wagi¹⁰¹.

Artykuł 275 § 1 k.k. przewiduje karę grzywny, ograniczenia wolności lub pozbawienia wolności do 2 lat, natomiast lżejszą karę przewiduje jedynie § 3 art. 284 k.k. - grzywna, kara ograniczenia wolności lub pozbawienia wolności do roku. Dlatego też w sytuacji przywłaszczenia przez sprawcę dwóch różnych dokumentów stwierdzających prawa majątkowe oraz przyjęcia kumulatywnej kwalifikacji prawnej czynu z art. 284 § 3 k.k. i art. 275 § 1 k.k., podstawę wymiaru kary stanowił będzie art. 275 § 1 k.k. W każdym innym przypadku będzie to art. 284 § 1 lub 2 k.k. jako ten, który przewiduje surowszą karę aniżeli art. 275 § 1 k.k.¹⁰².

Artykuł 275 § 1 k.k. pozostaje w zbiegu rzeczywistym z art. 284 k.k. także wówczas, gdy sprawca jednym działaniem dopuszcza się przywłaszczenia cudzej rzeczy ruchomej oraz przywłaszcza dokument stwierdzający tożsamość innej osoby albo jej prawa majątkowe¹⁰³.

W doktrynie pomijanym w komentarzach prawniczych zagadnieniem jest niewątpliwie związek art. 275 § 2 k.k. z art. 264 k.k. § 2 i 3 (nielegalne przekroczenie granicy). Tymczasem istnieje dość istotny związek pomiędzy tymi przestępstwami, ponieważ do przestępstwa z art. 275 § 2 k.k. najczęściej dochodzi podczas przekraczania granicy, niejednokrotnie w formie nielegalnej organizacji/ułatwiania komuś przejazdu z różnych pobudek, przy czym wiążą się one najczęściej z kwestią finansową lub przestępczą działalnością sprawcy/ów. Pokazuje to sądowa praktyka orzecznicza kwalifikująca popełnienie przestępstwa z art. 275 § 2 k.k. w zbiegu z art. 264 § 2 i 3 k.k. lub jako tylko art. 264 § 2 i 3 k.k.

Mając na względzie powyższe rozważania należy stwierdzić, że czyny skierowane przeciwko dokumentom stanowią wyodrębnianą we wszystkich polskich kodeksach karnych kategorię przestępstw. Szczególny charakter tych przestępstw wynika z faktu, że mają one związek z popełnianiem wielu innych czynów zabronionych przez prawo karne, m.in. skierowanych przeciwko mieniu, obrotowi gospodarczemu, wymiarowi sprawiedliwości. Niewątpliwie taki charakter ma również przestępstwo penalizowane w art. 275 k.k. o czym świadczy m.in. analiza znamion oraz problemu odpowiedzialności karnej za to przestępstwo. W obrocie prawnym występują różnego rodzaju dokumenty, których prawidłowe funkcjonowanie zapewnia bezpieczeństwo ich obrotu prawnego, a niewątpliwie dokumenty

¹⁰¹ Ibidem, s. 153-154.

¹⁰² Ibidem, s. 154.

¹⁰³ Ibidem, s. 154.

stwierdzające tożsamość i prawa majątkowe, będące przedmiotem czynności wykonawczej badanego przestępstwa, do tej szczególnej kategorii dokumentów należą.

Powyższa analiza wykazuje, że najwięcej trudności w doktrynie przysparza określenie przedmiotu czynności wykonawczej tego przestępstwa. W doktrynie panuje pełna zgodność odnośnie przedmiotu i podmiotu ochrony oraz strony przedmiotowej i podmiotowej przestępstwa posługiwania się, kradzieży i przywłaszczenia dokumentu stwierdzającego tożsamość i prawa majątkowe innej osoby. Najwięcej rozbieżności jest widocznych w przedmiocie zbiegu przepisów i zbiegu przestępstw art. 275 k.k. Warto też wskazać, że art. 275 § 2 k.k. jest pomijany w analizach znawców doktryny. Być może wynika to z faktu, że jego obecność w orzecznictwie jest minimalna/zdawkowa.

Powyższa analiza przekonuje o dość stabilnym ujęciu znamion przestępstwa z art. 275 §1 i § 2 k.k. Od czasu uchwalenia Kodeksu karnego z 1997 r. nie był on przedmiotem nowelizacji.

ROZDZIAŁ VII

STATYSTYCZNY OBRAZ PRZESTĘPSTWA Z ART. 275 § 1 i § 2 KODEKSU KARNEGO W LATACH 1999-2019 W ŚWIETLE WYNIKÓW ANALIZ DANYCH POLICYJNYCH

Mając na względzie rzetelne przedstawienie kryminologicznego obrazu przestępstwa posługiwania się, kradzieży i przywłaszczenia dokumentu stwierdzającego tożsamość lub prawa majątkowe innej osoby, przedmiotem analiz w niniejszego rozdziału będzie statystyczny obraz tego przestępstwa.

Dane zostaną podzielone na cztery obszary badań. W pierwszej części rozdziału omówiona zostanie dynamika i struktura przestępstwa z art. 275 § 1 i § 2 k.k. na tle innych przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów. Druga część poświęcona zostanie geograficznemu rozkładowi tegoż przestępstwa, trzecia - analizie statystycznej przestępstwa na obszarze całej Polski, zaś czwarta - na obszarze województwa podlaskiego.

Ukazane w tej części rozprawy dane statystyczne zostały pozyskane w odpowiedzi na wniosek o udostępnienie informacji publicznej¹ z Wydziału Ogólnego Biura Kadr, Szkolenia i Obsługi Prawnej Komendy Głównej Policji w Warszawie. Poruszając problematykę przestępstwa z art. 275 § 1 i § 2 k.k., podjęto badania nad trzema zagadnieniami: strukturą i dynamiką przestępczości z uwzględnieniem kwalifikacji prawnych, wykrywalnością przestępstw oraz danymi charakteryzującymi podejrzanych.

Poważnym problemem na etapie prowadzonych badań statystycznych była zmiana używanego przez Policję ogólnopolskiego systemu informatycznego. W dniu 31 stycznia 2013 r. przestał funkcjonować Policyjny System Statystyki Przestępczości „Temida”², będący w użyciu od lat 60. ubiegłego stulecia. Podstawę prawną wprowadzenia KSIP³ stanowiło

¹ Na podstawie art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej (Dz. U. Nr 112, poz. 1198, z późn. zm.).

² Dane do 2012 r. gromadzone były na podstawie informacji o kwalifikacji przestępstwa i opierały się o katalog symboli cyfrowych zawartych w zarządzeniu nr 350 KGP z dnia 1 lipca 2003 r. w sprawie zbierania, gromadzenia, przetwarzania i opracowywania danych statystycznych o przestępczości oraz zamachach samobójczych i wypadkach tonięcia z późniejszymi zmianami, gdzie niejednokrotnie pod jednym kodem statystycznym znajdował się cały artykuł z kodeksu karnego wraz ze wszystkimi paragrafami lub np. cała ustawa szczegółowa. Ponadto dane te zawierały zarówno informacje o postępowaniach przygotowawczych prowadzonych przez Policję, jak również o postępowaniach prowadzonych we własnym zakresie przez prokuraturę (bez udziału Policji).

³ Dane od 2013 roku gromadzone są według jednostki rejestrującej postępowanie. Na podstawie rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 9 sierpnia 2013 r. w sprawie programu badań statystycznych statystyki publicznej na rok

rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 31 grudnia 2012 r. w sprawie przetwarzania informacji przez Policję⁴. System został utworzony decyzją nr 125 Komendanta Głównego Policji z dnia 5 kwietnia 2013 r. w sprawie funkcjonowania Krajowego Systemu Informacyjnego Policji.

Problem z pomiarem przestępczości przeciwko wiarygodności dokumentów w tym art. 275 § 1 i § 2 k.k. przejawia się w niekonsekwentnym zapisie czynności sprawczych ujętych w statystykach z lat 1999-2012 (tj. ujęciu kradzieży i przywłaszczenia - tylko dwóch znamion art. 275 § 1 k.k. w jednym rekordzie, zaś posługiwanie się - trzecim znamieniem z art. 275 § 1 k.k. i art. 275 § 2 k.k. w drugim rekordzie) oraz pominięciu wyróżnienia poszczególnych czynności sprawczych w latach 2013-2019 i ograniczenie się do zapisów kwalifikacji prawnej zgodnej z kodeksem karnym (tj. odróżnieniu czynów z art. 275 § 1 k.k. od czynów z art. 275 § 2 k.k. bez podawania czynności sprawczych). Takie ujęcie statystyczne wyklucza możliwość odrębnego analizowania przestępstw z art. 275 § 1 k.k. i art. 275 § 2 k.k. na przestrzeni wskazanego okresu czyli lat 1999-2019. Problem zmiany systemu, powoduje, że porównanie danych z Temidy i KSIP jest w zasadzie bezcelowe, gdyż dane te w tym zakresie są nieporównywalne. Wobec powyższego należałoby analizować ów przepis prawny jako jedno przestępstwo (art. 275 § 1-2 k.k.) lub podzielić dane statystyczne na dwa okresy (1999-2012 oraz 2013-2019) i zebrane dane statystyczne analizować odrębnie dla każdego okresu. Z uwagi na chęć uzyskania szerszej perspektywy badawczej zdecydowano o dwutorowym kierunku analizy danych statystycznych, natomiast w sytuacji niemożności odrębnego ujęcia obu tych przestępstw, potraktowaniu go łącznie.

Z objaśnień podstawowych pojęć prezentowanych m.in. w Raporcie o stanie bezpieczeństwa Polski z 2016 r.⁵ oraz informacji nadesłanych przez KGP wynika, że statystyczna rejestracja przestępczości oparta jest o katalog symboli cyfrowych przestępstw utworzony zgodnie z kodeksem karnym i innymi ustawami zawierających przepisy karne, z uwzględnieniem podmiotowych i przedmiotowych cech poszczególnych rodzajów

2014 (Dz. U. z 2013 r., poz. 1159), Ministerstwo Sprawiedliwości zostało zobowiązane do gromadzenia i przekazywania danych o osobach nieletnich i ich czynach karalnych jako organ mający informację o całości zagadnienia. Policja gromadzi zatem informacje o osobach nieletnich i ich czynach tylko i wyłącznie po uzyskaniu informacji o zakończeniu przez sąd rodzinny postępowania w sprawach nieletnich, przy czym żaden przepis nie określa obowiązku przekazywania przez sądy rodzinne zwrotnej informacji do Policji. Przestępstwa stwierdzone zawierają czyny karalne, ale tylko jako fragment całości zagadnienia. Od początku 2013 r. gromadzone są tylko informacje w oparciu o postępowania przygotowawcze prowadzone wyłącznie przez Policję.

⁴ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 31 grudnia 2012 r. w sprawie przetwarzania informacji przez Policję (Dz. U. z 2013 r., poz. 8).

⁵ Raport o stanie bezpieczeństwa w Polsce w 2016 r., MSWiA, Warszawa 2016, s. 346-347.

przestępstw, w tym także aspektów kryminologicznych. Rejestracja informacji o przestępstwach odbywa się po przeprowadzeniu postępowania przez Policję i skompletowaniu akt przed przekazaniem do prokuratury ze stosownym wnioskiem, po wydaniu przez sąd rodzinny decyzji o zakończeniu postępowania o czyn karalny, jak również po sporządzeniu przez Policję postanowienia o umorzeniu dochodzenia i wpisaniu sprawy do rejestru przestępstw.

Wszczęte postępowanie przygotowawcze to postępowanie (dochodzenie lub śledztwo) wszczęte przez właściwą służbę w związku ze zdarzeniem, co do którego zachodzi podejrzenie, że jest przestępstwem, albo wszczęte przez prokuraturę i przekazane właściwej służbie do dalszego bezpośredniego prowadzenia. Do liczby postępowań wszczętych doliczane są również liczby dochodzeń wszczętych faktycznie, a następnie zakończonych wydaniem postanowienia o umorzeniu i wpisaniu sprawy do rejestru przestępstw.

Przestępstwo stwierdzone to przestępstwo będące zbrodnią lub występkiem ściganym z oskarżenia publicznego, w tym także przestępstwem skarbowym, objęte postępowaniem przygotowawczym, którego przestępny charakter (posiadanie znamion czynu zabronionego) został według organu prowadzącego postępowanie potwierdzony „wynikami postępowania” i skierowany przez Policję do prokuratury do zakończenia.

Przestępstwo wykryte jest to przestępstwo stwierdzone, w którym ustalono przynajmniej jednego podejrzanego w zakończonym postępowaniu przygotowawczym lub ustalono nieletniego, który według decyzji sądu rodzinnego popełnił czyn karalny. Przestępstwo popełnione wspólnie i w porozumieniu dorosłego z nieletnim wykazywane jest tylko raz.

Wskaźnik dynamiki jest to iloraz odpowiadających sobie liczb w roku bieżącym i ubiegłym lub w innych okresach porównawczych - wyrażony w procentach.

Wskaźnik wykrywalności jest to iloraz liczby przestępstw wykrytych (łącznie z wykrytymi po podjęciu z umorzenia) przez ogólną liczbę przestępstw stwierdzonych powiększoną o liczbę przestępstw wykrytych po podjęciu postępowań umorzonych w roku ubiegłym lub latach poprzednich wyrażony w procentach.

Za podejrzanego uważana jest osoba, co do której wydano postanowienie o przedstawieniu zarzutów, albo której bez wydania postanowienia postawiono zarzut w związku z przystąpieniem do przesłuchania w charakterze podejrzanego. Do podejrzanych wlicza się również osoby nieletnie, które według decyzji sądu rodzinnego popełniły czyn karalny lub sąd orzekł o niecelowości prowadzenia wobec nieletniego postępowania z uwagi na orzeczone środki wychowawcze lub poprawcze w innej sprawie.

§ 1. Przestępstwo posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości na tle innych przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów w latach 1999-2019

Do pełnego przedstawienia problematyki struktury i dynamiki przestępstwa stypizowanego w art. 275 § 1 i § 2 k.k. w latach 1999-2019 niezbędne jest ukazanie go na początku na tle innych przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów. Omówione zostaną zarówno dane ogólnopolskie, jak i województwa podlaskiego.

1. Przestępstwo z art. 275 § 1 i § 2 k.k. na tle przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów w Polsce

Liczba przestępstw stwierdzonych przeciwko wiarygodności dokumentów jest bardzo zróżnicowana w zależności od kwalifikacji prawnej danego czynu. W tabeli nr 5 zebrane zostały dane statystyczne uzyskane z Komendy Głównej Policji w Warszawie dotyczące liczby przestępstw stwierdzonych w zależności od kwalifikacji prawnej czynu w Polsce w latach 1999-2019.

Tabela nr 5. Liczba przestępstw stwierdzonych przeciwko wiarygodności dokumentów według kwalifikacji prawnej czynu w Polsce w latach 1999-2019

Rok	Kwalifikacja prawna czynów przeciwko wiarygodności dokumentów										
	art. 270 k.k.	art. 270 a k.k.*	art. 271 k.k.	art. 271 a k.k.*	art. 272 k.k.	art. 273 k.k.	art. 274 k.k.	art. 275 k.k.	art. 276 k.k.	art. 277 k.k.	Ogółem
1999	40429	-	6249	-	2760	643	111	26037	4258	162	80640
2000	39938	-	8938	-	2748	596	318	34251	9539	110	96551
2001	42629	-	9190	-	2234	788	150	32621	17425	195	105232
2002	38079	-	8824	-	2092	566	180	30315	19046	192	99294
2003	36381	-	15820	-	3084	732	129	33775	15609	163	105693
2004	43456	-	11776	-	2475	559	109	33350	17500	179	109404
2005	39870	-	13858	-	2168	1024	157	30391	12776	179	100423
2006	41857	-	11590	-	2584	690	109	27322	11601	160	95916
2007	33801	-	11164	-	3140	605	114	22087	8502	190	79603
2008	30772	-	8350	-	2185	588	69	19729	5853	194	67740
2009	32770	-	7408	-	1667	464	67	18228	4971	204	65779
2010	35055	-	10188	-	1133	400	35	15770	4397	179	67157
2011	36026	-	8941	-	1133	315	36	13332	4655	178	64616
2012	29588	-	9065	-	1181	299	31	11896	5532	145	57737
2013	30339	-	8566	-	921	194	18	12172	3510	182	55702
2014	30958	-	8790	-	976	351	20	13590	3940	193	58818
2015	27433	-	13017	-	723	320	22	11871	3723	179	57288
2016	28646	-	14462	-	866	291	11	10217	4491	159	59143
2017	23966	14	29404	1	798	348	10	8501	5375	140	68557
2018	23199	159	24872	8	559	433	15	8046	8046	149	61287

2019		20327	197	25184	29	727	605	4	7489	3702	163	58427
Ogółem	liczba	705519	370	265656	38	36154	10811	1715	420990	174415	3595	1615007
	[%]	43,68%	0,02%	16,44%	0,002%	2,23%	0,67%	0,1%	26,06%	10,79%	0,22%	100%

*Art. 270a k.k. oraz art. 271a k.k. został dodany przez art. 1 pkt 2,3 ustawy z dn. 10 lutego 2017 r. (Dz. U. poz. 244) zmieniającej niniejszą ustawę z dniem 1 marca 2017 r.

(-) oznacza brak przestępstw w danym roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w odpowiedzi na wniosek o udostępnienie informacji publicznej z dnia 29 czerwca 2020 r.

Jak wynika z danych statystycznych zawartych w tabeli nr 5, w analizowanych latach w obrębie przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów dominują przestępstwa podrabiania lub przerabiania dokumentów - fałszerstw materialnych z art. 270 k.k. (705519), przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości z art. 275 k.k. (420990) oraz przestępstwa poświadczenia nieprawdy - fałszerstwa intelektualne z art. 271 k.k. (265656), stanowiące odpowiednio 43,68%, 26,06% i 16,44% ogółu przestępstw stwierdzonych przez Policję z rozdziału XXXIV k.k. w latach 1999-2019. Statystyki odnotowują również znaczną liczbę przestępstw niszczenia dokumentów z art. 276 k.k. (174415), stanowiących 10,79% oraz przestępstwa wyłudzenia poświadczenia nieprawdy przez funkcjonariusza z art. 272 k.k. (36154), stanowiące 2,23%. Niespełna 1% przestępstw dotyczy przestępstw używania dokumentów poświadczających nieprawdę z art. 273 k.k. (10811). Zaledwie 0,22% stanowią przestępstwa usuwania znaków granicznych z art. 277 k.k. (3595) oraz 0,1 % przestępstw zbycia dokumentu tożsamości z art. 274 k.k. (1715). Niewielką liczbę przestępstw od 2017 r. statystyki odnotowują w zakresie fałszowania dokumentów faktur z art. 270a k.k. (370), stanowiących 0,02% oraz podania w fakturze nieprawdy z art. 271a k.k. (38), stanowiących 0,002%, przy czym należy zwrócić uwagę na fakt, że czyny te zostały wprowadzone do Kodeksu karnego wraz z jego nowelizacją w 2017 roku stanowiąc wcześniej jedno przestępstwo z art. 270 k.k. lub art. 271 k.k.

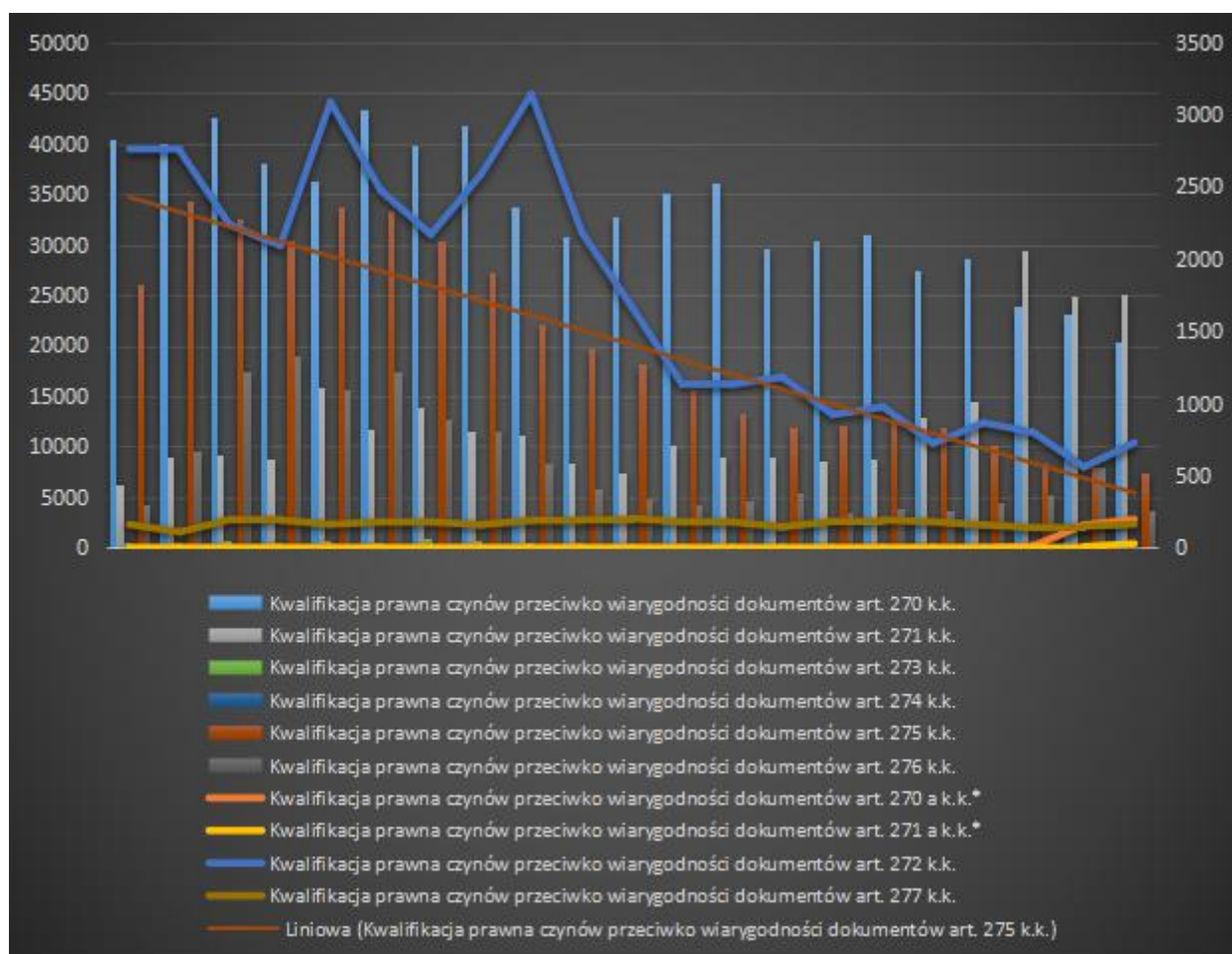
Z danych zawartych w tabeli nr 5 wynika również, że w strukturze przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów liczba przestępstw stwierdzonych z art. 275 k.k. stanowi dość znaczną ilość wyraźnie dominując nad pozostałymi przestępstwami, z wyjątkiem fałszerstw dokumentów.

W obrębie wszystkich przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów widoczna jest znaczna ich dynamika. Obrazuje to poniższy wykres nr 1. Zarówno na podstawie danych

tabelarycznych, jak i wspomnianego wykresu, pomimo znacznej dynamiki w obrębie wszystkich przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów, wyraźnie widoczny jest trend spadkowy. Linia trendu wskazuje na wyraźny spadek liczby przestępstw stwierdzonych z art. 275 k.k. w badanym okresie.

Zaobserwowane zjawiska skłaniają również ku przypuszczeniu, że tak znaczna dynamika w zakresie tych przestępstw może odbić się na wskaźniku ich wykrywalności.

Wykres nr 1. Dynamika przestępstw stwierdzonych przeciwko wiarygodności dokumentów w Polsce w latach 1999-2019

*Art. 270a k.k. oraz art. 271a k.k. został dodany przez art. 1 pkt 2,3 ustawy z dn. 10 lutego 2017 r. (Dz. U. poz. 244) zmieniającej niniejszą ustawę z dniem 1 marca 2017 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w odpowiedzi na wniosek o udostępnienie informacji publicznej z dnia 29 czerwca 2020 r.

W tym miejscu należałoby w sposób bardziej szczegółowy dokonać analizy przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości z art. 275 k.k. na tle innych przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów w Polsce w latach 1999-2019 i ustalić

procentowy udział badanego przestępstwa w ogólnej liczbie przestępstw stwierdzonych przeciwko wiarygodności dokumentów w latach 1999-2019.

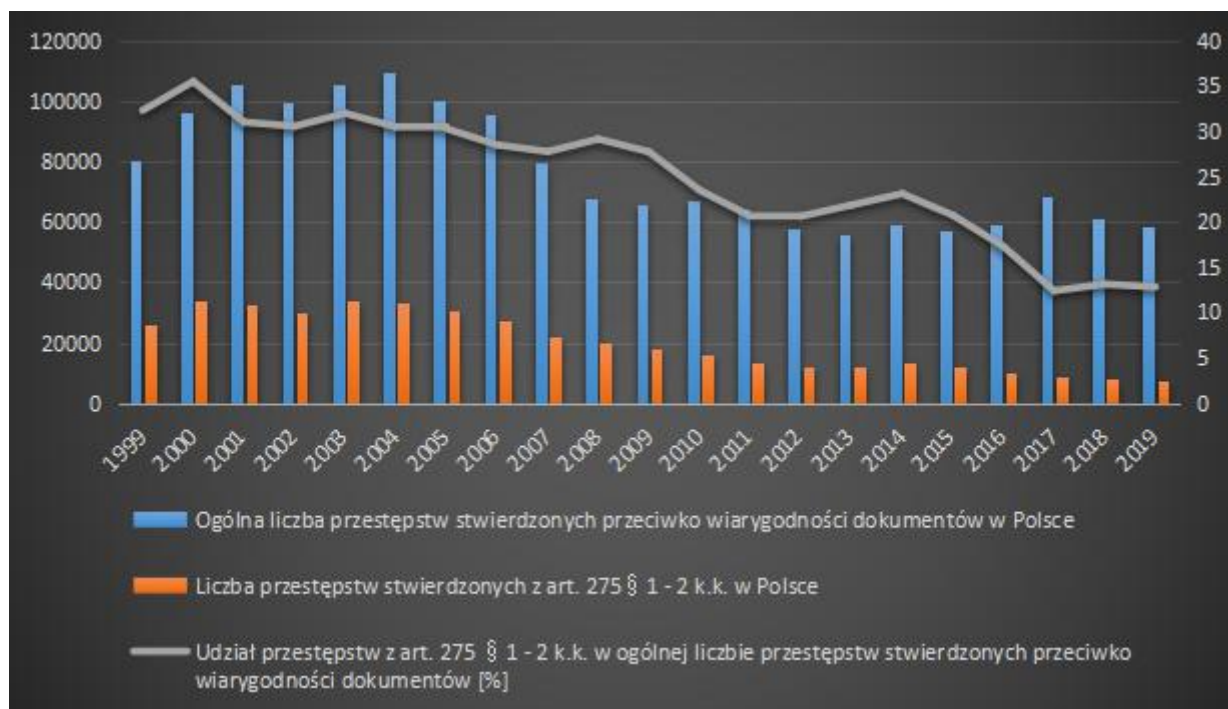
Dane te obrazuje tabela nr 6 oraz wykres nr 2. Ogólna liczba przestępstw stwierdzonych przeciwko wiarygodności dokumentów w Polsce oraz liczba przestępstw stwierdzonych z art. 275 § 1-2 k.k. została ustalona w oparciu o dane zebrane w tabeli nr 5.

Tabela nr 6. Liczba przestępstw stwierdzonych z art. 275 § 1-2 k.k. na tle przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów w Polsce w latach 1999-2019

Rok	Ogólna liczba przestępstw stwierdzonych przeciwko wiarygodności dokumentów w Polsce	Liczba przestępstw stwierdzonych z art. 275 § 1-2 k.k. w Polsce	Udział przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. w ogólnej liczbie przestępstw stwierdzonych przeciwko wiarygodności dokumentów [%]
1999	80640	26037	32,28
2000	96551	34251	35,47
2001	105232	32621	30,99
2002	99294	30315	30,53
2003	105693	33775	31,95
2004	109404	33350	30,48
2005	100423	30391	30,26
2006	95916	27322	28,48
2007	79603	22087	27,74
2008	67740	19729	29,12
2009	65779	18228	27,71
2010	67157	15770	23,48
2011	64616	13332	20,63
2012	57737	11896	20,60
2013	55702	12172	21,85
2014	58818	13590	23,10
2015	57288	11871	20,72
2016	59143	10217	17,27
2017	68557	8501	12,39
2018	61287	8046	13,12
2019	58427	7489	12,81

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w odpowiedzi na wniosek o udostępnienie informacji publicznej z dnia 29 czerwca 2020 r.

Wykres nr 2. Przestępstwa stwierdzone z art. 275 § 1 i § 2 k.k. na tle przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów w Polsce w latach 1999-2019

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w odpowiedzi na wniosek o udostępnienie informacji publicznej z dnia 29 czerwca 2020 r.

Jak wynika z danych zawartych w tabeli nr 6 oraz na wykresie nr 2 od 1999 r. liczba stwierdzonych przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. zmniejszyła się z 26037 do 7489 w 2019 r., czyli prawie o 1/4. Zaobserwować można zatem tendencję spadkową ogólnej liczby stwierdzonych przestępstw w latach 1999-2019, przy czym rok 1999 nie jest rokiem, w którym liczba tych przestępstw jest najwyższa.

W badanym okresie czasu liczba stwierdzonych przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. osiągnęła najwyższą wartość w 2000 r. i wynosiła 34251. W kolejnych latach zmniejszała się nieznacznie pozostając w granicach od 34000-30000. W latach 2006-2007 liczba stwierdzonych przestępstw utrzymywała się w granicach 27322 - 22087. Po 2008 roku liczba tych przestępstw systematycznie spadała począwszy od liczby 19729 do liczby 10217 w 2016 roku (nieznaczny wzrost w 2014 r.) natomiast od 2017 r. nie przekroczyła już liczby 10000 przestępstw stwierdzonych. Procentowy udział przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. w ogólnej liczbie przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów utrzymywał się w przedziale od 35, 47 % w 2000 r. do 12,81 % w 2019 roku. Ogólny procentowy udział przestępstw stwierdzonych z art. 275 § 1-2 k.k. w latach 1999-2019 osiągnął poziom około 20,10 % w

ogólnej liczbie stwierdzonych przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów w latach 1999-2019.

2. Przestępstwo z art. 275 § 1 i § 2 k.k. na tle przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów w województwie podlaskim

Przestępstwo z art. 275 § 1 i § 2 k.k. na tle ogółu przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów przestępczości w podobny sposób kształtowało się w województwie podlaskim.

W tabeli nr 7 zostały zebrane przestępstwa stwierdzone przeciwko wiarygodności dokumentów w tym województwie według kwalifikacji prawnej czynu w latach 1999-2019.

Tabela nr 7. Liczba przestępstw stwierdzonych przeciwko wiarygodności dokumentów według kwalifikacji prawnej czynu w województwie podlaskim w latach 1999-2019

Rok	Kwalifikacja prawna czynów przeciwko wiarygodności dokumentów										Ogółem
	art. 270 k.k.	art. 270 a k.k.*	art. 271 k.k.	art. 271 a k.k.*	art. 272 k.k.	art. 273 k.k.	art. 274 k.k.	art. 275 k.k.	art. 276 k.k.	art. 277 k.k.	
1999	1039	-	268	-	88	17	2	208	88	8	1718
2000	1245	-	1043	-	123	26	2	358	496	6	3302
2001	1256	-	79	-	81	12	2	282	623	7	2342
2002	963	-	95	-	66	-	3	334	819	7	2488
2003	1257	-	140	-	68	13	7	364	523	5	2377
2004	1193	-	132	-	128	15	-	153	248	4	1873
2005	962	-	176	-	28	9	-	99	244	7	1527
2006	932	-	79	-	48	54	-	94	61	5	1273
2007	888	-	132	-	47	12	1	146	56	5	1287
2008	712	-	244	-	25	9	-	432	142	5	1569
2009	630	-	75	-	24	27	3	277	72	10	1118
2010	733	-	398	-	24	6	1	310	63	5	1540
2011	641	-	80	-	39	7	-	213	64	5	1049
2012	742	-	132	-	16	7	-	173	60	5	1135
2013	374	-	64	-	39	8	1	215	51	4	756
2014	479	-	54	-	22	4	2	225	70	3	859
2015	538	-	452	-	16	2	-	232	42	6	1288
2016	519	-	195	-	15	-	-	160	621	2	1512
2017	593	-	96	-	10	15	-	125	38	5	882
2018	375	-	74	-	16	4	-	106	31	5	611
2019	291	1	322	-	9	4	-	86	35	5	753
Ogółem Liczba	16362	1	4330	-	932	251	24	4592	4447	114	31259

	52,34%	0,003%	13,85%	-	2,98%	0,8%	0,076%	14,69%	14,22%	0,36%	100%
--	--------	--------	--------	---	-------	------	--------	--------	--------	-------	------

*Art. 270a k.k. oraz art. 271a k.k. został dodany przez art. 1 pkt 2,3 ustawy z dn. 10 lutego 2017 r. (Dz. U. poz. 244) zmieniającej niniejszą ustawę z dniem 1 marca 2017 r.

(-) oznacza brak przestępstw w danym roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w odpowiedzi na wniosek o udostępnienie informacji publicznej z dnia 29 czerwca 2020 r.

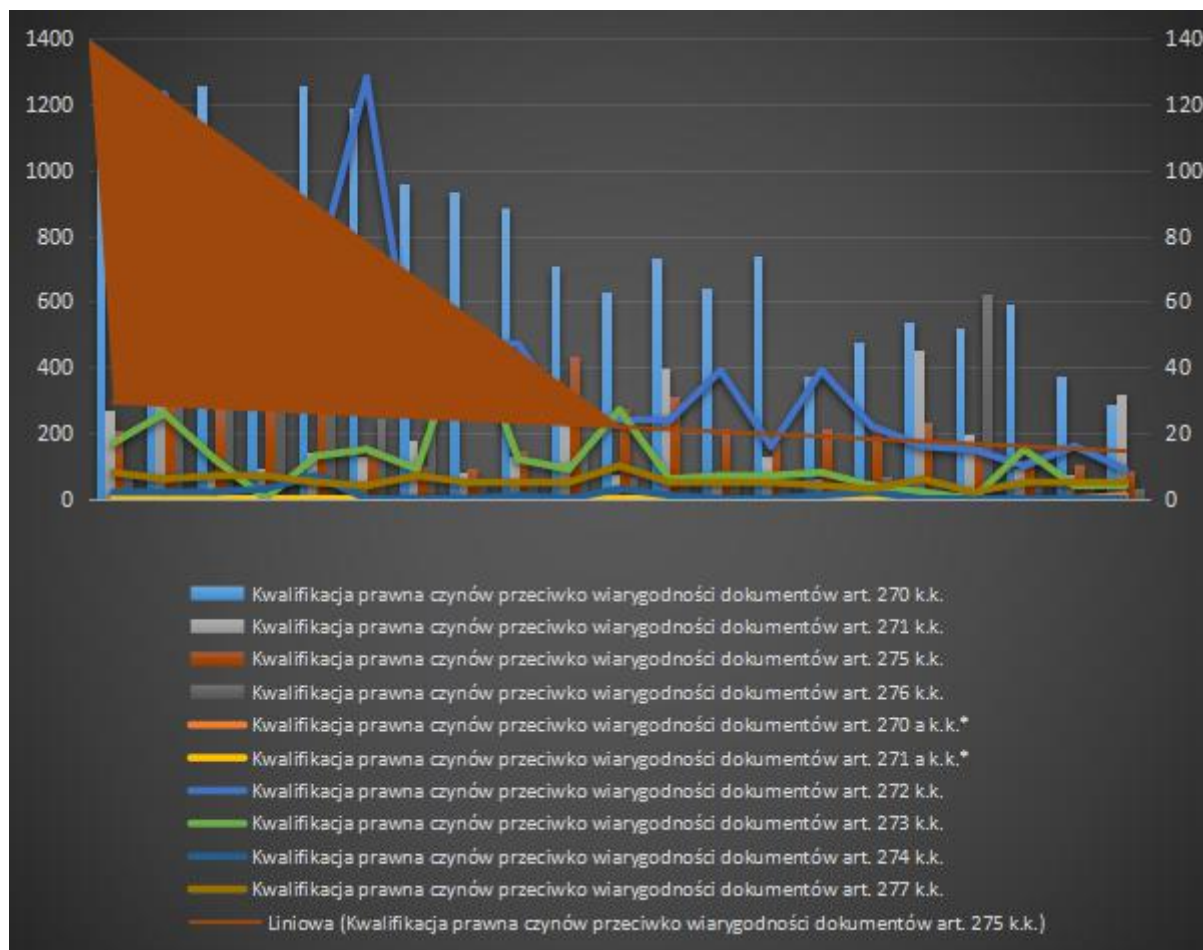
Na podstawie zebranych danych statystycznych z województwa podlaskiego zamieszczonych w tabeli nr 7 wynika, że w badanych latach w obrębie przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów dominują przestępstwa podrabiania lub przerabiania dokumentów - fałszerstw materialnych z art. 270 k.k. (16362), stanowiąc ponad połowę czyli 52,34% ogółu przestępstw stwierdzonych przez Policję z rozdziału XXXIV k.k. w latach 1999-2019. Kolejne miejsca zajmują przestępstwa posługiwanie się cudzym dokumentem tożsamości z art. 275 k.k. (4592), stanowiących 14,69%, przestępstwo niszczenia dokumentów z art. 276 k.k. (4447), stanowiąc 14,22% oraz przestępstwa poświadczenia nieprawdy - fałszerstwa intelektualne z art. 271 k.k. (4330), stanowiących 13,85%. Statystyki odnotowują również niewielką liczbę przestępstw wyłudzenia poświadczenia nieprawdy przez funkcjonariusza z art. 272 k.k. (932) stanowiących 2,98%. Niespełna 1% - 0,8% przestępstw używania dokumentów poświadczających nieprawdę z art. 273 k.k. (251), zaledwie 0,36% przestępstw usuwania znaków granicznych z art. 277 k.k. (114) oraz 0,076 % przestępstw zbycia dokumentu tożsamości z art. 274 k.k. (24). W zakresie fałszowania dokumentów faktur z art. 270a k.k. statystyki policyjne odnotowały 1 przestępstwo stanowiące 0,003% ogółu wszystkich przestępstw, nie odnotowano natomiast żadnego przestępstwa podania w fakturze nieprawdy z art. 271a k.k. Czyny te zostały wprowadzone do kodeksu karnego wraz z jego nowelizacją w 2017 roku stanowiąc wcześniej jedno przestępstwo z art. 270 k.k. lub art. 271 k.k. w związku z czym ich ilość jest śladowa.

Nie sposób nie zauważyć, że w odniesieniu do danych ogólnopolskich liczba przestępstw stwierdzonych z art. 275 k.k. w latach 1999-2019 jest znacznie niższa. Nie dominują one w sposób znaczący nad innymi przestępstwami. Procentowy rozkład ilości przestępstw w zależności od kwalifikacji prawnej czynu różni się od danych ogólnopolskich, niemniej jednak ogólny trend został zachowany.

Podobnie jak w przypadku danych ogólnopolskich zauważalna jest znaczna dynamika tych przestępstw również w obrębie każdej z kategorii czynów przeciwko wiarygodności dokumentów. Widoczna jest tendencja spadkowa, niemniej jednak występujące nagle spadki i

wzrosty utrudniają interpretację tych danych. Przykładowo w 2000 roku odnotowano 1043 przestępstwa z art. 271 k.k., po czym w roku następnym nastąpił spadek o 964 przestępstwa i ich liczba wynosiła zaledwie 79 przestępstw. W roku 2003 wynosiła już 140, ale w 2006 roku ponownie spadła do 79. Nagłe przyrosty i spadki, które pokazuje tabela nr 7 są charakterystyczne również przestępstwu z art. 276 k.k.. Liczba przestępstw w 2005 roku wynosiła 244, zaś rok później już 61. W 2015 roku odnotowano 42 przestępstwa niszczenia dokumentów, zaś w 2016 roku - 621, po czym rok później zaledwie 38 przestępstw. Zjawisko to dokładniej odzwierciedla poniższy wykres nr 3.

Wykres nr 3. Dynamika przestępstw stwierdzonych przeciwko wiarygodności dokumentów w woj. podlaskim w latach 1999-2019

*Art. 270a k.k. oraz art. 271a k.k. został dodany przez art. 1 pkt 2,3 ustawy z dn. 10 lutego 2017 r. (Dz. U. poz. 244) zmieniającej niniejszą ustawę z dniem 1 marca 2017 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w odpowiedzi na wnioski o udostępnienie informacji publicznej z dnia 29 czerwca 2020 r.

Wykres nr 3 wskazuje, że w badanym przestępstwie z art. 275 k.k. zaobserwować można zarówno dużą dynamikę, jak i rysujący się trend spadkowy.

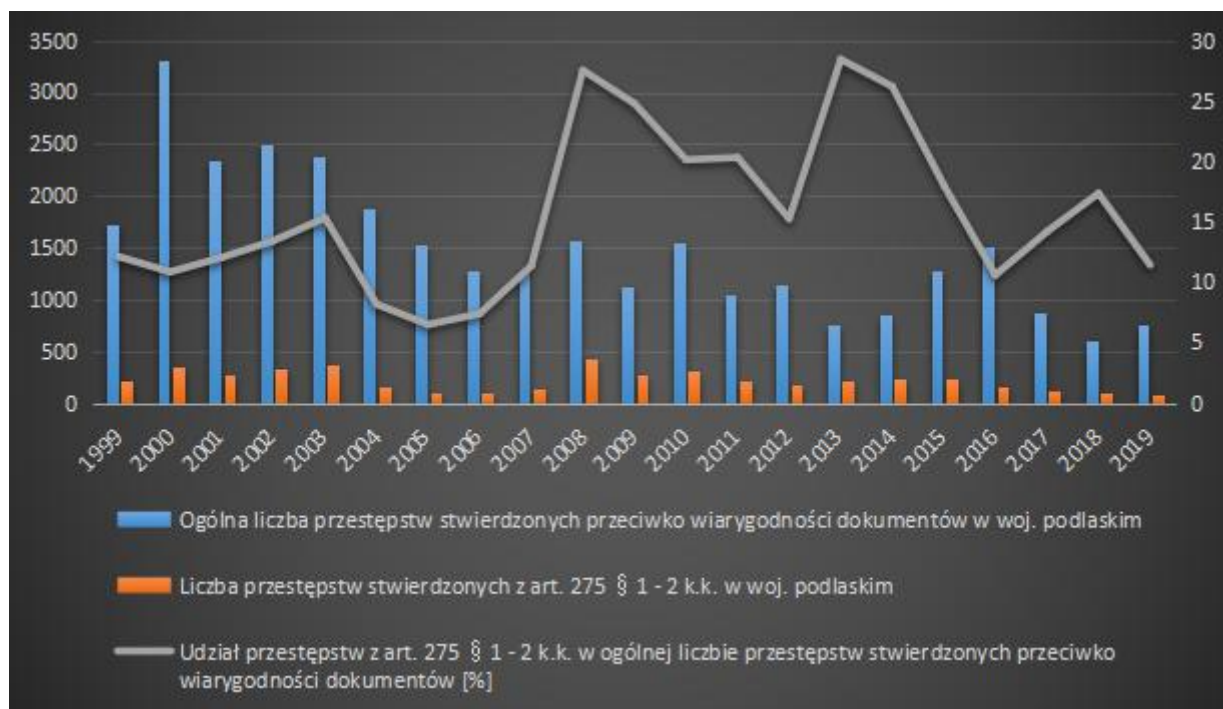
Pozyskane dane statystyczne pozwalają na dokładne omówienie dynamiki przestępstw stwierdzonych z art. 275 § 1-2 k.k. oraz na określenie procentowego udziału przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. w ogólnej liczbie przestępstw stwierdzonych przeciwko wiarygodności dokumentów w województwie podlaskim w latach 1999-2019. Dane te obrazuje tabela nr 8 oraz wykres nr 4.

Tabela nr 8. Liczba przestępstw stwierdzonych z art. 275 § 1 i § 2 k.k. na tle przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów w województwie podlaskim w latach 1999-2019

Rok	Ogólna liczba przestępstw stwierdzonych przeciwko wiarygodności dokumentów w woj. podlaskim	Liczba przestępstw stwierdzonych z art. 275 § 1-2 k.k. w woj. podlaskim	Udział przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. w ogólnej liczbie przestępstw stwierdzonych przeciwko wiarygodności dokumentów [%]
1999	1718	208	12,10
2000	3302	358	10,84
2001	2342	282	12,04
2002	2488	334	13,42
2003	2377	364	15,31
2004	1873	153	8,16
2005	1527	99	6,48
2006	1273	94	7,38
2007	1287	146	11,34
2008	1569	432	27,53
2009	1118	277	24,77
2010	1540	310	20,12
2011	1049	213	20,30
2012	1135	173	15,24
2013	756	215	28,43
2014	859	225	26,19
2015	1288	232	18,01
2016	1512	160	10,58
2017	882	125	14,17
2018	611	106	17,34
2019	753	86	11,42

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w odpowiedzi na wniosek o udostępnienie informacji publicznej z dnia 29 czerwca 2020 r.

Wykres nr 4. Przepięstwa stwierdzone z art. 275 § 1 i § 2 k.k. na tle przepięstw przeciwko wiarygodnoœci dokumentów w Polsce w latach 1999-2019

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w odpowiedzi na wniosek o udostępnienie informacji publicznej z dnia 29 czerwca 2020 r.

Pozyskane dane statystyczne zebrane w tabeli nr 8 i na wykresie nr 4 wyraźnie obrazują, że od 1999 r. liczba stwierdzonych przepięstw z art. 275 § 1-2 k.k. zmniejszyła się z 208 do 86 w 2019 r., przy czym należy zauważyć, że przepięstwo to na przestrzeni 20 lat odznaczało się dość dużą dynamiką, ponieważ w roku 2000 liczba tych przepięstw wzrosła niemal dwukrotnie w stosunku do roku 1999, po czym systematycznie spadała lub skokowo wzrastała w odniesieniu do lat poprzedzających.

W badanym okresie czasu liczba stwierdzonych przepięstw z art. 275 § 1-2 k.k. osiągnęła najwyższą wartość w 2008 r. - 432 przepięstwa; w 2003 r. - 364 przepięstwa oraz w 2000 r. - 358 przepięstw. Najniższą wartość statystyki odnotowały w 2019 roku. Liczba przepięstw stwierdzonych wynosiła wówczas 86 i była o 20 niższa od roku poprzedzającego. Podobne niższe wartości widoczne są w latach 2005-2006 (99-94). Generalnie według statystyk przepięstwo to w województwie podlaskim oscyluje w granicach 100-200 przepięstw rocznie.

Udział procentowy przepięstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości z art. 275 k.k. w ogólnej liczbie przepięstw stwierdzonych przeciwko wiarygodnoœci dokumentów w badanym okresie w woj. podlaskim podlegał wahaniom.

Jak wskazuje tabela nr 8 i wykres nr 4 procentowy udział przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości w kategorii przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów utrzymywał się w przedziale od 12,10% w 1999 roku do 11,42% w 2019 roku, przy czym w latach 2008-2014 procentowy udział przekraczał 20% osiągając w roku 2013 - 28,43% czy też w 2008 roku 27,53% ogółu przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów. Ogólny procentowy udział przestępstw stwierdzonych z art. 275 § 1-2 k.k. w województwie podlaskim w latach 1999-2019 osiągnął poziom ok. 15,77% ogólnej liczby stwierdzonych przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów.

§ 2. Geograficzna struktura przestępstwa z art. 275 § 1 i § 2 k.k. w latach 1999-2019

Geograficzne rozmieszczenie przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości pozwoli na zobrazowanie, w których regionach kraju przestępstwo to występuje częściej niż w pozostałych. Jednym z elementów charakteryzujących przestępczość ujawnioną jest terytorialne jej rozmieszczenie na obszarze danego kraju - Polski. Nasilenie przestępczości jest zróżnicowane od struktury terytorialnej kraju tzn. podziału według województw. Terytorialne rozmieszczenie przestępczości jest istotne z uwagi na fakt, że podział administracyjny staje się niekiedy odbiciem przestrzennego zróżnicowania nasilenia przestępczości. Wpływ na strukturę i dynamikę zachodzących tam zjawisk przestępczych ma ich aktualna wewnętrzna problematyka społeczno - gospodarcza, perspektywy rozwojowe, wzajemne związki, czynniki społeczno - ekonomiczne, etnograficzne, a także tradycje historyczne⁶.

Jako, że przestrzeń Polski jest zróżnicowana pod względem nasilenia zjawisk przestępczych, dopełnieniem analizy przestępstwa z art. 275 § 1 i § 2 k.k. jest zbadanie jego rozkładu w poszczególnych województwach w latach 1999-2019.

W tabelach nr 9 i nr 10 przedstawiono dane dotyczące przestępczości stwierdzonej w poszczególnych województwach w latach 1999-2012 (tabela nr 9) oraz w latach 2013-2019 (tabela nr 10).

⁶ B. Hołyst, Kryminologia, Wyd. LexisNexis, Warszawa 2007, s. 103.

Tabela nr 9. Liczba przestępstw stwierdzonych z art. 275 § 1-2 k.k. w poszczególnych województwach w latach 1999-2012

Liczba przestępstw stwierdzonych z art. 275 § 1-2 k.k.														
Nazwa województwa	Lata													
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Dolnośląskie	2465	2978	2691	2372	2643	2858	2493	2533	2312	2137	2055	1859	1665	1416
Kujawsko-pomorskie	1127	1093	1164	983	1289	931	766	634	580	609	743	710	393	400
Lubelskie	1927	1688	1377	1338	1339	1239	1117	1044	988	861	736	666	610	423
Lubuskie	413	671	620	602	589	477	422	452	362	402	346	267	217	177
Łódzkie	2124	3312	2825	2703	2840	2933	2843	2429	2214	1763	1369	1279	1149	1195
Małopolskie	3476	4005	3155	2544	2873	3145	3093	2566	2005	1668	1597	1474	1396	1083
Mazowieckie (z KSP Warszawa)	1452	2456	2834	3369	4815	5453	5063	4824	3277	3041	2981	2367	2032	1799
Opolskie	669	833	744	656	659	557	506	558	452	389	340	348	277	259
Podkarpackie	525	652	755	787	902	851	785	646	575	611	471	448	361	385
Podlaskie	208	358	282	334	364	153	99	94	146	432	277	310	213	173
Pomorskie	1353	2559	2541	2253	2201	2144	1645	1292	1006	942	631	442	487	456
Śląskie	5495	7355	7405	7348	7848	7479	6873	6193	4806	4008	3778	3055	2620	2185
Świętokrzyskie	281	451	496	719	1070	1016	941	1023	820	603	447	449	321	286
Warmińsko-mazurskie	759	794	818	769	736	656	589	560	415	421	468	380	305	297
Wielkopolskie	2400	3508	3212	2257	2371	2243	1977	1612	1485	1233	1279	1112	886	965
Zachodnio-pomorskie	1363	1538	1702	1281	1236	1215	1177	862	644	610	710	604	400	397
Ogółem	26037	34251	32621	30315	33775	33350	30391	27322	22087	19729	18228	15770	13332	11896

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w odpowiedzi na wniosek o udostępnienie informacji publicznej z dnia 8 grudnia 2020 r.

Tabela nr 10. Liczba przestępstw stwierdzonych z art. 275 § 1-2 k.k. w poszczególnych województwach w latach 2013-2019

Liczba przestępstw stwierdzonych z art. 275 § 1-2 k.k.							
Nazwa województwa	Lata						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Dolnośląskie KWP Wrocław	1389	1615	1468	1314	1261	1212	1115
Kujawsko-Pomorskie KWP Bydgoszcz	407	368	403	314	278	274	300

Lubelskie KWP Lublin	386	415	347	317	293	222	167
Lubuskie KWP Gorzów Wlkp.	178	214	246	267	189	175	187
Łódzkie KWP Łódź	1175	1456	1202	917	745	669	586
Małopolskie KWP Kraków	1285	1332	1060	864	603	536	566
Mazowieckie KWP Radom (z KSP Warszawa)	1889	2316	2040	1848	1681	1578	1542
Opolskie KWP Opole	268	329	265	280	195	202	131
Podkarpackie KWP Rzeszów	398	426	355	336	241	222	220
Podlaskie KWP Białystok	215	225	232	160	125	106	86
Pomorskie KWP Gdańsk	513	610	478	401	362	342	302
Śląskie KWP Katowice	1959	1912	1658	1432	1052	1057	968
Świętokrzyskie KWP Kielce	332	276	257	192	199	165	148
Warmińsko- Mazurskie KWP Olsztyn	335	392	386	345	272	250	242
Wielkopolskie KWP Poznań	1040	1243	1048	854	701	684	626
Zachodnio- pomorskie KWP Szczecin	391	434	411	353	292	340	292
Centralne Biuro Śledcze Policji (CBŚP)*	12	27	16	23	12	12	11
Ogółem	12172	13590	11871	10217	8501	8046	7489

*Dane CBŚP zajmują oddzielne miejsce w statystykach policyjnych i dotyczą jedynie lat 2013-2019.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w odpowiedzi na wniosek o udostępnienie informacji publicznej z dnia 8 grudnia 2020 r.

Na podstawie danych zawartych w tabeli nr 9 i tabeli nr 10 największą liczbę przestępstw stwierdzonych z art. 275 § 1-2 k.k. we wszystkich województwach Polski odnotowano w roku 2000 roku i wynosiła ona 34251. Równie wysoką liczbę przestępstw powyżej 30000 statystyki wskazywały w latach 2001-2005 (32621; 30315; 33775; 33350; 30391). Najmniejszą liczbę przestępstw stwierdzonych z art. 275 § 1-2 k.k. odnotowano z kolei w roku 2019 roku i wynosiła ona 7489. Liczba przestępstw stwierdzonych z art. 275 § 1-2 k.k. wyraźnie malała z roku na rok a zatem widoczny jest tu trend spadkowy. Również w obrębie poszczególnych województw w badanych latach dostrzegalny jest trend spadkowy.

Jak wynika z danych zamieszczonych w tabelach nr 9 i nr 10 w analizowanym okresie najwięcej przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. stwierdzono w województwach: śląskim

(2000-2004, 2005-2006, 1999, 2007-2008); mazowieckim (2004-2005, 2003, 2006) i małopolskim (2000), a najmniej w województwie podlaskim (2005-2006, 2018-2019).

W statystykach policyjnych od 2013 r. uwzględniano również dane z CBŚP. Stanowią one niewielki odsetek zebranych danych, niemniej jednak są uwzględniane w statystykach przestępstw stwierdzonych ogółem.

Województwo podlaskie (pomijając dane z CBŚP) na tle innych województw wyraźnie wyróżnia się najmniejszą ilością przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. Fakt ten jednoznacznie potwierdzają również dane statystyczne zawarte poniżej tabeli nr 11.

Tabela nr 11. Ogólna liczba przestępstw stwierdzonych z art. 275 § 1-2 k.k. w poszczególnych województwach w latach 1999-2019

Nazwa województwa	Liczba przestępstw stwierdzonych z art. 275 § 1-2 k.k. w latach 1999-2019	Udział przestępstw stwierdzonych z art. 275 § 1-2 k.k. w danym województwie w ogólnej liczbie przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. we wszystkich województwach Polski [%]
Dolnośląskie	41851	9,94
Kujawsko-pomorskie	13766	3,27
Lubelskie	17482	4,15
Lubuskie	7437	1,76
Łódzkie	37728	8,96
Małopolskie	40326	9,57
Mazowieckie (z KSP Warszawa)	58657	13,93
Opolskie	8917	2,11
Podkarpackie	10952	2,60
Podlaskie	4592	1,09
Pomorskie	22960	5,45
Śląskie	86486	20,54
Świętokrzyskie	10492	2,49
Warmińsko-mazurskie	10189	2,42
Wielkopolskie	32736	7,77
Zachodnio-pomorskie	16252	3,86
Centralne Biuro Śledcze Policji (CBŚP)*	113	0,02
Ogółem	420972	100,00

*Dane CBŚP zajmują oddzielne miejsce w statystykach policyjnych i dotyczą jedynie lat 2013-2019.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w odpowiedzi na wniosek o udostępnienie informacji publicznej z dnia 8 grudnia 2020 r.

Przedstawione w tabeli nr 11 dane wskazują, że latach 1999-2019 we wszystkich województwach stwierdzono ogółem 420792 przestępstwa z art. 275 § 1-2 k.k. Województwem, w którym zaobserwowano znaczną liczbę przestępstw stwierdzonych było województwo śląskie. W latach 1999-2019 odnotowano tam 86486 przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k., co stanowiło 20,54% ogólnej liczby przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. odnotowanej we wszystkich województwach Polski. Drugim województwem, w którym liczba przestępstw była równie wysoka to województwo mazowieckie. Liczba przestępstw stwierdzonych z art. 275 § 1-2 k.k. w latach 1999-2019 wynosiła 58657, co stanowiło 13,93% ogólnej liczby przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. odnotowanej we wszystkich województwach Polski. Na tle wszystkich województw wyróżniały się również województwa: dolnośląskie (41851) i małopolskie (40326), co stanowiło odpowiednio: 9,94% i 9,57% ogólnej liczby przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. odnotowanej we wszystkich województwach Polski.

W województwie podlaskim w badanych latach odnotowano zaledwie 4592 przestępstwa stwierdzone z art. 275 § 1-2 k.k. Stanowiło to zaledwie 1,09% ogólnej liczby przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. stwierdzonych we wszystkich województwach Polski. Oprócz województwa podlaskiego jedynie w województwie lubuskim udział przestępstw stwierdzonych z art. 275 § 1-2 k.k. w ogólnej liczbie przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. we wszystkich województwach Polski był niższy niż 2% i wynosił 1,76%.

W pozostałych województwach udział przestępstw stwierdzonych z art. 275 § 1-2 k.k. w ogólnej liczbie przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. we wszystkich województwach Polski wahał się w granicach: 2,11% (woj. opolskie) - 8,96% (woj. łódzkie).

Podsumowując należy uznać, że największe nasilenie przestępczości z art. 275 § 1-2 k.k. zaobserwowano w Polsce południowo - zachodniej i środkowej, najmniejsze w północno - wschodniej i południowo - wschodniej. Przypuszczalnie czynnikiem wpływającym na liczbę przestępstw w tych województwach był niewątpliwie fakt, że są to województwa, w których w przeliczeniu na 100 tys. ludności najwięcej jest popełnianych przestępstw. Drugim czynnikiem generującym większą skalę przestępstw mogłaby być bliskość granicy państwowej, owocująca wzmożonym przepływem ludności przez te obszary oraz wzrostem liczby załatwianych (również nielegalnych) interesów.

Istotnym czynnikiem, który należałoby wziąć pod uwagę, jest fakt, że przestępstwa przeciwko wiarygodności dokumentów, w tym również przestępstwo z art. 275 § 1 i § 2 k.k., w swej istocie często służą popełnianiu innych przestępstw o charakterze zorganizowanym np. gospodarczych, stanowiąc środek prowadzący do właściwego przestępstwa, stąd też ich

znaczna ilość w bogatych i wielkich województwach Polski, a nieznaczna - w mniej atrakcyjnych zarobkowo województwach.

§ 3. Dynamika i struktura przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości w latach 1999-2019 w Polsce w świetle danych statystycznych Komendy Głównej Policji

Przestępstwo posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości pod względem ilości zarejestrowanych przez Policję przestępstw stwierdzonych w strukturze wszystkich przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów w Polsce w latach 1999-2019 zajmuje drugie miejsce. W tym miejscu warto dokładnie zbadać to przestępstwo, poczynając od jego analizy na tle ogółu przestępczości w Polsce z uwzględnieniem wykrywalności, poprzez dokładną analizę postępowań wszczętych, przestępstw stwierdzonych, wykrytych oraz ustalić liczbę osób podejrzanych uwzględniając następujące kryteria: płci, wieku i zatrudnienia.

1. Przestępstwo z art. 275 § 1 i § 2 k.k. na tle ogółu przestępczości w Polsce

Pojęcie ogółu przestępczości dotyczy prezentacji danych statystycznych dotyczących wszystkich kategorii przestępstw określonych w kodeksie karnym oraz w przepisach karnych ustaw szczegółowych. Tzw. pełny katalog przestępstw odgrywa istotne znaczenie obrazując zarówno skalę zaangażowania Policji w ściganie wszystkich kategorii przestępstw, jak również zmieniającą się strukturę przestępczości. Chociaż nie oddaje jednoznacznego obrazu rysujących się trendów, niemniej jednak pozwala na umieszczenie danego zjawiska na tle innych zjawisk.

Tabela nr 12 oraz wykres nr 5 przedstawiają dane dotyczące liczby przestępstw stwierdzonych z art. 275 §1-2 k.k. na tle ogółu przestępczości w Polsce w latach 1999-2019.

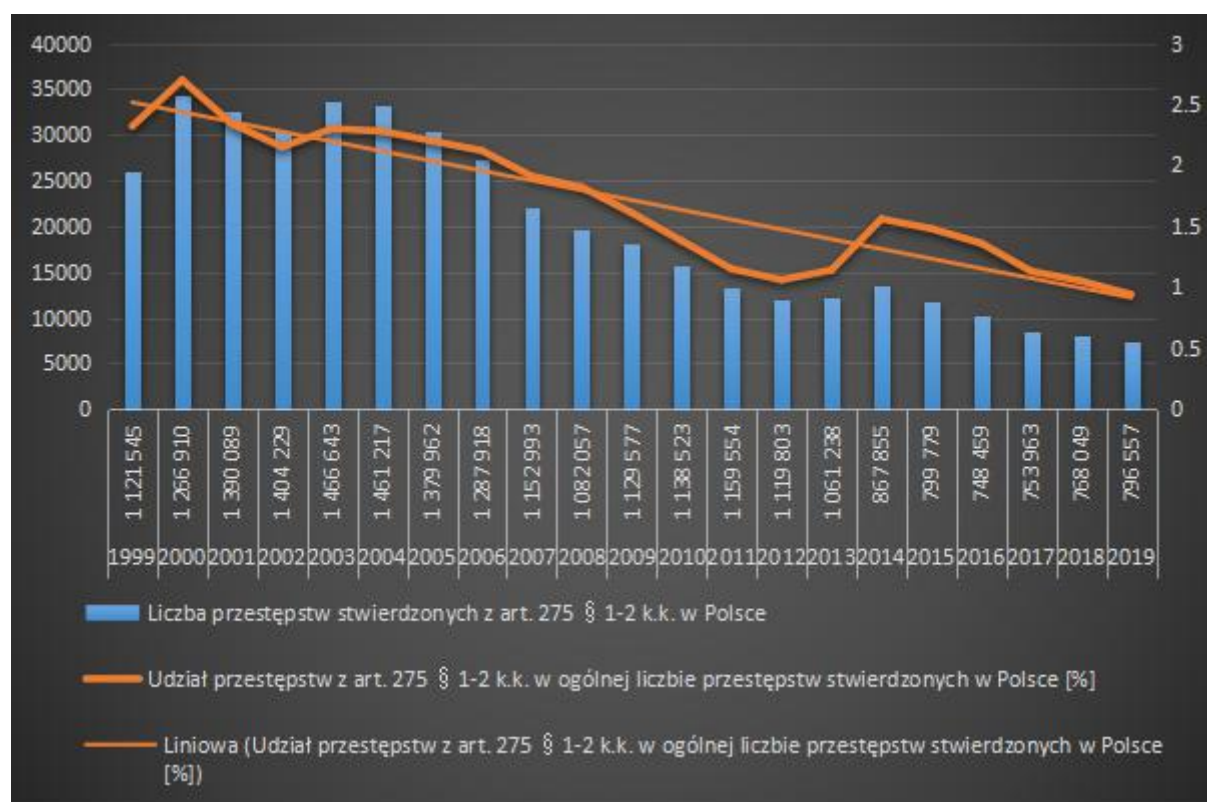
Tabela nr 12. Liczba przestępstw stwierdzonych z art. 275 § 1-2 k.k. na tle ogółu przestępczości w Polsce w latach 1999-2019

Rok	Liczba przestępstw stwierdzonych w Polsce	Liczba przestępstw stwierdzonych z art. 275 § 1-2 k.k. w Polsce	Udział przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. w ogólnej liczbie przestępstw stwierdzonych w Polsce [%]
1999	1 121 545	26037	2,32
2000	1 266 910	34251	2,70
2001	1 390 089	32621	2,34
2002	1 404 229	30315	2,15

2003	1 466 643	33775	2,30
2004	1 461 217	33350	2,28
2005	1 379 962	30391	2,20
2006	1 287 918	27322	2,12
2007	1 152 993	22087	1,91
2008	1 082 057	19729	1,82
2009	1 129 577	18228	1,61
2010	1 138 523	15770	1,38
2011	1 159 554	13332	1,15
2012	1 119 803	11896	1,06
2013	1 061 238	12172	1,14
2014	867 855	13590	1,56
2015	799 779	11871	1,48
2016	748 459	10217	1,36
2017	753 963	8501	1,13
2018	768 049	8046	1,05
2019	796 557	7489	0,94

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w odpowiedzi na wniosek o udostępnienie informacji publicznej z dnia 29 czerwca 2020 r.

Wykres nr 5. Przestępstwa stwierdzone z art. 275 § 1-2 k.k. na tle ogółu przestępczości w Polsce w latach 1999-2019

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w odpowiedzi na wniosek o udostępnienie informacji publicznej z dnia 29 czerwca 2020 r.

W świetle przytoczonych powyżej danych statystycznych zawartych w tabeli nr 12 i na wykresie nr 5 nasuwa się wniosek, że w ostatnich latach liczba stwierdzonych przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. jest spójna z ogólnym trendem występującym w Polsce i wykazuje tendencję malejącą.

Liczba przestępstw stwierdzonych z art. 275 § 1-2 k.k. była najwyższa w latach 1999-2007 i mieściła się w granicach 22000-34000 przestępstw, w latach 2008-2016 w przedziale 20000-10000, zaś w latach 2017-2019 poniżej 10000.

Udział przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. w ogólnej liczbie przestępstw stwierdzonych w Polsce wahał się na przestrzeni ostatnich dwudziestu lat od 2,7 % w 2000 r., w którym był najwyższy do 0,94 % w 2019 r., w którym był najniższy. W latach 1999-2006 osiągał wynik powyżej 2%, natomiast w latach 2007-2019 sukcesywnie spadał do granicy niespełna 1%. W tym ostatnim okresie zauważalne są nieznaczne wzrosty w latach 2014-2016, przy czym należy wskazać, że był to okres wymiany dokumentów tożsamości, wzmagający liczbę popełnianych przestępstw, którego odzwierciedleniem jest zachwianie regularności danych statystycznych.

Niezwykle istotne jest przedstawienie wskaźników wykrywalności przestępstw z art. 275 § 1 i § 2 k.k. na obszarze Polski w latach 1999-2019. W tym zakresie można zaobserwować niezwykle ciekawe, ze statystycznego punktu widzenia, zjawisko wpływu jednego przestępstwa na drugie i jego odbicie w ogólnym procentowym udziale wykrywalności tego przestępstwa rozpatrywanego łącznie jako art. 275 § 1-2 k.k.

Zebrane dane statystyczne zostały podzielone na dwa okresy 1999-2012 (dane statystyczne pozyskane z systemu Temida) oraz 2013-2019 (dane statystyczne pozyskane z systemu KSiP). System Temida w zakresie artykułu 275 § 1-2 k.k. podzielił dane statystyczne w sposób niezgodny z kodeksowym podejściem, jaki jest obecny w systemie KSiP, ponieważ znamiona przestępstwa z art. 275 § 1 k.k. takie jak: kradzież i przywłaszczenie zostały przypisane do art. 275 § 1 k.k., natomiast posługiwanie się oraz przewóz dokumentu za granicę przypisano do art. 275 § 1 i 2 k.k. i potraktowano łącznie⁷. Sytuacja ta uniemożliwia zatem omówienie problemu wykrywalności przestępstw z art. 275 § 1 i 275 § 2 k.k. oddzielnie, biorąc pod uwagę lata 1999-2019 jako całość, ale przy potraktowaniu tego

⁷ Zgodnie z wyjaśnieniami KGP w Warszawie w systemie Temida w przypadku niektórych artykułów z Kodeksu karnego zabrakło rekordów, stąd też przypisywano je istniejącym, dlatego też niejednokrotnie pod jednym kodem statystycznym znajdował się cały artykuł z kodeksu karnego wraz ze wszystkimi paragrafami lub np. cała ustawa szczegółowa.

artykułu łącznie jest to możliwe, stąd też trzecia kolumna zaprezentowanych poniżej danych statystycznych dotyczy wykrywalności przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. zebranych ogółem⁸.

W tabeli nr 13 oraz na wykresie nr 6 zostały przedstawione dane dotyczące wykrywalności przestępstw z art. 275 § 1 i § 2 k.k. na obszarze Polski w latach 1999-2012, natomiast w tabeli nr 14 oraz na wykresie nr 7 w latach 2013-2019.

Analizując dane dotyczące wskaźnika wykrywalności należy mieć na uwadze fakt, że jego wartość bywa zróżnicowana w zależności od rodzajów przestępstw oraz poszczególnych grup w ramach tych rodzajów.

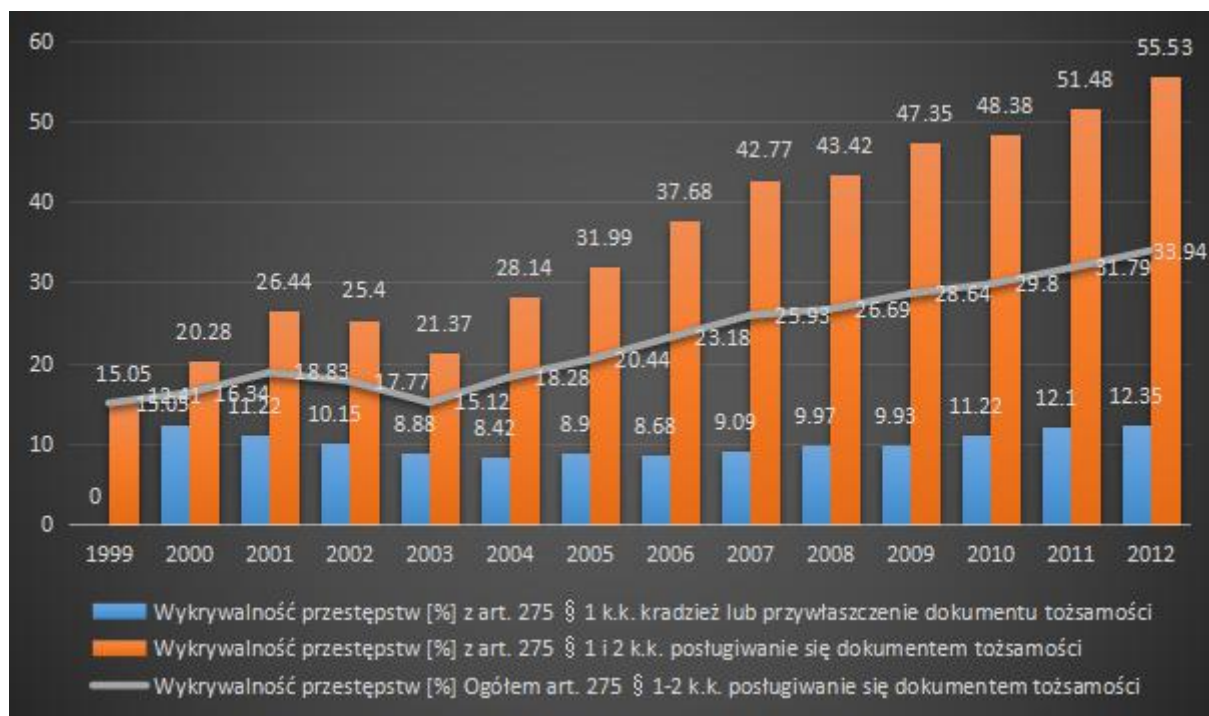
Tabela nr 13. Wykrywalność przestępstw z art. 275 § 1 i § 2 k.k. na obszarze Polski w latach 1999-2012

Rok	Wykrywalność przestępstw [%]		
	z art. 275 § 1 k.k. kradzież lub przywłaszczenie dokumentu tożsamości	z art. 275 § 1 i 2 k.k. posługiwanie się dokumentem tożsamości	Ogółem art. 275 § 1-2 k.k.
1999	-	15,05	15,05
2000	12,41	20,28	16,34
2001	11,22	26,44	18,83
2002	10,15	25,40	17,77
2003	8,88	21,37	15,12
2004	8,42	28,14	18,28
2005	8,90	31,99	20,44
2006	8,68	37,68	23,18
2007	9,09	42,77	25,93
2008	9,97	43,42	26,69
2009	9,93	47,35	28,64
2010	11,22	48,38	29,80
2011	12,10	51,48	31,79
2012	12,35	55,53	33,94

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w odpowiedzi na wniosek o udostępnienie informacji publicznej z dnia 8 grudnia 2020 r.

⁸ Zapis art. 275 § 1-2 k.k. dotyczy art. 275 k.k. potraktowanego łącznie, natomiast zapis art. 275 § 1 i 2 k.k. dotyczy przestępstw w systemie Temida, pod którym znajduje się czynność sprawcza - posługiwanie się cudzym dokumentem tożsamości i przewozu za granicę cudzego dokumentu.

Wykres nr 6. Wykrywalność przestępstw z art. 275 § 1 i § 2 k.k. na obszarze Polski w latach 1999-2012

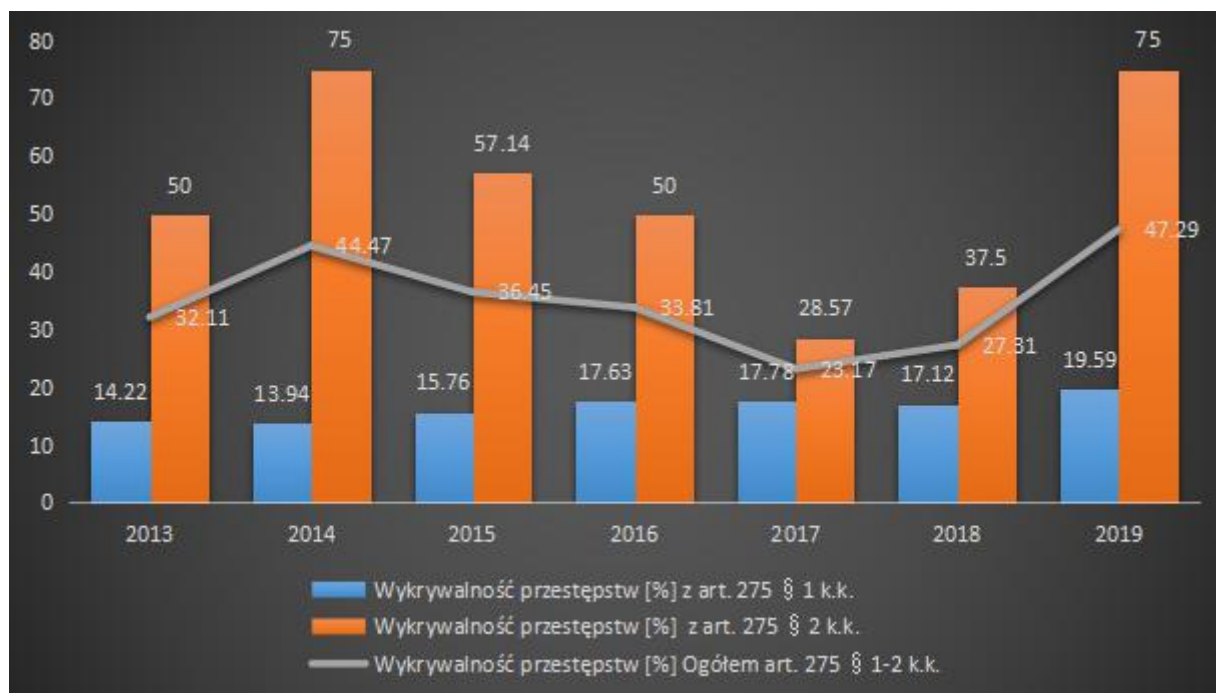
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w odpowiedzi na wniosek o udostępnienie informacji publicznej z dnia 8 grudnia 2020 r.

Tabela nr 14. Wykrywalność przestępstw z art. 275 § 1 i § 2 k.k. na obszarze Polski w latach 2013-2019

Rok	Wykrywalność przestępstw [%]		
	z art. 275 § 1 k.k.	z art. 275 § 2 k.k.	Ogółem art. 275 § 1-2 k.k.
2013	14,22	50,00	32,11
2014	13,94	75,00	44,47
2015	15,76	57,14	36,45
2016	17,63	50,00	33,81
2017	17,78	28,57	23,17
2018	17,12	37,50	27,31
2019	19,59	75,00	47,29

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w odpowiedzi na wniosek o udostępnienie informacji publicznej z dnia 8 grudnia 2020 r.

Wykres nr 7. Wykrywalność przestępstw z art. 275 § 1 i § 2 k.k. na obszarze Polski w latach 2013-2019

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w odpowiedzi na wniosek o udostępnienie informacji publicznej z dnia 8 grudnia 2020 r.

Powyższe dane statystyczne zawarte w tabelach nr 13 i 14 oraz na wykresach nr 6 i 7 pozwalają wyraźnie stwierdzić, że wykrywalność przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. nie jest znaczna, choć niewątpliwie na przestrzeni lat 1999-2019 wyraźnie wzrastała, gdyż w roku 1999 wynosiła zaledwie 15,05 %, zaś w 2019 r. wzrosła trzykrotnie uzyskując wynik 47,29%. Przyczyną takiego stanu rzeczy nie jest skuteczność wykrywania tych przestępstw, a raczej wcześniej zasygnalizowane zjawisko wpływu jednego przestępstwa na drugie i jego odbicie w ogólnej liczbie dotyczącej wykrywalności.

Biorąc pod uwagę lata 1999-2012 wykrywalność przestępstwa z art. 275 § 1 (kradzież i przywłaszczenie) jest niewielka mieszcząc się w latach 2000-2002 w granicach 12,41-10,15%, zaś w latach 2010-2012 - w granicach 11,22-12,35%. W latach 2003-2009 najniższą wykrywalność odnotowano w 2004 r. - 8,42%, najwyższą w 2008 r. - 9,97%. Zdecydowanie wyższe wartości można zauważyć w odniesieniu do art. 275 § 1 i 2 k.k. (posługiwanie się dokumentem tożsamości). W przypadku tego przestępstwa jego wykrywalność zdecydowanie wzrasta począwszy od 15,05% w 1999 r. do 55,53% w 2019 r. z niewielkim spadkiem odnotowanym w 2003 r. - 21,37%.

Biorąc pod uwagę lata 2013-2019 wspomniane zjawisko jest jeszcze bardziej widoczne. Niska wykrywalność cechuje przestępstwo z art. 275 § 1 k.k. poczynając od 14,22% w 2013 r. do 19,59% w 2019 r. i znacznie wyższa z art. 275 § 2 k.k. od 50% w 2013 r. do 75% w 2019 r. Bardzo niska wykrywalność przestępstwa z art. 275 § 2 k.k. widoczna jest w 2017 r. (28,57%) oraz w 2018 r. (37,50%). Należy wskazać, że dotyczy to przestępstwa przewozu cudzego dokumentu za granicę, można zatem przypuszczać, że wykrywaniu tego przestępstwa w tych właśnie latach towarzyszyły pewne trudności.

Można zatem zauważyć, że znaczna wykrywalność przestępstwa z art. 275 § 2 ma istotny wpływ na wykrywalność przestępstwa z art. 275 § 1-2 k.k. ogółem, zawiązując te wartości, które są zdecydowanie niższe dla art. 275 § 1 k.k.

Podsumowując nie sposób nie stwierdzić, że w świetle zebranych danych statystycznych przestępstwo to cechuje zdecydowanie niski wskaźnik wykrywalności. Na przestrzeni analizowanych lat poziom ten podlegał licznym wahaniom i nie był wysoki. Może to świadczyć o dużych trudnościach wynikających ze ścigania tych przestępstw lub o istnieniu tzw. ciemnej liczby przestępstw. Wielkość ciemnej liczby przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. wiąże się najprawdopodobniej z niezłożeniem oficjalnych zgłoszeń przez pokrzywdzonych zobowiązanych do zawiadomienia o przestępstwie. Przypuszczalnie dochodzą oni do wniosku, że poniesiona szkoda nie jest warta czasu koniecznego dla wyjaśnienia sprawy, w tym składania zeznań, udziału w konfrontacjach czy innych czynnościach, uznając czyn za zbyt błahy, aby absorbować nim organy państwowe. Jest to prawdopodobne, tym bardziej, że wyrobienie nowego dowodu tożsamości nie wymaga potwierdzenia przez Policję, że został on zagubiony, przywłaszczony lub skradziony. Osoba deklaruje jedynie stan faktyczny i otrzymuje nowy dokument.

2. Struktura i dynamika przestępstwa z art. 275 § 1-2 k.k. w Polsce w latach 1999-2019

W świetle przytoczonych i omówionych powyżej danych statystycznych nasuwa się wniosek, że w ostatnich latach liczba stwierdzonych przestępstw posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości wykazuje tendencję malejącą, natomiast wykrywalność - rosnącą. Warto zatem szczegółowo zbadać strukturę i dynamikę przestępstwa z art. 275 § 1-2 k.k. w Polsce w latach 1999-2019 z uwzględnieniem postępowań wszczętych, przestępstw stwierdzonych, wykrytych oraz ustalić liczbę osób podejrzanych uwzględniając następujące kryteria: płci, wieku, zatrudnienia.

Podobnie, jak w przypadku danych statystycznych dotyczących wykrywalności, poniższe dane statystyczne zostały podzielone na dwa okresy: lata 1999-2012 oraz lata 2013-2019.

Zostało to podyktowane faktem, że system PSSP Temida (obejmujący dane statystyczne z lat 1999-2012) ujmował czynności sprawcze kradzieży i przywłaszczenia - tylko dwa znamiona art. 275 § 1 k.k. w jednym rekordzie, zaś czynność sprawczą posługiwania się - trzecie znamię z art. 275 § 1 w drugim rekordzie, do którego wliczał również odrębny art. 275 § 2 k.k. Obowiązujący od 2013 roku Krajowy System Informacyjny Policji KSiP posługuje się kwalifikacją prawną zgodną z kodeksem karnym, dlatego też czynności sprawcze z art. 275 § 1 k.k. (kradzież, przywłaszczenie i posługiwanie się) znajdują się w jednym rekordzie zaś czynności sprawcze z art. 275 § 2 k.k. w drugim rekordzie.

W tabeli nr 15 oraz na wykresie nr 8 zostały przedstawione dane dotyczące struktury i dynamiki przestępstw z art. 275 § 1 k.k. i 275 § 2 k.k. na obszarze Polski w latach 1999-2012, natomiast w tabeli nr 16 oraz na wykresie nr 9 w latach 2013-2019.

W pierwszej kolejności należy zbadać przestępstwo posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości w latach 1999-2012, przy czym nie można zapominać o fakcie, że czynności sprawcze takie jak: kradzież i przywłaszczenie dokumentu ujęte zostały w art. 275 §1 k.k., zaś posługiwanie się cudzym dokumentem oraz przewóz dokumentu za granicę w art. 275 § 1 i 2 k.k. Ujęcie takie zaburza określenie właściwej liczby przestępstw z art. 275 § 2 k.k. (przewóz dokumentu za granicę), z drugiej jednak strony możliwe jest określenie struktury liczby przestępstw dotyczących kradzieży oraz przywłaszczenia dokumentu.

Tabela nr 15. Struktura i dynamika przestępstwa z art. 275 § 1 k.k. i 275 § 2 k.k. w Polsce w latach 1999-2012

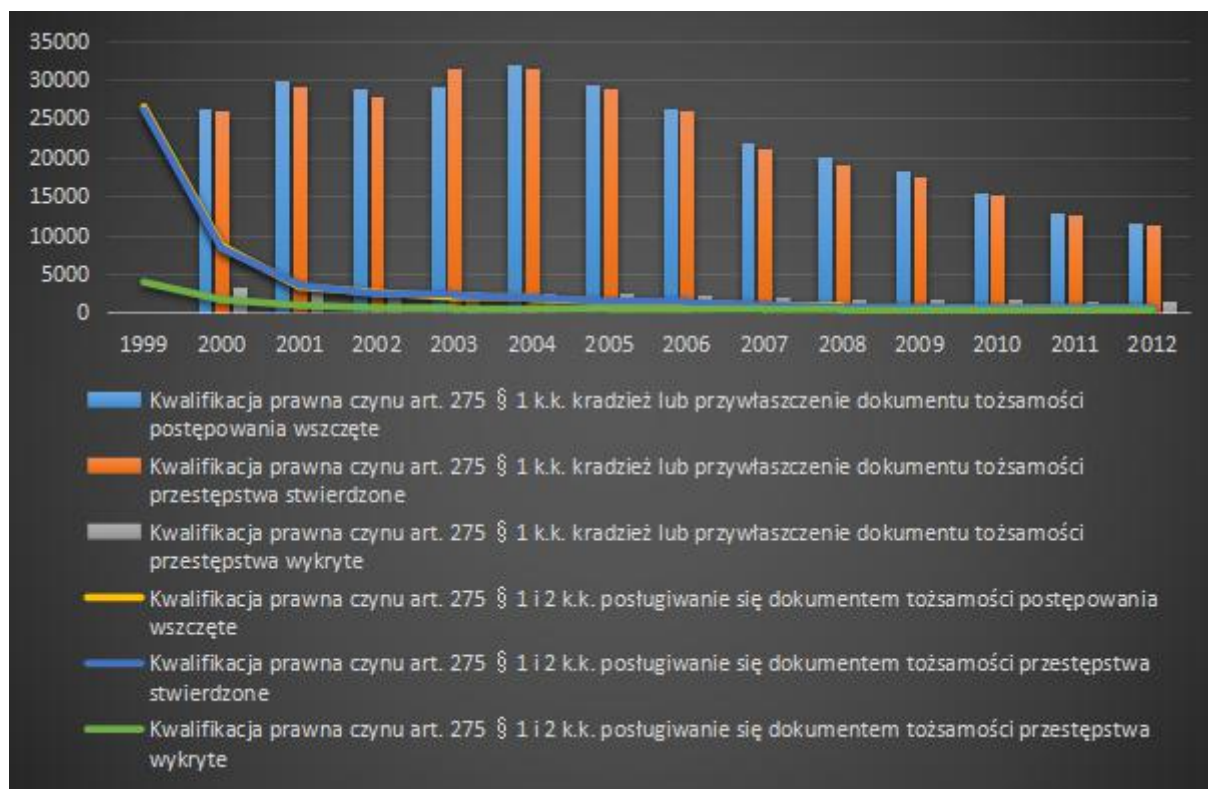
Rok	Kwalifikacja prawna czynu					
	art. 275 § 1 k.k. kradzież lub przywłaszczenie dokumentu tożsamości			art. 275 § 1 i 2 k.k. posługiwanie się dokumentem tożsamości		
	postępowania wszczęte	przestępstwa stwierdzone	przestępstwa wykryte	postępowania wszczęte	przestępstwa stwierdzone	przestępstwa wykryte
1999	-	-	-	26449	26037	3931
2000	26194	25960	3237	8605	8291	1690
2001	29872	29049	3271	3359	3572	948
2002	28773	27899	2847	2587	2416	620
2003	29004	31544	2812	2020	2231	477
2004	31912	31413	2665	1787	1937	546
2005	29366	28922	2591	1411	1469	475
2006	26375	26060	2274	1235	1262	477
2007	21795	21110	1934	903	977	420
2008	20013	19024	1915	704	705	307
2009	18184	17552	1756	670	676	321
2010	15573	15160	1719	582	610	298

2011	12857	12694	1549	566	638	331
2012	11667	11390	1418	411	506	281

(-) oznacza brak odnotowanych czynów w danym roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w odpowiedzi na wniosek o udostępnienie informacji publicznej z dnia 29 czerwca 2020 r.

Wykres nr 8. Struktura i dynamika przestępstwa z art. 275 § 1 k.k. i 275 § 2 k.k. w Polsce w latach 1999-2012

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w odpowiedzi na wniosek o udostępnienie informacji publicznej z dnia 29 czerwca 2020 r.

Pierwszą rejestrowaną informacją w statystyce policyjnej sygnalizującą zdarzenie, co do którego istnieje podejrzenie popełnienia przestępstwa, jest wszczęcie postępowania przygotowawczego. Poddawane jest ono dalszym etapom prawnej weryfikacji, ponieważ w większości przypadków jest ono wynikiem m.in. inicjatywy obywateli, instytucji lub organów kontroli, których informacje wzbudziły u organów ścigania uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa powodując, tym samym, wszczęcie dochodzenia lub śledztwa.

Liczba informacji o podejrzeniu popełnieniu przestępstwa, czyli wstępnie kwalifikowanych jako przestępstwa jest wyższa niż liczba przestępstw stwierdzonych, czyli zdarzeń uznanych za przestępstwo.

Dane zawarte w tabeli nr 15 wskazują, że liczba postępowań wszczętych w latach 1999-2012 wahała się w przypadku przestępstw z art. 275 § 1 k.k. od 26194 w 2000 roku do 11667 w 2012 roku (w 1999 r. nie zarejestrowano żadnego zdarzenia) oraz w przypadku przestępstw z art. 275 § 1 i 2 k.k. od 26449 w 1999 roku do 411 w 2012 roku i była wyższa niż przestępstw stwierdzonych. Świadczy to o tym, że wstępna kwalifikacja prawna nie była zatem zasadna. Interesującym zjawiskiem na tle całokształtu zdarzeń jest większa liczba przestępstw stwierdzonych niż wszczętych postępowań w 2003 roku przypadku przestępstw z art. 275 § 1 k.k. oraz w 2001 roku i latach 2003-2012 w przypadku przestępstw z art. 275 § 1 i 2 k.k. Przyczyną takiego stanu rzeczy może być fakt, że część postępowań wszczynanych w jednym roku kończonych jest w następnym roku lub jeszcze później. Zdaniem J. Błachut nagle lub w wyraźnie dającym się oznaczyć momencie czasowym pojawiające się różnice między liczbą wszczynanych postępowań a liczbą przestępstw stwierdzonych, świadczą niewątpliwie o określonej przyczynie, takiej jak np. zmiana w praktyce prowadzenia postępowania przygotowawczego lub rejestracji statystycznej⁹. Przypuszczalnie w przypadku przestępstw z art. 275 § 1 i 2 k.k. tak należy właśnie zinterpretować zjawisko różnic występujących w latach 2003-2012.

Analiza danych dotyczących przestępstw stwierdzonych w latach 1999-2012 wskazuje, że liczba tych przestępstw w odniesieniu do art. 275 § 1 k.k. wahała się od 25960 w 2000 roku (brak danych dotyczących roku 1999) do 11290 w 2012 roku. W badanych latach widoczna była od 2000-2004 roku tendencja wzrostowa, po czym od 2005-2012 roku regularnie utrzymująca się tendencja spadkowa. W przypadku przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. stała tendencja spadkowa utrzymywała się już od 1999 roku (liczba zarejestrowanych wówczas przestępstw stwierdzonych była bardzo wysoka i wynosiła 26037) do 2012 roku (liczba ta wynosiła jedynie 506 przestępstw). Obrazuje to wykres nr 8.

Zastanawiające są duże dysproporcje dotyczące liczby przestępstw stwierdzonych w latach 1999-2001 a liczbą tych przestępstw w latach późniejszych, w których różnica pomiędzy poszczególnymi latami nie była tak znaczna.

Analiza zbioru przestępstw stwierdzonych daje możliwość najszerszego oglądu czynów wstępnie kwalifikowanych jako przestępstwa, gdyż tylko część z nich poddana zostanie dalszym etapom prawnej interpretacji (przestępstwa wykryte).

Statystyczne spojrzenie na poziom przestępczości wykrywanej czyli liczby czynów, których wstępna kwalifikacja jako przestępstwa została potwierdzona, a ich prawdopodobni sprawcy wykryci, prowadzi do ciekawych wniosków.

⁹ J. Błachut, Problemy związane z pomiarem przestępczości, Wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2007, s. 177.

Z danych zawartych w tabeli nr 15 wynika, że chociaż z oczywistych względów liczba przestępstw stwierdzanych bywa wyższa niż liczba przestępstw wykrywanych, niemniej jednak w omawianym okresie liczba przestępstw wykrytych w odniesieniu do przestępstwa art. 275 § 1 k.k. była 8-11 - krotnie niższa niż przestępstw stwierdzonych, zaś w odniesieniu do przestępstw z art. 275 § 1 i 2 k.k. była 1,5-5 - krotnie niższa. Dysproporcje te są zatem dość znaczne. Trudno zatem jednoznacznie stwierdzić, co mogło być przyczyną takiego zjawiska.

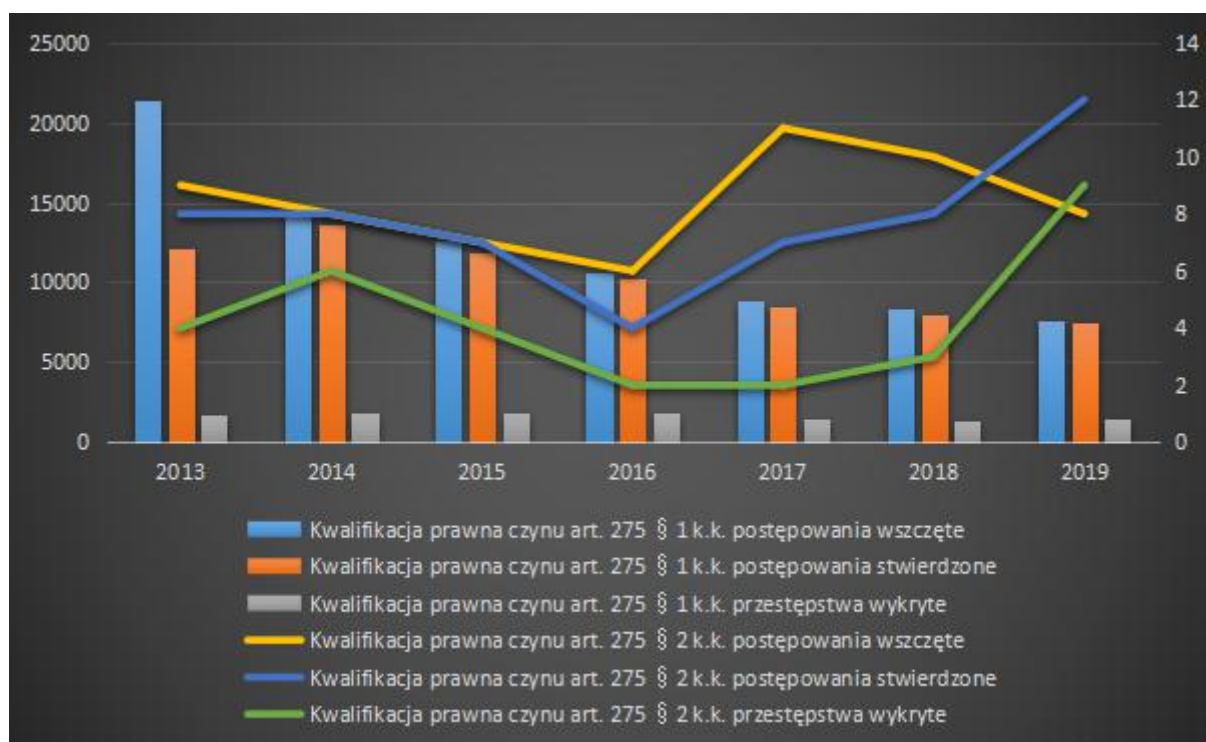
W przypadku analizy danych dotyczących przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości w latach 2013-2019 wszystkie czynności sprawcze zostały przypisane zgodnie z ich kodeksowym ujęciem do art. 275 § 1 k.k. (kradzież, przywłaszczenie dokumentu oraz posługiwanie się cudzym dokumentem) lub do art. 275 § 2 k.k. (przewóz dokumentu za granicę). Zmieniło to zupełnie spojrzenie na dane statystyczne, z uwagi na znaczące dysproporcje między liczbą tych przestępstw. Dane te zostały ujęte w tabeli (tabela nr 16) oraz na wykresie (wykres nr 9).

Tabela nr 16. Struktura i dynamika przestępstwa z art. 275 § 1 k.k. i 275 § 2 k.k. w Polsce w latach 2013-2019

Rok	Kwalifikacja prawna czynu					
	art. 275 § 1 k.k.			art. 275 § 2 k.k.		
	postępowania wszczęte	postępowania stwierdzone	przestępstwa wykryte	postępowania wszczęte	postępowania stwierdzone	przestępstwa wykryte
2013	21406	12164	1750	9	8	4
2014	14272	13582	1911	8	8	6
2015	12567	11865	1891	7	7	4
2016	10576	10213	1814	6	4	2
2017	8820	8494	1521	11	7	2
2018	8398	8038	1385	10	8	3
2019	7616	7477	1474	8	12	9

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w odpowiedzi na wniosek o udostępnienie informacji publicznej z dnia 29 czerwca 2020 r.

Wykres nr 9. Struktura i dynamika przestępstwa z art. 275 § 1 k.k. i 275 § 2 k.k. w Polsce w latach 2013-2019

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w odpowiedzi na wniosek o udostępnienie informacji publicznej z dnia 29 czerwca 2020 r.

Informacje przedstawione w tabeli nr 16 oraz na wykresie nr 9 wskazują, że liczba postępowań wszczętych w latach 2013-2019, w przypadku przestępstw z art. 275 § 1 k.k., wahała się od 26406 w 2013 roku do 7616 w 2019 roku i wykazywała tendencję spadkową. W przypadku przestępstw z art. 275 § 2 k.k. liczby te były zdecydowanie niższe. W latach 2013-2016 liczba postępowań wszczętych wahała się od 9-6 natomiast w latach 2017-2019 wzrosła i mieściła się w granicach 11-8 postępowań.

Analiza danych dotyczących przestępstw stwierdzonych w latach 2013-2019 wskazuje, że liczba tych przestępstw w odniesieniu do art. 275 § 1 k.k. wahała się od 12164 w 2013 roku (w 2014 była nieco wyższa i wynosiła 13582) do 7477 w 2019 roku. W badanych latach, tak jak w przypadku wszczętych postępowań, widoczna jest utrzymująca się dość regularnie tendencja spadkowa. Inaczej niż w przypadku danych z lat 1999-2012 kształtuje się też zależność pomiędzy liczbą postępowań wszczętych a liczbą przestępstw stwierdzonych. Liczba postępowań wszczętych jest wyższa niż przestępstw stwierdzonych. Równie proporcjonalnie kształtuje się zależność między liczbą przestępstw stwierdzonych a liczbą przestępstw wykrytych. Liczba przestępstw wykrytych mieściła się w przedziale od 1750 (2013r.) do 1474 (2019 r.). W roku 2014 była najwyższa i wynosiła 1911.

W przypadku przestępstw z art. 275 § 2 k.k. można zaobserwować większą dynamikę, którą najlepiej oddaje wykres nr 9. Pomimo zdecydowanie mniejszej liczby przestępstw (niezależnie od rodzaju: postępowanie wszczęte, przestępstwo stwierdzone, przestępstwo wykryte) w przypadku liczby postępowań wszczętych widoczna jest tendencja spadkowa, zaś w przypadku przestępstw stwierdzonych i wykrytych - wzrostowa.

Widoczna tu duża dysproporcja pomiędzy liczbą przestępstw z art. 275 § 1 k.k. a liczbą przestępstw z art. 275 § 2 k.k. (w zakresie postępowań wszczętych, przestępstw stwierdzonych, przestępstw wykrytych) świadczyć może o tym, że w omówionym wcześniej okresie statystycznym znaczna liczba przestępstw występująca w statystykach systemu Temida pod pojęciem art. 275 § 1 i 2 k.k. w rzeczywistości dotyczyła w większości przypadków czynów posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości (art. 275 § 1 k.k.), a nie przewozu dokumentów tożsamości za granicę (art. 275 § 2 k.k.). Stąd też płynie wniosek, że generalnie właściwą liczbę przestępstw z art. 275 § 2 k.k. można określić dopiero od 2013 roku.

Pozyskane dane statystyczne za lata 2013-2019 pozwalają również na określenie, który z czynów sprawczych z art. 275 § 1-2 k.k. był najczęściej rejestrowany przez statystyki Policji. W świetle zebranych danych zamieszczonych w poniższej tabeli nr 17 w strukturze wszystkich czynów sprawczych z art. 275 § 1-2 k.k. dominuje kradzież dokumentu tożsamości.

Tabela nr 17. Struktura i dynamika przestępstwa z art. 275 § 1 k.k. i 275 § 2 k.k. w Polsce w latach 2013-2019 z podziałem na czynności sprawcze

Rok	Kwalifikacja prawna czynu											
	art. 275 § 1 k.k.									art. 275 § 2 k.k.		
	kradzież			posługiwanie się			przywłaszczenie			przewóz przez granicę		
	postępowania wszczęte	przestępstwa stwierdzone	przestępstwa wykryte	postępowania wszczęte	przestępstwa stwierdzone	przestępstwa wykryte	postępowania wszczęte	przestępstwa stwierdzone	przestępstwa wykryte	postępowania wszczęte	przestępstwa stwierdzone	przestępstwa wykryte
2013	11868	11420	1300	485	625	442	53	31	6	9	8	4
2014	12815	11839	1096	415	492	315	1071	961	338	8	8	6
2015	10843	9856	978	405	479	319	1344	1276	454	7	5	3
2016	8520	8082	893	328	467	328	1528	1451	478	6	4	2
2017	7038	6508	678	287	370	262	1495	1451	521	11	7	2
2018	6526	5999	621	250	340	227	1622	1542	469	10	8	3
2019	5830	5473	667	227	339	242	1559	1515	503	8	12	9

Ogółem	63440	59177	6233	2397	3112	2135	8672	8227	2769	59	52	29
---------------	-------	-------	------	------	------	------	------	------	------	----	----	----

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w odpowiedzi na wniosek o udostępnienie informacji publicznej z dnia 29 czerwca 2020 r.

Z danych zawartych w tabeli nr 17 wynika, że w badanym okresie czasu wszczęto 63440 postępowań dotyczących kradzieży dokumentu tożsamości, stwierdzono 59177 tych przestępstw, wykryto 6233 przestępstwa. Na drugim miejscu znalazło się przestępstwo przywłaszczenia dokumentu tożsamości. Wszczęto 8672 postępowania, stwierdzono 8227 przestępstw zaś wykryto 2769 tych czynów. W zakresie posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości odnotowano 2397 wszczętych postępowań, 3112 przestępstw stwierdzonych oraz 2135 przestępstw wykrytych. W strukturze wszystkich czynów sprawczych z art. 275 § 1-2 k.k. nieporównywalnie mniej przestępstw odnotowano w zakresie przewozu dokumentu tożsamości za granicę: 59 wszczętych postępowań, 52 przestępstw stwierdzonych, 29 przestępstw wykrytych.

3. Podejrzani o przestępstwo z art. 275 § 1-2 k.k. w Polsce w latach 1999-2019

Dane dotyczące osób podejrzanych o popełnienie określonego czynu lub czynów wstępnie kwalifikowanych jako przestępstwa stanowią kolejny krok w kierunku pogłębienia wiedzy w zakresie struktury i dynamiki przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości.

W oparciu o dane statystyczne KGP została zaprezentowana struktura zbioru podejrzanych ze względu na płeć, wiek, zatrudnienie/naukę, obywatelstwo.

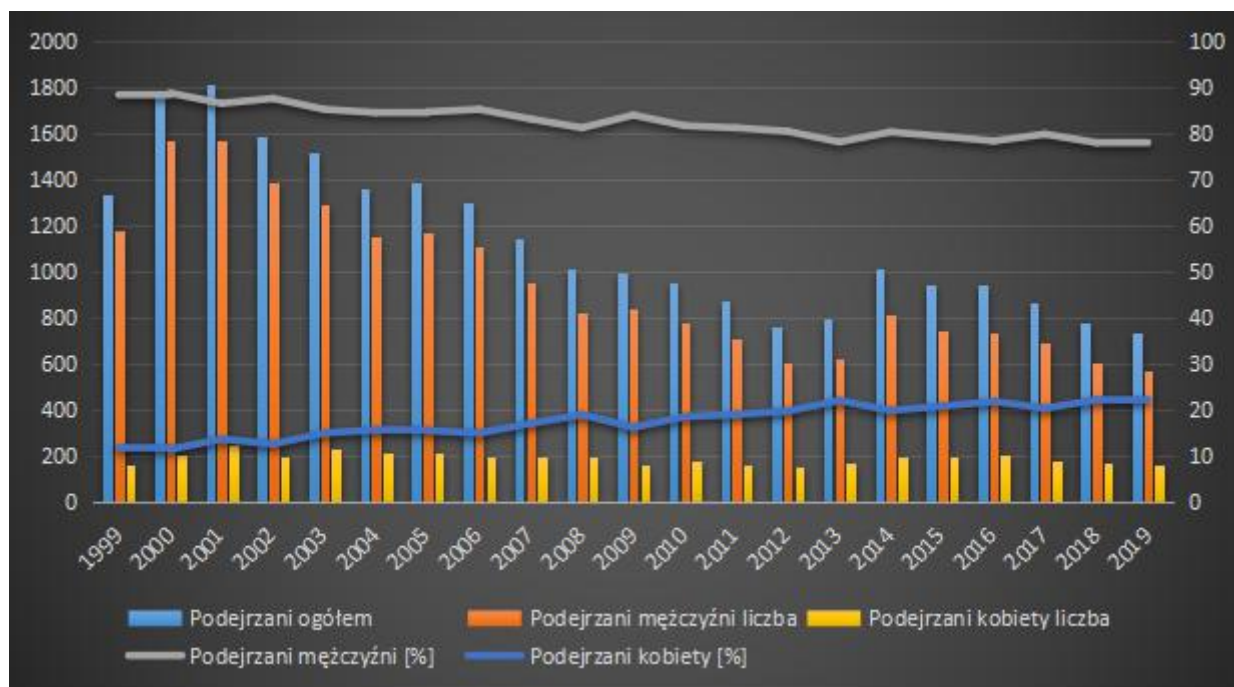
W pierwszej kolejności zostanie przedstawiona analiza struktury podejrzanych o popełnienie przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. ze względu na płeć. Podział ten ilustruje tabela nr 18 oraz wykres nr 10.

Tabela nr 18. Podejrzani o popełnienie przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. z uwzględnieniem kryterium płci w Polsce w latach 1999-2019

Rok	Podejrzani ogółem	Podejrzani			
		mężczyźni		kobiety	
		liczba	[%]	liczba	[%]
1999	1337	1180	88,25	157	11,74
2000	1772	1570	88,60	202	11,39
2001	1811	1564	86,36	247	13,63
2002	1584	1385	87,43	199	12,56
2003	1519	1292	85,05	227	14,94
2004	1363	1150	84,37	213	15,62
2005	1383	1169	84,52	214	15,47
2006	1300	1106	85,07	194	14,92
2007	1141	947	82,99	194	17,00
2008	1014	822	81,06	192	18,93
2009	996	835	83,83	161	16,16
2010	952	776	81,51	176	18,48
2011	871	706	81,05	165	18,94
2012	757	608	80,31	149	19,68
2013	791	617	78,00	174	21,99
2014	1009	809	80,17	200	19,82
2015	939	744	79,23	195	20,76
2016	941	736	78,21	205	21,78
2017	862	687	79,69	175	20,30
2018	777	605	77,86	172	22,13
2019	733	572	78,03	161	21,96
Ogółem	23852	19880	83,34	3972	16,65

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w odpowiedzi na wniosek o udostępnienie informacji publicznej z dnia 29 czerwca 2020 r.

Wykres nr 10. Podejrzani o popełnienie przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. z uwzględnieniem kryterium płci w Polsce w latach 1999-2019

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w odpowiedzi na wniosek o udostępnienie informacji publicznej z dnia 29 czerwca 2020 r.

Z danych zawartych w tabeli nr 18 oraz na wykresie nr 10 wynika, że na przestrzeni analizowanego okresu ogólna liczba osób podejrzanych zdecydowanie się zmniejszyła. Od 2009 roku nie wzrosła powyżej 1000, z wyjątkiem roku 2014 (1009). Największą liczbę osób podejrzanych o popełnienie przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości odnotowano w 2001 roku i wynosiła ona 1811, najmniejszą w 2019 roku - 733.

Zdecydowana większość podejrzanych to mężczyźni stanowiący średnio 83,34% wszystkich podejrzanych. Kobiety stanowiły 16,65% ogółu podejrzanych.

Największą liczbę podejrzanych mężczyzn statystyki odnotowały w latach 1999-2006. Najwięcej w 2000 roku - 1570, najmniej w 2006 roku - 1006. Od 2007 do 2019 roku liczba ta regularnie malała nie przekraczając już 1000 podejrzanych o to przestępstwo mężczyzn.

W badanym okresie czasu podejrzani mężczyźni stanowili w latach 1999-2007 odpowiednio: 88,25%, 88,60%, 86,36%, 87,43%, 85,05%, 84,37%, 84,52%, 85,07%, ogółu podejrzanych, zaś w latach 2007-2019 adekwatnie 82,99%, 81,06%, 83,83%, 81,51%, 81,05%, 80,31%, 78,00%, 80,17%, 79,23%, 78,21%, 79,69%, 77,86%, 78,03%.

Dane zawarte w tabeli nr 18 oraz przedstawione na wykresie nr 10 wskazują, że największą liczbę podejrzanych kobiet - powyżej 200, odnotowano w latach: 2000-2001

(202-247), w 2003-2005 (227, 213, 214), w 2014 roku (200) i 2016 roku (205). Najmniejszą liczbę podejrzanych kobiet odnotowano w 1999 roku (157) oraz w 2009 i w 2019 roku po 161 podejrzanych kobiet.

Udział procentowy podejrzanych kobiet w ogóle podejrzanych osób o przestępstwa z art. 275 § 1-2 k.k. od 1999 do 2012 roku stanowił odpowiednio: 11,74%, 11,39%, 13,63%, 12,56%, 14,94%, 15,62%, 15,47%, 14,92%, 17,00%, 18,93%, 16,16%, 18,48%, 18,94%, 19,68% podejrzanych kobiet. W 2013 roku przekroczył 20% i stanowił adekwatnie: 21,99%, 19,82%, 20,76%, 21,78%, 20,30%, 22,13%, 21,96%.

Na przestrzeni badanego okresu od 2013 roku zauważalny był nagły wzrost liczby podejrzanych kobiet i spadek liczby podejrzanych mężczyzn. Zjawisko to dobrze oddaje wykres nr 10 pokazujący wyraźnie wzrost procentowego udziału kobiet na tle ogółu podejrzanych i spadek procentowego udziału mężczyzn. Świadczyć to może o rodzącej się feminizacji tego przestępstwa.

W dalszej kolejności zostanie przedstawiona analiza struktury podejrzanych o popełnienie przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. ze względu na wiek poprzez wyróżnienie dwóch grup podejrzanych - dorosłych i nieletnich a następnie w podziale na określone kategorie wiekowe. Podział dotyczący podejrzanych dorosłych i nieletnich zawiera poniższa tabela nr 19 oraz wykres nr 11.

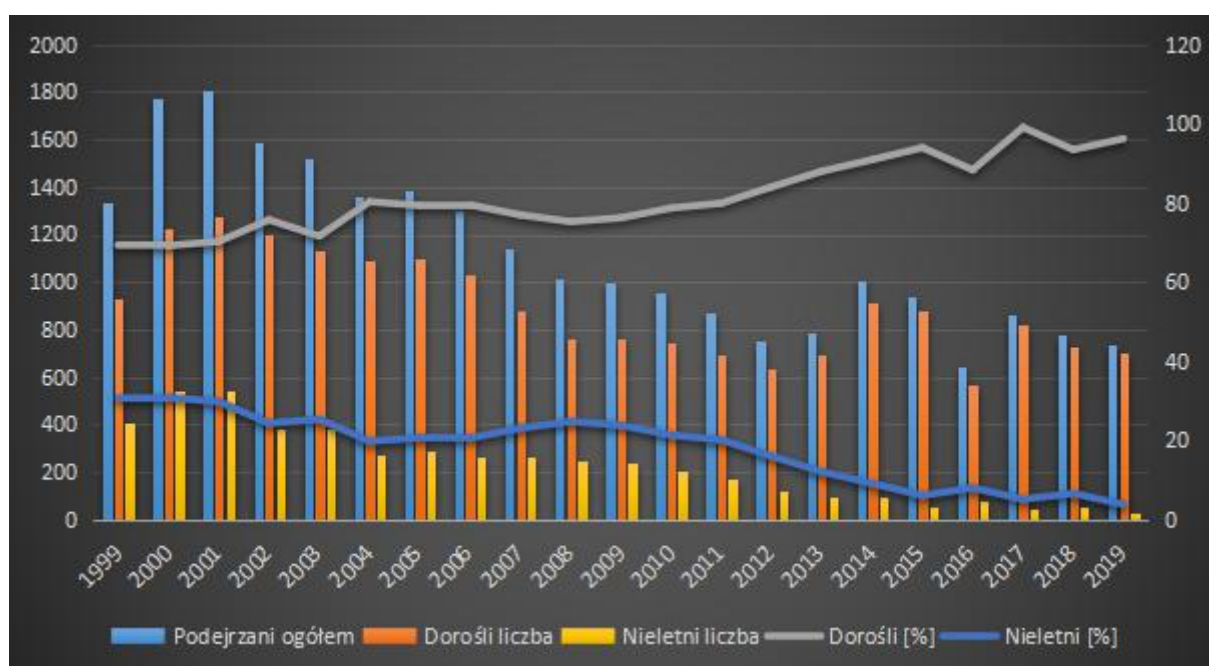
Tabela nr 19. Podejrzani o popełnienie przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. z uwzględnieniem kryterium wieku w Polsce w latach 1999-2019

Rok	Podejrzani ogółem	Dorośli		Nieletni	
		liczba	[%]	liczba	[%]
1999	1337	927	69,33	410	30,66
2000	1772	1226	69,18	546	30,81
2001	1811	1272	70,23	539	29,76
2002	1584	1199	75,69	385	24,30
2003	1519	1134	71,59	385	25,34
2004	1363	1094	80,26	269	19,73
2005	1383	1097	79,32	286	20,67
2006	1300	1033	79,46	267	20,53
2007	1141	878	76,95	263	23,04
2008	1014	763	75,24	251	24,75
2009	996	759	76,20	237	23,79
2010	952	749	78,67	203	21,32
2011	871	696	79,90	175	20,09
2012	757	636	84,01	121	15,98

2013	791	696	87,98	95	12,01
2014	1009	917	90,88	92	9,11
2015	939	882	93,92	57	6,07
2016	941	866	92,02	75	7,97
2017	862	818	99,03	44	5,10
2018	777	726	93,43	51	6,56
2019	733	705	96,18	28	3,81
Ogółem	23852	19073	79,96	4779	20,03

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w odpowiedzi na wniosek o udostępnienie informacji publicznej z dnia 29 czerwca 2020 r.

Wykres nr 11. Podejrzani o popełnienie przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. z uwzględnieniem kryterium wieku w Polsce w latach 1999-2019

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w odpowiedzi na wniosek o udostępnienie informacji publicznej z dnia 29 czerwca 2020 r.

Z danych ukazanych w tabeli nr 19 i na wykresie nr 11 wynika, że aktywność nieletnich podejrzanych o popełnienie czynów z art. 275 § 1-2 k.k. w latach 1999-2019 w Polsce jest znaczna, gdyż stanowi 1/5 liczby podejrzanych dorosłych (20,03%).

W 1999 roku podejrzani nieletni o czyny z art. 275 § 1-2 k.k. stanowili 30,66% ogółu podejrzanych, w latach 2000-2011 odpowiednio: 30,81%, 29,76%, 24,30%, 25,34%, 19,73%, 20,67%, 20,53%, 23,04%, 24,75%, 23,79%, 21,32%, 20,09%. Od 2012 r. procentowy udział osób nieletnich regularnie spadał od 15,98% w 2013 roku do 3,81% w 2019 roku.

Największą liczbę podejrzanych nieletnich statystyki odnotowały w latach 2000-2001 i wynosiła ona 546 i 539, najmniej - w 2019 roku - 28 nieletnich.

Widoczna tendencja spadkowa liczby podejrzanych nieletnich nie do końca oddaje stan rzeczywisty, z uwagi na wprowadzone w 2013 roku zmiany w sposobie gromadzenia informacji o czynach karalnych nieletnich¹⁰. Dane za lata 1999-2012 wygenerowane na podstawie niefunkcjonującego już PSSP Temida do końca 2012 roku zawierały informacje o postępowaniach przygotowawczych prowadzonych przez Policję oraz postępowaniach prowadzonych we własnym zakresie przez prokuraturę (bez udziału Policji). Czyny karalne nieletnich w systemie Temida nie odzwierciedlały stanu faktycznego, ponieważ ich rejestracja następowała w momencie przesłania materiałów do sądu rodzinnego, zaś sędzia oceniający materiał mógł nie wszcząć postępowania, wszcząć postępowanie o demoralizację lub wszcząć postępowanie o czyny karalne. Jedynie ostatnia decyzja sędziego uprawniała Policję do rejestracji czynu jako wykrytego, tymczasem system Temida rejestrował każdy czyn jako wykryty niezależnie od decyzji sędziego. W obecnie funkcjonującym Krajowym Systemie Informacyjnym Policji (KSIP) od początku 2013 r. gromadzone są tylko informacje o postępowaniach przygotowawczych prowadzonych wyłącznie przez Policję, a informacje o osobach nieletnich oraz ich czynach rejestrowane są tylko i wyłącznie po uzyskaniu informacji o zakończeniu przez sąd rodzinny postępowania w sprawach nieletnich¹¹. Tak więc wszelkie rozważania o udziale nieletnich w przestępstwie posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości można prowadzić jedynie z uwzględnieniem zmian podyktowanych przebudową systemu gromadzenia danych przez Policję.

Przypuszczalnie zatem gwałtowny spadek liczby podejrzanych nieletnich w latach 2013-2019 jest wynikiem, po pierwsze ogólnego spadku liczby podejrzanych w badanych latach, po drugie faktu, że dane prezentowane przez Policję od 2013 r. stanowią jedynie fragment całości zagadnienia dotyczącego czynów nieletnich.

Przedmiotowe dane wskazują, że chociaż udział dorosłych sprawców w przestępstwie posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości jest przeważający, to odsetek osób

¹⁰ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 9 sierpnia 2013 r. w sprawie programu badań statystycznych statystyki publicznej na rok 2014 (Dz. U. z 2013 r., poz. 1159). Na podstawie wskazanego rozporządzenia Ministerstwo Sprawiedliwości zostało zobowiązane do gromadzenia i przekazywania danych o osobach nieletnich i ich czynach karalnych jako organ mający informację o całości zagadnienia, dlatego też Policja gromadzi informacje o osobach nieletnich i ich czynach tylko i wyłącznie po uzyskaniu informacji o zakończeniu przez sąd rodzinny postępowania w sprawach nieletnich. Żaden przepis nie określa obowiązku przekazywania przez sądy rodzinne informacji zwrotnej do Policji, zatem przestępstwa stwierdzone zawierają czyny karalne, ale tylko jako fragment całości zagadnienia.

¹¹ Informacje o sposobie gromadzenia danych statystycznych w systemie Temida i KSIP zostały zaczerpnięte z danych przesłanych przez KGP w odpowiedzi na korespondencję elektroniczną w 2020 r. i wniosek o wyjaśnienie zagadnień związanych z rozumieniem danych statystycznych z dnia 9 listopada 2020 r.

nioletnich także jest niemały. Warto zatem dokonać analizy poszczególnych grup wiekowych podejrzanych i ustalić, która z nich okaże się dominująca.

Dane dotyczące liczby podejrzanych o popełnienie przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. z uwzględnieniem kryterium grup wiekowych w Polsce w latach 1999-2019 zostały przedstawione w tabeli nr 20 oraz na wykresie nr 12.

Tabela nr 20. Liczba podejrzanych o popełnienie przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. z uwzględnieniem kryterium grup wiekowych w Polsce w latach 1999-2019

Rok	Podejrzani ogółem	Podejrzani według grup wiekowych											
		Do 17 lat		17-20 lat		21-24 lata		25-29 lat		30-49 lat		50 lat i <	
		liczba	[%]	liczba	[%]	liczba	[%]	liczba	[%]	liczba	[%]	liczba	[%]
1999	1337	410	30,66	239	17,87	170	12,71	135	10,09	321	24,00	62	4,63
2000	1772	546	30,81	323	18,22	232	13,09	175	9,87	419	23,64	77	4,34
2001	1811	539	29,76	389	21,47	231	12,75	166	9,16	400	22,08	86	4,74
2002	1584	385	24,30	304	19,19	238	15,02	200	12,62	387	24,43	70	4,41
2003	1519	385	25,34	313	20,60	220	14,48	173	11,38	332	21,85	96	6,31
2004	1363	269	19,73	251	18,41	194	14,23	173	12,69	383	28,09	93	6,82
2005	1383	286	20,67	246	17,78	212	15,32	178	12,87	379	27,40	82	5,92
2006	1300	267	20,53	216	16,61	170	13,07	167	12,84	357	27,46	123	9,46
2007	1141	263	23,04	177	15,51	144	12,62	134	11,74	302	26,46	121	10,60
2008	1014	251	24,75	163	16,07	110	10,84	109	10,74	271	26,72	110	10,84
2009	996	237	23,79	161	16,16	95	9,53	117	11,74	274	27,51	112	11,24
2010	952	203	21,32	134	14,07	97	10,18	118	12,39	272	28,57	128	13,44
2011	871	175	20,09	118	13,54	96	11,02	117	13,43	252	28,93	113	12,97
2012	757	121	15,98	102	13,47	67	8,85	91	12,02	250	33,02	126	16,64
2013	791	96	12,13	130	16,43	94	11,88	102	12,89	263	33,24	106	13,40
2014	1009	93	9,21	173	17,14	113	11,19	141	13,97	321	31,81	168	16,65
2015	939	57	6,07	130	13,84	114	12,14	117	12,46	360	38,33	161	17,14
2016	941	75	7,97	108	11,47	97	10,30	141	14,98	360	38,25	160	17,00
2017	862	44	5,10	96	11,13	99	11,48	103	11,94	351	40,71	169	19,60
2018	777	52	6,69	64	8,23	81	10,42	91	11,71	341	43,88	148	19,04
2019	733	28	3,81	56	7,63	78	10,64	85	11,59	314	42,83	172	23,46
Ogółem	liczba	23852	4782	3893	2952	2833	6909	2483					
	[%]	100	20,04	16,32	12,37	11,87	28,96	10,41					

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w odpowiedzi na wniosek o udostępnienie informacji publicznej z dnia 9 listopada 2020 r.

Wykres nr 12. Podejrzani o popełnienie przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. w podziale na grupy wiekowe w Polsce w latach 1999-2019

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w odpowiedzi na wniosek o udostępnienie informacji publicznej z dnia 9 listopada 2020 r.

Analiza wieku podejrzanych na podstawie statystyk policyjnych za lata 1999-2019 pozwala stwierdzić, że udział poszczególnych grup wiekowych w ogólnej liczbie podejrzanych jest zróżnicowany.

Z danych zawartych w tabeli nr 20 oraz przedstawionych na wykresie nr 12 wynika, że zdecydowanie najbardziej dominującą grupą podejrzanych o popełnienie przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k., stanowiącą niemal 1/3 wszystkich podejrzanych, była grupa osób w przedziale wiekowym od 30-49 lat. Grupa ta, na przestrzeni badanych lat, stanowiła 28,96% ogółu wszystkich podejrzanych. Kolejną dość liczną grupę stanowiły osoby nieletnie do 17 roku życia - 20,04% oraz osoby w przedziale wiekowym od 17-20 lat - 16,32% ogółu podejrzanych. Pozostałe trzy grupy wiekowe to podejrzani w wieku 25-29 lat - 11,87%, podejrzani w wieku 21-24 lata - 12,37% oraz osoby powyżej 50 roku życia stanowiący 10,41% ogółu podejrzanych.

Rozkład liczbowy poszczególnych grup wiekowych przedstawiony na wykresie nr 12, z zaznaczoną linią trendu dla najliczniejszej grupy wiekowej podejrzanych wskazuje, że chociaż niewątpliwie jest to grupa największa licząca 6909 podejrzanych, niemniej jednak wykazuje tendencję spadkową. Równie gwałtowny spadek widoczny jest w grupie podejrzanych poniżej 17 roku życia, obejmującej 4782 osoby podejrzane, przy czym należy

pamiętać o zmianach w zakresie gromadzenia danych dotyczących osób nieletnich przez Policję, stąd też spadek ten zapewne nie będzie tak gwałtowny, choć niewątpliwie zauważalny. Liczba podejrzanych w grupie wiekowej 17-20 lat wynosi 3892, w grupie 21-24 lata - 2952, zaś w grupie 25-29 lat - 2833. Wszystkie kategorie poszczególnych grup wiekowych wykazują tendencję spadkową z wyjątkiem grupy osób powyżej 50 roku życia (2483). Począwszy od 2013 roku w grupie tej widoczny jest znaczny wzrost, który nie miał miejsca w latach wcześniejszych (1999-2012).

Poczynione w toku analizy spostrzeżenia pozwalają wnioskować o tym, że przestępstwo posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości staje się powoli jednym z przestępstw najczęściej popełnianych przez osoby starsze.

Przyglądając się danym statystycznym nie sposób również nie zauważyć, że z wyjątkiem grupy osób powyżej 50 roku życia oraz osób w przedziale wiekowym od 30-49 roku życia najwięcej podejrzanych odnotowano w latach 2000-2006. W późniejszych latach liczba podejrzanych sukcesywnie się zmniejsza (z wyjątkiem wspomnianych wyżej dwóch grup).

Interesująco przedstawia się struktura zbioru podejrzanych ze względu na miejsce zatrudnienia lub nauki. Danych za lata 2013-2019 nie udało się pozyskać z uwagi na fakt, że w systemie KSIP w przypadku, gdy podejrzany lub nieletni uczy się, studiuje, jest rencistą lub emerytem albo jest bezrobotnym lub niepracującym i nieposzukującym pracy nie ma obowiązku wypełniania pola „zajmowane stanowisko”¹². Analizie poddano zatem jedynie dane dotyczące osób podejrzanych w latach 1999-2012.

Tabela nr 21 zawiera zestawienie liczby podejrzanych o popełnienie przestępstwa z art. 275 § 1-2 k.k. w Polsce w latach 1999-2012, według kategorii zatrudnienie i nauka.

¹² System KSIP nie rejestruje danych dotyczących zatrudnienia lub nauki. W przypadku, gdy podejrzany lub nieletni uczy się, studiuje, jest rencistą lub emerytem albo jest bezrobotnym lub niepracującym i nieposzukującym pracy pola „zajmowane stanowisko” - nie wypełnia się. Dane za lata 2013 - 2019 uzyskane są z Systemu Analitycznego wg jednostki rejestrującej postępowania. W tym systemie pola dotyczące pracy i nauki podejrzanych nie są obowiązkowe do wypełnienia, w związku z czym brak jest miarodajnych danych statystycznych (odpowiedź na korespondencję przesłaną dnia 9 listopada 2020 r.).

Tabela nr 21. Liczba podejrzanych o popełnienie przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. z uwzględnieniem kryterium zatrudnienia i nauki w Polsce w latach 1999-2019

Rok	Podejrzani - zatrudnienie/nauka									
	uczeń	pracujący	emeryt /rencista	niepracujący/ nieposzukujący pracy	bezrobotny	student	rodzinna działalność gospodarcza	nielegalnie zatrudniony	pracujący w gospodarstwie rolnym	
1999	404	190	52	561	19	106	-	-	5	
2000	566	245	63	749	16	123	-	-	10	
2001	584	208	70	775	161	-	-	-	13	
2002	467	180	46	655	224	-	-	-	12	
2003	518	154	58	427	327	17	6	3	9	
2004	356	160	53	381	370	15	7	8	13	
2005	414	148	50	327	416	14	3	4	7	
2006	368	186	48	255	409	11	2	9	12	
2007	335	171	62	205	335	11	4	7	11	
2008	333	169	63	132	284	7	3	12	11	
2009	307	164	63	137	298	10	-	8	9	
2010	246	158	48	139	332	8	2	14	6	
2011	231	160	49	92	319	6	5	7	2	
2012	161	136	47	95	300	3	1	9	5	
2013*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
2014*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
2015*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
2016*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
2017*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
2018*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
2019*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Ogółem	17801	5290	2429	772	4930	3810	331	33	81	125
	100%	29,71%	13,64%	4,33%	27,69%	21,40%	1,85%	0,18%	0,45%	0,70%

* Brak danych z lat 2013-2019. System KSIP nie rejestruje danych dotyczących zatrudnienia lub nauki.
(-) oznacza brak podejrzanych w poszczególnych latach

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w odpowiedzi na wniosek o udostępnienie informacji publicznej z dnia 9 listopada 2020 r.

Jak wskazuje tabela nr 21, w Polsce w 1999 roku, wśród podejrzanych z art. 275 § 1-2 k.k. dominowały osoby niepracujące i nieposzukujące pracy (561) oraz uczniowie (404). W latach 2000-2002 ten trend się utrzymywał. W grupie podejrzanych niepracujących i nieposzukujących pracy w 2001 roku odnotowano największą liczbę podejrzanych w całym badanym okresie. Wynosiła ona 775 osób. Od 2003 roku w grupie podejrzanych

niepracujących i nieposzukujących pracy zauważalna była regularna tendencja spadkowa. W 2012 roku liczba podejrzanych w tej grupie wynosiła tylko 95 osób. W grupie podejrzanych uczniów na przestrzeni badanego okresu liczba ta wahała się od 584 w 2001 r., kiedy była najwyższa do 161 w 2012 roku kiedy była najniższa. W grupie osób bezrobotnych, o ile w latach 1999-2000 liczba podejrzanych była niewielka, to w 2001 roku była dziesięciokrotnie wyższa i regularnie rosła do 2006 roku. Od 2007-2012 roku liczba podejrzanych była dość stabilna i wynosiła około 300 osób. Zmienną dynamiką w zakresie liczby podejrzanych odznaczają się grupy emerytów i rencistów. Liczba podejrzanych w tej grupie w latach 1999-2012 naprzemiennie rosła i spadała. Podobnie kształtuje się sytuacja w pozostałych grupach: studentów, prowadzących rodzinną działalność gospodarczą, nielegalnie zatrudnionych, pracujących w gospodarstwie rolnym.

Wydawać by się mogło, że na przestrzeni badanego okresu najwięcej podejrzanych o przestępstwo z art. 275 § 1-2 k.k. stanowiły osoby bezrobotne oraz niepracujące i nieposzukujące pracy, tymczasem z badań wynika, że owszem stanowią one znaczną grupę, ale nie najliczniejszą. Najwięcej podejrzanych o przestępstwa związane z posługiwaniem się cudzym dokumentem tożsamości w Polsce w latach 1999-2012 stanowili uczniowie. Liczba podejrzanych w grupie osób uczących się wynosiła 5290, co stanowiło 29,71% ogółu wszystkich podejrzanych. W grupie osób niepracujących i nieposzukujących pracy odnotowano 4930 podejrzanych, co stanowiło 27,69%, zaś w grupie osób bezrobotnych - 3810, stanowiących 21,40%, natomiast w grupie osób pracujących odnotowano 2429 podejrzanych, stanowiących 13,64% ogółu podejrzanych. W dalszej kolejności znalazły się grupy emerytów/rencistów w liczbie 772 podejrzanych stanowiących 4,33%, studentów - 331, stanowiących 1,85%, pracujących w gospodarstwie rolnym - 125, stanowiących 0,7%, nielegalnie zatrudnionych - 81, stanowiących 0,45%, oraz prowadzących rodzinną działalność gospodarczą - 33, stanowiących 0,18% ogółu podejrzanych.

Biorąc pod uwagę fakt, że jedną z czynności sprawczych przestępstwa z art. 275 § 1-2 k.k. jest wywóz dokumentu za granicę można przypuszczać, że wśród osób podejrzanych o popełnienie tego przestępstwa mogą się znaleźć osoby nie będące obywatelami Polski. Stąd też zasadnym było uwzględnienie w danych statystycznych również informacji dotyczących podejrzanych cudzoziemców. Strukturę zbioru podejrzanych ze względu na obywatelstwo przedstawia tabela nr 22.

Tabela nr 22. Podejrzani cudzoziemcy na tle ogółu podejrzanych o popełnienie przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. w Polsce w latach 1999-2019

Rok	Podejrzani ogółem	Podejrzani cudzoziemcy	[%]
1999	1337	12	0,89
2000	1772	15	0,84
2001	1811	20	1,10
2002	1584	11	0,69
2003	1519	6	0,39
2004	1363	7	0,51
2005	1383	7	0,50
2006	1300	5	0,38
2007	1141	12	1,05
2008	1014	3	0,29
2009	996	9	0,90
2010	952	4	0,42
2011	871	6	0,68
2012	757	5	0,66
2013	791	14	1,70
2014	1009	8	0,79
2015	939	10	1,06
2016	941	14	1,48
2017	862	12	1,39
2018	777	38	4,89
2019	733	32	4,36
Ogółem	23852	250	1,04

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w odpowiedzi na wniosek o udostępnienie informacji publicznej z dnia 29 czerwca 2020 r.

Jak wskazują dane zawarte w tabeli nr 22, liczba podejrzanych cudzoziemców nie jest zbyt wysoka i wynosi 250, co stanowi zaledwie 1,04% ogółu, niemniej jednak struktura zbioru podejrzanych ze względu na obywatelstwo wykazuje dużą tendencję wzrostową. Udział procentowy podejrzanych cudzoziemców w ogólnej liczbie podejrzanych w latach 1999-2019 oscylował w granicach 0,29% (2008 r.) do 4,89% (2018 r.). Wyraźny wzrost nastąpił w ostatnim okresie w latach 2016-2019. Pokazuje to dość dużą dynamikę liczby cudzoziemców podejrzanych o przestępstwo posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości w Polsce w latach 1999-2019. Przy zmniejszającej się liczbie osób podejrzanych ogółem, zwiększyła się liczba cudzoziemców posługujących się cudzym dokumentem tożsamości. Najniższą liczbę podejrzanych cudzoziemców odnotowano w 2008 roku - 3 osoby, najwyższą w 2018 roku - 38 osób. Interesująco kształtuje się struktura zbioru podejrzanych ze względu na obywatelstwo.

W 1999 roku odnotowano 12 podejrzanych cudzoziemców, wśród których dominowali obywatele Ukrainy (4) i Niemiec, Rumunii i Rosji - po 2, a następnie Gruzji - 1 i pozostałych państw Afryki - 1.

W 2000 roku wśród obywateli Ukrainy odnotowano 6 podejrzanych, Rumunii - 3, pozostałych państw Afryki - 2, oraz po 1 - Białorusi, Bułgarii, Włoch i Rosji, stanowiących ogółem 15 podejrzanych.

W 2001 roku liczba podejrzanych wynosiła 20 cudzoziemców: 7 obywateli Rumunii, 5 Ukrainy, 2 Białorusi oraz po 1 - Rosji, Litwy, Norwegii, Wietnamu, Mongolii, Pakistanu.

W 2002 roku odnotowano 11 podejrzanych cudzoziemców: obywateli Ukrainy -5, Białorusi - 2 i po 1 - z Niemiec, Wietnamu, Mongolii, Armenii.

W 2003 roku podejrzanych cudzoziemców było 6 z Wietnamu - 3 oraz z Rumunii, Bułgarii i Armenii po 1; w 2004 roku - 7 podejrzanych (Ukraina - 2, Rumunia - 2, Czechy - 1, Białoruś - 1, Armenia - 1); w 2005 roku - 7 podejrzanych (Bułgaria - 2, Armenia - 1, pozostałe państwa Afryki - 1, Litwa - 1, Ukraina - 1, Mongolia - 1); w 2006 roku - 5 podejrzanych (Wietnam - 2, Rumunia - 2, Czechy - 1); w 2007 roku - 12 podejrzanych (Ukraina - 4, Rumunia - 2, Czechy - 1, Rosja - 1, pozostałe państwa Afryki - 2, Litwa -1, Wietnam - 1); w 2008 roku - 3 podejrzanych po jednym obywatelu Białorusi, Ukrainy i Jugosławii; w 2009 roku - 9 podejrzanych (Ukraina -3, Niemcy, Rumunia, Litwa, Łotwa, Gruzja, Armenia - po 1); w 2010 roku - 4 podejrzanych po 1 przedstawicielu następujących krajów: Hiszpanii, Wietnamu, Ukrainy, Litwy; w 2011 roku - 6 podejrzanych (Litwa i Rumunia po 2, Gruzja i Rosja - po 1); w 2012 roku - 5 podejrzanych z Rumunii - 2 oraz Libii, Litwy, Ukrainy po 1; w 2013 roku - 14 podejrzanych (Białoruś - 3, Litwa - 4, Rumunia -2, Armenia, Gruzja, Francja, Ukraina, Rosja - po 1; w 2014 roku - 8 podejrzanych (Bułgaria - 2, Litwa - 2, Czechy, Gruzja, Ukraina, Włochy - po 1.

Od 2014 roku liczba podejrzanych cudzoziemców rokrocznie wzrastała. W 2015 roku statystyki odnotowały 10 podejrzanych z Czech - 3, Ukrainy - 3, i po 1 z Armenii, Bułgarii, Nigerii i Wietnamu; w 2016 roku - 14 podejrzanych z Ukrainy - 8, Rumunii - 3, Bułgarii - 2, i Uzbekistanu - 1; w 2017 roku - 12 podejrzanych z Ukrainy - 6, Bułgarii - 2, z Białorusi Francji, Indii i Nigerii po 1. W 2018 roku liczba podejrzanych cudzoziemców wzrosła trzykrotnie i wynosiła 38 podejrzanych. W tej grupie dominowali obywatele Ukrainy w liczbie 14 podejrzanych oraz Bułgarii w liczbie - 10, następnie Tadżykistanu - 3, Czech - 2, Gruzji - 2, Rumunii - 2, Słowacji - 2, Armenii - 1, Rosji - 1, Szwecji - 1. Rok później w 2019

roku odnotowano 32 podejrzanych cudzoziemców - obywateli Ukrainy - 13, Bułgarii - 8, Gruzji - 5, Czech - 2, Słowacji - 2, Rumunii - 1 oraz Mołdawii - 1¹³.

Analiza danych statystycznych wykazała, że dominującą grupą podejrzanych cudzoziemców stanowią w Polsce obywatele państw z nią sąsiadujących oraz obywatele państw UE. Największą liczbę podejrzanych o przestępstwo z art. 275 §1-2 k.k. w latach 1999-2019 stanowili obywatele Ukrainy - 80 osób, Rumunii - 29, Bułgarii - 29, Litwy - 14, Czech i Słowacji - 13.

Podejrzani o popełnienie przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości w Polsce w latach 1999-2019 to obywatele łącznie 27 krajów, wśród których znajdują się zarówno obywatele UE (Włochy, Hiszpania, Niemcy, Litwa, Francja), jak i pojedyncze przypadki obywateli państw trzecich niebędących obywatelami UE (Wietnam, Gruzja, Armenia, Nigeria, Mongolia).

§ 4. Dynamika i struktura przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości w latach 1999-2019 w województwie podlaskim świetle danych statystycznych Komendy Wojewódzkiej Policji w Białymstoku

Przestępstwo posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości pod względem ilości zarejestrowanych przez Policję przestępstw stwierdzonych w strukturze wszystkich przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów w województwie podlaskim w latach 1999-2019, adekwatnie do danych ogólnopolskich, zajmuje drugie miejsce.

Na tym etapie badań zostanie podjęta analiza przestępstw z art. 275 § 1 i § 2 k.k. na tle ogółu przestępczości w województwie podlaskim z uwzględnieniem ich wykrywalności a następnie analiza postępowań wszczętych, przestępstw stwierdzonych oraz wykrytych. W dalszej kolejności zostaną podjęte rozważania dotyczące osób podejrzanych o popełnienie tych przestępstw z uwzględnieniem następujących kryteriów: płci, wieku, pracy i obywatelstwa.

¹³ Z uwagi na zbyt liczny udział cudzoziemców podejrzanych o popełnienie przestępstw z art. 275 k.k. reprezentujących różne kraje (27 państw) zrezygnowano z prezentacji danych statystycznych w formie tabelarycznej. Autorce zależało na jak najbardziej szczegółowym przedstawieniu problematyki udziału cudzoziemców w tym przestępstwie, stąd też zastosowano czytelniejsze i przejrzystsze omówienie problemu z wykorzystaniem formy tekstowej.

1. Przestępstwo z art. 275 § 1 i § 2 k.k. na tle ogółu przestępczości w województwie podlaskim

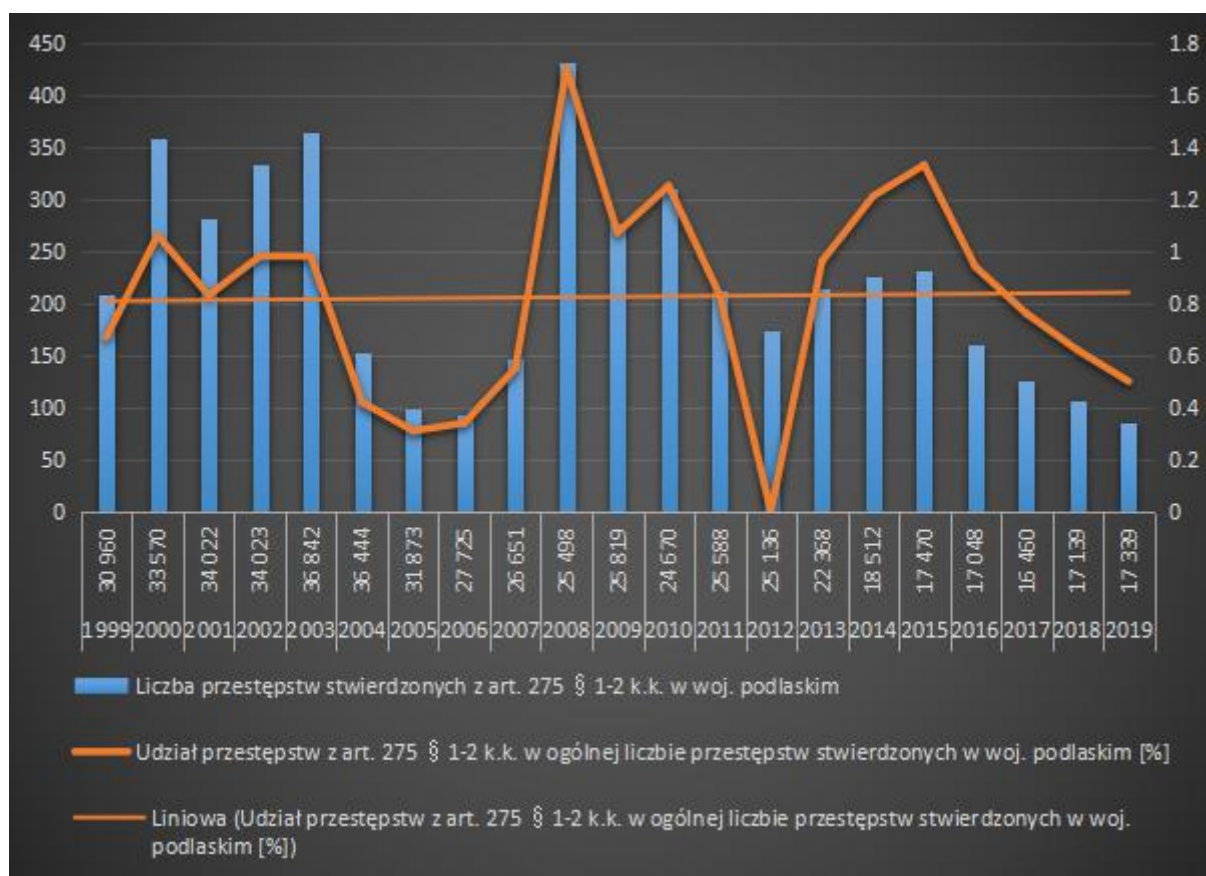
Udział przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. w ogólnej liczbie przestępstw stwierdzonych w województwie podlaskim, charakteryzuje się podobnym skokowym trendem, jaki był zauważalny w przypadku danych ogólnopolskich. Obrazuje to zarówno poniższa tabela nr 23, jak i wykres nr 13.

Tabela nr 23. Liczba przestępstw stwierdzonych z art. 275 § 1-2 k.k. na tle ogółu przestępczości w woj. podlaskim w latach 1999-2019

Rok	Liczba przestępstw stwierdzonych w woj. podlaskim	Liczba przestępstw stwierdzonych z art. 275 § 1-2 k.k. w woj. podlaskim	Udział przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. w ogólnej liczbie przestępstw stwierdzonych w woj. podlaskim [%]
1999	30 960	208	0,67
2000	33 570	358	1,06
2001	34 022	282	0,83
2002	34 023	334	0,98
2003	36 842	364	0,98
2004	36 444	153	0,42
2005	31 873	99	0,31
2006	27 725	94	0,34
2007	26 651	146	0,55
2008	25 498	432	1,70
2009	25 819	277	1,07
2010	24 670	310	1,25
2011	25 588	213	0,83
2012	25 136	173	0,69
2013	22 368	215	0,96
2014	18 512	225	1,21
2015	17 470	232	1,33
2016	17 048	160	0,94
2017	16 460	125	0,76
2018	17 139	106	0,62
2019	17 339	86	0,50

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w odpowiedzi na wniosek o udostępnienie informacji publicznej z dnia 29 czerwca 2020 r.

Wykres nr 13. Przepęstwa stwierdzone z art. 275 § 1-2 k.k. na tle ogółu przępczości w woj. podlaskim w latach 1999-2019

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w odpowiedzi na wniosek o udostępnienie informacji publicznej z dnia 29 czerwca 2020 r.

Przedstawione w tabeli nr 23 oraz na wykresie nr 13 dane statystyczne wskazują, że podobnie jak w przypadku danych ogólnopolskich, liczba przępstw stwierdzonych z art. 275 § 1-2 k.k. w województwie podlaskim, wykazuje spadek i również jest spójna ze spadkową tendencją dotyczącą liczby wszystkich przępstw zarejestrowanych w woj. podlaskim. Analizując dynamikę przępczości nie sposób nie zauważyć, że na przestrzeni badanego okresu występowały dwa znaczące wzrosty przępstw stwierdzonych z art. 275 § 1-2 k.k. Pierwszy miał miejsce w latach 2008-2010. Nastąpił wówczas wyraźny wzrost udziału w tych przępstwach w ogólnej liczbie przępstw stwierdzonych w woj. podlaskim oscylujący w granicach 432-310 przępstw, co stanowiło odpowiednio 1,7-1,25%.

Drugi skokowy wzrost miał miejsce w latach 2014-2015. Zaobserwowano wówczas wzrost udziału przępstw z art. 275 § 1-2 k.k. w ogólnej liczbie przępstw stwierdzonych w woj. podlaskim mieszczący się w granicach 225-232 przępstw, co stanowiło 1,21-1,33% podczas, gdy przed 2013 rokiem udział ten wyraźnie spadał do niespełna 1%.

Udział przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. w ogólnej liczbie przestępstw stwierdzonych w woj. podlaskim nie przekroczył nigdy 2%, najwyższy był w 2008 roku i wynosił 1,7 %, najniższy w 2005 roku i wynosił 0,31 %. Charakterystyczny dla województwa podlaskiego skokowy przyrost udziału tych przestępstw w ogólnej liczbie przestępstw stwierdzonych w latach 2008-2010 pokrywał się z okresem wymiany dokumentów tożsamości z tzw. dokumentów książeczkowych na plastikowe oraz z okresem wymiany dokumentów paszportowych. Przepuszczalnie ten historyczny okres znalazł swoje odbicie w danych statystycznych, powodując naprzemiennie wzrosty lub spadki przestępczości.

Na tle rysujących się trendów przestępczości ukazanych na wykresie nr 13, odmiennie niż w przypadku danych ogólnopolskich, kształtuje się linia prognozująca niewielki wzrost przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. a nie ich spadek.

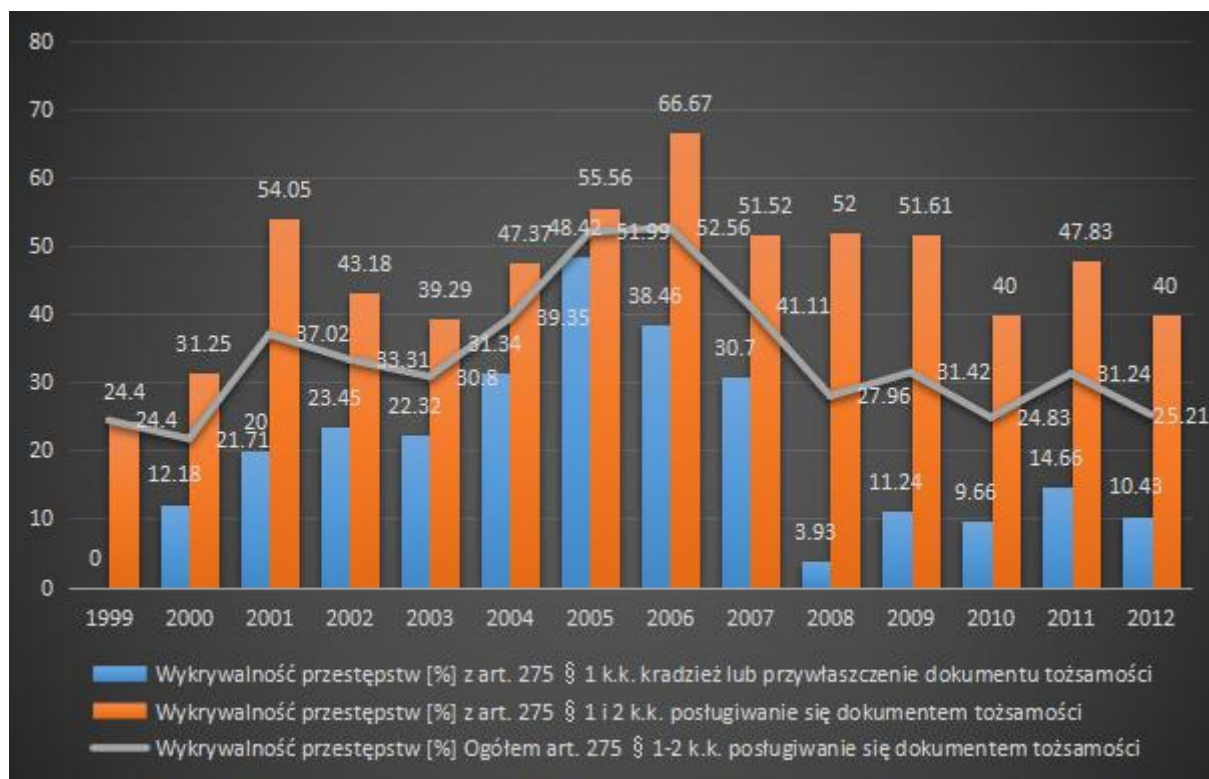
W tym miejscu należy zaznaczyć, że równie odmiennie będzie kształtowała się wykrywalność przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. W porównaniu z danymi ogólnopolskimi wskaźniki wykrywalności tych przestępstw w województwie podlaskim były zdecydowanie wyższe. Analizowany materiał został zaprezentowany za lata 1999-2012 w tabeli nr 24 i na wykresie nr 14, za lata 2013-2019 w tabeli nr 25 i na wykresie nr 15.

Tabela nr 24. Wykrywalność przestępstw z art. 275 § 1 i § 2 k.k. w woj. podlaskim w latach 1999-2012

Rok	Wykrywalność przestępstw [%]		
	z art. 275 § 1 k.k. kradzież lub przywłaszczenie dokumentu tożsamości	z art. 275 § 1 i 2 k.k. posługiwanie się dokumentem tożsamości	Ogółem art. 275 § 1-2 k.k.
1999	-	24,40	24,40
2000	12,18	31,25	21,71
2001	20,00	54,05	37,02
2002	23,45	43,18	33,31
2003	22,32	39,29	30,80
2004	31,34	47,37	39,35
2005	48,42	55,56	51,99
2006	38,46	66,67	52,56
2007	30,70	51,52	41,11
2008	3,93	52,00	27,96
2009	11,24	51,61	31,42
2010	9,66	40,00	24,83
2011	14,66	47,83	31,24
2012	10,43	40,00	25,21

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w odpowiedzi na wniosek o udostępnienie informacji publicznej z dnia 8 grudnia 2020 r.

Wykres nr 14. Wykrywalność przestępstw z art. 275 § 1 i § 2 k.k. w woj. podlaskim w latach 1999-2012

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w odpowiedzi na wniosek o udostępnienie informacji publicznej z dnia 8 grudnia 2020 r.

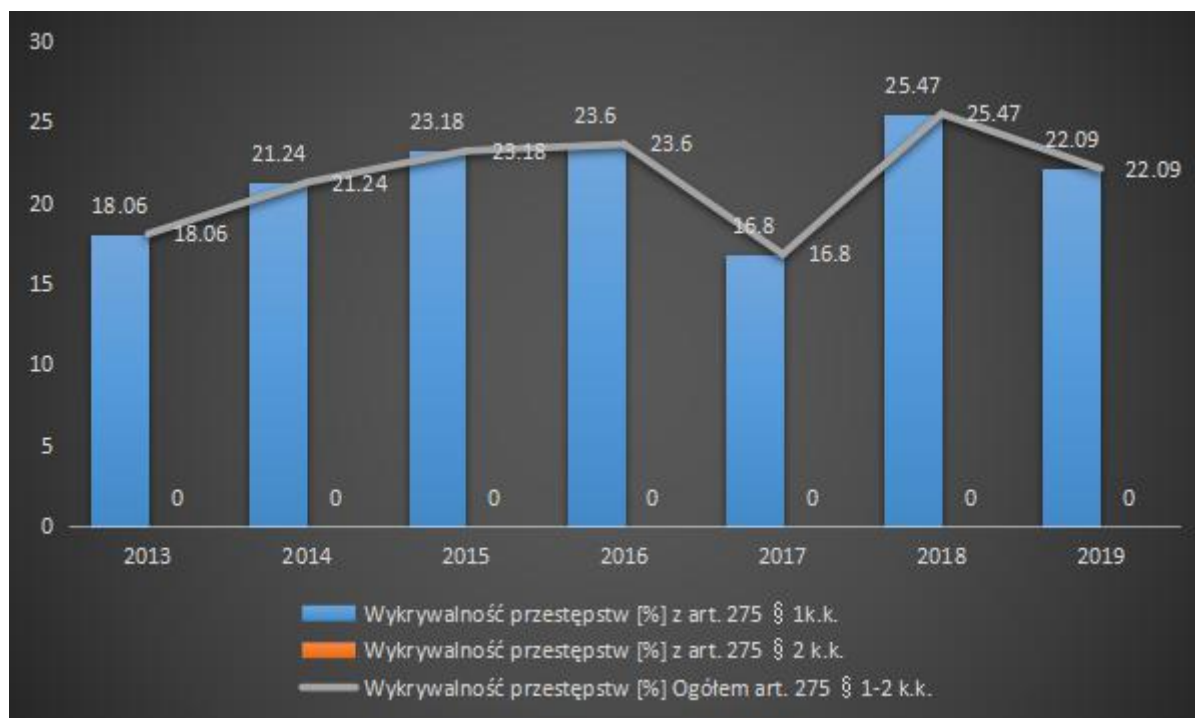
Tabela nr 25. Wykrywalność przestępstw z art. 275 § 1 i § 2 k.k. w woj. podlaskim w latach 2013-2019

Rok	Wykrywalność przestępstw [%]		
	z art. 275 § 1 k.k.	z art. 275 § 2 k.k.	Ogółem art. 275 § 1-2 k.k.
2013	18,06	-	18,06
2014	21,24	-	21,24
2015	23,18	-	23,18
2016	23,60	-	23,60
2017	16,80	-	16,80
2018	25,47	-	25,47
2019	22,09	-	22,09

(-) oznacza brak przestępstw w danych latach

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w odpowiedzi na wniosek o udostępnienie informacji publicznej z dnia 8 grudnia 2020 r.

Wykres nr 15. Wykrywalność przestępstw z art. 275 § 1 i § 2 k.k. w woj. podlaskim w latach 2013-2019

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w odpowiedzi na wniosek o udostępnienie informacji publicznej z dnia 8 grudnia 2020 r.

Dane przedstawione w tabeli nr 24 oraz na wykresie nr 14 wskazują, że w latach 1999-2012 wykrywalność przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. wyraźnie wzrastała od 24,40% w 1999 r. do 52,56% w 2006 r., natomiast od 2007 r. do 2012 r. tendencja ta odwróciła się i wykrywalność stopniowo zmniejszała się od 41,11% w 2007 r. do 25,21% w 2012 r. Dane przedstawione w tabeli nr 24 oraz na wykresie 14 wyraźnie wskazują również, że w roku 2008 wskaźnik wykrywalności przestępstwa z art. 275 § 1 k.k. był niepokojąco niski i wynosił zaledwie 3,93%. Wykrywalność tego przestępstwa począwszy od wskazanego roku do 2012 roku, pomimo tendencji wzrostowej, pozostała niższa niż w latach poprzedzających.

Jeśli chodzi o wskaźnik wykrywalności przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. w latach 2013-2019 to jest on odbiciem wykrywalności przestępstw z art. 275 § 1 k.k. Dane zebrane w tabeli nr 25 oraz na wykresie 15 wskazują, iż w województwie podlaskim nie stwierdzono w tamtym okresie żadnego przestępstwa z art. 275 § 2 k.k., stąd też niższa wykrywalność przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. ogółem, na którą nie miała wpływu wykrywalność przestępstw z art. 275 § 2 k.k.

Analizując dane dotyczące wykrywalności przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. w latach 2013-2019 w woj. podlaskim zauważalna była tendencja wzrostowa w latach 2013-2016 (od

18,06% - 23,60%), po czym widoczny duży spadek w 2017 roku - 16,80%, następnie gwałtowny skok w 2018 roku - 25,47% (jest to najwyższa wartość) i spadek w 2019 roku - 22,09%.

Wykrywalność przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. ogółem w latach 2013-2019 w województwie podlaskim jest niższa niż na obszarze Polski, należy jednak wskazać, że w przeciwieństwie do danych ogólnopolskich, na wskaźniki wykrywalności nie przekłada się liczba wykrywalności przestępstwa z art. 275 § 2 k.k. i nie będzie przesadą stwierdzenie, że tak naprawdę uzyskane wartości są wyższe.

2. Struktura i dynamika przestępstwa z art. 275 § 1-2 k.k. w województwie podlaskim w latach 1999-2019

W świetle przytoczonych i omówionych powyżej danych statystycznych nasuwa się wniosek, że szczegółowe przeanalizowanie danych dotyczących struktury i dynamiki przestępstwa z art. 275 § 1-2 k.k. w woj. podlaskim w latach 1999-2019 z uwzględnieniem postępowań wszczętych, przestępstw stwierdzonych, wykrytych oraz jak również danych dotyczących osób podejrzanych z uwzględnieniem następujących kryteriów: płci, wieku, pracy i obywatelstwa, może znacznie różnić się od tendencji ogólnopolskich.

Podobnie, jak w przypadku danych statystycznych dotyczących wykrywalności, poniższe dane statystyczne zostały podzielone na dwa okresy: lata 1999-2012 oraz lata 2013-2019, co zostało podyktowane brakiem spójności pomiędzy systemem PSSP Temida (obejmującym dane statystyczne z lat 1999-2012) a Krajowym System Informacyjnym Policji KSIP (obejmującym dane statystyczne z lat: 2013-2019)¹⁴.

W tabeli nr 26 oraz na wykresie nr 16 zostały przedstawione dane dotyczące struktury i dynamiki przestępstw z art. 275 § 1 k.k. i 275 § 2 k.k. na obszarze woj. podlaskiego w latach 1999-2012, natomiast w tabeli nr 27 oraz na wykresie nr 17 w latach 2013-2019.

W pierwszej kolejności należy przyjrzeć się przestępstwu posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości w latach 1999-2012, mając na uwadze, że czynności sprawcze takie jak: kradzież i przywłaszczenie dokumentu ujęte zostały w art. 275 § 1 k.k. zaś posługiwanie się cudzym dokumentem oraz przewóz dokumentu za granicę w art. 275 § 1 i 2 k.k.

¹⁴ PSSP Temida ujmował czynności sprawcze kradzieży i przywłaszczenia - dwa znamiona art. 275 § 1 k.k. w jednym rekordzie, zaś trzecie znamię z art. 275 § 1 k.k. w drugim rekordzie, do którego wliczał również odrębny art. 275 § 2 k.k. Obowiązujący od 2013 roku Krajowy System Informacyjny Policji KSIP posługuje się kwalifikacją prawną zgodną z kodeksem karnym, dlatego też czynności sprawcze z art. 275 § 1 k.k. (kradzież, przywłaszczenie i posługiwanie się) znajdują się w jednym rekordzie, zaś czynności sprawcze z art. 275 § 2 k.k. w drugim rekordzie.

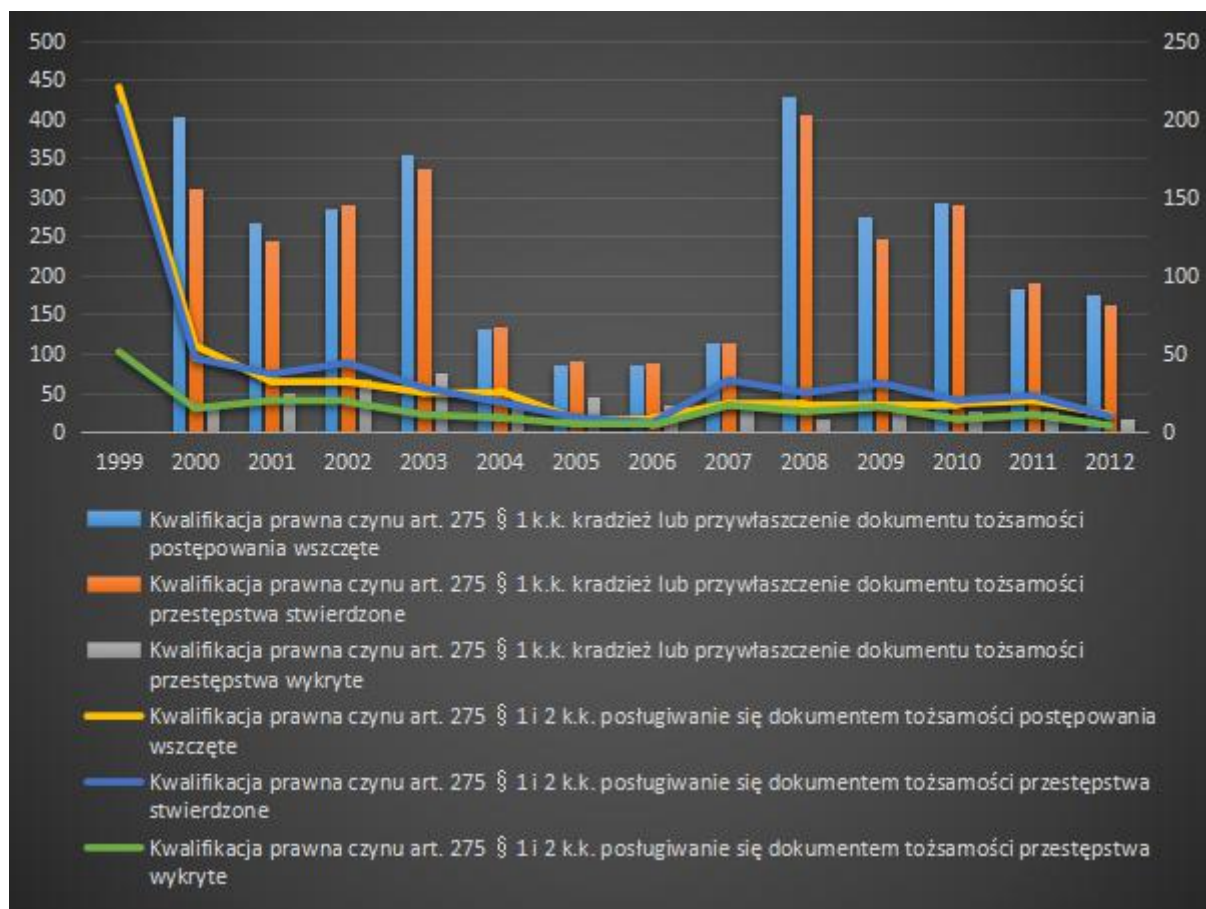
Tabela nr 26. Struktura i dynamika przestępstwa z art. 275 § 1 k.k. i 275 § 2 k.k. na obszarze województwa podlaskiego w latach 1999-2012

Rok	Kwalifikacja prawna czynu					
	art. 275 § 1 k.k. kradzież lub przywłaszczenie dokumentu tożsamości			art. 275 § 1 i 2 k.k. posługiwanie się dokumentem tożsamości		
	postępowania wszczęte	przestępstwa stwierdzone	przestępstwa wykryte	postępowania wszczęte	przestępstwa stwierdzone	przestępstwa wykryte
1999	-	-	-	220	208	51
2000	404	311	38	55	47	15
2001	268	245	49	32	37	20
2002	286	290	68	32	44	19
2003	354	336	75	25	28	11
2004	133	134	42	26	19	9
2005	86	92	46	8	9	5
2006	85	88	35	9	6	4
2007	115	113	35	18	33	17
2008	430	407	16	17	25	13
2009	275	246	28	17	31	16
2010	293	290	28	18	20	8
2011	182	190	28	20	23	11
2012	176	163	17	11	10	4

(-) brak przestępstw w danym roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w odpowiedzi na wniosek o udostępnienie informacji publicznej z dnia 29 czerwca 2020 r.

Wykres nr 16. Struktura i dynamika przestępstwa z art. 275 § 1 k.k. i 275 § 2 k.k. na obszarze województwa podlaskiego w latach 1999-2012

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w odpowiedzi na wniosek o udostępnienie informacji publicznej z dnia 29 czerwca 2020 r.

Dane zawarte w tabeli nr 26 oraz na wykresie nr 16 wskazują, że liczba postępowań wszczętych w latach 1999-2012 mieściła się w granicach w przypadku przestępstw z art. 275 § 1 k.k. od 404 w 2000 roku do 176 w 2012 roku (w 1999 r. nie zarejestrowano żadnego zdarzenia) oraz w przypadku przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. - od 220 w 1999 roku do 11 w 2012 roku. Liczba postępowań wszczętych w latach 1999-2012 w przypadku przestępstw z art. 275 § 1 k.k. była wyższa niż przestępstw stwierdzonych (3087/2905), natomiast w przypadku przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. niższa niż przestępstw stwierdzonych (508/540).

Regułą jest, że liczba informacji o podejrzeniu popełnieniu przestępstwa, czyli wstępnie kwalifikowanych jako przestępstwa jest wyższa niż liczba przestępstw stwierdzonych, czyli zdarzeń uznanych za przestępstwo, a zatem wstępna kwalifikacja części czynów z art. 275 § 1 k.k. nie potwierdziła się. Natomiast w przypadku przestępstw z art. 275 § 1 i 2 k.k. większa liczba przestępstw stwierdzonych niż wszczętych postępowań może świadczyć o tym, że

część postępowań wszczynanych w jednym roku kończonych jest w następnym roku lub w latach kolejnych.

W przypadku woj. podlaskiego różnice między tymi danymi dotyczącymi liczby wszczętych postępowań a liczbą przestępstw stwierdzonych nie przybierały miały gwałtownego charakteru, czym odróżniały się od danych ogólnopolskich.

Analiza danych dotyczących przestępstw stwierdzonych w latach 1999-2012 wskazuje, że liczba tych przestępstw w odniesieniu do art. 275 § 1 k.k. wahała się od 311 w 2000 roku (brak danych dotyczących roku 1999) do 163 w 2012 roku. W latach 2000-2003 utrzymywała się widoczna tendencja wzrostowa. W 2004 roku nastąpił gwałtowny, utrzymujący się do 2007 roku spadek liczby przestępstw, który w 2006 roku osiągnął najniższą wartość 88 przestępstw stwierdzonych. Zaskakujący jest fakt, że już dwa lata później statystyki odnotowały gwałtowny wzrost liczby przestępstw stwierdzonych, osiągający apogeum 407 przestępstw z art. 275 § 1 k.k. Do końca 2012 roku utrzymywała się tendencja spadkowa przy dość dużej liczbie stwierdzonych przestępstw. Podobną nieregularną tendencję zaobserwowano w badanym okresie czasu w przypadku przestępstw z art. 275 § 1 i 2 k.k., chociaż ich liczba jest niższa niż przestępstw z art. 275 § 1 k.k. Obrazuje to wykres nr 16.

Statystyczne spojrzenie na poziom przestępczości wykrywanej czyli liczby czynów, których wstępna kwalifikacja jako przestępstwa została potwierdzona, a ich prawdopodobni sprawcy wykryci prowadzi do interesujących wniosków. Zauważalne są znaczne dysproporcje pomiędzy liczbą przestępstw stwierdzanych a liczbą przestępstw wykrywanych. Są one większe w przypadku przestępstw z art. 275 § 1 k.k. niż przestępstw z art. 275 § 1 i 2 k.k. Największą dysproporcją odznaczał się rok 2008, gdy liczba przestępstw wykrytych była 25 razy niższa niż przestępstw stwierdzonych.

W przypadku analizy danych dotyczących przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości w latach 2013-2019 wszystkie czynności sprawcze zostały przypisane zgodnie z ich kodeksowym ujęciem do art. 275 § 1 k.k. (kradzież, przywłaszczenie dokumentu oraz posługiwanie się cudzym dokumentem) lub do art. 275 § 2 k.k. (przewóz dokumentu za granicę). Zmieniło to zupełnie spojrzenie na dane statystyczne pod kątem liczby czynów sprawczych tego przestępstwa. Dane te zostały ujęte w tabeli nr 27 oraz na wykresie nr 17.

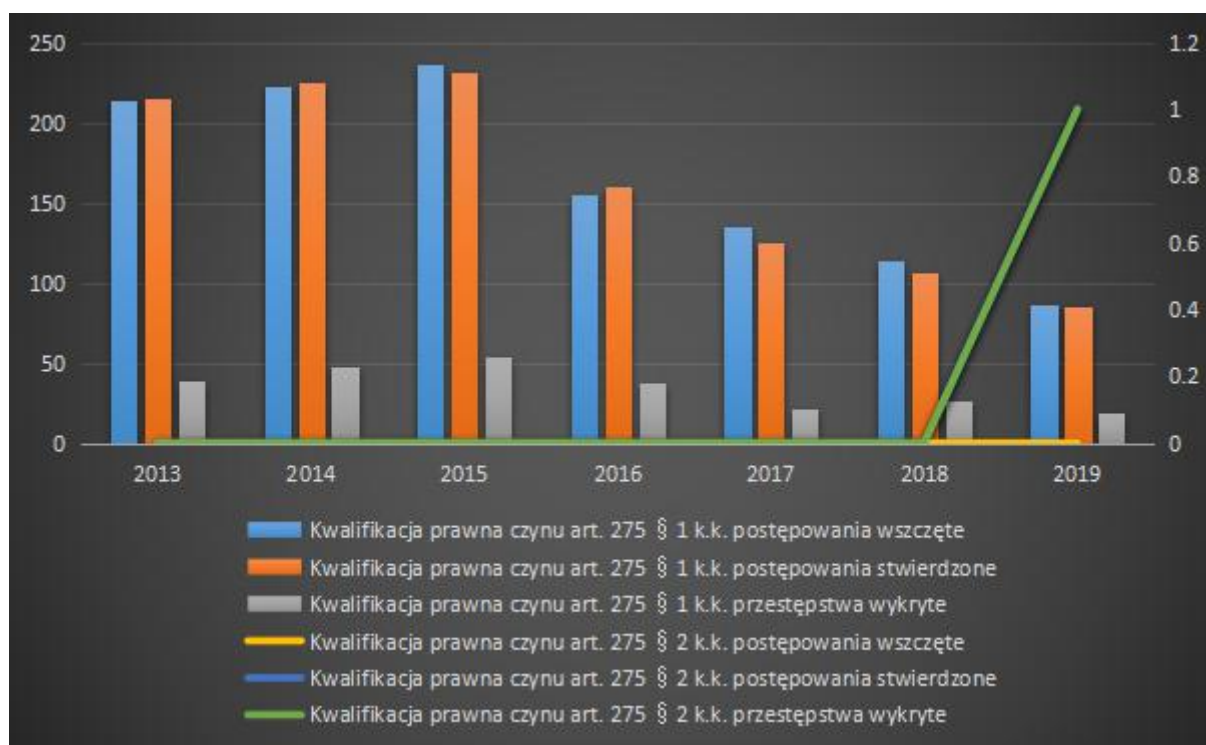
Tabela nr 27. Struktura i dynamika przestępczości z art. 275 § 1 k.k. i 275 § 2 k.k. na obszarze województwa podlaskiego w latach 2013-2019

Rok	Kwalifikacja prawna czynu					
	art. 275 § 1 k.k.			art. 275 § 2 k.k.		
	postępowania wszczęte	postępowania stwierdzone	przestępstwa wykryte	postępowania wszczęte	postępowania stwierdzone	przestępstwa wykryte
2013	214	215	39	-	-	-
2014	223	225	48	-	-	-
2015	237	232	54	-	-	-
2016	155	160	38	-	-	-
2017	135	125	21	-	-	-
2018	114	106	27	-	-	-
2019	87	85	19	-	1	1

(-) oznacza brak przestępstw w danym roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w odpowiedzi na wniosek o udostępnienie informacji publicznej z dnia 8 grudnia 2020 r.

Wykres nr 17. Struktura i dynamika przestępczości z art. 275 § 1 k.k. i 275 § 2 k.k. na obszarze województwa podlaskiego w latach 2013-2019

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w odpowiedzi na wniosek o udostępnienie informacji publicznej z dnia 8 grudnia 2020 r.

Z danych statystycznych zawartych w tabeli nr 27 oraz na wykresie nr 17 wynika, że liczba postępowań wszczętych w latach 2013-2019, w przypadku przestępstw z art. 275 § 1

k.k., oscylowała w granicach od 214 w 2013 roku do 87 w 2019 roku i wykazywała do 2015 roku tendencję wzrostową, a następnie spadkową. W przypadku przestępstw z art. 275 § 2 k.k. w woj. podlaskim nie odnotowano w badanym okresie żadnych wszczętych postępowań.

Analiza danych dotyczących przestępstw stwierdzonych w latach 2013-2019 wskazuje, że liczba tych przestępstw w odniesieniu do art. 275 § 1 k.k. wahała się od 215 w 2013 roku do 85 w 2019 roku. W badanych latach, tak jak w przypadku wszczętych postępowań, widoczna była utrzymująca się dość regularnie od 2015 roku tendencja spadkowa. Zależność pomiędzy liczbą przestępstw stwierdzonych a liczbą postępowań wszczętych cechuje pewna proporcjonalność. Wartości te nieznacznie się różnią. Próżno tu również upatrywać znaczących przyczyn takiego stanu rzeczy.

Równie regularnie kształtowała się zależność między liczbą przestępstw stwierdzonych a liczbą przestępstw wykrytych. Liczba przestępstw wykrytych wahała się od 39 (2013 r.) do 19 (2019 r.). W roku 2015 była najwyższa i wynosiła 54. Liczba przestępstw wykrytych była około 4-5 razy niższa od liczby przestępstw stwierdzonych.

Z podjętych badań wynika, że w badanym okresie w woj. podlaskim stwierdzono i wykryto zaledwie 1 przestępstwo z art. 275 § 2 k.k. Brak przestępstw z art. 275 § 2 k.k. na przestrzeni ostatnich 7 lat jest zastanawiający. Biorąc pod uwagę bliskość granicy, zasadnym byłoby oczekiwać, że ich liczba może być znaczna, tymczasem jest wręcz odwrotnie. W związku z zaistniałą sytuacją stosownym wydaje się podjęcie próby odpowiedzi na pytanie, w którym województwie w Polsce stwierdzono przestępstwa z art. 275 § 2 k.k.?

Przedmiotowe dane zanalizowano również pod tym kątem i zebrano w tabeli nr 28.

Tabela nr 28. Liczba przestępstw stwierdzonych z art. 275 § 2 k.k. w poszczególnych województwach w latach 2013-2019

Liczba przestępstw stwierdzonych z art. 275 § 2 k.k.								
Nazwa województwa	Lata							Ogółem
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	
Dolnośląskie KWP Wrocław	-	1	2	-	3	1	2	9
Kujawsko- Pomorskie KWP Bydgoszcz	-	-	-	-	-	1	-	-
Lubelskie KWP Lublin	-	-	-	-	-	-	-	-
Lubuskie KWP Gorzów Wlkp.	1	-	-	-	-	-	-	1
Łódzkie KWP Łódź	1	1	-	-	-	2	-	4
Małopolskie KWP Kraków	1	-	-	-	-	-	-	1

Mazowieckie KWP Radom (z KSP Warszawa)	2	-	1	-	1	1	1	6
Opolskie KWP Opole	-	1	1	-	-	-	-	2
Podkarpackie KWP Rzeszów	1	-	-	-	-	-	-	1
Podlaskie KWP Białystok	-	-	-	-	-	-	1	1
Pomorskie KWP Gdańsk	1	-	1	1	-	-	3	6
Śląskie KWP Katowice	-	-	-	1	2	2	1	6
Świętokrzyskie KWP Kielce	-	1	-	-	-	-	-	1
Warmińsko- Mazurskie KWP Olsztyn	-	-	-	-	-	-	-	-
Wielkopolskie KWP Poznań	-	3	2	2	1	1	3	12
Zachodnio- pomorskie KWP Szczecin	1	-	-	-	-	-	-	1
Centralne Biuro Śledcze Policji (CBŚP)*	-	1	-	-	-	-	1	2

*Dane CBŚP zajmują oddzielne miejsce w statystykach policyjnych i dotyczą jedynie lat 2013-2019.

(-) oznacza brak przestępstw w danym roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w odpowiedzi na wniosek o udostępnienie informacji publicznej z dnia 8 grudnia 2020 r.

Jak wynika z tabeli nr 28 województwem, w którym w latach 2013-2019, stwierdzono największą liczbę przestępstw z art. 275 § 2 k.k. było województwo wielkopolskie. Odnotowano tam 12 przestępstw stwierdzonych z art. 275 § 2 k.k. Na kolejnym miejscu znalazło się województwo dolnośląskie z liczbą 9 przestępstw. W województwach mazowieckim, pomorskim i śląskim odnotowano po 6 przestępstw z art. 275 § 2 k.k., w łódzkim - 4. W pozostałych województwach były to pojedyncze przypadki w liczbie 1-2 przestępstw z art. 275 § 2 k.k. Na przestrzeni ostatnich 7 lat stwierdzono zaledwie 53 przestępstwa. Liczby te świadczą o zupełnie marginalnej skali zjawiska przewozu cudzych dokumentów tożsamości za granicę w statystycznym obrazie przestępstwa z art. 275 § 1-2 k.k. zarówno w skali województwa, jak i Polski.

3. Podejrzeni o przestępstwo z art. 275 § 1-2 k.k. w województwie podlaskim w latach 1999-2019

Przedstawienie pełnego obrazu rozmiarów przestępczości związanej ze zjawiskiem posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości w świetle statystyk policyjnych byłoby niepełne z pominięciem osób podejrzanych, dlatego też kolejnym krokiem zmierzającym do przedstawienia struktury i dynamiki przestępstwa z art. 275 § 1-2 k.k. będzie zaprezentowanie,

w oparciu o dane statystyczne KGP, struktury zbioru podejrzanych ze względu na płeć, wiek, zatrudnienie/naukę, narodowość.

W pierwszej kolejności zostanie przedstawiona analiza danych dotyczących osób podejrzanych o popełnienie określonego czynu lub czynów wstępnie kwalifikowanych jako przestępstwa z art. 275 § 1-2 k.k. ze względu na płeć. Podział ten ilustruje tabela nr 29 oraz wykres nr 18.

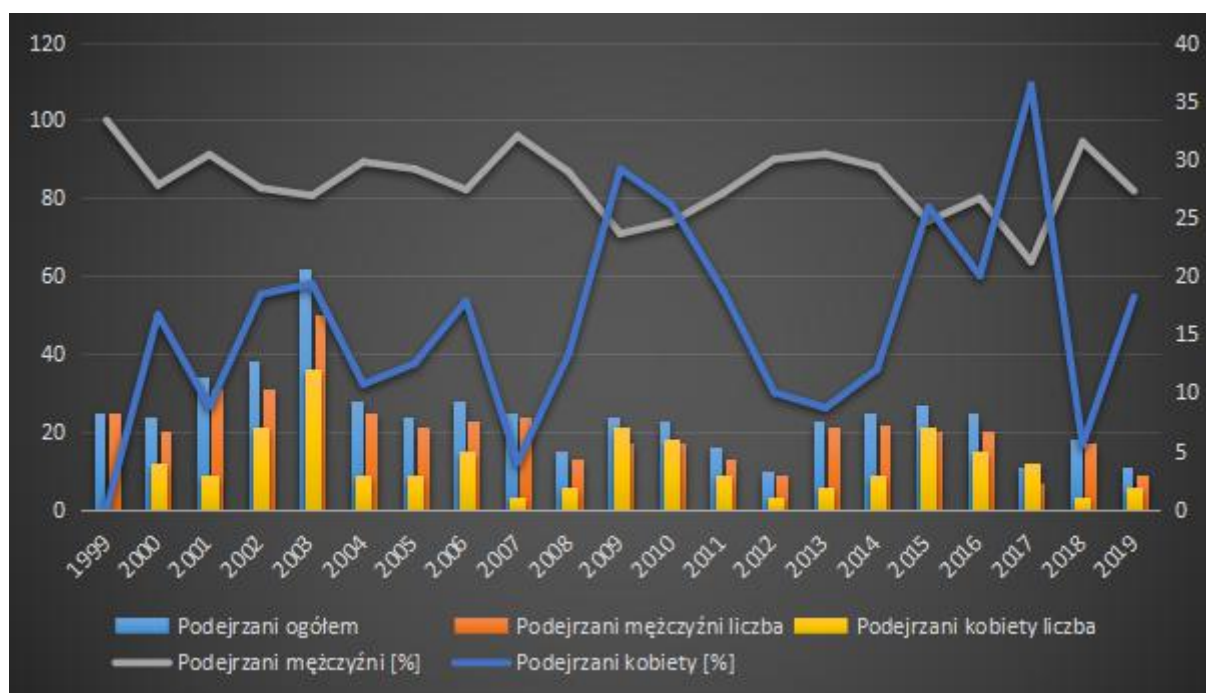
Tabela nr 29. Podejrzani o popełnienie przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. z uwzględnieniem kryterium płci w woj. podlaskim w latach 1999-2019

Rok	Podejrzani ogółem	Podejrzani			
		mężczyźni		kobiety	
		liczba	[%]	liczba	[%]
1999	25	25	100	-	-
2000	24	20	83,33	4	16,66
2001	34	31	91,17	3	8,82
2002	38	31	82,57	7	18,42
2003	62	50	80,64	12	19,35
2004	28	25	89,28	3	10,71
2005	24	21	87,5	3	12,50
2006	28	23	82,14	5	17,85
2007	25	24	96,00	1	4,00
2008	15	13	86,66	2	13,33
2009	24	17	70,83	7	29,16
2010	23	17	73,91	6	26,08
2011	16	13	81,25	3	18,75
2012	10	9	90,00	1	10,00
2013	23	21	91,30	2	8,69
2014	25	22	88,00	3	12,00
2015	27	20	74,07	7	25,92
2016	25	20	80,00	5	20,00
2017	11	7	63,63	4	36,36
2018	18	17	94,44	1	5,55
2019	11	9	81,81	2	18,18
Ogółem	516	435	84,30	81	15,69

(-) oznacza brak podejrzanych w danym roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w odpowiedzi na wniosek o udostępnienie informacji publicznej z dnia 29 czerwca 2020 r.

Wykres nr 18. Podejrzani o popełnienie przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. z uwzględnieniem kryterium płci w woj. podlaskim w latach 1999-2019

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w odpowiedzi na wniosek o udostępnienie informacji publicznej z dnia 29 czerwca 2020 r.

Z danych zawartych w tabeli nr 29 oraz przedstawionych na wykresie nr 18 wynika, że na przestrzeni analizowanego okresu ogólna liczba osób podejrzanych zdecydowanie się zmniejszyła. Największą liczbę osób podejrzanych o popełnienie przestępstwa posługiwanie się cudzym dokumentem tożsamości odnotowano w 2003 roku i wynosiła ona 62, najmniejszą w 2012 roku - 10. Zdecydowana większość podejrzanych to mężczyźni (435) stanowiący średnio 84,30% wszystkich podejrzanych. Kobiety (81) stanowiły około 15,69 % ogółu podejrzanych.

W badanym okresie czasu podejrzani mężczyźni w 1999 r. stanowili 100% ogółu podejrzanych. W kolejnych latach liczba osób podejrzanych płci męskiej kształtowała się bardzo dynamicznie. Od 2000 roku do 2019 roku naprzemiennie rosła i spadała. W 2000 roku odnotowano 20 podejrzanych mężczyzn, co stanowiło 83,33% ogółu podejrzanych, natomiast w latach 2001-2002 liczba ta wzrosła do 31 podejrzanych, co stanowiło odpowiednio 91,17% i 82,57% ogółu podejrzanych. Rok 2003 przyniósł rekordową w skali całego województwa podlaskiego liczbę podejrzanych mężczyzn wynoszącą 50 osób, przy czym stanowiło to jedynie 80,64% ogółu podejrzanych, z uwagi na odnotowaną w tym okresie czasu równie wysoką liczbę podejrzanych kobiet (12). W okresie od 2004-2006 roku liczba podejrzanych

mężczyzn oscylowała w granicach około 21-25, stanowiąc odpowiednio: 89,28%, 87,5%, 82,14% ogółu podejrzanych. W 2007 roku na 25 osób podejrzanych odnotowano 24 mężczyzn, co stanowiło 96,00% wszystkich podejrzanych. W latach 2008-2011 r. liczba podejrzanych mężczyzn mieściła się w przedziale 13-17 osób, co stanowiło odpowiednio: 86,66%, 70,83%, 73,91%, 81,25%. Liczba podejrzanych mężczyzn w 2012 roku spadła do 9 osób podejrzanych, co stanowiło 90,00% ogółu podejrzanych. Podobne gwałtowne spadki statystyki odnotowały w 2017 roku - 7 podejrzanych oraz w 2019 roku - 9 podejrzanych, co stanowiło adekwatnie 63,63% i 81,81% ogółu podejrzanych. Odnotowany niższy procentowy udział podejrzanych mężczyzn w tych latach był wynikiem zwiększonej aktywności przestępczej kobiet w tym okresie. W latach 2013-2016 oraz w 2018 roku liczba podejrzanych płci męskiej oscylowała w granicach około 17-22 podejrzanych, stanowiąc odpowiednio: 91,30%, 88,00%, 74,07%, 80,00% i 94,44% ogółu podejrzanych.

W 1999 r. nie odnotowano udziału żadnej kobiety w ogóle osób podejrzanych. W kolejnych latach liczba podejrzanych kobiet kształtowała się nawet bardziej dynamicznie niż liczba mężczyzn. Największą liczbę podejrzanych osób płci żeńskiej odnotowano we wspomnianym wcześniej 2003 roku (12), co stanowiło 19,35% ogółu podejrzanych. W latach 2000-2002 liczba podejrzanych kobiet była niższa i mieściła się w granicach 3-7 osób, co stanowiło adekwatnie 16,66%, 8,82% i 18,42% wszystkich podejrzanych. Również w późniejszych latach: 2004-2019 nie odnotowano podejrzanych kobiet, których liczba przekraczałaby 10. Liczby te naprzemiennie rosły i spadały oscylując w granicach od 1 podejrzanej (2007 r., 2012 r., 2018 r.) do 7 (2009 r., 2015 r.) podejrzanych kobiet. Podejrzane kobiety w latach 2004-2019 stanowiły odpowiednio: 10,71%, 12,5%, 17,85%, 4,00%, 13,33%, 29,16%, 26,08%, 18,75%, 10,00%, 8,69%, 12,00%, 25,92%, 20,00%, 36,36%, 5,55%, 18,18% ogółu osób podejrzanych.

Graficzne ujęcie osób podejrzanych w podziale na płeć przedstawione na wykresie nr 18 wyraźnie wskazuje na ogromną dynamikę liczby podejrzanych kobiet, jak również mężczyzn na przestrzeni ostatnich 20 lat.

Przedstawione w tabeli nr 29 oraz na wykresie nr 18 dane statystyczne wskazują, że procentowy udział kobiet na tle ogółu podejrzanych w woj. podlaskim był bardzo wysoki w latach 2009-2010 oraz w 2015 oraz 2017 roku w granicach: 26,08%-36,36%. Wartości te są zdecydowanie wyższe od danych ogólnopolskich, a zatem potwierdza to wstępną hipotezę o rodzącej się feminizacji tego przestępstwa. Zastanawiający jest niewielki udział podejrzanych kobiet w 2018 i 2019 roku, przy czym wykres nr 18 wyraźnie prognozuje trend wzrostowy

udziału kobiet w popełnianiu przestępstw związanych z posługiwaniem się cudzym dokumentem tożsamości.

W dalszej kolejności zostanie przedstawiona analiza struktury podejrzanych o popełnienie przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. ze względu na wiek poprzez wyróżnienie dwóch grup podejrzanych - dorosłych i nieletnich, a następnie w podziale na określone kategorie wiekowe. Podział dotyczący podejrzanych dorosłych i nieletnich zawiera poniższa tabela nr 30 oraz wykres nr 19.

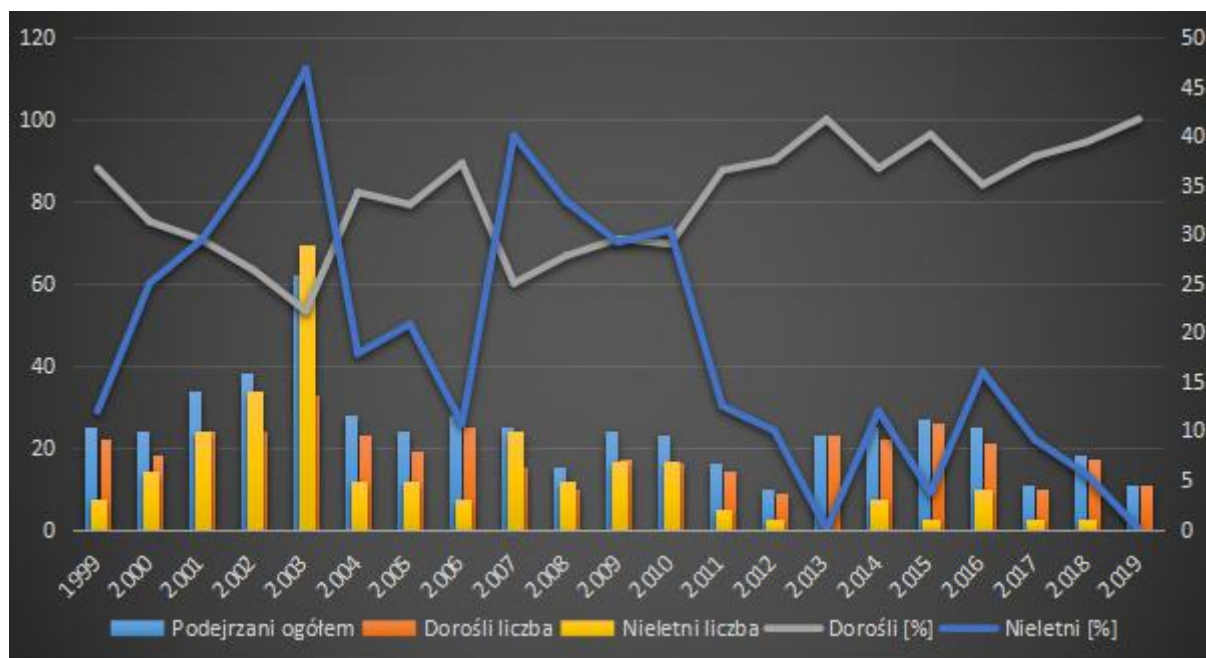
Tabela nr 30. Podejrzani o popełnienie przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. z uwzględnieniem kryterium wieku w woj. podlaskim w latach 1999-2019

Rok	Podejrzani ogółem	Dorośli		Nieletni	
		liczba	[%]	liczba	[%]
1999	25	22	88,00	3	12,00
2000	24	18	75,00	6	25,00
2001	34	24	70,58	10	29,41
2002	38	24	63,15	14	36,84
2003	62	33	53,22	29	46,77
2004	28	23	82,14	5	17,85
2005	24	19	79,16	5	20,83
2006	28	25	89,28	3	10,71
2007	25	15	60,00	10	40,00
2008	15	10	66,66	5	33,33
2009	24	17	70,83	7	29,16
2010	23	16	69,56	7	30,43
2011	16	14	87,50	2	12,5
2012	10	9	90,00	1	10,00
2013	23	23	100,00	-	-
2014	25	22	88,00	3	12,00
2015	27	26	96,29	1	3,7
2016	25	21	84,00	4	16,00
2017	11	10	90,90	1	9,09
2018	18	17	94,44	1	5,55
2019	11	11	100,00	-	-
Ogółem	516	399	77,32	117	22,67

(-) oznacza brak podejrzanych w danym roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w odpowiedzi na wniosek o udostępnienie informacji publicznej z dnia 29 czerwca 2020 r.

Wykres nr 19. Podejrzani o popełnienie przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. z uwzględnieniem kryterium wieku w woj. podlaskim w latach 1999-2019

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w odpowiedzi na wniosek o udostępnienie informacji publicznej z dnia 29 czerwca 2020 r.

Z zamieszczonych w tabeli nr 30 oraz na wykresie nr 19 danych statystycznych wynika, że aktywność nieletnich w popełnianiu czynów z art. 275 § 1-2 k.k. w latach 1999-2019 w województwie podlaskim jest znaczna, gdyż stanowi prawie 1/4 czynów popełnianych przez osoby dorosłe (22,67%). Pomimo wysokiego udziału osób nieletnich w przestępstwie posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości w roku 2013 oraz w roku 2019, nie odnotowano w woj. podlaskim ani jednej osoby nieletniej podejrzanej o to przestępstwo.

Analizując graficzny obraz udziału nieletnich w ogólnej liczbie osób podejrzanych (wykres nr 19) nie można nie dostrzec, że ich aktywność w tym zakresie na przestrzeni lat była różnorodna.

W latach 1999-2000 liczba podejrzanych nieletnich, popełniających czyny z art. 275 § 1-2 k.k. wynosiła od 3-6 osób, co stanowiło 12% i 25,00% ogółu podejrzanych. W latach 2001-2003 liczba ta wzrosła i mieściła się w granicach 10-29 podejrzanych, co stanowiło adekwatnie 29,41%, 36,84%, 46,77% wszystkich podejrzanych. W latach 2004-2018 liczba podejrzanych nieletnich oscylowała w granicach od 1-7 podejrzanych z wyjątkiem 2007 roku, w którym odnotowano 10 podejrzanych. Procentowy udział podejrzanych nieletnich w latach 2004-2018 kształtowała się następująco: w 2004 r. - 17,85%, w 2005 r. - 20,83%, w 2006 r. - 10,71%, w 2007 r. - 40,00%, w 2008 r. - 33,33%, w 2009 r. - 29,16%, w 2010 r. - 30,43%, w

2011 r. - 12,5%, w 2012 r. - 10,00%, w 2014 r. - 12,00%, w 2015 r. - 3,7%, w 2016 r. - 16,00%, w 2017 r. - 9,09%, w 2018 r. - 5,55% (w 2013 r. i w 2019 r. nie odnotowano takich czynów wśród nieletnich).

Dane dotyczące nieletnich (tabela nr 30 oraz wykres nr 19) wskazują na ich wzrost w 2003, 2007 oraz 2016 roku. Pomimo dużej dynamiki udział nieletnich w ogóle podejrzanych w woj. podlaskim wykazuje tendencję spadkową, zaś udział osób dorosłych - wzrostową.

Analiza poszczególnych grup wiekowych podejrzanych pozwoli na ustalenie, która z tych grup była dominująca. Dane dotyczące liczby podejrzanych o popełnienie przestępstw z art. 275 § 1 - 2 k.k. z uwzględnieniem kryterium grup wiekowych w woj. podlaskim w latach 1999-2019 zostały przedstawione w tabeli nr 31 oraz na wykresie nr 20.

Tabela nr 31. Liczba podejrzanych o popełnienie przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. z uwzględnieniem kryterium grup wiekowych w woj. podlaskim w latach 1999-2019

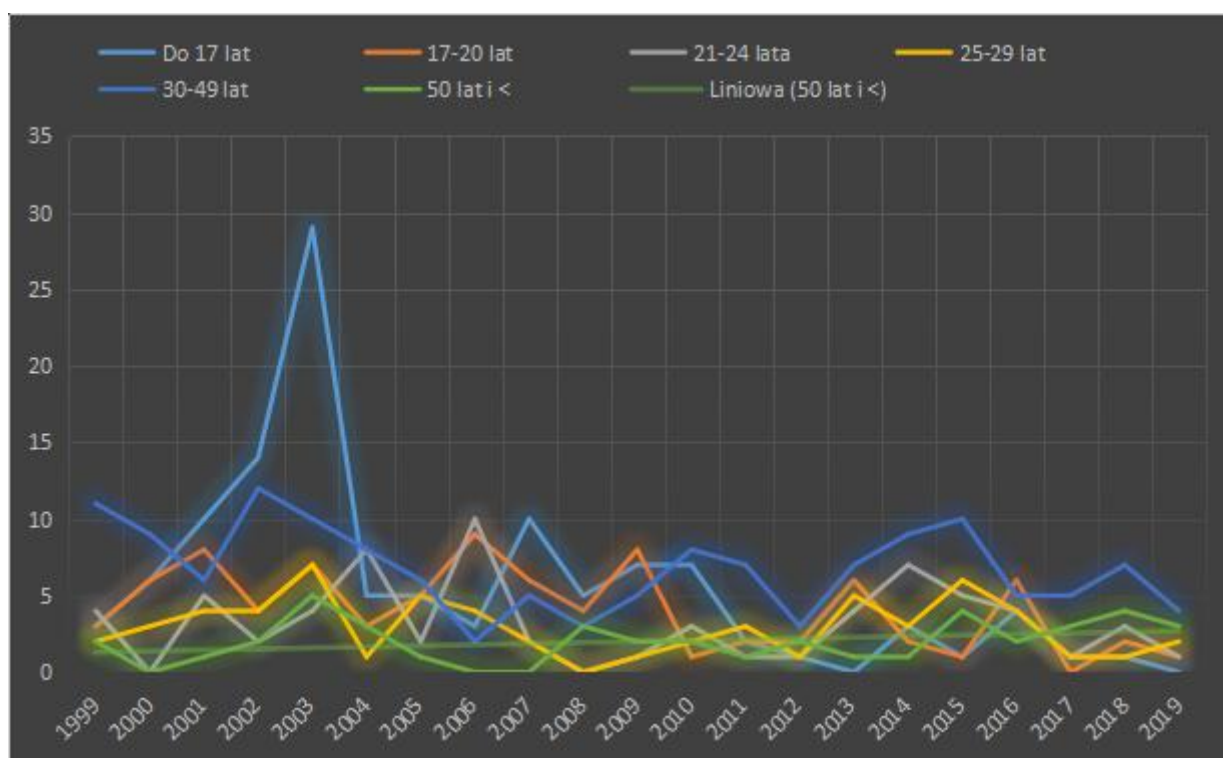
Rok	Podejrzani ogółem	Podejrzani według grup wiekowych											
		Do 17 lat		17-20 lat		21-24 lata		25-29 lat		30-49 lat		50 lat i <	
		liczba	[%]	liczba	[%]	liczba	[%]	liczba	[%]	liczba	[%]	liczba	[%]
1999	25	3	12,00	3	12,00	4	16,00	2	8,00	11	44,00	2	8,00
2000	24	6	25,00	6	25,00	-	-	3	12,5	9	37,5	-	-
2001	34	10	29,41	8	23,52	5	14,7	4	11,76	6	17,64	1	2,94
2002	38	14	36,84	4	10,52	2	5,26	4	10,52	12	31,57	2	5,26
2003	62	29	46,77	7	11,29	4	6,45	7	11,29	10	16,12	5	8,06
2004	28	5	17,85	3	10,71	8	28,57	1	3,57	8	28,57	3	10,71
2005	24	5	20,83	5	20,83	2	8,33	5	20,83	6	25,00	1	4,16
2006	28	3	10,71	9	32,14	10	35,71	4	14,28	2	7,14	-	-
2007	25	10	40,00	6	24,00	2	8,00	2	8,00	5	20,00	-	-
2008	15	5	33,33	4	26,66	-	-	-	-	3	20,00	3	20,00
2009	24	7	29,16	8	33,33	1	4,16	1	4,16	5	20,83	2	8,33
2010	23	7	30,43	1	4,34	3	13,04	2	8,69	8	34,78	2	8,69
2011	16	2	12,5	2	12,5	1	6,25	3	18,75	7	43,75	1	6,25
2012	10	1	10,00	2	20,00	1	10,00	1	10,00	3	30,00	2	20,00
2013	23	-	-	6	26,08	4	17,39	5	21,73	7	30,43	1	4,34
2014	25	3	12,00	2	8,00	7	28,00	3	12,00	9	36,00	1	4,00
2015	27	1	3,7	1	3,7	5	18,51	6	22,22	10	37,03	4	14,81
2016	25	4	16,00	6	24,00	4	16,00	4	16,00	5	20,00	2	8,00
2017	11	1	9,09	-	-	1	9,09	1	9,09	5	45,45	3	27,27
2018	18	1	5,55	2	11,11	3	16,66	1	5,55	7	38,89	4	22,22
2019	11	-	-	1	9,09	1	9,09	2	18,18	4	36,36	3	27,27
Ogółem	liczba	516	117	86	68	61		142		42			

	100	22,67	16,66	13,18	11,82	27,51	8,14							

(-) oznacza brak podejrzanych w danym roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w odpowiedzi na wniosek o udostępnienie informacji publicznej z dnia 9 listopada 2020 r.

Wykres nr 20. Podejrzani o popełnienie przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. w podziale na grupy wiekowe w woj. podlaskim w latach 1999-2019

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w odpowiedzi na wniosek o udostępnienie informacji publicznej z dnia 9 listopada 2020 r.

Z danych statystycznych zamieszczonych w tabeli nr 31 oraz na wykresie nr 20 wynika, że w woj. podlaskim w latach 1999-2019 udział poszczególnych grup wiekowych w ogólnej liczbie podejrzanych był zróżnicowany.

Zdecydowanie najbardziej dominującą grupą podejrzanych o popełnienie przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k., w szczególności w latach 2001-2003, była grupa osób w przedziale wiekowym do 17 roku życia, licząca na przestrzeni badanych lat 117 podejrzanych, co stanowiło 22,67% ogółu wszystkich podejrzanych. Najliczniejszą grupą podejrzanych o popełnienie przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k., podobnie jak w przypadku danych ogólnopolskich, była grupa osób mieszcząca się w przedziale wiekowym 30-49 lat, licząca

ogółem 142 podejrzanych, co stanowiło 27,51% ogółu podejrzanych. Kolejną dość liczną grupę stanowiły osoby w przedziale wiekowym od 17-20 lat - 16,66%, następnie podejrzani w wieku 21-24 lata - 13,18% oraz podejrzani w wieku 25-29 lat stanowiący 11,82% ogółu podejrzanych. Liczba podejrzanych w powyższych grupach wiekowych wynosiła odpowiednio: 86, 68 i 61 podejrzanych. Udział procentowy osób powyżej 50 roku życia był niższy od wskaźnika ogólnopolskiego (11,84%). Osoby te w liczbie 42 podejrzanych, w woj. podlaskim stanowiły 8,14% ogółu, przy czym w tej grupie osób, szczególnie w ostatnich trzech latach (2017-2019), zaobserwowano wzrost ich udziału w ogólnej liczbie podejrzanych.

Rozkład liczbowy poszczególnych grup wiekowych przedstawiony na wykresie nr 20, z zaznaczoną linią trendu dla grupy wiekowej podejrzanych powyżej 50 roku życia wskazuje tendencję wzrostową. Wszystkie kategorie poszczególnych grup wiekowych wykazują tendencję spadkową z wyjątkiem grupy osób powyżej 50 roku życia.

Na podstawie danych przedstawionych w tabeli nr 31 zaobserwowano również w woj. podlaskim w latach 1999-2019 brak podejrzanych w pojedynczych latach w obrębie wszystkich grup wiekowych. W 2000 roku nie odnotowano udziału grupy wiekowej reprezentowanej przez osoby w wieku 21-24 lata oraz powyżej 50 roku życia; w latach 2006-2007 - podejrzanych powyżej 50 roku życia; w 2008 roku grup: 21-24 lata oraz 25-29 lat; w 2013 r. i w 2019 r. - nieletnich do 17 roku życia, zaś w 2017 podejrzanych w wieku 21-24 lata. Na tle ogółu podejrzanych wyjątek stanowi stale reprezentowana przez cały badany okres czasu grupa podejrzanych mieszcząca się w przedziale wiekowym 30-49 lat. Analiza wieku podejrzanych na podstawie statystyk policyjnych za lata 1999-2019 pozwala stwierdzić, że w woj. podlaskim udział poszczególnych grup wiekowych w ogólnej liczbie podejrzanych kształtował się bardzo dynamicznie i był mocno zróżnicowany. Poczynione w toku analizy spostrzeżenia pozwalają wnioskować o tym, że przestępstwo posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości w świetle danych statystycznych staje się powoli domeną osób w wieku średnim i coraz częściej jest popełniane przez osoby starsze.

Z danych ogólnopolskich wynika, że najwięcej przestępstw związanych z posługiwaniem się cudzym dokumentem tożsamości w Polsce w latach 1999-2012 (brak danych za lata 2013-2019) stwierdzono wśród osób uczących się, stanowiących 29,71% ogółu wszystkich podejrzanych (tabela nr 24). W związku z powyższym warto zatem przeanalizować również pod tym kątem dane dotyczące woj. podlaskiego. Podobnie, jak w przypadku badań ogólnopolskich, danych za lata 2013-2019 nie udało się pozyskać, z uwagi na fakt, że w systemie KSIP w przypadku, gdy podejrzany lub nieletni uczy się, studiuje, jest rencistą lub

emerytem albo jest bezrobotnym lub niepracującym i nieposzukującym pracy, nie ma obowiązku wypełniania pola „zajmowane stanowisko”¹⁵.

Analizie poddano zatem jedynie dane dotyczące osób podejrzanych w latach 1999-2012 i zebrano je w tabeli nr 32.

Tabela nr 32. Liczba podejrzanych o popełnienie przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. z uwzględnieniem kryterium zatrudnienia i nauki w woj. podlaskim w latach 1999-2019

Rok	Podejrzani - zatrudnienie/nauka								
	uczeń	pracujący	emeryt /rencista	niepracujący/ nieposzukujący pracy	bezrobotny	student	rodzinna działalność gospodarcza	nielegalnie zatrudniony	pracujący w gospodarstwie rolnym
1999	5	2	3	13	-	2	-	-	-
2000	9	3	-	11	-	1	-	-	-
2001	12	2	-	18	2	-	-	-	-
2002	17	11	-	7	1	-	-	-	2
2003	33	6	3	9	10	-	-	-	1
2004	7	2	2	6	9	1	-	-	1
2005	8	3	2	1	10	-	-	-	-
2006	7	6	-	5	8	2	-	-	-
2007	12	3	1	2	7	-	-	-	-
2008	6	2	1	-	6	-	-	-	-
2009	14	3	-	3	3	-	-	-	1
2010	8	6	1	1	6	-	-	1	-
2011	4	2	-	2	8	-	-	-	-
2012	1	3	1	1	4	-	-	-	-
2013*	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2014*	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2015*	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2016*	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2017*	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2018*	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2019*	-	-	-	-	-	-	-	-	-

¹⁵ System KSIP nie rejestruje danych dotyczących zatrudnienia lub nauki. W przypadku, gdy podejrzany lub nieletni uczy się, studiuje, jest rencistą lub emerytem albo jest bezrobotnym lub niepracującym i nieposzukującym pracy pola „zajmowane stanowisko” - nie wypełnia się. Dane za lata 2013-2019 uzyskane są z Systemu Analitycznego wg jednostki rejestrującej postępowania. W tym systemie pola dotyczące pracy i nauki podejrzanych nie są obowiązkowe do wypełnienia, w związku z czym brak jest miarodajnych danych statystycznych (odpowiedź na korespondencję przesłaną dnia 9 listopada 2020 r.).

Ogółem	367	143	54	14	79	74	6	-	1	5
	100%	38,96%	14,71%	3,81%	21,52%	20,16%	1,63%	-	0,27%	1,36%

* Brak danych z lat 2013-2019. System KSIP nie rejestruje danych dotyczących zatrudnienia lub nauki.
(-) oznacza brak podejrzanych w danym roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w odpowiedzi na wniosek o udostępnienie informacji publicznej z dnia 9 listopada 2020 r.

Jak wskazuje tabela nr 32, w województwie podlaskim w 1999 roku, wśród podejrzanych z art. 275 § 1-2 k.k. dominowały osoby niepracujące i nieposzukujące pracy (13) oraz uczniowie (5). W latach 2000-2001 ten trend się utrzymywał. Od 2002 roku utrzymujący się do tego czasu trend odwrócił się i liczba podejrzanych uczniów w nieregularny sposób wzrastała, podczas gdy liczba niepracujących podejrzanych kosztem osób bezrobotnych¹⁶ spadała. Największą liczbę podejrzanych w całym badanym okresie odnotowano w grupie uczniów w 2003 roku. Wynosiła ona 33 osoby.

Zmienną dynamiką w zakresie liczby podejrzanych odznaczają się trzy wspomniane wyżej grupy: uczniów, osób niepracujących i nieposzukujących pracy oraz bezrobotnych, a także dość liczna grupa osób pracujących. Liczba podejrzanych w tych grupach w latach 1999-2012 naprzemiennie rosła i spadała.

Najmniejszą pod względem liczbowym grupę osób stanowią osoby nielegalnie zatrudnione (1) oraz nieliczne przypadki studentów (6) i osób pracujących w gospodarstwie rolnym (5). W badanych latach nie odnotowano natomiast w woj. podlaskim ani jednej podejrzanej osoby prowadzącej działalność gospodarczą. W skali kraju liczba tych osób stanowiła zaledwie 33 przypadki, stąd też fakt ten nie budzi zdziwienia.

Najwięcej przestępstw związanych z posługiwaniem się cudzym dokumentem tożsamości w Polsce w latach 1999-2012 stwierdzono wśród uczniów (czy też grupy osób uczących się), w liczbie 143 osób, stanowiących 38,96% ogółu wszystkich podejrzanych. Liczba osób niepracujących i nieposzukujących pracy wynosiła 79, co stanowiło 21,52%, osób bezrobotnych - 74, co stanowiło 20,16%, pracujących - 54, co stanowiło 14,71%, emerytów/rencistów - 14, co stanowiło 3,81%, studentów - 6, co stanowiło 1,63%, pracujących w gospodarstwie rolnym - 5, co stanowiło 1,36%, nielegalnie zatrudnionych - 1, co stanowiło 0,45% ogółu podejrzanych. Statystyki nie odnotowały natomiast ani jednego przypadku osoby prowadzącej rodzinną działalność gospodarczą.

¹⁶ Termin „osoba bezrobotna” dotyczył osób zarejestrowanych w Urzędzie Pracy w odróżnieniu od „osób niepracujących/ nieposzukujących pracy”.

Zestawienie liczby podejrzanych o popełnienie przestępstwa z art. 275 § 1-2 k.k. w woj. podlaskim w latach 1999-2012 według kategorii zatrudnienie i nauka jest w zasadzie odbiciem rysujących się trendów ogólnopolskich.

Zwieńczeniem analizy przestępstwa z art. 275 § 1-2 k.k. jest uwzględnienie w danych statystycznych również informacji dotyczących podejrzanych cudzoziemców. Strukturę zbioru podejrzanych ze względu na obywatelstwo w woj. podlaskim przedstawiają tabele nr 33 i 34.

Tabela nr 33. Podejrzani cudzoziemcy na tle ogółu podejrzanych o popełnienie przestępstw z art. 275 § 1 - 2 k.k. w województwie podlaskim w latach 1999-2019

Rok	Podejrzani ogółem	Podejrzani cudzoziemcy	[%]
1999	25	-	-
2000	24	1	4,16
2001	34	-	-
2002	38	1	2,63
2003	62	-	-
2004	28	-	-
2005	24	-	-
2006	28	-	-
2007	25	1	4,00
2008	15	-	-
2009	24	-	-
2010	23	-	-
2011	16	4	25,00
2012	10	1	10,00
2013	23	7	30,43
2014	25	2	8,00
2015	27	-	-
2016	25	-	-
2017	11	1	9,09
2018	18	-	-
2019	11	-	-
Ogółem	516	18	3,48

(-) oznacza brak podejrzanych w danym roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w odpowiedzi na wniosek o udostępnienie informacji publicznej z dnia 29 czerwca 2020 r.

Tabela nr 34. Cudzoziemcy podejrzani o popełnienie przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. w województwie podlaskim w latach 1999-2019 według obywatelstwa

Rok	Państwo				Razem
	Białoruś	Litwa	Rosja	Gruzja	
1999	-	-	-	-	-
2000	1	-	-	-	1
2001	-	-	-	-	-
2002	1	-	-	-	1
2003	-	-	-	-	-
2004	-	-	-	-	-
2005	-	-	-	-	-
2006	-	-	-	-	-
2007	-	1	-	-	1
2008	-	-	-	-	-
2009	-	-	-	-	-
2010	-	-	-	-	-
2011	-	2	1	1	4
2012	-	1	-	-	1
2013	3	4	-	-	7
2014	-	2	-	-	2
2015	-	-	-	-	-
2016	-	-	-	-	-
2017	1	-	-	-	1
2018	-	-	-	-	-
2019	-	-	-	-	-
Ogółem	6	10	1	1	18

(-) oznacza brak podejrzanych w danym roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w odpowiedzi na wniosek o udostępnienie informacji publicznej z dnia 29 czerwca 2020 r.

Jak wskazują dane zawarte w tabelach nr 33 i 34, liczba podejrzanych cudzoziemców jest niewielka i wynosi zaledwie 18. Struktura zbioru podejrzanych ze względu na narodowość także nie jest zbyt zróżnicowana. Wyraźnie dominują w niej obywatele Litwy (10) i Białorusi (6) oraz nieznaczące liczby obywateli Rosji i Gruzji. Biorąc pod uwagę bliskość granicy państwowej nie budzi to większego zdziwienia, a jest raczej zgodne z wcześniejszymi założeniami. W 2013 roku odnotowano duży udział cudzoziemców w ogólnej liczbie podejrzanych o przestępstwo posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości. Obywatele Litwy i Białorusi stanowili wówczas 1/3 ogółu podejrzanych - 30,43%.

Udział procentowy podejrzanych cudzoziemców w ogólnej liczbie podejrzanych w latach 1999-2019 oscylował w granicach 2,63% (2002 r.) do 30,43% (2013 r.). Rozpiętość ta świadczy o dużej dynamice - szczególnie w latach 2011-2013. Udział cudzoziemców ma też charakter nieregularny, skokowy. W roku 1999 oraz 2001, a także w latach: 2003-2006;

2008-2010; 2015-2016 oraz 2018-2019 nie odnotowano ani jednego cudzoziemca. W roku 2000, 2002 oraz w 2017 wśród podejrzanych cudzoziemców znaleźli się obywatele Białorusi (po 1 w danym roku), natomiast w roku 2007, 2012 (po 1 w danym roku) oraz 2014 (2) obywatele Litwy. W 2011 roku odnotowano 2 podejrzanych obywateli Litwy oraz po 1 obywatelu Rosji i Gruzji. Największą liczbą podejrzanych cudzoziemców odznaczał się rok 2013, w którym podejrzаныmi byli 4 obywatele Litwy i 3 - Białorusi. Kształtująca się na tle wszystkich podejrzanych struktura zbioru podejrzanych ze względu na narodowość odznacza się też jednorodnością podejrzanych, w której dominującą grupę stanowią obywatele państw sąsiadujących z województwem podlaskim.

Podsumowując należy stwierdzić, iż statystyczna analiza przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości wykazała, że chociaż zajmuje ono dominującą rolę (drugie miejsce) w strukturze przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów, to jednak nie wykazuje ono tendencji wzrostowych zarówno w aspekcie liczby przestępstw stwierdzonych, jak i liczby osób podejrzanych. Jest to również przestępstwo trudno wykrywalne, co może świadczyć o istnieniu dużej ciemnej liczby tych przestępstw. Przestępstwo z art. 275 § 1-2 k.k. na przestrzeni badanego okresu odznaczało się dość dużą dynamiką - większą i bardziej zróżnicowaną w woj. podlaskim niż ogółem w Polsce. Zauważono również, że w strukturze przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. w latach 1999-2019 dominuje przestępstwo z art. 275 § 1 k.k., zaś przestępstwo z art. 275 § 2 k.k. zajmuje w owym czasie marginalne miejsce na tle ogółu tych przestępstw.

Zdecydowaną większość osób podejrzanych o przestępstwo posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości stanowią mężczyźni, przy czym należy podkreślić zwiększający się udział kobiet w tym przestępstwie i to zarówno w skali ogólnopolskiej, jak i wojewódzkiej. W odniesieniu do tego przestępstwa warto wspomnieć również o fakcie istotnego udziału osób nieletnich (do 17 roku życia) będących uczniami w strukturze osób podejrzanych oraz o zwiększającym się udziale osób po 50. roku życia w tym przestępstwie.

ROZDZIAŁ VIII

KRYMINOLOGICZNY OBRAZ PRZESTĘPSTWA Z ART. 275 § 1 I § 2 KODEKSU KARNEGO W LATACH 1999-2019 W ŚWIETLE WYNIKÓW BADAŃ AKTOWYCH

W poniższym rozdziale zaprezentowano wyniki badań aktowych. Badania zrealizowane na podstawie analizy akt spraw karnych zakończonych prawomocnym wyrokiem pozwoliły na ukazanie danych osobopoznawczych sprawców przestępstw z art. 275 § 1 i § 2 k.k., szczegółów *modus operandi* i motywów działania sprawców w zakresie przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości.

Przedmiotem analizy były dane pozyskane z repertoriów i akt sądowych spraw karnych toczących się w latach 1999-2019 w III i XV Wydziale Karnym Sądu Rejonowego w Białymstoku oraz III Wydziale Karnym Sądu Okręgowego w Białymstoku.

Do analizy wszystkich akt z art. 275 § 1 i § 2 k.k. zakończonych w latach 1999-2019 prawomocnym wyrokiem (gdy oskarżony został uznany winnym) albo postanowieniem (gdy miało miejsce warunkowe zawieszenie) użyto narzędzia badawczego w formie kwestionariusza do badań akt spraw karnych służącego do zbierania informacji z dokumentów. Kwestionariusz badań aktowych obejmował dane identyfikujące sprawy, dane osobopoznawcze sprawcy, dane osobopoznawcze pokrzywdzonego, informacje dotyczące czynu oraz rozstrzygnięcia sądu.

W niniejszym rozdziale dokonano próby identyfikacji sprawców przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości oraz ich motywów i metod działania w świetle wyników badań aktowych. Na podstawie danych osobopoznawczych dokonano modelowego opisu sprawcy, natomiast w wyniku analizy okoliczności popełnienia przestępstwa z art. 275 § 1 i § 2 k.k. określono m.in. najczęściej występujące czynności sprawcze i rodzaj użytego dokumentu służącego do popełnienia tego przestępstwa.

Jak wiadomo, przestępstwo opiera się na konstrukcji: sprawca - czyn - ofiara. W niniejszym rozdziale zaniechano przedstawienia sytuacji ofiary w przestępstwie posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości. Natomiast rolę ofiary przestępstw z art. 275 § 1 i § 2 k.k. na podstawie danych osobopoznawczych pokrzywdzonych w tym przestępstwie w świetle wyników badań aktowych określono w odrębnym rozdziale.

§ 1. Ogólna charakterystyka badanych spraw karnych

W ramach badań aktowych analizie zostały poddane sprawy dotyczące posługiwania się, kradzieży albo przywłaszczenia cudzego dowodu tożsamości lub praw majątkowych, które rozpoznano w okresie od 1 stycznia 1999 roku do 31 grudnia 2019 r. w Sądach: Rejonowym i Okręgowym w Białymstoku.

Przed przystąpieniem do badań konieczne było ustalenie sygnatur spraw karnych, których akta zostały poddane analizie. Do analizy wybrano akta, w których czyny z art. 275 k.k. były czynem głównym. Na podstawie danych z repertoriów sądowych ustalono, że art. 275 k.k. często występuje w zbiegach z innymi artykułami takimi jak np. art. 278 § 1 i 5 k.k., art. 270 - 272 k.k., art. 280 k.k., art. 284 k.k. art. 286 k.k., lub występuje w kumulatywnej kwalifikacji z powyższymi artykułami, przy czym nie jest wówczas czynem głównym, dlatego też liczba spraw poddanych analizie jest mniejsza niż wskazywała na to wstępna analiza dokumentacji sądowej.

Ogólna liczba akt spraw karnych odnalezionych podstawie przeglądu papierowych i elektronicznych repertoriów sądowych wynosiła 211. Obrazuje to tabela nr 35.

Tabela nr 35. Liczba ustalonych i pozyskanych do badań akt spraw karnych z lat 1999-2019 w Sądzie Rejonowym i Sądzie Okręgowym w Białymstoku

Rok	Liczba ustalonych spraw	Liczba spraw kompletnych udostępnionych do badań	Liczba spraw udostępnionych do badań w zakresie płci, wieku, obywatelstwa i orzeczonych kar
1999	12	4	8
2000	15	6	9
2001*	23	6	16
2002*	13	1	11
2003	8	5	3
2004	10	6	4
2005	15	8	7
2006	10	10	-
2007	4	4	-
2008	12	12	-
2009	6	6	-
2010	11	11	-
2011	9	9	-
2012	5	5	-
2013	13	13	-
2014	8	8	-
2015*	9	8	-
2016	13	13	-

2017	4	4	-
2018*	5	3	-
2019*	6	5	-
Ogółem	211	147	58

* Liczba odnalezionych akt we wskazanych latach jest wyższa, gdyż uwzględnia również brakujące akta. We wskazanych latach wykazano brak danych w archiwach sądowych dotyczących 6 spraw.

(-) oznacza brak odnotowanych spraw w danych latach z repertoriów papierowych z uwagi na wprowadzony system elektroniczny archiwizacji danych

Źródło: badania własne na podstawie akt sądowych

Jak wskazują dane zamieszczone w tabeli nr 35 liczba ustalonych spraw nie pokrywała się z liczbą akt dostępnych w archiwum. Wynikało to z faktu, że niemała część spraw uległa brakowaniu¹, część została przesłana do właściwości innych sądów², część pozostała nierozpatrzona³. Procedurę brakowania dokumentacji niearchiwalnej - kat. B (w tym akt spraw karnych) określa Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 grudnia 2018 roku w sprawie instrukcji w sprawie organizacji i zakresu działania archiwów zakładowych w jednostkach organizacyjnych podległych Ministrowi Sprawiedliwości lub przez niego nadzorowanych⁴. Okres przechowywania akt w sądzie (w tym akt spraw karnych) określony został w Rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 5 marca 2004 r. w sprawie przechowywania akt spraw sądowych oraz ich przekazywania do archiwów państwowych lub do zniszczenia⁵.

Akta spraw (w tym akt spraw karnych) zakwalifikowane do kat. A - nie są niszczone, a po okresie przechowywania w archiwum zakładowym są przekazywane jako materiały archiwalne do Archiwum Państwowego w Białymstoku. Akta spraw kat. B (w tym akt spraw karnych) podlegają brakowaniu po upływie okresu przechowywania w archiwum zakładowym np. akta kat. B10 podlegają brakowaniu po 10 latach przechowywania w archiwum zakładowym, akta kat. B20 podlegają brakowaniu po 20 latach przechowywania w archiwum zakładowym, itp. Dokładnie określa to § 25 Rozporządzenia Ministra

¹ Procedurze brakowania uległy w większości sprawy z lat 1999-2005 odnalezione w papierowych repertoriach.

² Sprawy przesłane do właściwości innych sądów stanowią: sprawa z 2001 r. o sygnaturze III K 1370/01, która została przekazana do Bielska Podlaskiego oraz sprawa z 2002 r. o sygnaturze III K 541/02, która została przekazana również do rozpatrzenia w Bielsku Podlaskim. Natomiast w 2015 r. akta o sygnaturze XIII K 780/15 wypożyczono z Sądu Rejonowego w Białymstoku do Sądu Okręgowego w Białymstoku.

³ Sprawy o sygnaturach XIII K 1186/18, XIII K 1237/18 z 2018 r. nie zostały rozpatrzone, podobnie jak sprawa o sygnaturze XIII K 538/19 z 2019 r. W czasie przeglądania akt, sprawy te znajdowały się na biegu.

⁴ Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 grudnia 2018 r. w sprawie instrukcji w sprawie organizacji i zakresu działania archiwów zakładowych w jednostkach organizacyjnych podległych Ministrowi Sprawiedliwości lub przez niego nadzorowanych (Dz. Urz. MS, poz. 348).

⁵ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 5 marca 2004 r. w sprawie przechowywania akt spraw sądowych oraz ich przekazywania do archiwów państwowych lub do zniszczenia (Dz. U. z 2014 r., poz. 991).

Sprawiedliwości z dnia 5 marca 2004 r. w sprawie przechowywania akt spraw sądowych oraz ich przekazywania do archiwów państwowych lub do zniszczenia⁶.

Niszczenia akt spraw karnych dokonuje się na podstawie zgody na wybrakowanie (zniszczenie dokumentacji) wydanej przez Dyrektora Archiwum Państwowego - § 9 Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 20 października 2015 r. w sprawie klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji, przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych i brakowania dokumentacji niearchiwalnej⁷.

Procedura brakowania dokumentacji przechowywanej w archiwum zakładowym odbywa się w sposób szczegółowo określony w § 32 Zarządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 grudnia 2018 roku w sprawie instrukcji w sprawie organizacji i zakresu działania archiwów zakładowych w jednostkach organizacyjnych podległych Ministrowi Sprawiedliwości lub przez niego nadzorowanych⁸.

W odniesieniu do akt spraw karnych znajdujących się w Archiwum Zakładowym Sądu Rejonowego w Białymstoku, zgodnie z zapewnieniem Prezes Sądu Rejonowego w Białymstoku, archiwum to posiada pełną ewidencję dokumentacji przekazanej na przechowanie do archiwum wytworzonej do 2018 roku. Nie odnotowano braku, utraty lub zniszczenia akt spraw karnych będących w zasobie archiwum zakładowego Sądu Rejonowego⁹. Należy zatem wnioskować, iż część brakujących akt została przekazana do archiwum państwowego (akta kat. A) lub uległa brakowaniu zgodnie ze wskazanymi powyżej procedurami brakowania akt (akta kat. B10 lub B20).

Po dokładnej analizie repertoriów sądowych (zarówno papierowych, jak i elektronicznych) do analizy zakwalifikowano 147 spraw (137 spraw z Sądu Rejonowego w Białymstoku i 10 spraw z Sądu Okręgowego w Białymstoku). Ustalonych 147 spraw stanowiło całość dostępnego materiału aktowego dotyczącego przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości stypizowanym w art. 275 k.k.

Pragnąc zachować rzetelność poczynionych badań i uwzględniając dostępny materiał archiwalny niektóre sprawy karne przeanalizowano pod kątem płci, wieku, obywatelstwa i orzeczonych kar, stąd też liczba badanych będzie się różniła w tych kwestiach, nie sposób

⁶ Ibidem.

⁷ Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 20 października 2015 r. w sprawie klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji, przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych i brakowania dokumentacji niearchiwalnej (Dz. U. z 2019 r., poz. 246).

⁸ Zarządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 grudnia 2018 r. w sprawie instrukcji w sprawie organizacji i zakresu działania archiwów zakładowych w jednostkach organizacyjnych podległych Ministrowi Sprawiedliwości lub przez niego nadzorowanych (Dz. Urz. MS, poz. 348)

⁹ Odpowiedź na pismo złożone dnia 17.12.2020 r. w sprawie wyjaśnienia zagadnień dotyczących zasobów archiwalnych znajdujących się w Sądzie Rejonowym w Białymstoku i wysłane drogą elektroniczną 08.01.2021 r. o sygnaturze A-053-128/20/3.

jednak zignorować faktu istnienia tych danych, stąd też dla potrzeb badawczych przyjęto, że w tym zakresie zostaną uwzględnione dane pozyskane z papierowych repertoriów chociaż akta te uległy procedurze brakowania. Liczba tych spraw wynosiła 58. Zastosowanie metody badań aktowych na takiej próbie akt sądowych pozwoliło na zapoznanie się ze specyfiką problematyki związanej z kradzieżą, posługiwaniem się i przywłaszczeniem cudzego dokumentu tożsamości lub praw majątkowych oraz ustalenie tendencji orzeczniczych polskich sądów karnych rozstrzygających w przedmiotowych sprawach.

Wstępny przegląd papierowych i elektronicznych repertoriów Sądu Rejonowego oraz Sądu Okręgowego w Białymstoku pod kątem przestępstw stypizowanych w art. 275 k.k. wyraźnie wskazał, że niezasadnym byłaby rozdzielna analiza artykułów 275 § 1 k.k. i 275 § 2 k.k. Ujęcie całościowe spowodowane jest faktem, iż osobne potraktowanie każdego z punktów nie dałoby możliwości wyciągnięcia wniosków miarodajnych dla całościowego obrazu badanych zjawisk o charakterze kryminologicznym. Dane te zostały zamieszczone w tabeli nr 36.

Tabela nr 36. Liczba akt spraw karnych dotyczących przestępstw z art. 275 k.k. z lat 1999-2019 ustalonych na podstawie elektronicznych i papierowych repertoriów w Sądzie Rejonowym oraz Sądzie Okręgowym w Białymstoku

Rok	Liczba spraw z art. 275 § 1 k.k.	Liczba spraw z art. 275 § 2 k.k.	Liczba spraw z art. 275 § 1 i § 2 k.k.
1999	11	-	1
2000	14	1	-
2001	20	-	2
2002	10	1	1
2003	8	-	-
2004	8	-	2
2005	13	-	2
2006	10	-	-
2007	4	-	-
2008	12	-	-
2009	6	-	-
2010	11	-	-
2011	9	-	-
2012	5	-	-
2013	13	-	-
2014	8	-	-
2015	8	-	-
2016	12	-	1
2017	4	-	-

2018	3	-	-
2019	5	-	-
Ogółem*	194	2	9

* Ogólna liczba ustalonych akt spraw karnych wynosi 205 (nie obejmują one akt przekazanych oraz akt na biegu).

(-) oznacza brak spraw karnych odnotowanych w danym roku

Źródło: badania własne na podstawie akt sądowych

Podsumowując dane zebrane w tabelach nr 35 oraz nr 36 należy stwierdzić, że ogólna liczba odnalezionych akt spraw karnych znajdujących się w Sądzie Rejonowym oraz Sądzie Okręgowym w Białymstoku w latach 1999-2019 dotyczących przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. wynosiła 211. Na potrzeby rozprawy doktorskiej przeanalizowano łącznie 147 spraw karnych - 137 w Sądzie Rejonowym w Białymstoku, 10 w Sądzie Okręgowym w Białymstoku. Badaniami objęto kompletnych/pełnych 147 akt spraw karnych oraz 58 spraw karnych, których dane znajdowały się w spisie w papierowych repertoriach Sądu Rejonowego, co pozwoliło na przeanalizowanie ich pod kątem płci, wieku, obywatelstwa, orzeczonych kar sprawców czynów. Nieliczne akta z 2001 roku i 2002 roku zostały przekazane do Bielska Podlaskiego, zaś z 2015 roku zostały wypożyczone do Sądu Okręgowego w Białymstoku. W badaniach nie uwzględniono również 2 spraw z 2018 roku oraz 1 z 2019 roku z powodu trwających w momencie przeprowadzania badań rozpraw. Należy podkreślić, że wszystkie dostępne akta zostały przeanalizowane.

W tym miejscu należy wskazać, że spośród przeanalizowanych łącznie 205 spraw 10 z nich zakończonych zostało uniewinnieniem oskarżonych oraz 5 spraw - postanowieniem o umorzeniu postępowania na podstawie art. 17 k.p.k. Dane te zostały zaprezentowane w tabeli nr 37.

Tabela nr 37. Sposób zakończenia spraw karnych dotyczących przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. w latach 1999-2019 w Sądzie Rejonowym i Sądzie Okręgowym w Białymstoku

Liczba spraw	Liczba spraw kompletnych udostępionych do badań	Liczba spraw udostępionych do badań wyłącznie w zakresie płci, wieku, obywatelstwa i orzeczonych kar
Liczba spraw zakończonych prawomocnym wyrokiem sądu	137	53
Liczba spraw zakończonych uniewinnieniem oskarżonego	8	2

Liczba spraw zakończonych postanowieniem o umorzeniu postępowania	2	3
Ogółem	147	58

Źródło: badania własne na podstawie akt sądowych

Jak wskazuje tabela nr 37 odnotowano 8 spraw karnych zakończonych uniewinnieniem oskarżonego w aktach analizowanych całościowo¹⁰ oraz 2 sprawy w piśmiennych zbiorach w papierowych repertoriach. W zakresie liczby spraw zakończonych postanowieniem o umorzeniu postępowania ustalono, że 2 sprawy odnotowano w aktach analizowanych całościowo, 3 sprawy w papierowych repertoriach.

Analizując zebrany materiał badawczy dotyczący papierowych repertoriów należy wskazać, że we wskazanych 2 przypadkach odnotowano jedynie informację, że sąd uniewinnia oskarżone od zarzucanych czynów i kosztami postępowania obciąża Skarb Państwa. W obu przypadkach sprawa dotyczyła kobiet w wieku 49 i 50 lat, obywatelstwa polskiego, oskarżonych o czyn z art. 275 § 1 k.k. oraz w przypadku drugiej kobiety o czyn z art. 275 § 1 k.k. w zb. z art. 276 k.k.¹¹.

W przypadku 3 postępowań zakończonych postanowieniem o umorzeniu postępowania z danych zawartych w papierowych repertoriach wynika, że w dwóch przypadkach umorzenie postępowania nastąpiło na mocy art. 17 § 1 pkt. 3 k.p.k. w zw. z art. 1 § 2 k.k. czyli z powodu niskiej społecznej szkodliwości czynu. Dotyczyło to 36 - letniego mężczyzny obywatelstwa polskiego, oskarżonego o czyn z art. 275 § 1 k.k.¹² oraz kobiety obywatelstwa polskiego, której wiek nie był podany, oskarżonej o czyn z art. 275 § 1 k.k. i czyn z art. 276 k.k. W przypadku tej kobiety sąd zakwalifikował popełniony przez nią czyn z art. 276 k.k. i umorzył postępowanie karne na mocy art. 17 § 1 pkt. 3 k.p.k. w zw. z art. 1 § 2 k.k.¹³. Trzecia ze spraw dotyczyła 39 - letniego mężczyzny, obywatelstwa polskiego oskarżonego o czyn z art. 275 § 1 k.k., 13 § 1 k.k. w zw. z art. 264 § 1 k.k., art. 275 § 1 i § 2 k.k. Postępowanie w jego sprawie umorzono na mocy art. 17 § 1 pkt. 5 k.p.k. co oznacza, że oskarżony zmarł¹⁴.

Sprawy odbywające się przed Sądem Rejonowym w Białymstoku zakończone uniewinnieniem oskarżonego toczyły się w latach 1999 - 2013.

¹⁰ W Sądzie Rejonowym w Białymstoku odnotowano 6 spraw karnych, a 2 w Sądzie Okręgowym w Białymstoku. W Sądzie Okręgowym nie odnotowano sprawy zakończonej umorzeniem postępowania karnego.

¹¹ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: III K 1785/00, III K 3094/00.

¹² Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: III K 1209/99.

¹³ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: III K 20216/02.

¹⁴ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: III K 1233/01.

Pierwsza ze spraw dotyczyła kradzieży dokumentu tożsamości z zamiarem przywłaszczenia, w której oskarżonymi byli dwaj mężczyźni w wieku 26-30 lat, obywatelstwa polskiego: bezdzietny kawaler z wykształceniem podstawowym, nie posiadający zawodu oraz rozwiedziona mężczyzna z 1 dzieckiem z wykształceniem zawodowym: malarz - tynkarz, uprzednio karani (jeden z nich był upośledzony umysłowo), obaj pracujący na etatach. Oskarżeni dokonali kradzieży z włamaniem (art. 279 § 1 k.k.), podrobili dokument i podpis pokrzywdzonego (art. 270 § 1 k.k.) i za te czyny zostali skazani. Nie udowodniono im przestępstwa z art. 275 § 1 k.k. z uwagi na niespójność zeznań pokrzywdzonego (schizofrenia). W treści uzasadnienia wyroku sąd stwierdził, że „badany dokonywał nieprawidłowych ocen sytuacji, był podatny na sugestie i lekkomyślny, zaś stan ten mógł powodować łatwość manipulowania jego osobą. W jego wypowiedziach występowały luki pamięciowe pokryte konfabulacjami i widoczne było zniekształcenie wspomnień”¹⁵.

Druga sprawa również dotyczyła przestępstwa kradzieży dokumentu tożsamości z zamiarem przywłaszczenia. Obywatel polski, mężczyzna w wieku 21-25 lat, kawaler z 1 dzieckiem, z wykształceniem zawodowym - piekarz, bezrobotny utrzymujący się z prac dorywczych, niekarany został skazany za czyn z art. 190 § 1 k.k. otrzymując karę 6 miesięcy pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem kary na 2 lata, natomiast w zakresie art. 275 § 1 k.k. został uniewinniony. Funkcjonariusze policji zostali wezwani do jednego z białostockich barów, na miejsce awantury wszczętej przez podejrzanego i stosowane przez niego groźby karalne pod adresem barmanki. Policjanci podczas czynności legitymowania i przeszukania w kieszeni kurtki odnaleźli w jego posiadaniu kobiecy dowód osobisty. Podejrzany utrzymywał, że go znalazł i zamierzał oddać właścicielce. W treści uzasadnienia uniewinnienia sąd stwierdził, że „(...) różne osoby, których pokrzywdzona nie znała miały dostęp do jej torebki, w której był dowód i chociaż (...) bezspornym jest fakt, że oskarżony znalazł się w posiadaniu dowodu osobistego pokrzywdzonej, jednakże nie świadczy to jeszcze o tym, że ukradł ten dokument (starał się go zwrócić) i (...) można przyjąć, że istnieją dwie wersje wejścia w posiadanie tego dowodu z takim samym dużym prawdopodobieństwem”¹⁶.

Trzecia ze spraw zakończona uniewinnieniem oskarżonego, podobnie jak dwie poprzednie, również dotyczyła kradzieży dokumentu tożsamości z zamiarem przywłaszczenia przez młodego bezdzietnego mężczyznę, obywatela polskiego, kawalera w wieku 17-20 lat z

¹⁵ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: III K 3008/99.

¹⁶ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: III K 5572/05.

wykształceniem podstawowym pozostającego na utrzymaniu rodziców ucznia liceum dla dorosłych, jednokrotnie karanego. Podczas wykonywania obowiązków służbowych na skrzyżowaniu jednej z białostockich ulic funkcjonariusze Policji doprowadzili na komisariat policji kłócącą się parę. Dziewczyna oskarżała chłopaka o kradzież portfela z zawartością jej tymczasowego dowodu osobistego, kart stałego klienta i pieniędzy. Oskarżony twierdził, że portfel znalazł i oznajmił, że: „znalezione nie kradzione”¹⁷. Z uzasadnienia uniewinnienia wynika, że zadaniem sądu było ustalenie, czy oskarżony dokonał zaboru cudzego dokumentu tożsamości i czy w fazie realizacji tego znamienia przedmiotowego kradzieży wiedział, że w portfelu znajduje się dowód tożsamości i chciał go zabrać. W uzasadnieniu sąd stwierdził, że „przestępstwo z art. 275 § 1 k.k. można popełnić tylko umyślnie, działając z zamiarem ukierunkowanym na przywłaszczenie. Gdy sprawca zaboru rzeczy ruchomych nie wiedział, że wśród zabieranych przedmiotów znajduje się dowód osobisty, nie można uznać, że chciał ten dokument przywłaszczyć. Brak świadomości dokonywania czynu zabronionego oznacza brak winy, który jest zarzucany”¹⁸. Ponadto sąd dokonując rekonstrukcji procesu motywacyjnego zachodzącego w psychice sprawcy w oparciu o jego wyjaśnienia, relację pokrzywdzonej oraz analizę osobowości oskarżonego (cech jego charakteru, usposobienia, reakcji emocjonalnych, także w trakcie przewodu sądowego, stosunku do otoczenia i zachowania się w różnych sytuacjach życiowych) uznał oskarżonego za osobę nieprzebiegłą, u której trudno doszukać się przestępczych motywów działania. Zatem, z uwagi na brak dowodów na świadome dokonanie zaboru dowodu osobistego przez oskarżonego, zgodnie z zasadą subiektywizmu - nie można zaboru tego dokumentu przypisywać automatycznie, wszelkie wątpliwości, także dotyczące strony podmiotowej należy rozstrzygać na korzyść oskarżonego, sąd podjął decyzję o uniewinnieniu oskarżonego a w dalszym przedmiocie „z uwagi na fakt, iż zarówno okoliczności czynu, jak i charakter przestępstwa wykazują szansę pojednania się sprawcy i pokrzywdzonego”¹⁹ skierował sprawę do rozpoznania mediacyjnego.

Kolejna ze spraw zakończonych uniewinnieniem dotyczyła czynu z art. 275 § 1 k.k. w zb. z art. 278 § 5 k.k. Oskarżonemu mężczyźnie, obywatelowi polskiemu, w wieku 21-25 lat, kawalerowi, ojcu 1 dziecka z wykształceniem podstawowym, bez zawodu zatrudnionemu na etacie, jednokrotnie karanemu, leczonemu psychiatrycznie nie udowodniono winy, gdyż sprawa opierała się na przypuszczeniach nie popartych dowodami. Z treści uzasadnienia

¹⁷ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: III K 1509/06.

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Ibidem.

uniewinnienia wynika, że portfel z zawartością dowodu osobistego oraz karty bankomatowej pokrzywdzonej zaginął podczas imprezy noworocznej, na której były jeszcze 4 osoby, a „nikt nie wskazał bezpośrednio na osobę oskarżonego jako sprawcy kradzieży”²⁰.

Piąta sprawa zakończona uniewinnieniem dotyczyła przywłaszczenia dokumentu tożsamości. Oskarżonym w tej sprawie został mężczyzna, obywatel Polski, bezdzietny kawaler w wieku 21-25 lat, z wykształceniem średnim, bez zawodu, student utrzymujący się z prac dorywczych i niekarany. Dowód osobisty został znaleziony przypadkiem podczas przeszukania mieszkania rodziców oskarżonego przez funkcjonariuszy Policji w innej sprawie. Matka oskarżonego 4 lata wcześniej znalazła dokument w walizce podróźnej syna i przełożyła do szuflady biurka syna, który wyprowadził się z domu jakiś czas temu. Materiał dowodowy zgromadzony w tej sprawie nie dostarczył kategoriycznych dowodów winy oskarżonego, powstały bowiem wątpliwości, które zgodnie z zasadą wyrażoną w art. 5 § 2 k.k. winny być rozstrzygnięte na korzyść oskarżonego. W treści uzasadnienia wyroku sąd uznał, że „przestępstwo określone w art. 275 § 1 k.k., jak i 276 k.k. można popełnić jedynie z winy umyślnej, a w ustalonym stanie rzeczy w żaden sposób takiej postaci winy nie można oskarżonemu przypisać, gdyż możliwe jest zarówno to, że dowód osobisty znalazł się przypadkowo w mieszkaniu rodziców oskarżonego i jego pokoju, jak i brak świadomości takiego stanu rzeczy. Ponadto nie udowodniono by w jego posiadaniu kiedykolwiek znalazł się objęty zarzutem bilet miesięczny pokrzywdzonej”²¹. Z tych też powodów w ocenie sądu jedynym słusznym rozstrzygnięciem było uniewinnienie oskarżonego od zarzucanego mu czynu.

Ostatnia ze spraw objęta rozstrzygnięciem sądu w postaci uniewinnienia oskarżonego również dotyczyła czynu z art. 275 § 1 k.k. w zb. z art. 276 k.k. O przywłaszczenie dokumentu tożsamości oskarżono mężczyznę, obywatela Polski, w wieku 21- 25 lat, bezdzietnego kawalera z wykształceniem średnim, studenta logistyki utrzymującego się z prac dorywczych i pomimo młodego wieku sześciokrotnie karanego. Oskarżony wielokrotnie informował pokrzywdzonego o fakcie posiadania przez niego jego dowodu osobistego i usiłował mu go zwrócić, jednak pokrzywdzony po wyjeździe do Skandynawii posługiwał się już nowym dowodem osobistym i nie był zainteresowany odzyskaniem starego dowodu osobistego. Funkcjonariusze Policji podczas przeszukania jego mieszkania (sprawa dotyczyła narkotyków oraz uszkodzenia ciała) zabezpieczyli w szufladzie biurka dowód osobisty innej osoby. Sąd uniewinniając oskarżonego w treści wyroku poczynił niezwykle ciekawe

²⁰ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: III K 2298/07.

²¹ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: XV K 1102/13.

spostreżenia. Stwierdził m.in., że „pokrzywdzony wielokrotnie był informowany o tymże w posiadaniu podejrzanego znajdował się jego dowód osobisty, gdy ten przebywał za granicą, wielokrotnie podejmował próby oddania dokumentu, a sam pokrzywdzony nie był tym zainteresowany i ponadto trzykrotnie gubił dokumenty tożsamości. Zatem pokrzywdzony godził się na to, by dowód osobisty pozostawał w posiadaniu oskarżonego, a oskarżony żył w przeświadczeniu, iż może ten dowód u siebie zatrzymać do czasu zgłoszenia się po odbiór właściciela”²². Ponadto sąd stwierdził, że przepisy prawa nie nakładają na obywatela obowiązku i to pod groźbą kary zwrotu znalezionej dowodu osobistego do urzędu. Oskarżony powiadomił legalnego posiadacza dowodu o fakcie znalezienia dowodu w swoim mieszkaniu, a zwłoka w jego odbiorze nie mogła obciążać oskarżonego, dlatego też w tej sprawie sąd uniewinnił oskarżonego od zarzutu przywłaszczenia dokumentu tożsamości innej osoby²³.

Dwie sprawy odbywające się przed Sądem Rejonowym w Białymstoku zakończone postanowieniem o umorzeniu postępowania toczyły się w 2006 r. i w 2013 roku. W przypadku sprawy z 2006 roku postępowanie zostało umorzone ze względu na niski stopień szkodliwości społecznej czynu, natomiast sprawa z 2013 roku była skargą prywatną i prokurator nie zdecydował się na wniesienie aktu oskarżenia, wobec czego zapadła decyzja o umorzeniu postępowania.

W przypadku pierwszej ze wskazanych spraw dotyczącej posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości oskarżonym w sprawie był rozwiedziony, posiadający dwójkę dzieci 26-30 - letni mężczyzna, obywatel Polski, z wykształcenia mechanik, zatrudniony i niekarany, na którego skargę złożył jego dziadek. Pokrzywdzony - starszy pan zgłosił na Policję zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa przez wnuka, który bez jego zgody i wiedzy podpisał umowę na założenie dekodera w domu. Wedle słów oskarżonego dziadek zrobił to ze złośliwości, gdyż byli pokłóceni i nie robił niczego bez jego zgody. W uzasadnieniu wyroku sąd wskazywał, że „choć nie ulega wątpliwości, że oskarżony posłużył się dowodem osobistym swojego dziadka, jak również podpisał za niego umowę ze spółką cyfrową i czyny te wypełniają dyspozycję art. 275 § 1 k.k. i 270 § 1 k.k., o które został oskarżony, niemniej jednak oceniając ich stopień szkodliwości społecznej, należy go uznać za znikomy. Przemawiały za tym takie okoliczności jak: działanie oskarżonego za zgodą pokrzywdzonego, brak jakiegokolwiek szkody majątkowej w związku z dokonaniem w/w czynów oraz stanowisko dziadka, który stwierdził ostatecznie, że nie chce, aby sprawa się

²² Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: XV K 1306/13.

²³ Ibidem.

toczyła, gdyż czyny jego wnuka były mało szkodliwe²⁴. Ostatecznie sąd uznał, że przedmiotowe czyny charakteryzuje niska szkodliwość społeczna. Następstwem tych wniosków było umorzenie postępowania, a konsekwencją tej decyzji obciążenie kosztami postępowania Skarbu Państwa.

Druga ze spraw, w której podjęto decyzję o umorzeniu postępowania, dotyczyła przywłaszczenia dokumentu tożsamości. Sprawca pozbawił pokrzywdzonego dowodu osobistego na okres 3 miesięcy i sam złożył doniesienie do prokuratury na pokrzywdzonego, którego wynajął jako fachowca, który miał mu kupić części do samochodu i nie rozliczył się z powierzonej mu całej sumy pieniędzy, w związku z czym zatrzymał jego dowód osobisty. Urząd Miejski odmówił wydania mu nowego dowodu, ponieważ nie został zgubiony, ani skradziony. Ostatecznie pracujący w Norwegii mężczyzna przebywający wówczas w Polsce na urlopie zwrócił pokrzywdzonemu dowód osobisty, a prokurator nie wniósł aktu oskarżenia w tej sprawie i zapadła decyzja o umorzeniu postępowania²⁵.

Analizując zebrany materiał badawczy dotyczący kompletnych akt spraw karnych przeanalizowanych całościowo znajdujących się w Sądzie Okręgowym w Białymstoku, ustalono, że 2 sprawy zakończono uniewinnieniem oskarżonych. Pierwsza ze spraw dotyczyła rozwiedzionego mężczyzny w wieku 41-45 lat, obywatelstwa polskiego, ojca 1 dziecka, kierowcy mechanika z wykształceniem zawodowym, niepracującego zawodowo i utrzymującego się z prac dorywczych, czterokrotnie karanego, który został oskarżony m. in. o czyn z art. 275 § 1 k.k. w zb. z art. 278 § 1 i 5 k.k. w zb. z art. 276 k.k. w zw. z art. 64 § 1 k.k. (oskarżony został skazany z art. 310 § 3 k.k.). Sprawa, w której sąd uniewinnił oskarżonego od zarzucanego mu czynu dotyczyła kradzieży dokumentów z zamiarem przywłaszczenia pracownika banku. Czeki, którymi posługiwały się różne osoby doprowadziły organy ścigania do podejrzanego, zaś sam podejrzany utrzymywał, że dostał je od Rosjan z hotelu pracowniczego, znajdującego się w pobliżu banku i drugiego oskarżonego o czyn z art. 310 § 1 k.k. Z treści uzasadnienia uniewinnienia wynikało, że „w wyniku przeszukania zajmowanego przez oskarżonego mieszkania nie znaleziono przedmiotów skradzionych pokrzywdzonemu i w tej sytuacji wobec braku dowodów winy oskarżonego odnośnie pierwszego z zarzucanych mu czynów, mając na uwadze treść art. 5 § 1 k.k., należało go uniewinnić go od jego popełnienia²⁶.

²⁴ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: III K 715/06.

²⁵ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: VII K 646/13. Danych osobopoznawczych sprawcy w tej sprawie nie ustalono. W aktach sprawy są pominięte.

²⁶ Sprawa karna Sądu Okręgowego w Białymstoku, sygn. akt: III K 30/00.

Druga ze spraw, w której Sąd Okręgowy w Białymstoku zdecydował o uniewinnieniu oskarżonego dotyczyła młodego mężczyzny w wieku 21-25 lat, obywatela Polski, bezdzietnego kawalera z wykształceniem gimnazjalnym, zatrudnionego na etacie malarza - glazurnika, trzykrotnie karanego, oskarżonego m.in. czyn z art. 275 § 1 k.k. Oskarżonemu w tej sprawie postawiono wiele zarzutów. Ostatecznie został skazany za 4 inne czyny: zabójstwo, kradzież, kradzież z włamaniem, podrobienie dokumentu. W sprawie przewłaszczonego dokumentu tożsamości został uniewinniony od tego zarzutu. Dokument ten został u niego znaleziony podczas przeszukania mieszkania przez funkcjonariuszy Policji, kiedy ten został oskarżony m.in. o spowodowanie zabójstwa poprzez uduszenie. Z uwagi na brak jakichkolwiek dowodów, że oskarżony wykorzystał ów dowód, z powodu istniejących wątpliwości, co do istnienia u oskarżonego zamiaru przywłaszczenia dowodu osobistego oraz kierując się dyspozycją art. 5 § 2 k.k. sąd zdecydował o uniewinnieniu go od zarzutu²⁷.

Biorąc pod uwagę powyższe dane należy podkreślić, że badaniami objęto 190 spraw karnych rozpoznanych w Sądzie Rejonowym i Okręgowym w latach 1999-2019. Łączna liczba pełnych i kompletnych akt spraw karnych zakończonych prawomocnym wyrokiem sądu objętych badaniami wynosiła 137, natomiast liczba niepełnych akt spraw karnych zakończonych prawomocnym wyrokiem sądu objętych badaniami w zakresie płci, wieku, obywatelstwa i orzeczonych kar - 53. Powyższe dane rzutują na kompletowanie danych osobopoznawczych sprawcy przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. Z łącznej liczby 137 spraw poddanych badaniom ujawniono 147 sprawców przestępstw stypizowanych w art. 275 § 1 - 2 k.k.

§ 2. Opis i klasyfikacja prawna czynów

Jak wiadomo, kwalifikacja prawna czynu stanowi dopasowanie określonego stanu faktycznego do wybranej normy prawnej. To ustalenie, czy popełniony czyn odpowiada zakresowi danego przepisu prawa karnego, będące równocześnie podstawą określenia sankcji prawnokarnej za dany czyn. Poniższa tabela wskazuje, jak bardzo złożone jest przestępstwo stypizowane w art. 275 § 1-2 k.k., które w większości przypadków nie występuje samodzielnie.

²⁷ Sygn. akt: III K 166/10.

Tabela nr 38. Kwalifikacja prawna czynu sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.

Kwalifikacja czynu	Liczba sprawców	Udział procentowy [%]
art. 275 § 1 k.k.	40	27,21
art. 275 § 1 k.k. w zw. z art. 4 § 1 k.k.	2	1,36
art. 275 § 1 k.k. w zw. z art. 12 k.k.	2	1,36
art. 275 § 1 k.k. w zw. z art. 109 k.k.	1	0,68
art. 275 § 1 k.k. w zw. z art. 31 § 2 k.k.	1	0,68
art. 275 § 1 k.k. w zw. z art. 64 § 1 k.k.	1	0,68
art. 275 § 1 k.k.; art. 13 § 1 k.k. w zw. z art. 264 § 1 k.k. w zw. z art. 275 § 1 i 2 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k.	2	1,36
art. 275 § 1 k.k.; art. 18 § 3 k.k. w zw. z art. 264 § 1 k.k. w zb. z art. 275 § 2 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k.	1	0,68
art. 275 § 1 k.k. w zb. z art. 275 § 2 k.k. zw. z art. 12 k.k.	1	0,68
art. 275 § 1 k.k. w zb. z art. 276 k.k.	37	25,17
art. 275 § 1 k.k. w zb. z art. 276 k.k. w zw. z art. 64 § 1 k.k.	2	1,36
art. 275 § 1 k.k. w zb. z art. 276 k.k. w zw. z art. 11 § 1 k.k.	2	1,36
art. 275 § 1 k.k. w zb. z art. 276 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k.	2	1,36
art. 275 § 1 k.k. w zb. z art. 276 k.k. w zw. z art. 12 k.k.	1	0,68
art. 275 § 1 k.k. w zb. z art. 276 k.k.; art. 275 § 1 k.k.	1	0,68
art. 275 § 1 k.k. w zb. z art. 276 k.k.; art. 48 ust. 1 ustawy z dn. 24.04.1997 r. o przeciwdziałaniu narkomanii	1	0,68
art. 275 § 1 k.k., art. 276 k.k., art. 62 ust. 1, art. 59 ust. 1, art. 58 ust. 1, art. 58 ust. 1 ustawy z dn. 29.07.2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii w zw. z art. 12 k.k.	1	0,68
art. 62 ust. 1 ustawy z dn. 29.07.2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii; art. 275 § 1 k.k.	3	2,04
art. 13 § 1 k.k. w zw. z art. 275 § 1 k.k. w zb. z art. 276 k.k.	1	0,68
art. 275 § 1 k.k. w zb. z art. 276 k.k. w zw. z art. 64 § 1 k.k.; art. 275 § 1 k.k. w zw. z art. 64 § 1 k.k.	1	0,68
art. 275 § 1 k.k. w zb. z art. 276 k.k. w zw. z art. 64 § 1 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k.	2	1,36
art. 275 § 1 k.k. i art. 276 k.k.	2	1,36
art. 275 § 1 k.k.; art. 157 § 1 k.k.	1	0,68
art. 275 § 1 k.k.; art. 157 § 2 k.k.	1	0,68
art. 275 § 1 k.k. w zb. z art. 276 k.k. w zb. z art. 284 § 3 k.k.	2	1,36
art. 275 § 1 k.k. w zb. z art. 276 k.k. w zb. z art. 278 § 5 k.k. w zw. z art. 278 § 1 k.k.; art. 275 § 1 k.k. w zb. z art. 276 k.k. w zb. z art. 278 § 5 k.k. w zw. z art. 278 § 1 k.k.	1	0,68
art. 275 § 1 k.k. w zb. z art. 276 k.k. w zb. z art. 278 § 5 k.k. w zw. z art. 64 § 1 k.k.; art. 275 § 1 k.k. w zb. z art. 276 k.k. w zw. z art. 64 § 1 k.k.	1	0,68
art. 275 § 1 k.k. w zb. z art. 276 k.k. w zb. z art. 284 § 3 k.k. w zw. z art. 64 § 1 k.k.	1	0,68
art. 275 § 1 k.k. w zw. z art. 278 § 1 k.k.	1	0,68
art. 275 § 1 k.k. w zb. z art. 278 § 1 k.k.	1	0,68
art. 275 § 1 k.k. w zb. z art. 278 § 5 k.k.	1	0,68

art. 275 § 1 k.k. w zw. art. 278 § 1 i 5 k.k. w zw. z art. 276 k.k.	1	0,68
art. 275 § 1 k.k. oraz art. 278 § 1 k.k. w zb. z art. 278 § 5 k.k. w zb. z art. 275 § 1 k.k. w zw. z art. 64 § 1 k.k.	1	0,68
art. 275 § 1 k.k. w zb. z art. 278 § 5 k.k. w zw. z art. 278 § 1 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k.	1	0,68
art. 275 § 1 k.k. w zb. z art. 270 § 1 k.k.	3	2,04
art. 275 § 1 k.k. w zb. z art. 270 § 1 k.k. w zw. z art. 12 k.k.	1	0,68
art. 275 § 1 k.k. w zb. z art. 270 § 1 k.k.; art. 275 § 1 k.k. w zb. z art. 270 § 1 k.k. w zw. z art. 12 k.k.	1	0,68
art. 275 § 1 k.k. w zb. z art. 270 § 1 k.k. w zb. z art. 235 k.k.	1	0,68
art. 275 § 1 k.k., art. 270 § 1 k.k. w zb. z art. 235 k.k.	1	0,68
art. 275 § 1 k.k.; art. 275 § 1 k.k. w zb. z art. 270 § 1 i art. 278 § 1 k.k.	1	0,68
art. 275 § 1 k.k.; art. 275 § 1 w zb. z art. 270 § 1 k.k.; art. 275 § 1 k.k. w zb. z art. 270 § 1 k.k.	1	0,68
art. 275 § 1 k.k. w zb. z art. 270 § 1 k.k.; art. 18 § 3 k.k. w zw. z art. 275 § 1 w zb. z art. 270 § 1 k.k.	1	0,68
art. 275 § 1 k.k. w zb. z art. 272 k.k. w zw. z art. 18 § 3 k.k., w zw. z art. 229 § 3 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k. i art. 275 § 1 k.k. w zb. z art. 13 § 1 k.k. w zb. z art. 272 k.k. w zw. z art. 18 § 3 k.k. w zw. z art. 229 § 3 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k. w zw. z art. 12 k.k.	2	1,36
art. 275 § 1 k.k. w zb. z art. 284 § 3 k.k. w zb. z art. 276 k.k.	1	0,68
art. 275 § 1 k.k. w zb. z art. 286 § 1 k.k. w zw. z art. 12 k.k.	1	0,68
art. 275 § 1 k.k. w zb. z art. 286 § 1 k.k. w zb. z art. 297 § 1 k.k. w zb. z art. 270 § 1 k.k.	1	0,68
art. 275 § 1 k.k.; art. 286 § 1 k.k. w zb. z art. 297 § 1 k.k. w zb. z art. 270 § 1 k.k. w zb. z art. 275 § 1 k.k.	1	0,68
art. 278 § 1 k.k. w zw. z art. 64 § 1 k.k. i art. 275 § 1 k.k. i art. 286 § 1 i 2 k.k. w zw. z art. 64 § 1 k.k.	1	0,68
art. 275 § 1 k.k.; art. 286 § 1 k.k. w zb. z art. 270 § 1 k.k.	1	0,68
art. 275 § 1 k.k.; art. 286 § 1 i 3 k.k. w zb. z art. 270 § 1 i 2a k.k.; art. 276 k.k.	1	0,68
art. 178a § 1 k.k. w zb. z art. 244 k.k., art. 275 § 1 k.k., art. 157 § 3 k.k. w zw. z art. 157 § 2 k.k.	1	0,68
178a § 1 k.k. oraz art. 275 § 1 k.k. w zb. z art. 276 k.k.	1	0,68
art. 275 § 1 k.k.; 178a § 1 k.k.	1	0,68
art. 275 § 1 k.k. w zw. z art. 4 § 1 k.k.; art. 275 § 1 k.k. w zb. z art. 286 § 1 k.k.	1	0,68
art. 275 § 1 k.k., art. 275 § 1 k.k. w zb. z art. 270 § 1 k.k.; art. 275 § 1 k.k., art. 275 § 1 k.k. w zb. z art. 270 § 1 k.k.; art. 275 § 1 k.k. w zb. z art. 270 § 1 k.k.;	1	0,68
art. 197 § 1 k.k. w zb. z art. 157 § 2 k.k.; art. 275 § 1 k.k.; art. 278 § 1 k.k. w zb. z art. 275 § 1 k.k., art. 242 § 1 k.k.	1	0,68
art. 275 § 1 k.k.; art. 286 § 1 k.k. w zb. z art. 275 § 1 k.k.	1	0,68
art. 275 § 1 k.k. i 227 § 1 d.k.k. w zw. z art. 58 d.k.k. w zw. z art. 60 § 1 d.k.k.	1	0,68
Ogółem	147	100

Źródło: badania własne na podstawie akt sądowych

Analizując dane zebrane w tabeli nr 38 należy stwierdzić, że wśród 147 sprawców przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości 40 sprawcom przypisano odpowiedzialność z art. 275 § 1 k.k., co stanowiło 27,21% wszystkich czynów. Nie odnotowano przypadku sprawcy, który popełniłby przestępstwo z art. 275 § 2 k.k. Najczęściej tak kwalifikowany czyn pozostawał w zbiegu z art. 264 § 1 k.k. obok czynu z art. 275 § 1 k.k., co miało miejsce w czterech przypadkach. Czyny pozostałych sprawców kwalifikowano jako przestępstwa z art. 275 § 1 k.k. pozostające w związku z przepisami części ogólnej kodeksu karnego (art. 4 § 1, art. 11 § 1 i § 2, art. 12, art. 13 § 1, art. 18 § 1 i § 3, art. 31 § 2, art. 64 § 1, art. 109 k.k.) lub w zbiegu z przepisami części szczególnej kodeksu karnego (art. 276 k.k., art. 270 § 1 k.k., art. 272 k.k., art. 284 k.k., art. 286 § 1 i § 3 k.k., art. 278 § 1 i § 5 k.k., art. 235 k.k., art. 297 § 1 k.k.). Dominującą rolę w tych przeróżnych konfiguracjach kwalifikacji prawnych stanowią czyny 37 sprawców zakwalifikowanych jako przestępstwa z art. 275 § 1 k.k. pozostające w zbiegu z art. 276 k.k., co odpowiada 25,17% wszystkich pozostałych kwalifikacji. W przypadku wielu sprawców miała miejsce odpowiedzialność za przestępstwa z art. 275 § 1 k.k. pozostające w zbiegu z art. 276 k.k. oraz w związku ze wspomnianymi wcześniej przepisami części ogólnej kodeksu karnego lub w zbiegu z innymi przepisami części szczególnej kodeksu karnego. Wiele czynów pozostałych sprawców zakwalifikowano także obok innych przestępstw takich jak: spowodowanie uszczerbku na zdrowiu (art. 157 § 1 i § 2 k.k.), zgwałcenie (art. 197 § 1 k.k.), prowadzenie pojazdu mechanicznego w stanie nietrzeźwości (art. 178a § 1 k.k.), zniszczenie dokumentu (art. 276 k.k.), przestępstw narkotykowych (art. 62 ust. 1 ustawy z dn. 29.07.2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii). Powyższe zestawienie wskazuje na bardzo zróżnicowany *modus operandi* sprawców przestępstw stypizowanych w art. 275 k.k.

Z zaprezentowanych danych zebranych w tabeli nr 38 wynika również, że przestępstwo posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości bywało popełniane, zarówno jako konkretny pojedynczy czyn, jak również, jako następstwo innych pierwotnie, w pierwszej kolejności popełnionych przestępstw, których nierzadko dopuszczali się recydywiści.

Sytuację tę obrazuje tabela nr 39, w której zebrane zostały dane dotyczące sposobu ujawnienia przestępstw stypizowanych w art. 275 k.k., potwierdzające powyższe wnioski.

Tabela nr 39. Sposoby ujawnienia przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.

Sposoby ujawnienia przestępstwa	Liczba spraw	Udział procentowy [%]
Zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa przez pokrzywdzonego	38	27,73
Zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa przez świadka/osoby trzecie	23	16,78
Działania operacyjne Policji	37	27,00
Służba patrolowa Policji	30	21,89
Służba graniczna Straży Granicznej	5	3,64
W związku z prowadzeniem innych postępowań	4	2,91
Ogółem	137	100

Źródło: badania własne na podstawie akt sądowych

Jak wynika z danych zebranych w tabeli nr 39 w zdecydowanej większości przypadków (71 spraw) ujawnienie przestępstwa posługiwania się dokumentem tożsamości nastąpiło w wyniku działań służbowych organów ścigania, stanowiących sumarycznie 51,80% wszystkich spraw. W tabeli dokonano nieprzypadkowego podziału na działania operacyjne Policji, służbę patrolową Policji oraz służbę Straży Granicznej, bowiem nie są to tożsame okoliczności. Pod pojęciem działań operacyjnych Policji należy rozumieć sytuacje, w których organy ścigania prowadziły już wcześniej śledztwa lub dochodzenia i najczęściej podczas przeszukań domów mieszkalnych, pomieszczeń gospodarczych lub samego sprawcy ujawniono, iż znajduje się on w posiadaniu cudzego dokumentu tożsamości. Działania operacyjne Policji dotyczyły 37 spraw stanowiących 27% wszystkich badanych spraw karnych. W przypadku służby patrolowej Policji do ujawnienia przestępstwa stypizowanego w art. 275 k.k. najczęściej dochodziło w sytuacjach, gdy policjanci legitymowali przypadkowe lub podejrzane im osoby w wyniku prowadzonych przez nich działań prewencyjnych np. rutynowych kontroli drogowych. Nierzadko były to osoby znajdujące się w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środków odurzających, recydywiści. Sytuacja taka miała miejsce w 30 przypadkach, stanowiących 21,89% badanych spraw.

W przypadku 5 spraw stanowiących zaledwie 3,64% ogółu badanych do ujawnienia przestępstw, w postaci posiadania cudzych dokumentów tożsamości, doszło dzięki funkcjonariuszom Straży Granicznej, podczas próby przekraczania przez oskarżonych granicy w Świecku, a w jednym przypadku granicy francusko - brytyjskiej w miejscowości Coquelles.

W przypadku pozostałych 38 spraw, stanowiących 27,73% wszystkich badanych spraw pokrzywdzeni sami złożyli zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa przez nieznaną lub znanych im sprawców: rodzinę, znajomych, sąsiadów. W 23 przypadkach o popełnieniu przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości zawiadomienie zgłosiły osoby trzecie: rodzina, małżonkowie po rozwodzie lub w separacji, kontrolerzy w środkach komunikacji lub instytucje, firmy. Liczba tych spraw kształtowała się na poziomie 16,78% ogółu wszystkich spraw poddanych analizie. Niewielką liczbę 4 spraw, czyli jedynie 2,91% stanowiły sytuacje, w których ujawnienie przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości następowało w wyniku prowadzenia względem sprawców innych postępowań związanych z popełnieniem przez nich również innych przestępstw.

Mając na uwadze fakt, że liczba zbadanych spraw (137) nie odpowiada liczbie sprawców (147) należy wnioskować, że w przypadku analizowanych spraw mamy do czynienia z różnymi formami zjawiskowymi popełnianych przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. Dowodzi tego również analiza zebranych w tabeli nr 38 kwalifikacji prawnych tego czynu.

W tabeli nr 40 zebrano wszystkie formy zjawiskowe popełnionego przestępstwa w odniesieniu do badanych spraw, jak też sprawców przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości.

Tabela nr 40. Formy zjawiskowe popełnienia przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.

Formy zjawiskowe popełnienia przestępstwa		Liczba spraw	Udział procentowy [%]	Liczba sprawców	Udział procentowy [%]
Sprawcze					
Sprawstwo pojedyncze		127	92,70	127	86,39
Współsprawstwo	w liczbie:				
	2 osób	8		16	
	3 osób	1		3	
Współsprawstwo ogółem		9	6,56	19	12,92
Sprawstwo kierownicze		-	-	-	-
Sprawstwo polecające		-	-	-	-
Niesprawcze					
Podżeganie		-	-	-	-
Pomocnictwo		1	0,72	1	0,68
Ogółem		137	100	147	100

(-) oznacza brak odnotowanych form zjawiskowych

Źródło: badania własne na podstawie akt sądowych

Zaprezentowane w tabeli nr 40 dane liczbowe wyraźnie pokazują, że w przeważającej liczbie spraw (127) dotyczących przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości sprawcy najczęściej popełniali je indywidualnie, co stanowiło 92,70% badanych spraw. W formie współsprawstwa odnotowano 9 spraw stanowiących 6,56% badanych spraw, przy czym 8 z nich dotyczyło współsprawstwa popełnionego przez 2 osoby, zaś 1 przez 3 osoby działające wspólnie i w porozumieniu. W formie pomocnictwa odnotowano 1 sprawę stanowiącą mniej niż 1% badanych spraw. Przypadki, w których sprawcy działali wspólnie i w porozumieniu dotyczyły w większości przypadków sytuacji koleżeńskich, najczęściej 2 mężczyzn - kolegów, znajomych, biorących często wspólnie udział w popełnianiu innych przestępstw lub znajomych spotykających się na spotkaniach towarzyskich najczęściej zakrapianych alkoholem²⁸. W prowadzonych badaniach empirycznych odnotowano również 1 przypadek wypełnienia znamion przestępstwa z art. 275 § 1 k.k. w postaci działania wspólnie i w porozumieniu przez 2 kobiety²⁹, 1 współudział z członkiem rodziny (mąż i żona)³⁰ oraz 1 przypadek kobiety i mężczyzny - znajomych działających wspólnie³¹.

W toku przeprowadzonych badań stwierdzono wyraźną przewagę sprawców popełniających przestępstwo posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości w formie sprawstwa pojedynczego w liczbie 127 osób stanowiących 86,39% wszystkich sprawców nad przypadkami współsprawstwa, w których sprawcy w różnych konfiguracjach działali wspólnie i w porozumieniu w liczbie 19 osób, stanowiąc jedynie 12,92% ogółu sprawców oraz 1 przypadek pomocnictwa stanowiącego niewielki bo zaledwie 0,68% odsetek ogółu badanych³².

Badania empiryczne prowadzono również w kierunku określenia form stadialnych przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. Wyniki tych badań zaprezentowane zostały w tabeli nr 41.

²⁸ Sprawy karne Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: III K 1015/01; III K 454/03; III K 2971/04; III K 2865/06; XV K 1082/16; XV K 1339/16.

²⁹ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: XV K 890/09.

³⁰ Sprawa karna Sądu Okręgowego w Białymstoku, sygn. akt.: III K 136/01.

³¹ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: III K 2468/07.

³² Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: III K 4417/05.

Tabela nr 41. Formy stadialne popełnienia przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.

Formy stadialne popełnienia przestępstwa	Liczba sprawców	Udział procentowy [%]
Usiłowanie	4	2,72
Dokonanie	142	96,59
Usiłowanie i dokonanie	1	0,68
Ogółem	147	100

Źródło: badania własne na podstawie akt sądowych

Na podstawie danych zaprezentowanych w tabeli nr 41 ustalono, że 4 sprawców, stanowiących 2,72% badanych usiłowało, zaś 142 sprawców dokonało przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. Sprawcy ci stanowili aż 96,59% ogółu wszystkich oskarżonych. Odnotowano również 1 przypadek sprawcy, który zarówno usiłował, jak i dokonał przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości. W tym przypadku sprawca przestępstwa przywłaszczył paszport kolegi, po czym usiłował przekroczyć granicę państwową w Świecku używając tego dokumentu jako swojego. Sprawca nie osiągnął jednak zamierzonego celu, ponieważ został zatrzymany przez funkcjonariusza Straży Granicznej³³.

§ 3. Dane osobopoznawcze sprawców przestępstwa

W paragrafie tym zaprezentowano zebrane w toku prowadzonych badań empirycznych dane dotyczące sprawcy przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości. Zebrane i pogrupowane dane osobopoznawcze dotyczyły: płci, wieku i obywatelstwa sprawcy; stanu cywilnego, stanu rodzinnego, stanu zdrowia; wykształcenia i charakterystyki zawodowej sprawców; zatrudnienia sprawców, źródła utrzymania i stanu majątkowego; uprzedniej karalności.

1. Płeć, wiek i obywatelstwo sprawcy

W celu ukazania kompleksowego kryminologicznego obrazu badanego przestępstwa zdecydowano się na uwzględnienie również danych sprawców, których akta uległy brakowaniu w 2013 i 2015 roku, zaś ślad po tych aktach pozostał w papierowych repertoriach. Łączna liczba wszystkich sprawców wynosiła w tym przypadku 204 i była wyższa w tym rozdziale niż w pozostałych, z uwagi na uwzględnienie danych pozyskanych również z papierowych repertoriów.

³³ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: III K 524/04.

Tabela nr 42. Płeć sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.

Płeć	Liczba sprawców	Udział procentowy [%]
Kobieta	30	14,70
Mężczyzna	174	85,29
Ogółem	204	100

Źródło: badania własne na podstawie akt sądowych

Przedstawione w tabeli nr 42 wyniki badań empirycznych pokazują, że w zdecydowanej większości sprawcami przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości byli mężczyźni w liczbie 174 sprawców, stanowiący aż 85,29% ogółu sprawców. Pozostałe 14,70% stanowiły kobiety. Na 204 sprawców odnotowano ich zaledwie 30. Dane te pozwalają wnioskować o dominującym udziale mężczyzn w tym przestępstwie.

Niezwykle interesująco kształtuje się sytuacja wieku sprawcy przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. Dane te przedstawia tabela nr 43.

Tabela nr 43. Wiek sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.

Wiek	Liczba sprawców	Udział procentowy [%]
17-20 lat	34	16,66
21-25 lat	50	24,50
26-30 lat	41	20,09
31-35 lat	20	9,80
36-40 lat	16	7,84
41-45 lat	16	7,84
46-50 lat	10	4,90
51-55 lat	11	5,39
56-60 lat	1	0,49
61-65 lat	2	0,98
66-70 lat	2	0,98
powyżej 70 lat	1	0,49
Ogółem	204	100

Źródło: badania własne na podstawie akt sądowych

Z zaprezentowanych w tabeli nr 43 danych liczbowych wynika, że wiek sprawców jest bardzo zróżnicowany oraz wykazuje wyraźną tendencję spadkową (liczba sprawców zmniejsza się bowiem wraz z ich wiekiem). Największą liczbę sprawców tj. 50 odnotowano w przedziale wiekowym 21-25 lat. Stanowili oni 24,50% ogółu badanych. Równie wysoki udział odnotowano w dwóch innych przedziałach wiekowych: 41 sprawców stanowiących

20,09% ogółu w przedziale wiekowym 26-30 lat oraz 34 sprawców stanowiących 16,66% ogółu w przedziale wiekowym 17-20 lat. Porównywalny udział sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. w liczbie 16 sprawców zauważono w przedziałach wiekowych: 36-40 lat i 41-45 lat, co stanowiło po 7,84% wszystkich badanych. Mniej liczną 10 - osobową grupę stanowili sprawcy w wieku 46-50 lat, stanowiący 4,90% ogółu sprawców oraz 11 - osobową grupę sprawcy w wieku 51-55 lat, stanowiący 5,39% wszystkich sprawców. W pozostałych kategoriach wiekowych odnotowano pojedyncze przypadki sprawców badanego przestępstwa. W przedziałach wiekowych: 61-65 lat oraz 66-70 lat występowało 2 sprawców. Stanowiło to zaledwie 0,98% wszystkich sprawców. Natomiast w przedziałach wiekowych: 56-60 lat oraz powyżej 70 lat odnotowano po 1 przypadku sprawcy (0,49%). Na podstawie zebranych danych można wnioskować, że przestępstwo to jest domeną ludzi młodych lub w średnim wieku.

Mając na uwadze fakt, że badania statystyczne wykazały udział obcokrajowców w badanym przestępstwie należałoby odnieść się również do tego aspektu w badaniach akt spraw karnych. Dane te zebrane zostały poniżej w tabeli nr 44.

Tabela nr 44. Obywatelstwo sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.

Obywatelstwo	Liczba sprawców	Udział procentowy [%]
Polskie	198	97,05
Gruzińskie	1	0,49
Białoruskie	3	1,47
Rosyjskie	1	0,49
Inne	1	0,49
Ogółem	204	100

Źródło: badania własne na podstawie akt sądowych

Na podstawie danych zebranych w tabeli nr 44 ustalono, że wśród 204 sprawców skazanych prawomocnym wyrokiem sądu na podstawie art. 275 § 1-2 k.k. sześciu z nich było obcokrajowcami. Trzech z nich było obywatelami Białorusi (1,47%), 1 obywatelem Białorusi (0,49%) i 1 Rosji (0,49%). W jednym przypadku, który dotyczył papierowych repertoriów imię i nazwisko sprawcy wskazywało na inne niż polskie pochodzenie, przy czym dane te nie zostały tam konkretnie zapisane. W przeważającej liczbie 198 badanych sprawcami przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. byli obywatele polscy, stanowiący 97,05% ogółu wszystkich sprawców.

2. Stan cywilny, stan rodzinny oraz stan zdrowia sprawcy

Liczba sprawców objętych badaniami w tym oraz w pozostałych rozdziałach dotyczących badań osobopoznawczych sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. wynosiła 147, ponieważ dane zebrane z papierowych repozytoriów sądowych nie zawierały tych informacji. Uwzględniono zatem dane z kompletnych akt poddanych analizie.

W pierwszej kolejności przeanalizowano strukturę stanu cywilnego sprawców przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości.

Tabela nr 45. Stan cywilny sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.

Stan cywilny	Liczba sprawców	Udział procentowy [%]
Kawaler/panna	102	69,38
Żonaty/zamężna	26	17,68
Rozwiedziony/rozwiedziona	17	11,56
Wdowiec/wdowa	2	1,36
Ogółem	147	100

Źródło: badania własne na podstawie akt sądowych

Jak wynika z danych liczbowych przedstawionych w tabeli nr 45, w strukturze stanu cywilnego wyraźnie dominują kawalerowie i panny. Liczba sprawców stanu wolnego wynosiła 102, stanowiąc tym samym 69,38% badanej populacji sprawców. Osoby pozostające w związku małżeńskim stanowiły grupę 26 sprawców, czyli 17,68% ogółu sprawców, natomiast osoby rozwiedzione 17 osób, stanowiąc 11,56% badanej populacji. W strukturze stanu cywilnego odnotowano również 2 przypadki sprawców w grupie: wdowiec/wdowa, stanowiących 1,36% ogółu wszystkich sprawców.

Dokonując analizy stanu cywilnego sprawców nie sposób pominąć aspektu dzietności sprawcy, stąd też w dalszej kolejności przeanalizowano strukturę stanu rodzinnego sprawców.

Dane te przedstawia tabela nr 46.

Tabela nr 46. Stan rodzinny sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.

Stan rodzinny	Liczba sprawców	Udział procentowy [%]
Bezdzienny/bezdzienna	90	61,22
1 dziecko	22	14,96
2 dzieci	21	14,28
3 dzieci	6	4,08
4 dzieci	3	2,04

powyżej 4 dzieci	5	3,40
Ogółem	147	100

Źródło: badania własne na podstawie akt sądowych

Dane przedstawione w tabeli nr 46 pokazują, że sprawca przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości był najczęściej osobą bezdzietną. Liczba tych sprawców wynosiła 90 osób, co stanowiło 61,22% ogółu wszystkich sprawców. Oznacza to, że część osób stanu wolnego, nie pozostających w związku małżeńskim, posiadało przynajmniej 1 dziecko. Jak wynika z danych liczbowych, sprawcy przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości, posiadali najczęściej jedno lub dwoje dzieci. Wśród sprawców posiadających 1 dziecko odnotowano 22 badanych, natomiast wśród sprawców posiadających 2 dzieci - 21 badanych, co stanowiło odpowiednio: 14,96% i 14,28% wszystkich sprawców. Sprawców posiadających troje dzieci było 6, co stanowiło 4,08% ogółu. Czwórkę dzieci posiadało 3 sprawców, stanowiących 2,04% badanych, natomiast sprawców wielodzietnych tj. posiadających ponad 4 dzieci odnotowano w liczbie 5 osób, co stanowiło 3,40% wszystkich sprawców.

Kolejny badany problem stanowił stan zdrowia sprawców przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości. Dane te zostały zamieszczone w tabeli nr 47.

Tabela nr 47. Stan zdrowia sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.

Stan zdrowia	Liczba sprawców	Udział procentowy [%]
Zdrowy	110	74,82
Problemy psychiczne	16	10,88
Problemy psychiczne i uzależnienia	1	0,68
Problemy fizyczne	5	3,40
Uzależnienia od narkotyków i środków odurzających	5	3,40
Uzależnienia od alkoholu	2	1,36
Uzależnienia od narkotyków, środków odurzających i alkoholu	8	5,44
Ogółem	147	100

Źródło: badania własne na podstawie akt sądowych

Na podstawie danych zebranych w tabeli nr 47 ustalono, że sprawcy przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. w przeważającej większości przypadków cieszyli się dobrym zdrowiem. Liczba

sprawców deklarujących brak problemów zdrowotnych wynosiła 110 badanych, co stanowiło ponad 3/4 populacji badanych osób, czyli 74,82% ogółu. U 16 sprawców odnotowano problemy psychiczne, przy czym należy wskazać, że były to przypadki sprawców, chętnie korzystających z usług poradni zdrowia psychicznego, o czym informowali przesłuchujących ich funkcjonariuszy Policji. Odsetek tych osób stanowi 10,88% ogółu wszystkich sprawców.

Jak wynika z tabeli nr 47 wśród sprawców przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości można odnotować też 15 osobową grupę osób zmagających się z różnego rodzaju uzależnieniami. Problemy związane z uzależnieniami od narkotyków i środków odurzających deklarowało 5 sprawców, co stanowiło 3,40% ogółu sprawców; uzależnienia od alkoholu 2 sprawców, co stanowiło 1,36% sprawców; natomiast 8 osób stanowiących 5,44% wszystkich sprawców zmagala się z uzależnieniami od narkotyków i środków odurzających oraz alkoholu. W strukturze badanych pod kątem stanu zdrowia znalazła się też grupa 5 sprawców deklarujących problemy fizyczne, stanowiąca 3,40% wszystkich sprawców.

3. Wykształcenie i charakterystyka zawodowa sprawcy

Badając charakterystykę każdej grupy populacji istotnym aspektem jest ich poziom wykształcenia, stąd też w tej części rozprawy zaprezentowane zostaną dane dotyczące wykształcenia oraz charakterystyki zawodowej sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k., jakie udało się pozyskać z poddanych badaniom akt spraw karnych.

Tabela nr 48. Wykształcenie sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.

Wykształcenie	Liczba sprawców	Udział procentowy [%]
Podstawowe	40	27,21
Gimnazjalne	21	14,28
Zawodowe	47	31,97
Średnie	31	21,08
Wyższe	7	4,76
Inne	1	0,68
Ogółem	147	100

Źródło: badania własne na podstawie akt sądowych

Z danych przedstawionych w tabeli nr 48 wynika, że w zakresie wykształcenia liczba sprawców kształtuje się dość równomiernie, przy czym należy podkreślić, że badane przestępstwo nie jest domeną osób z wykształceniem wyższym, którzy reprezentują grupę 7

osób stanowiącą 4,76% ogółu wszystkich sprawców. Największą liczbę sprawców odnotowano w grupie osób z wykształceniem zawodowym. Grupę tę reprezentowało 47 sprawców, co stanowiło 31,97% ogółu badanych. Drugą najliczniej reprezentowaną grupę stanowili sprawcy z wykształceniem podstawowym. Liczba tych sprawców wynosiła 40 osób, co stanowiło 27,21% badanej populacji. Wśród osób z wykształceniem średnim odnotowano 31 sprawców stanowiących 21,08% badanych, zaś wśród osób z wykształceniem gimnazjalnym 21 sprawców, co stanowiło 14,28% wszystkich sprawców. W jednym przypadku, który dotyczył cudzoziemca, wykształcenia nie udało się ustalić, stąd z tabeli nr 48, zapis o wykształceniu innym.

Analiza akt spraw karnych pod kątem wykształcenia sprawców pozwoliła ustalić, że sprawcami przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. były w większości osoby słabo wykształcone tj. z niepełnym wykształceniem zawodowym. Z uwagi na ten fakt, w poniższej tabeli zarysowana została charakterystyka zawodowa sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. w celu ustalenia jakie zawody, grupy zawodowe reprezentowali sprawcy tego przestępstwa.

Tabela nr 49. Charakterystyka zawodowa sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.

Reprezentowany zawód		Liczba sprawców	Udział procentowy [%]
Dziedzina mechaniki		26	17,68
	Technik mechanik	4	2,72
	Mechanik kierowca	5	3,40
	Mechanik pojazdów samochodowych	4	2,72
	Mechanik	4	2,72
	Mechanik operator pojazdów i maszyn rolniczych	3	2,04
	Mechanik maszyn i urządzeń przemysłowych	1	0,68
	Technik mechanik precyzyjny	2	1,36
	Błacharz samochodowy	1	0,68
	Lakiernik samochodowy	1	0,68
	Mechatronik	1	0,68
Dziedzina elektryki		8	5,44
	Elektromechanik	1	0,68
	Ślusarz - elektryk	3	2,04
	Technik elektryk	1	0,68
	Elektryk	1	0,68
	Elektro-instalator	1	0,68
	Technik elektryk, monter instalacji elektrycznych	1	0,68
Dziedzina budownictwa		8	5,44
	Technolog robót wykończeniowych	1	0,68
	Technik budownictwa	3	2,04
	Murarz, tynkarz	1	0,68
	Malarz - glazurnik	2	1,36
	Betoniarz - zbrojarz	1	0,68
Dziedzina stolarstwa		9	6,12

	Technik meblarstwa	1	0,68
	Stolarz	4	2,72
	Tokarz	4	2,72
Dziedzina gastronomii		10	6,80
	Rzeźnik	1	0,68
	Technik gastronomii	1	0,68
	Kucharz	5	3,40
	Ciastkarz	1	0,68
	Ciastkarz, rolnik	1	0,68
	Technik przetwórstwa owoców i warzyw	1	0,68
Dziedzina ekonomii		6	4,08
	Sprzedawca	3	2,04
	Technik ekonomista	1	0,68
	Ekonomista	2	1,36
Poszczególne zawody		12	8,16
	Ślusarz	2	1,36
	Kowal	1	0,68
	Palacz	1	0,68
	Krawiec, krawiec odzieży damskiej lekkiej	2	1,36
	Technik ochrony środowiska	1	0,68
	Technik ochrony fizycznej osób i mienia	1	0,68
	Lekarz	1	0,68
	Nauczyciel	2	1,36
	Pedagog szkolny	1	0,68
Inne			
	Uczeń/student	20	13,60
	Brak zawodu	48	32,65
Ogółem		147	100

Źródło: badania własne na podstawie akt sądowych

Na podstawie danych zebranych w tabeli nr 49 należy stwierdzić, że przekrój zawodowy sprawców przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości jest bardzo zróżnicowany, przy czym analizując zebrany materiał badawczy, można określić też kategorie reprezentowanych przez nich zawodów.

Sprawcy przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. dość licznie byli reprezentowani przez grupę mechaników - 26 osób (17,68%) np. mechanik pojazdów samochodowych, mechanik kierowca, mechanik, technik mechanik, mechanik operator pojazdów i maszyn rolniczych; elektryków - 8 osób (5,44%) np. elektryk, ślusarz-elektryk, technik elektryk, monter instalacji elektrycznych; stolarzy - 9 osób (6,12%) np. technik meblarstwa, stolarz; osób z wykształceniem budowlanym i około budowlanym - 8 osób (5,44%) np. technik budownictwa, murarz, tynkarz, malarz-glazurnik, technolog robót wykończeniowych; osób z wykształceniem gastronomicznym - 10 osób (6,80%) np. technik gastronomii, kucharz, ciastkarz, rzeźnik, oraz ekonomicznym - 6 osób (4,08%). Wśród sprawców badanego przestępstwa znajdowały się w większości pojedyncze przypadki sprawców reprezentujących takie zawody jak: ślusarz, kowal, palacz, krawiec, czy też lekarz, nauczyciel, pedagog.

Niewątpliwie najliczniej reprezentowaną grupę stanowili sprawcy nie posiadający żadnego wyuczonego zawodu. Liczba tych sprawców wynosiła 48, co stanowiło niemal 1/3 ogółu badanej populacji sprawców (32,65%). Drugą liczną grupą nieprzypadkowo określoną w tabeli nr 49 stanowili uczniowie (najczęściej szkół wieczorowych) lub studenci w liczbie 20 sprawców, stanowiący 13,60% wszystkich sprawców. Sprawcy ci nie ukończyli swojej edukacji, stąd też nie można było przypisać ich do grup z konkretnym wykształceniem, gdyż w czasie popełnienia czynu uczyli się lub studiowali.

4. Zatrudnienie, źródło utrzymania i stan majątkowy sprawców

Z wykształceniem łączy się niewątpliwie sytuacja zawodowa, stąd też w poniższej części rozprawy zaprezentowane zostaną dane dotyczące zatrudnienia sprawcy, źródła utrzymania oraz jego sytuacji majątkowej. W tabeli nr 50 zebrane zostały informacje o zatrudnieniu sprawców badanego przestępstwa.

Tabela nr 50. Zatrudnienie sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.

Zatrudnienie	Liczba sprawców	Udział procentowy [%]
Zatrudniony/zatrudniona	44	29,93
Niezatrudniony/niezatrudniona	103	70,06
Ogółem	147	100

Źródło: badania własne na podstawie akt sądowych

Jak wynika z danych zawartych w tabeli nr 50 w przeważającej liczbie sprawcami przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. były osoby niezatrudnione. Ich liczba wynosiła 103, co stanowiło 70,06% ogółu sprawców. Zaledwie 1/3 sprawców posiadała zatrudnienie. Liczba osób zatrudnionych wynosiła 44 osoby, co stanowiło 29,93% badanych. W tym miejscu należy wyjaśnić, że zatrudnieni sprawcy to osoby zarówno wykonujące pracę etatową, prowadzące działalność gospodarczą, jak też utrzymujące się z pracy dorywczej, gdyż w czasie popełnienia czynu ich sytuacja zawodowa wskazywała na zatrudnienie. Stąd też istotnym było wskazanie źródeł utrzymania sprawców badanego przestępstwa. Dane te prezentuje tabela nr 51.

Tabela nr 51. Źródło utrzymania sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.

Źródło utrzymania	Liczba sprawców	Udział procentowy [%]
Praca etatowa	21	14,28
Praca dorywcza	43	29,25
Działalność własna/gospodarstwo rolne	6	4,08
Renta/emerytura	7	4,76
Zasiłki/Urząd Pracy	11	7,48
Na utrzymaniu rodziny	39	26,53
Brak dochodów	20	13,60
Ogółem	147	100

Źródło: badania własne na podstawie akt sądowych

Z danych zebranych w tabeli nr 51 wynika, że źródłem utrzymania większości sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. były prace dorywcze. Liczba tych sprawców wynosiła 43 osoby, co stanowiło 29,25% ogółu badanych. Sprawcy ci zwykle zatrudniani byli na krótki okres w branży budowlanej lub transportowej i wykonywali głównie prace wykończeniowe lub pracowali jako kierowcy, do czego wystarczyło posiadanie określonego prawa jazdy. Pracę etatową, zwykle odpowiadającą posiadanemu wykształceniu, wykonywało zaledwie 21 sprawców, czyli zaledwie 14,28% wszystkich sprawców przestępstwa. Niewielka liczba 6 sprawców to osoby prowadzące własną działalność gospodarczą lub prowadzące własne gospodarstwo rolne. Stanowiły one zaledwie 4,08% badanych. Dla części sprawców źródłem utrzymania była renta lub emerytura. Dotyczyło to 7 sprawców badanego przestępstwa, co stanowiło 4,76% ogółu sprawców lub zasiłki z urzędu pracy, co miało odniesienie do 11 sprawców stanowiąc 7,48% wszystkich badanych. Oczywiście nie oznacza to, że były to ich jedyne źródła utrzymania. Zwykle sprawcy ci oprócz tych wskazanych powyżej dochodów czerpali zyski z prac dorywczych lub też pozostawali dodatkowo na utrzymaniu rodziny, niemniej jednak wskazane powyżej źródła utrzymania stanowią podstawę życia stąd wskazanie jednej konkretnej, a nie kilku dodatkowych.

Znaczna część sprawców deklarowała również pozostawanie na utrzymaniu rodziny. Ich liczba wynosiła 39 osób, co stanowiło 26,53% wszystkich sprawców. Jest to druga co do wielkości grupa sprawców określających w ten sposób swoje źródło utrzymania. W tej kategorii znalazła się również m.in. część uczniów lub studentów, którzy nie pracowali na etacie lub utrzymywali się z prac dorywczych i deklarowali przesłuchującym im funkcjonariuszom Policji pozostawanie na utrzymaniu rodziny. Sytuacja wielości źródeł utrzymania uczniów i studentów stanowiła przyczynę, dla której pominięto w tabeli tę

kategorię. Warto wspomnieć, że grupę osób pozostających na utrzymaniu rodziny reprezentowały też osoby, będące na utrzymaniu swoich współmałżonków.

Ostatnią kategorią wymagającą omówienia jest kategoria osób nieosiągających żadnych dochodów. W tej kategorii odnotowano 20 osób, co stanowiło 13,06% wszystkich badanych. Sprawcy deklarujący brak dochodów to głównie osoby spotykające się z innymi osobami na alkoholowych spotkaniach towarzyskich lub włączące się bez celu z innymi kolegami - przestępcami, albo sprawcy przebywający w czasie popełnienia przestępstwa na zwolnieniu warunkowym, w związku z tym niepracujące oraz 2 osoby bezdomne.

W związku z tak przedstawioną powyżej sytuacją należałoby domniemywać, iż sytuacja materialna sprawców nie będzie dla nich zbyt korzystna. W zaprezentowanej poniżej tabeli zebrane zostały dane uwzględniające ten właśnie aspekt.

Tabela nr 52. Stan majątkowy sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.

Stan majątkowy	Liczba sprawców	Udział procentowy [%]
Posiada	9	6,12
Nie posiada	138	93,87
Ogółem	147	100

Źródło: badania własne na podstawie akt sądowych

Zaprezentowana w tabeli nr 52 struktura stanu majątkowego nie jest zróżnicowana. Na podstawie zebranych danych wyraźnie dostrzec można, że zdecydowana większość sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. nie posiada majątku. Brak majątku deklarowało 138 sprawców, co stanowi 93,87% ogółu sprawców. Jedynie 9 sprawców deklarowało posiadanie majątku w postaci domu bądź innej niewielkiej nieruchomości budowlanej lub rolnej czy też samochodu/ów. Liczba tych sprawców kształtowała się na poziomie zaledwie 6,12%.

5. Karalność sprawcy

Niezwykle istotnym aspektem badań z zakresu danych osobopoznawczych sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. jest kwestia dotycząca ich dotychczasowej karalności. W poniższym rozdziale zebrano zarówno informacje o wcześniejszej karalności sprawców, jak i liczbie odnotowanych wyroków w Krajowym Rejestrze Karnym, jeżeli sprawca już w nim figurował.

Tabela nr 53. Uprzednia karalność sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.

Uprzednia karalność	Liczba sprawców	Udział procentowy [%]
Niekarany/niekarana	58	39,45%
Karany/karana za przestępstwa z art. 275 k.k.	1	0,68%
Karany/karana za inne przestępstwa w tym również z art. 275 k.k.	12	8,16%
Karany/karana za inne przestępstwa	76	51,70%
Ogółem	147	100%

Źródło: badania własne na podstawie akt sądowych

Pozyskane w toku badań dane empiryczne, odnoszące się do kwestii wcześniejszej karalności sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. i przedstawione w tabeli nr 53 pokazują, że 58 sprawców przed popełnieniem badanego przestępstwa nie było karanych. Sprawcy ci stanowili 39,45% badanej populacji. A zatem ponad połowa badanych sprawców (89) podlegała uprzednio karze.

Istotnym aspektem w toku prowadzonych badań okazało się ustalenie czy sprawca był już karany za przestępstwo z art. 275 § 1-2 k.k., stąd też w tabeli nr 53 dokonano stosownego podziału odpowiadającego analizowanym aspektom dotyczącym wcześniejszej karalności. Odnotowano, że spośród wszystkich sprawców tylko 1 popełnił już wcześniej przestępstwo z art. 275 k.k., natomiast 12 sprawców stanowiących 8,16% ogółu było uprzednio karanych za inne przestępstwa, w tym również za przestępstwa z art. 275 k.k. Zdecydowaną większość stanowili wcześniej karani sprawcy, ale za inne przestępstwa niż te będące przedmiotem badań. Liczba tych sprawców wynosiła 76 osób, co stanowiło 51,70% ogółu badanych. Sprawcy ci byli wielokrotnie oskarżani o przestępstwa przeciwko mieniu, przeciwko życiu i zdrowiu, przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji lub też inne przestępstwa z kategorii przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów (najczęściej fałszerstwa). Badani sprawcy niejednokrotnie uczestniczyli w bójkach, dopuszczali się licznych oszustw lub kradzieży w tym również kradzieży rozbójniczej, rozboju. Wśród tych sprawców zdarzały się też liczne przypadki skazań za przestępstwa przeciwko rodzinie i opiece, często też popełniali wielokrotnie jedno i to samo przestępstwo - najczęściej była to kradzież. Stąd też istotnym stało się zbadanie nie tyle kategorii przestępstw, których dopuszczali się uprzednio sprawcy, ile liczba wyroków zarejestrowanych w Krajowym Rejestrze Karnym (KRK) przypisanych danemu sprawcy. Dane te zostały uwzględnione w tabeli nr 54.

Tabela nr 54. Liczba zarejestrowanych w KRK wyroków sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.

Liczba wyroków	Liczba spraw	Udział procentowy [%]
Brak wyroku	58	39,45
1 wyrok	27	18,36
2 wyroki	9	6,12
3 - 5 wyroków	27	18,36
6-10 wyroków	11	7,48
11-15 wyroków	6	4,08
16-20 wyroków	4	2,72
Powyżej 20 wyroków	5	3,40
Ogółem	147	100

Źródło: badania własne na podstawie akt sądowych

Jak wynika z danych przedstawionych w tabeli nr 54 liczba wyroków przypisanych danemu sprawcy była niezwykle zróżnicowana i dość wysoka. W strukturze wszystkich sprawców najliczniejszą grupę stanowili sprawcy z jednym wyrokiem lub sprawcy, których wyroki mieściły się w przedziale od 3-5 wyroków. W obu tych grupach odnotowano po 27 sprawców, co stanowiło 18,36% ogółu badanych. Dość liczną grupę stanowili sprawcy, którym przypisywano odpowiedzialność za popełnienie od 6-10 czynów. W toku prowadzonych badań ustalono, że liczba tych sprawców wynosiła 11, co stanowiło 7,48% badanych. Sprawców badanego przestępstwa z liczbą 2 wyroków w KRK było 9 i stanowili oni 6,12% ogółu sprawców. Niewątpliwie interesująco rysuje się sytuacja wielokrotnych recydywistów, posiadających bogaty rejestr wyroków odnotowanych w KRK. W tej kategorii odnotowano sprawców z liczbą: (1) 11-15 wyroków, których było 6, co stanowiło 4,08% badanych; (2) 16-20 wyroków, których było 4, co stanowiło 2,72% badanych; (3) powyżej 20 wyroków, których było 5, co stanowiło 3,40% badanych. Liczba osób niefigurujących w KRK wynosiła 58 sprawców i stanowiła 39,45% wszystkich sprawców.

Dane pozyskane z badań osobopoznawczych wyraźnie wskazują, że sprawcami przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. najczęściej byli młodzi mężczyźni w przedziale wiekowym od 20 - 30 lat, obywatele polscy, stanu wolnego, lecz słabo wykształceni i utrzymujący się zwykle z prac dorywczych. Sylwetkę potencjalnego sprawcy tegoż przestępstwa stanowią również osoby reprezentujące dość zróżnicowane profesje, choć w większości przypadków niezatrudnione w reprezentowanych zawodach, zdrowe lecz wielokrotnie karane za popełnione uprzednio przestępstwa, niejednokrotnie recydywiści.

§ 4. *Modus operandi* sprawców przestępstwa

Pojęcie „*modus operandi*” sprawców przestępstw, to pojęcie kryminalistyczne odnoszące się do sposobu działania sprawcy przestępstwa, przy czym będzie on inny np. w przypadku sprawców przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu, a inny w przypadku przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów.

W celu weryfikacji zakładanych hipotez badawczych odnoszących się do kwestii *modus operandi* sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. należało przyjrzeć się następującym kwestiom. W pierwszej kolejności określono czas, miejsce oraz okoliczności sprzyjające popełnieniu przez sprawców badanego przestępstwa, następnie opisano sposoby popełnienia przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k., określając wszystkie czynności sprawcze, jakich sprawcy się dopuścili we wszystkich 137 badanych sprawach. Na koniec wskazano/scharakteryzowano również rodzaje dokumentów tożsamości, będące przedmiotem czynności sprawczych badanego przestępstwa. W przypadku badanych przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. należało uwzględnić wieloodmianowy charakter tego przestępstwa, co miało niewątpliwie wpływ na zebrane w toku badań jakościowych dane ilościowe.

Przestępstwa z art. 275 §1-2 k.k. to przestępstwa wieloodmianowe. Zachodzi ono wówczas, gdy sprawca popełnia jednocześnie kilka odmian wskazanych w jednym przepisie ustawy karnej. Czyn sprawcy w danej sytuacji uznaje się za jedno przestępstwo, a nie za tyle przestępstw, ile odmian sprawca naruszył³⁴. Przestępstwo wieloodmianowe charakteryzuje się również tym, że jest opisane w dyspozycji zredagowanej w formie alternatywy, obejmującej zwykle kilka czynności sprawczych, z których jedna wystarcza do popełnienia czynu zabronionego, dlatego też nawet jeżeli sprawca realizuje więcej niż jedną czynność opisaną w dyspozycji, to odpowiada wówczas za jeden czyn³⁵. Dla zaistnienia tego przestępstwa nie ma znaczenia realizacji ilu odmian czynności sprawczych sprawca się dopuścił, aby stypizować dane czynności w art. 275 § 1-2 k.k., natomiast z badawczego punktu widzenia istotnym będzie ilu i których faktycznie czynności sprawczych sprawca się podjął. W danych statystycznych KGP w odniesieniu do tego przestępstwa do 2012 r. uwzględniano podział na 3 kategorie sprawcze z art. 275 § 1 k.k.: kradzież, przywłaszczenie, posługiwanie się i ogółem art. 275 § 2 k.k., jednak od 2013 r. zaniechano tego podziału. Przyczyny takiego stanu rzeczy, po analizie akt spraw karnych, można upatrywać w fakcie, że jeden sprawca mógł wypełnić

³⁴ B. Namysłowska-Gabrysiak, J. Berg, Prawo karne - część ogólna, wyd. 6, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2019, s. 74.

³⁵ A. Grześkowiak (red.), Prawo karne, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2007, s.149.

jednocześnie kilka znamion czasownikowych przestępstwa z art. 275 § 1 k.k. w związku z tym pozostawało pytanie, które znamię należałoby wpisać.

Z uwagi na wieloodmianowy charakter przestępstw stypizowanych w art. 275 § 1-2 k.k. przypomnienia i dopowiedzenia wymaga, iż mamy do czynienia z różnymi możliwościami popełnienia tego samego czynu, gdyż znamiona przedmiotowe określone są kilkoma odmianami przestępnego zachowania się. Pomimo wielości podjętych przez sprawcę działań jest ono jednak niepodzielne w związku z czym ujmowanie każdego czynu sprawcy jako osobnego przestępstwa nie znajduje oparcia zarówno w doktrynie, ani judykaturze. W art. 275 § 1 k.k. i w art. 275 § 2 k.k. określono wiele odmian jednego typu czynu zabronionego pod groźbą kary. Zrealizowanie kilku nawet odmian tego typu skutkować jednak będzie dopuszczeniem się sprawcy jednego tylko czynu zabronionego.

Kwalifikacja prawna nie wskaże konkretnie ilu czynów sprawczych dopuścił się sprawca w danej sytuacji. Liczba czynów sprawczych, których dopuścił się sprawca w konkretnej sprawie, po przeanalizowaniu badanych akt spraw karnych będzie się różniła od liczby spraw poddanych badaniom oraz od liczby sprawców. Różnica ta wynikać będzie z faktu, że dany sprawca mógł jednocześnie dopuścić się kradzieży dokumentu tożsamości, a następnie posłużyć się nim w innym miejscu, mógł też równie dobrze przywłaszczyć inny dokument i też się nim posłużyć. Dany sprawca mógł dokonać tych czynności wielokrotnie, także w obrębie jednej sprawy w różnych miejscach i w różnym czasie. W związku z istniejącym stanem faktycznym mając na uwadze rzetelność prowadzonych badań należy w tym miejscu podkreślić, że zebrany materiał badawczy ma na celu wierne odtworzenie wszystkich okoliczności i sposobów popełnienia badanego przestępstwa, co w sposobie rejestracji w wyliczeniach arytmetycznych nie będzie oddawało stosunku 1:1 w tych powyżej rozpatrywanych sytuacjach.

Dodatkowo należy mieć również na uwadze, że gdy dochodziło do sytuacji ujawnienia przestępstwa i przesłuchiwania podejrzanego, który nie przyznawał się do winy lub nie potrafił określić, w jaki sposób dany dokument tożsamości znalazł się w jego posiadaniu wówczas w sporządzonym akcie oskarżenia często znajdował się zapis o nieustalonym czasie popełnienia czynu np. „w okresie od sierpnia do 14.XI.2000 roku przywłaszczył..., „nieustalonego dnia na przełomie II i III 2000 r...dokonał zaboru”, „nieustalonego dnia w okresie od 1.XI do 6.XII.2004 r.”, „w okresie nieustalonego dnia do dnia 11.XI.2005 r. kiedy (...) policjanci podczas kontroli ujawnili w jego posiadaniu dowód osobisty...”, lub miejscu np. „w bliżej nieustalonym miejscu w Białymstoku”, „w bliżej nieustalonym miejscu woj. podlaskiego”. W związku z tak przyjętym zapisem w akcie oskarżenia oraz po niemożności

określenia czasu i miejsca popełnienia czynu na podstawie zeznań pokrzywdzonego, przyjęto zasadę nieuwzględniania miejsca i czasu popełnienia danego czynu przez sprawcę w zebranych danych ilościowych. Podsumowując należy stwierdzić, że liczba sprawców w odniesieniu do czasu i miejsca popełnienia czynu zabronionego nie będzie tożsama z liczbą 147 sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. wynikającą z badań osobopoznawczych i będzie równa liczbie czynów sprawczych popełnionych przez sprawców tych przestępstw i z oczywistych względów opisanych powyżej będzie wyższa, gdyż jak wskazano niekiedy sprawca w danej sprawie był oskarżony o popełnienie 2 lub 3 czynów, a każdy czyn był liczony dla każdego sprawcy oddzielnie. Przyjęcie takiego rozwiązania metodologicznego pozwoliło na uporządkowanie zebranych danych zawartych w analizowanych aktach spraw karnych.

1. Czas, miejsce i okoliczności popełnienia przestępstwa

Zawarta w art. 6 § 1 k.k. reguła dotycząca ustalenia czasu popełnienia czynu zabronionego, wskazuje że czasem popełnienia czynu zabronionego jest czas, w którym sprawca działał lub zaniechał działania, do którego był zobowiązany. Jednak na tle tej kodeksowej formuły czasu popełnienia czynu zabronionego występuje rozbieżność między czasem dokonania czynu zabronionego a czasem jego popełnienia, stąd też w kodeksie karnym przyjmuje się jednolitą regułę rządzącą czasem popełnienia czynu zabronionego. Relatywizuje ona ten czas do czasu zachowania sprawcy. Od tej reguły nie ma w kodeksie karnym wyjątków, przy czym czas ten oznacza się jednak różnie w zależności od tego, czy chodzi o typy przestępstw z działania, czy z zaniechania, a więc stosownie do określonego ustawowo znamienia czasownikowego. Jeżeli czyn zabroniony polega na działaniu, za czas jego popełnienia uważa się czas, w którym sprawca działał, co oznacza cały okres tego działania³⁶.

Realizacja czynności sprawczej może wymagać zarówno krótkiego, jak i dłuższego czasu. Zachowanie sprawcy może być także rozciągnięte w czasie a może nawet odbywać się etapami. Takie zabronione zachowania prawo karne określa przestępstwami rozciągniętymi w czasie, lub jak się proponuje w doktrynie „niejednochwilowymi czynami zabronionymi”³⁷, do których zalicza się również przestępstwa wieloodmianowe, w tym przestępstwo z art. 275 k.k.

³⁶ B. Namysłowska-Gabrysiak, (w:) M. Królikowski, K. Zawłocki (red.), Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz art. 1-116, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2017, s. 241.

³⁷ M. Nawrocki, Czas popełnienia niejednochwilowych czynów zabronionych de lege lata i de lege ferenda, „Prawo w Działaniu. Sprawy karne” 2019, t. 37, s. 78-85.

Przyjmowane zarówno w orzecznictwie, jak i w doktrynie rozwiązania tej kwestii nie są jednolite. Na ogół uważa się, że czas popełnienia czynu zabronionego mierzony czasem zachowania się sprawcy obejmuje cały przebieg czasowy realizacji czynu, czyli od rozpoczęcia realizacji czynu zabronionego do jego zakończenia. Takie rozwiązania przyjmowane były przez Sąd Rejonowy i Sąd Okręgowy w Białymstoku w przypadku analizowanych akt spraw karnych.

W poniższej tabeli zebrane zostały dane dotyczące czasu popełnienia czynów zabronionych przez sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k..

Tabela nr 55. Czas popełnienia przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.

Czas popełnienia przestępstwa w latach	Liczba sprawców	Udział procentowy [%]
1997	2	1,19
1998	4	2,39
1999	4	2,39
2000	4	2,39
2001	6	3,59
2002	3	1,79
2003	7	4,19
2004	7	4,19
2005	5	2,99
2006	11	6,58
2007	2	1,19
2008	8	4,79
2009	8	4,79
2010	14	8,38
2011	9	5,38
2012	6	3,59
2013	8	4,79
2014	11	6,58
2015	12	7,18
2016	11	6,58
2017	3	1,79
2018	5	2,99
2019	1	0,59
Nieustalony*	16	9,58
Ogółem	167	100

* Liczba sprawców, którzy popełnili dany czyn została nieustalona z powodu rozpiętości czasowej podanej w aktach np. na przelomie różnych dwóch lat, a nawet kilku lat. W niektórych przypadkach można było ustalić rok ale nie miesiąc, ponieważ zakres czasowy obejmował kilka miesięcy i konkretny rok.

Źródło: badania własne na podstawie akt sądowych

Z danych zamieszczonych w tabeli nr 55 wynika, że najczęściej sprawców popełniło przestępstwa z art. 275 § 1-2 k.k. w 2006 roku i w 2010 roku oraz w latach 2014-2016. W 2006 roku dokonało tego 11 sprawców (6,58%), a w 2010 roku - ich liczba była najwyższa i wynosiła 14 (8,38%), natomiast w latach 2014-2016 mieściła się w granicach 11-12 sprawców przestępstw, co stanowiło od 6,58% do 7,18% ogółu badanych.

Przestępstwo to charakteryzuje się dość dużą nieregularnością. Z danych zamieszczonych w tabeli nr 55 wynika, że bywały lata, w których sprawcy wykazywali się dużą aktywnością w popełnianiu tych przestępstw, innym razem - brakiem tej aktywności. Najmniejszą aktywnością wykazywali się sprawcy w 2019 roku, w którym odnotowano zaledwie 1 sprawcę badanego przestępstwa (0,59%), w 2007 roku - 2 sprawców (1,19%) oraz w 1997 roku - 2 sprawców przestępstwa (1,19%). Różnica czasowa w przypadku ostatnich dwóch sprawców wynika z faktu, iż postępowania prowadzone były przez Sąd Okręgowy. W pozostałych latach liczba sprawców oscylowała w granicach 3-9, co stanowiło od 1,79% do 5,38% ogółu badanych. W tym miejscu należy zauważyć, że w odniesieniu do 16 sprawców badanego przestępstwa, stanowiących 1/10 ogółu (9,58%), nie udało się dokładnie określić czasu popełnienia przestępstw z art. 275 k.k., co wynikało z rozpiętości czasowej podawanej w aktach sądowych. Dotyczyło to w większości spraw związanych z przywłaszczeniem cudzego dokumentu. Ustalenie dokładnego czasu popełnienia takich czynów było trudne już na etapie formułowania zarzutów danemu sprawcy, gdyż np. nie pokrywały się z zeznaniami sprawców i pokrzywdzonych. Stąd też w aktach badanych spraw podawano przybliżony czas popełnienia danego przestępstwa.

Równie trudne okazało się uchwycenie statystycznie istotnej zależności pomiędzy porą roku a częstotliwością popełniania przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k., ponieważ w wypadku niektórych sprawców można było uchwycić rok, ale już nie miesiąc. Zebrane dane obrazuje tabela nr 56.

Tabela nr 56. Czas popełnienia przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. w zależności od miesiąca

Czas popełnienia przestępstwa w miesiącach	Liczba sprawców	Udział procentowy [%]
Styczeń	15	8,98
Luty	9	5,38
Marzec	8	4,79
Kwiecień	14	8,38
Maj	15	8,98
Czerwiec	14	8,38
Lipiec	10	5,98

Sierpień	9	5,38
Wrzesień	13	7,78
Październik	8	4,79
Listopad	14	8,38
Grudzień	15	8,98
Nieustalony*	23	13,77
Ogółem	167	100

* Liczba sprawców, którzy popełnili dany czyn nie została ustalona z powodu podanych w aktach zakresów czasowych obejmujących okres kilku miesięcy.

Źródło: badania własne na podstawie akt sądowych

Na podstawie danych zebranych w tabeli nr 56 można dostrzec, że sprawcy wykazywali się największą aktywnością w popełnianiu przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. w miesiącach zimowych: listopad, grudzień, styczeń oraz wiosennych: kwiecień, maj, czerwiec. Liczba tych sprawców oscylowała w granicach 14-15, co stanowiło ok. 9 % ogółu badanych (8,38% - 8,98%). W związku z tym można domniemywać, że zwiększona aktywność sprawców w okresach zimowo - wiosennych związana była ze faktem, iż zdecydowanie łatwiej było dokonać kradzieży w okresach świątecznych (Boże Narodzenie i Wielkanoc) niż letnich. Lipiec i sierpień były miesiącami mniejszej aktywności działań sprawców. Lipiec był miesiącem, w którym 10 sprawców (5,98%) popełniło, któryś z czynów sprawczych stypizowany w art. 275 § 1-2 k.k. natomiast w sierpniu liczba sprawców wynosiła 9, stanowiąc 5,38% ogólnej liczby sprawców badanego przestępstwa. Wyróżniającymi się miesiącami był marzec oraz październik, gdyż liczba odnotowanych sprawców popełniających dane przestępstwo w tych miesiącach wynosiła 8 (4,79%), natomiast w 23 przypadkach - sprawców nie ustalono (13,77%).

W kontekście przedstawionych danych zastanawiająca jest niska liczba przestępstw popełnianych przez sprawców w miesiącach letnich. Aktywność ludzka, a tym samym częstotliwość popełnianych przestępstw zwykle rośnie w tych miesiącach, tymczasem w odniesieniu do badanego przestępstwa zależność taka nie miała miejsca. Oznacza to, że wbrew pozorom wakacje nie były sprzyjającym okresem popełniania tego typu przestępstw, oraz że to zupełnie inne czynniki a nie czas, zadecydowały o aktywności sprawców w kontekście popełniania tego typu czynów zabronionych.

W związku z faktem, że to nie miesiące czy też lata decydowały o popełnianiu przez sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k., sprawdzono, czy istnieje zależność między porą dnia a ich aktywnością w popełnianiu tego typu czynów zabronionych. Dane te zostały przedstawione w tabeli nr 57.

Tabela nr 57. Czas popełnienia przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. w zależności od pory dnia

Czas popełnienia przestępstwa w zależności od pory dnia	Liczba sprawców	Udział procentowy [%]
Ranek	14	8,38
Dzień	73	43,71
Wieczór	15	8,98
Noc	20	11,97
Nieustalony*	45	29,94
Ogółem	167	100

* W tych przypadkach pora dnia była trudna do ustalenia, ze względu na brak danych. W aktach rzadko odnotowywano porę zdarzenia szczególnie, gdy dotyczyła przywłaszczenia.

Źródło: badania własne na podstawie akt sądowych

Z danych zawartych w tabeli nr 57 wynika, że nawet pomimo niemożności ustalenia dokładnej pory dnia w przypadku 45 sprawców, stanowiących 29,94% ogólnej liczby sprawców przestępstw określonych w art. 275 § 1-2 k.k., niektóre z nich popełniane były ze zwiększoną częstotliwością w pewnych porach dnia. Do większości zdarzeń związanych z przestępstwem z art. 275 § 1-2 k.k. najczęściej dochodziło za dnia. Liczba sprawców popełniających to przestępstwo wynosiła 73, co stanowiło niemal połowę wszystkich sprawców badanego przestępstwa (43,71%). Zebrane dane przedmiotowe wskazują również, że wielu przestępstw sprawcy dokonywali również wieczorami i nocą. Porę nocną wybrało na czas popełnienia przestępstw 20 sprawców, co stanowiło 11,97% ogółu, zaś wieczór - 15 sprawców, co stanowiło 8,98% wszystkich sprawców przestępstw. Na tle wszystkich zdarzeń wyróżnia się niska liczba czynów popełnionych rankiem. W tym zakresie odnotowano 14 sprawców (8,38%) popełniających jeden z czynów sprawczych stypizowanych w art. 275 § 1-2 k.k. Porę wieczorną na popełnianie przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. wybierali zwykle miłośnicy imprez suto zakrapianych alkoholem lub posiadacze środków odurzających wylegitymowani przez funkcjonariuszy Policji, natomiast noc stanowiła domenę sprawców posługujących się cudzym dokumentem przekraczających granicę oraz bywalców nocnych lokali.

Przechodząc do omówienia miejsc popełnienia przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k., należy wspomnieć o sformułowanej w art. 6 § 2 k.k. zasadzie wielomiejscowości popełniania czynu zabronionego.

Z treści art. 6 § 2 k.k. wynika, że unormowanie miejsca popełnienia czynu zabronionego nie musi zmierzać do ustalenia jednego miejsca urzeczywistnienia się przestępnej działalności

sprawcy. Z przywołanego przepisu wynika bowiem, że miejscem popełnienia czynu zabronionego jest miejsce, w którym sprawca działał, miejsce, w którym sprawca zaniechał działania, do którego był obowiązany, miejsce, w którym nastąpił skutek stanowiący znamię czynu zabronionego, jak też miejsce, w którym według zamiaru sprawcy skutek taki miał nastąpić.

Jak wskazuje M. Nawrocki przestępstwo wieloodmianowe może przybierać dwie formy: (1) przestępstwa wieloodmianowego niewłaściwego kiedy dochodzi do jednorazowej realizacji jednej normy, która konstruuje przestępstwo wieloodmianowe (np. sprawca podrobienia dokument w celu użycia go jako autentyczny); (2) przestępstwo wieloodmianowe właściwe polegające na realizacji przez sprawcę wielokrotnie tej samej normy (np. dokonuje kilku czynności podrobienia dokumentów w celu użycia ich jako autentycznych) lub realizacji jednokrotnie więcej niż jednej normy z przepisu statuującego przestępstwo wieloodmianowe (np. podrabia dokument w celu użycia go jako autentyczny, inny w tym celu tylko przerabia, a następnie posługuje się jednym i drugim)³⁸.

W przypadku przestępstwa wieloodmianowego niewłaściwego w zależności od skonstruowania czynności wykonawczej, różnie prezentować się może miejsce popełnienia takiego czynu. Czynność ta może być rozciągnięta w czasie i możliwa jest jej realizacja w różnych miejscach. Z uwagi na cechę charakterystyczną przestępstw wieloodmianowych niewłaściwych - realizowanie przez sprawcę kilku różnych norm albo wielokrotnie tej samej wynika, że przestępstwo to może być popełnione w kilku miejscach, ale niewykluczone jest jego popełnienie również w jednej lokalizacji³⁹.

Przyjęta zasada określania poszczególnych czynów sprawczych dokonanych przez sprawców pozwoliła na ujednoczenie kwestii miejsca popełnienia przestępstw z art. 275 § 1 - 2 k.k., jeśli bowiem dany sprawca był oskarżony o popełnienie 2 czynów sprawczych, wówczas miejsca popełnienia przestępstw były 2. Zebrane dane odzwierciedlają miejsce popełnienia wszystkich czynów sprawczych zrealizowanych przez sprawców.

Badania dotyczące miejsc popełniania przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. na terenie woj. podlaskiego rozpoczęto od ustalenia ich geograficznego rozkładu. Obszar ten podzielono na miasto Białystok, obszar woj. podlaskiego oraz inne miejsca nie mieszczące się w ramach wyróżnionych wcześniej obszarów. Zebrane dane przedstawiono w tabeli nr 58.

³⁸ M. Nawrocki, *Miejsce popełnienia czynu zabronionego*, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2016, s. 21-22.

³⁹ *Ibidem*, s. 22.

Tabela nr 58. Miejsce popełnienia przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.

Miejsce popełnienia przestępstwa		Liczba sprawców		Ogółem [%]
Miasto Białystok			119	71,25
Obszar woj. podlaskiego			34	20,35
	Choroszcz	1		
	Czarna Białostocka	6		
	Hajnówka	2		
	Królowy Most	1		
	Krypno Kościelne	1		
	Łapy	4		
	Łubianki k. Zabłudowa	1		
	Marki	1		
	Marynki gm. Poświętne	1		
	Mońki	6		
	Osowicze	1		
	Siemiatycze	2		
	Suwałki	1		
	Śródlesie	1		
	Uhów	1		
	Wasilków	1		
	Zabłudów	2		
	Złotoria	1		
Inne miejsce			14	8,38
	Granica polsko-niemiecka Świecko	3		
	Granica polsko-niemiecka Görlitz	1		
	Granica francusko-brytyjska Coquelles	1		
	Trasy linii dalekobieżnych PKP i PKS	4		
	Gniezno	1		
	Blżej nieustalone	4		
Ogółem			167	100

Źródło: badania własne na podstawie akt sądowych

Na podstawie danych zebranych w tabeli nr 58 ustalono, że najwięcej sprawców popełniło przestępstwa z art. 275 § 1-2 k.k. na terenie miasta Białystok. Liczba takich sprawców wynosiła 119, co stanowiło 71,25% ogółu wszystkich sprawców. Z kolei, 34 sprawców (20,35%) dokonało go na terenie różnych miast znajdujących się na obszarze województwa podlaskiego.

Spośród tych miast wyróżniały się dwa: Mońki i Czarna Białostocka, w których odnotowano po 6 sprawców. W pozostałych przypadkach wyróżniono po 1-2 sprawców,

którzy popełnili to przestępstwo. Miejscem popełnienia przestępstw określonych w art. 275 § 1-2 k.k., w przypadku pięciu sprawców była granica polsko - niemiecka i brytyjsko - francuska. Sprawcy ci posłużyli się cudzym dokumentem tożsamości. Jeden ze sprawców użył cudzego dokumentu w Gnieźnie. W przypadku 4 sprawców miejscem popełnienia przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. były trasy linii dalekobieżnych PKP i PKS, natomiast w pozostałych 4 przypadkach miejsca popełnienia przestępstw nie udało się ustalić.

Niezwykle istotna w kontekście podjętych badań była kwestia ustalenia szczegółowej lokalizacji popełnianych przez sprawców przestępstw. Dane te obrazuje tabela nr 59.

Tabela nr 59. Szczegółowa lokalizacja miejsc popełnienia przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.

Szczegółowa lokalizacja miejsca popełnienia przestępstwa	Liczba sprawców	Udział procentowy [%]
Otwarta przestrzeń/parki, drogi, place, ulic, parkingi itp.	34	20,35
Działki/ogródki działkowe	3	1,79
Szkoła/miejsce pracy/sprawcy	4	2,39
Mieszkanie prywatne sprawcy	7	4,19
Szkoła/miejsce pracy/pokrzywdzonego	5	2,99
Mieszkanie prywatne pokrzywdzonego/posesja	18	10,77
Przystanki/dworce	8	4,79
Środki komunikacji/autobusy, pociągi, samochody	14	8,38
Wnętrza lokali gastronomicznych i hotelowych /restauracji, pubów, klubów/	9	5,38
Pomieszczenia handlowo-usługowe/banki, sklepy, salony/	21	12,57
Urzędy/firmy/przychodnie	10	5,98
Mieszkania prywatne inne	2	1,19
Przejścia graniczne	5	2,99
Inne miejsca nieustalone	27	16,16
Ogółem	167	100

Źródło: badania własne na podstawie akt sądowych

Z danych zamieszczonych w tabeli nr 59 wynika, że zdecydowana większość sprawców popełniła przestępstwa z art. 275 § 1-2 k.k. na otwartej przestrzeni. Do przestępstw tych dochodziło zazwyczaj na ulicach, na parkingach, w parkach i na drogach. Liczba sprawców popełniających przestępstwa w tych właśnie miejscach wynosiła w 34 - stanowili więc oni 20,35% ogółu grupy objętej badaniem. Drugim największym obszarem będącym przedmiotem zainteresowania sprawców były pomieszczenia usługowo - handlowe takie jak:

banki, salony sieci komórkowych oraz sklepy spożywcze, galerie handlowe. Badane przestępstwo popełniło tam 21 sprawców. Stanowili oni 12,57% ogółu badanych. Sprawcy nierzadko posługując się cudzymi dowodami tożsamości wynajmowali samochody lub zawierali na ich podstawie umowy kupna - sprzedaży, zarówno samochodów, jak i usług telekomunikacyjnych w salonach różnych sieci komórkowych. W 2013 roku odnotowano również dwóch obcokrajowców ubiegających się o zwrot podatku od towarów i usług tzw. Tax free, w galerii handlowej, na podstawie nie swojego paszportu. W pierwszym przypadku sprawa dotyczyła młodego mężczyzny, któremu kolega z Białorusi wręczył swój paszport i poprosił o załatwienie sprawy, natomiast w drugim mężczyzny, obywatela Białorusi, lekarza, który usiłował załatwić tę samą sprawę posługując się paszportem swojej żony⁴⁰. Z kolei w osiedlowych sklepach spożywczych dochodziło do przywłaszczenia lub kradzieży cudzych dokumentów nierzadko pozostawionych przez nieuwagę pokrzywdzonych.

Wielu sprawców popełniało omawiane przestępstwo w mieszkaniach prywatnych pokrzywdzonych lub na zamieszkiwanych przez nich posesjach. W tym zakresie odnotowano 18 sprawców, stanowiących 10,77% ogółu grupy sprawców objętej badaniem. Oznaczało to, że sprawcy znali pokrzywdzonych, a zatem ich działania cechowała celowość. Sprawcy często wspólnie uczestniczyli w imprezach alkoholowych, po czym w pewnym momencie okazywało się, że jeden z nich utracił dokumenty lub też współtowarzysze wspólnej zabawy się pokłócili i budzili się już bez dokumentów. Do tej grupy zaliczone zostały również przypadki zdarzeń, w których sprawcy wynajmowali wspólnie mieszkanie przez pewien czas, po czym sprawca się wyprowadzał, zaś współlokator orientował się, że ten przywłaszczył jego dokumenty, gdy otrzymywał ponaglenia do zapłaty zaciągniętych na jego nazwisko rachunków lub informację z komendy Policji o odzyskaniu dokumentów, o których ten już dawno zapomniał, bo posiadał nowe, z rąk dawno niewidzianego kolegi.

Miejscem, w którym dochodziło do popełnienia przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. były również różne środki komunikacji. Czternastu sprawców, stanowiących 8,38% badanej grupy, popełniali to przestępstwo w pociągach m.in. na trasach Ełk - Białystok, w autobusach PKS i MPK. Niejednokrotnie również do przestępstwa dochodziło na skutek rabunku lub kłótni małżeńskich w prywatnych autach. Szczególnie wyróżniającym się przypadkiem była sprawa młodego mężczyzny, który został zatrzymany za popełnienie przestępstwa zgwałcenia z art. 197 § 1 k.k. trzech kobiet (jedna wycofała zeznania). Dokumenty dwóch kobiet zostały w samochodzie, którym sprawca odjechał po odbyciu w lesie stosunku płciowego. W tych

⁴⁰ Sprawy karne Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: VII K 354/13; VII K 344/13.

dwóch przypadkach został oskarżony również o kradzież dokumentów stwierdzających tożsamość w postaci dowodów osobistych obu zgwałconych w samochodzie kobiet⁴¹.

Do popełnienia badanych przestępstw dochodziło również na terenie różnych urzędów i firm. Odnotowano, że 10 sprawców, stanowiących 5,98% ogółu badanych, dokonało przestępstw w urzędach takich jak: WORD Białystok, Poczta Polska, Miejska Komenda Policji. Sprawcy tych przestępstw zazwyczaj podszywali się pod inne osoby okazując urzędnikom cudzy dokument tożsamości, przy czym motywy ich działań były bardzo różne.

Przestępstwa z art. 275 § 1-2 k.k. 9 sprawców (5,38%) popełniło również we wnętrzach różnych lokali gastronomicznych i hotelowych. Były to zazwyczaj puby i kluby nocne, gdzie sprawcy wykorzystywali stan upojenia alkoholowego potencjalnej ofiary do jej ograbienia. W większości przypadków były to popularne lokale znajdujące się w centrum miasta Białegostoku, tylko w jednym przypadku był to lokal mieszczący się w miejscowości Mońki.

Miejscem działań sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. w przypadku 8 sprawców (4,79%) były również przystanki i dworce autobusowe. W miejscach tych najczęściej dochodziło do zwykłego rabunku. Sprawcy znajdowali potencjalną ofiarę i dokonywali kradzieży jej własności wykorzystując m.in. stan upojenia alkoholowego pokrzywdzonego lub jej wiek, niepełnosprawność.

Zadziwiającym miejscem popełnienia przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. wydawać by się mogło mieszkanie prywatne sprawcy przestępstwa, niemniej jednak w tej kategorii lokalizacji miejsca popełnienia przestępstwa mieszczą się przeróżne zdarzenia wynikające z różnych motywacji sprawców omawianych przestępstw. Odnotowano, iż 7 sprawców (4,19%) dokonało przestępstw określonych w art. 275 k.k. w tych miejscach.

W przypadku pozostałych szczegółowych lokalizacji miejsc popełnienia przestępstw odnotowano po kilka zdarzeń. Do popełnienia przestępstwa z art. 275 § 1-2 k.k. 3 sprawców (1,79%) wykorzystało ogródki działkowe; 5 sprawców (2,99%) - szkoły lub miejsca pracy swojej ofiary, zaś 4 sprawców (2,39%) swoje własne miejsce pracy lub szkołę, w której się uczyli. Dwóch sprawców popełniło również badane przestępstwo w innym mieszkaniu prywatnym. Sprawcy ci stanowili jedynie 1,19% ogółu badanej grupy. Miejscem popełnienia przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. w przypadku 5 sprawców, stanowiących 2,99% badanych była granica państwowa polsko-niemiecka w Świecku i brytyjsko-francuska w Coquelles.

W przypadku 27 sprawców nie ustalono szczegółowej lokalizacji miejsca dokonania przestępstw. Sprawcy ci stanowili 16,16% ogółu wszystkich sprawców badanych przestępstw. Inne miejsca nieustalone dotyczyły sytuacji, w których sprawca nie potrafił odpowiedzieć na

⁴¹ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: III K 1909/99.

pytanie w jaki sposób znalazł się w posiadaniu danego dokumentu a sam pokrzywdzony nie wiedział w jaki sposób, gdzie i kiedy utracił ów dokument by można było zweryfikować szczegółowe miejsce popełnienia przestępstwa, bądź też sprawca podawał nieprawdziwe informacje o przypadkowym znalezieniu dokumentów tuż przed samym wylegitymowaniem przez funkcjonariuszy Policji.

Podsumowując rozważania nad wielością miejsc popełnianych przestępstw można stwierdzić, że świadczy ona niewątpliwie o wyrafinowanej, nietuzinkowej pomysłowości sprawców przestępstw w zakresie podejmowanych przez nich działań oraz o różnorodności ich motywacji.

Każdemu przestępstwu towarzyszą pewne okoliczności wiążące się w różny sposób z przebiegiem danego czynu przestępczego i stwarzające możliwość jego powstania. Odgrywają one istotną rolę w zrozumieniu specyfiki zarówno samego przestępstwa, jak i poznaniu sposobów działania jego sprawców. Badanie akt spraw karnych pod kątem okoliczności towarzyszących popełnieniu przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k., pomimo występujących różnorodności stanów faktycznych, pozwoliło na ich zebranie i pogrupowanie. Dane te przedstawiono w tabeli nr 60.

Tabela nr 60. Okoliczności popełnienia przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.

Okoliczności sprzyjające popełnieniu przestępstwa	Liczba sprawców	Udział procentowy [%]
Bezpośrednie i celowe działanie sprawcy/grabież, rabunek	58	34,73
Przypadek, okazja, wykorzystanie sytuacji	32	19,16
Pozostawienie dokumentu w zastaw	4	2,39
Wylegitymowanie/wylegitymowanie w związku z popełnieniem innego przestępstwa	23	13,77
Okoliczności związane z tzw. „życiem nocnym”	4	2,39
Nadmierne, niekontrolowane spożywanie alkoholu lub środków odurzających/alkoholowa libacja	11	6,58
Nieświadome przyczynienie się pokrzywdzonego/ pozostawienie dokumentu w widocznym miejscu stwarzające okazje do popełnienia przestępstwa	8	4,79
Potyczki rodzinne	5	2,99
Świadome/nieświadome ukrywanie posiadania cudzego dokumentu	5	2,99
Trudna sytuacja materialna	2	1,19
Inne nieustalone okoliczności	15	8,98
Ogółem	167	100

Źródło: badania własne na podstawie akt sądowych

Jak wynika z danych zawartych w tabeli nr 60, pięćdziesięciu ośmiu sprawców, stanowiących 34,73% ogółu badanych, popełniło przestępstwa z art. 275 § 1-2 k.k. w sytuacjach wynikających z bezpośredniego i celowego działania sprawców w postaci grabieży lub rabunku, których się podejmują w różnych okolicznościach, na które nie mają wpływu ani konkretne miejsce ani czas, co najwyżej dzienna pora dnia i sprzyjające uwarunkowania, zależne od osobistych preferencji danego sprawcy, wynikające poniekąd z jego aktywności w danej chwili. Do częstych okoliczności sprzyjających popełnianiu przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. należą przypadek, sprzyjająca okazja i wykorzystanie sytuacji. W świetle wyników badań 32 sprawców, stanowiących 19,16% badanych, wykorzystało takie sprzyjające okoliczności do popełnienia tegoż przestępstwa. Sytuacje takie miały miejsce, gdy sprawca wykorzystując fakt, pozostawienia przez klienta portfela w sklepie, stojąc tuż za nim przywłaszczył go sobie i wyszedł ze sklepu, lub znalazł przypadkowo dowód tożsamości, a następnie wykorzystał go do kupna samochodu, zaciągnięcia zobowiązań finansowych czy też podpisania umowy wynajmu mieszkania, a nawet zdania matury. Wykorzystując sytuację osobistą i swoich partnerów (żony, narzeczone) niejednokrotnie korzystali z ich dowodów tożsamości w celu zawarcia fałszywych umów w bankach lub innych punktach finansowo - usługowych. Do częstych okoliczności sprzyjających popełnieniu przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. należy zaliczyć sytuację legitymowania sprawców na skutek pełnienia czynności służbowych przez funkcjonariuszy Policji lub Straży Granicznej. Odnotowano 23 sprawców, stanowiących 13,77% ogółu badanych, którzy popełniali przestępstwo określone w art. 275 § 1-2 k.k. w związku z popełnieniem innych przestępstw m.in. rozboju, kradzieży, zgwałcenia, spowodowania uszczerbku na zdrowiu. Najczęściej w takich przypadkach sprawcy posługiwali się nie swoim dokumentem podczas wykonywania przez funkcjonariuszy czynności służbowych związanych w legitymowaniem lub przeszukaniem sprawcy lub zatrzymanego pojazdu. Wówczas okazywało się, że sprawca posiadał przy sobie cudzy dokument tożsamości i go okazywał. Na tle tych historii najzabawniejszy okazał się sprawca, który podczas wykonywania przez policjantów czynności służbowych w związku z interwencją w sprawie kradzieży oświadczył funkcjonariuszom, że nie może okazać dowodu tożsamości, ponieważ posiada go w 75 częściach. W związku z tak przedstawioną sytuacją mężczyzna został przetransportowany na posterunek Policji, a funkcjonariusze zajęli się tam ułożeniem puzzli z okazanego im dowodu tożsamości. Jak się okazało, dowód osobisty nie składał się wcale z 75 części, lecz z 12, a po jego złożeniu okazało się, że nie jest on

dowodem tożsamości przesłuchiwanego mężczyzny⁴². W tej kategorii okoliczności sprzyjających popełnieniu czynu zabronionego mieszczą się również sytuacje kontroli biletowej w autobusach MPK, jak i PKS, podczas których sprawcy próbowali uniknąć zapłaty za jazdę bez ważnego biletu i okazywali wówczas cudzy dokument, jak również kontroli granicznej, podczas której sprawcom wydawało się, że nocna pora pracy, brak sprzyjającego oświetlenia, obniży stopień czujności funkcjonariuszy i bez problemów, posługując się uprzednio przywłaszczonym dokumentem tożsamości, przekroczą granicę.

Podobnie, jak w przypadku wielu innych przestępstw, okolicznością mającą niebagatelny wpływ na popełnienie przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. miało nadmierne i niekontrolowane spożywanie alkoholu oraz środków odurzających. W wyniku alkoholowej libacji 11 sprawców, stanowiących 6,58% ogółu badanych, dokonało przestępstw posłużenia się, kradzieży lub przywłaszczenia cudzych dokumentów. W większości przypadków dobrze znający się koledzy okradali się nawzajem lub okradali innych okazjonalnie poznanych przyjaciół. Jedna ze spraw dotyczyła cudzoziemki przetrzymywanej przez sprawcę wbrew jej woli w jego domu. Mężczyzna ściągnął do siebie byłą konkubinę pod pretekstem zaoferowania jej pieniędzy - 500 zł. Kobieta - Ukrainka nielegalnie przebywała w Polsce od 3 lat. Omamiona znalezieniem zatrudnienia błąkała się po całym kraju. Ostatecznie zamieszkała z innym konkubentem, z którym była w 3 miesiącu ciąży. Po złożonej ofercie otrzymania pieniędzy zjawiała się w domu oskarżonego, lecz na miejscu okazało się, że tak naprawdę to sprawca chce od niej pieniędzy. Na wspólnej imprezie alkoholowej (w domu był również obecny kolega sprawcy) doszło do odebrania kobiecie dokumentów z torebki. Pomimo jej próśb o oddanie własności mężczyzna przetrzymywał ją w domu kilka dni, a ostatecznie pobił. Kobieta została przewieziona karetką do szpitala⁴³.

W przypadku 8 sprawców, stanowiących 4,79% badanej grupy sprawców, wykorzystywaną przez nich sprzyjającą okolicznością było nieświadome przyczynienie się pokrzywdzonego do popełnienia przestępstwa m.in. poprzez pozostawienie dokumentu w widocznym miejscu w miejscu pracy lub w mieszkaniu kolegi czy też współlokatora.

Kolejną okolicznością związaną nieco z poprzednią, mającą wpływ na popełnienie przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k., było świadomie lub nieświadomie ukrywanie dokumentu we własnym domu. Sytuacja dotyczyła 5 sprawców (2,99%) w odniesieniu do których m.in. funkcjonariusze Policji podjęli interwencję w związku z informacją o przechowywaniu narkotyków i środków odurzających i w poszukiwaniu dowodów odnaleźli nie tylko to czego

⁴² Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: XV K 237/15.

⁴³ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: III K 410/14.

szukali, lecz dodatkowo cudze dokumenty tożsamości przechowywane w szufladach biurka lub walizkach. Jedną z takich sytuacji dotyczyła z kolei celowego przechowywania dokumentu tożsamości dziecka sprawcy, który ukrył odebrany w Urzędzie Paszportowym dokument, nie chcąc dopuścić do wyjazdu za granicę matki z dzieckiem z obawy, że nigdy nie zobaczy swojego dziecka.

Potyczki rodzinne, wzajemne konflikty małżeńskie i post-małżeńskie stanowiły kolejną okoliczność mającą wpływ na popełnienie omawianego przestępstwa przez 5 sprawców (2,99%). Awantury rodzinne, toczące się postępowania rozwodowe bywały również w przypadku tego przestępstwa okolicznością, poprzez którą sprawcy zdecydowali się z zemsty na przywłaszczenie lub kradzież dokumentów rodzeństwa czy też współmałżonków.

W wielu przestępstwach okolicznościami mającymi znaczny wpływ na ich popełnianie były sytuacje wiążące się z tzw. życiem nocnym, jednak w przypadku przestępstw określonych w art. 275 § 1-2 k.k., nie miały one tak wielkiego znaczenia. Sytuacje te były związane głównie z kradzieżami w klubach nocnych, których dopuścili się 4 sprawcy stanowiący 2,39% ogółu badanych. W odniesieniu do 2 sprawców (1,19%) wskazać należy, że okolicznością stwarzającą okazję, do popełnienia przestępstw była trudna sytuacja materialna sprawcy, który zdecydował się m.in. zamknąć zadłużoną firmę i posługując się przywłaszczonym cudzym dokumentem tożsamości przekroczyć granicę, tłumacząc się poszukiwaniem łatwego zarobku.

W przypadku przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. w przypadku 15 sprawców stanowiących 8,98% ogółu badanych, nie udało się określić okoliczności sprzyjających popełnieniu przestępstw. Przyczyną takiego stanu rzeczy była w większości sytuacji niewiarygodność zeznań oskarżonych. Sprawcy podający przypadkowe miejsca przywłaszczenia, kradzieży dokumentów zwykle podawali również niewiarygodne okoliczności popełnienia przestępstwa.

Podsumowując rozważania na temat czasu, miejsca i okoliczności popełnienia przestępstw z art. 275 § 1-2 należy stwierdzić, że bez wątplenia to indywidualne cechy sprawcy mają wpływ na jego zachowanie w trakcie dokonywania przestępstwa, a zatem także na *modus operandi*. Na sposób działania sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. będą się składały: pora dnia oraz szczegółowa lokalizacja miejsc popełnienia przestępstw oraz okoliczności sprzyjające ich popełnieniu. Czas mierzony w latach lub miesiącach ma tu jedynie znaczenie poglądowe, bowiem z badań akt spraw karnych nie wynika, by w znaczący sposób decydował o *modus operandi* sprawców przestępstw, w przeciwieństwie do pory dnia, która odgrywa tu istotną rolę. Jeśli chodzi o miejsce popełnienia przestępstwa, to chociaż

badania wskazują, że więcej przestępstw sprawcy popełniali w Białymstoku, to jednak do podobnych czynów dochodziło w różnych miejscach woj. podlaskiego, natomiast działania sprawców determinowała szczegółowa lokalizacja miejsca, w którym decydowali się oni na podjęcie działań przestępczych. Uwarunkowania towarzyszące działaniom przestępczym w największym stopniu decydowały o popełnianiu przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k., ponieważ mając na uwadze dane zawarte w tabeli nr 60 można stwierdzić, że w znacznym stopniu determinowały i wzmacniały przejawy ich osobistej przestępczej aktywności.

2. Sposoby popełnienia przestępstwa

Działania sprawców, w większym bądź mniejszym stopniu, determinowane są czasem miejscem i specyficznymi okolicznościami sprzyjającymi popełnianiu przestępstw, ale to szczegółowa analiza sposobu działania sprawców dopełnienia wiedzę na temat *modus operandi*. Na całokształt działań sprawcy przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. składać się będą sposób popełnienia przestępstwa - forma czynności sprawczych oraz rodzaj wykorzystanych przedmiotów - przedmiot czynności wykonawczej.

Omówienie sposobu popełniania przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. rozpoczęto od szczegółowej analizy akt spraw karnych pod kątem wszystkich czynności sprawczych składających się na omawiane przestępstwo, a następnie wyróżniono rodzaje dokumentów, będących przedmiotem czynności wykonawczej sprawców przestępstw. Przedmiotowe dane zebrano i zestawiono w formie tabelarycznej. Czynność sprawcza została opisana w obu typach czynów zabronionych z art. 275 § 1-2 k.k. za pomocą sześciu znamion: „posługuje się”, „kradnie”, „przywłaszcza”, „przewozi”, „przenosi”, „przesyła”. Pierwsze trzy znamiona zostały użyte w typie czynu zabronionego opisanego w art. 275 § 1 k.k., zaś pozostałe trzy - w typie czynu zabronionego opisanego w art. 275 § 2 k.k. Posługując się przykładami zachowań, zamieszczonymi w piśmiennictwie⁴⁴, mogących wypełniać znamiona przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k., oraz analizując akta pod kątem poszczególnych czynności sprawczych wyróżniono sposoby popełniania przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. Dane te zebrano w tabeli nr 61.

⁴⁴ A. Herzog, Komentarz do art. 275 k.k., (w:) R. A. Stefański (red.), Kodeks karny. Komentarz 2019, wyd. 24, (wersja on-line Legalis); R. Zawłocki, Komentarz do art. 275 k.k., (w:) A. Wąsek, R. Zawłocki (red.), Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Komentarz do artykułów 222–316, wyd. 4, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2010, s. 836 i n.

Tabela nr 61. Sposób popełnienia przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.

Sposób popełnienia przestępstwa		Liczba sprawców		Ogółem	
		liczba	[%]	liczba	[%]
Posługiwanie się cudzym dokumentem tożsamości lub/i dokumentem stwierdzającym prawa majątkowe				42	25,14
	użycie jako środka prowadzącego do określonego celu	8	4,79		
	okazywanie cudzego dokumentu jako własnego lub powoływanie się na jego treść/legitymowanie się dokumentem	24	14,37		
	po uprzednim przywłaszczeniu	10	5,98		
Kradzież cudzego dokumentu tożsamości lub/i dokumentu stwierdzającego prawa majątkowe				61	36,52
	wyjęcie dokumentu tożsamości spod władania osoby uprawnionej bez jej zgody, celowy rabunek, kradzież	21	12,57		
	kradzież dokumentu tożsamości z zamiarem przywłaszczenia	33	19,76		
	w celu posłużenia się dokumentem	7	4,19		
Przywłaszczenie cudzego dokumentu tożsamości lub/i dokumentu stwierdzającego prawa majątkowe				60	35,92
	przywłaszczenie dokumentu tożsamości, który (najczęściej przypadkowo) znalazł się już w legalnym, a nie bezprawnym, posiadaniu sprawcy	7	7,19		
	zaprzeczenie posiadaniu cudzego dokumentu tożsamości	2	1,19		
	niezwroćenie, używanie, zatrzymanie wbrew woli właściciela, przetrzymywanie/ukrycie	45	26,94		
	przywłaszczenie w celu oszustwa	2	1,19		
	zużycie, roztrwonienie, zbycie, przekazanie osobie trzeciej jako swojej własności, przedsięwzięcie w stosunku do cudzej rzeczy jakichkolwiek czynności zmieniających jej wygląd	1	0,59		
	w celu posłużenia się dokumentem	3	1,79		
Bezprawne przewożenie, przenoszenie lub przesyłanie cudzego dokumentu tożsamości lub/i dokumentu stwierdzającego prawa majątkowe				4	2,39
	przetrasportowywanie dokumentu za granicę RP przy użyciu środka lokomocji (samolot, samochód, motocykl, rower, okręt, inny)	4	2,39		
	przemieszczenie dokumentu przez granicę RP przez sprawcę niosącego go	-			
	dostarczenie dokumentu poza granicę poprzez wysłanie go (poślaniec, poczta, firma spedycyjna, inne)	-			
Ogółem		167	100	167	100

(-) oznacza brak wskazanego sposobu popełnienia przestępstwa

Źródło: badania własne na podstawie akt sądowych

Z danych zawartych w tabeli nr 61 wynika, że struktura sposobów popełniania badanych przestępstw kształtuje się dość równomiernie. Najwięcej, bo 61 sprawców, stanowiących 36,52% wszystkich sprawców objętych badaniem, popełniło przestępstwa z art. 275 § 1-2 k.k. poprzez kradzież cudzego dokumentu tożsamości lub/i dokumentu stwierdzającego prawa majątkowe. Równie wielu sprawców dokonało przywłaszczenia cudzego dokumentu tożsamości lub/i dokumentu stwierdzającego prawa majątkowe. W tej kategorii odnotowano 60 sprawców, stanowiących 35,92% ogółu badanych. Najmniej sprawców - 42, stanowiących 25,14% badanej grupy, posłużyło się cudzym dokumentem tożsamości lub/i dokumentem stwierdzającym prawa majątkowe. Zaledwie 4 sprawców (2,39%) podjęło się próby bezprawnego przewożenia, przenoszenia lub przesyłania cudzego dokumentu tożsamości lub/i dokumentu stwierdzającego prawa majątkowe.

W ramach konkretnej kategorii czynności sprawczych zostały wyodrębnione poszczególne sposoby popełniania tych przestępstw, gdyż analiza akt sądowych pod kątem rodzaju czynności sprawczych wykazała pewne podobieństwo czynów do siebie, co pozwoliło na ich uszeregowanie i skatalogowanie.

W związku z faktem, że dominującą czynnością sprawczą była kradzież dokumentu, omówienie wyników badań poszczególnych sposobów popełniania przestępstw rozpoczęto od tej kategorii przestępstw, przy czym wyjaśnienia wymaga kwestia rozumienia kradzieży dokumentu jej w dwóch aspektach: wyjęcie spod władztwa oraz zabór w celu przywłaszczenia.

Zdaniem T. Tyburcy, obecnie powszechnie przyjętą teorią dotyczącą czasu dokonania kradzieży jest teoria zawładnięcia⁴⁵. Przyjęcie tej teorii rozstrzyga, kiedy kradzież jest dokonana, przy czym nie daje odpowiedzi na pytanie, kiedy sprawca realizuje swój cel działania, czyli gdy przywłaszcza rzecz. T. Tyburcy wyjaśnia, że w piśmiennictwie zarysowały się dwie koncepcje. Zwolennicy pierwszej uważają „zabór w celu przywłaszczenia” za działanie dwuaktowe tzn. kradzież jest dokonana w czasie zaboru, a nie w czasie przywłaszczenia, które następuje potem. Przywłaszczenie jest zatem celem zaboru, którego realizacja nie jest konieczna do dokonania przestępstwa. Z kolei stanowisko przedstawicieli drugiej koncepcji za „zabór w celu przywłaszczenia” uznaje działania jednoaktowe, ponieważ akt zaboru oznacza również przywłaszczenie rzeczy - „zabór przywłaszczeniowy”⁴⁶. Jednakże w kwestii dokonania zaboru nieistotne jest czy sprawca

⁴⁵ T. Tyburcy, Czas usiłowania i dokonania kradzieży w sklepie samoobsługowym, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” t. 51, AUWr No 3921, Wrocław 2019, s. 13-14.

⁴⁶ Ibidem, s. 15.

zrealizuje zamiar przywłaszczenia. Zabór jest zakończony z chwilą kompletnego zawładnięcia mieniem, a nie z chwilą jego przywłaszczenia. Czas przywłaszczenia może wcale nie zaistnieć, mimo dokonania zaboru, bowiem zabór cudzego mienia w rozumieniu art. 278 § 1 k.k. polega na pozbawieniu władztwa określonej osoby nad danym przedmiotem i na przeniesieniu tego władztwa na osobę sprawcy kradzieży⁴⁷.

Analiza przedmiotowych akt wykazała, że w orzeczeniach sądowych istnieje wyraźny podział na: zabór polegający na wyjęciu dokumentu spod władztwa oraz zabór w celu przywłaszczenia, stąd też abstrahując od rozważań znawców doktryny przyjęto ten sam podział. Zaniechano również rozróżniania przypadków, gdy chodziło tylko o dokument tożsamości czy też tylko o dokument stwierdzający prawa majątkowe, ze względu na niewielką ich liczbę. Ponadto w większości przypadków oba dokumenty występowały wspólnie.

Najwięcej przypadków kradzieży cudzego dokumentu tożsamości lub/i dokumentu stwierdzającego prawa majątkowe odnotowano z zamiarem ich przywłaszczenia. Kradzieży z zamiarem przywłaszczenia dokonało 33 sprawców (19,76%) badanego przestępstwa.

Najczęściej sprawcy wykorzystywali chwilową nieobecność osób, u których przebywali z wizytą. Przykładem takiej sytuacji była sprawa mężczyzny w średnim wieku, który przebywając w mieszkaniu znajomego, podczas wspólnie oglądanego w telewizji meczu piłki nożnej poprosił pokrzywdzonego o papierosy, by w tym czasie dokonać kradzieży. Pokrzywdzony wyszedł na chwilę pożyczyć je od sąsiada, a po wyjściu gości (w tym 2 kobiet) zauważył brak dokumentów - m.in. dowodu osobistego książeczkowego, leżących wcześniej na półce wraz z innymi rzeczami. Dowodem legitymował się w południe, tego samego dnia, podczas wizyty funkcjonariuszy Policji, stąd też szybko zorientował się, kto był sprawcą kradzieży jego dokumentów⁴⁸.

Ciekawym zjawiskiem na tle rysującej się mozaiki różnych zdarzeń była kradzież dokumentów w celu ich przywłaszczenia mająca miejsce w trakcie kłótni rodzinnych. W jednej z takich sytuacji mąż wyrwał torebkę żonie, która w wyniku kłótni małżeńskiej opuściła samochód męża i oddaliła się od niego. Kobieta schroniła się na nieznaną posesję, zaś mąż udał się do miejsca ich zamieszkania i w jednym z pomieszczeń gospodarczych (strych w oborze) schował dokumenty (dowód osobisty, dowód rejestracyjny pojazdu,

⁴⁷ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18 grudnia 1998 r., (IV KKN 98/98, Prok. i Pr. 1999, Nr 7-8, poz. 5); Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 4 października 2012 r., (III KK 285/12, wersja on-line Legalis) za: T. Oczkowski, Komentarz do art. 278 k.k., (w:) R. Stefański (red.), Kodeks karny. Komentarz, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2018, s. 1713.

⁴⁸ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: III K 1569/08.

dokument z KRUS, karta płatnicza, karty rabatowe). Wieczorem mężczyzna został zatrzymany przez patrol policyjny za jazdę pod wpływem alkoholu. Następnego dnia podczas przeszukiwania pomieszczeń mieszkalnych i gospodarczych odnaleziono ukrytą torebkę z zawartością dokumentów jego żony⁴⁹. W innym przypadku sprawca - były małżonek pokrzywdzonej, nie mający rozdzielności majątkowej, mieszkający razem z byłą żoną i dziećmi w jednym domu rodzinnym uprzykrzał jej życie w taki sposób, że w ramach rozrywki niejednokrotnie „ozdabiał rysami jej samochód”, a w końcu ukradł z niego jej torebkę z zawartością dowodu osobistego, płytki z nagraniem tomografii komputerowej głowy wraz z załączoną dokumentacją medyczną i skierowaniem do neurologa⁵⁰.

Sytuacje kradzieży z zamiarem przywłaszczenia dotyczyły również sprawców działających wspólnie i w porozumieniu. Sprawcy wykorzystując nieuwagę pokrzywdzonego oraz stan jego upojenia alkoholowego dokonywali eksploracji jego kieszeni np. spodni, czy kurtek. Sytuacje takie nie zawsze miały miejsce wieczorami i odbywały się w miejscach ustronnych. Czasami wręcz przeciwnie, występowały w godzinach przedpołudniowych, w centrum miasta, przed blokami mieszkalnymi, jak w przypadku 2 mężczyzn, którzy ograbili swojego kolegę podczas snu, po wspólnej libacji, a zostawiwszy go pod blokiem, oddalili się z jego dokumentami w kierunku parku. Dokumenty pokrzywdzonego udało się odzyskać dzięki interwencji jednego z mieszkańców bloku, obserwującego całe zdarzenie, który poinformował o tym organy ścigania. Podczas kontroli policyjnej znaleziono przy nich skradzione dokumenty⁵¹.

Sprawcy kradzieży dokumentów z zamiarem przywłaszczenia nierzadko dokonywali kradzieży w miejscach wypróbowanych, w których dopuszczali się już wcześniej podobnych przestępstw. Stąd też w przypadkach niektórych sprawców przypisywano im w jednej sprawie 2 lub więcej czynów sprawczych. Jednemu z takich sprawców udało się dwukrotnie dokonać kradzieży dokumentów w jednej z monieckich firm. Sprawca poprzez niezabezpieczone drzwi swobodnie dostał się do wnętrza budynku i po dokonaniu penetracji szatni ukradł damską torebkę z zawartością różnych dokumentów w tym: dokumentów stwierdzających tożsamość i prawa majątkowe. W drugim przypadku penetracji dokonał w recepcji, skąd z kieszeni wiszącej tam kurtki zabrał w celu przywłaszczenia saszetkę z zawartością dowodu osobistego oraz dokumentów rejestracyjnych pojazdu⁵².

Do kradzieży z zamiarem przywłaszczenia dochodziło również na terenach białostockich

⁴⁹ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: III K 754/12.

⁵⁰ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: III K 1081/17.

⁵¹ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: XV K 1082/16.

⁵² Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: III K 183/13.

ogródków działkowych. Jeden ze sprawców dwukrotnie w przeciągu dwóch tygodni dokonał penetracji altanek znajdujących się na terenach ogródków działkowych w poszukiwaniu nie tylko pieniędzy, lecz także dokumentów w tym: dowodów osobistych, prawa jazdy, kart bankomatowych. Często takie skradzione dokumenty służyły potem do podawania nieprawdziwych danych osobowych podczas legitymowania. Wskazany oskarżony został wylegitymowany przez patrol policyjny, który w trakcie pełnienia obowiązków służbowych zauważył mężczyznę, rysopisem przypominającego sprawcę dokonywanych na terenie ogródków działkowych kradzieży. Mężczyzna podał fałszywe nazwisko. Okazało się jednak, że jest on osobą poszukiwaną przez Komendę Policji w Bielsku Podlaskim w związku z inną sprawą oraz przez Prokuraturę Rejonową w Bielsku Podlaskim do innej sprawy. Prawdopodobnie, gdyby nie interwencja patrolu policyjnego w Białymstoku, posługiwałby się skradzionymi dokumentami, uciekając przed wymiarem sprawiedliwości⁵³.

Wyjęcia dokumentu tożsamości lub/i stwierdzającego prawa majątkowe spod władania osoby uprawnionej bez jej zgody dokonało 21 sprawców (12,57%) badanego przestępstwa. Kradzieży tych dokumentów dokonywali sprawcy działający w sposób przemyślany z góry założonym celem wykorzystania sprzyjającej sytuacji, nadarzającej się okazji do ograbienia przypadkowych osób: emerytów na przystankach autobusowych, kobiet wracających do domu. Charakterystyczne zdarzenia mieszczące się w tej kategorii obejmują m.in. sprawę kradzieży dokumentów znajdujących się w torebce kobiety, którą sprawca wyrwał pokrzywdzonej z rąk. Napastnik podszedł z tyłu wracającą od matki kobietę i usiłował wyrwać jej torebkę z ramienia. W wyniku szamotaniny doszło do urwania pasków torebki i znalazła się ona w posiadaniu sprawcy. W torebce znajdowały się dowód osobisty i legitymacja ubezpieczeniowa, które sprawca podczas ucieczki ukrył w suszarni jednego z pobliskich bloków. Niemniej jednak sprawca miał pecha, gdyż zdarzenie obserwował znajdujący się w pobliżu zupełnie przypadkowo, lecz niebędący na służbie funkcjonariusz Policji, który ruszył w pościg za podejrzanym, dzięki czemu szybko odnaleziono w suszarni dokumenty pokrzywdzonej i zabezpieczono dokumenty podejrzanego znalezione w kurtce w suszarni⁵⁴.

Inny interesujący przykład, tym razem z akt Sądu Okręgowego, stanowiła sprawa mężczyzny okradzonego z dokumentów na dworcu autobusowym w Hajnówce. Sprawca dokonał kradzieży saszetki znajdującej się w reklamówce na ławce. Wewnątrz saszetki znajdował się m.in. dowód osobisty, prawo jazdy, książeczka świadczeń lekarskich,

⁵³ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: XV K 212/16.

⁵⁴ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: III K 1337/03.

książeczki z czekami rachunku oszczędnościowo - rozliczeniowego, książeczka opłat mieszkaniowych. Sprawca podrobił 9 czeków, a działając wspólnie i w porozumieniu z innymi osobami wprowadził je do obrotu jako autentyczne, usiłując wypłacić z konta znaczną sumę pieniędzy, stąd też z tego powodu sprawa toczyła się w sądzie okręgowym, a nie rejonowym. Sprawca otrzymał zarzut kradzieży dokumentów tożsamości zupełnie przypadkowo, gdyż funkcjonariusze Policji podczas przeszukania mieszkania partnerki sprawcy, mającego na celu odnalezienie i zabezpieczenie wyrobów alkoholowych i tytoniowych bez wymaganych oznaczeń znakami skarbowymi akcyzy, znaleźli zapakowane w worek foliowy dokumenty pokrzywdzonego ukryte w wazie na zupę⁵⁵.

Zdarzały się też sytuacje, w których sprawcy zachowywali się irracjonalnie. Miało to miejsce np. gdy młoda dziewczyna zabrała dowód osobisty koleżance z lekkim upośledzeniem umysłowym, ponieważ ta nie chciała pożyczyć jej pieniędzy. Do zdarzenia doszło w samo południe na terenie dworca autobusowego PKS w Białymstoku⁵⁶.

Siedmiu sprawców (4,19%) dokonało kradzieży dokumentu, w celu posłużenia się nim chcąc pozbawić pokrzywdzonego możliwości korzystania z własnej rzeczy w celu wykorzystania jego dokumentu. W jednej ze spraw sprawca - mężczyzna, działając z góry powziętym zamiarem, w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, wyłudził kredyt w wysokości 3320 zł. Po wprowadzeniu w błąd przedstawiciela banku, co do osoby kredytobiorcy i jego zdolności kredytowej, dokonując kradzieży dowodu osobistego swojej narzeczonej, a następnie będąc przedstawicielem jednej z firm, uprawnionym do zawierania umów kredytowych, sporządził taką umowę na zakup pościeli wełnianej, wskazując w umowie nieprawdziwe informacje o stanie cywilnym, miejscu zamieszkania, źródle dochodów narzeczonej, po czym podpisał ją imieniem i nazwiskiem narzeczonej, a umowę przesłał do banku celem jej realizacji⁵⁷.

Duża liczba sprawców dokonała przywłaszczenia dokumentu tożsamości lub dokumentu stwierdzającego prawa majątkowe. W tym zakresie najwięcej sprawców - 45, stanowiących 26,94% ogółu badanych, nie zwróciło dokumentu/ów jego właścicielowi i używało go/ich wbrew jego woli. Sprawcy tych przestępstw najczęściej przetrzymywali przez dłuższy czas przywłaszczony dokument lub go ukrywali.

Bardzo często powtarzały się sytuacje, w której sprawca został wylegitymowany i albo sam podawał fałszywą tożsamość, posługując się przy tym cudzym dokumentem, albo

⁵⁵ Sprawa karna Sądu Okręgowego w Białymstoku, sygn. akt: III K 71/99.

⁵⁶ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: XIII K 920/19.

⁵⁷ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: VII K 14/11.

podczas interwencji organów ścigania znajdowano przy nim cudze dokumenty. Takie przypadki kwalifikowano w aktach badanych spraw jako przywłaszczenie i niezwrócenie, zatrzymanie wbrew woli właściciela. W jednej z takich spraw policjanci po otrzymaniu zgłoszenia, że w jednym z białostockich bloków, w mieszkaniu jednego z sąsiadów, przebywają osoby niepożądane (alkoholicy), wylegitymowali wszystkie znajdujące się w tym mieszkaniu osoby. Wśród nich znalazł się mężczyzna poszukiwany do osadzenia w areszcie śledczym, posiadający przy sobie różne dokumenty, które rzekomo znalazł. Być może nie byłoby w tym nic dziwnego, gdyby nie fakt, że liczba tych dokumentów była znaczna. Mężczyzna posiadał przy sobie 2 różne dowody osobiste, prawo jazdy, 2 legitymacje studenckie, 4 karty bankomatowe, przepustkę upoważniającą do wejścia do KPP Wysokie Mazowieckie, upoważnienia do nadawania i odbioru przesyłek⁵⁸.

Podobna sytuacja miała miejsce podczas przeszukania pomieszczeń mieszkalnych i gospodarczych w związku z podejrzeniem posiadania substancji zakazanych przez jednego ze sprawców. Mężczyzna został przyłapany na obrocie środkami odurzającymi, które przechowywał w mieszkaniu prywatnym, celem dalszej odsprzedaży odbiorcom hurtowym i detalicznym. W jego mieszkaniu znaleziono również cudzy paszport, który w świetle zeznań pokrzywdzonego został przez sprawcę przywłaszczony, a gdy ten zażądał jego zwrotu, sprawca odmówił wydania dokumentu⁵⁹.

Podczas czynności legitymowania sprawca nie zawsze posługiwał się cudzym dokumentem tożsamości. Niekiedy w związku z zatrzymaniem, podczas kontroli osobistej, podejrzany posiadał przy sobie cudzy dokument, który przetrzymywał przez dłuższy czas. Zarzut w akcie oskarżenia dotyczył wówczas przywłaszczenia, a następnie ukrycia dokumentu tożsamości, którym nie miał prawa rozporządzać⁶⁰.

Przywłaszczenia dokumentów sprawcy dokonywali również w lokalach nocnych. Tam też pomimo upomnień pokrzywdzonego i wbrew jego woli dochodziło do przetrzymywania dokumentów. Ofiarami takich przestępstw bywały kobiety lub cudzoziemcy, jak np. w sprawie pokrzywdzonego Białorusina, który z kolegą przyjechał do hotelu, gdzie miał zarezerwowany nocleg, a w nocy korzystał z nocnego klubu. Będąc pod wpływem alkoholu uległ prośbom innego gościa - Polaka, by ten pokazał mu swój paszport. Mężczyzna zażądał od niego kwoty 200 dolarów za zwrot dokumentu. Cudzoziemiec wezwał na miejsce organy ścigania, gdyż sprawca nie chciał mu oddać przywłaszczonego dokumentu. Policja po

⁵⁸ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: VII K 550/12.

⁵⁹ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: XV K 437/17.

⁶⁰ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: III K 2859/01.

przeszukaniu hotelu nie odnalazła paszportu, zaś podejrzany mężczyzna zwrócił mu dokument następnego dnia. Utrzymywał, że rzekomo wrócił na miejsce zdarzenia, przeszukał hotel i odnalazł dokument w łazience⁶¹.

W przypadku 7 sprawców (4,19%) przywłaszczenie dokumentu nastąpiło, gdy znalazł się on najczęściej przypadkowo w legalnym, a nie bezprawnym posiadaniu dokumentu. Sprawcy najczęściej przechowywali taki dokument u siebie w domu nie wiedząc o tym, że stali się posiadaczami takiego dokumentu. Przykładem takiej sytuacji była sprawa dwóch braci. Jednego z braci, znajdującego się pod wpływem alkoholu, wylegitymował w Parku Miejskim przy Rynku Kościuszki w Białymstoku patrol policyjny. Funkcjonariusze Policji znaleźli przy nim środki odurzające. Drugiego z braci natomiast oskarżono o przywłaszczenie dokumentu tożsamości znalezionej w biurku mieszkania, które przeszukiwano w związku ze sprawą pierwszego brata. Sprawca przywłaszczenia dokumentu przechowywał go w miejscu swojego zamieszkania nie wiedząc, jak znalazł się w jego posiadaniu⁶².

W innej sprawie kłócących się na dworcu PKS w Mońkach kobiet interweniowała Policja. Pokrzywdzona utrzymywała, że koleżanka przywłaszczyła jej dokumenty: dowód osobisty i prawo jazdy, podczas gdy sprawczynie wyjaśniała, że na skutek swojego pijaństwa zapomniała oddać jej dokumenty, chociaż wcześniej na prośby koleżanki o zwrot rzeczy odpowiadała że nie ma. Sprawczynie została oskarżona o przywłaszczenie i ukrycie dokumentów⁶³.

Wyjątkową i złożoną sprawą okazała się być sprawa zamieszkałej w Polsce Rosjanki, o statusie uchodźcy, która przywłaszczyła należące do swojego syna dokumenty w postaci dokumentu podróży i karty pobytu, biorąc je bez jego zgody, by pomóc nieletniemu synowi koleżanki, przekroczyć granicę państwową, na przejściu granicznym w Świecku. Kobietę zatrzymano za popełnienie dwóch czynów, z których jeden dotyczył przywłaszczenia dokumentu, do którego legalnie miała dostęp, oraz drugiego: udzielenia pomocy w bezprawnym przekroczeniu granicy państwowej, poprzez okazanie przywłaszczonego dokumentu do kontroli granicznej. Nieletni został zatrzymany do oddzielnej sprawy⁶⁴.

Niekiedy do sytuacji przywłaszczenia dokumentu dochodziło na skutek niedopatrzania lub nieuwagi samego pokrzywdzonego, dlatego też sprawca najczęściej przypadkowo znalazł się w ich posiadaniu z tym, że dokumentu nie oddał lecz go przywłaszczył. Sytuacja taka miała miejsce w jednej z białostockich kawiarni. Kobieta po powrocie z toalety poprosiła współtowarzysza, by ten przyniósł jej zostawiony w toalecie portfel, gdyż będąc na sali

⁶¹ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: XV K 1323/13.

⁶² Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: XV K 140/12.

⁶³ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: III K 1058/13.

⁶⁴ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: III K 4417/05.

zorientowała się, że go tam zostawiła. Mężczyzna czekał pod toaletą dłuższy czas, ponieważ ta pozostawała zamknięta. Gdy zaniepokojona kobieta zaczęła pukać, z wybiegło z niej trzech mężczyzn. Dwóch z nich złapano i oskarżono o przywłaszczenie dokumentów takich jak: dowód osobisty, prawo jazdy, dowód rejestracyjny pojazdu. Kartę bankomatową sprawcy wyrzucili do kosza na śmieci, dlatego też czyn ten zakwalifikowano w zbiegu z art. 276 k.k.⁶⁵.

W innej sprawie ojciec dziecka utrudniał matce wyjazd zagraniczny z synem. Matka 6-letniego chłopca miała zamiar zabrać go na wycieczkę do Meksyku, na co nie zgadzał się ojciec dziecka. Żywił obawy, że wyjazd może mieć charakter stały, a nie okazjonalny, gdyż po rozwodzie żona utrudniała mężczyźnie kontakt z dzieckiem. Ojciec początkowo wyraził zgodę na wyrobienie dziecku paszportu, po czym sam go odebrał w Urzędzie Paszportowym i zatrzymał we własnym domu. Twierdził, że nie ma żadnych zastrzeżeń, co do sposobu zatrzymania rzeczy. Odebrał paszport w urzędzie i nieświadomie zatrzymał go u siebie w domu⁶⁶.

W tej kategorii czynów sprawczych 3 sprawców (1,79%) dokonało przywłaszczenia dokumentu w celu posłużenia się nim. W jednej z takich spraw sprawca przywłaszczył pozostawiony na ladzie w sklepie portfel mężczyzny z zawartością różnych dokumentów w tym: dowodu osobistego, kart bankomatowych. Po przejrzaniu monitoringu okazało się, że sprawcą przywłaszczenia jest mężczyzna stojący za pokrzywdzonym w sklepie. Mężczyzna działając w krótkich odstępach czasu wykorzystał przywłaszczone karty bankomatowe do wypłat o łącznej wartości ok. 125 zł. Przywłaszczenie karty bankomatowej kwalifikowano jako przywłaszczenie dokumentu stwierdzającego prawa majątkowe⁶⁷.

Dwóch sprawców (1,19%) dokonało przywłaszczenia dokumentu w celu oszustwa. Sprawca tego czynu działał w celu osiągnięcia korzyści majątkowej doprowadzając do niekorzystnego rozporządzenia mieniem przy pomocy uprzednio przywłaszczonego dokumentu tożsamości - zwykle dowodu osobistego. Wykorzystując zawarte w nim dane osobowe zawierał pożyczki, umowy wprowadzając pracowników w błąd, co do swojej tożsamości, nie mając zamiaru wywiązania się z warunków podpisywanych umów, co istotne, zawieranych za pośrednictwem Internetu lub w bezpośrednim kontakcie telefonicznym⁶⁸. W drugim przypadku przywłaszczony dokument tożsamości w postaci dowodu osobistego sprawca zamierzał wykorzystać do wyrobienia paszportu ze swoim wizerunkiem. W związku z tym, że był poszukiwany przez Policję zamierzał, powołując się na dane osobowe zawarte w

⁶⁵ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: III K 2971/04.

⁶⁶ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: XIII K 788/18.

⁶⁷ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: III K 942/16.

⁶⁸ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: VII K 517/15.

dowodzie osobistym, wyrobić sobie nowy dokument tożsamości w postaci paszportu ze swoim zdjęciem, by móc swobodnie się poruszać. Został jednak wylegitymowany przez funkcjonariuszy Policji wypełniających swoje czynności służbowe, po otrzymaniu informacji o możliwym miejscu przebywania poszukiwanego już mężczyzny, którzy nie dali wiary jego zapewnieniom, co do fałszywie podawanej tożsamości. Sprawcę zatrzymano i doprowadzono do Komendy Miejskiej Policji celem przeprowadzenia stosownych czynności⁶⁹.

W przypadku 2 sprawców (1,19%) doszło do przywłaszczenia dokumentu, przy czym sprawcy zaprzeczali faktowi posiadania cudzego dokumentu. Jeden ze sprawców dokonał przywłaszczenia dokumentów na stacji benzynowej. Podczas tankowania pojazdu kierowca jednego z nich zgubił dokumenty na parkingu. Rozpytywał znajdujących się w pobliżu innych kierowców, w tym sprawcę czynu, czy nie widzieli dokumentów. Sprawca stanowczo zaprzeczył, niemniej jednak kamery z monitoringu zarejestrowały zdarzenie i pokazały kto był sprawcą⁷⁰. Drugi ze sprawców przywłaszczył dokumenty tożsamości z kieszeni marynarki wiszącej w altance jednego z ogródków działkowych. Pokrzywdzony dość szybko zorientował się, że coś się wydarzyło i ruszył za sprawcą. Mimo, że nie przyznał się do popełnienia czynu choć niewątpliwie przywłaszczył dokumenty, to wskazał miejsce ukrycia dokumentów, dzięki czemu pokrzywdzony szybko je odzyskał⁷¹.

Jeden sprawca (0,59%) przywłaszczył dokument w celu podjęcia czynności polegającej na zmianie jego wyglądu. Jego sprawa toczyła się w sądzie okręgowym i dotyczyła m.in. wymiany zdjęcia w starym książeczkowym dowodzie osobistym. W tej sprawie funkcjonariusze Policji z III Wydziału Biura do walki z przestępczością narkotykową KGP w Białymstoku prowadzili operację specjalną pod kryptonimem „Holender”, mającą na celu dokonanie w sposób niejawni zakupu znacznych części środka odurzającego. W transakcji uczestniczył też podejrzany. Policja dokonała przeszukań podejrzanych oraz miejsc ich zamieszkania i pobytu. W toku przeszukiwania jednego z podejrzanych ujawniono haszysz oraz dowód osobisty ze zdjęciem jego konkubiny wystawiony na cudze nazwisko. Jak się okazało, mężczyzna pracował jako ochroniarz w jednej z dyskotek. Tam znalazł kobiecy dowód, który postanowił zatrzymać. Przebywając z konkubiną w Augustowie znaleźli portfel z czekami, które postanowili wykorzystać z pomocą sfalszowanego zdjęcia w dowodzie osobistym. Oryginalne zdjęcie z dowodu zamieniono zdjęciem konkubiny. Sprawcy w tej

⁶⁹ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: III K 507/05.

⁷⁰ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: XV K 770/16.

⁷¹ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: VII K 35/08.

sprawie postawiono wiele zarzutów, z których jeden dotyczył m.in. przywłaszczenia cudzego dokumentu tożsamości⁷².

W przypadkach posługiwania się dokumentem tożsamości sprawcy najczęściej okazywali cudzy dokument jako własny powołując się na jego treść. Odnotowano 24 sprawców (14,37%) wykorzystujących cudzy dokument do potwierdzania nie swojej tożsamości. Najczęściej czynności te miały miejsce podczas legitymowania sprawcy przez funkcjonariuszy wykonujących czynności służbowe. Dotyczyły one sprawców przyłapanych przez funkcjonariuszy Policji na nielegalnych działaniach lub przestępstwach, pod wpływem alkoholu, okazujących nie swój dokument, chcąc w ten sposób uniknąć odpowiedzialności karnej za popełnione czyny lub sprawców przyłapanych przez kontrolerów biletów. Dokumentem takim posługiwali się też sprawcy poszukiwani przez Policję i ukrywający się przed wymiarem sprawiedliwości. Przykładem może być tu sprawa młodego mężczyzny poszukiwanego z powodu ucieczki z zakładu poprawczego, używającego cudzego dowodu osobistego, jawnie przyznającego, iż wielokrotnie używał go do zakupu alkoholu w sklepie, a nawet w czasie kontroli policyjnej. Wpadkę zaliczył, gdy po raz kolejny posłużył się zagubionym dowodem osobistym w celu wylegitymowania się, gdy został zatrzymany z bratem za popełnienie czynu z art. 280 § 1 k.k.⁷³

W 2007 roku miała miejsce sprawa dotycząca wykorzystywania cudzych dokumentów do zdawania egzaminów na prawo jazdy w WORD Białystok. Sprawcy wielokrotnie podszywali się pod inne osoby i zdawali egzaminy teoretyczne i praktyczne, osiągając przy tym znaczne korzyści finansowe. Kilka lat później w 2016 roku jeden ze sprawców posługując się dokumentem swojego brata usiłował zdać maturę w jednej z białostockich szkół średnich. Po podpisaniu się fałszywym nazwiskiem i okazaniu nie swojego dokumentu, został jednak rozpoznany przez jedną z nauczycielek. Dyrekcja szkoły zawiadomiła Policję o próbie posłużenia się cudzym dokumentem i młody chłopak został złapany w samochodzie, po tym jak na egzamin zjawił się prawdziwy maturzysta. Z kolei cudzoziemcy wykorzystywali cudze paszporty do uzyskania zwrotu podatku od zakupów tzw. TaxFree. Spośród sprawców zatrzymanych na granicy państwowej tylko jednemu z nich postawiono zarzut posłużenia się dokumentem tożsamości, przy czym był to dowód osobisty a nie paszport, jak w pozostałych przypadkach. Sprawca posłużył się nim na granicy brytyjsko - francuskiej i nie postawiono mu zarzutu przywłaszczenia dokumentu, gdyż dokument znalazł jeszcze w Polsce⁷⁴. W

⁷² Sprawa karna Sądu Okręgowego w Białymstoku, sygn. akt: III K 133/99.

⁷³ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: VII K 853/11.

⁷⁴ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: XV K 1037/16.

pozostałych przypadkach doszło najpierw do przywłaszczenia cudzego dokumentu, gdzie pokrzywdzony był znany sprawcy, po czym usiłował posłużyć się nim na polsko - niemieckiej granicy.

Część sprawców - 10 (5,98%) posługiwała się dokumentem uprzednio przywłaszczonym. W aktach oskarżenia w różny sposób formułowano zarzuty dotyczące sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. w zakresie przywłaszczenia i posługiwania się. Niekiedy czyn ten był kwalifikowany rozdzielnie jako przywłaszczenie i posługiwanie się⁷⁵, a niekiedy łącznie jako posłużenie się dokumentem po uprzednim przywłaszczeniu⁷⁶. Sprawcy posługujący się uprzednio przywłaszczonym dokumentem w większości przypadków wykorzystywali cudzy dokument tożsamości do m.in. zakładania kont na portalach internetowych⁷⁷, do wielokrotnego otwierania rachunków i kont bankowych⁷⁸, zawierania pożyczek i umów telekomunikacyjnych⁷⁹, podpisywania umów najmu mieszkania⁸⁰.

Ośmioro sprawców (4,79%) posłużyło się cudzym dokumentem używając go jako środka prowadzącego do określonego celu. Oczywistym celem działania sprawców była chęć wykorzystania danych osobowych zawartych w dokumencie tożsamości. Zarzut sformułowany wobec sprawców tych przestępstw nie dotyczył uprzedniego przywłaszczenia lecz posłużenia się dokumentem tożsamości, którym nie miał prawa rozporządzać, zwykle w jakiś konkretnym celu np. wypożyczenia samochodu⁸¹, wprowadzenia w błąd pracowników co do swojej tożsamości i wyludzenia pożyczek⁸².

Najmniejszą liczbę przestępstw odnotowano w zakresie bezprawnego przewożenia, przenoszenia lub przesyłania cudzego dokumentu tożsamości lub/i dokumentu stwierdzającego prawa majątkowe. Zaledwie 4 sprawców (2,39%) zdecydowało się na przetransportowanie dokumentu za granicę Rzeczypospolitej Polskiej przy użyciu środka lokomocji. Sprawcy tych przestępstw używali do tego celu samochodu. Żaden ze sprawców nie niósł go osobiście, ani nie przesyłał za granicę wysyłając go.

Z powyższej charakterystyki wyłania się niezwykle różnorodny *modus operandi* sprawców przestępstw. Oprócz określenia sposobów ich działania równie istotne jest zdefiniowanie rodzajów dokumentów, będących przedmiotem czynności wykonawczej sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.

⁷⁵ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: XV K 1140/14.

⁷⁶ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: XV K 1093/14.

⁷⁷ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: XV K 1231/14.

⁷⁸ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: XV K 43/15.

⁷⁹ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: XIII K 637/19.

⁸⁰ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: XV K 1093/14.

⁸¹ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: XV K 1339/16.

⁸² Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: XV K 518/14.

W myśl art. 275 § 1-2 k.k. przedmiotem czynności wykonawczej/sprawczej może być „dokument stwierdzający tożsamość” lub „dokument stwierdzający prawa majątkowe”. Analiza tych pojęć, o czym była już mowa w poprzednich rozdziałach, budzi wiele trudności zarówno w doktrynie, jak i w praktyce wymiaru sprawiedliwości, co znajduje swój wyraz również w analizie akt spraw karnych. O ile katalog dokumentów stwierdzających tożsamość jest jednoznacznie określany⁸³, o tyle katalog dokumentów stwierdzających prawa majątkowe budzi wiele wątpliwości i kontrowersji. Tymczasem metodyka prowadzenia postępowania karnego, decyzja o rodzaju i wysokości grożącej sprawcy kary zależą od właściwego opisu czynu na bazie konkretnej normy sankcjonującej.

Bardzo rzadko w badanych aktach oskarżenia oraz w wyrokach sądowych pojawiało się pojęcie „dokumentu stwierdzającego prawa majątkowe”. Dokumenty te wymieniane są obok postawionego zarzutu jedynie z nazwy, popartej odpowiednim artykułem - zazwyczaj art. 275 § 1 k.k., w przeciwieństwie do „dokumentów stwierdzających tożsamość”, o których mowa jest wprost. Ta niejednoznaczność powodowała trudności badawcze w ustaleniu jakim konkretnie dokumentem posłużył się sprawca badanego przestępstwa. Kwalifikację danego dokumentu do odpowiedniej kategorii przeprowadzono zatem w oparciu o ustalenia doktryny i analizę orzeczeń sądowych. W efekcie ustalono, że niektóre sprawy były błędnie kwalifikowane, co z pewnością wynikało z czasu, w którym toczyły się postępowania i braku orzeczeń sądowych w tamtej chwili, wobec czego w uzasadnieniach sądowych podawano jedynie zwięzłe odpowiedni artykuł i odpowiadający mu paragraf bez wnikania w istotę rzeczy.

W ostatnim dziesięcioleciu dodatkowym utrudnieniem była różnorodność kart bankowych znajdujących się na rynku. Rodzaje kart bankowych zmieniały się w ciągu ostatnich lat, co powodowało trudności w ich kwalifikacji prawnej, stąd też niekiedy karta płatnicza była utożsamiana z kartą bankomatową, będącą m.in. w przypadku jej przywłaszczenia „dokumentem stwierdzającym prawa majątkowe”, tymczasem obecnie kwalifikowana jest jako „inny środek płatniczy”, a wszystkie wydawane obecnie karty to karty płatnicze. Podobna sytuacja dotyczyła „kart paliwowych” niejednoznacznie rozumianych i kwalifikowanych przez sądy jako „dokument stwierdzający prawa majątkowe”.

⁸³ Orzecznictwo sądów na gruncie pojmowania definicji dokumentów stwierdzających tożsamość jest konkretne i nie stanowi problemów. Nie oznacza to, że nie zdarzają się w sądownictwie pomyłki w kwalifikacji takich dokumentów. Wyjaśnienie tej kwestii zostanie podjęte w dalszej części rozprawy.

W toku prowadzonych badań zauważono, że aby sprostać tym wyzwaniom w praktyce dochodzeniowo-śledczej koniecznym staje się znajomość technicznych i prawnych aspektów funkcjonowania elektronicznych instrumentów płatniczych. Pozwalałoby to na zastosowanie odpowiedniego przepisu ustawy karnej do konkretnego stanu faktycznego. Z badań akt karnych wynika, że podobne stany faktyczne dotyczące przestępstw z użyciem, kradzieżą lub przywłaszczeniem kart płatniczych przybierają nierzadko odmienną kwalifikację prawną, zarówno na etapie postępowania przygotowawczego, jak i wyrokowania. Od policjanta, prokuratora, sędziego wymaga to posiadania wiedzy z zakresu technicznych i prawnych aspektów funkcjonowania nowoczesnych instrumentów płatniczych, gdyż bez niej ściganie omawianych przestępstw jest trudne, a wręcz niemożliwe. Należałoby przy tym pamiętać, iż rozstrzygnięcie o właściwych stanach faktycznych w tej kwestii utrudnia organom ścigania i wymiarowi sprawiedliwości szybki postęp technologiczny i różnorodność rozwiązań bankowych obowiązujących na przestrzeni ostatnich 20 lat.

Karta płatnicza (karta bankowa) jest instrumentem płatniczym wydawanym przez instytucje finansowe, najczęściej banki, służy do regulowania należności za nabyte towary i usługi oraz do podejmowania gotówki z bankomatów. Legalna definicja karty płatniczej znajduje się w art. 2 pkt 15a ustawy o usługach płatniczych⁸⁴, który stanowi, że jest to karta uprawniająca do wypłaty gotówki lub umożliwiająca złożenie zlecenia płatniczego za pośrednictwem akceptanta lub agenta rozliczeniowego, zatwierdzanego przez akceptanta w celu otrzymania przez niego należnych mu środków. Sąd Apelacyjny w Katowicach, uznał, że karta płatnicza spełnia funkcję pieniądza gotówkowego, gdyż służy m.in. do zapłaty za towary i usługi⁸⁵. Praktyka pokazuje jednak, że konsument gubi się w nazewnictwie, dlatego też kwalifikacje prawne bywają wadliwe bez znajomości istoty sprawy⁸⁶.

Przedmiotem czynności wykonawczej w przypadku obu typów czynów zabronionych sankcjonowanych w art. 275 k.k. jest dokument stwierdzający tożsamość innej osoby albo dokument stwierdzający prawa majątkowe innej osoby. Wątpliwości co do zakresu właściwego rozumienia terminu „dokumentu stwierdzającego prawa majątkowe” pojawiły się również na gruncie analizy badanych akt spraw karnych. Niejednoznaczność powodowała, że niekiedy dokument, który nie był uznawany w orzecznictwie za dokument stwierdzający prawa majątkowe był tak właśnie kwalifikowany.

⁸⁴ Ustawa z dnia 19 sierpnia 2011 r. o usługach płatniczych (Dz. U. z 2011 r., Nr 199, poz. 1175, z późn. zm.).

⁸⁵ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 26 października 2004 r., (II AKa 295/04, Prok. i Pr. 2005, dodatek „Orzecznictwo”, Nr 10).

⁸⁶ Por. P. Opitek, Kwalifikacja prawna przestępstw związanych z transakcjami kartą płatniczą, „Prokuratura i Prawo” 2017, nr 2, s. 77-104; S. Juszczyk, T. Żak, Ewolucja kart płatniczych w Polsce, „Zarządzanie Finansami i Rachunkowość” 2014, nr 2, 67-80.

Orzecznictwo sądów powszechnych nie wypowiedało się też w kwestii rozumienia na gruncie art. 275 k.k. pewnego rodzaju dokumentów takich jak np. legitymacje ubezpieczeniowe lub dokumenty KRUS czy też książeczki opłat mieszkaniowych lub książeczki mieszkaniowe⁸⁷, dokumentacja medyczna. Sprawcy przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. wraz z dokumentami tożsamości dokonywali kradzieży lub przywłaszczenia również i takich dokumentów. Na podstawie badanych spraw można stwierdzić, iż w takich sytuacjach sąd stosował zazwyczaj kwalifikację kumulatywną w zbiegu z art. 276 k.k. lub innymi przepisami najczęściej z art. 278 § 1 i 5 k.k.

Odwołując się do doktryny prawa cywilnego, definiującej prawa majątkowe jako te, które realizują interes ekonomiczny uprawnionego, czyli prawa mające wymiar pieniężny i składające się na majątek uprawnionego m.in. prawa rzeczowe, wierzytelności, prawa na dobrach niematerialnych o charakterze majątkowym, prawa rodzinne o charakterze majątkowym, prawa spadkowe (prawo dziedziczenia), do dokumentów stwierdzających prawo majątkowe można zaliczyć: dokument stwierdzający własność rzeczy lub akt notarialny stwierdzający nabycie własności nieruchomości, wierzytelność, postanowienie sądu stwierdzające nabycie spadku, wypis z księgi wieczystej. Wśród dokumentów przywłaszczonych przez sprawców przestępstw z art. 275 k.k. jedynym podlegającym dziedziczeniu była książeczka mieszkaniowa.

Dokumentem stwierdzającym prawa majątkowe jest tylko taki dokument, z którym zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa związane jest domniemanie, że osoba w nim wskazana ma określone prawa majątkowe. Zarówno blankiet czekowy, jak i książeczka mieszkaniowa jest dokumentem stanowiącym dowód posiadania wierzytelności przez właściciela rachunku, która wynika z prowadzonego rachunku. Blankiet czekowy jest równocześnie dowodem zawarcia umowy rachunku bankowego, a jego posiadacz jest imiennie w tym dokumencie określony. Wszystkie pozostałe dokumenty poświadczają uprawnienia różnych osób do korzystania z opieki medycznej, ubezpieczeniowej, lecz nie stanowią dokumentów stwierdzających prawa majątkowe.

⁸⁷ W art. 2 pkt 5 ustawy z dnia 30 listopada 1995 r. o pomocy państwa w spłacie niektórych kredytów mieszkaniowych, udzielaniu premii gwarancyjnych oraz refundacji bankom wypłaconych premii gwarancyjnych (Dz. U. z 2013 r., poz. 763) książeczką mieszkaniową nazwano imienny dowód posiadania przez osobę fizyczną wkładu oszczędnościowego gromadzonego na rachunku bankowym na cele mieszkaniowe. Książeczka taka miała być wystawiona do dnia 23 października 1990 r. Zgodnie z tą ustawą książeczka stanowiła zatem dowód gromadzenia oszczędności na określonym rachunku bankowym na określony cel. Ustawa z dnia 30 listopada 1995 r. określała ponadto zasady przyznawania właścicielom tych książeczek premii gwarancyjnych. Ich naliczenie było uzależnione od realizacji celu w postaci zaspokojenia własnych potrzeb mieszkaniowych oszczędzającego.

Mając na względzie opisane trudności interpretacyjne poniższe zestawienie dokumentów będących przedmiotem czynności wykonawczej sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. jest odbiciem danych zastanych w badanych aktach spraw karnych.

W tabelach nr 62 oraz nr 63 zebrano dane dotyczące dokumentów wykorzystanych do popełnienia przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.

Tabela nr 62. Wykaz dokumentów użytych przez sprawców do popełnienia przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.

Rodzaj dokumentu		Liczba	Udział procentowy [%]
Dokument stwierdzający tożsamość			
Rodzaj:			
	dowód osobisty	145	88,95
	tymczasowy dowód osobisty	1	0,61
	paszport	12	7,36
	karta pobytu	1	0,61
	polski dokument podróży	1	0,61
	prawo jazdy*	2	1,22
	legitymacja szkolna*	1	0,61
Ogółem		163	100
Dokument stwierdzający prawa majątkowe			
Rodzaj:			
	karta bankomatowa	10	58,82
	książeczka czekowa z czekami rachunku oszczędnościowo - rozliczeniowego	3	17,64
	bon towarowy	1	5,88
	karta paliwowa (Vita Flora)**	1	5,88
	karta płatnicza*	1	5,88
	książeczka mieszkaniowa**	1	5,88
Ogółem		17	100
Inne dokumenty			
Rodzaj:			
	legitymacja studencka	7	13,72
	indeks studencki	1	1,96
	legitymacja emeryta/rencisty	5	9,80
	legitymacja honorowego dawcy krwi	1	1,96
	legitymacja ubezpieczeniowa	2	3,92
	legitymacja kombatancka	1	1,96
	prawo jazdy	7	13,72
	prawo jazdy/dowód rejestracyjny/polisy ubezpieczeniowe OC	9	17,64
	karta kredytowa	2	3,92

	uprawnienia na wózki widłowe	1	1,96
	wiza robotnicza zaproszonego do pracy	1	1,96
	karta bezrobotnego	1	1,96
	dokumenty KRUS	1	1,96
	książeczka wojskowa	2	3,92
	książeczka świadczeń lekarskich	1	1,96
	spółdzielcza książeczka opłat mieszkaniowych	1	1,96
	karta stałego klienta	2	3,92
	bilet miesięczny MPK i PKS	4	7,84
	przepustka upoważniająca do wejścia do KPP Wysokie Mazowieckie, upoważnienia do nadawania i odbioru przesyłek	1	1,96
	upoważnienia do nadawania i odbioru przesyłek	1	1,96
Ogółem		51	100

* Orzecznictwo sądów powszechnych nie uznaje tych dokumentów za stwierdzające tożsamość lub prawa majątkowe, lecz w danych sprawach uznano je wówczas za takie dokumenty.

** W orzecznictwie sądów powszechnych brak jest jednoznacznych rozstrzygnięć dotyczących kwestii rozumienia tych dokumentów na gruncie art. 275 k.k. Przyporządkowanie jest odbiciem zastanych stanów faktycznych.

Źródło: badania własne na podstawie akt sądowych

Liczbę dokumentów będących przedmiotem czynności wykonawczej przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. cechuje duża różnorodność. W powyższej tabeli nr 62 dokonano podziału na dokumenty stwierdzające tożsamość innej osoby oraz dokumenty stwierdzające prawa majątkowe innej osoby, oraz inne dokumenty zwykle przywłaszczone lub skradzione razem z nimi. Na podstawie zebranych danych stwierdzono, że najczęściej w zainteresowaniu sprawców badanych przestępstw były dokumenty stwierdzające tożsamość. Liczba wykorzystanych przez nich dokumentów wynosiła 163, z których przeważającą ilość stanowiły dowody osobiste - 145 (88,95%) oraz paszporty - 12 (7,36%). Pozostałe dokumenty: tymczasowy dowód osobisty (1), karta pobytu (1), polski dokument podróży (1), prawo jazdy (2), legitymacja szkolna (1) stanowiły znikomą liczbę przywłaszczonych dokumentów tożsamości.–

Zarówno prawo jazdy, jak i legitymacja szkolna nie stanowią w świetle orzecznictwa dokumentów stwierdzających tożsamość, co zostało już wcześniej opisane w poprzednich rozdziałach i w większości badanych spraw sądy nie zaliczały tych dokumentów do dokumentów stwierdzających tożsamość innej osoby. Jedynie w trzech przypadkach sąd w odniesieniu do tych dokumentów kwalifikował przestępstwo z ich udziałem jako czyn z art.

275 § 1 k.k. w zb. z art. 278 § 1 k.k. oraz czyn z art. 275 § 1 k.k. w zb. z art. 270 § 1 k.k. w zb. z art. 235 k.k. w przypadku prawa jazdy; czyn z art. 275 § 1 k.k. w przypadku legitymacji szkolnej.

Jedna ze spraw związana z wykorzystaniem prawa jazdy dotyczyła kradzieży dokumentu w postaci prawa jazdy oraz pieniędzy w kwocie 2000 zł. z kurtki pozostawionej w mieszkaniu kolegi z pracy pokrzywdzonego⁸⁸. W przypadku drugiej ze spraw sprawca posłużył się tym dokumentem podczas kontroli drogowej i po przeprowadzeniu badania na zawartość alkoholu podpisał się nie swoim nazwiskiem⁸⁹.

W sprawie z 2003 roku doszło do nieścisłości w kwestii pojmowania czym jest dokument poświadczający tożsamość a stwierdzający tożsamość. W rozdziale IV niniejszej rozprawy wyjaśniono, że nie są to pojęcia tożsame, niemniej jednak sąd w tamtym czasie prawdopodobnie oba te pojęcia utożsamiał, stąd taka, a nie inna kwalifikacja prawna w tym jednym zdarzeniu. Sprawa dotyczyła kradzieży legitymacji szkolnej ucznia Technikum Kolejowego w Białymstoku, którą posługiwał się podróżujący po Gnieźnie podróżny zatrzymany na próbie wyłudzenia ulgowego przejazdu⁹⁰.

Porównując liczbę wykorzystanych dokumentów stwierdzających tożsamość z liczbą dokumentów stwierdzających prawa majątkowe, to liczba tych drugich jest zdecydowanie niższa. Dokumentów stwierdzających prawa majątkowe było w tym zestawieniu jedynie 17. Wśród wskazanych dokumentów znajdowało się: 10 kart bankomatowych (58,82%), 3 tzw. książeczki czekowe czyli książeczki z czekami rachunku oszczędnościowo - rozliczeniowego (17,64%) oraz pojedyncze dokumenty w postaci: bonu towarowego, karty paliwowej o nazwie Vita Flora, karta płatnicza, książeczka mieszkaniowa.

Najwięcej wątpliwości co do zasadności przyporządkowania danych dokumentów do dokumentów stwierdzających prawa majątkowe budzą karta płatnicza, karta paliwowa oraz karty bankomatowe (kradzież karty bankomatowej a przywłaszczenie karty bankomatowej podlegają dwóm odrębnym kwalifikacjom)⁹¹. W tej kwestii sądy podejmowały różne decyzje. W badanym przestępstwie podlegały one kwalifikacjom odzwierciedlonym w tabeli nr 62. Wszystkie te dokumenty uznano za dokumenty stwierdzające prawa majątkowe innej osoby.

Niezwykle imponująco przedstawia się liczba pozostałych dokumentów wykorzystanych przez sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. W liczbie tych 51 dokumentów, które były

⁸⁸ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: III K 5761/05.

⁸⁹ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: VII K 447/09.

⁹⁰ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: III K 711/03.

⁹¹ Karnoprawną ochronę karty bankomatowej przed kradzieżą zapewnia art. 278 § 5 k.k., zaś przed przywłaszczeniem art. 275 § 1 k.k.

zazwyczaj przywłaszczone lub skradzione z dowodami tożsamości znajdowała się pokaźna liczba dokumentów potwierdzających określone uprawnienia różnych osób do prowadzenia pojazdu, świadczeń medycznych lub inne okoliczności, a jednocześnie zawierające dane dotyczące tożsamości oraz potwierdzające określony status tych osób. Dużą liczbę tych dokumentów stanowiły dokumenty potwierdzające uprawnienia do prowadzenia pojazdu. W tabeli nr 62 zostały one podzielone na dwie kategorie: prawo jazdy oraz prawo jazdy/dowód rejestracyjny/polisy ubezpieczeniowe nie bez przyczyny. Dokumenty te sprawcy przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. przywłaszczali zazwyczaj albo pojedynczo lub z dokumentami tożsamości (7), bądź też kompleksowo i wówczas przedmiotem ich zaboru padała cała saszetka z dokumentami pojazdu, w której znajdowały się wszystkie dokumenty - polisy, dowód rejestracyjny itp. łącznie z prawem jazdy (9).

W kręgu zainteresowań sprawców znajdowały się też legitymacje studenckie (7), legitymacje emeryta/rencisty (5), bilety miesięczne MPK i PKS (4). Odnotowano też pokaźną liczbę pojedynczych dokumentów takich jak: indeks studencki (1), legitymacja honorowego dawcy krwi (1), legitymacja ubezpieczeniowa (2), legitymacja kombatancka (1), karta kredytowa (2) uprawnienia na wózki widłowe (1), wiza robotnicza zaproszonego do pracy (1) karta bezrobotnego (1), dokumenty KRUS (1), książeczka wojskowa (2), książeczka świadczeń lekarskich (1), spółdzielcza książeczka opłat mieszkaniowych (1), karta stałego klienta (2).

We wszystkich aktach objętych badaniem odnotowano 231 dokumentów wykorzystanych do popełnienia przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. Obrazuje to tabela nr 63.

Tabela nr 63. Rodzaj dokumentów wykorzystanych przez sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.

Rodzaj dokumentów	Liczba dokumentów	Udział procentowy [%]
Dokumenty stwierdzające tożsamość	163	70,56
Dokumenty stwierdzające prawa majątkowe	17	7,35
Inne dokumenty	51	22,07
Łączna liczba wykorzystanych dokumentów	231	100

Źródło: badania własne na podstawie akt sądowych

Jak wynika z danych przedstawionych w tabeli nr 63 sprawcy najczęściej do popełniania przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. wykorzystywali dokumenty stwierdzające tożsamość. Ich ogólna liczba wynosiła 163, co stanowiło 70,56% łącznej liczby wykorzystanych dokumentów. Dokumenty stwierdzające prawa majątkowe (17) stanowiły zaledwie 7,35% ogółu dokumentów. Około 1/5 wszystkich dokumentów stanowiły pozostałe dokumenty.

Na podstawie przeprowadzonych badań ustalono, że sprawcy do popełniania przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. wykorzystywali albo konkretny dokument tożsamości w postaci dowodu osobistego lub paszportu lub też dokument stwierdzający prawa majątkowe, bądź też używali obu typów dokumentów jednocześnie. Zebrane w tym zakresie dane przedmiotowe zestawiono w tabeli nr 64.

Tabela nr 64. Rodzaje dokumentów użytych przez sprawców do popełnienia przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.

Rodzaj dokumentu	Liczba sprawców	Udział procentowy [%]
Dokument stwierdzający tożsamość	138	93,87
Dokument stwierdzający tożsamości i dokument stwierdzający prawa majątkowe	7	4,76
Dokument stwierdzający prawa majątkowe	2	1,36
Ogółem	147	100

Źródło: badania własne na podstawie akt sądowych

Zgodnie z danymi przedstawionymi w tabeli nr 64 przedmiotem czynności wykonawczej najczęściej użytym do popełniania przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. był dokument stwierdzający tożsamość. Posłużyło się 138 sprawców. Stanowiło to 93,87% ogólnej liczby sprawców wszystkich badanych przestępstw. Jedynie dwóch sprawców wykorzystano dokument stwierdzający prawa majątkowe, co stanowiło niewielki odsetek ogółu, czyli 1,36%. Siedmiu sprawców popełniając przestępstwo z art. 275 § 1-2 k.k. posłużyło się zarówno dokumentem stwierdzającym tożsamość, jak i dokumentem stwierdzającym prawa majątkowe, co stanowiło 4,76% ogólnej liczby sprawców omawianych przestępstw.

§ 5. Motywy działania sprawców przestępstwa

W badaniach empirycznych zmierzano też do ustalenia motywu popełniania przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. Motywacje sprawców omawianych przestępstw były różnorodne. Ich

działaniom rzadko towarzyszył jeden określony motyw popełnienia przestępstwa. Często nakładały się na siebie. Sprawcy w popełnianiu przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. zwykle kierowali się wieloma pobudkami, a nie tylko jednym konkretnym, chyba że chodziło o zwykłą kradzież. Wówczas celem był rabunek lub chęć osiągnięcia korzyści majątkowej. Zazwyczaj jednak chęci osiągnięcia korzyści majątkowej towarzyszyły także inne motywacje wynikające z sytuacji rodzinnej, zawodowej lub finansowej konkretnego sprawcy oraz okoliczności, w jakich działali. Dane zostały zebrane i przedstawione w tabeli nr 65.

Tabela nr 65. Motywy popełnienia przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.

Motyw popełnienia przestępstwa	Liczba sprawców	Udział procentowy [%]
Osiągnięcie korzyści majątkowej	35	16,27
Rabunek	49	22,79
Chęć nieuprawnionego użycia dokumentu/jazda autobusem, przekraczanie granicy/omyłkowe użycie w stanie nietrzeźwości	27	12,55
W celu wykorzystania dokumentu jako środka do popełniania innych nielegalnych czynności np. zbycia lub fałszu, wypożyczenia na podstawie dokumentu tożsamości sprzętów itp.	14	6,51
Chęć podjęcia pracy	3	1,39
Chęć zrobienia zakupów	13	6,04
Wykorzystanie w celach przestępczych/ucieczka przed wymiarem sprawiedliwości	11	5,11
Chęć pozyskania cudzych danych osobowych	12	5,58
W celu zaciągnięcia zobowiązań tj. kredyty, pożyczki, abonamenty telekomunikacyjne, deklaracji przystąpienia do funduszy emerytalnych	15	6,97
Zemsta/szantaż/mściwość	15	6,97
Inne motywy:		
Wykorzystanie cudzego dowodu jako ucieczki przed zapłatą kar za nieposiadanie ważnego biletu przejazdowego	2	0,93
W celu uniknięcia mandatów karnych	2	0,93
Chęć uzyskania świadczeń na dowód pokrzywdzonego	1	0,46
Wzięcie dokumentu jako ekwiwalentu za nieudaną próbę wymuszenia pieniędzy	1	0,46
Chęć wyrobienia nowego paszportu za pomocą dowodu osobistego	1	0,46
Wykorzystanie w celach turystycznych	1	0,46
Chęć uzyskania azylu	1	0,46
Brak motywu	12	5,58
Ogółem	215	100

Źródło: badania własne na podstawie akt sądowych

Analizując przedstawione w tabeli nr 63 dane liczbowe stwierdzono, że motywem popełnienia większości przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. był rabunek. Występował on u 49 sprawców (22,79%). Mając na względzie fakt, że to kradzież dokumentu tożsamości lub

dokumentu stwierdzającego prawa majątkowe była tą formą czynności sprawczej, którą najczęściej wykorzystywali sprawcy popełniając jedno z przestępstw określone w art. 275 k.k., stąd też i motyw rabunkowy jest motywem dominującym. Nie oznacza to jednak, że sprawcy w swoich działaniach kierowali się jedynie wyrachowaniem, czasami decydowała sprzyjająca okoliczność. Sprawcy omawianego przestępstwa w większości popełniali już w przeszłości jakieś przestępstwa i mieli na swym koncie jeden lub kilka wyroków związanych z głównie kradzieżą, dlatego też w sprzyjających warunkach, często pod wpływem alkoholu popełniali przestępstwa podobne do tych, w których mieli już doświadczenie. Wiszący bez opieki płaszcz czy kurtka w różnego rodzaju instytucjach, przychodniach i innych miejscach publicznych, pozostawiona bez nadzoru lub leżąca na widoku torebka, saszetka lub portfel stawały się zwykle obiektem pożądania sprawców badanego przestępstwa. W tej kategorii zdarzały się najczęściej przypadki incydentalne wynikające z korzystnej sytuacji lub głupoty młodzieży. Sprawcy niejednokrotnie po kradzieży lub przywłaszczeniu cudzych dokumentów przetrzymywali je w domach lub przy sobie z zamiarem wykorzystania dokumentów podczas legitymowania, rzadziej z zamiarem zwrotu prawowitemu właścicielowi.

Innym równie częstym motywem, którym kierowali się sprawcy przy popełnianiu przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. były chęć osiągnięcia korzyści majątkowej. Wystąpił on u 35 sprawców (16,27%), przy czym należy pamiętać, że wielkość tych celów bywała różna. Niektórym sprawcom zależało na osiągnięciu znacznych przychodów z tytułu czynionych malwersacji finansowych, niektórym wystarczały drobne kwoty lub drobne usługi, które można było uzyskać z pomocą cudzych dokumentów. *Modus operandi* sprawców przestępstw bywał bardziej skomplikowany, gdy chodziło o cykliczny przypływ gotówki lub usług, mniej skomplikowany, gdy sprawca żądał wprost pieniędzy za zwrot dokumentu, lub gdy z tytułu przywłaszczonego dokumentu liczył na tzw. „znależne”. Jeden ze sprawców był też wręcz rozczarowany, kiedy pomylił się w ocenie kradzieży i zabrał tylko dokumenty, podczas gdy jego celem były tak naprawdę pieniądze.

Kolejnym z motywów była chęć nieuprawnionego użycia dokumentu/jazda autobusem, przekraczanie granicy, omyłkowe użycie w stanie nietrzeźwości. Motywem takim kierowało się 27 sprawców (12,55%) głównie posługujących się cudzym dokumentem tożsamości. Przestępstwa takie bywały zazwyczaj popełniane podczas interwencji organów ścigania. Sprawca legitymując się przedstawiał fałszywe dane, a następnie okazywał nie swój dokument - znaleziony lub skradziony, celowo lub nieświadomie nie chcąc ujawnić swej prawdziwej tożsamości. Z zeznań wynikało, że zasłaniał się wówczas pijaństwem, niepamięcią lub podawał fikcyjną historyjkę o tym, w jaki sposób wszedł w posiadanie

danego dokumentu, np. znalazł na ulicy, za przystankiem, przypadkowo wypadły znajomemu i miał je oddać za jakiś czas.

Działania sprawców wiązały się również z chęcią wykorzystania dokumentów w różnych celach. Dominującym celem ich działań była chęć zaciągnięcia zobowiązań tj. kredytów, pożyczek, uzyskania abonamentów telekomunikacyjnych, deklaracji przystąpienia do funduszy emerytalnych itp. Motywem takim kierowało się 15 sprawców (6,97%). Sprawcy dokonując kradzieży dokumentu lub wchodząc w jego posiadanie w niewyjaśnionych okolicznościach lub tylko wykorzystując dane osobowe z dokumentu zakładali konta bankowe, podpisywali umowy z operatorami sieci telekomunikacyjnych na cudze nazwiska, o czym pokrzywdzeni dowiadywali się, gdy otrzymywali rachunki oraz zobowiązania do spłaty w skrzynkach pocztowych.

W 14 przypadkach (6,51%) motywem działania sprawców była chęć wykorzystania dokumentu jako środka do popełniania innych nielegalnych czynności np. zbycia lub fałszu, wypożyczenia na podstawie dokumentu tożsamości sprzętów. Sprawcy - głównie młodzi mężczyźni wykorzystywali cudzy dokument do wejścia na dyskotekę, do kupna alkoholu za pomocą dowodu osobistego lub przy pomocy zrealizowanych czeków lub zdania egzaminu maturalnego. Część z nich pozyskiwała dokumenty na handel dokumentami dla cudzoziemców bądź też sprzedawała je innym zainteresowanym kupnem osobom.

Zdarzały się też przypadki wykorzystywania dokumentów do szantażu pokrzywdzonych lub zemsty na nich. Motywem takim kierowało się w swoich działaniach 15 sprawców (6,97%). Sprawcy w odwecie lub zemście za niespełnione oczekiwania brali dokumenty pokrzywdzonych w zastaw. Przyczyny były różne: niespłacony dług za częstowanie haszyszem, niespłacony dług w barze, w firmie usługowej. Jeden z pracodawców w firmie transportowej zastraszał swego pracownika rekwirując mu dokumenty, by ten nie mógł opuścić jego firmy. Nie chcąc wypłacić pracownikowi zaległej pensji w terminie bezprawnie przetrzymywał jego dowód osobisty, paszport, prawo jazdy, bez których nie miał szans na zatrudnienie w innej firmie transportowej.

Powtarzającym się motywem związanym też z poprzednimi, w przypadku 13 sprawców (6,04%), była chęć zrobienia zakupów, w przypadku 12 sprawców (5,58%) - chęć pozyskania danych osobowych lub w przypadku 3 sprawców (1,39%) - chęć podjęcia pracy za granicą.

Jednym z motywów popełniania przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. było wykorzystanie dokumentu w celach przestępczych, w tym również ucieczki przed wymiarem sprawiedliwości. Motywem tym kierowało się 11 sprawców (5,11%). Skazani przebywający na przepustkach lub poszukiwani za inne przestępstwa, w różnych często w nie do końca

wyjaśnionych okolicznościach, stawali się posiadaczami cudzego dokumentu, by móc swobodnie poruszać się po kraju lub wyjechać za granicę i tam pracować nie zwracając na siebie uwagi z nową tożsamością i bez ciężących długów lub innych zobowiązań finansowych z czystą kartoteką.

Sprawcom przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. towarzyszyły również inne motywy działań takie jak: wykorzystanie cudzego dowodu jako ucieczki przed zapłatą kar za nieposiadanie ważnego biletu przejazdowego - 2 sprawców (0,93%); chęć uniknięcia mandatów karnych - 2 sprawców (0,93%); chęć uzyskania świadczeń na dowód pokrzywdzonego - 1 sprawca (0,46%); wzięcie dokumentu jako ekwiwalentu za nieudaną próbę wymuszenia pieniędzy - 1 sprawca (0,46%); chęć wyrobienia nowego paszportu za pomocą dowodu osobistego - 1 sprawca (0,46%); wykorzystanie w celach turystycznych - 1 sprawca (0,46%); chęć uzyskania azylu- 1 sprawca (0,46%).

W przypadku 12 sprawców (5,58%) nie odnotowano żadnego motywu popełniania przestępstw z art. 275 § 1 - 2 k.k. Trudno mówić o szczególnej motywacji w sytuacji, gdy sprawca przechowywał dokument w nieświadomości, że takie przetrzymywanie cudzego dokumentu jest przestępstwem, lub gdy zatrzymywał dokument w niewiadomym celu, albo nie miał możliwości oddania go pokrzywdzonemu. Sprawcy badanych przestępstw niejednokrotnie przetrzymywali dokumenty nawet kilka lat we własnym domu, bez konkretnego celu, lub wozili je ze sobą, ale bali się wykorzystać np. do zawarcia umów na telefony. Zdarzały się też przypadki omyłkowego okazania dowodu przez osoby będące pod wpływem alkoholu m.in. w sklepie lub podczas legitymowania, jak w przypadku jednej z kobiet, która podczas interwencji Policji w jej domu z roztargnienia wyciągnęła ze swojego portfela cudzy dowód osobisty, który przetrzymywała zamiast swojego.

Niewątpliwie motywy działania sprawców przestępstw cechuje duża różnorodność, przy czym można wskazać pewne cechy wspólne. Motywacja kobiet nie różni się zasadniczo od motywacji mężczyzn popełniających te przestępstwa. Kobiety, podobnie jak i mężczyźni, uczestniczyły w przestępstwach związanych z posługiwaniem się cudzym dokumentem tożsamości podczas legitymowania, w celu zawierania umów bankowych, z wykorzystaniem danych osobowych z cudzego dokumentu tożsamości. Skala przestępstw z ich udziałem była mniejsza, przy czym motywacja pozostawała ta sama - osiągnięcie korzyści majątkowych. Postępowanie kobiet bywało niekiedy cyniczne i wyrachowane, a niekiedy działały one pod wpływem emocji. Potrafiły wykorzystywać dokumenty mężów pracujących za granicą w celu zawierania niekorzystnych umów z operatorami sieci komórkowych, jak też w zemście przywłaszczyć dokumenty byłego teścia. Z jednej strony, pomagały koleżankom w wyjazdach

za granicę przy użyciu cudzych dokumentów, z drugiej strony, same je z nich okradały. Przyczyną, dla której kobiety okradały inne kobiety, była zazwyczaj trudna sytuacja finansowa. Kobiety te wykorzystywały sytuację, w której znajoma lub koleżanka, będąc u niej w domu, zostawiała przez przypadek dokumenty, aby następnie otworzyć na jej nazwisko rachunek w banku i zdobyć w ten sposób drobne pieniądze, gdyż nigdy nie chodziło o zawrotne kwoty podejmowane z banku. Ogólnie można powiedzieć, że pomysłowość i oryginalność sposobów działania, jak i motywacji była charakterystyczna dla obu płci.

Podsumowując rozważania na temat danych osobopoznawczych sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k., sposobów ich działania oraz motywacji można stwierdzić, że sprawcy to ludzie młodzi, słabo wykształceni, najczęściej bezrobotni lub utrzymujący się z prac dorywczych mężczyźni, o niskim statusie majątkowym, niejednokrotnie recydywiści, najczęściej okradający zarówno swoich rówieśników, jak i osoby starsze, znajome lub przypadkowe. Decydowały o tym zazwyczaj zrządzenie losu, sprzyjająca okoliczność - pozostawienie w widocznym miejscu, naiwność pokrzywdzonych, a nie celowe z góry zaplanowane działanie. Przestępstw dokonywały niejednokrotnie osoby karane, poszukiwane listem gończym celem doprowadzenia do aresztu śledczego lub zakładu karnego, a z drugiej strony, osoby wykształcone: lekarz, pedagog, właściciele firm.

Ujawnienia przestępstwa z art. 275 kk. dokonywano najczęściej podczas legitymowania lub przeszukania przez funkcjonariuszy organów ścigania, bądź też interwencji przeprowadzanej w zupełnie innym celu. Organom ścigania niejednokrotnie na etapie śledztwa nie udawało się ustalić, w jaki sposób podejrzany wszedł w posiadanie dokumentu stwierdzającego tożsamość lub prawa majątkowe. W toku rozpraw również i ta okoliczność nie zawsze zostawała ujawniona. Zeznania sprawców często bywały mało wiarygodne. Funkcjonariusze Policji znacznie lepiej niż instytucje publiczne lub prywatne radzili sobie z weryfikacją tożsamości innych osób. Instytucje cechowała niedokładność, pośpiech i pobieżne sprawdzanie podczas weryfikacji tożsamości osób/klientów na podstawie zwykłego zdjęcia/fotografii. Kwestia zabezpieczeń nie miała znaczenia. Dotyczyło to zarówno instytucji pożyczkowych, instytucji oferujących usługi telekomunikacyjne, a także poważnych instytucji bankowych, którym, jak się wydaje, bardziej zależy na pozyskaniu kolejnego klienta niż na rzetelnej weryfikacji przedkładanych przez niego dokumentów. Dodatkowym problemem pojawiającym się w toku badanych spraw była również kwestia samego pozyskania danych osobowych z dowodu osobistego i zakładania kont drogą elektroniczną za pomocą Internetu, co wiązało się z innym przestępstwem, a mianowicie kradzieżą tożsamości z art. 190a § 2 k.k.

W odniesieniu do samego czynu można stwierdzić, że przestępstwo to charakteryzuje się wieloma alternatywnymi sposobami działania, co wynika oczywiście z jego wieloodmianowego charakteru. Czynności sprawcze występują często w wielowariantowych konstrukcjach, bowiem sprawca z jednej strony może dopuścić się kradzieży z zamiarem przywłaszczenia i jednocześnie posłużyć się tym dokumentem, z drugiej strony może posłużyć się uprzednio przywłaszczonym lub skradzionym dokumentem. Sprawca może również przywłaszczyć dokument w celu posłużenia się nim na terenie kraju bądź też przywłaszczyć wcześniej dokument, celem użycia go lub przewiezienia przez granicę kraju. Z badań wynika, że czynnością sprawczą najczęściej wykorzystywaną przez sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. była kradzież dokumentu stwierdzającego tożsamość lub prawa majątkowe z zamiarem przywłaszczenia oraz przywłaszczenie dokumentu stwierdzającego tożsamość i prawa majątkowe celem użycia, przetrzymania wbrew woli właściciela lub ukrycia. Największe trudności interpretacyjne budził zakres pojęcia „dokument stwierdzający prawa majątkowe” bowiem orzecznictwo sądów powszechnych niejednoznacznie wypowiadało się w zakresie karnoprawnej ochrony tego dokumentu, co znajdowało swój wyraz podczas kwalifikacji danego czynu zarówno na etapie konstruowania aktu oskarżenia, jak i podczas rozstrzygnięć sądowych w toku rozpatrywania poszczególnych spraw karnych.

Na koniec warto zauważyć, że w latach 1999-2011 przeważały przestępstwa związane z drobnymi kradzieżami, przywłaszczaniem dokumentów celem uzyskania profitów w postaci zniżek biletowych, uniknięcia mandatów karnych, przestępstwa związane z handlem dokumentami, podrobieniem dokumentów. Z kolei w ostatnich latach 2012-2019 dominowały przestępstwa związane z wyzyskaniem danych osobowych, z zakładaniem rachunków w bankach, wiążących się ze spłatą zadłużenia przez pokrzywdzonego, z zawieraniem umów na startery telefonów komórkowych, umów na portalach internetowych itp. Wśród cudzoziemców „panowała moda na uzyskiwanie kwot wolnych od podatku VAT tzw. „Tax Free”. Dla istoty przestępstwa z art. 275 § 1-2 k.k. nieistotnym był również rodzaj dokumentu, ani jego fizyczne właściwości (stary, nowy, książeczkowy, plastikowy) ponieważ sprawcy popełniając jeden z czynów sprawczych przestępstw z art. 275 k.k. kierowali się innymi motywami niż wygląd dokumentu, czas jego wydania czy też forma jego zabezpieczeń.

ROZDZIAŁ IX

OFIARA PRZESTĘPSTWA POSŁUGIWANIA SIĘ CUDZYM DOKUMENTEM TOŻSAMOŚCI W LATACH 1999-2019 W ŚWIETLE WYNIKÓW BADAŃ AKTOWYCH

Analiza przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości bez uwzględnienia ofiar przestępstw byłaby niepełna, gdyż jedynie jego analiza badawcza pod kątem triady: czyn-sprawca-ofiara zapewnia dokładne walory poznawcze.

W niniejszym rozdziale skupiono się na wiktymologicznych aspektach przestępstw z art. 275 § 1 i § 2 k.k. Przedstawiono dane osobopoznawcze ofiar przestępstw, zaprezentowano wiktymologiczną koncepcję przyczynienia się ich do popełnienia przestępstw w świetle wybranych teorii kryminologicznych, a następnie określono rolę ofiary w genezie przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości.

§ 1. Dane osobopoznawcze ofiar przestępstwa

Celem badań jest ustalenie na podstawie danych zawartych w aktach spraw karnych profilu społeczno-demograficznego ofiar przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. Analizowanie informacji pod kątem pokrzywdzonych daje podstawy do określenia grup ryzyka, a tym samym skierowania w ich stronę działań prewencyjnych. W celu ustalenia profilu ofiar przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości pod uwagę zostały wzięte następujące cechy społeczno-demograficzne: płeć, wiek i obywatelstwo; stan cywilny, rodzinny i zdrowotny; wykształcenie i charakterystyka zawodowa; zatrudnienie, źródło utrzymania i stan majątkowy; uprzednia karalność. Analizę badanego problemu rozpoczęto od zdefiniowania pojęć.

1. Pojęcie ofiary przestępstwa

W literaturze wiktymologicznej¹ brakuje jednoznacznego stanowiska odnośnie rozumienia pojęcia „ofiary”. Pojęciu ofiary według L. Falandysza nadaje się trzy różne znaczenia: (1) ofiarą jest konkretny człowiek ponoszący szkodę, doznający nieuzasadnionej krzywdy lub cierpiący w wyniku popełnionego przestępstwa; (2) ofiarą oprócz jednostki są także podmioty zbiorowe w dowolnej konfiguracji społecznej; (3) ofiara jest utożsamiana z

¹ Termin „wiktymologia” (od łac. *victima* - ofiara, *logos* - nauka; nauka o ofierze).

przedmiotem ochrony w znaczeniu prawnokarnym tzn. również z dobrami abstrakcyjnymi jak: obyczajność, porządek prawny itp.²

Uwaga wiktymologii skupiona jest wokół człowieka pokrzywdzonego w wyniku wiktymizacji, stąd też wszystkie dokumenty międzynarodowe zawierające definicję pojęcia „ofiara” odnoszą je do osób fizycznych, przy czym pojęcie to obejmuje zarówno ofiary bezpośrednie (pierwotne) - doświadczające osobistego pokrzywdzenia, jak również ofiary pośrednie (wtórne lub współofiary), czyli znaczące osoby z kręgu ofiar bezpośrednich, współodczuwające skutki wiktymizacji, jakiej doświadczyła ofiara bezpośrednia³.

Spośród wyżej wspomnianych dokumentów najważniejszym w skali światowej, statuującym prawa ofiar jest przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 29 listopada 1985 roku deklaracja o podstawowych zasadach sprawiedliwości dla ofiar przestępstw i nadużyć władzy⁴. Deklaracja ta powszechnie zwana Wielką Kartą Praw Ofiary wprowadziła dwa odrębne pojęcia: „ofiara przestępstwa” i „ofiara nadużyć władzy” (sprzeciw wobec propozycji przyznania obu tym kategoriom ofiar takich samych praw)⁵.

Definicję pojęcia „ofiara” wprowadzają również akty prawa unijnego m.in. decyzja ramowa Rady 2001/220/WSiSW z dnia 15 marca 2001 r. w sprawie pozycji ofiar w postępowaniu karnym⁶. Według tej decyzji ofiara to „osoba fizyczna, która doznała szkody, włączając w to uszkodzenie ciała lub szkodę psychiczną, cierpienie ekonomiczne lub stratę ekonomiczną, spowodowane bezpośrednio przez działania lub zaniechania stanowiące naruszenie prawa karnego państwa członkowskiego”⁷.

Zdaniem E. Bieńkowskiej precyzyjniejszą definicję pojęcia „ofiary” zawiera dyrektywa 2012/29/UE ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw⁸. Art. 2 ust. 1 lit. Dyrektywy stanowi, że „ofiara” to „osoba fizyczna, która doznała szkody w tym krzywdy fizycznej, psychicznej, moralnej lub emocjonalnej lub straty majątkowej, bezpośrednio spowodowanej przestępstwem” jak też członkowie rodziny „osoby,

² L. Falandysz, Pokrzywdzony w prawie karnym i wiktymologii, Wyd. Prawnicze, Warszawa 1980, s. 60-61.

³ E. Bieńkowska, Wiktymologia, Wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 30.

⁴ Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ 40/34 z dnia 29 listopada 1985 r. (A/RES/40/34). Deklaracja Narodów Zjednoczonych o podstawowych zasadach sprawiedliwości dla ofiar przestępstw i nadużyć władzy z dnia 29 listopada 1985 r., www.bip.ms.gov.pl/Data/Files/_public/bip/.../prawa_czlow_26_7.doc [dostęp: 2.05.2018 r.]. Tekst polski m.in. (w:) E. Bieńkowska, L. Mazowiecka, Ofiara przestępstwa w dokumentach międzynarodowych, Warszawa 2009, s. 71 i n.

⁵ E. Bieńkowska, Wiktymologia..., s. 30-31.

⁶ Decyzja ramowa Rady Unii Europejskiej 2001/220/WSiSW z dnia 15 marca 2001 r. w sprawie pozycji ofiar w postępowaniu karnym (Dz. Urz. UE L 82 z 22.03.2001), s. 1.

⁷ E. Bieńkowska, Wiktymologia..., s. 32.

⁸ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r. ustanawiająca normy minimalne w zakresie norm, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępująca decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW (Dz. Urz. UE L 315 z 14.11.2012), s. 57.

której śmierć była bezpośrednim skutkiem przestępstwa, jeżeli doznali oni szkody w wyniku śmierci tej osoby”. Według E. Bieńkowskiej dyrektywa jest jedynym dokumentem uzależniającym przyznanie statusu ofiary również osobom pośrednim, z uwagi na łączącą ich wzajemnie więź⁹.

Pojęcie ofiar zawierają również liczne dokumenty międzynarodowe, których przedmiotem są konkretne rodzaje wiktylizacji kryminalnej jak: terroryzm, przestępstwa z nienawiści, przy czym są one węższe od powyższych, gdyż ograniczają się do konkretnych rodzajów przestępczości.

Termin „ofiara” podobnie jak termin „sprawca” ma charakter umowny, gdyż wiktymologia, podobnie jak kryminologia nie posługuje się nazewnictwem karnistycznym lecz korzysta z własnych wypracowanych pojęć.

W polskim prawie karnym, zarówno materialnym, jak i procesowym brak jest pojęcia ofiary. Kodeks karny i kodeks postępowania karnego w odniesieniu do ofiar przestępstw posługuje się pojęciem pokrzywdzonego. Jurydyczne pojęcie pokrzywdzonego przestępstwem, zgodnie z art. 49 § 1 k.p.k. czyli osoba fizyczna lub prawna, której dobro prawne zostało bezpośrednio zagrożone lub narażone na przestępstwo lub zgodnie z art. 49 § 2 k.p.k. instytucja państwowa, samorządowa lub społeczna choćby nie miała osobowości prawnej, nie pokrywa się z wiktymologicznym pojęciem ofiary zakładającym jej personalizację. Porównanie definicji pozwala na stwierdzenie, iż prawnokarne pojęcie pokrzywdzonego jest węższe od wiktymologicznego pojęcia ofiary. Z uwagi na zbieżność pojęć: ofiara i pokrzywdzony oraz posługiwanie się pojęciem pokrzywdzonego w aktach spraw karnych na potrzeby rozprawy doktorskiej będą one używane zamiennie.

2. Ogólna charakterystyka ofiar przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości

Analiza danych osobopoznawczych pokrzywdzonych przestępstwem z art. 275 § 1-2 k.k. wymaga wyjaśnienia pewnych aspektów wynikłych w toku analizy akt spraw karnych. W pierwszej kolejności omówienia wymaga kwestia liczby osób pokrzywdzonych przestępstwem oraz braku niektórych danych dotyczących cech socjodemograficznych ofiar przestępstwa.

W badanym przestępstwie oprócz ofiar w znaczeniu indywidualnym (osobowym) występowały również podmioty zbiorowe. Miało oto miejsce w czterech przypadkach, gdy

⁹ E. Bieńkowska, Wiktymologia..., s. 33.

zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa złożyły konkretne firmy oraz instytucje. Sprawca był pracownikiem tych firm i wykorzystał swoją pozycję do popełnienia przestępstwa z art. 275 § 1-2 k.k., stąd też analiza pokrzywdzonych badanych przestępstwem uwzględnia jedynie przypadki indywidualnych ofiar mając na względzie wiktymologiczne ujęcie ofiar przestępstw. W tabeli nr 66 zostały przedstawione dane dotyczące liczby pokrzywdzonych przestępstwem z art. 275 § 1-2 k.k.

Tabela nr 66. Liczba ofiar przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.

Liczba ofiar	Liczba spraw	Udział procentowy [%]
Brak bezpośrednich ofiar/ firmy/urzędy	4	2,91
Jedna ofiara	118	86,13
Dwie ofiary	11	8,02
Trzy ofiary	3	2,18
Cztery ofiary	1	0,72
Ogółem	137	100

Źródło: badania własne na podstawie akt sądowych

Na podstawie danych zawartych w tabeli nr 66 można stwierdzić, że w 137 analizowanych sprawach największy udział miały jednoosobowe przypadki ofiar. Odnotowano 118 przypadków, w których pokrzywdzonym była 1 osoba, co stanowiło 86,13% wszystkich analizowanych spraw. W 11 sprawach występowało 2 pokrzywdzonych o różnej konfiguracji płciowej (8,02%), w 3 sprawach - 3 pokrzywdzonych mężczyzn (2,18%)¹⁰, w 1 sprawie 4 pokrzywdzone kobiety (0,72%)¹¹. Cztery przypadki obejmowały wspomniane wcześniej sytuacje, w których nie odnotowano bezpośredniej ofiary przestępstwa. Stanowiły one 2,91% analizowanych spraw¹².

Przechodząc do kolejnego zagadnienia dotyczącego braku danych niektórych cech socjodemograficznych pokrzywdzonych należy odwołać się do autorytetów - badaczy kryminologów, którzy jeszcze w latach 70 - tych, w swoich pierwszych publikacjach kryminologicznych, podnosili kwestię jednostronności i niekompletności informacji zawartych w aktach sądowych i prokuratorskich oraz konieczność ich uzupełnienia o dane

¹⁰ Sprawy karne Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: XV K 670/13; XV K 1231/14; XV K 43/15.

¹¹ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: VII K 550/12.

¹² Sprawy karne Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: III K 1717/05; VII K 85/08; III K 1547/10; VII K 329/14.

dotyczące pokrzywdzonych, sporządzonych z punktu widzenia kryminologii i kryminalistyki¹³.

W badanym przestępstwie w większości akt spraw karnych znajdowało się niewiele informacji o osobach pokrzywdzonych. Wynikało to z faktu, że organy ścigania i sądy osobie pokrzywdzonego poświęcały niewiele uwagi, zaś informacje przedstawione przez organy ścigania charakteryzowała niekompletność. Niektóre informacje można było uzupełnić w oparciu o zeznania samego pokrzywdzonego, o dane uzyskane z dokumentów tożsamości, będących przedmiotem czynności wykonawczej, lub o dane zawarte w akcie oskarżenia czy też w wyroku sądowym. Szczątkowe informacje na temat ofiar można było uzyskać z innych dowodów, np. zeznań świadków, osób bliskich ofierze. W badanych aktach spraw karnych znajdowały się głównie podstawowe dane dotyczące płci, wieku, obywatelstwa, zatrudnienia oraz karalności. Informacje bardziej kompletne/pełne pozyskano głównie ze spraw karnych, w których sprawca oskarżony był o również o przestępstwa popełnione łącznie z art. 275 § 1-2 k.k. Dane niepełne były z kolei często wynikiem trudności w ustaleniu miejsca zamieszkania pokrzywdzonego lub gdy był bezdomnym albo znajdował się w zakładzie karnym. Istotne były w badanej kwestii również sprawy procesowe, niejednokrotnie bowiem sądy wydawały wyroki w trybie uproszczonym (posiedzenia w trybie art. 335 k.p.k.), a nie w ramach rozpraw. Rysuje się tu pewna prawidłowość, że więcej informacji na temat ofiar zawierały te postępowania przygotowawcze, w których więcej czasu i trudu kosztowało wykrycie sprawcy, aczkolwiek nie we wszystkich sprawach było to regułą.

Badaniem objęto 153 pokrzywdzonych ustalonych na podstawie prawomocnych orzeczeń Sądu Rejonowego i Sądu Okręgowego w Białymstoku w latach 1999-2019. Liczba pokrzywdzonych nie pokrywała się z liczbą badanych spraw, z liczbą przestępstw (czynów sprawczych) oraz z liczbą sprawców, ponieważ sprawca mógł dopuścić się kilku czynów sprawczych w odniesieniu do jednego pokrzywdzonego lub kilku pokrzywdzonych, jak również kilku sprawców mogło popełnić przestępstwo względem jednego lub kilku pokrzywdzonych. Dane pozyskano z kompletnych akt spraw karnych, gdyż repertoria papierowe nie posiadały danych o pokrzywdzonych, tak jak miało to miejsce w przypadku sprawców przestępstw.

¹³ Por. B. Hołyst, *Kryminologia. Podstawowe problemy*, Wyd. PWN, Warszawa 1977, s. 125-126; B. Hołyst, *Kryminologia na świecie*, Wyd. PWN, Warszawa 1979, s. 112-113.

3. Płeć, wiek i obywatelstwo ofiar

Istotną kategorią dotyczącą badań osobopoznawczych ofiar przestępstw jest ich płeć. Zjawiskiem ogólnie znanym jest fakt, iż kobiety rzadziej popełniają przestępstwa niż mężczyźni, ale częściej bywają ich ofiarami. W przypadku przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. sytuacja ta jest odwrotnie proporcjonalna do powszechnie uznanych założeń. Dane te przedstawione zostały w tabeli nr 67.

Tabela nr 67. Płeć ofiar przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.

Płeć	Liczba ofiar	Udział procentowy [%]
Kobieta	50	32,67
Mężczyzna	103	67,32
Ogółem	153	100

Źródło: badania własne na podstawie akt sądowych

Na podstawie danych zawartych w tabeli nr 67 można stwierdzić, że liczba pokrzywdzonych przestępstwem kobiet była niższa niż mężczyzn i wynosiła 50, co stanowiło 32,67% ogółu ofiar. Liczba pokrzywdzonych mężczyzn wynosiła 103 osoby. Odsetek mężczyzn w ogólnej liczbie ofiar wynosił 67,32%.

Istotną cechą biologiczną w kontekście prowadzonych badań jest wiek ofiary przestępstwa, będący wskaźnikiem zmieniającej się w procesie ontogenezy szeroko pojętej sytuacji życiowej. W kryminologii zaobserwowano zmiany nasilenia przestępczości w zależności od wieku, szczególnie w odniesieniu do sprawców przestępstw, ale zależności te są równie istotne w kontekście badań ofiar. Wiek pokrzywdzonych przestępstwem z art. 275 § 1-2 k.k. przedstawiono w tabeli nr 68.

Tabela nr 68. Wiek ofiar przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.

Wiek	Liczba ofiar	Udział procentowy [%]
poniżej 17 lat	1	0,65
17-20 lat	18	11,76
21-25 lat	40	26,14
26-30 lat	25	16,33
31-35 lat	12	7,84
36-40 lat	7	4,57
41-45 lat	8	5,22
46-50 lat	6	3,92

51-55 lat	10	6,53
56-60 lat	5	3,26
61-65 lat	9	5,88
66-70 lat	4	2,61
powyżej 70 lat	6	3,92
Brak danych	2	1,30
Ogółem	153	100

Źródło: badania własne na podstawie akt sądowych

Z zaprezentowanych w tabeli nr 68 danych wynika, że wiek pokrzywdzonych jest bardzo zbliżony do wieku sprawców przestępstw, przy czym pokrzywdzonych w wieku senioralnym jest zdecydowanie więcej niż sprawców. Największą liczbę pokrzywdzonych tj. 40 odnotowano w przedziale wiekowym 21-25 lat. Stanowili oni 26,14% ogółu badanych. Równie wysoki udział odnotowano w trzech innych przedziałach wiekowych: 25 pokrzywdzonych (16,33%) w przedziale wiekowym 26-30 lat; 18 pokrzywdzonych (11,76%) w przedziale wiekowym 17-20 lat oraz 12 pokrzywdzonych (7,84%) w przedziale wiekowym 31-35 lat. Mniej liczną 10 - osobową grupę stanowili pokrzywdzeni w wieku 51-55 lat, stanowiący 6,53% ogółu pokrzywdzonych. W tym miejscu należy zauważyć, że mając na względzie sytuację społeczno - gospodarczą kraju i granice wieku emerytalnego w badanym okresie powyższą grupę niejednokrotnie reprezentowały osoby znajdujące się już na emeryturze lub świadczeniu przedemerytalnym. Zaobserwowano, że liczba osób starszych wśród pokrzywdzonych była znaczna. W przedziałach wiekowych: 61-65 lat odnotowano 9 pokrzywdzonych (5,88%); powyżej 70 lat - 6 pokrzywdzonych (3,92%); w przedziale 55-60 lat - 5 pokrzywdzonych (3,26%); w przedziale 66-70 lat - 4 pokrzywdzonych (2,61%). Pokrzywdzeni w średnim wieku stanowili niewielki odsetek badanych. Odnotowano 8 ofiar w przedziale wiekowym: 41-45 lat (5,22%); 7 ofiar w wieku 36-40 lat (4,57%) oraz 6 ofiar w granicach wieku 46-50 lat (3,92%). Jedną z ofiar był małoletni poniżej 17 roku życia (0,65%), natomiast w dwóch przypadkach wieku pokrzywdzonych nie udało się ustalić (1,30%). Mając na względzie powyższe dane można przypuszczać, że ofiarami sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. byli ich rówieśnicy oraz osoby starsze.

Analiza materiału badawczego pozwoliła w dalszej kolejności na określenie obywatelstwa ofiar przestępstw. Sprawcami przestępstw byli nie tylko obywatele Polski, stąd też nasuwa się wniosek, że ich ofiarami mogą być również obywatele sąsiednich krajów. Dane te przedstawia tabela nr 69.

Tabela nr 69. Obywatelstwo ofiar przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.

Obywatelstwo	Liczba ofiar	Udział procentowy [%]
Polskie	145	94,77
Białoruskie	4	2,61
Rosyjskie	1	0,65
Ukraińskie	1	0,65
Brak danych	2	1,30
Ogółem	153	100

Źródło: badania własne na podstawie akt sądowych

Z danych zawartych w tabeli nr 69 wyłania się wnioszek, że ofiarami przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. byli, w zdecydowanej większości przypadków, obywatele polscy (145), stanowiący 94,77% ogółu badanych. Wśród obcokrajowców odnotowano 4 pokrzywdzonych obywateli Białorusi (2,61%) oraz po 1 obywatelu Rosji i Ukrainy (0,65%). W dwóch przypadkach danych dotyczących obywatelstwa pokrzywdzonych nie można było ustalić.

4. Stan cywilny, stan rodzinny oraz stan zdrowia ofiar

Omawiając ofiary przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. zwrócono również uwagę na ich stan cywilny. Dane te zaprezentowano w tabeli nr 70.

Tabela nr 70. Stan cywilny ofiar przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.

Stan cywilny	Liczba ofiar	Udział procentowy [%]
Kawaler/panna	63	41,17
Żonaty/zamężna	25	16,33
Rozwiedziony/rozwiedziona	2	1,30
Wdowiec/wdowa	-	-
Brak danych	63	41,17
Ogółem	153	100

(-) oznacza brak ofiar wskazanej kategorii

Źródło: badania własne na podstawie akt sądowych

Z zaprezentowanych w tabeli nr 70 danych wynika, że najliczniejszą grupę ofiar przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. stanowiły osoby stanu wolnego. Na ogólną liczbę 153 ofiar przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości 63 osoby były kawalerami/pannami, co stanowiło 41,17% ogółu. Ofiar pozostających w związku małżeńskim było 25 osób (16,33%), zaś rozwiedzionych - 2 osoby (1,30%). Nie odnotowano

wśród ofiar badanego przestępstwa wdów ani wdowców. Duży odsetek ofiar w badanych sprawach nie został ustalony i wynosił 41,17%. Miało to miejsce w przypadku 63 ofiar przestępstwa. Porównując strukturę stanu cywilnego ofiar przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. ze stanem cywilnym sprawców można zauważyć, że jest ona zbliżona.

Kolejnym problemem wymagającym omówienia jest kwestia stanu rodzinnego pokrzywdzonych. W zdecydowanej większości przypadków danych takich nie odnotowano w aktach spraw karnych. Dane te zawarte zostały w tabeli nr 71.

Tabela nr 71. Stan rodzinny ofiar przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.

Stan rodzinny	Liczba ofiar	Udział procentowy [%]
Bezdzienny/bezdzienna	56	36,60
1 dziecko	4	2,61
2 dzieci	1	0,65
3 dzieci	3	1,96
4 dzieci	-	-
Powyżej 4	-	-
Brak danych	89	58,16
Ogółem	153	100

(-) oznacza brak ofiar wskazanej kategorii

Źródło: badania własne na podstawie akt sądowych

Na podstawie danych zebranych w tabeli nr 71 zauważono, że znaczny odsetek przypadków (58,16%) w liczbie 89 stanowiły ofiary, których danych nie ustalono. Bardzo rzadko w aktach spraw pojawiały się informacje na temat dzietności pokrzywdzonych. Przepuszczalnie dla organów ścigania aspekt ten niczego nie wnosił do akt sprawy, wobec czego od precyzji konkretnego funkcjonariusza Policji najczęściej zależało, czy informacja taka pojawi się w dokumentacji, czy też zostanie pominięta.

Mając na względzie dane dotyczące dzietności sprawców można zauważyć, iż są one zbieżne z danymi dotyczącymi dzietności ofiar, gdyż w zdecydowanej większości przypadków ofiarami przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości były osoby bezdzielne. Liczba ofiar nie posiadających potomstwa wynosiła 56 osób, co stanowiło 36,60 % ogółu badanych. W dalszej kolejności odnotowano 4 ofiary posiadające 1 dziecko (2,61%), 3 ofiary z 3 dzieci (1,96%) oraz 1 ofiarę posiadającą 2 dzieci.

Analizując akta spraw karnych pod kątem stanu zdrowia ofiar przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. zauważono, że ofiary w przeciwieństwie do sprawców przestępstw nie wspominały o jakichkolwiek posiadanych przez siebie uzależnieniach czy też ułomnościach. Wynikało to

zapewne z faktu, że w przypadku sprawców stan zdrowotny bywał okolicznością wpływającą na wyrok sądu, natomiast w przypadku ofiar nie miał on znaczenia. Dlatego też w zdecydowanej większości przypadków w stan zdrowotny ofiar przesłuchujący funkcjonariusz nie wnikał, chyba że ofiara sama zgłosiła taką okoliczność. Dane dotyczące stanu zdrowia ofiar przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. przedstawia tabela nr 72.

Tabela nr 72. Stan zdrowia ofiar przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.

Stan zdrowia	Liczba ofiar	Udział procentowy [%]
Zdrowy	143	93,46
Problemy psychiczne	-	-
Problemy psychiczne i uzależnienia	-	-
Problemy fizyczne	-	-
Uzależnienia od narkotyków i środków odurzających	-	-
Uzależnienia od alkoholu	-	-
Uzależnienia od narkotyków i środków odurzających i od alkoholu	-	-
Niepełnosprawność /upośledzenie umysłowe/	1	0,65
Brak danych	8	5,22
Ogółem	153	100

(-) oznacza brak ofiar wskazanej kategorii

Źródło: badania własne na podstawie akt sądowych

Z danych zebranych w tabeli nr 72 wynika, że ofiary przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k., podobnie jak sprawcy, w zdecydowanej większości przypadków cieszyły się dobrym zdrowiem, przy czym nie zgłaszały dolegliwości fizycznych ani psychicznych oraz jakichkolwiek uzależnień od alkoholu czy też środków odurzających. Odnotowano 143 przypadki ofiar z zadowalającym stanem zdrowia, co stanowiło 93,46% ogółu badanych. Jedna z ofiar (kobieta) była uczennicą szkoły specjalnej ze stwierdzonym upośledzeniem umysłowym (0,65%), w przypadku 8 ofiar (5,22%) danych o stanie zdrowia nie udało się pozyskać. W tym miejscu należy wspomnieć, że chociaż ofiary nie wspominały o uzależnieniach, to wśród nich znajdowały się osoby znajdujące się w stanie upojenia alkoholowego w czasie, gdy dochodziło do przestępstwa, niemniej jednak nie można było określić czy był to stan permanentny świadczący o uzależnieniu czy jedynie sporadyczna i rzadka okoliczność wynikająca z danej sytuacji.

5. Wykształcenie, zatrudnienie, źródło utrzymania ofiar

Czynnikami predestynacji wiktymologicznej są niewątpliwie wykształcenie, zatrudnienie oraz źródło utrzymania ofiary czyli elementy składające się na jej status społeczno - ekonomiczny. W pierwszej kolejności zbadano wykształcenie ofiar przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. Dane te zamieszczono w tabeli nr 73.

Tabela nr 73. Wykształcenie ofiar przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.

Wykształcenie	Liczba ofiar	Udział procentowy [%]
Podstawowe	5	3,26
Gimnazjalne	10	6,53
Zawodowe	25	16,33
Średnie	27	17,64
Wyższe	6	3,92
Brak danych	80	52,28
Ogółem	153	100

Źródło: badania własne na podstawie akt sądowych

Z danych zawartych w tabeli nr 73 wynika, że w większości badanych (80 osób), na podstawie danych akt spraw karnych, nie udało się określić wykształcenia ofiar przestępstw posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości. Odsetek ofiar o nieustalonym wykształceniu stanowił aż 52,28% ogółu. W przypadku ofiar przestępstw dużą trudność sprawiało również określenie ich charakterystyki zawodowej, stąd też pominięto ten aspekt w odniesieniu do ofiar przestępstw. Wyróżniono jedynie kilka ofiar reprezentujących następujące zawody: cieśla, murarz, krawcowa, nauczyciel, piekarz, kierowca-mechanik, sprzedawca.

Na podstawie pozyskanych danych ustalono, że struktura wykształcenia ofiar przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. różniła się od struktury wykształcenia sprawców tych przestępstw. Ofiary przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości legitymowały się w większości przypadków wykształceniem średnim, a następnie niższym. Liczba tych ofiar stanowiła odpowiednio 27 osób (17,64%) i 25 osób (16,33%) w badanej populacji. Sprawcami przestępstwa były głównie osoby z wykształceniem zawodowym i podstawowym. Ofiary przestępstw z wykształceniem podstawowym i gimnazjalnym liczyły odpowiednio 5 i 10 osób, co stanowiło 3,26% oraz 6,53% ogółu badanych, podczas gdy w przypadku sprawców przestępstw osoby te łącznie stanowiły ok. 40% wszystkich sprawców przestępstw. Przy wykształceniu wyższym różnica ta była minimalna. Jeśli chodzi o ofiary legitymujące

się wyższym wykształceniem, to ich liczba wynosiła 6 osób, stanowiąc niewielki odsetek 3,92% badanych. Sprawców z wykształceniem wyższym odnotowano 7 osób. Na podstawie zebranych danych można stwierdzić, że ofiarami przestępstw są osoby reprezentujące wszystkie poziomy wykształcenia, przy czym predestynowane są osoby z niższym wykształceniem.

Kolejnym czynnikiem rzutującym na źródło i wysokość dochodów pokrzywdzonego jest stan zatrudnienia. Strukturę stanu zatrudnienia ofiar przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. przedstawiono w tabeli nr 74.

Tabela nr 74. Zatrudnienie ofiar przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.

Zatrudnienie	Liczba ofiar	Udział procentowy [%]
Zatrudniony/zatrudniona	60	39,21
Niezatrudniony/niezatrudniona	84	54,90
Brak danych	9	5,88
Ogółem	153	100

Źródło: badania własne na podstawie akt sądowych

Z analizy danych zawartych w tabeli nr 74 wynika, że 84 pokrzywdzonych przestępstwem z art. 275 § 1-2 k.k. stanowiły osoby niezatrudnione (54,90%), natomiast 60 pokrzywdzonych wykonywało pracę zarobkową (39,21%). W przypadku 9 osób informacji nie uzyskano (5,88%). Stan zatrudnienia nie różni się w sposób istotny od stanu zatrudnienia sprawców przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości, przy czym odnosząc się do danych procentowych, to w przypadku ofiar odnotowano większą liczbę osób zatrudnionych, niż w przypadku sprawców. Różnica ta dotyczy ok. 10 % na korzyść ofiar przestępstw.

W dalszej kolejności badaniom poddano źródła utrzymania ofiar przestępstw. Dane te zawarte zostały w tabeli nr 75.

Tabela nr 75. Źródło utrzymania ofiar przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.

Źródło utrzymania	Liczba ofiar	Udział procentowy [%]
Praca etatowa	53	34,64
Praca dorywcza	5	3,26
Działalność własna/gospodarstwo rolne	7	4,57
Renta/emerytura	22	14,37

Zasiłki/osoby bezrobotne	17	11,11
Na utrzymaniu rodziny	3	1,96
Studenci/uczniowie na utrzymaniu rodziny*	27	17,64
Brak dochodów	11	7,18
Brak danych	8	5,22
Ogółem	153	100

* Kategoria ta różni się od kategorii danych zawartych w danych osobopoznawczych sprawców, ponieważ pokrzywdzeni to studenci i uczniowie niepracujący, w przeciwieństwie do sprawców, których można było podzielić na osoby pozostające na utrzymaniu rodziny i osoby pracujące.

Źródło: badania własne na podstawie akt sądowych

Z analizy danych zawartych w tabeli nr 75 wynika, że na ogólną liczbę 153 ofiar przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. największą grupę reprezentowały osoby pracujące zatrudnione na etacie. Odnotowano 53 osoby o stałym zatrudnieniu stanowiące 34,64% ogółu ofiar badanego przestępstwa. W przeciwieństwie do sprawców przestępstw, ofiary wykonujące pracę dorywczą (5 osób) stanowiły niewielki odsetek badanej populacji - 3,26%, podczas gdy kategoria ta była dominującą w przypadku sprawców przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości. Na szczególne zainteresowanie zasługuje kategoria studenci/uczniowie na utrzymaniu rodziny. Liczba ofiar o tym statusie wynosiła 27, co stanowiło 17,64% wszystkich pokrzywdzonych przestępstwem. Kategoria ta w ogóle nie występowała w odniesieniu do sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k., ponieważ sprawcy - studenci lub uczniowie pozostawali na utrzymaniu rodziny lub pracowali, natomiast ofiarami przestępstw byli tylko studenci/uczniowie pozostający na utrzymaniu rodziny i niepracujący z wyjątkiem jednego studenta zatrudnionego na etacie. Oznacza to, że ofiarami przestępstw posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości byli ich niepracujący koledzy.

W badaniach ustalono również, że ofiarami omawianych przestępstw bardzo często bywali emeryci i renciści. W tej grupie odnotowano 22 ofiary stanowiące 14,37% ogółu pokrzywdzonych. Znaczna liczba ofiar legitymowała się statusem bezrobotnego lub otrzymującego zasiłki. Wynosiła ona 17 pokrzywdzonych stanowiących 11,11% badanej populacji. Działalność gospodarcza lub prowadzenie gospodarstwa rolnego stanowiło źródło utrzymania 7 pokrzywdzonych (4,57%), natomiast 3 pokrzywdzonych (gospodynie domowe) pozostawało na utrzymaniu rodziny (1,96%). Brak jakichkolwiek dochodów odnotowano w grupie 11 osób (7,18%), zaś w 8 przypadkach posiadania lub nieposiadania źródła utrzymania nie ustalono (5,22%).

W odniesieniu do ofiar przestępstw pominięto kategorię struktury stanu majątkowego, ponieważ zebrane dane wykazywały duże braki, powodując zaciemniony i niewłaściwy obraz badanego zagadnienia wykazujący trudności we właściwej interpretacji.

6. Uprzednia karalność ofiar

W odniesieniu do ofiar przestępstw, w toku podjętych badań, dążono również do ustalenia ich uprzedniej karalności oraz liczby zarejestrowanych w KRK wyroków. Dane te zostały zawarte w tabelach nr 76 i nr 77.

Tabela nr 76. Uprzednia karalność ofiar przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.

Uprzednia karalność	Liczba ofiar	Udział procentowy [%]
Niekarany/niekarana	140	91,50
Karany/karana za przestępstwa z art. 275 k.k.	-	-
Karany/karana za inne przestępstwa w tym również z art. 275 k.k.	-	-
Karany/karana za inne przestępstwa	6	3,92
Brak danych	7	4,57
Ogółem	153	100

(-) oznacza brak ofiar wskazanej kategorii

Źródło: badania własne na podstawie akt sądowych

Tabela nr 77. Liczba zarejestrowanych w KRK wyroków ofiar przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.

Liczba wyroków	Liczba ofiar	Udział procentowy [%]
Brak wyroku	140	91,50
1 wyrok	6	3,92
2 wyroki	-	-
3 - 5 wyroków	-	-
6-10 wyroków	-	-
11-15 wyroków	-	-
16-20 wyroków	-	-
Powyżej 20 wyroków	-	-
Brak danych	7	4,57
Ogółem	153	100

(-) oznacza brak ofiar wskazanej kategorii

Źródło: badania własne na podstawie akt sądowych

Na podstawie danych zebranych w tabelach nr 76 i 77 ustalono, że zdecydowaną większość pokrzywdzonych przestępstwem z art. 275 § 1-2 k.k. stanowiły osoby niekarane. Na 153 ofiary badanego przestępstwa, 140 były osobami niezarejestrowanymi w KRK bez wyroku. Odsetek tych osób wynosił 91,50% pokrzywdzonych. Spośród badanej grupy pokrzywdzonych 6 osób stanowiły osoby karane jednokrotnie za inne przestępstwa takie jak: kradzież, prowadzenie pojazdu w stanie nietrzeźwości, posiadanie narkotyków stanowiące 3,92% badanej populacji. Wobec 7 osób nie udało się ustalić uprzedniej karalności (4,57%).

Kategoria wcześniejszej karalności wyraźnie różnicuje ofiary od ich sprawców, gdyż sprawcom przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k., w zdecydowanej większości przypisywano uprzednią karalność zarówno za inne przestępstwa, jak i przestępstwa z art. 275 k.k. Odsetek niekaranych sprawców wynosił niecałe 40% podczas, gdy liczba niekaranych ofiar była ponad dwukrotnie wyższa.

§ 2. Przyczynienie się ofiary do popełnienia przestępstwa w świetle wybranych teorii wiktymologicznych

Podczas badań nad przestępczością początkowo przyjmowano, iż osoba sprawcy jest jedyną aktywną stroną podczas przestępstwa, zaś ofiara stanowi tylko stronę pasywną. Postępujący rozwój badań kryminologicznych, na skutek powstania pewnych wątpliwości odnośnie tego, czy ofiara pełni rzeczywiście rolę pasywną podczas przestępstwa, spowodował zmianę tego myślenia. Powyższe rozważania przyczyniły się do zainicjowania badań nad rolą ofiary w przestępstwie, dzięki którym udało się ustalić, iż ofiara może oddziaływać zarówno na powzięcie zamiaru przestępczego, jak i na jego realizację. Stwierdzono również, iż można mówić o różnym stopniu aktywności ofiary podczas przestępstwa. Przedmiotem wiktymologii uczyniono nie tylko rolę ofiary w genezie przestępstwa, ale także jej potencjał wiktymogeny.

Uzyskanie kompleksowego obrazu przestępstwa wymaga uwzględnienia trzech elementów - przestępstwa, jego sprawcy oraz ofiary. Ofiary nierzadko bowiem odgrywają istotną rolę w genezie przestępstwa. Przesądzają o tym zarówno cechy osobiste fizyczne, psychiczne i społeczne ofiary, jak i sposoby zachowania się w okresie poprzedzającym popełnienie przestępstwa. Czynniki leżące po stronie ofiar mogą oddziaływać na podejmowanie i realizowanie podejmowanych czynności sprawczych¹⁴.

W jednej z publikacji, uważanego za głównego twórcę wiktymologii B. Mendelsohna, z 1970 roku, wyraził on przekonanie, że przestępstwo może być tylko jednym ze źródeł pokrzywdzenia człowieka, który może być ofiarą zarówno własnego nieumyślnego działania

¹⁴ E. Bienkowska, Wiktyologia..., s. 51.

np. samobójstwa lub wypadku; ofiarą zbiorowych lub indywidualnych antyspołecznych zachowań swojego środowiska społecznego w sferach: politycznej, ekonomicznej, narodowościowej, rasowej, religijnej; ofiarą własnego sztucznego środowiska, niewystarczającego zabezpieczenia rozwoju technologii - zanieczyszczenie środowiska, motoryzacja itp. oraz ofiarą braku lub utraty kontroli człowieka nad działaniem sił przyrody, energią środowiska naturalnego¹⁵.

B. Mendelsohn wprowadził również do wiktymologii pojęcie „wiktymności” jako podstawowej kategorii wiktymologicznej. Składnikami wiktymności miały być: podatność i predyspozycje wiktymologiczne. Pojęcie to początkowo przeciwstawił pojęciu „przestępności”, uważał bowiem, że skoro można mówić o skłonności człowieka do popełniania przestępstw, to można równie dobrze przyjąć, że istnieje również skłonność człowieka do stania się ofiarą. Potencjalną, podświadomą, indywidualną skłonność nazywał podatnością wiktymologiczną, stąd też uznał, że miarą przestępstwa może być skłonność sprawcy do popełnienia przestępstwa oraz podatność wiktymologiczna¹⁶. Rozwijane przez B. Mendelshona pojęcie wiktymności stało się trudne do zbadania jako zjawisko powszechne, dlatego też podstawowym pojęciem w wiktymologii stało się pojęcie „wiktymizacji” czyli proces stawania się ofiarą, jego przyczyny i mechanizm¹⁷.

Spostrzeżenia na temat oddziaływania ofiar na zachowania sprawcy znalazły swoje odzwierciedlenia w typologiach i klasyfikacjach ofiar budowanych w początkowym okresie rozwoju wiktymologii.

Najstarszą typologią ofiar jest klasyczna typologia H. von Hentiga, jednego z pionierów wiktymologii. Wyróżnił on cztery psychologiczne typy ofiar: (1) depresyjny - przypadek osoby szukającej śmierci nie mogąc znaleźć swego miejsca w świecie, swoim zachowaniem sygnalizujący słabość, niezdolność do obrony; (2) żądny zysku, zachłanny - owładnięty manią zdobycia pieniędzy lub innych korzyści i przez to pozbawiony rozsądku, nie mający zahamowań w gromadzeniu dóbr materialnych, poszanowania dla norm społecznych i moralnych, niepohamowany w dążeniach staje się ofiarą sobie podobnych; (3) lubieżny, rozpustny - dotyczący kobiet o nadmiernym popędie seksualnym, osób zaspokajających swoje potrzeby seksualne w sposób niekonwencjonalny, nieakceptowalny społecznie; (4) tyran domowy/dręczyciel - osoba odznaczająca się despotyzmem nietolerancją i brutalnością wobec swego najbliższego otoczenia. W późniejszym czasie dodał jeszcze dwa typy: (1)

¹⁵ L. Falandysz, op. cit., s. 55-56.

¹⁶ Ibidem, s. 63-64.

¹⁷ Ibidem, s. 65.

ofiara samotna i ze złamanym sercem - kobieta starsza i prostytutka, osoby łatwowerne, nadmiernie ufne i bezkrytyczne podatne na oszustwa; (2) ofiara uwikłana w trudne sytuacje życiowe, pozostająca w sytuacji bez wyjścia, stająca się łatwym celem z uwagi na swój udział w ryzykownych przedsięwzięciach np. hazardziści¹⁸.

Opierając się na kryteriach biologicznych, psychologicznych i społecznych H. von Hentig przedstawił też inny podział ofiar najbardziej narażonych na pokrzywdzenie przestępstwem. Uwzględnił pięć grup osób nazywanych klasami ogólnymi: (1) młodzi; (2) kobiety; (3) starzy; (4) osoby niedorozwinięte psychicznie lub wykazujące zaburzenia psychiczne; (5) imigranci, mniejszości, osoby ociężałe umysłowo¹⁹.

Na klasyfikację B. Mendelsohna operującą przejętym z prawa karnego kryterium winy składało się sześć grup ofiar: (1) ofiara całkowicie niewinna, nieprovokująca, nieulatwiająca popełnienia przestępstwa; (2) ofiara mniej winna niż sprawca, która niebaczenie znalazła się w ryzykownej sytuacji; (3) ofiara winna w takim samym stopniu co sprawca, czyli dopuszczająca się przestępstwa przeciwko sprawcy w wyniku czego została pokrzywdzona oraz ofiara samobójstwa; (4) ofiara bardziej winna niż sprawca, czyli prowokująca lub wywołująca czyn przestępczy; (5) ofiara winna przede wszystkim - inicjująca przestępstwo efektem czego doznała pokrzywdzenia; (6) ofiara wyimaginowana wyobrażająca siebie jako ofiarę²⁰.

Powyższa próba klasyfikacji ofiar wskazywała na to, co wiktymolodzy rozumieli pod pojęciem *quasi-winy*²¹. Każda z klasyfikacji miała oczywiście swoje wady i zalety. W danym wypadku stosunek psychiczny: sprawca - ofiara mógł być analizowany z punktu widzenia psychologii, a nie tylko na podstawie stanu faktycznego konkretnej sprawy. Ofiarą mogła równie dobrze stać się osoba mniej lub bardziej świadomie, czy też nieświadomie prowokująca sprawcę do popełnienia przestępstwa, jak również, a może nawet najczęściej zachowująca się nieostrożnie, działająca lekkomyślnie²². Analizując konkretne stany faktyczne nietrudno dostrzec, że niektóre osoby cechowała szczególna podatność na to, by stać się ofiarą. Mogła ona wynikać z różnych przyczyn, np. z wykonywanego określonego zajęcia lub zawodu, z procederu, ze stanu psychicznego, a nawet z określonego położenia lub sytuacji danej osoby (bezradność, zależność od innych osób). Duże znaczenie odgrywały w

¹⁸ A. Opar, Podatność wiktymizacyjna-przesłanki i formy przeciwdziałania wiktymizacji, „Rozprawy społeczne” 2016, T. X, nr 2, s. 26; E. Bieńkowska, Wiktyologia..., s. 52.

¹⁹ E. Bieńkowska, Wiktyologia..., s. 52; Por. J. Błachut, A. Gaberle, K. Krajewski, Kryminologia, Wyd. Arche, Gdańsk 2004, s. 430-431.

²⁰ E. Bieńkowska, Wiktyologia..., s. 52.

²¹ J. Leszczyński, O właściwe miejsce dla wiktymologii, „Palestra” 1984, T. 28, nr 11, s. 41.

²² A. Opar, op. cit., s. 29.

tym kontekście osoby odznaczające się osobistymi szczególnymi predyspozycjami psychicznymi do tego, by stać się ofiarą, osoby szczególnie lekkomyślne poszukujące niebezpieczeństw, a także osoby agresywne lub prowokujące najbliższe otoczenie²³. Za sprawą powyższej klasyfikacji zaczęto rozpatrywać zachowania ofiar w kategoriach odpowiedzialności za dojście przestępstwa do skutku.

Klasyfikacją wartą odnotowania była koncepcja odpowiedzialności funkcjonalnej amerykańskiego kryminologa S. Schafera, będąca przejawem przypisywania ofiarom winy za własną wiktyimizację²⁴. Jego zdaniem na ofierze ciążył funkcjonalny obowiązek powstrzymania się od wszelkich zachowań sprzyjających wiktyimizacji. Spoglądając z tego punktu widzenia wyróżnił następujące kategorie ofiar: (1) ofiary przypadkowe - nieponoszące odpowiedzialności, będące celem sprawcy na skutek zbiegu okoliczności, w żaden sposób nie prowokujące działań przestępczych sprawcy; (2) ofiary prowokujące, wywołujące reakcje sprawcy przestępstwa, dzielące odpowiedzialność np. ostentacyjnie obnoszące się ze swym bogactwem; (3) ofiary bezmyślne/uczestniczące, uwikłane w niebezpieczne sytuacje np. na skutek swojego zachowania - niewłaściwe ubranie, w pewnym stopniu odpowiedzialne za przestępstwo lub też nieprzestrzegające elementarnych zasad bezpieczeństwa z powodu niedostatków wyobraźni bądź świadomości istniejących zagrożeń; (4) ofiary słabe biologicznie/psychofizycznie - starsze, młode, niesprawne fizycznie, psychicznie, nie ponoszące żadnej odpowiedzialności; świadomość kruchości ofiary i ich łatwość w okazywaniu strachu prowokują przestępcę do ataku; (5) ofiary słabe społecznie - migranci, członkowie mniejszości, osoby wykluczone, niezintegrowane z miejscowym społeczeństwem; (6) ofiary autowiktyimizacji/autodestrukcji - samookaleczające się, po próbach samobójczych, ze skłonnościami do zachowań ryzykownych, wyłącznie odpowiedzialne za swoją wiktyimizację; (7) ofiary polityczne, doznające wiktyimizacji na skutek swojej przynależności do opozycji lub zmuszone do podporządkowania się władzy²⁵.

Klasyfikacją, mającą swe podstawy w materiale empirycznym, opracowanym na gruncie badań nad zabójstwami, była sformułowana przez M. E. Wolfganga koncepcja ofiary przyspieszającej przestępstwo. Koncepcji tej zarzucano ograniczone zastosowanie (tylko do przestępstw z użyciem przemocy) oraz wzięcie pod uwagę jedynie jednego czynnika etiologicznego - ofiary²⁶.

²³ Ibidem, s. 29; Por. także B. Hołyst, *Psychologia kryminalistyczna. Diagnoza i praktyka*, Wyd. Difin, Warszawa 2018, s. 772-776.

²⁴ E. Bieńkowska, *Wiktymologia...*, s. 53.

²⁵ A. Opar, *op. cit.*, s. 26 - 27; E. Bieńkowska, *Wiktymologia...*, s. 53.

²⁶ E. Bieńkowska, *Wiktymologia...*, s. 54.

Koncepcję M. E. Wolfganga rozbudował inny amerykański kryminolog L. J. Siegel, wyróżniając dwie postaci przyspieszenia: bierne i czynne. Według L. J. Siegela przyspieszenie bierne to sytuacja, kiedy ofiara nieświadomie podejmuje zachowania wywołujące lub zachęcające do ataku na nią, co podwyższa ryzyko wiktylizacji kryminalnej. Przyspieszenie czynne polega na świadomym podejmowaniu przez ofiarę zachowań prowokujących, a tym samym ryzykownych²⁷.

Opracowana przez R. B. Felsona i J. T. Tedeschiego koncepcja interakcjonizmu społecznego, kładąca nacisk na interakcję ofiary i sprawcy przestępstwa przyjęła za punkt wyjścia cztery zasady: (1) agresywne zachowanie zorientowane jest na celu i ma charakter instrumentalny; (2) agresywne zachowanie jest postrzegane jako naturalna reakcja w obliczu konfliktowej sytuacji; (3) czynniki sytuacyjne i międzyludzkie odgrywają kluczowe znaczenie w inicjowaniu zachowań agresywnych; (4) zachowanie agresywne powinno być analizowane z punktu widzenia agresora, co pozwoli wyjaśnić przebieg procesów decyzyjnych a następnie podjęcie zachowania. W tym zakresie istotnym jest w jakim stopniu ofiara przyspieszyła wiktylizację²⁸.

Koncepcją wyjaśniającą genezę wiktylizacji kryminalnej właściwościami osobistymi ofiar jest również teoria samokontroli C. J. Schrecka, łącząca poziom samokontroli ze stopniem narażenia na wiktylizację kryminalną ofiar przestępstw. Do czynników przesądzających o poziomie samokontroli zaliczył: orientację na przyszłość, empatię, tolerancję na frustrację, pracowitość, preferowanie aktywności umysłowej, unikanie ryzyka. Uznał, że niski poziom samokontroli jest wprost proporcjonalny do wysokiego ryzyka doznania wiktylizacji kryminalnej²⁹.

O przyczynieniu się ofiary do zaistnienia wiktylizacji kryminalnej traktuje również koncepcja ofiary idealnej N. Christiego, odnosząca ją do osoby, która z racji doznania przestępstwa zasługuje na kompleksowy status ofiary ponieważ: (1) jest stara, bardzo młoda lub słaba i chora; (2) zajmowała się czymś godnym szacunku jak opieka nad chorym; (3) o przebywaniu jej w danym miejscu zdecydował przypadek i nie można jej za to winić; (4) przestępca był silny i duży; (5) przestępcę i ofiarę nie łączyły żadne relacje. W świetle tej teorii ofierze idealnej nie można nic zarzucić w przeciwieństwie do ofiary: (1) silnej; (2) nie czyniącej nic godnego szacunku - alkoholizm; (3) mogącej samodzielnie ochronić się przed wiktylizacją np. poprzez unikanie miejsc niebezpiecznych; (4) dużej jak przestępca; (5)

²⁷ Ibidem, s. 55.

²⁸ Ibidem, s. 56.

²⁹ Ibidem, s. 57.

pozostającej w bliskich kontaktach z przestępcą, budzącej pewne wątpliwości co do jej statusu ofiary w pełni uprawnionej³⁰.

Powyższe teorie wiktymizacji kryminalnej koncentrowały się na charakterystykach osobistych i zachowaniach poszczególnych osób. Drugi biegun stanowią koncepcje bazujące na czynnikach sytuacyjnych, czyli teorie stylu życia i teorie rutynowej aktywności.

Modele stylu życia, działań, rutynowych możliwości (okazji) są przedmiotem badań wiktymogenezy (przyczyna stania się ofiarą) zajmującej się prawdopodobieństwem, z jakim określone jednostki znajdują się w pewnym czasie, w pewnych okolicznościach, w pewnym miejscu w celu spotkania pewnych kategorii ludzi. Styl życia będący codzienną rutynową aktywnością, przejawiającą się w życiu zawodowym i prywatnym jest istotny z punktu widzenia różnic wynikających ze stopnia ich obecności w niebezpiecznych miejscach, w niebezpiecznych momentach, w sytuacjach niosących za sobą wysokie ryzyko wiktymizacji (stania się ofiarą)³¹. Zdaniem H. J. Schneidera „różnice w stylu życia są określone społecznie poprzez zbiorowe reakcje i pełnienie przez jednostki różnych ról i podleganie różnym strukturalnym przymusom”³². Na przestępczość wpływają zarówno przypisane, jak i osiągnięte czynniki statusu, np. wiek, płeć, dochody, stan cywilny, wychowanie i zawód, niosące za sobą różne oczekiwania co do tego, jakie zachowania są odpowiednie oraz związane z miejscem w strukturze społecznej kariery, umożliwiające lub uniemożliwiające wybory zachowań³³.

Swoje rozważania H. J. Schneider opiera m.in. o charakterystykę płci. Równość płci we współczesnym społeczeństwie w zakresie dostępu do informacji i świadczenia usług, nie została osiągnięta ze względu na pozostałości różnic w podziale ról i tkwiących w strukturze społecznej możliwościach mężczyzn i kobiet. Zasadnicze różnice płci przejawiają się zdaniem H. J. Schneidera w podstawowych działaniach rutynowych kobiet spędzających czas w innych miejscach i z innymi ludźmi niż mężczyźni, żyjących spokojniej, w sposób wiążący się z mniejszym ryzykiem. Codziennosc ich działań odznacza się silniejszą kontrolą, zmniejszoną częstotliwością kontaktu z obcymi, dużo rzadszym przebywaniem w publicznych miejscach wysokiego ryzyka. Kontrola kobiet od dziecka była wyższa niż mężczyzn stąd domatorski sposób życia, większe poczucie obowiązkowości i ograniczenia

³⁰ Ibidem, s. 57.

³¹ H. J. Schneider, Przyczyny przestępczości. Nowe aspekty międzynarodowej dyskusji o teoriach kryminologicznych, „Archiwum Kryminologii” 1997-1998, T. XXIII - XXIV, s. 34-35.

³² Ibidem, s. 35.

³³ Ibidem, s. 35.

również w dziedzinie politycznej i ekonomicznej. Prowadzi to do mniejszego ryzyka względnego ryzyka przestępczej wiktyimizacji wypadku kobiet niż mężczyzn³⁴.

Zdaniem M. J. Hindelanga, M. R. Gottfredsona i J. Garofala dla ustalenia przyczyn wiktyimizacji kryminalnej najistotniejsze jest ustalenie stylu życia danej osoby, czyli jej codziennej, zawodowej i wypoczynkowej rutynowej aktywności, determinującej związki międzyludzkie oraz sytuacje w jakich uczestniczy. Prowadzony przez nią styl życia będzie wyznaczał stopień prawdopodobieństwa doznania wiktyimizacji. Styl życia zależy od: (1) umiejętności dostosowawczych jednostki i jej zdolności do zaakceptowania swojej roli społecznej; (2) stopnia funkcjonowania w zgodzie z istniejącymi warunkami zewnętrznymi grupy, do której jednostka należy³⁵.

Autorzy powyższej koncepcji dostrzegli nierównomierność rozłożenia zjawiska wiktyimizacji kryminalnej w czasie i przestrzeni, gdyż niektóre miejsca, jak również przedziały czasowe, obarczone były wyższym ryzykiem ich wystąpienia. Ich zdaniem to styl życia danej osoby decydował o częstotliwości przebywania w miejscach zagrożenia wiktyimizacją i z ludźmi ze strony, których istniała o to obawa. Do sytuacji powodującej ryzyko wiktyimizacji zaliczali m.in. samotne, nocne przechadzki, mieszkanie w „złej” części miasta, kontakty z przestępcami, nadużywanie alkoholu i narkotyków³⁶.

J. Garofalo uzupełnił powyższą koncepcję o dwa istotne czynniki: (1) motywację przestępcy; (2) zorganizowaną przez państwo ochronę przed przestępczością. Wykazał, że na kontakt jednostki z innymi osobami mają wpływ okoliczności związane z jej życiem oraz układy strukturalne - zwłaszcza system ekonomiczny i mieszkaniowy, ponieważ ludzie swobodnie dysponujący odpowiednimi zasobami finansowymi mają większy wpływ na wybór miejsca zamieszkania i styl życia, niż osoby pozbawione tego komfortu. Poziom ryzyka wiktyimizacji zależy zatem od bliskości usytuowania względem potencjalnego sprawcy. J. Garofalo podkreślał również znaczenie reakcji na przestępstwo, czyli wzorców zachowań wyuczonych w trakcie swoich wcześniejszych doświadczeń lub doświadczeń przekazywanych za pomocą środków masowego przekazu, mogących podnosić poziom ryzyka wiktyimizacji kryminalnej³⁷.

Druga ze wspomnianych teorii - teoria rutynowej aktywności L. E. Cohena i M. Felsona za okoliczność służącą wyjaśnieniu przyczyn wiktyimizacji kryminalnej uznaje codzienną, rutynową aktywność człowieka. O poziomie ryzyka wiktyimizacji decydują: (1) łatwa

³⁴ Ibidem, s. 35.

³⁵ E. Bieńkowska, Wiktyimologia..., s. 58.

³⁶ Ibidem, s. 58.

³⁷ Ibidem, s. 58.

dostępność atrakcyjnego dla sprawcy celu; (2) nieobecność stróżów prawa; (3) słabe więzi rodzinne. Stopień ryzyka poszczególnych osób i grup społecznych nie jest jednakowy. Teoria rutynowej aktywności koncentruje się na kwestii zróżnicowanych sposobności doznania wiktylizacji, przy czym niższe ryzyko dotyczy osób objętych szeroko rozumianą ochroną - Policja, systemy alarmowe, pomoc sąsiedzka, wyższe zaś, osób tego pozbawionych³⁸. Teoria ta kładzie nacisk na trzy elementy: sprawcę posiadającego motywację, wybrany przedmiot przestępstwa i nieobecności osób, które mogłyby obronić przedmiot przestępstwa i udaremnić naruszenie prawa. Działania rutynowe rozumiane są jako formy zachowania, zaspokajające podstawowe potrzeby ogółu i jednostki. Teoria działań rutynowych głosi, że największe ryzyko popełnienia przestępstwa występuje wówczas, gdy ofiara jest najdogodniejszym celem, czyli jest bardzo widoczna społecznie, ma największą siłę przyciągania, jest do niej najłatwiejszy dostęp, a przedmiot przestępstwa jest najslabiej chroniony³⁹.

E. Bieńkowska wskazuje, że w późniejszym czasie pojawiły się próby połączenia teorii stylu życia i teorii rutynowej aktywności. Badacze wyżej wspomnianych teorii łączyli się ze sobą w różnych konfiguracjach, opracowując kolejne modele uzupełniane o dodatkowe szczegółowe czynniki przesądzające o stopniu zagrożenia wiktylizacją kryminalną⁴⁰. Dlatego teoria działań rutynowych została dalej rozwinięta i przybrała postać strukturalnego modelu wyboru, której twórcy T. D. Miethe i R. F. Meier sytuacyjną dogodność i bliskość wziętego pod uwagę przedmiotu przestępstwa traktowali jako cechy strukturalne, natomiast atrakcyjność i ochronę potencjalnej ofiary jako komponenty wyboru⁴¹. Ponieważ bliskość i dogodność stanowiły istotę interakcji społecznej, postrzegane były jako cechy strukturalne, stwarzające jednostkom i przedmiotom ryzykowne sytuacje. Atrakcyjność i ochronę uważano za komponenty wyboru, określające wybór przedmiotu przestępstwa znajdującego się w społecznej przestrzeni⁴². Elementy składające się na strukturalny model wyboru to: (1) bliskość (prawdopodobieństwo) przestępstwa określana przez przestrzenne oddalenie odległości między obszarami, na których mieszkają ewentualne ofiary, a obszarami, na których znajdują się sprawcy; (2) społeczna widoczność i dostępność kuszących przedmiotów przestępstwa określająca ryzyko wiktylizacji; (3) symboliczna lub materialna wartość celu dla sprawcy, atrakcyjność przedmiotów wzrasta, gdy mają mały rozmiar i dużą wartość

³⁸ Ibidem, s. 59.

³⁹ H. J. Schneider, op. cit., s. 35-36.

⁴⁰ E. Bieńkowska, Wiktymologia..., s. 59-60.

⁴¹ H. J. Schneider, op. cit., s. 36.

⁴² Ibidem, s. 36.

(łatwo przenieść i łatwo sprzedać); (4) ochrona, opieka ma wymiary zarówno społeczne (interpersonalne) jak i przestrzenne; ochronę społeczną zapewniają mieszkańcy domu, krąg przyjaciół i znajomych; ochronę fizyczną tworzą urządzenia utrudniające dostęp do przedmiotu przestępstwa (zamki do drzwi i okien, kraty okienne, urządzenia alarmowe, pilnujące psy), urządzenia odstrasżające przed popełnieniem kradzieży (oświetlenie ulic, pilnowane wejścia), uczestnictwo w zbiorowych przedsięwzięciach profilaktycznych⁴³.

Teorią bazującą na czynnikach sytuacyjnych jest również koncepcja „dewiacyjnego miejsca” autorstwa amerykańskiego kryminologa R. Starka. W świetle tej teorii o większym zagrożeniu wiktyimizacją decyduje zamieszkiwanie lub przebywanie danej osoby na obszarach o wysokim współczynniku przestępczości w mniejszym jej zachowanie czy styl życia. Przystępstwa zdarzają się bowiem w określonej, sprzyjającej przestrzeni. Dodatkowym czynnikiem nakładającym się na prawdopodobieństwo wiktyimizacji i podnoszące jej ryzyko jest zróżnicowane etnicznie, bardziej mobilne, niezintegrowane sąsiedztwo⁴⁴.

W tym kontekście warto przytoczyć koncepcję M. C. Sengstock i J. Liang uwzględniającą trzy modele społecznych interakcji między ofiarą a przestępcą: (1) model „ofiary przyspieszającej”, która swoimi zachowaniami popycha przestępcę do skrzywdzenia jej, przez co w dużej mierze swoimi zachowaniami przyczynia się do własnej wiktyimizacji; (2) model konfliktu, w którym ofiara i sprawca pozostając ze sobą w dłuższym konflikcie powodują niekiedy symultaniczną wymianę ról społecznych: obie osoby na zmianę pełnią rolę przestępcy i ofiary; (3) model „ofiary dostępnej”, w którym pomiędzy przestępcą a ofiarą nie zachodzi żadna interakcja - przestępstwo jest dziełem zbiegu okoliczności niepoprzedzonym wzajemnymi relacjami między przestępcą a ofiarą⁴⁵.

Mówiąc o typologiach mieszanych nie sposób nie wspomnieć rodzimej typologii wybitnego współczesnego kryminologa B. Hołysta. W świetle jego koncepcji czynnikami podatności wiktyimizacyjnej są: (1) predestynacja, czyli posiadanie pewnych cech i predyspozycji wrodzonych lub nabytych, na skutek szeroko rozumianej socjalizacji i pedagogizacji, mogących mieć charakter zawiniony (świadome zachowania ofiary prowokujące agresję innych lub niezawiniony (np. zamieszkiwanie w tzw. niebezpiecznej dzielnicy) zwiększających podatność na skrzywdzenie; (2) nieostrożność rozumiana jako bardziej lub mniej świadome wikłanie się w sytuacje zwiększające prawdopodobieństwo stania się ofiarą przestępstwa, np. wybieranie miejsc nieoświetlonych, ustronnych, w których

⁴³ Ibidem, s. 36.

⁴⁴ E. Bieńkowska, Wiktymologia..., s. 60.

⁴⁵ A. Opar, op. cit., s. 27.

gromadzą się przestępcy; (3) prowokacja – mniej lub bardziej celowe zachowania danej jednostki prowokującej swym zachowaniem inne osoby do przestępczego ataku na jej dobra, poprzez np. obnoszenie się swoją zamożnością; (4) uciążliwość lub/i niewygodność ofiary dla otoczenia dotyczy sytuacji związku/zależności ofiary z potencjalnym agresorem określonym rodzajem, która usiłuje zerwać więzi posuwając się do przestępstwa - osobą niewygodną może być chory współmałżonek, lub dziecko wymagające troski i opieki⁴⁶.

Na bazie obu typów teorii czyli koncentrujących się na czynnikach osobistych i sytuacyjnych poszczególnych osób E. A. Fattah zbudował model ryzyka wiktylizacji kryminalnej. Na ten model składało się dziesięć następujących elementów: (1) sposobności związane z osobowością i aktywnością ofiar; (2) czynniki ryzyka - dane socjodemograficzne ofiar; (3) istnienie zmotywowanych przestępców, dobierających ofiary wedle powyższych kryteriów; (4) wzbudzenie uwagi potencjalnych sprawców i wystawienie się ofiary na ryzykowne sytuacje; (5) związki międzyludzkie z potencjalnymi sprawcami; (6) przebywanie ofiar w nieodpowiednim czasie i miejscu (7) niebezpieczne zachowania - lekkomyślność, nieostrożność; (8) prowadzenie działalności wysokiego ryzyka, nielegalnych interesów; (9) zachowania unikowe i obronne; (10) przynależność do grupy słabej społecznie⁴⁷.

W świetle zebranych teorii można wyraźnie stwierdzić, że o stopniu zagrożenia ofiary wiktylizacją kryminalną decydować będą różne czynniki związane zarówno z cechami osobistymi jednostki oraz jej zachowaniami, jak również sytuacjami, w jakich będzie się znajdowała. E. Bieńkowska podkreśla, że w zależności od konkretnego przypadku czynnikiem decydującym mogą być jedne lub drugie cechy lub wręcz przeciwnie nie można ich wskazać, gdyż pozostają ukryte, zamaskowane lub niedostrzeżone⁴⁸.

E. Bieńkowska porusza jeszcze jedną ważną kwestię, a mianowicie przypomina o tym, że badacze zajmujący się kwestią genezy wiktylizacji kryminalnej podkreślają istniejący związek tego zjawiska ze zjawiskiem przestępczości. Ofiarami bowiem bywają często osoby przebywające w tych samych miejscach co sprawcy i współuczestniczące ze sprawcami w alkoholowo - użytkowych imprezach. Przy odpowiedniej motywacji sprawcy, wywołanej potencjalną atrakcyjnością ofiary w danej chwili, kwestia zaistnienia przestępstwa jest niemal przesądzona zaś rola, którą dana osoba przyjmie - sprawcy czy ofiary jest dziełem przypadku⁴⁹.

⁴⁶ B. Hołyst, Psychologia kryminalistyczna, Wyd. Lexis Nexis, Warszawa 2006, s. 698-702.

⁴⁷ E. Bieńkowska, Wiktymologia..., s. 61.

⁴⁸ Ibidem, s. 61.

⁴⁹ Ibidem, s. 61.

§ 3. Rola ofiary w genezie przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości

Wiktymologia jako nauka zajmująca się problematyką ofiar przestępstw, badaniem zachowań ofiary i roli jaką posiada w jego genezie, wychodzi z założenia, iż ofiara nie jest zupełnie bierna podczas przestępstwa, zatem nie stanowi w jego mechanizmie powstawania zupełnie przypadkowego punktu odniesienia. Kluczowe, zatem staje się pytanie jakie osoby i dlaczego są najczęściej ofiarami przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości? Jakie konkretne zachowania ofiar zwiększają prawdopodobieństwo zaistnienia tego przestępstwa i jakie zachowania powodują, iż jednostka staje się bezwiednie jego ofiarą?

L. Lernell doszukuje się predestynacji wiktymologicznej w trzech źródłach: (1) w osobowości jednostki; (2) we wzajemnym układzie stosunków między sprawcą a ofiarą; (3) w sytuacji społecznej ofiary przestępstwa lub układzie warunków społecznych, kulturowych i cywilizacyjnych ludzi żyjących we współczesnym świecie. Ponadto wyróżnił on predestynację wiktymologiczną bierną: gdy ofiara nie wystawia się na niebezpieczeństwo, a nawet go unika, zaś staje się ofiarą wskutek własnej słabości lub przewagi sprawcy przestępstwa oraz czynną, gdy ofiara prowokuje swoim zachowaniem popełnienie przestępstwa, a także predestynacje o charakterze stałym, gdy ofiary ze względu na swój stan psychosomatyczny lub układ warunków stale znajdują się w stanie zagrożenia lub o charakterze chwilowym (incydentalnym), gdy powstaje ona wskutek zbiegu okoliczności⁵⁰.

Mając na względzie założenia L. Lernella badania dotyczące roli ofiary w genezie przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości rozpoczęto od analizy osobowości pokrzywdzonych przestępstwem, sprawdzenia wzajemnych relacji łączących ofiary i sprawców, a następnie wskazano jaką rolę odegrały ofiary w przestępstwie: czy były biernymi czy też czynnymi uczestnikami przestępstwa.

Przedstawiciele nauk wiktymologicznych niejednokrotnie wyrażali przekonanie, że w sytuacji zaistnienia przestępstwa ofiara przestępstwa posiada niekiedy takie cechy osobowości, które w określonej sytuacji w jakiej się znajduje oddziałują na sprawcę, motywując go do popełnienia przestępstwa. Najczęściej zwraca się uwagę na czynniki indywidualne czyli określony wiek ofiary, płeć, cechy charakteru, czynniki społeczne czyli wykonywany przez ofiarę zawód, tryb życia jaki prowadzi oraz czynniki sytuacyjne czyli relacje zachodzące między sprawcą, a ofiarą, w szczególności zjawisko występowania prowokacji ofiary wobec sprawcy.

⁵⁰ L. Lernell, Zarys kryminologii ogólnej, Wyd. PWN, Warszawa 1978, s. 342-345.

1. Osobowość ofiar w genezie przestępstwa

Teorie wiktymologiczne wskazują na znaczny wpływ czynników biologicznych ofiar takich jak: płeć, wiek, stan zdrowia oraz czynników społeczno - ekonomicznych jak: wykształcenie, zawód, warunki materialne na rolę ofiar w genezie przestępstwa⁵¹.

Mając na względzie dane osobopoznawcze ofiar przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. uzyskane w wyniku badań akt spraw karnych można stwierdzić, że czynniki socjodemograficzne pokrzywdzonych miały wpływ na rolę ofiar w genezie przestępstwa.

W przestępstwie z art. 275 § 1-2 k.k. płeć ofiar nie wpływa w widoczny sposób na to przestępstwo. Ofiarami przestępstw byli zarówno mężczyźni, jak i kobiety. Nie jest to czynnik determinujący zaistnienie przestępstwa, w przeciwieństwie do wieku. Ofiarami przestępstw posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości były osoby młode w wieku zbliżonym do wieku sprawców tego przestępstwa (17-30 lat) oraz osoby starsze. Ofiary przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. to też osoby zdrowe, z wykształceniem średnim lub zawodowym, aktywne zawodowo (uczące się lub pracujące) widoczne w przestrzeni publicznej, a zatem często spieszące się w codziennej krzątaninie, korzystające z życia i przez to niejednokrotnie nierozważne w swym postępowaniu, zważywszy na młody wiek i brak zobowiązań. Ofiarami przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości były bowiem w większości przypadków osoby stanu wolnego - panny i kawalerowie, wypoczywający często poza domem, których tryb życia uwzględniał również uczestnictwo w różnego rodzaju imprezach: domowych, klubowych i plenerowych. Mając na względzie towarzyszącą tym rozrywkom konsumpcję napojów alkoholowych można stwierdzić, iż zwiększało to ryzyko wiktymizacji ofiar i czyniło je poniekąd współodpowiedzialnymi za podjęcie działań przestępczych względem nich.

W przeciwieństwie do sprawców, ofiarami przestępstw były najczęściej osoby niekarane, a zatem łatwo dające się wykorzystać osobom mającym już styczność z wymiarem sprawiedliwości, posiadającym na swym koncie kilka, a nawet kilkanaście wyroków za popełnione uprzednio przestępstwa.

Ujawniająca się w toku badań akt spraw karnych cechą charakterystyczną osobowości ofiar tego przestępstwa była ich naiwność, lekkomyślność oraz brak umiejętności przewidywania konsekwencji wynikających ze skutków doznanego przestępstwa. Tymczasem następstwem przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. była nie tylko sama utrata dokumentów

⁵¹ Por. badania N. Mirskiej sygnalizujące potrzebę zbadania problemu wpływu cech osobowości człowieka na stawanie się ofiarą. Według niej wiek i płeć są istotnymi modulatorami podatności wiktymogennej. N. Mirska, Podatność wiktyimizacyjna a samoocena i optymizm, „Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka” 2009, nr 1-2, s. 137-152.

tożsamości lub stwierdzających prawa majątkowe lecz także skutki natury fizycznej, psychologicznej oraz finansowej. Wyniki badań w tym zakresie zostały przedstawione w tabeli nr 78.

Tabela nr 78. Skutki przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości doznane przez ofiary przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.

Skutki przestępstwa dla ofiary	Liczba ofiar	Udział procentowy [%]
Utrata dokumentu tożsamości lub/i dokumentu stwierdzającego prawa majątkowe	69	45,09
Zobowiązania finansowe wynikające z kradzieży/przywłaszczenia lub posłużenia się dokumentem tożsamości lub /i dokumentem stwierdzającym prawa majątkowe	24	15,68
Utrata dokumentu tożsamości lub/i dokumentu stwierdzającego prawa majątkowe oraz utrata mienia/portfela, torebki/	44	28,75
Utrata dokumentu tożsamości oraz następstwa fizyczne/uszczerbek na zdrowiu	1	0,65
Utrata dokumentu oraz następstwa natury fizycznej, psychicznej i finansowej/ doznania wieloskutkowe złożone mieszane: utrata dokumentu, obrażenia fizyczne, urazy psychiczne	6	3,92
Brak skutków	9	5,88
Ogółem	153	100

Źródło: badania własne na podstawie akt sądowych

Analiza materiału badawczego wykazała, że na ogólną liczbę 153 ofiar przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. 69 osób odczuło skutek w postaci utraty dokumentu tożsamości lub/i dokumentu stwierdzającego prawa majątkowe (45,09%). Jak wynika z danych zamieszczonych w tabeli nr 78, drugim typowym następstwem była w przypadku 44 pokrzywdzonych utrata dokumentów oraz utrata mienia w postaci np. portfela z pieniędzmi, torebki, lub saszetki (28,75%). W wyniku pokrzywdzenia przestępstwem, ofiary doznawały również strat ekonomicznych, bowiem w przypadku 24 pokrzywdzonych (15,68%) przykrą konsekwencją utraty dokumentów były zobowiązania finansowe wynikające z kradzieży lub przywłaszczenia, a następnie posłużenia się tymi dokumentami przez sprawców. Jedna z ofiar kradzieży dokumentu tożsamości, w wyniku porachunków koleżeńskich (spór o sfalszowany banknot 20 złotowy), na skutek pobicia, doznała również uszczerbku na zdrowiu (0,65%)⁵².

⁵² Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: III K 1015/01.

Ofiary przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. odczuwały również wieloskutkowość doznań w postaci następstw o charakterze fizycznym, psychicznym oraz finansowym, w szczególności gdy przestępstwa z art. 275 k.k. były jednym z kilku innych czynów zabronionych, jakich dopuścili się sprawcy wobec ofiar. Odnotowano 6 przypadków ofiar pokrzywdzonych badanym przestępstwem, które oprócz utraty dokumentów doznały również obrażeń fizycznych oraz urazów psychicznych (3,92%). Były to głównie kobiety zgwałcone, kobiety w trakcie rozpraw rozwodowych oraz osoby, wobec których sprawcy stosowali groźby karalne, straszili pobiciem. W przypadku 9 ofiar nie można mówić o skutkach materialnych, gdyż sytuacje te dotyczyły spraw ofiar, bardziej lub mniej świadomych, że popełniają przestępstwo, przekazując swoje osobiste dokumenty innym osobom np. w zastaw, na przechowanie lub pozwalając z nich korzystać innym osobom w celach przestępczych. Odsetek liczby pokrzywdzonych wynosił w tych przypadkach 5,88%.

W oparciu o przeanalizowany materiał badawczy można mówić o gradacji skutków przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości, doznawanych przez ofiary pokrzywdzone tym przestępstwem. Można bowiem wyróżnić jednorodne skutki w postaci utraty dokumentu (w wyniku kradzieży, przywłaszczenia) oraz mieszane w postaci doznań wieloskutkowych i złożonych jak utrata dokumentu, pobicie oraz ciężkie przeżycia psychiczne (w wyniku kradzieży, przywłaszczenia, posłużenia się dokumentem).

Niewątpliwie skutki pokrzywdzenia przestępstwem, ich rodzaj czy też jakość były wynikiem relacji zachodzących pomiędzy sprawcą a ofiarą. Mając na uwadze wnioski wpływające z analizy teorii wiktymologicznych dotyczących przyczynienia się ofiar do popełnienia przestępstwa, podatność wiktymologiczna uwarunkowana jest indywidualnymi właściwościami psychicznymi człowieka, wpływającymi na zachowanie jednostki, które mogą się albo przyczyniać do pokrzywdzenia, lub też zmniejszać prawdopodobieństwo jego zaistnienia. Z drugiej strony, na zwiększenie podatności wiktymologicznej mają ogromny wpływ czynniki zewnętrzne, znajdujące się poza jednostką, jak na przykład sytuacja społeczna, miejsce zamieszkania czy zamieszkiwanie w niebezpiecznej dzielnicy miasta. Relacje interpersonalne, zachodzące w różnych sytuacjach społecznych pomiędzy ludźmi mieszkającymi ze sobą lub w bliskim sąsiedztwie, odgrywają istotną rolę w przebiegu przestępstwa. Przestępstwo bowiem jest efektem swoistych relacji i interakcji między przestępcą a ofiarą, będących aktywnymi uczestnikami przestępstwa.

2. Relacje pomiędzy ofiarą a sprawcą

Mając na względzie ustalenie roli ofiary w przestępstwie posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości koniecznym staje się określenie relacji zachodzących pomiędzy ofiarą a sprawcą oraz określenie jakiego kręgu osób przestępstwo to dotyczyło.

Klasyfikacją ofiar, której podstawowym kryterium jest rodzaj stosunku zachodzącego między sprawcą a ofiarą jest klasyfikacja przedstawiona przez J. Bafię. Wskazał on osiem podstawowych typów przestępstw wykazujących istotne różnice z wiktymologicznego punktu widzenia: (1) przestępstwa, w których ofiara jest zupełnie przypadkowa - wybór ofiary podyktowany jest tylko okolicznościami miejsca lub czasu, szybko ulegającymi zmianie, brak związku między sprawcą a ofiarą przed rozpoczęciem realizacji czynu; (2) przestępstwa, w których ofiara jest biernie poddana - ofiara nie pozostaje w związku sprawcą, stwarzającym sytuację kryminogenną, ale prezentuje cechy osobiste skłaniające sprawcę do wyboru jej osoby na ofiarę; (3) przestępstwa będące wynikiem konfliktu ofiary ze sprawcą - sytuację kryminogenną kształtują różne rodzaje konfliktów między sprawcą a ofiarą, a zachowanie ofiary jest czynnikiem wpływającym na popełnienie przestępstwa; (4) przestępstwa, w których ofiara pozostaje w stosunku zależności wobec sprawcy - trwałe lub przejściowe nadużywanie zależności lub niedopełnianie określonych obowiązków wobec ofiary; (5) czyny służące zmuszaniu ofiary do określonego zachowania np. w przestępstwach przeciwko wolności; (6) przestępstwa, w których ofiara jest sprawcą - np. samookaleczenie w celu uniknięcia służby wojskowej; (7) przestępstwa, w których ofiara żąda lub zgadza się na przestępstwo - np. eutanazja; (8) przestępstwa złożone wiktymologicznie - zarówno ofiara, jak i sprawca popełniają przestępstwo - np. udział w bójce⁵³.

Dokonując analizy osoby pokrzywdzonej przestępstwem posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości określono następujące relacje znajomości zachodzące pomiędzy ofiarą a sprawcą. Dane te zostały zebrane w tabeli nr 79.

⁵³ J. Bafia, Wiktyologia - kryminologiczne spojrzenie na ofiarę przestępstwa, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1973, nr 4, s. 7-14.

Tabela nr 79. Relacje interpersonalne zachodzące pomiędzy ofiarą a sprawcą przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.

Relacje interpersonalne pomiędzy ofiarą a sprawcą	Liczba ofiar	Udział procentowy [%]
Brak relacji interpersonalnych/osoba nieznajoma/obca	90	58,82
Bliskie relacje interpersonalne/osoba bliska/rodzina: mąż, brat, teść, siostra, matka, żona	16	10,45
Relacje partnerskie/partner życiowy	2	1,30
Związki profesjonalne/zawodowe/wspólna praca/pracodawca	1	0,65
Bliskie relacje społeczne/koleżeństwo/znajomy/znajoma	38	24,83
Dalekie relacje społeczne/sąsiedztwo/ znajomi z osiedla/bezdomni	6	3,92
Ogółem	153	100

Źródło: badania własne na podstawie akt sądowych

Przedstawione w tabeli nr 79 dane wskazują, że przestępstwo posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości występowało w każdym rodzaju relacji interpersonalnych łączących ofiarę z osobą sprawcy. Ofiary i sprawcy przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. pozostawali ze sobą zarówno w bliskich, jak i dalekich relacjach społecznych, co świadczy o tym, że przestępstwo to nie było jedynie działem przypadku, czy też nieprzewidzianych okoliczności. Analizując dane zawarte w tabeli nr 79 nie sposób nie zauważyć, że dużą grupę tych relacji stanowiły bliskie relacje społeczne, najczęściej koleżeńskie. Dotyczyły one 38 ofiar (24,83%) badanych przestępstw. Ofiary знаły sprawców najczęściej ze szkół, uczelni, wynajmowanych wspólnie mieszkań, internatu, ale i wspólnych domowych imprez alkoholowych, przy czym wiek nie miał tu znaczenia, gdyż koleżeńskie stosunki dotyczyły osób w różnym wieku i różnej płci. Zazwyczaj znajomości te kończyły się z chwilą utraty dokumentu wyjazdem sprawcy, opuszczeniem wspólnego miejsca zamieszkania lub oskarżeniem o kradzież dokumentów następnego dnia rano, po przebudzeniu po imprezowym wieczorze.

Relacja koleżeńska oparta na pewnym zaufaniu została w przypadku przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. niejednokrotnie nadwyreżona, co skłania do konkluzji, że sprawcy wykorzystywali łączące ich z ofiarą więzi znajomości do popełniania przestępstw. Zwążywszy na fakt, że okoliczności te budzą niepokój w odniesieniu do panujących obecnie stosunków społecznych odznaczających się dużą chwiejnością i niestałością, co

proceeds to the conclusion, that caution in the area of protection of personal documents is not only recommended, but rather necessary.

Victims of crimes with perpetrators also had distant social relations, because in cases of crimes it also occurred in situations, when the victim and the perpetrator knew each other, sporadically spent time in the company of people without motives, when they came from the same neighborhood. Distant neighborly relations connected 6 victims of crimes of using someone else's document of identity (3,92%).

Analyzing relations between the victim and the perpetrator, special attention should be paid to close interpersonal relations connecting the victim with the person of the perpetrator. In this category, 16 victims (10,45%) were victims of crimes committed by their close relatives, e.g. husband, brother, wife, mother. These relations were characterized by a special motivation of the perpetrators, who, remaining in a family conflict, used various means to make life difficult for their victims, in particular, depriving them of their personal documents of identity and documents confirming property rights. Victims were not always passive participants in the crime, therefore it is also worth to consider the category of provocation in the understanding of B. Hołysta⁵⁴ in relation to these victims and their relations.

Partner relations connected 2 victims (1,30%) with perpetrators, and 1 victim (0,65%) was connected with the perpetrator of the crime by a professional partnership. Partner relations concerned situations, when the perpetrator was the fiancé and the victim was a woman, while in the case of professional partnerships the perpetrator and the victim were connected by a work relationship - the perpetrator was the employer.

A characteristic feature of the studied crime was, however, the lack of interpersonal relations connecting the perpetrator with his victim. Situations, when the perpetrator and the victim were strangers to each other, concerned 90 victims (58,83%) of crimes defined in art. 275 § 1-2 k.k. Most often, it occurred in situations of an unexpected attack on the victim by the perpetrator, whose motive of action was, e.g. robbery or the desire to achieve a material benefit. Perpetrators chose their victims most often as random people, who were at that moment in public places or in the vicinity, in places of public utility, in open spaces. Victims can be divided in principle into two categories: (1) victims, who had direct contact with the perpetrator face to face; (2) victims, who did not see the perpetrator, when the object of his interest was things.

⁵⁴ B. Hołyst, *Kryminologia. Podstawowe problemy...*, s. 278-281. Author clearly distinguishes the criminological concept of „provocation” from the doctrinal and legal one in the case-law, pointing out that both the scope and the content of this concept are broader and do not lead to a pejorative social and ethical coloring. In later publications, this concept is developed. Cf. B. Hołyst, *Wiktymologia*, Wyd. LexisNexis, Warszawa 2011, s. 987-988.

materialne należące do ofiary, pozostawione bez nadzoru. Do pierwszej grupy można zaliczyć ofiary o niezawinionej predestynacji, obejmującej krąg osób wybranych przez sprawcę losowo. Natomiast zachowania ofiar z drugiej kategorii często charakteryzowała nieostrożność i lekkomyślność postępowania. Ofiary te nie przewidywały, że zawieranie przypadkowych znajomości w restauracjach, na dworcach kolejowych oraz spożywanie alkoholu z nieznanymi osobami spowoduje efekt finalny w postaci utraty osobistych dokumentów, tak jak nie przewidywały, że zostawiając dokumenty w odzieniu wierzchnim lub na wieszakach w poczekalniach lub w torebkach pozostawionych na widoku, mogą paść one łupem przygodnego złodzieja.

Podsumowując rozważania na temat relacji interpersonalnych łączących sprawcę i ofiarę, w nawiązaniu do klasyfikacji jednego z wybitnych autorytetów nauk prawnych J. Bafii, należy stwierdzić, że przestępstwo z art. 275 § 1-2 k.k. wpisuje się w kilka zaproponowanych przez niego kategorii. Z jednej strony mamy do czynienia z przestępstwami, w których ofiara jest zupełnie przypadkowa i żadne związki interpersonalne nie łączą ofiary ze sprawcą przed realizacją czynów sprawczych, z drugiej zaś z przestępstwami, w których sytuacja kryminogenna wynika z konfliktów panujących między sprawcą a ofiarą, przy czym zachowanie ofiary może, ale nie zawsze ma wpływ na popełnienie przestępstwa. W przypadku przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. wyróżniono również pojedyncze przypadki, w których sprawca wykorzystał łączący go z ofiarą stosunek zależności, jak również sytuacje, w których ofiara zgadzała się na przestępstwo, sama udostępniając swoje osobiste dokumenty sprawcy wskutek czego bezapelacyjnie przyczyniła się do zaistnienia przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości.

3. Udział ofiary w genezie przestępstwa

Dokonując analizy w zakresie relacji zachodzących pomiędzy ofiarą a sprawcą oraz określając krąg osób, których przestępstwo to dotyczyło, w oparciu o zebrane dane rozważaniom poddano problem roli pokrzywdzonego w genezie przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości. Tabela nr 80 przedstawia sumarycznie zebrane wnioski sformułowane na podstawie danych o pokrzywdzonych, wpływające z analizy akt spraw karnych.

Tabela nr 80. Rola ofiar w genezie przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.

Rola ofiary w genezie przestępstwa	Liczba ofiar	Udział procentowy [%]
Brak przyczynienia się/zgłoszenie utraty dokumentu/ zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa	43	28,10
Brak przyczynienia się/niezgłoszenie utraty dokumentu/zagubienie	13	8,49
Brak przyczynienia się/ofiara napaści/nie zdążyła zgłosić zawiadomienia zgłosili to inni/sprawcę zatrzymała Policja, pasażerowie, świadkowie	16	10,45
Brak przyczynienia się o dokumentach nieletniego decydowali rodzice	1	0,65
Niezgłoszenie utraty dokumentu na policji	10	6,53
Wyrobienie nowych dokumentów w urzędzie z pominięciem organów ścigania	18	11,76
Pozostawanie w konflikcie ze sprawcą na skutek trudnych i niedokończonych spraw rodzinnych	4	2,61
Pozostawanie w konflikcie ze sprawcą na skutek prowadzonych wspólnie interesów w tym nielegalnych	3	1,96
Spożywanie alkoholu ze sprawcą	8	5,22
Spożywanie alkoholu w innym gronie niż sprawca	4	2,61
Spożywanie narkotyków lub środków odurzających ze sprawcą	1	0,65
Zawieranie przygodnych przyjaźni/nadmierna ufność	1	0,65
Bezmyślność/lekkomyślność/nieostrożność zachowania np. zastrzeżenie dokumentów w momencie otrzymania korespondencji z banku	9	5,88
Pozostawienie dokumentów w widocznym miejscu we własnym domu	7	4,57
Pozostawienie dokumentów w widocznym miejscu: w pracy, u kolegi, znajomych stwarzając okazję do rabunku	7	4,57
Przebywanie nocą w miejscach wysokiego ryzyka np. zatłoczony lokal nocny, noc i pusta ulica	3	1,96
Świadome pozostawienie dokumentu u sprawcy, przez co sprawca został niesłusznie oskarżony	1	0,65
Wspólne przebywanie w zakładzie karnym lub areszcie	2	1,30
Posiadanie przez ofiarę wiedzy o korzystaniu przez sprawcę z jego dowodu	2	1,30
Ogółem	153	100

Źródło: badania własne na podstawie akt sądowych

Dane przedstawione w tabeli nr 80 świadczą o niejednorodnej roli ofiar w genezie przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości. Z zebranych danych wynika, że zachowanie ofiar w odniesieniu do sprawców, jak również ich indywidualna postawa w czasie popełnienia czynu, były zróżnicowane.

Z przeprowadzonych w woj. podlaskim w latach 1999-2019 badań wynika, że znaczna część ofiar przyczyniła się w bardziej lub mniej widoczny sposób, zarówno bezpośrednio, jak i pośrednio do zaistnienia przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. poprzez lekkomyślne zachowania czy też świadomą lub nieświadomą prowokację. W tym miejscu należałoby się odwołać do wspomnianej już wcześniej istoty „prowokacji” w wiktymologicznym znaczeniu tego słowa w graficznym ujęciu B. Hołysta⁵⁵. Zdaniem autora wiele różnie rozumianych zachowań ludzkich oddziałujących na człowieka może być traktowanych jako prowokacje. Obok prowokacji czynnej i biernej można wyróżnić stałą i incydentalną. O prowokacji stałej można mówić w sytuacji zaistnienia stałych związków interpersonalnych pomiędzy sprawcą a ofiarą (ofiara staje się sprawcą), natomiast o incydentalnej - w sytuacji braku trwałych więzi interpersonalnych pomiędzy sprawcą a ofiarą⁵⁶.

Istota wiktymologicznego ujęcia prowokacji sprowadza się do przypisania ofierze określonego stopnia zawinienia. Wyróżnić można zatem: (1) prowokację świadomą - zawsze zamierzoną, występującą w postaci zamiaru bezpośredniego (ofiara chce wywołać przestępcze zachowanie sprawcy, zdając sobie sprawę z konsekwencji swych działań) lub zamiaru ewentualnego (ofiara nie pragnie przestępczego działania sprawcy, lecz godzi się na prawdopodobieństwo zaistnienia przestępstwa na skutek własnego zachowania łudząc się, że zdarzenie nie nastąpi) oraz (2) prowokację nieświadomą - zawinioną (ofiara posiadając elementarną wiedzę powinna móc przewidzieć konsekwencje swych działań, które traktowane są przez oceniających jako nieumyślne i zawinione, zaś wina przybiera formę niedbalstwa) lub niezawinioną (ofiara nie ma możliwości przewidywania skutków swego działania)⁵⁷.

Mając na uwadze wcześniejsze refleksje dotyczące czynników osobowościowych oraz wnioski z analizy określonych relacji interpersonalnych zachodzących pomiędzy ofiarą i sprawcą można zauważyć, że w rola ofiar w genezie przestępstwa nie sprowadza się do prostego przypisania ofierze winy lub jej braku. Na postępowanie ofiar składa się wiele różnie

⁵⁵ B. Hołyst, Wiktyologia..., s. 987-988.

⁵⁶ Ibidem, s. 987.

⁵⁷ Ibidem, s. 988.

rozumianych zachowań, które w zależności od spojrzenia na daną sytuację, mogą być z dużym prawdopodobieństwem odczytywane jako prowokacje lub wręcz przeciwnie.

Z danych zebranych w tabeli nr 80 wynika, że rola ofiar w genezie badanego przestępstwa charakteryzuje się brakiem przyczynienia się ofiary do jego popełnienia, bowiem w 43 przypadkach (28,10%) pokrzywdzeni zgłaszali utratę dokumentu, najczęściej bezpośrednio po zdarzeniu o charakterze rabunkowym, na który nie mieli wpływu oraz innych przestępstw współistniejących z czynami dotyczącym przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. Pokrzywdzonych przestępstwem charakteryzowała rozwaga i umiejętność przewidywania skutków wynikających z utraty dokumentu, dzięki czemu nawet w sytuacji chęci posłużenia się przywłaszczonym dokumentem ofiary wytrącały oręż z rąk sprawców, powodując niemożność ich użycia. W sytuacji weryfikacji tożsamości organy ścigania, szczególnie w ostatnich latach, miały możliwość sprawdzenia czy dokument, którym posłużył się legitymowany przez nich człowiek nie był kradziony i czy nie znajduje się w bazie danych, jako zastrzeżony. O wadze zgłoszenia popełnieniu przestępstwa i konieczności zastrzegania dokumentów świadczy m.in. sprawa z 2014 roku, w której sprawca - młody mężczyzna w wieku 26-30 lat, kawaler z wyższym wykształceniem, uprzednio karany za udostępnianie marihuany, dokonał przywłaszczenia dokumentów stwierdzających tożsamość oraz prawa majątkowe 3 mężczyzn, a następnie usiłował posłużyć się nimi w celu zawierania transakcji finansowych, z wykorzystaniem danych zawartych w przywłaszczonych przez niego dowodach osobistych. Jedynie w przypadku jednego pokrzywdzonego, pomimo przywłaszczenia dokumentu, nie udało mu się ich wykorzystać w zamierzonym celu, ponieważ mężczyzna ten zastrzegł dokumenty bezpośrednio po zdarzeniu, w przeciwieństwie do dwóch innych osób, z których jedna udała się do urzędu i wyrobiła nowe dokumenty, zaś druga zgłosiła kradzież dokumentu w urzędzie i też wyrobiła nowe. Dokumentami niezastrzeżonymi posłużył się sprawca⁵⁸.

Powyższa sytuacja świadczy dobitnie o tym, że niektórym ofiarom przestępstw wydawało się, że wyrobienie nowych dokumentów po kradzieży lub ich utracie w niewyjaśnionych okolicznościach w urzędach miejskich, z pominięciem organów ścigania wystarczy, by ustrzec się przed negatywnymi skutkami wynikającymi z faktu ich utraty. Na podstawie badań akt spraw karnych ustalono, iż 18 pokrzywdzonych (11,67%) wyrobiło nowe dokumenty zupełnie nie przejmując się konsekwencjami lub nie przewidując kłopotów z tego tytułu. Niektórym pokrzywdzonym w urzędach wmówiono, że wyrobienie nowych dokumentów jest działaniem wystarczającym i nie ma potrzeby zawiadamiania organów

⁵⁸ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: XV K 1231/14.

ścigania. Sytuacja ta miała miejsce w Urzędzie Miejskim w Mońkach. Z zeznań pokrzywdzonego wynika, że nie zgłaszał utraty dokumentów na komisariacie „...od razu udałem się do Urzędu Miasta, zgłosiłem kradzież i wypełniłem druki, aby otrzymać nowe dokumenty. Poinformowano mnie tam, że moje stare dokumenty od razu stają się nieaktualne, więc nie widziałem potrzeby zgłaszania tego faktu na komisariacie”⁵⁹. Niektóre ofiary wielokrotnie gubiły dokumenty i nigdy nie zgłaszały tego faktu na Policję, udając się bezpośrednio do urzędów w celu wyrobienia nowych dokumentów⁶⁰ lub użytkowały w pewnym czasie oba dokumenty naraz - nowy, który został wyrobiony po zagubieniu, a następnie stary po zgubieniu nowego i nieoczekiwanym odnalezieniu starego dokumentu (z zeznań wynika, że pokrzywdzony był niedoinformowany, iż po wyrobieniu nowego dokumentu stary odnaleziony należało oddać do urzędu)⁶¹. Sytuacje te świadczą o ignorancji społecznej w zakresie podstawowej wiedzy dotyczącej bezpieczeństwa obrotu dokumentami. Konsekwencją niezgłoszenia były wspomniane wcześniej sytuacje otrzymywania po pewnym okresie czasu zobowiązań do spłaty zaciągniętych przez sprawcę długów na rachunek pokrzywdzonego⁶².

Brak przyczynienia się do zaistnienia przestępstwa można stwierdzić względem 13 pokrzywdzonych, którzy zagubili dokument w nieznanymi okolicznościach (8,49%). Ofiary te nie wiązały ze sprawcą żadne więzy interpersonalne, w żaden też sposób nie ułatwiły sprawcy popełnienia przestępstwa. Często też brak danych na temat tych sprawców w aktach świadczy o tym, że ich zagubione dokumenty nie służyły sprawcom do uzyskania danych, lecz były przez nich znajdowane i czasami wykorzystywane podczas legitymowania lub też znajdowały się w ich domach przypadkowo po latach, gdy sami pokrzywdzeni już dawno posiadali nowe dokumenty.

Brak przyczynienia się do zaistnienia przestępstwa można stwierdzić również z całą pewnością względem 16 pokrzywdzonych (10,45%) najczęściej ofiar napaści, ponieważ zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa zgłaszali inni np. świadkowie zdarzenia, pasażerowie lub organy ścigania. Sprawcę zazwyczaj łapano na gorącym uczynku, lub po szybkim dochodzeniu na podstawie zeznań innych osób doprowadzano w celu przesłuchania na najbliższy posterunek Policji. O tego typu ofiarach można mówić - incydentalne lub przypadkowe, bowiem wybór jej osoby nie był podyktowany jakimiś szczególnymi cechami istotnymi dla sprawcy, lecz wywołany okolicznościami miejsca, czasu. Ofiarę ze sprawcą nie

⁵⁹ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: XV K 611/10.

⁶⁰ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: XV K 1037/16.

⁶¹ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: XV K 417/13.

⁶² Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: III K 1415/19.

łączyły też żadne więzy znajomości⁶³. W sytuacjach, o których mowa powyżej, na szczególną uwagę zasługuje postawa świadków zdarzenia, ponieważ w sytuacjach zaistnienia przestępstwa ich rozwaga i determinacja miały wpływ zarówno na przebieg przestępstwa, jak i na identyfikację samego sprawcy. W sytuacjach tych widoczny był mechanizm działania kontroli społecznej. W porę zastosowana interwencja społeczna spowodowała uratowanie ofiary w odpowiednim czasie przed wiktylizacją, zaś sprawca został oddany w ręce wymiaru sprawiedliwości.

W toku badań wyodrębniono również kategorię osób niezgłaszających utraty dokumentów, niezaniepokojonych zdarzeniem. Odnotowano liczbę 10 ofiar (6,53%) takiego zdarzenia. Reprezentantką tej kategorii była m.in. młoda studentka, która przejęła się bardziej utratą własnej legitymacji studenckiej niż dowodu osobistego, gdyż na uczelni zgłosiła kradzież, ale na Policji - już nie⁶⁴.

Do tej kategorii poniekąd niezrozumiałych oraz mało rozważnych czynów należały sytuacje, w których znalazca dokumentów prosił inną osobę o oddanie zguby, po czym ten oddawał je przez 3 kolejne lata, zapominał o posiadanych dokumentach, a w efekcie, podczas przeszukiwania mieszkania w innej sprawie, organy ścigania znajdowały przywłaszczone dokumenty w jego rzeczach. Pokrzywdzony nie zgłaszał utraty dokumentów, wobec czego o ich odnalezieniu decydował przypadek, zaś on sam zawiadomiony przez Policję o odnalezieniu swoich dokumentów spokojnie stwierdzał, że ma nowe⁶⁵. Przykładem tego typu zdarzeń były również sytuacje, w których sprawcy kontaktowali się telefonicznie z pokrzywdzonymi z propozycją zwrotu znalezionych dokumentów, zaś ofiary grzecznie czekały, a sprawy nie zgłaszały⁶⁶. W tej kategorii mieszczą się również przypadki bezdomnych pokrzywdzonych, których nie udało się odnaleźć, o których nic nie wiadomo, gdyż Policji nie udało się ustalić miejsca zamieszkania ani przebywania ofiary. Pokrzywdzeni nie zgłaszali utraty dokumentu⁶⁷.

Rozważając problem roli ofiary w genezie przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości warto zwrócić uwagę na kategorie ofiar, których zachowanie cechowała lekkomyślność oraz nieostrożność, czyli kategorie uznawane przez B. Hołysta za prowokację nieświadomą zawnioną. Odnotowano 9 pokrzywdzonych (5,88%), którzy swym

⁶³ Sprawy karne Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: III K 3871/05; XV K 229/12; III K 1337/03; III K 884/02; XV K 323/11.

⁶⁴ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: XV K 1140/14.

⁶⁵ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: XV K 110/08.

⁶⁶ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: VII K 550/12.

⁶⁷ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: XV K 237/15.

lekkomyślnym, a nawet bezmyślnym zachowaniem ułatwili sprawcy zaistnienie przestępstwa, poprzez oddawanie dokumentów w zastaw⁶⁸, pożyczanie własnych dokumentów sprawcy - koledze⁶⁹ lub pozostawienie własnemu bratu, który posłużył się nimi⁷⁰, udostępnianie ich osobie, która miała rzekomo zarejestrować pokrzywdzonego jako swojego pracownika⁷¹. Zachowania ofiar o cechach lekkomyślności, bagatelizowanie możliwych konsekwencji wynikających z nieuprawnionego użycia dokumentów stwierdzających tożsamość oraz prawa majątkowe były wynikiem braku przewidywalności skutków własnych czynów. Jednakże z drugiej strony, więzi łączące ofiarę ze sprawcą oparte niejednokrotnie na zaufaniu wynikającym z pokrewieństwa lub koleżeństwa dawały podstawę przypuszczeniom, że użyczony w dobrej wierze dokument powróci do ich właściciela bez szkody. Tak więc w przypadku tych sytuacji nie można założyć *a priori* przyczynienia się pokrzywdzonego do zaistnienia przestępstwa, bowiem inne czynniki nałożyły się również na działanie sprawcy i jego motywację do popełnienia czynu zabronionego.

Podobnie sporną kwestię budzi sytuacja nadmiernej ufności w przypadku kobiety, którą narzeczony oszukał wykorzystując jej dane osobowe. W aktach odnotowano 1 przypadek sytuacji określanej jako zawieranie przygodnych przyjaźni (0,65%). Pojęcie „nadmiernej ufności” można przeciwstawić pojęciu „ograniczonego zaufania”. Pytanie jednak brzmi, czy można opierać przyszły związek na tym drugim pojęciu z obawy, że nadmierna ufność przysłemu partnerowi przyniesie rozczarowanie oraz na założeniu, że przyszły mąż może okazać się może oszustem? Zakładanie winy ofiary w tym wypadku jest błędne, podobnie jak w przypadku małoletniego, o którego dokumentach decydowali rodzice - matka wykorzystująca dokumenty syna do pomocy synowi swojej koleżanki w celu umożliwienia przekroczenia granicy. Sytuacje te stanowiły pojedyncze przypadki, stanowiąc swoisty koloryt zachowań zaobserwowanych w omawianym zagadnieniu.

Do sytuacji mających istotne znaczenie w genezie każdego przestępstwa wymienianych w literaturze należy spożywanie alkoholu⁷². W przypadku przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. spożywanie alkoholu przybrało dwojaki charakter. Wyróżnić tu można sytuacje, w których ofiara spożywała alkohol ze sprawcą, który był jej znany - kolegą, znajomym - 8 pokrzywdzonych (5,22%), oraz sytuacje w których ofiara spożywała alkohol w nieznanym

⁶⁸ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: VII K 602/10.

⁶⁹ Sprawy karne Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: XV K 1432/09; VII K 354/13; VII K 344/13

⁷⁰ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: III K 387/07.

⁷¹ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: XV K 43/15.

⁷² O wpływie alkoholu na zachowanie ofiar pisał m.in. B. Hołyst. Por. B. Hołyst, Wiktyologia..., s. 989; B. Hołyst, Psychologia kryminalistyczna. Diagnoza i praktyka, Wyd. Difin, Warszawa 2018, s. 511-526.

wcześniej gronie osób, które dopiero poznała - 4 (2,61%). W jednym przypadku odnotowano kryminogeny charakter wspólnego zażywania środków odurzających (0,65%).

Fakt nadużywania alkoholu przez sprawcę przestępstwa, podobnie jak i okoliczności popełnienia czynu w stanie nietrzeźwym, dla etiologii przestępstwa mogą mieć różne znaczenie. Kryminogenna rola alkoholu jest dość poważna w sytuacjach, gdy paraliżuje kontrolę różnych hamulców. Spożywanie alkoholu przez ofiary osłabiało działanie zmysłów, przez co stawała się ona obojętna na działania sprawcy, nieostrożna, a w stanie upojenia alkoholowego bezwolna w rękach sprawcy. Nadmierna ilość spożytego alkoholu wywoływała w nich impulsywne reakcje i zdolność do nieopanowanych czynów emocjonalnych. W przypadku ofiar przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k., wspólne spożywanie alkoholu, niezależnie od łączących ofiarę ze sprawcą relacji, kończyło się zazwyczaj utratą dokumentów, przy czym pokrzywdzony z różną świadomością był w stanie odtworzyć zdarzenia poprzedzającego przestępstwo wieczoru. Znamienny jest fakt słabości koleżeńskich więzi łączących ofiarę ze sprawcą. Wykorzystywanie stanu upojenia alkoholowego kolegów do osiągnięcia prymitywnych celów rabunkowych stanowi panoramę zdarzeń charakteryzujących badane przestępstwo. Stan upojenia alkoholowego prowadził również ofiary do zachowań, które w przypadku trzeźwości pokrzywdzonego, w ogóle nawet by nie zaistniały, czyli legitymowania się cudzym dokumentem⁷³.

Istotne znaczenie w genezie przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. miały działania ofiar ułatwiające sprawcom zaistnienie przestępstwa, poprzez pozostawianie dokumentów w widocznych miejscach. Kategoria tych działań obejmowała swym zakresem dwie różne sytuacje: (1) pozostawienie przez ofiarę dokumentów w widocznym miejscu we własnym domu; (2) pozostawienie przez ofiarę dokumentów w widocznym miejscu: w pracy, u kolegi, znajomych, stwarzających okazję do celów rabunkowych. W obydwu kategoriach odnotowano po 7 pokrzywdzonych (4,57%) stwarzających potencjalne ryzyko zaistnienia przestępstwa.

W oparciu o uzyskane wyniki badań ustalono, że ofiary pozostawiające dokumenty w widocznym miejscu w domu zazwyczaj nie podejrzewały, że osobą wykorzystującą ich osobiste dokumenty była osoba najbliższa - brat, żona lub wręcz przeciwnie wskazywały wyraźnie na potencjalnego sprawcę przestępstwa. Istotną rolę w omawianym zagadnieniu pełniła kwestia zaufania. Zdarzały się bowiem sytuacje, w których brat bratu zabierał dokumenty oraz samochód i ruszał na podbój miasta, gdy ten spał, po czym wylegitymowany

⁷³ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: VII K 658/11.

na komisariacie posługiwał się dokumentami, które przywłaszczył bez jego wiedzy⁷⁴ lub wykorzystywał dokumenty swojego brata, uciekając przed wymiarem sprawiedliwości⁷⁵. Szczególnie przykryj sytuacji doświadczył jeden z pokrzywdzonych, którego żona podczas pobytu męża za granicą (Belgia) dwukrotnie wykorzystwała jego dowód tożsamości zawierając umowy telekomunikacyjne. Sprawa ta była niezwykle bolesna i nieprzyjemna dla ofiary z dwóch powodów: po pierwsze dotyczyła przestępstwa znęcania się kobiety nad dziećmi, kiedy jej mąż pracował za granicą, po drugie sprawa dokumentów wypłynęła przy okazji śledztwa w sprawie o znęcanie się. Kobieta przyznawała się od samego początku do posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości, natomiast nie do znęcania się⁷⁶. Bliskie relacje łączące ofiarę ze sprawcą były w tych wypadkach przyczyną gorzkich doświadczeń. Ofiara w tych wypadkach nie miała, żadnego wpływu na zaistnienie przestępstwa, bowiem zupełnie inne czynniki niż pozostawienie dokumentu w widocznym miejscu, zadecydowały o bycie przestępstwa.

W omawianym zagadnieniu zwraca uwagę liczba potencjalnych znajomych przewijających się przez dom, jak również częstotliwość spotkań. Jeden z pokrzywdzonych prowadząc intensywne życie towarzyskie nawet nie zauważył utraty dokumentu, dopóki nie zaczął otrzymywać zawiadomień z instytucji pożyczkowych o zobowiązaniach do spłaty zaciągniętych długów⁷⁷.

Podczas analizy tej kategorii, widocznym staje trudność w określeniu roli ofiary w genezie przestępstwa, ponieważ charakteryzowała ją różnorodność zachowań zarówno ofiar, jak i sprawców. Zupełnie inną rolę można przypisać ofiarom z kategorii sytuacji, w których pokrzywdzony pozostawiał dokumenty w widocznym miejscu: w pracy, u kolegi, znajomych, ponieważ w tych przypadkach można wyraźnie mówić o zaniedbaniu, roztargnieniu, braku rozwagi z winy ofiary. Pokrzywdzeni najczęściej zostawiali swoje dokumenty w toaletach, w sklepach, w kurtkach bez nadzoru pozostawionych w przychodniach, przy śmietniku⁷⁸. W tych wypadkach można mówić o braku przewidywania konsekwencji własnej niefrasobliwości, gapiostwa lub lekkomyślności, przy czym również nie można zakładać, że ofiary celowo stwarzały okazje do zaistnienia przestępstwa, co jednak nie znaczy, że nie mógł

⁷⁴ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: XV K 229/11.

⁷⁵ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: III K 2573/06.

⁷⁶ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: III K 610/08.

⁷⁷ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: III K 518/14.

⁷⁸ Sprawy karne Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: XV K 654/16; XV K 295/17; XIII K 589/19; III K 1320/08.

to być czynnik generujący podatność wiktyimizacyjną. Zachowanie takie cechowało głównie kobiety.

Przykładem jednostkowego zachowania ofiary nie przewidującej skutków pozostawienia swoich dokumentów w cudzych rękach jest sytuacja pokrzywdzonego, który świadomie wręczył swoje dokumenty w zastaw, gdyż nie posiadał przy sobie pieniędzy na lawetę, natomiast pracownik przyjmujący dokument po pracy, będąc pod wpływem alkoholu, w pośpiechu posłużył się nimi, podczas czynności legitymowania (0,65%)⁷⁹. Ofiara bezwiednie przyczyniła się do niesłusznego oskarżenia sprawcy, którym nie kierowała szczególna chęć wykorzystania dokumentów do własnych celów lecz zwyczajna pomyłka. W tym miejscu należy podkreślić, że na podstawie analizy akt spraw karnych zaobserwowano częstą praktykę różnych firm prywatnych lub sklepów oraz barów do niezgodnego z literą prawa brania w zastaw i przechowywania cudzych dokumentów. Pracodawcy namawiali swych pracowników do takich działań, w związku z tym nie uznawali oni takich poczynań za działanie przestępne wiążące się z odpowiedzialnością karną.

Ważnym aspektem prowadzonych analiz były sytuacje związane z przebywaniem nocą w miejscach wysokiego ryzyka takich jak zatłoczony lokal nocny, noc i pusta ulica. Odnotowano 3 przypadki pokrzywdzonych (1,96%), których nocny styl życia oraz związana z tym utrata zdolności logicznego myślenia mogły przyczynić się do stwarzania sytuacji sprzyjających zaistnieniu przestępstwa. Okazuje się jednak, że nie tylko kobiety bywają ofiarami imprezowego stylu życia - mężczyźni również. Kobiety często w różnych lokalach zostawiają torebki na stołach nie myśląc o tym, że stają się one w ten sposób łatwym łupem potencjalnych sprawców⁸⁰, natomiast mężczyźni trzymający dokumenty w tylnych kieszeniach spodni narażają się na ich bezpośrednią kradzież z tych części garderoby, w które je trzymają⁸¹.

W omawianym zagadnieniu warto zwrócić uwagę na jeszcze jeden kryminogeny czynnik związany ze wspólnym przebywaniem w zakładzie karnym lub areszcie śledczym powodujący, że „przyjaciele z celi” okradają samych siebie, w tym również z osobistych dokumentów⁸². Liczba ofiar tego rodzaju zdarzeń jest niewielka - 2 osoby (1,30%). Zasadniczo, zatem w środowisku recydywistów zasada ograniczonego zaufania nie ma racji bytu, co sprawia, że może być on również ofiarą, a nie tylko sprawcą.

⁷⁹ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: XV K 1819/13.

⁸⁰ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: III K 428/04.

⁸¹ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: III K 885/06.

⁸² Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: XV K 140/16.

W oparciu o uzyskane wyniki badań ustalić można dostrzec jeszcze jedno charakterystyczne dla genezy tego przestępstwa zjawisko, w którym ofiara posiadała wiedzę o przywłaszczeniu dokumentu przez sprawcę przestępstwa. W jednym przypadku zarówno ofiara, jak i sprawca działali wspólnie, w związku z czym ofiara stawała się niejako w wiktymologicznym ujęciu sprawcą przestępstwa⁸³, natomiast w drugim pokrzywdzony wprawdzie posiadał wiedzę na temat tego, że sprawca w nieuprawniony sposób korzysta z cudzego dokumentu tożsamości, niemniej jednak nie zgłosił zdarzenia na Policji⁸⁴.

Pierwszy z powyższych przypadków dotyczył egzaminu maturalnego. Bracia wspólnie zdecydowali się na oszustwo z użyciem dokumentów, by przystąpić do zdania matury, w związku z czym można w tym wypadku z całą pewnością stwierdzić, że działaniom ofiary towarzyszyła pełna świadomość przestępności czynu, a zatem ponosi ona odpowiedzialność za konsekwencje swego inicjującego zachowania. W drugiej sytuacji posiadanie wiedzy na temat wykorzystywania przywłaszczonego dowodu osobistego do robienia zakupów oraz wyrobienie nowych dokumentów z pominięciem organów ścigania, a także milczącą zgodę na popełnianie przestępstw przez sprawcę z wykorzystaniem nieważnych już dokumentów, można odczytywać jako zachowania dwuznaczne moralnie.

Podsumowując rozważania na temat roli ofiar w genezie przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości należy stwierdzić, że rola pokrzywdzonego w zaistnieniu przestępstwa nie jest jednoznaczna. Z jednej strony, ofiary przyczyniają się do popełniania przestępstw, ponieważ znaczna część ich działań to wynik ignorancji w dziedzinie bezpieczeństwa obrotu dokumentami i nieumiejętność przewidywania skutków swoich lekkomyślnych zachowań. Z drugiej strony, część ofiar pomimo zachowania wszelkich reguł ostrożności, nie była w stanie uniknąć konsekwencji wynikających z działań sprawców, co potwierdza regułę, że do przestępstwa doszło z wyłącznej winy sprawcy, zaś ofiara nie miała w tym swojego udziału. Warto również wspomnieć o czynnikach zwiększających ryzyko wiktymizacji przestępstwami z art. 275 k.k. do których zaliczyć można: małe natężenie oświetlenia na ulicach, placach i w parkach, ustronność miejsc, brak monitoringu w niektórych instytucjach publicznych i prywatnych firmach, jak również odwołać się do koncepcji wiążącej poziom wiktymizacji ze sposobem codziennego funkcjonowania jednostek stworzonej przez M. Felsona. W stworzonej przez niego teorii rutynowych zachowań o rozmiarach przestępczości decyduje podaż okazji przestępczych. Okazja do

⁸³ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: XV K 643/16.

⁸⁴ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: XV K 1349/15.

działania sprawcy nadarza się, wówczas gdy występuje odpowiedni do ataku obiekt oraz brakuje stosownych okoliczności ochronnych.

Odnosząc tę teorię do przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. można stwierdzić, że ryzyko wiktylizacji wzrasta, gdy cel jest fizycznie dostępny, niestrzeżony i niezabezpieczony, atrakcyjny materialnie lub symbolicznie, zaś odległość między miejscem popełnienia przestępstwa a miejscem potencjalnego ukrycia się sprawcy jest mała. Sprawcy tych przestępstw w większości przypadków wykorzystują nieuwagę swych ofiar, pozostawienie przedmiotów w widocznym miejscu, stan fizyczny ofiary - upojenie alkoholowe w danej chwili uniemożliwiające ofierze prawidłową ocenę sytuacji i ochronę samego siebie przed działaniem sprawcy, stopień pokrewieństwa, a także znajomość z ofiarą na stopie koleżeńskiej.

ROZDZIAŁ X

SĄDOWA REAKCJA WOBEC SPRAWCÓW PRZESTĘPSTW POSŁUGIWANIA SIĘ CUDZYM DOKUMENTEM TOŻSAMOŚCI W LATACH 1999-2019

W niniejszym rozdziale zaprezentowano orzecznictwo sądów karnych wobec sprawców posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości, zarówno w świetle wyników akt spraw karnych, jak i danych statystycznych Ministerstwa Sprawiedliwości. Analizie poddano sądowe środki reakcji karnej w sprawach przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. a zatem rodzaj i wymiar kary orzekanej wobec sprawców tych czynów oraz rodzaj i wymiar orzekanych wobec nich środków karnych, przepadku i środków kompensacyjnych.

§ 1. Wymiar kary, środków karnych, przepadku i środków kompensacyjnych za przestępstwo posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości w świetle wyników badań akt spraw karnych

Przedmiotem analizy tej części badań są wybrane aspekty postępowania sądowego prowadzonego wobec sprawców czynów z art. 275 § 1-2 k.k. w Sądzie Rejonowym i Sądzie Okręgowym w Białymstoku w latach 1999-2019 opracowane na podstawie przeanalizowanych akt spraw karnych oraz danych udostępnionych z papierowych repertoriów sądowych, których akta uległy brakowaniu¹.

Łączna liczba sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k., wobec których postępowanie sądowe zakończono prawomocnym wyrokiem wynosiła 204 (147 sprawców z przeanalizowanych kompleksowo akt spraw karnych oraz 57 sprawców z udostępnionych do analizy repertoriów sądowych).

¹ Brakowanie dokumentacji to proces przygotowujący dokumenty do zniszczenia. Jego przebieg powinien być zgodny z przepisami obowiązującego prawa. Polskie prawo jasno reguluje, w jaki sposób i jak długo należy przechowywać dokumenty przekazane do archiwizacji. Po upływie wskazanego czasu, pliki niearchiwalne mogą zostać poddane utylizacji. Organy państwowe chcące przeprowadzić utylizację dokumentów, muszą ubiegać się o stosowną zgodę. Poprzedza ją proces brakowania. Brakowanie dokumentacji niearchiwalnej to zatem wydzielenie i przekazanie do zniszczenia tej części dokumentacji niearchiwalnej, której okres przechowywania, określony w jednolitym rzeczowym wykazie akt lub kwalifikatorze dokumentacji, o których mowa w art. 6 ust. 2 pkt 2 tzw. ustawy archiwalnej - Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. Nr z 2019 r., poz. 553) upłynął oraz po uznaniu przez organ lub jednostkę organizacyjną, że dokumentacja niearchiwalna utraciła dla nich znaczenie, w tym wartość dowodową.

W tym miejscu należy nadmienić, że sprawcom przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. w toku jednej sprawy przypisywano niejednokrotnie kilka czynów sprawczych badanego przestępstwa, a nawet kilka innych przestępstw, wskutek czego zazwyczaj wobec takiego sprawcy orzekano karę łączną. O ile ustalenie rodzaju i wysokości orzekanej kary za dany czyn z art. 275 § 1-2 k.k. nie stanowiło trudności, o tyle w przypadku określenia środków probacyjnych w zakresie zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności, rodziło to problem. Decyzje sądów w kwestii określenia okresu próby i towarzyszących jej obowiązków wynikały często z kumulatywnej kwalifikacji czynu i wymiaru kary łącznej. Można zatem domniemywać, że decyzje sądowe, w niektórych przypadkach, mogłyby kształtować się zupełnie inaczej, gdyby sprawca odpowiadał tylko za czyn z art. 275 k.k. Należy również pamiętać, że sprawcami czynów byli również recydywiści, co z pewnością mogło mieć wpływ na sądowy wymiar kar.

Przedmiotową analizę rozpoczęto od wskazania środków zapobiegawczych zastosowanych wobec sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. na etapie postępowania przygotowawczego. Następnie omówiono wyniki badań dotyczące kwestii zakończenia prawomocnym wyrokiem postępowań sądowych oraz problematykę orzeczonych wobec sprawców kar, środków karnych, przepadku i środków kompensacyjnych.

W prowadzonym przez organy ścigania postępowaniu przygotowawczym wobec sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. zastosowano wiele środków zapobiegawczych. Dane te zostały zebrane w tabeli nr 81.

Tabela nr 81. Zastosowane środki zapobiegawcze wobec podejrzanych o przestępstwo z art. 275 k.k.

Rodzaj środka zapobiegawczego	Liczba podejrzanych	Ogółem
Środek zapobiegawczy izolacyjny (w postaci tymczasowego aresztowania)		18
14 dni	3	
3 miesiące	12	
5 miesięcy	1	
6 miesięcy	2	
Środek zapobiegawczy nieizolacyjny		14
poręczenie majątkowe	4	
poręczenie majątkowe, dozór Policji, nakaz powstrzymania się od prowadzenia pojazdów	1	
poręczenie majątkowe, zakaz opuszczania kraju połączony z odebraniem paszportu lub	1	

innego dokumentu uprawniającego do przekroczenia granicy		
poręczenie majątkowe, dozór Policji, zakaz opuszczania kraju	2	
dozór Policji	2	
dozór Policji, zakaz opuszczania kraju	3	
dozór Policji, zakaz opuszczania kraju połączony z odebraniem paszportu lub innego dokumentu uprawniającego do przekroczenia granicy	1	
Środek zapobiegawczy izolacyjny oraz środek zapobiegawczy nieizolacyjny		6
poręczenie majątkowe, dozór Policji	1	
dozór Policji	2	
dozór Policji, zakaz opuszczania kraju	2	
poręczenie majątkowe, zakaz opuszczania kraju	1	

Źródło: badania własne na podstawie akt sądowych

Na podstawie danych zebranych w tabeli nr 81 ustalono, że względem podejrzanych o przestępstwa z art. 275 § 1-2 k.k. na etapie postępowania przygotowawczego prowadzonego przez organy ścigania w wielu przypadkach decydowano o zastosowaniu wobec nich środków zapobiegawczych. Wynikało to w głównej mierze z podejrzania osób o popełnienie również kilku innych przestępstw w ramach tej samej sprawy oraz z powodu obawy ich ucieczki przed wymiarem sprawiedliwości.

Na podstawie zebranych danych ustalono, że wobec 18 podejrzanych zastosowano izolacyjny środek zapobiegawczy w postaci tymczasowego aresztowania najczęściej na okres 3 miesięcy (12 podejrzanych), 14 dni (3 podejrzanych), 6 miesięcy (2 podejrzanych), 5 miesięcy (1 podejrzany), wobec 14 podejrzanych zastosowano nieizolacyjny środek zapobiegawczy. W przypadku nieizolacyjnych środków zapobiegawczych najczęściej stosowano poręczenie majątkowe (4 podejrzanych) i dozór Policji wraz z zakazem opuszczania kraju (3 podejrzanych) oraz dozór Policji (2 podejrzanych); poręczenie majątkowe, dozór Policji, zakaz opuszczania kraju (2 podejrzanych); a także pojedyncze przypadki: poręczenia majątkowego, dozoru Policji, nakaz powstrzymania się od prowadzenia pojazdów; poręczenia majątkowego, zakazu opuszczania kraju połączonego z odebraniem paszportu lub innego dokumentu uprawniającego do przekroczenia granicy; dozoru Policji, zakazu opuszczania kraju połączonego z odebraniem paszportu lub innego dokumentu uprawniającego do przekroczenia granicy.

Istotnym zjawiskiem była kumulacja/łączenie środków zapobiegawczych widoczna w omówionych powyżej przypadkach zastosowania wobec podejrzanych nieizolacyjnych środków zapobiegawczych oraz w przypadku 6 podejrzanych, wobec których zastosowano zarówno środek zapobiegawczy w postaci tymczasowego aresztowania, jak i nieizolacyjny środek zapobiegawczy.

Wśród środków zapobiegawczych stosowanych w toku postępowania karnego określonych przez ustawodawcę w Rozdziale 28 k.p.k. rozróżnia się również takie środki nieizolacyjne jak: poręczenie osoby godnej zaufania, poręczenie społeczne, nakaz opuszczenia przez oskarżonego lokalu mieszkalnego oraz szczegółowe nakazy i zakazy określonego zachowania się oskarżonego określone w art. 276 k.p.k. (zawieszenie oskarżonego w czynnościach służbowych lub w wykonywaniu zawodu, nakaz powstrzymania się od określonej działalności), których nie zastosowano w odniesieniu do podejrzanych o przestępstwa z art. 275 § 1-2 k.k.

Zgodnie z art. 249 § 1 k.p.k. środki zapobiegawcze stosowane mogą być w celu zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania, a wyjątkowo także w celu zapobiegnięcia popełnieniu przez oskarżonego nowego, ciężkiego przestępstwa. W przypadku art. 275 § 1-2 k.k. środki zapobiegawcze stosowane były zazwyczaj z powodu nie stawiania się oskarżonych na rozprawy, ukrywania się przed wymiarem sprawiedliwości, trudnościami w ustaleniu miejsca pobytu i miały na celu zapewnienie udziału oskarżonego w planowanych czynnościach procesowych z obawy o jego ucieczkę przed wymiarem sprawiedliwości.

Powyższa analiza zastosowanych środków zapobiegawczych pozwoliła na wstępne stwierdzenie, że rozstrzygnięcia sądów w badanej materii najprawdopodobniej będzie kształtowała podobna niejednorodność.

W pierwszej kolejności należy podkreślić, że w sprawach poddanych analizie wydawano różnego rodzaju orzeczenia sądowe. Rozstrzygnięcia sądowe przybierały formę wyroków uniewinniających, postanowień o umorzeniu postępowania, które zostały omówione w rozdziale VIII niniejszej rozprawy i nie były brane pod uwagę w analizie akt spraw karnych oraz rozstrzygnięcia sądowe w postaci wyroków skazujących zakończonych wymierzaną karą oraz warunkowych umorzeń postępowania. Rodzaje rozstrzygnięć sądowych zakończonych prawomocnym wyrokiem sądu przedstawiono w tabeli nr 82.

Tabela nr 82. Sposób zakończenia postępowania sądowego prawomocnym wyrokiem wobec sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.

Zakończenie postępowania sądowego	Liczba sprawców	Udział procentowy [%]
Wyrok skazujący	187	91,66
Warunkowe umorzenie postępowania	17	8,33
Ogółem	204	100

Źródło: badania własne na podstawie akt sądowych oraz repertoriów sądowych

Na podstawie zebranych w tabeli nr 82 danych ustalono, że względem 187 (91,66%) sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. zapadły wyroki skazujące, natomiast w pozostałych 17 (8,33%) przypadkach, sądy orzekały o warunkowym umorzeniu postępowania. Zebrany materiał wskazuje zatem na niewielki odsetek sprawców, względem których orzeczono w toku postępowania sądowego warunkowe jego umorzenie. Większość postępowań sądowych zakończono wyrokiem skazującym.

Konsekwencją popełnienia przestępstwa jest przewidziana przez prawo karne konkretna kara kryminalna/dolegliwość karna będąca zewnętrznym przejawem dezaprobaty sądu dla czynu sprawcy. Występki z art. 275 § 1 i § 2 k.k. zagrożone są identycznie, alternatywnymi karami grzywny, ograniczenia wolności i pozbawienia wolności do lat 2, dlatego też w dalszej kolejności należy poddać analizie rodzaj i wymiar kar oraz środków karnych przewidzianych za te przestępstwa oraz ustalić, która z tych kar była najczęściej orzekana przez Sąd Rejonowy i Sąd Okręgowy w Białymstoku na przestrzeni ostatnich dwudziestu lat. Kwestia warunkowego umorzenia została omówiona na końcu rozdziału.

Poniżej zebrano dane dotyczące reakcji prawnokarnej na popełnione przestępstwo w świetle badań akt spraw karnych w latach 1999-2019. Przewidziane w orzeczeniach sądowych sankcje karne wieńczące postępowanie karne pozwalają na ustalenie kształtujących się tendencji orzeczniczych na gruncie spraw dotyczących przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości. Rodzaje kar orzeczonych wobec sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. zostały przedstawione w tabeli nr 83.

Tabela nr 83. Reakcja karna wobec skazanych za przestępstwa z art. 275 § 1-2 k.k.

Rodzaj reakcji karnej		Liczba skazanych	Ogółem	Udział procentowy [%]
Kara pozbawienia wolności			141	69,11
	Bez warunkowego zawieszenia wykonania kary	89		
	Z warunkowym zawieszeniem wykonania kary	52		
Kara ograniczenia wolności		10	10	4,90
Grzywna				
	samoistna	36	36	17,64
	obok kary pozbawienia wolności*	10		
Warunkowe umorzenie postępowania		17	17	8,33
Środki karne, przepadek i środki kompensacyjne*		54		
Ogółem			204	100

*Środki karne, przepadek i środki kompensacyjne oraz kara grzywny obok kary pozbawienia wolności nie były brane pod uwagę w obliczeniach procentowych, ponieważ suma przewyższałaby wówczas rzeczywistą liczbę skazanych.

Źródło: badania własne na podstawie akt sądowych oraz repertoriów sądowych

Jak wynika z danych przedstawionych w tabeli nr 83 w przypadku 204 sprawców uznanych winnymi przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. najczęściej orzecaną karą była kara pozbawienia wolności, która zapadła względem 141 skazanych, stanowiących 69,11% ogółu skazanych. W badanych sprawach wobec 89 skazanych zapadły wyroki bezwzględnego pozbawienia wolności, zaś wobec 52 skazanych orzeczono karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania na podstawie art. 69 k.k. W dalszej kolejności sądy orzekały samoistne kary grzywny wobec 36 skazanych (17,64%) i karę grzywny obok kary pozbawienia wolności wobec 10 skazanych oraz kary ograniczenia wolności wobec 10 skazanych (4,90%).

W 17 przypadkach (8,33%) sąd orzekł o warunkowym umorzeniu postępowania. Dość znaczną liczbę - 54 stanowiły orzeczone względem skazanych za przestępstwa z art. 275 § 1-2 k.k. środki karne, przepadek i środki kompensacyjne stosowane jako uzupełnienie stosowanych kar.

Pomimo stwierdzonej nieskuteczności instrumentu resocjalizacji, jakim jest kara pozbawienia wolności, okazała się ona najczęściej stosowaną sankcją karną wobec sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k., dlatego też poddano ją analizie nie tylko pod kątem jej rodzaju, ale i wymiaru. Dane te przedstawione zostały w tabeli nr 84.

Tabela nr 84. Wymiar kary pozbawienia wolności orzeczony wobec skazanych za przestępstwa z art. 275 § 1-2 k.k.

Wymiar kary	Kara pozbawienia wolności				Ogólna liczba skazanych	Udział procentowy [%]
	Bezwzględne pozbawienie wolności		Pozbawienie wolności z warunkowym zawieszeniem wykonania kary			
	Liczba skazanych	Udział procentowy [%]	Liczba skazanych	Udział procentowy [%]		
2 miesiące	9	6,38	-	-	9	6,38
3 miesiące	11	7,80	6	4,25	17	12,05
4 miesiące	12	8,51	6	4,25	18	12,76
5 miesięcy	9	6,38	4	2,83	13	9,21
6 miesięcy	29	20,56	18	12,76	47	33,33
7 miesięcy	0	0	1	0,70	1	0,70
8 miesięcy	8	5,67	7	4,96	15	10,63
10 miesięcy	2	1,41	3	2,12	5	3,54
1 rok	7	4,96	4	2,83	11	7,80
od 1 roku do 2 lat	1	0,70	-	-	1	0,70
2 lata	1	0,70	3	2,12	4	2,83
Ogółem	89	63,12	52	36,87	141	100

(-) oznacza brak skazanych

Źródło: badania własne na podstawie akt sądowych oraz repertoriów sądowych

Jak wcześniej wskazano, w zakończonych postępowaniach karę pozbawienia wolności za przestępstwa z art. 275 § 1-2 k.k. orzeczono względem 141 skazanych, z czego 89 (63,12%) wymierzono karę bezwzględnego pozbawienia wolności, zaś 52 osobom (36,87%) karę tę warunkowo zawieszono. Powyższa tabela nr 84 przedstawia również wymiar kar orzeczony w tych postępowaniach. Zarówno w przypadku bezwzględnej, jak i warunkowej kary pozbawienia wolności sądy najczęściej orzekały karę 6 miesięcy pozbawienia wolności. Dotyczyło to 29 skazanych (20,56%) na karę bezwzględnego pozbawienia wolności oraz 18 skazanych (12,76%), którym karę tę warunkowo zawieszono. Kary te stanowiły około 1/3 ogółu orzeczonych kar pozbawienia wolności. Wymiar orzekanych kar pozbawienia wolności nie był zbyt wysoki. Rzadko przekraczał granicę 1 roku pozbawienia wolności. Jednokrotnie orzeczono karę bezwzględnego pozbawienia wolności w wymiarze od 1 roku do 2 lat oraz w wymiarze 2 lat a także trzykrotnie w wymiarze 2 lat pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania. Sądy bardzo często orzekały kary 3 lub 4 miesięcy pozbawienia wolności, a także 8 miesięcy pozbawienia wolności. W następnej kolejności sądy często

orzekały karę pozbawienia wolności w wymiarze 4 miesięcy pozbawienia wolności. Ogólna liczba osób skazanych na tę karę wynosiła 18 (12,76%), z czego względem 12 skazanych (8,51%) orzeczono karę bezwarunkowego pozbawienia wolności, zaś względem 6 skazanych (4,25%) karę warunkowo zawieszono.

Kara 3 miesięcy pozbawienia wolności została orzeczona względem 11 skazanych (7,80%) bez warunkowego zawieszenia kary oraz 6 skazanych (4,25%), którym karę tę warunkowo zawieszono. Na karę 8 miesięcy pozbawienia wolności skazano 15 osób (10,63%), przy czym 8 osób (5,57%) skazano bezwzględnie, zaś 7 osobom (4,96%) karę warunkowo zawieszono. Kary 2 miesięcy oraz 5 miesięcy pozbawienia wolności orzeczono odpowiednio 9 skazanym (6,38%) i 13 skazanym (9,21%), przy czym 2 miesiące pozbawienia wolności dotyczyły skazań bezwzględnych. Wymiar kary 5 miesięcy pozbawienia wolności kształtował się w sposób następujący: 9 skazanym (6,38%) orzeczono karę bezwzględnego pozbawienia wolności, 4 skazanym (2,83%) karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania. Na karę 1 roku pozbawienia wolności skazało ogółem 11 osób (7,80%), z czego 7 skazanym (4,96%) orzeczono karę bezwarunkowego pozbawienia wolności, zaś 4 skazanym (2,83%) karę warunkowego pozbawienia wolności. Karę 10 miesięcy pozbawienia wolności orzeczono względem 5 skazanych (3,54%), z czego 2 skazano bezwzględnie (1,41%) natomiast wobec 3 (2,12%) zdecydowano o warunkowym zawieszeniu wykonania kary pozbawienia wolności.

Przedmiotem badań objęto również okres próby wymierzany przy warunkowym zawieszeniu wykonania kary pozbawienia wolności wobec skazanych za przestępstwa z art. 275 § 1-2 k.k. Dane te obrazuje tabela nr 85.

Tabela nr 85. Okres próby przy warunkowym zawieszeniu wykonania kary wobec skazanych za przestępstwa z art. 275 § 1-2 k.k.

Okres próby	Liczba skazanych	Udział procentowy [%]
1 rok	1	1,92
2 lata	13	25,00
3 lata	15	28,84
4 lata	8	15,38
5 lat	9	17,30
Brak danych	6	11,53
Ogółem	52	100

Źródło: badania własne na podstawie akt sądowych oraz repertoriów sądowych

Analiza danych zamieszczonych w tabeli nr 85 wskazuje, że okresy próby orzeczone przy warunkowym zawieszeniu wykonania kary wobec skazanych były długie. W przypadku 15 skazanych okres ten wynosił 3 lata (28,84%), w przypadku 13 skazanych 2 lata (25%), w zaledwie jednym przypadku wynosił 1 rok (1,92%). O dłuższych okresach próby sąd zdecydował w przypadku 8 skazanych, którym okres próby wynosił 4 lata (15,38%) oraz 9 skazanych, wobec których wynosił on 5 lat (17,30%). W 6 przypadkach nie ustalono okresu próby, gdyż dane te dotyczyły informacji zamieszczonych w papierowych repertoriach, w których nie odnotowano takiej szczegółowej informacji.

Warunkowe zawieszenie wykonania kary następuje na okres próby, przy czym co do zasady wynosi on od roku do 3 lat. Przy analizie tych danych należy mieć na uwadze, że warunkowe zawieszenie wykonania dotyczy, w większości przypadków kary łącznej, orzeczonej wobec skazanego, a nie kary jednostkowej za czyn z art. 275 § 1-2 k.k., dlatego też tak długie okresy próby jak 4, 5 lat były związane z orzekaniem kar łącznych wobec skazanych za więcej niż jedno przestępstwo w ramach tej samej sprawy, oraz z faktem, że sprawcami byli recydywiści, mający wielokrotnie do czynienia z wymiarem sprawiedliwości.

Zgodnie z art. 73 § 1 k.k. sąd zawieszając wykonanie kary może w okresie próby oddać skazanego pod dozór, przy czym podmiotem dozoru może być kurator, osoba godna zaufania, stowarzyszenie, instytucja lub organizacja społeczna, do których działalności należy troska o wychowanie, zapobieganie demoralizacji lub pomoc skazanym i jest on obligatoryjny w przypadku młodocianych sprawców przestępstw umyślnych, szczególnych, wielokrotnych recydywistów (art. 64 § 2 k.k.), sprawców przestępstw popełnionych w związku z zaburzeniami preferencji seksualnych oraz sprawców popełniających przestępstwo z użyciem przemocy na szkodę osoby wspólnie zamieszkującej (art. 73 § 1-2 k.k.).

W okresie próby możliwe jest również nałożenie na skazanego określonych obowiązków, określonych w przepisie art. 72 § 1 i 2 k.k. Katalog możliwych do nałożenia obowiązków nie jest zamknięty, co oznacza, że sąd może zobowiązać sprawcę również do innego sposobu postępowania w okresie próby, niż jest on wymieniony w powyższych przepisach, o ile zapobiegnie to ponownemu popełnieniu przestępstwa (art. 72 § 1 pkt 8 k.k.). Dane dotyczące orzeczonych obowiązków wobec skazanych za przestępstwa z art. 275 § 1-2 k.k. zostały zaprezentowane w tabeli nr 86.

Tabela nr 86. Orzeczone obowiązki przy warunkowym zawieszeniu wykonania kary wobec skazanych za przestępstwa z art. 275 § 1-2 k.k.

Rodzaj obowiązku	Liczba skazanych	Udział procentowy [%]
Dozór kuratora	12	23,07
Oddanie pod dozór osób wyznaczonych przez sąd	2	3,84
Oddanie pod dozór osoby wyznaczonej przez sąd	2	3,84
Powstrzymanie się od nadużywania alkoholu	3	5,76
Brak dozoru	33	63,46
Ogółem	52	100

Źródło: badania własne na podstawie akt sądowych oraz repertoriów sądowych

Na podstawie danych zamieszczonych w tabeli nr 86 ustalono, że 12 skazanych oddano w okresie próby pod dozór kuratora (23,07%), zaś po 2 skazanych oddano pod dozór osób lub osoby wyznaczonej przez sąd (3,84%). Jedynie w przypadku 3 skazanych (5,76%) sąd zdecydował o nałożeniu obowiązku w postaci powstrzymania się od nadużywania alkoholu. Wobec 33 skazanych (63,46%), którym orzeczono karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania, nie oddano skazanego pod dozór oraz nie nałożono na niego dodatkowych obowiązków związanych z poddaniem sprawcy próbie. Mając na względzie powyższe dane należy podkreślić, że chociaż sąd orzekając karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania wobec większości skazanych za przestępstwa z art. 275 § 1-2 k.k. nie przewidywał zastosowania instytucji dozoru, nie oznacza to jednak, że nie nałożył na sprawców innych obowiązków np. w postaci środków karnych, przepadku czy też środków kompensacyjnych.

Liczebność przypadków zastosowania warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności z częstym stosowaniem tzw. prostego zawieszenia kary tzn. bez dozoru kuratora, bez nałożenia obowiązków probacyjnych wskazuje na nazbyt częste stosowanie tej kary w ramach polityki karnej stosowanej przez sądy². Warto jednak wskazać, iż z analizy akt spraw karnych wynika, że jednoznaczne zastosowanie bezwzględnego pozbawienia wolności, a nie warunkowego zawieszenia wykonania kary, podyktowane było wieloma uzasadnieniami sądowymi.

W jednym z wyroków sąd uzasadniał orzeczenie kary bezwzględnego pozbawienia wolności względem sprawcy kradzieży dokumentu tożsamości w następujący sposób:

² K. Krajewski, Spór o politykę karną w Polsce: problem kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania i alternatyw kary pozbawienia wolności, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2007, nr 54, s. 10-21.

„Oskarżony był wielokrotnie karany za przestępstwa kradzieży, wobec czego sąd nie znalazł żadnych podstaw skutkujących możliwością skorzystania wobec niego z warunkowego zawieszenia wykonanej kary. Przeciwnie, w ocenie sądu, jedynie kara o charakterze bezwzględnym jest w stanie odnieść wobec niego cele stawiane przez karę w tym zakresie prewencji i resocjalizacji(...)”³.

W innym wyroku sąd przy orzekaniu kary wziął pod uwagę nie tylko uprzednią karalność podsądnego (wielokrotną karalność za przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, przestępstwa przeciwko mieniu, a nadto przestępstwa przeciwko wiarygodności dokumentów), lecz także prowadzenie przez niego „pasożytniczego trybu życia”⁴. Sąd stwierdził, że oskarżony będąc osobą o wykształceniu podstawowym, bez zawodu, pozostającą na utrzymaniu rodziców, uczynił sobie z popełniania przestępstw stałe źródło dochodu, na co wskazywała jego karta karna - był on bowiem wielokrotnie karany za przestępstwa przeciwko mieniu, popełniane w celu osiągnięcia korzyści majątkowej. Okolicznością łagodzącą w tej sprawie było przyznanie się do winy, mała wartość szkody oraz fakt jej całkowitego naprawienia, przy czym należy nadmienić, że to matka oskarżonego z własnej inicjatywy zwróciła m.in. sporną kwotę pieniędzy skradzionych wraz z dowodem tożsamości przez jej syna. W ocenie sądu wymierzona oskarżonemu kara 8 miesięcy pozbawienia wolności była adekwatna do winy i stopnia szkodliwości społecznej czynu. Zdaniem sądu oskarżony nie dawał gwarancji, że w przyszłości będzie przestrzegał porządku prawnego, gdyż „oskarżony w ewidentny sposób nie potrafi dostosować się do ogólnie przyjętych norm zachowania społecznego i poprawnie funkcjonować w społeczeństwie”⁵, wobec czego „jedynie kara pozbawienia wolności będzie w stanie ustrzec społeczeństwo przed kolejnymi nagannymi zachowaniami oskarżonego”⁶.

Karę bezwzględnego pozbawienia wolności sądy orzekały również w sytuacji nieprzyznawania się sprawcy do popełnienia zarzucanych mu czynów w sytuacji, gdy wina sprawcy była ewidentna: „...oskarżony... nie przyznał się do popełnienia zarzucanych czynów z wyjątkiem kradzieży pieniędzy przy użyciu karty bankomatowej. Dodał przy tym, że kartę otrzymał od przypadkowej osoby, która twierdziła, że znalazła ją (...) Faktem pozostaje także i to, że w posiadanie tej karty, także w niewyjaśnionych okolicznościach wszedł oskarżony (...) Materiał pogładowy zabezpieczony na podstawie monitoringu znajdującego się w niektórych sklepach, w których dokonywał zakupów oskarżony, w sposób jednoznaczny wskazuje, iż to

³ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: III K 3871/05.

⁴ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: III K 192/10.

⁵ Ibidem.

⁶ Ibidem.

on właśnie posługiwał się kartą pokrzywdzonego, w sposób nieuprawniony dokonując zakupów przy jej użyciu bez używania numeru PIN⁷.

Oprócz omówionej powyżej kary pozbawienia wolności sądy orzekały również karę ograniczenia wolności. Dane te zostały zaprezentowane w tabeli nr 87.

Tabela nr 87. Wymiar kary ograniczenia wolności orzeczony wobec skazanych za przestępstwa z art. 275 § 1-2 k.k.

Wymiar kary	Kara ograniczenia wolności	
	Nieodpłatna kontrolowana praca na cele społeczne	Potrącenia z wynagrodzenia za pracę
	Liczba skazanych	Liczba skazanych
3 miesiące w wymiarze 30 godzin w stosunku miesięcznym	1	-
4 miesiące w wymiarze 20 godzin w stosunku miesięcznym	2	-
6 miesięcy w wymiarze 20 godzin w stosunku miesięcznym	2	-
6 miesięcy w wymiarze 30 godzin w stosunku miesięcznym	1	-
6 miesięcy w wymiarze 40 godzin w stosunku miesięcznym	1	-
8 miesięcy w wymiarze 30 godzin w stosunku miesięcznym	1	-
10 miesięcy w wymiarze 40 godzin w stosunku miesięcznym	2	-
Ogółem	10	-

(-) oznacza brak skazanych

Źródło: badania własne na podstawie akt sądowych oraz repertoriów sądowych

Z zaprezentowanych w tabeli nr 87 danych wynika, że kara ograniczenia wolności była stosowana dość rzadko wobec skazanych za przestępstwa z art. 275 § 1-2 k.k., ponieważ karę tę orzeczono na przestrzeni 20 ostatnich lat wobec 10 skazanych.

Kara ograniczenia wolności, będąca rodzajem pośredniej kary pomiędzy pozbawieniem wolności a grzywną występuje w dwóch wariantach⁸. Może być orzeczona w formie nieodpłatnej kontrolowanej pracy na cele społeczne w wymiarze 20-40 godzin w stosunku miesięcznym (w aktach spraw często określana jako praca użytecznie - społeczna) lub wobec osób zatrudnionych w formie potrącenia z wynagrodzenia za pracę w wysokości 10-25%

⁷ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: III K 506/17.

⁸ E. Hryniewicz-Lach, Kara kryminalna w świetle Konstytucji RP, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2015, s. 20.

miesięcznie na cel wskazany przez sąd. Zgodnie z art. 34 § 1 k.k. wymiar tej kary wynosi od jednego miesiąca do 2 lat.

Jak wynika z danych zamieszczonych w tabeli nr 87, kara ograniczenia wolności była orzekana wobec skazanych jedynie w formie nieodpłatnej kontrolowanej pracy na cele społeczne a nie w formie potrącenia z wynagrodzenia za pracę. Wynika to zapewne z faktu, że sprawcami przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. były częściej osoby bezrobotne niż zatrudnione, co też przekładało się na rodzaj zastosowanej względem nich sankcji karnej.

Wymiar kary ograniczenia wolności był zróżnicowany, przy czym w żadnym przypadku nie przekraczał 1 roku. Najwyższą orzeczoną karą była kara 10 miesięcy ograniczenia wolności z obowiązkiem wykonywania nieodpłatnej kontrolowanej pracy na cele społeczne w wymiarze 40 godzin miesięcznie orzeczonej względem 2 skazanych za przestępstwo z art. 275 § 1-2 k.k. Wymiar kary ograniczenia wolności, podobnie jak kary pozbawienia wolności, najczęściej wynosił 6 miesięcy, przy czym zróżnicowany był zakres godzinowy orzeczonej kary, który mieścił się w granicach od 20 godzin (2 skazanych), 30 godzin (1 skazany) do 40 godzin (1 skazany). Karę 4 miesięcy pozbawienia wolności w wymiarze 20 godzin prac użytecznie - społecznych orzeczonej względem 2 skazanych, 3 miesięcy w wymiarze 30 godzin wobec 1 skazanego oraz 8 miesięcy w wymiarze 30 godzin względem 1 skazanego.

Na tle powyższych danych nasuwa się uwaga, że chociaż kara ograniczenia wolności zajmuje trwałe miejsce w polityce karnej, to w praktyce orzeczniczej sądów nie odgrywała ona znaczącej roli. W tym miejscu należy uznać za zasadne stwierdzenie M. Melezini, iż w celu zwiększenia znaczenia kary ograniczenia wolności w polityce karnej niezbędna jest modyfikacja kształtu prawnego tej kary, czyli rezygnacja z postaci polegającej na potrąceniu części wynagrodzenia za pracę⁹. W przypadku przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. nie zastosowano ani razu tej formy kary ograniczenia wolności w ciągu 20 lat.

Drugą pod względem częstotliwości orzekanych kar była natomiast kara grzywny zarówno jako samoistna, jak i kumulatywna. Grzywna będąca jedyną karą nieingerującą w wolność jednostki i pozostawiającą jej względną swobodę w zakresie czasu jej wykonania, uznawana jest za najłagodniejszą z kar kryminalnych, łączoną z naruszeniami prawa o mniejszym ładunku karygodności. Z uwagi na możliwość zróżnicowania wysokości stawki dziennej w zależności od sytuacji finansowej i możliwości zarobkowych sprawcy wykazuje zdolność do lepszego jej dopasowania do sprawcy, ma także charakter pomocniczy względem innych form sankcji. Może być również wymierzana obok kary pozbawienia wolności celem

⁹ M. Melezini, Środki karne jako instrument polityki kryminalnej, Wyd. Temida 2, Białystok 2013, s. 172.

zmodyfikowania tej kary pod kątem sprawiedliwej reakcji na przestępstwa związane z osiągnięciem korzyści majątkowej¹⁰.

Rodzaj oraz wymiar kary grzywny orzeczonej względem skazanych za przestępstwa z art. 275 § 1-2 k.k. przedstawia tabela nr 88.

Tabela nr 88. Wymiar kary grzywny orzeczony wobec skazanych za przestępstwa z art. 275 § 1-2 k.k.

Wymiar kary	Kara grzywny				Ogólna liczba skazanych	Udział procentowy [%]
	Grzywna samoistna		Grzywna obok kary pozbawienia wolności			
	Liczba skazanych	Udział procentowy [%]	Liczba skazanych	Udział procentowy [%]		
do 100 zł.	-	-	-	-	-	-
od 101 do 200 zł.	2	4,34	2	4,34	4	8,69
od 201 do 300 zł.	3	6,52	2	4,34	5	10,86
od 301 do 500 zł.	10	21,73	-	-	10	21,73
od 501 do 800 zł.	10	21,73	2	4,34	12	26,08
od 801 do 1000 zł.	7	15,21	1	2,17	8	17,39
od 1001 do 1500 zł.	1	2,17	1	2,17	2	4,34
od 1501 do 2000 zł.	2	4,34	1	2,17	3	6,52
ponad 2000 zł.	1	2,17	1	2,17	2	4,34
Ogółem	36	78,26	10	21,73	46	100

(-) oznacza brak skazanych

Źródło: badania własne na podstawie akt sądowych oraz repertoriów sądowych

Mając na względzie dane zamieszczone w tabeli nr 88 należy stwierdzić, że wobec skazanych za przestępstwa z art. 275 § 1-2 k.k. sądy częściej orzekały karę grzywny samoistnej niż kumulatywnej. Ogółem kara grzywny była wymierzona względem 46 skazanych, z czego w formie grzywny samoistnej orzeczono tę karę względem 36 skazanych (78,26%), natomiast w formie grzywny orzeczonej obok kary pozbawienia wolności względem 10 skazanych (21,73%) za przestępstwa z art. 275 § 1-2 k.k.

Kwotowy wymiar kary grzywny nie był zbyt wysoki. Dominowały kwoty mieszczące się w granicach od 300 do 1000 zł. w przypadku grzywny samoistnej oraz od 100 do 300 zł. i od 500 do 800 zł. w przypadku grzywny kumulatywnej.

¹⁰ E. Hryniewicz-Lach, op. cit., s. 20.

Wymiar kary grzywny samoistnej kształtował się w sposób następujący. Sąd wymierzył karę grzywny samoistnej 10 skazanym (21,73%) w wysokości od 301 do 500 zł. oraz w wysokości od 501 do 800 zł., a także 7 skazanym (15,21%) w wysokości od 801 do 1000 zł. W niższych przedziałach kwotowych od 201 do 300 zł. - 3 skazanym (6,52%) oraz od 101 do 200 zł. - 2 skazanym (4,34%), natomiast w wyższych przedziałach kwotowych: od 1501 do 2000 zł. - 2 skazanym (4,34%), od 1001 do 1500 zł. - 1 skazanemu (2,17%) i ponad 2000 zł. - 1 skazanemu (2,17%).

Karę grzywny orzeczonej obok kary pozbawienia wolności wymierzono skazanym dwukrotnie (4,34%) w przedziałach kwotowych: od 101 do 200 zł., od 201 do 300 zł., od 501 do 800 zł., natomiast jednokrotnie (2,17%) w przedziałach kwotowych: od 801 do 1000 zł., od 1001 do 1500 zł., od 1501 do 2000 zł., ponad 2000 zł.

Nie odnotowano skazanych, wobec których sąd wymierzyłby w obu rodzajach grzywien kwot niższych niż 100 zł., ani kwot w przedziale od 301 do 500 zł. w przypadku grzywny kumulatywnej.

Odnosząc się do ogółu wymiaru kar grzywny podkreślić należy, iż dominowały kwoty mieszczące się w przedziałach od 301 do 500 zł. oraz od 501 do 800 zł. Odnotowano odpowiednio w tym zakresie 12 skazanych (26,08%) oraz 10 skazanych (21,73%) za przestępstwa z art. 275 § 1-2 k.k. Wysokość orzekanych kwot, mając na względzie zarówno wymiar czasowy (dwadzieścia lat), jak i ciężar gatunkowy przestępstwa (występek) oraz indywidualną ocenę skazanego (bezrobotny, recydywista) wydaje się być adekwatna do sytuacji, choć paradoksalnie na podstawie analizy akt można zauważyć, iż w latach wcześniejszych (1999-2008) sądy częściej sięgały po tę nieizolacyjną formę wymiaru kary niż w latach późniejszych.

Jednym z instrumentów reakcji prawnokarnej oprócz kar są również środki karne wymienione w art. 39 k.k. Katalog przyjętych wraz z wejściem w życie kodeksu karnego z 1997 roku środków karnych, na przestrzeni ostatnich dwudziestu lat uległ pewnej modyfikacji¹¹. Przepisy normujące środki karne, co było niejednokrotnie podkreślane w doktrynie są jedną z częściej, modyfikowanych grup przepisów Kodeksu karnego¹². Największą zmianą była niewątpliwie nowelizacja kodeksu karnego z dnia 20 lutego 2015 roku, która weszła w życie 1 lipca 2015 r.¹³, zgodnie z którą dokonano nowego

¹¹ Zagadnienie to dokładnie omawia M. Melezini, op. cit., s. 116 i n.

¹² P. Daniluk, Środki karne, przepadek i środki kompensacyjne w znolizowanym kodeksie karnym, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2017, s. 2-3.

¹³ Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2015 r., poz. 396).

skatalogowania środków reakcji prawnokarnej, przewidując obok kar i środków karnych odrębną grupę środków o dolegliwości majątkowej i charakterze kompensacyjnym zawartą w rozdziale Va k.k. pod nazwą „Przepadek i środki kompensacyjne”. Tak więc przepadek, obowiązek naprawienia szkody i zadośćuczynienie za doznaną krzywdę oraz nawiązka, znajdujące się do 2015 r. w katalogu środków karnych zostały z niego wyłączone.

W związku z faktem, że znaczna liczba badanych spraw dotyczyła lat poprzedzających nowelizację z 2015 r. zasadnym było włączenie do katalogu środków reakcji karnej zarówno środków karnych, przepadek i środków kompensacyjnych. Dokładny wykaz zastosowanych wobec skazanych za przestępstwa z art. 275 § 1-2 k.k. środków karnych, przepadek i środków kompensacyjnych został zamieszczony w tabeli nr 89.

Tabela nr 89. Środki reakcji karnej orzekane wobec skazanych za przestępstwa z art. 275 § 1-2 k.k.

Rodzaj środka karnego	Liczba skazanych	Udział procentowy [%]	Ogólna liczba skazanych	Udział procentowy [%]
Środki karne			20	37,03
Świadczenie pieniężne	16	29,62		
Zakaz prowadzenia pojazdów mechanicznych	4	7,40		
Przepadek	16	29,62	16	29,62
Środki kompensacyjne			18	33,33
Obowiązek naprawienia szkody lub zadośćuczynienie za doznaną krzywdę	16	29,62		
Nawiązka	2	3,70		
Ogółem	54	100	54	100

Źródło: badania własne na podstawie akt sądowych oraz repertoriów sądowych

Z danych przedstawionych w tabeli nr 89 wynika, że wobec 54 skazanych za przestępstwa z art. 275 § 1-2 k.k. orzeczono również środki karne, przepadek i środki kompensacyjne, co oznacza, że instrumenty te, jako jeden z elementów polityki prawnokarnej, wykorzystano w odniesieniu do niemal 1/4 skazanych za te przestępstwa.

Sądy orzekały środki karne wobec 20 skazanych (37,03%), z czego 16 skazanym (29,62%) orzeczono je w postaci świadczeń pieniężnych, natomiast 4 skazanym (7,40%) w postaci zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych. Orzeczone świadczenie pieniężne obejmowało zazwyczaj zróżnicowane kwoty w wysokości od 50 do 500 zł. na rzecz wybranej

przez sąd instytucji charytatywnej lub fundacji np. Fundacji na rzecz poszkodowanych w wypadkach drogowych Kierowcy - Dzieciom, Fundacji Pomocy Ofiarom Przestępstw w Warszawie, na rzecz Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej. Beneficjentami były również placówki lecznicze, opiekuńcze i wychowawcze takie jak: Centrum Zdrowia Dziecka w Warszawie oraz domy dziecka, przedszkola integracyjne. Środek karnym w postaci zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych, najczęściej był orzekany wobec osób prowadzących pojazd w stanie nietrzeźwości legitymujących się niejednokrotnie cudzym dokumentem tożsamości.

Środki kompensacyjne orzeczono ogółem wobec 18 skazanych (33,33%) za przestępstwa z art. 275 § 1-2 k.k. Wobec 16 skazanych (29,62%) orzeczono obowiązek naprawienia szkody pokrzywdzonemu lub zadośćuczynienie za doznaną krzywdę, przy czym nie tylko osobom indywidualnym, lecz także bankom lub innym instytucjom finansowym, które w wyniku popełnienia przez sprawców przestępstw, doznały szkody materialnej. Kwoty zasądzonych świadczeń kompensacyjnych kształtowały się różnie w zależności od sprawy, jak i możliwości finansowych sprawcy, bowiem należy pamiętać, że status materialny sprawców badanego przestępstwa nie był wysoki. Sądy orzekały zatem naprawienie szkody w całości lub w części, a nawet pod rygorem natychmiastowej wykonalności¹⁴. Zazwyczaj były to kwoty wyższe niż w przypadku świadczenia pieniężnego i mieściły się w przedziałach od 200 do 7000 zł. Co ciekawe, najwyższych kwot zadośćuczynienia pokrzywdzonemu nie orzeczono wcale obecnie, lecz w początkach nowego stulecia (lata 2004-2005)¹⁵. Podobna sytuacja miała miejsce w przypadku świadczeń pieniężnych. Z zebranych danych wynikało, że sądy orzekały wyższe kwoty świadczeń pieniężnych w latach wcześniejszych niż obecnie. Spośród wymienionych środków kompensacyjnych dwukrotnie (3,70%) orzeczono nawiązkę na rzecz pokrzywdzonego w wysokości 1000 zł. oraz 500 zł.¹⁶

Przepadek orzeczono wobec 16 skazanych (29,62%) za przestępstwa z art. 275 § 1-2 k.k. Najczęściej dotyczył on dowodów rzeczowych zebranych w danej sprawie, dowodów rzeczowych w postaci dokumentów pozostających w aktach sprawy, umów najmu lokalu mieszkalnego, umów sprzedaży, czy też złożenia do depozytu przedmiotów służących do popełnienia przestępstwa.

¹⁴ Sprawa Karna Sądu Okręgowego w Białymstoku, sygn. akt: III K 122/00.

¹⁵ Sprawy karne Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: III K 1717/05 (6991,27 zł.), oraz III K 2849/04 (6000 zł.).

¹⁶ Sprawa karna Sądu Okręgowego w Białymstoku, sygn. akt: III K 136/01 (1000 zł.), Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: III K 410/14 (500 zł.).

Orzekane wobec skazanych za przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości środki reakcji karnej miały najczęściej charakter majątkowy i ich kwoty nie były wygórowane. Mając na względzie fakt, iż nie były one orzekane jako środki samoistnej, reakcji karnej wobec sprawców tych przestępstw, wydaje się być adekwatne do popełnianych czynów sprawczych.

Ostatnim aspektem omawianego zagadnienia jest warunkowe umorzenie postępowania wobec skazanych przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. Istota tej instytucji polega na rezygnacji ze skazania i kary wobec sprawcy uznanego winnym przestępstwa i zastosowaniu przewidzianych przez prawo karne środków o charakterze probacyjnym, czyli nałożeniu określonych obowiązków na sprawcę przestępstwa w celu poddania go próbie. Zmniejszenie dolegliwości penalnych związanych z popełnionym przestępstwem ma jednak charakter warunkowy, gdyż w razie pozytywnego wyniku próby pełna część represji jest sprawcy darowana, natomiast negatywny rezultat będzie powodował konieczność powrócenia do punktu wyjścia, czyli do ich poniesienia w pełnym wymiarze¹⁷. Przesłanką stosowania tych środków winna być pozytywna prognoza kryminologiczno-społeczna, wyrażona w przekonaniu, że pomimo złagodzenia prawnokarnej odpowiedzialności za popełnione przestępstwo, sprawca w przyszłości będzie przestrzegał porządku prawnego¹⁸. Warunkowe umorzenie postępowania karnego orzekane jest na okres próby, wynoszący od roku do 3 lat, przy czym sąd, zgodnie z art. 67 § 2 k.k., może fakultatywnie oddać sprawcę pod dozór kuratora lub osoby godnej zaufania, stowarzyszenia, instytucji albo organizacji społecznej, do której działalności należy troska o wychowanie, zapobieganie demoralizacji lub pomoc skazanym. Celem dozoru w tym wypadku nie jest zwiększenie dolegliwości wymierzonych sprawcy, lecz ułatwienie mu wykonywania nałożonych obowiązków i przestrzegania porządku prawnego.

Warunkowe umorzenie postępowania wobec sprawców przestępstw z art. 275 §1-2 k.k. w latach 1999-2019 orzeczono względem 17 sprawców tego przestępstwa. Dane te przedstawione zostały w tabeli nr 90.

¹⁷ D. Bek, A. Jaworska - Wieloch, O. Sitarz, *Kształtowanie środków penalnych a prawo pokrzywdzonego i sprawcy do samostanowienia*, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2019, s. 34-35.

¹⁸ *Ibidem*, s. 35.

Tabela nr 90. Warunkowe umorzenie postępowania wobec sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.

Okres próby warunkowego umorzenia postępowania	Liczba sprawców	Udział procentowy [%]
1 rok	9	52,94
2 lata	8	47,05
Ogółem	17	100

Źródło: badania własne na podstawie akt sądowych oraz repertoriów sądowych

Na podstawie analizy danych zebranych w tabeli nr 90 można zauważyć, że okresy próby orzeczone względem sprawców, którym sąd warunkowo umorzył postępowanie karne nie były zbyt długie i rozkładały się dość równomiernie. W przypadku 9 sprawców badanego przestępstwa (52,94%) sąd zdecydował o rocznym okresie próby, natomiast względem 8 sprawców (47,05%) okres próby wynosił 2 lata. Jedynie w jednym przypadku sąd zdecydował o oddaniu sprawcy przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. pod dozór kuratora¹⁹. Wśród przesłanek wymienianych w prowadzonych względem sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. postępowaniach karnych uzależniających wydanie orzeczenia w postaci warunkowego umorzenia postępowania wymieniane były m.in. (1) skrucha, uznanie zdarzenia za zdarzenie o charakterze incydentalnym²⁰; (2) niski stopień zawinienia i szkodliwości społecznej²¹; (3) brak wcześniejszego konfliktu z prawem, dotychczasowa niekaralność²²; (4) postawa oskarżonego²³; (5) uznanie, że przeprowadzenie rozprawy i wymierzenie kary z punktu widzenia funkcji rozprawy i kary nie jest celowe²⁴; (6) popełnienie czynu nieświadomie²⁵.

Podsumowując zebrane dane dotyczące reakcji karnej na badane przestępstwo należy stwierdzić, że w większości przypadków sądy wymierzały skazanym karę pozbawienia wolności w wysokości 6 miesięcy pozbawienia wolności i to zarówno w sytuacji warunkowego zawieszenia wykonania tej kary, jak i bezwzględnego pozbawienia wolności. Wyższy wymiar kar dotyczył sytuacji, w których sprawca popełnił kilka czynów sprawczych lub dodatkowo inne przestępstwo w danej sprawie, bądź też był wielokrotnym recydywistą. W przypadku osób niekaranych sądy prowadziły dość łagodną politykę karną, o czym świadczy chociażby 17 wyroków warunkowo umarzających postępowanie. Sądy brały pod uwagę w głównej mierze młody wiek sprawcy, jego niekaralność oraz pozytywną prognozę

¹⁹ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: III K 885/06.

²⁰ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: III K 1567/10.

²¹ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: XV K 1819/13.

²² Sprawy karne Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: VII K 354/13; XV K 770/16.

²³ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: III K 715/16.

²⁴ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: XV K 1432/09.

²⁵ Sprawa karna Sądu Rejonowego w Białymstoku, sygn. akt: XIII K 788/18.

kryminologiczną. Instytucja ta była wykorzystywana dość często. Znacznie rzadziej sądy orzekły karę ograniczenia wolności, co było zapewne związane posiadaniem statusem bezrobotnego sprawców przestępstw oraz było w ocenie sądu kompromisową dolegliwością pomiędzy karą pozbawienia wolności a warunkowym umorzeniem postępowania, które nie znajdowało podstaw do wydania takiego wyroku w przypadku tej grupy skazanych za przestępstwa z art. 275 § 1-2 k.k.

Zastanawiające mogłoby się wydawać dlaczego w przypadku występkę zagrożonego karą grzywny, ograniczenia wolności lub pozbawienia wolności do lat 2 sądy nie orzekały w badanym przestępstwie więcej kar grzywny. Mając jednak na względzie uzyskany na podstawie badań osobopoznawczych profil typowego sprawcy przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. nie powinno budzić zdziwienia, że bezrobotny, niepracujący lub pracujący jedynie dorywczo skazany, mający na utrzymaniu rodzinę, którego status majątkowy był niski, nie będzie posiadał środków, z których mógłby opłacić karę grzywny. W takich sytuacjach sądy decydowały o karze pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania, orzekając niewielką kwotowo karę grzywny jako dodatkową dotkliwość (grzywna kumulatywna) lub środek karny w postaci świadczenia pieniężnego lub przepadek przedmiotów przestępstwa.

§ 2. Wymiar kary wobec sprawców przestępstw z art. 275 § 1 i § 2 k.k. w Polsce w świetle danych statystycznych Ministerstwa Sprawiedliwości

Przedmiotem tej części badań jest analiza danych statystycznych Ministerstwa Sprawiedliwości dotyczących prawomocnych skazań za popełnienie przestępstw określonych w art. 275 § 1-2 k.k. w latach 1999-2018 opracowana na podstawie danych uzyskanych z Departamentu Strategii i Funduszy Europejskich Ministerstwa Sprawiedliwości w odpowiedzi na wnioski o udostępnienie informacji publicznej. Dane statystyczne Ministerstwa Sprawiedliwości dostarczają m.in. informacji dotyczących prawomocnych skazań i orzekanych kar na podstawie wskazanego artykułu kodeksu karnego, które są dostępne na portalu Informatora Statystycznego Wymiaru Sprawiedliwości (ISWS)²⁶. Gromadzone są na podstawie bazy danych statystycznych Krajowego Rejestru Karnego w cyklach rocznych, stąd też dane za rok 2019 będą dostępne w czwartym kwartale 2021 r. po wygenerowaniu z bazy

²⁶ Skazania prawomocne z oskarżenia publicznego – dorośli- w latach 2002-2018, <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/> [dostęp: 15.10.2021 r.] oraz Skazania prawomocne z oskarżenia publicznego – dorośli- według rodzajów przestępstw i wymiaru kary w l. 2008-2018, <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/> [dostęp: 15.10.2021 r.].

danych Krajowego Rejestru Karnego wynikowych tablic statystycznych z powyżej wskazanego zakresu²⁷.

Przedstawienie wyników analizy danych statystycznych Ministerstwa Sprawiedliwości dotyczących skazań za popełnione przestępstwo określone w art. 275 k.k. poprzedzić powinno pewne uściślenie. Liczba skazań z art. 275 § 2 k.k. w badaniach akt spraw karnych praktycznie nie występuje, niemniej jednak w danych ogólnopolskich jest odnotowana. Z uwagi na fakt, że w danych ogólnopolskich zastosowano podział na art. 275 § 1 k.k. i art. 275 § 2 k.k. poniższa analiza przeprowadzona jest również w oparciu o ten sam podział. Badaniami objęto dane za lata 1999-2018.

Przedmiotową analizę rozpoczęto od przedstawienia ogólnych danych statystycznych dotyczących prawomocnych osądzeń i skazań za przedmiotowy występki w latach 1999-2018. Dane te przedstawione zostały w tabeli nr 91.

Tabela nr 91. Osądzeni i skazani na podstawie art. 275 k.k. za lata 1999-2018

Lata	Liczba osądzonych		Ogółem art. 275 § 1-2 k.k.		Liczba skazanych		Ogółem art. 275 § 1-2 k.k.	
	art. 275 § 1 k.k.*	art. 275 § 2 k.k.*	Liczba	[%]	art. 275 § 1 k.k.	art. 275 § 2 k.k.	Liczba	[%]
1999	539	18	557	3,83	489	16	505	3,90
2000	781	12	793	5,45	680	10	690	5,33
2001	722	13	735	5,05	635	9	644	4,97
2002	731	10	741	5,09	637	6	643	4,97
2003	928	4	932	6,41	833	4	837	6,47
2004	1068	13	1081	7,43	994	13	1007	7,78
2005	920	11	931	6,40	856	10	866	6,69
2006	804	17	821	5,64	748	13	797	6,16
2007	685	14	699	4,80	634	11	645	4,98
2008	623	12	635	4,36	566	11	577	4,46
2009	605	7	612	4,21	533	7	540	4,17
2010	654	7	661	4,54	604	6	610	4,71
2011	539	6	545	3,74	486	5	491	3,79
2012	543	4	547	3,76	487	3	490	3,78
2013	579	3	582	4,00	517	2	519	4,01
2014	741	5	746	5,13	656	5	661	5,11
2015	606	9	615	4,23	539	9	548	4,23

²⁷ Informacja uzyskana z Departament Strategii i Funduszy Europejskich Ministerstwa Sprawiedliwości w odpowiedzi na wniosek o udostępnienie informacji publicznej, który wpłynął do Ministerstwa Sprawiedliwości dnia 28 września 2021 r. w sprawie udostępnienia danych statystycznych prawomocnych skazań z art. 275 § 1 i § 2 k.k. za lata 1999-2019.

2016	788	10	798	5,49	724	10	734	5,67
2017	652	6	658	4,52	583	5	588	4,54
2018	651	7	658	4,52	571	6	577	4,46
Ogółem	14347	188	14535	100	12772	161	12933	100

*Liczba osądzonych obejmuje: łącznie skazania, warunkowe umorzenia, odstąpienie od wymierzania kary i środki zabezpieczające orzeczone samoistnie.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych Ministerstwa Sprawiedliwości

Na podstawie danych statystycznych zamieszczonych w tabeli nr 91 ustalono, że ogólna liczba osób osądzonych z art. 275 § 1-2 k.k. w latach 1999-2018 w Polsce wynosiła 14535, natomiast liczba osób skazanych - 12933 osoby.

Na podstawie danych zamieszczonych w tabeli nr 91 ustalono również, że na przestrzeni badanych lat (1999-2018) różnica pomiędzy liczbą osądzonych a skazanych z poszczególnych artykułów była wyższa w przypadku art. 275 § 1 k.k. (1575) niż w przypadku art. 275 § 2 k.k. (27). Świadczy to niewątpliwie o większych trudnościach w ściganiu czynów z art. 275 § 1 k.k. niż czynów z art. 275 § 2 k.k. W przypadku skazań z art. 275 § 1 k.k. częściej orzekano zatem o odstąpieniu od wymierzania kary, warunkowym jej umorzeniu bądź też orzeczeniu samoistnych środków zabezpieczających, bowiem w przypadku skazań art. 275 § 2 k.k. różnice liczbowe w poszczególnych latach nie są aż tak znaczące, gdyż dotyczą 1-2 przypadków. Największe różnice między liczbą osądzonych a skazanych w przypadku art. 275 § 2 k.k. przypadają na lata 2001-2002 (4) oraz 2006-2007 (4-3). W roku 2004 i 2009, oraz w latach 2015-2016 różnica między liczbą osądzonych a skazanych w ogóle nie występuje. Różnica ta inaczej kształtuje się w przypadku skazanych z art. 275 § 1 k.k. Na przestrzeni badanego okresu oscyluje ona w przedziale liczbowym od 50-101. Największa przypada na lata 2000-2004 (1001, 87, 94, 95, 74) oraz pojedyncze lata. W 2009 roku różnica ta wynosiła - 72; w 2014 roku - 85; w 2018 roku - 80. W pozostałych latach wahała się w granicach 50 - 70 przypadków, przy czym najniższą wartość - 50 odnotowano w latach 1999 i 2010.

Biorąc pod uwagę udział procentowy w ogólnej liczbie osądzonych za przestępstwa z art. 275 § 1-2 k.k. należy również stwierdzić, iż na przestrzeni badanego okresu zdecydowanie wyróżniają się lata 2003-2005, w których udział procentowy był najwyższy, gdyż mieścił się w granicach 6,40-7,43%. Struktura liczby osądzonych w badanym okresie przypomina sinusoidę oscylującą w granicach 3,5-5,5%, odpowiadającą strukturze procentowej ogólnej liczby osób skazanych.

Niewątpliwie mając na względzie zamieszczone w tabeli nr 91 dane statystyczne, nie sposób nie zauważyć znacznych dysproporcji liczbowych pomiędzy liczbą osób skazanych z

art. 275 § 1 k.k. (12772) a liczbą osób skazanych z art. 275 § 2 k.k. (161). Nierówności te bywały najwyższe w latach 2001-2004, 2009-2014 oraz 2017-2018. Pojedynczym przypadkom skazań z art. 275 § 2 k.k. odpowiadały kilkuset liczbowe przypadki skazań z art. 275 § 1 k.k.

W dalszej części rozważań przedstawiono dane statystyczne Ministerstwa Sprawiedliwości dotyczące prawomocnych skazań za przestępstwo posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości (art. 275 § 1-2 k.k.) oraz strukturę kar orzekanych wobec skazanych na podstawie tego przepisu w latach 1999-2018. Przedstawiona szczegółowa analiza nie uwzględnia środków karnych (z wyjątkiem tabeli nr 92), przepadku i środków kompensacyjnych, ponieważ liczba orzekanych środków karnych była niewielka, a ponadto od 2015 roku, gdy zaczął obowiązywać nowy podział środków karnych w danych statystycznych nie odnotowano ani jednego przypadku lub środków kompensacyjnych orzeczonych wobec skazanych za przestępstwa z art. 275 § 1-2 k.k.

Tabela nr 92 przedstawia ogólną strukturę kar i środków karnych orzekanych wobec skazanych na podstawie art. 275 § 1 i § 2 k.k. w latach 1999-2018 w Polsce.

Tabela nr 92. Prawomocne skazania według orzekanych kar i środków karnych z art. 275 § 1 i § 2 k.k. za lata 1999-2018

Lata	Art. 275 § 1 k.k.					Art. 275 § 2 k.k.				
	Kara pozbawienia wolności	Kara ograniczenia wolności	Kara mieszana PW+OW*	Grzywna samoistna	Środki karne samoistne	Kara pozbawienia wolności	Kara ograniczenia wolności	Kara mieszana PW+OW*	Grzywna samoistna	Środki karne samoistne
1999	210	90	-	189	-	9	-	-	7	-
2000	335	103	-	242	-	5	-	-	5	-
2001	358	97	-	180	-	7	-	-	2	-
2002	366	110	-	161	-	4	-	-	2	-
2003	410	190	-	233	-	0	3	-	1	-
2004	507	225	-	257	5	10	1	-	2	-
2005	513	174	-	161	8	6	-	-	4	-
2006	471	135	-	139	3	9	-	-	4	-
2007	366	120	-	144	4	7	-	-	4	-
2008	337	90	-	138	1	10	-	-	1	-
2009	292	112	-	146	3	4	-	-	3	-
2010	295	139	-	170	-	4	1	-	1	-
2011	255	107	-	124	-	4	-	-	1	-
2012	256	101	-	130	-	1	-	-	2	-
2013	238	146	-	133	-	-	1	-	1	-
2014	292	197	-	167	-	3	-	-	2	-
2015	235	157	-	147	-	6	-	-	3	-

2016	181	265	4	274	-	6	-	-	4	-
2017	128	225	-	230	-	2	-	-	3	-
2018	121	205	2	242	1	1	-	-	5	-
Ogółem	6166	2988	6	3607	25	98	6	-	57	-
[%]	48,27	23,39	0,04	28,24	0,19	60,86	3,72	-	35,40	-

* Kara mieszana (art. 37b k.k.) wprowadzona do Kodeksu karnego ustawą z dn. 20.02.2015 r., będąca kombinacją dwóch kar - wolnościowej i izolacyjnej, stosowana jako reakcja na jedno przestępstwo, stąd brak w latach wcześniejszych.

(-) oznacza brak skazanych

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych Ministerstwa Sprawiedliwości

Z analizy danych zawartych w tabeli nr 92 wynika, że w latach 1999-2018 na podstawie art. 275 § 1 k.k., jak i art. 275 § 2 k.k. najczęściej orzekaną karą była kara pozbawienia wolności, następnie kara grzywny oraz kara ograniczenia wolności. Rzadko stosowano środki karne samoistne, sporadycznie karę mieszaną (pozbawienia wolności i ograniczenia wolności łącznie). Struktura procentowa orzekanych kar badanego okresu w przypadku art. 275 § 1 k.k. przedstawiała się następująco: kara pozbawienia wolności (48,27%), kara grzywny (28,24%), kara ograniczenia wolności (23,39%), środki karne samoistne (0,19%), kara mieszana (0,04%). W przypadku skazanych z art. 275 § 2 k.k. struktura ta kształtowała się następująco: kara pozbawienia wolności (60,86%), kara grzywny (35,40%), kara ograniczenia wolności (3,72%). Środków karnych samoistnych i kary mieszanej nie orzeczono.

Wracając do najczęściej orzekanej kary pozbawienia wolności, która zdecydowanie dominuje wśród wszystkich kar za przestępstwo posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości, zbadano częstotliwość jej orzekania na przestrzeni badanego okresu w poszczególnych latach.

W przypadku skazań z art. 275 § 1 k.k., karę pozbawienia wolności w 1999 roku orzeczono względem 210 skazanych za to przestępstwo. Liczba orzekanych kar począwszy od roku 2000 (335 skazań) do roku 2005 (513 skazań) systematycznie rosła. Od roku 2006 (471 skazań) do roku 2018 (121 skazań) można z kolei zaobserwować widoczny spadek liczby orzeczonych kar pozbawienia wolności. Ogólna liczba orzeczonych kar pozbawienia wolności orzeczona wobec skazanych na podstawie art. 275 § 1 k.k. w okresie od 1999 - 2018 roku wynosiła 60166.

Inaczej kształtuje się liczba orzekanych kar pozbawienia wolności w przypadku skazań z art. 275 § 2 k.k., ponieważ trudno tu mówić o jakiegokolwiek prawidłowości. Na ogólną liczbę 98 skazanych w ciągu badanego okresu najwięcej, czyli 10 kar pozbawienia wolności, orzeczono w roku 2008 i 2010. Liczbę 9 kar pozbawienia wolności orzeczono w roku 1999 i 2006; liczbę 7 kar pozbawienia wolności orzeczono w roku 2001 i 2007; liczbę 6 takich kar w

2005 roku oraz w latach 2015-2016, zaś liczbę 5 kar jedynie w 2000 roku. W 2002 roku oraz w latach 2009-2011 sądy wydały czterokrotnie wyroki skazujące na karę pozbawienia wolności za przestępstwa z art. 275 § 2 k.k.; w 2014 roku - 3; w 2017 roku - 2; w 2012 i 2018 roku po 1 wyroku skazującym. Warto też nadmienić, że w 2003 roku oraz w 2013 roku statystyki Ministerstwa Sprawiedliwości nie odnotowały ani jednej kary pozbawienia wolności orzeczonej względem skazanych na podstawie art. 275 § 2 k.k.

Drugą pod względem częstotliwości orzekanych kar, którą poddano analizie była kara grzywny. Badając jej procentowy udział według poszczególnych artykułów badanego przestępstwa, można zauważyć, iż była ona częściej orzekana względem skazanych z art. 275 § 2 k.k. (35,40%), niż wobec skazanych z art. 275 § 1 k.k. (23,39%), chociaż nie przekładało się to na poszczególną liczbę skazań, bowiem w przypadku art. 275 § 1 odnotowano 3607 kar grzywny, zaś w przypadku art. 275 § 2 k.k. jedynie 98 takich kar.

Liczba kar grzywny samoistnej, w poszczególnych latach, orzekanej skazanym z art. 275 § 1 k.k., charakteryzuje się dość dużą stabilnością i mieści się w granicach 124-274 skazań. Widoczne są tu przedziały czasowe, w których wyraźnie liczba ta wzrasta z niewielkimi skokami jak np. w latach 1999-2004 (189-257), po czym od roku 2005 do roku 2015 osiąga względną stabilizację, mieszcząc się w granicach 124-170 przypadków, nie przekraczając liczby 200 skazań na karę grzywny samoistnej. W roku 2016 zauważyć należy gwałtowny wzrost orzekanych kar grzywny samoistnej względem skazanych za przestępstwo stypizowane w art. 275 § 1 k.k., bowiem liczba tych kar jest najwyższa w badanym przedziale czasowym, utrzymując poziom ponad 200 kar grzywny samoistnej rocznie do 2018 roku.

Liczba kar grzywny samoistnej, w poszczególnych latach, orzekanej względem skazanych z art. 275 § 2 k.k., odznacza się większą dynamiką. Liczebność kar grzywny samoistnej jest tu z oczywistych względów niższa i mieści się w przedziale od 1-7 skazań. Najwięcej kar grzywny orzeczono względem sprawców badanego przestępstwa w latach (1999-2000) i wynosiła ona odpowiednio 7 i 5 kar w danym roku oraz w 2018 roku - 5 kar. Czterokrotnie karę grzywny samoistnej rocznie orzekano wobec skazanych za przestępstwa z art. 275 § 2 k.k. w latach 2005-2007 oraz w 2016 roku. Od roku 2013 zauważalna jest tendencja wzrostowa w zakresie orzekanej kary grzywny samoistnej od 1 przypadku w 2013 roku do 5 przypadków w 2018 roku.

Z uzyskanych danych statystycznych wynika również, iż znaczny udział w strukturze wymierzanych kar zajmowała kara ograniczenia wolności wymierzana skazanym za przestępstwa z art. 275 § 1 k.k., ponieważ liczba kar orzekanych względem skazanych za przestępstwa z art. 275 § 2 k.k. na przestrzeni badanego okresu wynosiła 6. Karę ograniczenia

wolności wymierzono skazanym za przestępstwa z art. 275 § 2 k.k. w następujących latach: w 2003 roku (3 skazania); w 2004 roku (1 skazanie); w 2010 roku (1 skazanie); w 2013 roku (1 skazanie). Kary ograniczenia wolności nie wymierzano sprawcom przestępstw z art. 275 § 2 k.k. w latach: 1999-2002; 2005-2009; 2011-2012 oraz 2014-2018. Tymczasem w zakresie skazań za przestępstwo określone w art. 275 § 1 k.k. kara ograniczenia wolności zajmuje istotne znaczenie. W latach 1999-2018 karę ograniczenia wolności orzeczono wobec 2988 skazanych za te przestępstwo. Spośród wszystkich orzekanych względem skazanych rodzajów kar, odznacza się ona dużą dynamiką. Począwszy od roku 1999 na karę ograniczenia wolności skazano 90 osób, tymczasem rok później liczba ta wzrosła do 103 skazań, by w kolejnym 2001 roku ulec zmniejszeniu do 97. Od 2002 roku, w którym liczba skazań na karę tego rodzaju wynosiła 110 przypadków, liczba ta wzrosła w 2004 roku do 225 skazań. Do 2008 roku liczba skazań na karę ograniczenia wolności jednostajnie spadała w tym roku do 90 skazanych. W latach 2009-2015 wolność ograniczono skazanym za przedmiotowe przestępstwo od 100-200 przypadków rocznie. Odnotowano w 2009 roku - 112 skazań; w 2010 roku - 139; w 2011 roku - 107; w 2012 roku - 101; w 2013 roku - 146; w 2014 roku - 197; zaś w 2015 roku - 157 skazań. W 2016 roku nastąpił duży wzrost w zakresie orzekania kary ograniczenia wolności wobec sprawców przestępstw określonych w art. 275 § 1 k.k., gdyż liczba ta osiągnęła najwyższą wartość 265 skazań na tle całego analizowanego okresu. W 2017 roku i w 2018 roku liczba ta kształtowała się na poziomie ok. 200 skazań rocznie: 225 (w 2017 roku); 205 (w 2018 roku).

Bardziej wyspecjalizowaną formą reakcji karnej na czyn przestępny, niż kary stanowią środki karne uzupełniające orzekaną karę, ale też stosowane samoistnie, przepadek i środki kompensacyjne. Z danych zamieszczonych w tabeli nr 92 wynika, że od początku obowiązywania kodeksu karnego z 1997 roku aż do roku 2018, liczba orzeczonych samoistnie środków karnych w odniesieniu do skazanych za przestępstwa określone w art. 275 § 1 k.k. wynosiła zaledwie 25 orzeczeń, natomiast w odniesieniu do skazanych za przestępstwo określone w art. 275 § 2 k.k. samoistnego środka karnego w ogóle nie orzeczono. Ten rodzaj kary orzekano jedynie w latach: 2004-2009 oraz w roku 2018. Z danych Ministerstwa Sprawiedliwości wynika, że za popełnienie przestępstwa określonego w art. 275 § 1 k.k., sądy orzekły wobec skazanych samoistny środek karny w następujących latach: w 2004 roku (5 skazań); w 2005 roku (8 skazań); w 2006 roku (3 skazania); w 2007 roku (4 skazania); w 2008 roku (1 skazanie); w 2009 roku (3 skazania), w 2018 roku (1 skazanie). Przepadku oraz środków kompensacyjnych nie orzeczono wobec skazanych za przestępstwa z art. 275 § 1 k.k. oraz z art. 275 § 2 k.k.

Karę mieszaną orzeczono jedynie w przypadku 6 skazanych za przestępstwo stypizowane jedynie w art. 275 § 1 k.k. Ten rodzaj kary zastosowano wobec 4 skazanych w 2016 roku oraz 2 skazanych w 2018 roku. Nie odnotowano orzeczeń tej kary wobec żadnego skazanego za przestępstwo stypizowane w § 2 tegoż przestępstwa.

Dane statystyczne Ministerstwa Sprawiedliwości dotyczące przestępstw stypizowanych w art. 275 § 1 i § 2 k.k. oprócz informacji liczbowych o rodzaju orzekanych kar i środków karnych dostarczają również wiedzy na temat sądowego wymiaru kary za przestępstwo określone w art. 275 k.k. Jak wynika z przedstawionej i omówionej powyżej struktury kar i środków karnych orzekanych wobec sprawców skazanych na podstawie art. 275 § 1 i § 2 k.k. w latach 1999-2018 w Polsce, najczęściej orzekaną karą na przestrzeni badanego okresu była kara pozbawienia wolności, dlatego też analizę statystyczną dotyczącą sądowego wymiaru poszczególnych kar rozpoczęto od tego rodzaju kary.

Przechodząc do analizy danych statystycznych dotyczących szczegółowej struktury i wymiaru orzeczonych kar pozbawienia wolności należy zwrócić uwagę, że wobec sprawców przestępstwa określonego w art. 275 § 1 i § 2 k.k. sądy orzekały karę pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania, jak i z warunkowym jej zwieszeniem, przy czym wyroki skazujące na pierwszy rodzaj pozbawienia wolności zapadały rzadziej niż wyroki z drugiej grupy.

W tabeli nr 93 przedstawiono szczegółowe dane dotyczące wymiaru tych kar orzeczonych wobec skazanych za przestępstwo określone w art. 275 § 1 k.k., natomiast w tabeli nr 94 orzeczone wobec skazanych za przestępstwo określone w art. 275 § 2 k.k.

Tabela nr 93. Wymiar kary pozbawienia wolności orzeczony wobec skazanych za przestępstwo z art. 275 § 1 k.k. za lata 1999-2018

Lata	Kara pozbawienia wolności										
	Bez warunkowego zawieszenia wykonania kary										
	1 miesiąc	2 miesiące	3 miesiące	od 4 do 5 miesięcy	6 miesięcy	od 7 do 11 miesięcy	1 rok	od 1 roku do 2 lat	2 lata	ponad 2 lata	Ogółem
1999	-	-	6	4	4	5	1	4	4	4	32
2000	-	2	7	6	13	13	5	3	1	1	51
2001	-	-	4	12	23	13	10	1	-	2	65
2002	-	-	10	8	16	13	7	4	-	2	60
2003	-	4	4	11	14	13	7	5	-	1	59
2004	-	2	14	17	26	14	8	5	1	4	91
2005	2	2	8	14	11	13	4	3	-	3	60
2006	-	-	14	13	31	17	12	3	1	3	94

2007	-	-	9	25	7	9	5	1	3	-	59
2008	1	3	10	10	12	11	6	6	-	-	59
2009	1	2	10	14	11	9	5	1	-	-	53
2010	-	3	13	8	10	8	4	1	-	1	48
2011	1	1	12	11	2	1	2	1	1	2	34
2012	-	5	8	6	11	9	6	-	1	2	48
2013	1	2	7	16	8	11	2	-	-	-	47
2014	1	7	14	18	16	9	4	1	1	-	71
2015	1	2	6	16	15	10	6	-	-	-	56
2016	1	9	21	24	19	12	1	-	-	-	87
2017	2	11	19	16	11	10	4	-	2	-	75
2018	5	3	16	21	20	6	-	-	-	-	71
Ogółem	16	58	212	270	280	206	99	39	15	25	1220
Lata	Z warunkowym zawieszeniem wykonania kary										
	1 miesiąc	2 miesiące	3 miesiące	od 4 do 5 miesięcy	6 miesięcy	od 7 do 11 miesięcy	1 rok	od 1 roku do 2 lat	2 lata	ponad 2 lata	Ogółem
1999	-	2	11	25	54	44	36	6	-	-	178
2000	-	3	24	28	87	75	47	15	5	-	284
2001	2	1	21	28	87	85	52	16	1	-	293
2002	1	1	19	37	107	72	46	19	4	-	306
2003	2	-	22	33	128	94	51	15	6	-	351
2004	1	2	18	43	146	99	76	23	8	-	416
2005	1	2	29	69	141	108	74	14	15	-	453
2006	1	3	34	56	113	80	58	20	12	-	377
2007	2	3	36	44	105	49	52	12	4	-	307
2008	2	3	19	39	100	47	50	15	3	-	278
2009	-	4	31	35	75	52	31	9	2	-	239
2010	1	5	30	45	74	43	40	5	4	-	247
2011	-	3	26	37	69	49	33	1	3	-	221
2012	-	10	37	24	72	44	13	4	4	-	208
2013	1	7	35	40	61	21	17	6	3	-	191
2014	-	5	46	48	80	29	11	1	1	-	221
2015	2	6	24	35	66	29	11	5	1	-	179
2016	-	1	25	21	31	10	6	-	-	-	94
2017	1	1	12	14	17	5	3	-	-	-	53
2018	1	5	12	6	21	3	2	-	-	-	50
Ogółem	18	67	511	707	1634	1038	709	186	76	-	4946

(-) oznacza brak skazanych

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych Ministerstwa Sprawiedliwości

Na podstawie danych zebranych w tabeli nr 93 można wyraźnie zauważyć, że na przestrzeni badanego okresu bezwzględna kara pozbawienia wolności wobec skazanych za przestępstwo z art. 275 § 1 k.k. orzekana była trzykrotnie rzadziej niż kara pozbawienia

wolności z zawieszeniem jej wykonania. Karę pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania orzekano najczęściej w wymiarze 6 miesięcy. Omawiany środek reakcji karnej w tej wysokości zastosowano wobec 280 skazanych i był on najczęściej orzekany w latach 2001-2006 i 2014-2018. Równie często - w przypadku 270 skazanych - orzeczono przedmiotową karę w wysokości 4-5 miesięcy pozbawienia wolności w latach 2004-2007 i 2013-2018. Stosunkowo często bezwzględną karę pozbawienia wolności orzekano również w wymiarze 3 miesięcy - 212 skazań w latach 2016-2018, oraz w wymiarze 7-11 miesięcy - 206 skazań w latach 2000-2006. Znacznie mniej kar pozbawienia wolności orzeczono w wysokości 1 roku - 99 skazanych; 2 miesięcy - 58 skazanych; od 1 roku do 2 lat - 39 skazanych, ponad 2 lata - 25 skazanych. Najrzadziej karę tę orzeczono w wymiarze 2 lat pozbawienia wolności wobec 15 skazanych, 1 miesiąca - wobec 16 skazanych.

Z powyższych danych wynika również, że sądy częściej preferowały łagodniejszy wymiar kar pozbawienia wolności bez warunkowego jej zawieszenia - poniżej roku niż surowszy.

Wymiar kar w przypadku kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania odbiega od wymiaru kar bezwzględnego pozbawienia wolności. Sądy częściej orzekały karę pozbawienia wolności z warunkowym jej zawieszeniem w wymiarze wyższym niż niższym, z wyjątkiem kary 6 miesięcy pozbawienia wolności, która zajmuje pierwsze miejsce w częstotliwości orzekanych kar również w przypadku warunkowego jej zawieszenia.

Ogólna liczba orzeczonych przez sądy kar 6 miesięcy pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania wynosiła w badanym okresie 1634. Karę tę orzekano najczęściej w latach 2002-2008. Druga pod względem częstości orzekania kara pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania znajdowała się w przedziale od 7 do 11 miesięcy. Na przestrzeni analizowanego okresu czasu ogólna liczba wymierzonych tego rodzaju kar wynosiła 1038 i była najwyższa w latach 2000 - 2006, po czym systematycznie spadała, by w latach 2017-2018 osiągnąć wartości marginalne (5 i 3 skazania). Podobny poziom wśród orzekanych kar pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem, wystąpił przy karach mieszczących się w przedziale od 4 do 5 miesięcy pozbawienia wolności - 707 oraz przy karze 1 roku pozbawienia wolności - 709, przy czym na przestrzeni badanego okresu zauważalna jest tendencja spadkowa w zakresie częstości orzekania tych kar, ujawniająca się szczególnie przy drugiej z kar - 1 roku pozbawienia wolności.

Dość często orzekaną karą pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania była kara 3 miesięcy pozbawienia wolności, którą sądy wymierzyły 511 skazanym

za przestępstwo określone w art. 275 § 1 k.k. Omawiany środek reakcji probacyjnej w tym wymiarze stosowano na przestrzeni 1999-2018 roku dość regularnie w odniesieniu do 20 - 30 sprawców rocznie. Spadek nastąpił w 2017 i 2018 roku, gdy odnotowano po 12 takich wyroków.

Znacznie częściej również sądy orzekały względem skazanych karę mieszczącą się w przedziale od 1 roku do 2 lat pozbawienia wolności z warunkowym jej zawieszeniem niż bezwzględną. Dane statystyczne wskazują na liczbę 186 skazań za to przestępstwo. Kara ta była dość często orzekana przez sądy w latach 2000-2008. Od 2009 do 2015 roku nastąpił wyraźny spadek orzekanych w tym wymiarze kar do kilku przypadków rocznie, natomiast od 2016 - 2018 roku nie odnotowano ani jednego skazania.

Na karę 2 lat pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania skazano 76 osób, przy czym w latach 2005-2006 odnotowano największą liczbę tych kar: 15 i 13. Od 2007 roku utrzymywała się wyraźna tendencja spadkowa w zakresie orzekania tych kar, i podobnie jak w przypadku kar trwających od 1 roku do 2 lat pozbawienia wolności, w okresie 2016-2018 sądy nie orzekły żadnej kary o tym wymiarze.

Interesująco przedstawia się kara pozbawienia wolności w wymiarze 1 miesiąca, gdyż częstotliwość jej orzekania w wypadku warunkowego zawieszenia jej wykonania jest proporcjonalna do jej alternatywy w postaci bezwarunkowego zawieszenia. Zebrane dane statystyczne wskazują na 18 skazań z warunkowym zawieszeniem i 16 skazań bez warunkowego zawieszenia kary pozbawienia wolności. W przypadku warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności nie odnotowano również skazań na karę wyższą niż 2 lata pozbawienia wolności.

Sądowy wymiar kar pozbawienia wolności w odniesieniu do skazanych za przestępstwo określone w art. 275 § 2 k.k. przedstawia tabela nr 94.

Tabela nr 94. Wymiar kary pozbawienia wolności orzeczony wobec skazanych za przestępstwo z art. 275 § 2 k.k. za lata 1999-2018

Lata	Kara pozbawienia wolności										
	Bez warunkowego zawieszenia wykonania kary										
	1 miesiąc	2 miesiące	3 miesiące	od 4 do 5 miesięcy	6 miesięcy	od 7 do 11 miesięcy	1 rok	od 1 roku do 2 lat	2 lata	ponad 2 lata	Ogółem
1999	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1
2000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2001	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

2002	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
2003	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2004	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2005	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2006	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2007	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2008	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2009	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2010	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2011	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2012	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2013	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2014	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2015	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2016	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2017	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2018	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ogółem	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	2
Lata	Z warunkowym zawieszeniem wykonania kary										
	1 miesiąc	2 miesiące	3 miesiące	od 4 do 5 miesięcy	6 miesięcy	od 7 do 11 miesięcy	1 rok	od 1 roku do 2 lat	2 lata	ponad 2 lata	Ogółem
1999	-	-	-	2	1	3	2	-	-	-	8
2000	-	-	2	-	2	-	1	-	-	-	5
2001	-	-	-	1	3	1	1	1	-	-	7
2002	-	-	-	1	2	-	-	-	-	-	3
2003	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2004	-	-	2	-	3	2	2	1	-	-	10
2005	-	-	-	-	3	1	1	1	-	-	6
2006	-	-	1	2	3	1	2	-	-	-	9
2007	-	-	-	1	4	1	1	-	-	-	7
2008	-	-	-	-	7	1	2	-	-	-	10
2009	1	-	-	1	2	-	-	-	-	-	4
2010	1	-	-	-	3	-	-	-	-	-	4
2011	-	-	2	-	2	-	-	-	-	-	4
2012	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1
2013	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2014	-	-	2	-	1	-	-	-	-	-	3
2015	-	-	1	2	3	-	-	-	-	-	6
2016	-	-	1	-	5	-	-	-	-	-	6
2017	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	2
2018	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1
Ogółem	2	1	11	10	44	12	13	3	-	-	96

(-) oznacza brak skazanych

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych Ministerstwa Sprawiedliwości

Mając na względzie dane statystyczne przedstawione w powyższej tabeli nr 94, należy zwrócić uwagę, że bezwzględna kara pozbawienia wolności była orzeczona wobec prawomocnie skazanych za przestępstwo z art. 275 § 2 k.k. w latach 1999 – 2018 jedynie względem dwóch sprawców. Karę pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania, orzeczono w 1999 roku w wymiarze 3 miesięcy pozbawienia wolności oraz w 2002 roku w wymiarze 2 miesięcy pozbawienia wolności. A zatem nie były to wysokie kary i co istotne orzeczone dość dawno. Do 2018 roku w statystykach Ministerstwa Sprawiedliwości nie odnotowano po 2002 roku ani jednego sprawcy z art. 275 § 2 k.k., względem którego sądy w Polsce orzekłyby karę bezwzględnego pozbawienia wolności.

Przechodząc do analizy danych statystycznych dotyczących struktury orzeczonych kar pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania względem skazanych za przestępstwo z art. 275 § 2 k.k., zamieszczonych w tabeli nr 94, należy zwrócić uwagę na ich łagodniejszy wymiar przejawiający się w częstszym orzekaniu kar poniżej 1 roku pozbawienia wolności. Udział skazań na kary pozbawienia wolności orzekane w wymiarach dłuższych (powyżej 1 roku) jest mniejszy. Jedynie w 3 przypadkach: w 2001 r., w 2004 r. i w 2005 r. orzeczono wobec skazanych karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania w wymiarze 1 roku do 2 lat.

Zwracając uwagę na wysokość orzekanej kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania, należy wskazać, że najczęściej sądy skazywały za przestępstwo z art. 275 § 2 k.k. na karę 6 miesięcy pozbawienia wolności. Karę tej wysokości sądy wymierzyły 44 skazanym tego przestępstwa, przy czym najwięcej kar odnotowano w 2008 roku - 7 skazanych oraz w 2016 roku - 5 skazanych. Statystyki Ministerstwa Sprawiedliwości odnotowały od 1 do 3 kar rocznie wymierzanych skazanym w tej wysokości. W roku 2003 oraz w latach: 2012 - 2013 i 2016-2018 nie odnotowano żadnego skazania na karę 6 miesięcy pozbawienia wolności. Drugą, pod względem częstotliwości orzekaną karą, była kara pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania w wymiarze 1 roku. Odnotowano 13 skazanych na tę karę, przy czym w ostatnich latach - od 2009 roku orzeczono ją zaledwie wobec 1 sprawcy w 2012 roku.

Różnice pomiędzy wymiarem pozostałych kar były niewielkie. Karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania w wymiarze od 7 - 9 miesięcy pozbawienia wolności sądy orzekły względem 12 skazanych; w wymiarze 3 miesięcy - względem 11 skazanych; w wymiarze od 4 - 5 miesięcy - względem 10 skazanych. Kary 2 miesięcy pozbawienia wolności oraz 1 miesiąca pozbawienia wolności orzeczono odpowiednio jednokrotnie (w 2017 r.) i dwukrotnie (w 2009 r. i 2010 r.).

Podsumowując zebrane informacje dotyczące wymiaru kar orzeczonych względem skazanych za przestępstwo z art. 275 § 2 k.k. warto nadmienić również, że mając na względzie ogólną liczbę 96 skazanych, najwięcej skazań na przestrzeni badanego okresu - po 10, odnotowano w 2004 roku i 2008 roku oraz w 1999 roku - 8 skazań. Bywały też okresy, kiedy skazań w ogóle nie było, jak w roku 2003 i 2013.

Poza karą pozbawienia wolności, względem skazanych za przestępstwo posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości orzekane były również różne rodzaje i formy kary ograniczenia wolności.

Na podstawie statystyk Ministerstwa Sprawiedliwości zebrano te dane i przedstawiono w tabelach nr 95 oraz nr 96. W tabeli nr 95 zebrano formy i rodzaje orzekanych kar wobec skazanych za przestępstwa określone w art. 275 § 1 i § 2 k.k., natomiast w tabeli nr 96 skupiono się na ich wymiarze.

Tabela nr 95. Rodzaj i formy kary ograniczenia wolności orzeczonej wobec skazanych za przestępstwa z art. 275 § 1 i art. 275 § 2 k.k. za lata 1999-2018

Lata	Kara ograniczenia wolności wobec skazanych za przestępstwo z art. 275 § 1 k.k.				
	Praca na cele publiczne	Potrącenie z wynagrodzenia za pracę	Powstrzymanie się od nadużywania alkoholu	Poddanie się terapii psychologicznej	Poddanie się terapii uzależnień
1999	89	1	-	-	-
2000	103	-	-	-	-
2001	97	-	-	-	-
2002	110	-	-	-	-
2003	190	-	-	-	-
2004	224	1	-	-	-
2005	173	1	-	-	-
2006	135	-	-	-	-
2007	120	-	-	-	-
2008	89	1	-	-	-
2009	112	-	-	-	-
2010	139	-	-	-	-
2011	106	1	-	-	-
2012	100	1	-	-	-
2013	145	1	-	-	-
2014	197	-	-	-	-
2015	157	-	1	-	-
2016	265	-	1	1	-
2017	225	-	-	-	1
2018	204	1	1	-	-
Ogółem	2980	8	3	1	1

Lata	Kara ograniczenia wolności wobec skazanych za przestępstwo z art. 275 § 2 k.k.				
	Praca na cele publiczne	Potrącenie z wynagrodzenia za pracę	Powstrzymanie się od nadużywania alkoholu	Poddanie się terapii psychologicznej	Poddanie się terapii uzależnień
1999	-	-	-	-	-
2000	-	-	-	-	-
2001	-	-	-	-	-
2002	-	-	-	-	-
2003	3	-	-	-	-
2004	1	-	-	-	-
2005	-	-	-	-	-
2006	-	-	-	-	-
2007	-	-	-	-	-
2008	-	-	-	-	-
2009	-	-	-	-	-
2010	1	-	-	-	-
2011	-	-	-	-	-
2012	-	-	-	-	-
2013	1	-	-	-	-
2014	-	-	-	-	-
2015	-	-	-	-	-
2016	-	-	-	-	-
2017	-	-	-	-	-
2018	-	-	-	-	-
Ogółem	6	-	-	-	-

(-) oznacza brak skazanych

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych Ministerstwa Sprawiedliwości

W oparciu o przedstawione w tabeli nr 95 dane można stwierdzić, że po pierwsze, kara ograniczenia wolności była orzekana częściej wobec skazanych za przestępstwo stypizowane w art. 275 § 1 k.k. niż wobec skazanych za przestępstwo określone w art. 275 § 2 k.k.; po drugie, w zdecydowanej większości przypadków była również orzekana raczej w formie pracy na cele społeczne niż w formie potrącenia z wynagrodzenia za pracę. Dane statystyczne pokazują, że kara tego rodzaju była orzekana wobec skazanych za przestępstwo z art. 275 § 2 k.k. zaledwie w 6 przypadkach w 2003 roku (3 skazania); w 2004 roku (1 skazanie); w 2010 roku (1 skazanie); w 2013 roku (1 skazanie) i jedynie w formie nieodpłatnej kontrolowanej pracy na cele społeczne.

Wracając do kary ograniczenia wolności orzekanej względem skazanych za przestępstwo określone w art. 275 § 1 k.k., to zgodnie z przedstawionymi danymi kara ta, w formie potrącenia z wynagrodzenia za pracę, orzekana była zaledwie w 8 przypadkach. Były to pojedyncze skazania w następujących latach: 2004-2005 i 2011-2013 oraz w 1999 r., w 2008

r., i w 2018 roku. Pozostała liczba skazań na karę ograniczenia wolności dotyczyła jedynie formy wykonywania nieodpłatnej kontrolowanej pracy na cele społeczne.

Z przedstawionych w tabeli nr 95 danych wynika, że karę ograniczenia wolności 2980 skazanym za przestępstwo z art. 275 § 1 k.k. wymierzono w formie pracy na cele publiczne. Na przestrzeni lat 1999-2018 kara była orzekana dość nieregularnie. W okresie od 1999-2011 roku widoczne były duże wahania i zmienność. W roku 1999 liczba osób skazanych na karę ograniczenia wolności w formie pracy na cele publiczne wynosiła 89 osób; w 2000 roku - 103 osoby; w 2001 - 97 osób; w 2002 roku - 110 osób. W 2003 roku odnotowano duży wzrost, gdyż liczba osób skazanych w tym roku wynosiła 190 zaś w roku 2004 wzrosła do 224 osób. Od 2004 roku liczba skazanych na karę ograniczenia wolności zaczęła spadać do 89 w 2008 roku. W międzyczasie w 2005 roku odnotowano 173 skazanych, w 2006 roku - 135 skazanych, zaś w 2007 roku - 120 skazanych. W latach 2009-2010 statystyki odnotowały nieduży wzrost: 112 i 139 skazanych, natomiast rok później w 2011 roku liczba skazanych ponownie zmniejszyła się do 106 osób, zaś w 2012 roku do 100 osób.

Charakterystyczny jest wzrost liczby skazanych na karę ograniczenia wolności w formie pracy użytecznie - społecznej obserwowany od 2013 do 2018 roku. Liczba skazań w 2013 roku wzrosła w stosunku do roku poprzedzającego o 45 i wynosiła 145 skazań, w 2014 roku wzrosła o 52 osoby w stosunku do roku poprzedzającego i wynosiła już 197 skazań. W 2015 roku nastąpił spadek i liczba osób skazanych wynosiła 157, jednakże w kolejnym roku liczba skazań wzrosła i wynosiła 265 skazanych. Liczba skazań na karę ograniczenia wolności w 2016 roku była najwyższą jaką odnotowano w latach 1999-2018. W kolejnych dwóch latach nastąpił niewielki spadek liczby odnotowanych skazań na karę tego rodzaju. W 2017 roku liczba orzeczonych kar ograniczenia wolności za przestępstwa z art. 275 § 1 k.k. wynosiła 225, natomiast w 2018 roku - 204.

Jak wynika z tabeli nr 95 skazanym za przestępstwo posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości sądy w ramach kary ograniczenia wolności nakładały również pewne obowiązki. Powstrzymanie się od nadużywania alkoholu orzeczono względem 3 skazanych w 2015 roku, w 2016 roku i w 2018 roku; poddanie się terapii psychologicznej względem 1 osoby w 2016 roku oraz poddanie się terapii uzależnień wobec 1 osoby w 2017 roku.

Oprócz danych o rodzaju i formie orzekanej kary ograniczenia wolności w tabeli nr 96 zebrano również przedmiotowe dane dotyczące jej wymiaru.

Tabela nr 96. Wymiar kary ograniczenia wolności orzeczony wobec skazanych za przestępstwa z art. 275 § 1 k.k. i art. 275 § 2 k.k. za lata 1999-2018

Lata	Kara ograniczenia wolności wobec skazanych za przestępstwo z art. 275 § 1 k.k.				Ogółem
	1-3 miesiące	4-6 miesięcy	7-12 miesięcy	od 1 roku do 2 lat	
1999	12	58	20	-	90
2000	17	58	28	-	103
2001	15	47	35	-	97
2002	17	54	39	-	110
2003	20	91	79	-	190
2004	21	119	85	-	225
2005	20	86	68	-	174
2006	15	64	56	-	135
2007	12	56	52	-	120
2008	13	37	40	-	90
2009	19	57	36	-	112
2010	26	67	46	-	139
2011	16	62	29	-	107
2012	14	49	38	-	101
2013	30	71	45	-	146
2014	36	107	53	1	197
2015	28	86	43	-	157
2016	44	136	81	4	265
2017	37	107	74	7	225
2018	28	125	48	4	205
Ogółem	440	1537	995	16	2988
Lata	Kara ograniczenia wolności wobec skazanych za przestępstwo z art. 275 § 2 k.k.				Ogółem
	1-3 miesiące	4-6 miesięcy	7-12 miesięcy	od 1 roku do 2 lat	
1999	-	-	-	-	-
2000	-	-	-	-	-
2001	-	-	-	-	-
2002	-	-	-	-	-
2003	-	2	1	-	3
2004	-	-	1	-	1
2005	-	-	-	-	-
2006	-	-	-	-	-
2007	-	-	-	-	-
2008	-	-	-	-	-
2009	-	-	-	-	-
2010	-	-	1	-	1
2011	-	-	-	-	-
2012	-	-	-	-	-
2013	-	1	-	-	1
2014	-	-	-	-	-
2015	-	-	-	-	-

2016	-	-	-	-	-
2017	-	-	-	-	-
2018	-	-	-	-	-
Ogółem	-	3	3	-	6

(-) oznacza brak skazanych

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych Ministerstwa Sprawiedliwości

Jak wynika z danych zawartych w tabeli nr 96, karę ograniczenia wolności wobec skazanych za przestępstwo z art. 275 § 1 k.k. trwającą od 1 do 3 miesięcy orzeczono wobec 440 osób. Kara ta, w latach 1999-2012, była orzekana w granicach 12-26 przypadków rocznie. Od 2013 roku zauważalny był niemal dwukrotny wzrost częstotliwości kary ograniczenia wolności orzekanej w tym wymiarze. W 2016 roku liczba skazań na karę ograniczenie wolności w wymiarze od 1 do 3 miesięcy była najwyższa i wynosiła 44.

Zdecydowanie najczęściej orzekano wobec skazanych za przestępstwo z art. 275 § 1 k.k. karę ograniczenia wolności w wymiarze od 4 do 6 miesięcy. Ogólna liczba skazań o tym wymiarze w latach 1999-2018 wynosiła 1537. Warto zauważyć, że niemal w całym analizowanym okresie trudno doszukać się regularności w zakresie orzekania kary ograniczenia wolności o tym wymiarze. W latach 1999-2000 liczba skazań na karę od 4 do 6 miesięcy ograniczenia wolności wynosiła 58, w 2001 roku - 47, zaś w 2002 roku - 54. W 2003 roku odnotowano znaczny wzrost skazań, który wynosił 91, natomiast rok później aż 119. Od 2005 roku, w którym liczba skazań na karę tego wymiaru spadła do 86 odnotowano spadek w 2006 roku (64 skazania), w 2017 roku (56 skazań), w 2008 roku (37 skazań). W 2009 roku statystyki wskazały na ponowny wzrost w zakresie orzekanych kar tego wymiaru i liczba skazań wynosiła 57, rok później w 2010 roku - 67, natomiast od 2011 roku, w którym odnotowano 62 przypadki zaczęła spadać. W 2012 roku liczba ta wynosiła 49. Tendencja rosnąca ponownie zarysowała się od 2013 roku, w którym odnotowano 71 skazań, w 2014 roku - 107, w 2015 roku - 86, w 2016 roku - 136 (była to liczba najwyższa), w 2017 roku - 107, w 2018 roku - 125 skazań.

Karę ograniczenia wolności trwającą od 7 do 12 miesięcy orzeczono wobec 995 sprawców przestępstw z art. 275 § 1 k.k. Wymiar kary tego rodzaju za lata 1999-2018 charakteryzuje się częściową regularnością, gdzie można dostrzec wzrost i spadek prawomocnych orzeczeń. W 1999 roku liczba skazań wynosiła 20. Do 2004 roku można zaobserwować tendencję wzrostową, bowiem w 2000 r. liczba skazań wzrosła do 28, w 2001 roku do 35, w 2002 roku do 39 skazań, zaś w 2003 roku była najwyższa w całym badanym okresie i wynosiła 85 skazań. W 2005 roku liczba skazań na karę tego wymiaru wynosiła 68 i

regularnie spadała do 2009 roku, w którym to odnotowano 36 skazań. W 2006 r. liczba ta wynosiła 56, w 2007 roku - 52, w 2008 roku - 40 skazań. W 2010 roku karę ograniczenia wolności trwającą od 7 do 12 miesięcy orzeczono wobec 46 skazanych, w 2011 roku wobec 29, natomiast w 2012 roku już 38 skazanym, których liczba w kolejnych latach zaczęła nieznacznie wzrastać. W 2013 roku odnotowano 45 skazań, a w 2014 roku - 53 skazania. W 2015 roku statystyki odnotowały ponownie niewielki spadek do liczby 43 skazań. Istotny jest skokowy przyrost skazań kary tego wymiaru w kolejnym 2016 roku, wynosił on bowiem 81 przypadków. W 2017 roku liczba skazanych, którym sądy orzekły karę ograniczenia wolności w wymiarze od 7 do 12 miesięcy ograniczenia wolności wynosiła 74, natomiast rok później w 2018 roku liczba ta spadła do 48 skazań rocznie. Karę, w najsurowszym wymiarze, czyli od 1 roku do 2 lat ograniczenia wolności, wobec skazanych za przestępstwo z art. 275 § 1 k.k. orzeczono zaledwie wobec 16 osób, przy czym istotnym jest, że kary tej nie wymierzano w latach 1999-2013. Karę o tym wymiarze orzeczono jednokrotnie dopiero w 2014 roku, następnie wobec 4 skazanych w 2016 roku, wobec 7 skazanych w 2017 roku i wobec 4 skazanych w 2018 roku. W zakresie orzekania kary ograniczenia wolności wobec skazanych za przestępstwo z art. 275 § 1 k.k. zwrócić należy zatem uwagę na jej łagodniejszy wymiar.

Jak wynika z danych zawartych w tabeli nr 96, karę ograniczenia wolności za przestępstwo z art. 275 § 2 k.k. orzeczono wobec 6 skazanych. Karę trwającą od 4 do 6 miesięcy orzeczono wobec 3 sprawców: w 2003 roku - 2 skazania, w 2013 - 1 skazanie, natomiast karę trwającą od 7 do 12 miesięcy orzeczono również wobec 3 sprawców tego przestępstwa w 2003 r., w 2004 r. i w 2010 roku.

Wśród orzekanych sankcji istotne znaczenie miała również kara grzywny, która występowała zarówno w formie grzywny samoistnej, jak również w formie grzywny kumulatywnej, wymierzonej obok kary pozbawienia wolności.

Poniżej ukazano wyniki ogólnopolskich danych statystycznych dotyczących wymiaru kary grzywny orzeczonej wobec skazanych za przestępstwa określone w art. 275 § 1 k.k. i art. 275 § 2 k.k. za lata 1999-2018. Dane statystyczne dotyczące tej kwestii przedstawione zostały dwutorowo. W tabeli nr 97 ukazano dane ilościowe dotyczące wymiaru kary grzywny w odniesieniu do skazanych za przestępstwo z art. 275 § 1 k.k., natomiast w tabeli nr 98 dane dotyczące skazanych za przestępstwo z art. 275 § 2 k.k.

Tabela nr 97. Wymiar kary grzywny orzeczony wobec skazanych za przestępstwo z art. 275 § 1 k.k. za lata 1999-2018

Lata	Kara grzywny orzeczona wobec skazanych za przestępstwo z art. 275 § 1 k.k.										
	Grzywna samoistna										
	do 100 zł.	od 101 do 200 zł.	od 201 do 300 zł.	od 301 do 500 zł.	od 501 do 800 zł.	od 801 do 1000 zł.	od 1001 do 1500 zł.	od 1501 do 2000 zł.	od 2001 do 5000 zł.	ponad 5000 zł.	Ogółem
1999	3	9	26	58	54	23	6	9	1	-	189
2000	8	10	27	64	80	32	15	3	3	-	242
2001	3	6	18	45	60	29	13	3	3	-	180
2002	1	4	10	68	50	15	9	4	-	-	161
2003	-	6	17	70	79	33	17	8	3	-	233
2004	-	7	24	73	90	40	15	5	3	-	257
2005	-	5	16	39	58	21	3	13	6	-	161
2006	3	3	19	46	29	31	7	1	-	-	139
2007	-	1	13	47	47	19	7	6	4	-	144
2008	1	3	6	38	48	19	11	6	5	1	138
2009	-	3	8	42	43	19	13	10	7	1	146
2010	1	1	17	38	55	35	13	7	3	-	170
2011	-	2	10	31	39	21	10	8	3	-	124
2012	-	-	8	34	35	24	20	4	4	1	130
2013	1	1	9	32	38	26	15	7	4	-	133
2014	1	8	6	39	35	50	12	11	5	-	167
2015	-	1	7	31	41	28	24	11	4	-	147
2016	-	2	7	54	67	65	36	30	12	1	274
2017	-	3	9	36	39	62	35	29	15	2	230
2018	-	1	8	27	51	58	44	30	21	2	242
Ogółem	22	76	265	912	1038	650	325	205	106	8	3607
Lata	Kara grzywny orzeczona wobec skazanych za przestępstwo z art. 275 § 1 k.k.										
	Grzywna obok kary pozbawienia wolności										
	do 100 zł.	od 101 do 200 zł.	od 201 do 300 zł.	od 301 do 500 zł.	od 501 do 800 zł.	od 801 do 1000 zł.	od 1001 do 1500 zł.	od 1501 do 2000 zł.	od 2001 do 5000 zł.	ponad 5000 zł.	Ogółem
1999	2	11	10	25	11	6	-	3	-	-	68
2000	-	10	13	37	15	14	5	6	1	-	101
2001	1	12	13	34	20	10	3	-	-	-	93
2002	2	9	22	27	19	4	2	-	1	-	86
2003	6	8	22	40	18	8	4	2	2	-	110
2004	1	11	31	41	36	6	1	-	-	-	127
2005	5	19	38	53	31	15	3	2	1	-	167
2006	5	27	28	45	20	9	-	-	-	-	134
2007	5	13	19	48	23	6	3	5	2	1	125

2008	3	14	19	41	27	8	8	6	1	1	128
2009	3	13	20	37	12	12	3	1	1	-	102
2010	4	12	17	37	19	8	6	-	3	-	106
2011	2	15	19	31	22	15	3	1	2	-	110
2012	5	8	21	32	15	8	5	3	2	1	100
2013	3	3	16	26	7	8	3	1	-	-	67
2014	2	5	11	32	20	9	1	1	-	-	81
2015	-	3	15	27	12	8	-	2	1	-	68
2016	1	2	1	10	5	3	-	-	-	-	22
2017	-	-	4	1	1	3	-	1	-	-	10
2018	-	1	3	2	1	5	-	2	-	-	14
Ogółem	50	196	342	626	334	165	50	36	17	3	1819

(-) oznacza brak skazanych

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych Ministerstwa Sprawiedliwości

W oparciu o przedstawione w tabeli nr 97 dane statystyczne można stwierdzić, że ogólna liczba orzeczonych kar grzywny samoistnej wobec skazanych za przestępstwo z art. 275 § 1 k.k. w latach 1999-2018 wynosiła 3607, natomiast ogólna liczba orzeczonych kar grzywny kumulatywnej orzeczonej obok kary pozbawienia wolności była o połowę niższa i wynosiła 1891. Przedziały kwotowe cechowała duża różnorodność, przy czym widoczna jest istotna zależność, polegająca na tym, że orzekane kwoty były zdecydowanie wyższe w przypadku grzywny orzekanej samoistnie, niż obok kary pozbawienia wolności.

W zakresie kary grzywny samoistnej sądy najczęściej orzekały ją w kwocie od 501 do 800 zł. Liczba orzeczonych kar grzywny w tej kwocie, w przeciągu całego badanego okresu wynosiła 1038. W dalszej kolejności sądy orzekały karę grzywny samoistnej w kwocie od 301 do 500 zł. (912 skazanych), następnie w kwocie od 801 do 1000 zł. (650 skazanych), w kwocie od 1001 do 1500 zł. (325 skazanych), w kwocie od 201 do 300 zł. (265 skazanych), w kwocie od 1501 do 2000 zł. (205 skazanych), w kwocie od 2001 do 5000 zł. (106 skazanych), w kwocie od 101 do 200 zł. (76 skazanych). Najmniej kar grzywny samoistnej orzeczono zarówno w najniższych, jak i najwyższych przewidywanych przedziałach kwotowych. Kary grzywny w wysokości do 100 zł. orzeczono względem 22 skazanych, natomiast karę grzywny w wysokości powyżej 5000 zł. wobec 8 skazanych.

Na podstawie zebranych danych statystycznych wyłania się wniosek, że kara grzywny samoistnej bywała coraz częściej orzekana w ostatnich latach, zaś orzekane kwoty wydają się być adekwatne do popełnianych czynów, bowiem stopień szkodliwości społecznej popełnianych czynów nie jest wysoki. Wyższy wymiar kar grzywny dotyczył zapewne przestępstw związanych z finansowymi zobowiązaniami sprawców, gdy przedmiotem czynności wykonawczej były prawa majątkowe.

W zakresie kary grzywny orzeczonej obok kary pozbawienia wolności przedziały kwotowe kształtowały się odmiennie, niż w przypadku kary grzywny samoistnej. Na podstawie zebranych danych statystycznych można stwierdzić, że kara grzywny kumulatywnej orzeczonej wobec skazanych za przestępstwo z art. 275 § 1 k.k. w latach 1999-2018 najczęściej występowała w przedziale kwotowym od 301 do 500 zł. (626 skazanych) oraz w przedziałach od 201 do 300 zł. (342 skazanych) i od 501 do 800 zł. (334 skazanych). W dalszej kolejności grzywna jako kara obok kary pozbawienia wolności wynosiła od 101 do 200 zł. (196 skazanych), od 801 do 1000 zł. (165 skazanych). Karę grzywny obok kary pozbawienia wolności orzeczono wobec 50 skazanych za przestępstwo z art. 275 § 1 k.k. w wysokości do 100 zł. i w przedziale kwotowym od 1001 do 1500 zł. Rzadziej kwota grzywny jako kary orzeczonej obok kary pozbawienia wolności mieściła się w wyższych przedziałach kwotowych. Wobec 36 skazanych sąd orzekł karę grzywny w wysokości od 1501 do 2000 zł., wobec 17 skazanych w wysokości od 2001 do 5000 zł. oraz wobec 3 skazanych w wysokości ponad 5000 zł.

Charakterystycznym zjawiskiem dla tego rodzaju reakcji karnej jest widoczna rezygnacja z jej orzekania w ostatnich latach badanego okresu. Kara grzywny kumulatywnej była często orzekana w latach 2003-2012 i to niezależnie od jej wymiaru, bowiem w tym okresie oraz w 2000 roku, liczba orzekanych kar grzywny tego rodzaju wynosiła ponad 100 rocznie. W 2013 roku liczba orzekanych kar spadła do 67 i od tego roku z wyjątkiem 2014 roku (81 skazań) zauważalny był spadek ich liczebności. W 2017 roku było to 10 skazań, rok później 14 skazań.

Przypuszczalnie kształtująca się tendencja spadkowa związana była z możliwościami płatniczymi sprawcy. Sąd wymierzając karę grzywny w pierwszej kolejności zobowiązany był do uwzględnienia sytuacji majątkowej sprawcy, stąd wniosek, że prawdopodobieństwo możliwości uiszczenia czy też wyegzekwowania kary grzywny orzeczonej wobec skazanego już na karę pozbawienia wolności jest mniejsze niż w przypadku sprawcy skazanego na karę nieizolacyjną.

Poczynione powyżej ustalenia nie są adekwatne do danych statystycznych dotyczących wymiaru kary grzywny orzeczonej wobec skazanych za przestępstwo określone w art. 275 § 2 k.k. za lata 1999-2018 przedstawione w tabeli nr 98.

Tabela nr 98. Wymiar kary grzywny orzeczony wobec skazanych za przestępstwo z art. 275 § 2 k.k. za lata 1999-2018

Lata	Kara grzywny orzeczona wobec skazanych za przestępstwo z art. 275 § 2 k.k.										
	Grzywna samoistna										Ogółem
	do 100 zł.	od 101 do 200 zł.	od 201 do 300 zł.	od 301 do 500 zł.	od 501 do 800 zł.	od 801 do 1000 zł.	od 1001 do 1500 zł.	od 1501 do 2000 zł.	od 2001 do 5000 zł.	ponad 5000 zł.	
1999	-	2	-	1	2	2	-	-	-	-	7
2000	-	-	-	1	4	-	-	-	-	-	5
2001	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	2
2002	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	2
2003	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1
2004	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	2
2005	-	1	-	-	1	2	-	-	-	-	4
2006	-	-	1	-	3	-	-	-	-	-	4
2007	-	1	-	1	-	1	-	-	-	1	4
2008	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1
2009	-	-	-	-	1	-	-	2	-	-	3
2010	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1
2011	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1
2012	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	2
2013	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1
2014	-	-	-	-	-	1	-	-	1	-	2
2015	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	3
2016	-	-	1	-	1	-	1	-	-	1	4
2017	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	3
2018	-	-	-	1	1	2	-	1	-	-	5
Ogółem	-	4	2	8	17	12	5	3	4	2	57
Lata	Kara grzywny orzeczona wobec skazanych za przestępstwo z art. 275 § 2 k.k.										
	Grzywna obok kary pozbawienia wolności										Ogółem
	do 100 zł.	od 101 do 200 zł.	od 201 do 300 zł.	od 301 do 500 zł.	od 501 do 800 zł.	od 801 do 1000 zł.	od 1001 do 1500 zł.	od 1501 do 2000 zł.	od 2001 do 5000 zł.	ponad 5000 zł.	
1999	-	1	1	2	-	3	-	-	-	-	7
2000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2001	-	-	3	2	2	-	-	-	-	-	7
2002	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2003	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2004	-	-	1	-	1	-	1	-	1	-	4
2005	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1
2006	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	2
2007	-	-	-	-	1	-	1	1	-	-	3

2008	-	-	1	-	-	1	1	-	3	-	6
2009	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1
2010	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2011	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2012	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2013	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2014	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	2
2015	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2016	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2017	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1
2018	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ogółem	-	2	6	6	6	6	3	1	4	-	34

(-) oznacza brak skazanych

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych Ministerstwa Sprawiedliwości

Mając na względzie zebrane w tabeli nr 98 dane statystyczne można stwierdzić, że ogólna liczba orzeczonych kar grzywny samoistnej wobec skazanych za przestępstwo z art. 275 § 2 k.k. w latach 1999-2018 wynosiła 57, natomiast ogólna liczba orzeczonych kar grzywny kumulatywnej orzeczonej obok kary pozbawienia wolności była niższa i wynosiła 34. Interesującym zjawiskiem jest widoczne sukcesywne zwiększanie się częstotliwości orzekanej kary grzywny samoistnej wobec skazanych za przestępstwo z art. 275 § 2 k.k. począwszy od 2011 do 2018 roku, a także parametrów jej wysokości. Zjawisko takie nie występuje w wypadku kary grzywny orzeczonej obok kary pozbawienia wolności. Tu z kolei zaobserwowano zjawisko odwrotne, czyli zmniejszenie się intensywności orzekanej kary grzywny kumulatywnej wobec skazanych za przestępstwo z art. 275 § 2 k.k., gdyż od 2010 do 2018 roku na karę tą skazano zaledwie 3 osoby przy ogólnej liczbie 34 skazań na przestrzeni analizowanego okresu.

Kwotowy wymiar kary grzywny samoistnej orzeczonej wobec skazanych za przestępstwo z art. 275 § 2 k.k. przedstawia się w sposób następujący. Najwięcej kar grzywny samoistnej odnotowano w przedziale kwotowym od 501 do 800 zł. (17 skazań), następnie w przedziale kwotowym od 801 do 1000 zł. (12 skazań), w przedziale kwotowym od 301 do 500 zł. (8 skazań) oraz w przedziale kwotowym od 1001 do 1500 zł. (5 skazań). Karę grzywny samoistnej w wysokości od 101 do 200 zł. oraz od 2001 do 5000 zł. orzeczono 4 skazanym, w wysokości od 1501 do 2000 zł. - 3 skazanym. Dwóm sprawcom sąd nakazał uiszczenie kary grzywny w wysokości od 201 do 300 zł. i ponad 5000 zł. Kary niższej niż 100 zł. nie orzeczono żadnemu sprawcy przestępstw stypizowanych w art. 275 § 2 k.k., podobnie jak w przypadku kary grzywny kumulatywnej.

Karę grzywny kumulatywnej, obok kary pozbawienia wolności, orzeczono w 34 przypadkach, lecz liczba osób skazanych, szczególnie jeśli chodzi o wymiar kwotowy orzekanej kary przedstawiała się dość regularnie. Sześciu osobom sąd wymierzył karę grzywny mieszczącą się w przedziałach od 201 do 300 zł.; od 301 do 500 zł.; od 501 do 800 zł., od 801 do 1000 zł. W pozostałych 10 przypadkach orzeczono karę grzywny w wysokości od 2001 do 5000 zł. wobec 4 skazanych; w wysokości od 1001 do 1500 zł. wobec 3 skazanych; w wysokości od 101 do 200 zł. wobec 2 skazanych i jednokrotnie w wysokości od 1501 do 2000 zł.

Podsumowując poczynione dotychczas obserwacje dotyczące realizowanej ogólnopolskiej polityki karnej dotyczącej sprawców przestępstw z art. 275 § 1 i § 2 k.k., należy przede wszystkim podkreślić, że znaczącą rolę w praktyce orzeczniczej sądów odgrywała kara pozbawienia wolności. Rozpatrując karę pozbawienia wolności należy mieć na uwadze dwie formy jej wykonania, czyli karę bezwzględną i karę z warunkowym zawieszeniem jej wykonania.

W odniesieniu do sprawców badanych przestępstw można zauważyć, że kara pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania, w świetle danych statystycznych Ministerstwa Sprawiedliwości, trzykrotnie przewyższała jej drugą formę, czyli karę bezwzględnego pozbawienia wolności i to orzekaną zarówno wobec skazanych za przestępstwa z art. 275 § 1 k.k., jak i z art. 275 § 2 k.k. Nie znajduje to jednak odbicia w świetle przeprowadzonych badań akt spraw karnych w Sądzie Rejonowym i Okręgowym w Białymstoku. W przypadku sprawców działających na terenie woj. podlaskiego sądy najczęściej orzekały karę bezwzględnego pozbawienia wolności. W zakresie orzekanej kary ograniczenia wolności, dane ogólnopolskie za lata 1999-2018, wskazują na znaczny udział tego rodzaju kary w ogólnej strukturze orzekanych kar, względem skazanych prawomocnym wyrokiem sądu sprawców przestępstw z art. 275 § 1 k.k., a niewielki względem sprawców przestępstw z art. 275 § 2 k.k. Kara ograniczenia wolności była orzekana względem skazanych częściej w formie kontrolowanej pracy na cele społeczne, niż w formie potrącenia z wynagrodzenia za pracę. W tym zakresie badania akt spraw karnych wydają się być adekwatne do badań ogólnopolskich, pomimo zaistniałych 8 skazań na karę ograniczenia wolności w formie potrącenia z wynagrodzenia za pracę, które na tle 2980 skazań na karę ograniczenia wolności w postaci prac społecznych wydają się odgrywać marginalną rolę. Kara grzywny, będąca najłagodniejszą formą reakcji karnej stosowanej względem sprawców przestępstw, w świetle danych Ministerstwa Sprawiedliwości, orzekana była wobec skazanych za przestępstwo z art. 275 § 1 k.k. w niższych przedziałach kwotowych, czyli od

301 do 500 zł. i od 501 do 800 zł. W przypadku skazanych za przestępstwo z art. 275 § 2 k.k. przedziały kwotowe kar grzywny samoistnej były nieco wyższe (od 501 do 800 zł. i od 801 do 1000 zł.), nie były to jednak kwoty zbyt wysokie w ogólnym zestawieniu kar grzywny.

Przeprowadzone badania akt spraw karnych w woj. podlaskim w tym samym okresie wykazują podobieństwo. Kara grzywny samoistnej orzekanej względem skazanych za przestępstwa z art. 275 § 1-2 k.k., rozpatrywana kwotowo nie różni się od danych statystycznych dotyczących wymiarów kwotowych orzekanych kar grzywny samoistnej względem wszystkich skazanych za to przestępstwo, odnotowanych w statystykach ogólnopolskich.

Analogiczna sytuacja miała miejsce w przypadku kary grzywny orzekanej obok kary pozbawienia wolności. Liczba orzekanych kar grzywny kumulatywnej była trzykrotnie niższa od liczby kar grzywny samoistnej. Mając na względzie dane statystyczne Ministerstwa Sprawiedliwości oraz dane analizowanych akt spraw karnych można dostrzec również podobieństwo w zakresie wysokości orzekanych kwot. Zdecydowanie przeważają niższe przedziały kwotowe, co skłania do wniosków, iż profil sprawcy przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. zbudowany na podstawie badań akt spraw karnych może być bardzo zbliżony do profilu potencjalnego sprawcy tego przestępstwa.

ROZDZIAŁ XI

PRZECIWDZIAŁANIE PRZESTĘPSTWU POSŁUGIWANIA SIĘ CUDZYM DOKUMENTEM TOŻSAMOŚCI

Ostatni rozdział poświęcono zagadnieniu przeciwdziałania przestępstwu posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości rozumianemu jako przeciwstawienie się czy też przeszkodzenie zaistnieniu negatywnego zdarzenia. Przeciwdziałanie przestępstwom określonym w art. 275 § 1-2 k.k. wymaga działań zarówno na poziomie instytucjonalnym, jaki i personalnym, zaś poznanie sposobów i możliwości ograniczenia tego przestępstwa jest jednym z czynników zapewniających bezpieczny obrót dokumentów. W rozdziale wskazano zagrożenia bezpieczeństwa wynikające z posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości, przedstawiono instytucjonalne sposoby przeciwdziałania przestępstwu, wskazano możliwości poprawy efektywności przeciwdziałania przestępstwu.

§ 1. Zagrożenia bezpieczeństwa wynikające z posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości

Pojęcia: „zagrożenie” i „bezpieczeństwo” stanowią dwa stany, z których jeden jest niekorzystny dla człowieka, zaś drugi wręcz przeciwnie pozytywnie oddziałuje na jego egzystencję. Z jednej strony pojęcia te wydają się być sobie przeciwstawne, a jednocześnie całkowicie od siebie współzależne, ponieważ na ogół bezpieczeństwo rozumiane jest jako stan bez zagrożeń, jako brak lęku przed utratą zdrowia, życia lub stanu posiadania. To również przekonanie, że w przypadku wystąpienia niebezpieczeństw istnieją możliwości ich odparcia lub otrzymania pomocy. Wśród niebezpieczeństw występują zagrożenia już znane oraz nowe typy zagrożeń bezpieczeństwa człowieka, organizacji, instytucji i urzędów, kreowanych przez człowieka celem poprawy jakości własnej egzystencji.

Mówiąc o rodzaju zagrożeń bezpieczeństwa najczęściej wskazuje się na zagrożenia: militarne, polityczne, społeczno-kulturowe, zagrożenia związane ze świadomością i tożsamością narodową, ekonomiczne związane gospodarką i finansami, zagrożenia prawno-administracyjne będące skutkiem wadliwego stanowienia prawa, niespójności i przerostów liczby uregulowań prawnych czy regulaminowych, biurokratyzmu, zagrożenia ekologiczne, surowcowe, zagrożenia zdrowotne i socjalne, a także zagrożenia technogenne i

cybernetyczne¹. Nie wszystkie z wymienionych powyżej zagrożeń będą się wiązały z przestępstwem posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości. Wykrywanie niebezpieczeństw sprzyja zwiększeniu szans na przeciwdziałanie niepożądanym konsekwencjom. Podstawą do wykrywania zagrożeń wpływających na zachowanie odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa jest ich identyfikacja.

W obrębie zagrożeń związanych z posługiwaniem się cudzym dokumentem tożsamości można dokonać ich podziału ze względu na obszary powstawania zagrożeń: (1) zagrożenia losowe - do tego obszaru można zaliczyć wypadki np. kradzieże, zagubienie dokumentu w wyniku nieprzewidywanych zdarzeń; (2) zagrożenia informacyjne - do których zaliczyć można działalność sabotażową bądź dywersyjną, szpiegostwo gospodarcze ukierunkowane na zdobycie informacji; (3) zagrożenia technologiczne - związane są z gromadzeniem, przetwarzaniem, przekazywaniem i przechowywaniem informacji w sieciach i systemach teleinformatycznych np.: przestępstwa komputerowe².

Kolejnym kryterium podziału tych zagrożeń może być źródło ich występowania. Wówczas wyróżnić można: (1) zagrożenia wewnętrzne, powstające wewnątrz firm, przedsiębiorstw, takie jak: uszkodzenie bądź utrata danych, brak możliwości obsługi z przyczyn błędu lub przypadku lub też związane z uszkodzeniem bądź utratą danych spowodowanych celowym działaniem niepożądanych osób, celowym działaniem nieuczciwych pracowników; (2) zagrożenia zewnętrzne, generowane poza instytucją, do których należy zaliczyć utratę danych, dokumentów spowodowanych ingerencją osób trzecich; (3) zagrożenia fizyczne, w których pozbawienie możliwości posłużenia się, uszkodzenie lub utrata nastąpiło z powodu awarii bądź wystąpienia innego niepożądanego zdarzenia³.

Istotnym elementem, pozwalającym na skuteczne reagowanie w wypadku każdego zagrożenia, jest nie tylko szybka identyfikacja jego istoty, czyli źródła i rodzaju, lecz również rozróżnienie m.in. czasu powstania, sfery oddziaływania, natężenia i poziom zniszczeń, zasięgu przestrzennego. Mając na względzie czas ujawniania się danego zjawiska zagrożenia bezpieczeństwa można dokonać podziału na: zjawiska krótko, średnio, długoterminowe, lub mogące nastąpić w nieograniczonym czasie. Natomiast biorąc pod uwagę poziom zniszczeń zagrożenia bezpieczeństwa dzielimy na: zagrożenia minimalne, średnie, wysokie oraz całkowite. Gdy mowa jest o zasięgu zasięgu terytorialnym na:

¹ G. Kuzara, Zagrożenie i bezpieczeństwo oraz ich współzależność, „Security, Economy & Law” 2018, nr 3, s. 112-113.

² E. Pietras, Modelowanie zagrożeń w bezpieczeństwie informacji, „Autobusy” 2018, nr 12, s. 208, za: K. Liderman, Analiza ryzyka i ochrona informacji w systemach komputerowych, Wyd. PWN, Warszawa 2009.

³ Ibidem, s. 208-209, za: A. Żebrowski, M. Kwiatkowski, Bezpieczeństwo informacji III Rzeczypospolitej, Oficyna Wydawnicza Abrys, Kraków 2000.

zagrożenia lokalne, regionalne, krajowe, międzynarodowe oraz globalne⁴. Poczucie bezpieczeństwa naruszają i destabilizują zagrożenia pojawiające się na wielu płaszczyznach, a takim jest właśnie przestępstwo posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości, ponieważ z jednej strony poziom zagrożenia może być niski lub bardzo wysoki, przestępstwo to może mieć równie dobrze jedynie lokalny zasięg terytorialny, a z drugiej strony międzynarodowy, zaś oddziaływanie tego zjawiska w czasie może być zarówno krótko, jak i długotrwałe. Najczęściej bezpieczeństwo definiuje się jako stan, rozumiany jako osiągnięcie poczucia bezpieczeństwa danego podmiotu oraz jako proces, czyli zapewnianie poczucia bezpieczeństwa podmiotu, nad którym ma czuwać państwo.

W literaturze kryminalistycznej wymienia się szereg obszarów i celów przestępczego wykorzystywania dokumentów. Wskazuje się na wykorzystywanie fałszu dokumentu przy przestępstwach przeciwko środowisku naturalnemu, czynach zabronionych związanych z narkotykami, terroryzmem, użyciem broni palnej, przemytem i handlem żywym towarem, praniem pieniędzy, nielegalnie podejmowaną pracą, czy też w przypadku szpiegostwa i infiltracji obecnie coraz częściej w cyberprzestępczości. W odczuciu społecznym dokumenty są uznawane za najbardziej wiarygodny dowód zawartych w nich treści, zwłaszcza w przypadku dokumentów urzędowych, którym przypisuje się w zasadzie pełną wiarygodność w tym, a nawet przede wszystkim dokumentom tożsamości.

Najczęściej wskazuje się na przestępstwa związane z wykorzystaniem sfalszowanych dokumentów do celów przestępczych rzadziej z użyciem autentycznych dokumentów. Powoduje to zachwianie zaufania do nich, a pośrednio do podmiotów je wystawiających, godząc w autorytet tych organów, dewaluując tym samym zaufanie do państwa. Dokumenty tożsamości, ze względu na swoje funkcje w obrocie prawnym, bywają obiektem częstych ataków fałszerzy, pomimo wielu ulepszeń zastosowanych w nich zabezpieczeń. Fałsz dokumentu należy również do podstawowych przestępstw godzących w dokumenty, a ponadto nierzadko stanowi przygotowanie do popełnienia innego przestępstwa lub jego ukrycia. Fałszerstwo przyczynia się do rozwoju tzw. szarej strefy, obniżania bezpieczeństwa obrotu gospodarczego, umożliwiając nielegalny obrót wartościami materialnymi, wpływając jednocześnie na wzrost liczby popełnianych wielu typów przestępstw ekonomicznych i kryminalnych⁵.

⁴ G. Kuzara, op. cit., s. 113-114.

⁵ K. Czaplicki, Dokumenty tożsamości. Jawność i bezpieczeństwo, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2016, s. 182.

K. Czaplicki podaje, że sfałszowany dokument tożsamości służy sprawcom m.in. do: (1) zakładania fikcyjnych firm i dokonywania wyłudzeń towarów; (2) wyłudzenia kredytów bankowych; (3) zakładania konta osobistego, pobrania książeczki czekowej i wyprania pieniędzy; (4) wyrobienia na podstawie jednego dokumentu innych, np. paszportu, prawa jazdy; (5) wyłudzeń ogłoszeniowych (oszust pośrednikiem); (6) wykonywania usług bez wymaganego zezwolenia; (7) uzyskiwania pożyczek od łatwowiernych ludzi; (8) popełniania bigamii; (9) wyłudzenia towarów przy ratalnym systemie sprzedaży; (10) legitymowania się fałszywym dokumentem w przypadku kontroli; (11) tworzenia wysokiego debetu na koncie założonym na podstawie fałszywego dowodu; (12) korzystania z usług hotelowych na podstawie fałszywego dokumentu i wymeldowanie się bez uregulowania rachunku; (13) korzystania z usług biur podróży; (14) rejestrowania się jako bezrobotny i wyłudzenia zasiłków; (15) zatrudniania się, a następnie okradania pracodawcy; (16) przekraczania granicy; (17) wypożyczenia i kradzieży samochodu, wideokaset; (18) wypożyczenia i kradzieży cennych książek z bibliotek; (19) zameldowanie cudzoziemca; (20) wynajmu lokalu i nieregulowanie należności; (21) podjęcia depozytu ze skarbca bankowego⁶.

Posługiwanie się fałszywymi dokumentami tożsamości odciska również swoje negatywne skutki w zakresie prawa administracyjnego. Może być m.in. przyczyną stwierdzenia nieważności aktu administracyjnego⁷. Z uwagi na nieograniczoną i nieskrępowaną wyobraźnię sprawców przestępstw powyższe wyliczenie nie uwzględnia wszystkich możliwych sytuacji wykorzystania dokumentu tożsamości.

Autentyczny dokument tożsamości bywa narzędziem, środkiem popełnienia takich czynów, jak: (1) wyłudzenie pieniędzy na szkodę banków, przedsiębiorstw i instytucji obrotu gotówkowego (np. weksle, чеки, karty kredytowe); (2) wyłudzenie towarów, maszyn i urządzeń w systemach sprzedaży ratalnej, również od producentów i hurtowników (dowody tożsamości, potwierdzenie o rejestracji i prowadzeniu działalności gospodarczej lub upoważnienia do odbioru towaru); (3) oszustwa spadkowe i nieuczciwe transakcje nieruchomościami (testamenty, orzeczenia sądowe, wypisy z ksiąg wieczystych, gwarancje bankowe); (4) podejmowanie i prowadzenie obrotu papierami wartościowymi (np. dowody tożsamości); (5) legalizowanie obrotu skradzionymi samochodami (np. dowody odprawy celnej, umowy, dowody rejestracyjne); (6) zorganizowany, nielegalny przerzut osób przez granice państwowe (dowody tożsamości, wize, karty pobytowe)⁸.

⁶ Ibidem, s. 183 za: H. KołECKI, *Techniczno-kryminalistyczne badanie autentyczności dokumentów publicznych*, Wyd. Poznańskie, Poznań 2002, s. 35-36.

⁷ K. Czaplicki, *Dokumenty tożsamości...*, s. 183.

⁸ K. Sławik, *Fałszerstwa w obrębie współczesnej przestępczości*, „Radca Prawny” 2000, nr 6, s. 118 i n..

Powyższa lista możliwych zagrożeń nie jest oczywiście wyczerpana, gdyż *gros* zagrożeń bezpieczeństwa stanowią obecnie przestępstwa komputerowe związane z zagrożeniem cyberprzestępczością.

Skutkiem rozwoju informatyzacji jest nastanie ery cyfrowej, niosącej zupełnie nowe zagrożenia o niewyobrażalnej dotąd skali. Cyberprzestrzeń stanowi obecnie główny obszar działań człowieka, ponieważ wirtualna cyfrowa rzeczywistość przenika do życia realnego i dotyczy wszystkich sfer jego działalności: wymiany gospodarczej, wymiany treści różnego typu, w tym informacji, a także myśli, idei, poglądów. Zmiany związane z „cyfryzacją życia ludzkiego” łączą się niewątpliwie z koniecznością korzystania z usług świadczonych drogą elektroniczną, które oprócz korzyści niesie ze sobą również pewne zagrożeniami. Dostępność technologii i upowszechnienie rozwiązań sieciowych, doprowadziła do zmiany form popełniania przestępstw.

Mówiąc o technologii, sieci i tożsamości pojęciem, które nasuwa się na myśl w pierwszej kolejności jest kradzież tożsamości nazywana często fałszerstwem, defraudacją czy też przejmowaniem tożsamości, a nawet przestępstwem komputerowym. Przestępstwo kradzieży tożsamości zostało wyrażone w art. 190a § 2 k.k., zgodnie z którym kradzież tożsamości to podszywanie się pod inną osobę, wykorzystując jej wizerunek, inne jej dane osobowe lub inne dane, za pomocą których jest ona publicznie identyfikowana, w celu wyrządzenia jej szkody majątkowej lub osobistej. Wiąże się to z podjęciem ogółu czynności polegających na pozyskiwaniu prawdziwych danych realnie istniejących osób⁹. Dane te są pozyskiwane z wykorzystywaniem różnych środków technicznych, teleinformatycznych przy użyciu socjotechniki. Jednym z narzędzi służącym do popełnienia tego przestępstwa może być pozyskany w drodze kradzieży lub przywłaszczenia dokument tożsamości, którym sprawca może się posłużyć. To upodabnia przestępstwo z art. 190a § 2 k.k. do przestępstwa z art. 275 § 1 k.k. Uzyskane w ten sposób dane osobowe: imię i nazwisko, numer ewidencyjny PESEL lub numer paszportu, dowodu osobistego lub innego dokumentu potwierdzającego tożsamość, adres zameldowania lub inne dane służące do weryfikacji danej osoby mogą posłużyć do popełnienia obu tych przestępstw. Cechą różniącą te przestępstwa będzie niewątpliwie osoba pokrzywdzonego i cel działania oraz motywacja przyświecająca sprawcy.

Kradzież tożsamości, popełniana w celach przestępczych, może przybierać postać podszywania się pod dane osobowe innej osoby celem założenia fałszywego konta w banku i zaciągnięcia kredytu, pożyczki lub innego zobowiązania, założenia fałszywej działalności

⁹ M. Budyn-Kulik, M. Mozgawa, *Prawnokarne i kryminologiczne aspekty zjawiska nękania*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2012, s. 15-19.

gospodarczej, wyłudzenia podatku VAT, przywłaszczenia wynajętej rzeczy, dokonania zakupów *online*. Te same formy działań sprawców obserwowane są również w przypadku przestępstw z art. 275 k.k.

Jako przykład bezprawnego zastosowania ukradzionej tożsamości sprawców przestępstw z art. 190a § 2 k.k. podaje się wykorzystanie cudzej tożsamości w celu utworzenia fałszywego profilu w sieci, by wejść w proces „prania pieniędzy” a także dokonanie oszustwa w handlu online, jak również rozpowszechnianie pornografii, a nawet ułatwianie kontaktów pedofilskich. Nie obserwuje się tego w przypadku sprawców przestępstw z art. 275 k.k. Szeroko pojmowana kradzież tożsamości niesie za sobą także poważne szkody dla obrotu gospodarczego. Wykorzystanie przez środowiska przestępcze baz danych powoduje osłabienie zaufania do handlu elektronicznego, elektronicznych instrumentów płatniczych i innych usług¹⁰.

Na niebezpieczeństwo kradzieży tożsamości narażona jest praktycznie każda osoba, w stosunku do której doszło do zaboru jej danych w postaci imienia, nazwiska oraz numeru PESEL, gdyż w powszechnym obrocie pożyczkowym, a szczególnie w instytucjach pozabankowych, do zaciągnięcia zobowiązania wystarczy, zwłaszcza przy zawieraniu transakcji o charakterze online, podanie zaledwie kilku danych. Numer dowodu osobistego, adres zamieszkania, przestępca może wskazać jako dane fikcyjne, które nie będą podlegały szczególnej weryfikacji przez instytucje nie będące bankami. Proceder ten jest trudny do szybkiego wykrycia, ponieważ zazwyczaj osoba, której dane ukradziono i następnie użyto do zaciągnięcia zobowiązania finansowego, najczęściej dowiaduje się o jego istnieniu dopiero na etapie wszczętej przeciwko niej egzekucji, co następuje w kilka miesięcy po tym, jak jej dane zostały wykorzystane¹¹.

Kradzież tożsamości może być także następstwem codziennego nieostrożnego dysponowania swoimi danymi, powierzania ich przypadkowym osobom bądź też może nastąpić wskutek nieprzemyślanego operowania nimi przez osoby uprawnione do dostępu do tych danych, które swoją pracę wykonują na niezabezpieczonych lub prywatnych komputerach. Z kradzieżą tożsamości nieuchronnie może się także wiązać problem naruszenia dóbr osobistych, sprowadzający się do poniesienia stosownej kary na gruncie odpowiedzialności wynikającej zarówno z kodeksu karnego, jak i odpowiedzialności odszkodowawczej wynikającej z regulacji zawartych w kodeksie cywilnym.

¹⁰ E. Ryter, Kradzież tożsamości jako efekt naruszenia ochrony danych osobowych w świetle RODO, ustaw karnych oraz innych regulacji prawnych w dobie rosnącej cyberprzestępczości, „Probacja” 2019, nr 4, s. 39-45.

¹¹ Ibidem, s. 49-52.

Zagrożenia wynikające z popełnienia przestępstwa z art. 190a § 2 k.k. oraz zagrożenia wynikające z popełnienia przestępstw z art. 275 k.k. wykazują liczne podobieństwa. Utożsamianie tych przestępstw jest również wynikiem utrwalonego w społecznym odbiorze pojęcia „kradzieży tożsamości”, które na trwałe zagościło we współczesnym języku i stanowi wór, wypełniony wszelkiego rodzaju działaniami przestępczymi związanymi z wykorzystaniem wszystkiego, co wiąże się z tożsamością człowieka, w tym również dokumentów tożsamości, będącymi przedmiotem czynności wykonawczej przestępstw z art. 275 k.k.

Termin „kradzież tożsamości” M. Siwicki uznaje za ogólny, obejmujący większość przypadków bezprawnego, instrumentalnego przywłaszczenia albo wykorzystania tożsamości żyjącej, zmarłej albo fikcyjnej osoby, w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub naruszenia innych dóbr prawnie chronionych pod groźbą kary¹².

K. Czaplicki uważa przestępstwo z art. 275 k.k. za szczególny rodzaj przestępstwa kradzieży tożsamości przy pomocy dokumentów tożsamości, ponieważ przestępstwo to obejmuje wszelkie czynności związane z wykorzystaniem funkcji, jakie pełni dokument stwierdzający tożsamość, a w szczególności legitymowanie się przed uprawnionym organem, przedkładanie w postępowaniu toczącym się przed organem władzy publicznej, okazywanie w przypadku korzystania z określonych świadczeń. Wspomniane czynności mogą obejmować także wykorzystywanie identyfikacyjnych danych personalnych np. numeru PESEL, numeru karty kredytowej, jako narzędzia do popełniania innych przestępstw oraz wszelkich informacji służących do identyfikacji innej osoby¹³.

Wśród przyczyn zainteresowania atakami na bezpieczeństwo dokumentów tożsamości można wskazać m.in. rozwój techniczny urządzeń: komputerów, drukarek laserowych, skanerów, sprzyjający temu procederowi łatwiejszy dostęp do urządzeń i materiałów specjalistycznych, otwartość rynku międzynarodowego, a także możliwość wykorzystania dokumentu w celu zarobkowym. Konsekwencją przyznania dokumentom tożsamości znacznej roli w obrocie gospodarczym była wzrastająca liczba prób ich sfalszowania lub użycia autentycznych dokumentów przez innego człowieka, ponieważ wszelkie usługi bankowe, leasingowe, telefoniczne, kredytowe dostępne są jedynie po okazaniu dowodu osobistego.

¹² M. Siwicki, *Cyberprzestępczość*, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2013, s. 284-285.

¹³ K. Czaplicki, *Dokumenty tożsamości...*, s. 197-198.

§ 2. Instytucjonalne sposoby przeciwdziałania przestępstwu posługiwania się cudzym dokumentem

Państwo posługuje się różnymi instrumentami prawnymi, których celem jest ochrona interesu publicznego, moralności publicznej czy bezpieczeństwa narodowego, a także sfer funkcjonowania jednostki, dotyczących jej prywatności i powiązanej z nią tożsamości.

Państwo w warunkach cyfryzacji, zmuszone jest do bezwzględnego zapewnienia ochrony wolności i praw jednostki. Coraz więcej instytucji publicznych tworzy przestrzeń informacyjną (strony związane z bazą dostępu do danych – gromadzonych przez państwo) oraz obszar wymiany (portale), które służą budowie źródeł informacji. Zautomatyzowane przetwarzanie ogromnych ilości informacji narażone jest z oczywistych względów na wielkie niebezpieczeństwo. W XXI wieku elektronika oraz systemy informacyjne są powszechnie wykorzystywane w administracji państwowej, samorządowej, bankowej i instytucjonalnej. Logowanie w sieci umożliwia dostęp do wielu usług i jest to nieuniknione.

Proces ucyfrowienia stał się nieodłącznym atrybutem działań ludzkich niemal w każdej dziedzinie, ale paradoksalnie jednak cyfrowa przestrzeń służy również minimalizacji skutków wynikających z przestępczej działalności sprawców przestępstw z art. 275 k.k., czego przykładem są prowadzone przez państwo rejestry.

1. Rejestry publiczne

Istotnym elementem zasobów informacyjnych państwa oraz publicznej infrastruktury informacyjnej są rejestry publiczne, stanowiące niezbędny element dla skutecznej realizacji zadań publicznych oraz zapewnienia sprawnego działania wewnętrznej administracji publicznej. Ich zadaniem jest zapewnienie bezpieczeństwa i pewności obrotu prawnego, przy jednoczesnej gwarancji swobody aktywności społecznej i gospodarczej jednostek oraz jawności określonych stanów i stosunków prawnych¹⁴. Rozpowszechnienie technologii informacyjno-komunikacyjnych i wdrażanie e-administracji sprawiło, że istotne stały się powiązania pomiędzy zasobami, wzajemna wymiana i weryfikacja spójności danych czy też dobór odpowiednich rozwiązań organizacyjno-technicznych.

T. Stawecki w 2005 r. zidentyfikował 279 rejestrów publicznych spełniających kryteria sformułowanej przez niego definicji¹⁵, przy czym późniejsze analizy wykazały, że w Polsce

¹⁴ A. Gryszczyńska, Pojęcie i jawność rejestrów publicznych - uwagi wprowadzające, (w:) A. Gryszczyńska (red.), Rejestry publiczne. Jawność i interoperacyjność, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2016, s. 3.

¹⁵ T. Stawecki, Rejestry publiczne: funkcje instytucji, Wyd. Prawnicze Lexis Nexis, Warszawa 2005, s. 413-439.

prowadzonych zbiorów, które można zaliczyć do rejestrów publicznych jest zdecydowanie więcej¹⁶.

Pośród wszystkich rejestrów publicznych wyróżnia się 3 grupy tematyczne rejestrów: (1) podmiotowe, w których rejestrowane są podmioty prowadzące określoną działalność gospodarczą, społeczną lub polityczną oraz osoby fizyczne, osoby prawne, jak i jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej; (2) przedmiotowe, w których rejestrowane są określone rodzaje nieruchomości i ruchomości; (3) faktograficzne, w których rejestrowane są określone rodzaje zdarzeń lub procesów jak: rejestry transakcji, zezwoleń, decyzji itp.¹⁷

Mając na względzie mnogość rejestrów i aktów prawnych, na podstawie których są prowadzone, różnorodność celów rejestrów, a także funkcji przez nie pełnionych, gromadzonych danych i zasad dostępu do nich, uwzględniając odmienny stopień ich informatyzacji istniejące obecnie rejestry można klasyfikować na podstawie rodzajów wpisów, funkcji lub stopnia dostępności danych rejestrowych¹⁸.

Biorąc pod uwagę podmioty prowadzące rejestr, wyróżnić można rejestry sądowe (KRS, księgi wieczyste) i rejestry administracyjne (np. PESEL, REGON). Obok rejestrów rzeczowych (przedmiotowych), do których należą księgi wieczyste, ewidencja gruntów i budynków czy rejestr zastawów istnieją również rejestry osobowe (podmiotowe). Dokumentują one istnienie określonych podmiotów uczestniczących w obrocie - np. KRS, ewidencja partii politycznych czy rejestr wyborców¹⁹.

Rejestry dzielone są również na rejestry identyfikacyjne, zawierające informacje o indywidualnych cechach obiektów pozwalające na ustalenie ich tożsamości oraz klasyfikacyjne, zawierające informacje o kryteriach podziału obiektów na podgrupy. Wyróżnia się także rejestry pierwotne, zawierające informacje pochodzące bezpośrednio od zarejestrowanych obiektów i wtórne, zawierające informacje pochodzące z rejestru pierwotnego, jak i informacje dodatkowe pochodzące z innych rejestrów²⁰.

Z kolei rejestry referencyjne to rejestry gromadzące informacje pierwotne – pochodzące od podmiotu danych, przy czym zakres referencyjności rejestru ogranicza się do wyspecyfikowanych identyfikatorów, cech klasyfikacyjnych czy danych wspólnych dla wielu ewidencji i systemów²¹.

¹⁶ A. Gryszczyńska, op. cit., s. 3-4.

¹⁷ K. Czaplicki, *Jawność i interoperacyjność rejestrów tworzących System Rejestrów Państwowych*, (w:) A. Gryszczyńska (red.), *Rejestry publiczne. Jawność i interoperacyjność*, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2016, s. 489.

¹⁸ A. Gryszczyńska, op.cit., s. 4.

¹⁹ Ibidem, s. 4.

²⁰ Ibidem, s. 4.

²¹ Ibidem, s. 4.

Do podstawowych funkcji rejestrów publicznych zalicza się funkcje: ewidencyjną, informacyjną, ostrzegawczą, ochronną, kontrolną, prawotwórczą, selekcyjną i fiskalną. Kluczową funkcją wszystkich rejestrów jest niewątpliwie funkcja ewidencyjna związana z zadaniami organu rejestrowego, polegającymi na dokumentowaniu określonych sytuacji, poprzez dokonywanie odpowiednich wpisów i gromadzeniu dokumentów oraz obowiązkami lub uprawnieniami informacyjnymi innych podmiotów, powiadamiających organ rejestrowy o określonych zdarzeniach²².

Dane rejestrowe wykorzystywane mogą być przez podmiot zobowiązany do prowadzenia rejestru dla realizacji zadań publicznych, dla których ów rejestr został ustanowiony, jak również udostępniane podmiotom publicznym do realizacji zadań publicznych bezpośrednio związanych z pierwotnym celem utworzenia rejestru, jak np. dostęp do KRK organów ścigania i sądów karnych w celu ustalenia danych dotyczących uprzedniej karalności osoby oraz udostępniane innym podmiotom publicznym w związku z realizacją zadań publicznych bezpośrednio niezwiązanych z pierwotnym celem utworzenia rejestru²³. Dane rejestrowe udostępniane są też różnym podmiotom, chcącym uzyskać informacje o osobach, rzeczach, prawach czy faktach, powołując się na te informacje jako prawdziwe lub wywołujące określone skutki prawne, stąd równie istotną funkcją rejestrów jest również funkcja informacyjna.

Mając na względzie bezpieczeństwo obrotu prawnego istotną funkcję pełni również funkcja ostrzegawcza, w sytuacjach gdy szczególnie istotne jest szybkie ujawnianie informacji o określonych faktach (poprzez dokonanie wpisu) oraz bezzwłoczne informowanie o zdarzeniach mogących wpłynąć na stan ujawniony w rejestrze (poprzez zamieszczenie wzmianki lub ostrzeżenia). Funkcja ostrzegawcza łączy się niewątpliwie z funkcją ochronną (gwarancyjną) rejestru, dzięki której zabezpieczane są zarówno interesy osób, których uprawnienia są ujawnione w rejestrze, jak również podmiotów niepodlegających wpisowi, które z podmiotem ujawnionym w rejestrze wchodzi w określone stosunki prawne. Dotyczy to m.in. rejestrów sądowych rejestr ujawniających rzeczywisty stan prawny, co rodzi określone skutki prawne. Realizując funkcję kontrolną, organ rejestrowy bada zgodność i legalność czynności prawnej²⁴.

Szczególnego znaczenia nabierają obecnie publiczne rejestry podmiotowe umożliwiające identyfikację osób fizycznych, do których można zaliczyć: (1) Powszechny Elektroniczny

²² Ibidem, s. 10.

²³ Ibidem, s. 11.

²⁴ Ibidem, s. 11-12.

System Ewidencji Ludności PESEL; (2) Rejestr Dowodów Osobistych RDO; (3) rejestr stanu cywilnego. Powyższe rejestry od dnia 1 marca 2015 r. tworzą tzw. System Rejestrów Państwowych (SRP). System Rejestrów Państwowych połączył kluczowe dla funkcjonowania państwa rejestry, umożliwiając uruchomienie nowych usług administracji publicznej²⁵.

Rejestry, tworzące System Rejestrów Państwowych: (1) odpowiadają za pełną identyfikację tożsamości osób przebywających na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej; (2) zawierają dane aktualne oraz dane archiwalne, niezbędne do ustalenia tożsamości; (3) umożliwiają urzędnikom gminnym nieograniczony terytorialnymi właściwościami dostęp do danych wszystkich mieszkańców Polski. Zajmujące się wdrożeniem Systemu Rejestrów Państwowych Ministerstwo Spraw Wewnętrznych opracowało w nowym systemie aplikację ŹRÓDŁO, która umożliwia m.in. dostęp do danych w trybie on-line²⁶.

Mając na względzie badane przestępstwo niewątpliwie istotnym z poznawczego badawczego punktu widzenia jest rejestr dowodów osobistych. RDO to publiczne urządzenie ewidencyjne, służące do utrwalania wszelkich danych i czynności związanych z dowodami osobistymi, które od 1 marca 2015 roku zastąpiło dotychczasową Ogólnopolską Ewidencję Wydanych i Unieważnionych Dowodów Osobistych (OEWIUDO). Zasady prowadzenia Rejestru Dowodów Osobistych określone są w ustawie z dnia 6 sierpnia 2010 r. o dowodach osobistych²⁷ i w rozporządzeniu Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 20 listopada 2014 r. w sprawie prowadzenia Rejestru Dowodów Osobistych²⁸.

Podmiotem wydającym dowód osobisty jest organ gminy. Wojewodowie właściwi miejscowo dla danej gminy sprawują nadzór nad wydawaniem, wymianą i unieważnieniem dowodów osobistych, są również organami odwoławczymi od decyzji wydanych przez organy gminy. Zgodnie z przepisami prawa, dowód osobisty jest dokumentem urzędowym o zwiększonej mocy dowodowej i korzysta m.in. z domniemania prawdziwości jego treści.

Ważną zmianą nowego systemu dowodów osobistych było odmiejscowienie składania wniosków o ich wydanie, gdyż wniosek ten złożyć można w organie dowolnej gminy na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej w postaci pisemnej lub elektronicznej. Szczegóły trybu wydawania dowodów tożsamości reguluje rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 29 stycznia 2015 r. w sprawie wzoru dowodu osobistego oraz sposobu i trybu postępowania w sprawach wydawania dowodu osobistego, ich utraty, uszkodzenia,

²⁵ K. Czaplicki, *Jawność i interoperacyjność...*, s. 489.

²⁶ *Ibidem*, s. 489.

²⁷ Ustawa z dnia 6 sierpnia 2010 r. o dowodach osobistych (Dz. U. Nr 167, poz. 1131).

²⁸ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 20 listopada 2014 r. w sprawie prowadzenia Rejestru Dowodów Osobistych (Dz. U. z 2014 r., poz. 1709 ze zm.).

unieważnienia i zwrotu²⁹. Dane wpisane do wniosku o wydanie dowodu osobistego weryfikowane są z danymi zgromadzonymi w rejestrze PESEL oraz Rejestrze Dowodów Osobistych, prowadzonego w postaci elektronicznej przez ministra właściwego do spraw wewnętrznych.

Celem wprowadzenia RDO była poprawa poziomu bezpieczeństwa systemu dowodów osobistych, m.in poprzez zmianę procedur związanych z przetwarzaniem danych niezbędnych w procesie wydawania i unieważniania dowodów osobistych³⁰. Zgodnie z art. 56 ustawy o dowodach osobistych w RDO oprócz danych zawartych w dowodzie osobistym takich jak: PESEL, nazwisko i imię (imiona), nazwisko rodowe, imię ojca, imię i nazwisko rodowe matki, data i miejsce urodzenia, płeć, fotografię, gromadzone są dane dotyczące wniosku o wydanie dowodu, jak również dane dotyczące dowodu osobistego, czyli seria i numer dowodu osobistego, data ważności, oznaczenie organu wydającego dowód osobisty oraz status dokumentu (data wydania, data przekazania do organu gminy, data przyjęcia w organie gminy, data odbioru przez obywatela, data unieważnienia, przyczyna unieważnienia, oznaczenie organu unieważniającego oraz data przekazania danych o unieważnienia do Systemu Informacyjnego Schengen). W rejestrze tym zamieszczane są również dane o przyczynie wydania dowodu osobistego, numer i data wydania decyzji o stwierdzeniu nieważności. Mając na uwadze względy bezpieczeństwa w rejestrze tym umieszczane są także dane o utraconych bądź błędnie spersonalizowanych blankietach dowodów osobistych (seria i numer blankietu, przyczyna i data wybrakowania blankietu, przyczyna i data utraty blankietu oraz data zgłoszenia do Systemu Informacyjnego Schengen). W RDO umieszczone są również dane archiwalne dostępne dotychczas w systemie OEWIUDO oraz PESEL.

Dane do RDO wprowadzane są przez organy gminy w trybie bezpośrednim w czasie rzeczywistym, co oznacza, że dane do RDO wpisywane są bez pośrednictwa innych instytucji, systemów lub też organów, zaś organ gminy wprowadza dane niezwłocznie, zaraz po ustaleniu, że nastąpiło zdarzenie uzasadniające dokonanie takiego wpisu³¹.

Zasady udostępniania danych z Rejestru Dowodów Osobistych reguluje rozdział 8 ustawy o dowodach osobistych. Mając na względzie badane przestępstwo, dane zgromadzone w RDO udostępnia minister właściwy do spraw informatyzacji w trybie pełnej teletransmisji danych lub w trybie ograniczonej teletransmisji danych. W drodze pełnej teletransmisji dane

²⁹ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 29 stycznia 2015 r. w sprawie wzoru dowodu osobistego oraz sposobu i trybu postępowania w sprawach wydawania dowodu osobistego, ich utraty, uszkodzenia, unieważnienia i zwrotu (Dz. U. z 2015 r., poz. 212).

³⁰ K. Czapliski, *Jawność i interoperacyjność...*, s. 508.

³¹ *Ibidem*, s. 509.

udostępniane są podmiotom określonym w art. 66 ustawy o dowodach osobistych, posiadającym i stosującym mechanizmy umożliwiające identyfikację i rejestrację osób uzyskujących dostęp do danych zawartych w RDO, a także rejestrujących zakres udostępnionych danych i datę ich udostępnienia. Wskazane podmioty zobowiązane są do posiadania i stosowania zabezpieczeń technicznych i organizacyjnych chroniących przed uzyskaniem dostępu do danych przez inne osoby i podmioty. Uzyskanie danych możliwe jest w trybie złożenia jednorazowego wniosku do ministra właściwego do spraw informatyzacji, który wydaje decyzję po przeanalizowaniu zasadności otrzymania danych. Grono uprawnionych obecnie podmiotów tworzą m.in. takie instytucje jak: organy prokuratury, organy Policji, Komendant Główny Straży Granicznej, szef Służby Wywiadu Wojskowego, szef Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Organy Krajowej Administracji Skarbowej. Ostatnia zmiana ustawowa otwiera również dostęp do tych danych sądom³². Zgodnie z art. 66 ust. 4 ustawy o dowodach osobistych bez konieczności składania wniosku o dostęp do danych i bez konieczności uzyskiwania przez niego stosownej decyzji ministra właściwego do spraw informatyzacji dostęp do bazy RDO posiada w zakresie niezbędnych do realizacji jego ustawowych zadań minister właściwy do spraw wewnętrznych.

Natomiast tzw. ograniczona teletransmisja danych, polegająca na porównaniu przekazywanych przez uprawniony podmiot danych z danymi zawartymi w RDO, sprowadza się do potwierdzenia lub zaprzeczenia istnienia ważnego dowodu osobistego zawierającego określony zestaw danych. W tym trybie porównać można: imię (imiona) nazwisko, numer PESEL, serię i numer dowodu osobistego, datę wydawania dowodu osobistego oraz termin ważności dowodu osobistego. Odbywa się to poprzez złożenie jednorazowego wniosku do ministra właściwego do spraw informatyzacji. Podmiotami uprawnionymi do korzystania z danych w drodze ograniczonej teletransmisji są podmioty uprawnione do korzystania z danych w drodze pełnej teletransmisji oraz inne podmioty, o ile wykażą w tym interes prawny³³.

Dane zgromadzone w RDO można udostępnić również w trybie jednostkowym. W trybie jednostkowym zgodnie z art. 72 powyższej ustawy udostępniane są dane dotyczące jednego dokumentu lub dane dotyczące jednej osoby. Wśród podmiotów uprawnionych do uzyskania danych w trybie jednostkowym wymienia się sądy oraz podmioty uprawnione do uzyskania danych w trybie pełnej transmisji danych za wyjątkiem ministra właściwego do spraw

³² Dodany pkt. 13b w ust. 3 w art. 66 ustawy z dnia 6 sierpnia 2010 r. o dowodach osobistych (Dz. U. z 2021 r. poz. 1978).

³³ K. Czaplicki, *Jawność i interoperacyjność...*, s. 510-511.

finansów publicznych i organy informacji finansowej oraz inne podmioty, o ile wykażą w tym interes prawny lub interes faktyczny i uzyskają wcześniej zgodę osoby, której dane dotyczą³⁴.

Z uwagi na fakt, że materialny charakter dowodu wiąże się z tym, że poddany jest on zdarzeniom faktycznym, zdecydowano, że zarówno utrata dowodu, jak i jego uszkodzenia podlegają notyfikacji. Oznacza to, że posiadacz/właściciel dowodu osobistego ma obowiązek zgłoszenia tego faktu organowi dowolnej gminy lub dowolnej placówce konsularnej. Chociaż art. 46 ustawy o dowodach osobistych posługuje się pojęciem wydania dowodu osobistego, obejmującym jedynie końcową część procesu wymiany, tym niemniej chodzi tu o wydanie dokumentu, który zastąpi dotychczasowy dowód, a więc o jego wymianę. Ustawa enumeratywnie wymienia przypadki, w których zazwyczaj dochodzi do wymiany dowodu. Przypadki te mogą mieć różny charakter i obejmują: (1) podstawy związane z prawnymi właściwościami dowodu, takimi jak upływ terminu ważności czy zmiana danych zawartych w dowodzie osobistym; (2) podstawy związane z dezaktualizacją danych uwidoczonych na skutek upływu czasu, jak zmiana wizerunku twarzy, w stopniu utrudniającym lub uniemożliwiającym identyfikację posiadacza; (3) podstawy związane z materialnym charakterem dowodu, do których należą utrata dowodu, uszkodzenie dowodu w stopniu utrudniającym lub uniemożliwiającym identyfikację, przekazanie znalezionej dowodu przez osobę trzecią.

Pod pojęciem utraty dowodu należy rozumieć sytuację, w której posiadacz względnie trwale utracił faktyczne władztwo nad dokumentem i nie jest w stanie ocenić, czy uda mu się to władztwo odzyskać. Definicja legalna, zawarta w art. 2 ust. 1 pkt 14 omawianej ustawy określa utratę dowodu jako brak fizycznej kontroli nad dowodem osobistym przez jego posiadacza, następujący w wyniku przestępstwa, zagubienia lub innego zdarzenia losowego. Utrata może wiązać się również ze zniszczeniem dowodu. Natomiast uszkodzenie dowodu wiąże się z jego odkształceniem, odbarwieniem lub częściowym zniszczeniem. Oznacza naruszenie dokumentu podważające jego wiarygodność, utrudniające identyfikację jego posiadacza lub uniemożliwiające korzystanie z niego (art. 2 ust. 1 pkt 13). Omawiana ustawa nakazuje posiadaczowi dowodu osobistego zgłoszenie w organie gminy lub placówce konsularnej Rzeczypospolitej Polskiej utraty lub uszkodzenia dowodu osobistego. Współczesne regulacje pozwalają uczynić to w dowolny sposób - w formie pisemnej, tradycyjnej, jak również z wykorzystaniem usług elektronicznych.

Od 12 stycznia 2020 r. weszły w życie przepisy pozwalające na unieważnienie dowodu osobistego ze względu na nieuprawnione wykorzystanie danych osobowych (kradzież

³⁴ Ibidem, s. 511.

tożsamości), przy czym warunkiem unieważnienia dokumentu tożsamości jest złożenie na Policji zawiadomienia dotyczącego bezprawnego wykorzystania danych osobowych lub podjęcie przez organy ścigania stosownych czynności z urzędu (art. 48a ust. 1 ustawy o dowodach osobistych). Warto zauważyć, że unieważnienie dowodu osobistego można uzyskać również na podstawie decyzji PUODO stwierdzającej naruszenie przepisów o ochronie danych w zakresie bezpieczeństwa danych osobowych posiadacza dowodu osobistego, w tym serii i numeru dowodu osobistego (art. 46 ust. 1 pkt 5a ustawy). Słusznym będzie zatem stwierdzenie, iż istnieją dwie ścieżki postępowania: (1) skierowanie zawiadomienia na Policję; (2) wymagająca uzyskania decyzji PUODO. Warunkiem unieważnienia dowodu osobistego jest złożenie wniosku na formularzu zgłoszenia nieuprawnionego wykorzystania danych osobowych (§ 16 ust. 1 rozporządzenia MSWiA w/s dowodów osobistych)³⁵, wraz z dołączeniem dowodów potwierdzających podjęcie stosownych czynności lub decyzji wydanej przez PUODO (art. 48a ust. 5 ustawy).

Zgodnie z art. 49 ust. 1 omawianej ustawy, znalazca cudzego dowodu osobistego ma obowiązek niezwłocznego przekazania dokumentu organowi dowolnej gminy, Policji, innemu organowi administracji publicznej lub placówce konsularnej RP. Organy te niezwłocznie przekazują dowód organowi, który go wydał celem jego unieważnienia. Utrata dowodu ma wówczas charakter bezwzględnie unieważniającego. Względnie unieważniającego charakter następuje w sytuacji, gdy zgodnie z art. 49 ust. 2 ustawy o dowodach osobistych, znalazca przekazuje dowód posiadaczowi dowodu osobistego, ponieważ posiadacz może, ale nie musi, zawiadomić właściwe organy o jego utracie, celem jego unieważnienia, przy czym zgodnie z art. 49 ust. 4 ustawy o dowodach osobistych³⁶, jeśli dowód osobisty został zgłoszony jako utracony, wówczas w przypadku jego odnalezienia posiadacz jest obowiązany niezwłocznie przekazać go organowi dowolnej gminy lub konsulowi Rzeczypospolitej Polskiej.

Unieważnienie jest instytucją prawa administracyjnego materialnego, której funkcją jest pozbawienie skuteczności dokumentu służącego do długotrwałego poświadczania faktów i dopełniania czynności prawnych. Zgodnie z art. 50 ust. 1 ustawy o dowodach osobistych, unieważnienie może nastąpić jedynie w okresie ważności dowodu i tym różni się od instytucji stwierdzenia nieważności dowodu osobistego.

Prowadzony Rejestr Dowodów Osobistych wydaje się być skutecznym narzędziem w przeciwdziałaniu przestępstwu posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości, zaś

³⁵ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 7 stycznia 2020 r. w sprawie wzoru dowodu osobistego, jego wydawania i odbioru oraz utraty, uszkodzenia, unieważnienia i zwrotu (Dz. U. z 2020 r., poz. 31).

³⁶ Dodany ust. 4 w art. 49 ustawy z dnia 6 sierpnia 2010 r. o dowodach osobistych (Dz. U. z 2019 r., poz. 53).

ostatnio wprowadzane zmiany ustawowe umożliwiają swobodniejsze korzystanie z rejestru organom ścigania i wymiaru sprawiedliwości.

2. Paszportowy System Informacyjny

Do dokumentów tożsamości zaliczane są również dokumenty paszportowe (paszport, paszport tymczasowy, paszport dyplomatyczny oraz paszport służbowy Ministerstwa Spraw Zagranicznych). W odniesieniu do tych dokumentów prowadzona jest również ich ewidencja.

Zgodnie z art. 49a ust. 1 ustawy z 13 lipca 2006 r. o dokumentach paszportowych³⁷ minister właściwy do spraw informatyzacji prowadzi centralną ewidencję wydanych i unieważnionych dokumentów paszportowych, a organy paszportowe – ewidencje wydanych i unieważnionych dokumentów paszportowych (art. 47 ust. 1 ustawy). Minister właściwy do spraw informatyzacji jest również administratorem danych w niej zawartych. Centralna ewidencja stanowi zbiory danych zgromadzonych w ewidencjach paszportowych, do której wpisywane są również informacje o utraconych niespersonalizowanych książeczkach paszportowych oraz o dokumentach paszportowych utraconych przed odbiorem przez obywatela polskiego, wyszczególniając serie i numery książeczek i dokumentów paszportowych.

Centralna Ewidencja Wydanych i Unieważnionych Dokumentów Paszportowych CEWiUDP została zbudowana przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji w 2006 r. Na tym etapie została wprowadzona w dokumencie paszportowym pierwsza cecha biometryczna i warstwa elektroniczna przechowywana w rejestrze CEWiUDP. W 2009 r. ów system został rozbudowany o drugą cechę biometryczną (odciski palców) i od tego roku działa nieprzerwanie bez większych zmian. Odciski palców są przechowywane tylko i wyłącznie w warstwie elektronicznej paszportu, nie są gromadzone w rejestrze CEWiUDP. Od 2016 r. CEWiUDP wraz z innymi rejestrami działa pod nadzorem Ministerstwa Cyfryzacji. To właśnie Centralna Ewidencja Wydanych i Unieważnionych Dokumentów Paszportowych (CEWiUDP) stanowi serce Paszportowego Systemu Informacyjnego łączącego w sobie kilka instancji umożliwiającego wydawanie dokumentów paszportowych w kraju i za granicą. W organach paszportowych do obsługi obywateli jest wykorzystywany Paszportowy System Obsługi Obywatela, który przekazuje informacje do CEWiUDP³⁸.

³⁷ Ustawa z dnia 13 lipca 2006 r. o dokumentach paszportowych (Dz. U. z 2006 r., Nr 143, poz. 1027 z późn. zm.).

³⁸ Paszportowy System Informacyjny i Centralna Ewidencja Wydanych i Unieważnionych Dokumentów Paszportowych (CEWiUDP),

Zgodnie z art. 49c ustawy o dokumentach paszportowych³⁹ bezpośredni dostęp do zbiorów centralnej ewidencji w zakresie niezbędnym do wykonywania ustawowych zadań mają: minister właściwy do spraw wewnętrznych, minister właściwy do spraw informatyzacji, minister właściwy do spraw zagranicznych, wojewoda, konsul.

Dane przetwarzane w centralnej ewidencji paszportowej zgodnie z art. 54 a powyższej ustawy udostępnia się: Policji, Straży Granicznej, Biuru Nadzoru Wewnętrznego, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Centralnemu Biuru Antykorupcyjnemu, ministrowi właściwemu do spraw finansów publicznych, prokuratorowi, sądom, Służbie Więziennej, Służbie Kontrwywiadu Wojskowego, Służbie Wywiadu Wojskowego, Żandarmerii Wojskowej, Szefowi Krajowego Centrum Informacji Kryminalnych, Służbie Ochrony Państwa w zakresie niezbędnym do wykonywania ustawowych zadań, przy czym nie udostępnia się tym podmiotom danych biometrycznych w postaci odcisków palców zgromadzonych w centralnej ewidencji.

Dane z ewidencji paszportowych do centralnej ewidencji przekazywane są przez organy paszportowe niezwłocznie po podjęciu decyzji o ich wydaniu, odmowie wydania lub unieważnieniu dokumentu paszportowego.

Centralna ewidencja i ewidencje paszportowe są prowadzone w systemie teleinformatycznego zbioru danych o osobie i posiadanych przez nią dokumentach paszportowych (art. 49b ust.1 ustawy).

W ewidencjach paszportowych zamieszcza się: (1) dane znajdujące się w dokumentach paszportowych - nazwisko, imię (imiona), datę i miejsce urodzenia, obywatelstwo, płeć, wizerunek twarzy i podpis posiadacza, datę wydania i datę upływu ważności dokumentu paszportowego, serię i numer dokumentu paszportowego, numer PESEL, nazwę organu wydającego i dane biometryczne; (2) stopień dyplomatyczny, funkcję, stanowisko lub tytuł posiadacza paszportu; (3) datę złożenia wniosku o wydanie dokumentu paszportowego, informację o odmowie wydania dokumentu paszportowego, datę i przyczynę wydania decyzji unieważnienia dokumentu paszportowego; (4) informację o zastosowaniu oraz uchyleniu lub zmianie przez uprawniony organ środka zapobiegawczego w postaci zakazu opuszczania kraju połączonego z zatrzymaniem dokumentu paszportowego lub o tymczasowym

<https://www.gov.pl/web/cyfryzacja/paszportowy-system-informacyjny-i-centralna-ewidencja-wydanych-i-uniewaznionych-dokumentow-paszportowych-cewiudp> - [dostęp: 20.11.2021 r.]

³⁹ Ustawa z dnia 13 lipca 2006 r. o dokumentach paszportowych (Dz. U. z 2020 r., poz.617, 2320, z 2021 r. poz. 464).

zatrzymaniu dokumentu paszportowego przez uprawniony organ; (5) datę utraty ważności dokumentu paszportowego oraz numer akt sprawy o wydanie dokumentu paszportowego.

Poza ewidencją centralną i ewidencjami paszportowymi organy paszportowe gromadzą w postaci akt dokumentację stanowiącą podstawę wydania, odmowy wydania i unieważnienia dokumentów paszportowych. W dokumentacji nie gromadzi się danych biometrycznych w postaci odcisków palców. W skład PSI wchodzi także *Central Inspection System*, który pozwala w organie paszportowym odczytać z dokumentów paszportowych odciski palców posiadacza.

3. Krajowy System Informacyjny Policji - KSIP

Krajowy System Informacyjny Policji to system ewidencyjny gromadzący informacje o zdarzeniach, osobach fizycznych, podmiotach, pojazdach, dokumentach, rzeczach, legitymowaniach, zakazach w ruchu drogowym oraz imprezach masowych, czyli informacje będące w centrum zainteresowania Policji. Dane zgromadzone w tym systemie pozwalają m.in. na prowadzenie statystyki, analizy kryminalnej, typowanie sprawców przestępstw, opracowywanie *modus operandi* działania przestępców oraz prognozowanie zagrożeń dla bezpieczeństwa i porządku publicznego. Krajowy System Informacyjny Policji jest systemem korzystającym z danych przetwarzanych przez inne systemy ewidencyjne w kraju, niezbędne do realizacji ustawowych zadań Policji⁴⁰.

System ten działa na podstawie decyzji nr 125 Komendanta Głównego Policji z dnia 5 kwietnia 2013 r. w sprawie funkcjonowania Krajowego Systemu Informacyjnego Policji⁴¹. Systemy teleinformatyczne KSIP umożliwiają uzyskiwanie, gromadzenie i przetwarzanie w drodze teletransmisji danych informacji, w tym danych osobowych, ze zbiorów danych innych podmiotów lub organów władzy publicznej, w tym m.in. z: (1) Centralnej Bazy Danych Osób Pozbawionych Wolności, zwanej w KSIP „Noe.NET” lub „Osadzony”; (2) centralnej ewidencji kierowców; (3) centralnej ewidencji pojazdów; (4) rejestrów i zbiorów danych prowadzonych na podstawie przepisów o ewidencji ludności i przepisów o dowodach osobistych, w tym ze zbioru danych osobowych PESEL, zbiorów meldunkowych i rejestru o dowodach osobistych, zwanych w KSIP „centralną ewidencją ludności”; (5) centralnej ewidencji wydanych i unieważnionych paszportów; (6) Systemu Informacyjnego Schengen (SIS); (7) Wizowego Systemu Informacyjnego (VIS); (8) Zintegrowanego Systemu Ewidencji

⁴⁰ P. Chodak, Krajowy System Informacyjny Policji wspierający walkę z przestępczością korupcyjną, „Journal of Modern Science” 2017, t. 2, nr 33, s. 277.

⁴¹ Decyzja nr 125 Komendanta Głównego Policji z dnia 5 kwietnia 2013 r. w sprawie funkcjonowania Krajowego Systemu Informacyjnego Policji (Dz.Urz. KGP z 2013 r., poz. 28 z późn. zm.).

II administrowanego przez Straż Graniczną, zwanego w KSIP „ZSE SG”, (9) Krajowego Rejestru Sądowego, zwanego w KSIP „KRS WWW”; (10) krajowego zbioru rejestrów, ewidencji i wykazu w sprawach cudzoziemców o nazwie „System POBYT”⁴²,

System działa w obszarze jawnym i niejawnym, należy do jednych z najlepiej scentralizowanych systemów policyjnych, pozwalających na jednoczesny dostęp do danych dla kilkudziesięciu tysięcy funkcjonariuszy na terenie całego kraju ze stanowisk stacjonarnych oraz mobilnych. KSIP rejestruje i przetwarza informacje o osobach podejrzanych o popełnienie przestępstw ściganych z oskarżenia publicznego (w tym nieletnich), osobach o nieustalonej tożsamości lub usiłujących ukryć swoją tożsamość, a także o zwłokach o nieustalonej tożsamości, osobach poszukiwanych, ukrywających się przed organami ścigania i wymiaru sprawiedliwości, a także o osobach uznanych za zaginione.

System jest wykorzystywany przez funkcjonariuszy Policji niemal w każdej sprawie, począwszy od rutynowych kontroli drogowych, a skończywszy na prowadzonych skomplikowanych śledztwach czy dochodzeniach. Dostęp do bazy KSIP jest niezwykle prosty, wymaga bowiem wprowadzenia identyfikatora oraz hasła przez funkcjonariusza, co zajmuje nie więcej niż kilkanaście sekund, natomiast dane zgromadzone w systemie mogą być na bieżąco sprawdzane i uzupełniane, co pozwala na aktualizację zarejestrowanych tam informacji⁴³. Ponieważ KSIP nie jest rejestrem powszechnie jawnym⁴⁴ i uprawnionymi do korzystania z danych w nim zgromadzonych są wyłącznie policjanci i pracownicy Policji, upoważnieni przez Komendanta Głównego Policji przypuszczać należy, dane zawarte w systemie są i pozostaną bezpieczne oraz, że będą udostępniane tylko podmiotom do tego uprawnionym.

4. System „Dokumenty Zastrzeżone”

Instytucje narażone na nadużycia osób, posługujących się skradzionymi dowodami osobistymi, ze względu na brak współpracy z administracją państwową, stworzyły instrumenty obronne przed tego typu przestępstwami.

„DOKUMENTY ZASTRZEŻONE” to system stworzony przez Związek Banków Polskich, ograniczający możliwość wykorzystania skradzionych dokumentów do celów przestępczych, popełnianych na szkodę osoby, której skradziono dowód osobisty lub inny

⁴² P. Chodak, op. cit., s. 280.

⁴³ D. Kucyper, M. Wątor, Krajowy System Informacyjny Policji - wątpliwości związane z prawidłowością gromadzenia i udostępniania danych zawartych w rejestrze, „Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ” 2017, nr 5, s. 80.

⁴⁴ Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 5 maja 2015 r., (II SA/Wa 1714/14, wersja on-line LEX, nr 1758330).

dokument tożsamości⁴⁵. Międzybankowy system zastrzegania dokumentów to instytucja, w ramach której każda osoba, która utraciła dokument tożsamości zarówno w wyniku działania przestępcy, jak i własnej nieroztropności, może w każdej placówce banku stowarzyszonego w tym systemie zastrzec swoje dokumenty, niezależnie od tego czy jest czy też nie jest klientem tego banku. System oparty jest na stronie www i działa w trybie *online* w czasie rzeczywistym, co oznacza, że zastrzeżone dokumenty są automatycznie umieszczane w bazie danych i od tego momentu nikt nie może ich użyć, np. do wyłudzenia kredytu. Z systemem współpracują prawie wszystkie polskie banki. W przypadku części banków możliwe jest również zastrzeżenie dokumentu za pomocą infolinii, po uprzedniej weryfikacji tożsamości osoby dzwoniącej. Informacja przyjęta przez bank jest niezwłocznie przesyłana do wszystkich pozostałych uczestników systemu.

Z elektronicznej bazy danych korzysta wiele instytucji zainteresowanych współpracą w ograniczaniu skutków kradzieży dokumentów, w tym m.in. agencje rozliczeniowe, agencje pośredniczące w wynajmie mieszkań i lokali, dostawcy Internetu, firmy leasingowe, fundusze pożyczkowe i doręczeniowe, hotele, wypożyczalnie samochodów i łodzi czy też przedsiębiorcy udzielający kredytów kupieckich.

Z raportu InfoDOC⁴⁶ wynika, że wielkość Centralnej Bazy Danych Systemu DOKUMENTY ZASTRZEŻONE z dokumentami służącymi do potwierdzania tożsamości wyniosła na koniec września 2020 roku 2.007.123 sztuk, co oznacza, że statystycznie do bazy trafiało ok. 480 dokumentów dziennie. Łączna kwota prób wyłudzeń kredytów w III kwartale 2020 roku wyniosła 61,3 mln zł⁴⁷, przy czym wynik ten nie odbiegał znacząco od kwot odnotowywanych w ciągu ostatnich dwóch lat. Raport podaje przykłady zagrożeń związanych z utratą kontroli posiadanego dokumentu tożsamości, wskazując, że jego utrata nie zawsze ma charakter przestępczy, gdyż posiadacz dokumentu nie wskazuje sposobu jego utraty⁴⁸.

Prawdopodobieństwo, że dokumenty wpadły w niepowołane ręce jest częste, dlatego też najszybszym sposobem w sytuacji, gdy utrata dokumentu nastąpiła w nieznanymi okolicznościach jest szybkie zgłoszenie utraty dokumentów organom ścigania (przy założeniu, że incydent nie był wynikiem ewidentnego przestępstwa - kradzieży, rozboju bądź wymuszenia) lub zastrzeżenie go w bazie, gdy stanowił konsekwencję naszej nieostrożności. Informacje z rejestrów policyjnych są niedostępne dla podmiotów prywatnych, w tym

⁴⁵ System Dokumenty Zastrzeżone, <https://dokumentyzastrzezone.pl/> [dostęp: 20.11.2021 r.]

⁴⁶ InfoDOC. Raport o dokumentach. III kwartał 2020 r. (43 edycja), <https://dokumentyzastrzezone.pl/wp-content/uploads/2020/10/infodok.2020.07-09.wydanie.43.pdf>, [dostęp: 22.10.2021 r.].

⁴⁷ Ibidem, s. 9.

⁴⁸ Ibidem, s. 15-17.

różnego rodzaju usługodawców i instytucji finansowych, które zazwyczaj stają się najpewniej pierwszym celem przestępcy⁴⁹.

Cele oszustów stanowią: bank, ale także inne instytucje, sprzedające towar na raty, operatorzy umów telekomunikacyjnych, regularnie oferujących ciekawe promocje, połączone z rozłożeniem na raty płatności za telefon, router lub tablet; wypożyczalnie rowerów, kajaków, skuterów czy samochodów; wynajęcie pokoju w hotelu, pensjonacie lub prywatnego mieszkania, wynajem lokalu mieszkalnego lub użytkowego, wykorzystywanego do działalności kryminalnej, na przykład gromadzenia towarów z kradzieży lub handlu narkotykami. Inwencja sprawców jest niemal nieograniczona. Z raportu wynika, iż w ostatnim czasie powszechne stało się wykorzystywanie skradzionej tożsamości do rejestracji firmy w centralnej ewidencji działalności gospodarczej. Zorganizowanym grupom przestępczym zależy na pozyskaniu terminalu, służącemu następnie do masowych wyłudzeń, w szczególności w handlu internetowym. Z dowodu osobistego albo paszportu często też korzystają osoby podróżujące bez ważnego biletu w pociągu, tramwaju czy autobusie⁵⁰.

System DOKUMENTY ZASTRZEŻONE, będący unikatowym system wymiany informacji o utraconych dowodach tożsamości i innych dokumentach publicznych, z którego na bieżąco korzystają banki, instytucje pożyczkowe, operatorzy telekomunikacyjni oraz inni dostawcy usług masowych uwzględnia także przypadki zagubienia dokumentów, jak również skradzionych lub zagubionych kart płatniczych⁵¹. Sposób zabezpieczenia systemu bankowego przed zagrożeniami związanymi z kradzieżą tożsamości oparty jest jedynie na dobrowolnym zgłaszaniu faktu zaginięcia dowodu przez zainteresowane osoby. W literaturze postuluje się o rozwiązania systemowe w tym względzie wskazując na brak podobnych działań ze strony administracji publicznej i rozwiązania powyższej problematyki na szczeblu rządowym⁵². Banki z reguły posiadają opracowane procedury zapobiegające wyłudzeniom kredytów przez przestępców posługujących się cudzymi dokumentami tożsamości. Inna sytuacja ma miejsce w przypadku tzw. agencji finansowych i biur pośrednictwa kredytowego często nie mających wdrożonych procedur i procesów w zakresie udzielania pożyczek i tzw. chwilówek pod kątem dokładnej weryfikacji potencjalnych klientów. Wiąże się to zapewne z kosztami związanymi z działalnością danej instytucji tak, by funkcjonowała ona zgodnie zasadami obowiązującego prawem, jak i z zasadami przejrzystości umów. Znaczna grupa podmiotów

⁴⁹ Ibidem, s. 15.

⁵⁰ Ibidem, s. 16.

⁵¹ Ibidem, s. 17.

⁵² K. Czaplicki, Dokumenty tożsamości..., s. 232; T. Bąkowski (red.), Jawność i jej ograniczenia. Model regulacji, T. XII., Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2016, s. 182-192.

gospodarczych z sektora finansowego kierująca się wyłącznie chęcią zysku niezbyt szczegółowo zajmuje się sprawdzaniem potencjalnych pożyczkobiorców. Wśród instytucji udzielających tzw. chwilowych pożyczek spotykane są podmioty nieprzykładające uwagi do weryfikacji osób, którym pożyczają pieniądze. Sytuacja ta sprowadza się do ryzyka nie odzyskania pożyczonych pieniędzy dla danej instytucji, zaś pokrzywdzonego obywatela zmusza do udowodnienia niewinności, ponieważ jakiś przestępca posłużył się jego skradzionym dowodem osobistym w celu zaciągnięcia pożyczki.

§ 3. Możliwości i sposoby poprawy efektywności przeciwdziałania przestępstwu posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości

Instytucjonalne sposoby przeciwdziałania przestępstwu posługiwania się cudzym dokumentem wskazane w poprzedniej części rozprawy chronią pokrzywdzonych jedynie przed skutkami działań wynikających z popełnienia przestępstw z art. 275 k.k., ale nie samą kradzieżą lub przywłaszczeniem cudzego dokumentu. Podjęte przez ustawodawcę działania prawne, jak i inicjatywy banków częściowo przeciwdziałają sytuacjom posługiwania się cudzym dokumentem lub jego wywiezieniu za granicę, ponieważ umieszczenie dokumentu w bazie danych znacznie ogranicza działania przestępcze, bowiem podejrzany dokument jest zatrzymywany w momencie popełnienia przestępstwa, a sprawca automatycznie zostaje zatrzymany do wyjaśnienia sprawy.

Wiele opracowań dotyczących bezpieczeństwa dokumentów wskazuje na fakt, iż technologiczne zabezpieczenia dokumentów tożsamości (głównie dowodu osobistego, czy też paszportu) mają skutecznie przeciwdziałać popełnianiu przestępstw z ich użyciem. Nie do końca potwierdzają ten fakt badania akt spraw karnych, gdyż wykazano, że technologiczne zabezpieczenia nie są istotne w przypadku popełniania przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. Sprawcy nie kierowali się zabezpieczeniami dokumentów wybierając ów dokument do dokonania przestępstwa z art. 275 k.k. Decydowały o tym zupełnie inne czynniki, jak osoba sprawcy czy też sprzyjająca okoliczność. Nie ulega wątpliwości, że sprawcy wykorzystywali skradzione lub przywłaszczone dokumenty w celu wyzyskania danych osobowych, do zawierania umów w bankach lub innych instytucjach finansowych, niemniej jednak wykorzystując przewidziane przez prawo możliwości zastrzeżenia dokumentów można skutecznie uchronić się przed skutkami utraty dokumentu w nieprzewidzianych okolicznościach. Żadna z instytucji nie wykorzystuje technologicznych zabezpieczeń dokumentu do weryfikacji tożsamości domniemując, że osoba posługująca się tym dokumentem jest właściwą osobą. Ciężar odpowiedzialności za nielegalne działania w

rzeczywistości spoczywa na osobach weryfikujących dokument z osobą, która posługuje się nim w danej chwili. W przypadku organów ścigania sprawdzenie dokumentu w bazie policyjnej w zupełności wystarcza do zatrzymania sprawcy, jak i cudzego dokumentu, którym się posługuje. Pokrzywdzony, zgłaszający organom ścigania fakt utraty dokumentu, w wyniku kradzieży lub przywłaszczenia, może mieć pewność, że odpowiednie organy wyśledzą jego dokument w sytuacji legitymowania potencjalnego przestępcy. Również wszelkie instytucje współpracujące z systemem „Dokumenty Zastrzeżone” pomimo licznych prób wyłudzeń wskazują, iż jest to dobre rozwiązanie skutecznie hamujące przestępcze działania sprawców omawianych przestępstw, ponieważ posiadając informację o zastrzeżonych dokumentach tożsamości, ignorując zgłoszenie, narażają się na straty finansowe.

Badania akt spraw karnych wskazują, iż najslabszym ogniwem w przypadku przeciwdziałania przestępstwu posługiwania się dokumentem tożsamości jest sam pokrzywdzony, który nie traktuje dokumentu tożsamości z należytą uwagą i nie wykazuje należytej dbałości o niego (np. nie przykłada uwagi do faktu, gdzie się ów dokument znajduje, w jakim miejscu, u kogo oraz komu jest wypożyczany). Zastosowanie skuteczniejszych zabezpieczeń nie zmieni niczego w zachowaniu osób ignorujących fakt, iż jest to dokument urzędowy o szczególnym charakterze prawnym. Rozwiązaniem nie jest również oddanie do wglądu wszystkim zainteresowanym instytucjom baz danych, w których przechowywane są informacje o utraconych, uszkodzonych skradzionych lub zastrzeżonych dokumentach tożsamości, ponieważ swobodny przepływ tak istotnych informacji spowodować może więcej nadużyć niż pomocy w skutecznym przeciwdziałaniu przestępczości.

Biorąc pod uwagę rozwój technologii teleinformatycznych i ich wykorzystanie do prowadzenia rejestrów i ewidencji, zasadne jest przeanalizowanie sposobu organizacji i dostępu do tych zasobów danych. Konieczna jest ciągła analiza tych zależności i nadążanie za zmieniającym się otoczeniem. Opisywane zasoby danych w większości przypadków dotyczą wszystkich podmiotów (wszyscy obywatele polscy widnieją w ewidencji ludności). Istotnym ograniczeniem, z którym należy się liczyć, są kwestie związane z prywatnością danych oraz ochroną danych osobowych, stąd też nie mogą być one powszechne i dostępne dla wszystkich. Rozwiązania systemowe w ramach rządowych instytucji spełniają swoje zadania, pomimo wielu braków w powiązaniu i zarządzaniu różnymi bazami danych. Braki te są jednak na bieżąco w ramach istniejących technologicznych możliwości dopracowywane i dostosowywane do prawnych rozwiązań.

Niewątpliwie technologiczne zabezpieczenia są istotne w przypadku fałszerstw dokumentów. Im skuteczniejsze zabezpieczenia tym trudniejsze jest ich podrobienie, gdyż

tym bardziej wymaga to ogromnego nakładu środków finansowych, jak i umiejętności. Rozważania dotyczące technologicznych zabezpieczeniach dokumentów podejmowane są zazwyczaj w kontekście przestępstwa fałszerstw dokumentów określonych w art. 270 § 1 k.k., art. 271 § 1 k.k. oraz kradzieży tożsamości z art. 190a § 2 k.k.⁵³ Trudno się nie zgodzić z przeprowadzoną dogłębnie analizą, niemniej jednak w kontekście przestępstwa określonego w art. 275 § 1-2 k.k. takie rozwiązania wydają się być bezcelowe, zbyt daleko idące, a nawet nieuzasadnione wynikami badań. Przypomina to nieco walkę z kradzieżą pieniędzy. W celu zapobieżenia gotówkowych kradzieży pieniędzy z portfeli zaproponowano używanie kart płatniczych. Nie zapobiegło to kradzieżom, lecz stworzyło możliwości ewoluowania jego nowych form. Instrumenty technologiczne są nieskuteczne w walce z tradycyjnie pojmowanymi rodzajami przestępstw. Mogą być wsparciem, lecz nie przeciwdziałają ich popełnianiu, chociaż niewątpliwie są jedynym narzędziem w walce z ogólnie pojmowaną przestępczością komputerową.

Zaproponowane działania zmierzające do przeciwdziałania popełnianiu przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. powinny być skoncentrowane na profilaktyce kradzieży i przywłaszczenia dokumentów. Dla poprawy efektywności przeciwdziałania przestępstwu wystarczą skuteczne kampanie reklamowe i odpowiednia edukacja społeczna, ponieważ, jak wskazują dane statystyczne, liczba przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. z roku na rok wykazuje spadek, który można połączyć nie tyle z wymianą dokumentów na nowe, ile z rozbudową systemów ich ewidencji. Skutecznym sposobem w walce z tym przestępstwem wydaje się być ewidencja dokumentów wspierana działaniami profilaktycznymi.

Institucja zastrzegania dokumentów tożsamości w połączeniu z upowszechnieniem wiedzy na temat jej funkcjonowania okazuje się pewną barierą dla przestępców. Pomimo to, posługiwanie się cudzym dokumentem tożsamości, by uzyskać kredyt nie jest zachowaniem incydentalnym, a wyłudzenia dokonywane przy wykorzystaniu fałszywych lub skradzionych dokumentów to najczęściej popełniane nadużycie konsumenckie mające miejsce w tych instytucjach. W przypadku klasycznej bankowości oddziałowej ryzyko wykrycia mistyfikacji w postaci posłużenia się cudzym dokumentem tożsamości jest wysokie, szanse uniknięcia odpowiedzialności sądowej niewielkie, toteż skala udanych przestępstw tego typu jest tam nieznaczną. Sprawca działając za pośrednictwem telefonu lub Internetu wykorzystując luki bezpieczeństwa na wszystkich poziomach (klient, sprzedawca, bank), może tą drogą czerpać nieograniczone zyski.

⁵³ K. Czaplicki, Dokumenty tożsamości..., s. 184-197.

W świetle przeprowadzonych badań okazuje się jednak, że ryzyko występujące w instytucjach finansowych w przypadku bezpośrednich kontaktów z klientem jest również dość duże. Okazuje się bowiem, że sprzedawcy usług telekomunikacyjnych, a nawet pracownicy banków słabo weryfikują tożsamość potencjalnego przestępcy. Śmiało można wysnuć tezę, że chęć pozyskania klienta jest silniejsza niż bezpieczeństwo instytucji, którą reprezentują. Należy wreszcie wyraźnie podkreślić, że wśród wielu zagrożeń największą ich część stanowią pomyłki ludzkie. Są one wynikiem braku wiedzy, zmęczenia, pośpiechu czy wręcz lenistwa, a nawet celowych i zamierzonych działań niezadowolonych i nieuczciwych pracowników. W takich przypadkach nawet najlepiej działające procedury są nieskuteczne. W przypadku różnych instytucji finansowych większość dokumentacji i informacji, gromadzona jest w sposób elektroniczny. Należałoby zadbać, aby dane gromadzone w systemie informatycznym znajdowały się pod opieką osoby odpowiednio przygotowanej i przeszkolonej. Istotną kwestią jest sprawa jawności informacji o nadużyciach. Banki, a także inne instytucje, dla których zaufanie jest kwestią kluczową, nie dopuszczają często do przekazywania opinii publicznej informacji o przypadkach naruszenia ochrony danych, co w znacznym stopniu ułatwia przestępcom działanie, a utrudnia pracę organów ścigania, które w trakcie prowadzonych działań mają ograniczony dostęp do informacji.

Wysoka świadomość zagrożeń i stopień wiedzy z zakresu bezpieczeństwa są kluczowymi elementami skutecznych, przemyślanych działań. Natomiast brak świadomości znacznie redukuje skuteczność zabezpieczeń poziomu bezpieczeństwa. Program uświadamiania w obszarze bezpieczeństwa należałoby wdrożyć na wszystkich poziomach, by przekaz o wadze dokumentu tożsamości był zrozumiały dla całego społeczeństwa.

W Polsce realizowane są programy liczne profilaktyczne zapobiegające przestępczości, zarówno na szczeblu centralnym, jak i lokalnym. W odniesieniu do kradzieży, przywłaszczenia lub posłużenia się cudzym dokumentem tożsamości te działania profilaktyczne kierowane są pod kątem przestępstwa kradzieży tożsamości związanego głównie z bezpieczeństwem w sieci, a nie przestępstwa określonego w art. 275 k.k. Wciąż mało dyskutuje się o samym rozumieniu pojęcia przywłaszczenia lub posłużenia się, jak również o samym pojęciu dokumentu tożsamości i jego znaczeniu w obrocie prawnym. Nie wskazuje się konsekwencji prawnych wynikających z nieumyślnego przywłaszczenia dokumentu, niezgłoszenia utraty dokumentu w urzędzie gminy i na Policji.

Skuteczne przeciwdziałanie przestępstwom z art. 275 § 1-2 k.k. można realizować nie tylko poprzez rozpoznanie i ściganie sprawców, ale również poprzez przedsięwzięcia ujęte w dedykowanych programach profilaktycznych, uwzględniających ten konkretny rodzaj

przestępstw jakże często mylony z przestępstwem stypizowanym w art. 190a § 2 k.k. Tymczasem profilaktyka przestępstw określonych w art. 275 §1-2 k.k. jest nieodzownym elementem kształtowania bezpieczeństwa publicznego. Profilaktyka ma zapobiegać, a nie eliminować czy przeciwdziałać skutkom przestępstw. Niewątpliwie działania profilaktyczne nie zapobiegą ich wyeliminowaniu, pomogą jednak zapobiec skutkom wynikającym z niebezpieczeństw uwikłania w inny rodzaj przestępstw związany z wyzyskaniem danych z dokumentu tożsamości. Działania profilaktyczne mają za zadanie przypomnienie wartości jaką stanowi dokument tożsamości, gdyż jego zaniedbane stanowi pierwsze ogniwo skutecznej realizacji przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości.

Skuteczność zapewnienia bezpieczeństwa obywateli wymaga skoordynowanych działań zarówno administracji rządowej, jak i samorządowej (współpraca administracji publicznej, służb i instytucji, organizacji społecznych oraz obywateli). Katalog wspólnych, możliwych działań w zakresie profilaktyki związanej z dokumentami tożsamości jest szeroki. Obejmować powinien między innymi wychowanie i edukację na rzecz bezpieczeństwa, w tym rozwijanie znajomości prawa w zakresie wiedzy o dokumentach publicznych, zasad i postępowania w razie niebezpieczeństwa związanego z kradzieżą, przywłaszczeniem oraz posłużeniem się cudzym dokumentem tożsamości, organizowanie, promowanie i wspieranie różnych form angażowania się obywateli przeciw przestępczości związanej z posługiwaniem się cudzym dokumentem tożsamości, a także kształtowanie postaw społecznych jednoznacznie negujących to przestępstwo oraz reagowanie na wszelkie przejawy naruszania prawa.

Nie ulega wątpliwości, że na poziomie krajowym zapobieganie przestępczości jest domeną odpowiedzialności państwa, natomiast na poziomie lokalnym istotną rolę w tej dziedzinie odgrywają: samorząd terytorialny, organizacje i instytucje pozarządowe. Organy ścigania i wymiaru sprawiedliwości są dla nich partnerem, który zazwyczaj odpowiada na zapotrzebowanie lokalnych społeczności. W wymiarze ogólnym, krajowym zapobieganie popełnianiu przestępstw z art. 275 k.k. obejmować powinno działania związane przede wszystkim z przeciwdziałaniem ekonomicznym i społecznym źródłom przestępczości, z tworzeniem stabilnych mechanizmów wspierania instytucji działających na rzecz bezpieczeństwa i porządku publicznego, natomiast w wymiarze lokalnym zapobieganie przestępczości to określenie źródeł zagrożenia poczucia bezpieczeństwa, wypracowywanie przez lokalną administrację wspólnie ze służbami państwowymi metod przeciwdziałania owym zagrożeniom oraz podejmowanie wspólnych działań profilaktyczno-prewencyjnych.

Mając na względzie opracowane wyniki badań statystycznych, jak i wyniki badań akt

spraw karnych, ważne jest lokalne zróżnicowanie podejmowanych działań, bowiem specyfika regionu, w którym popełniane były przestępstwa z art. 275 k.k. decyduje o również o specyfice tego przestępstwa i determinować powinna pozostałe inicjatywy związane z profilaktyką przestępczości, dostosowane do rzeczywistych potrzeb danego regionu i potrzeb obywateli.

Działania profilaktyczne powinny obejmować promowanie bezpieczeństwa dokumentów tożsamości przez debaty społeczne, z udziałem Policji i społeczeństwa. Spotkania z Policją, z innymi podmiotami odpowiedzialnymi za porządek i bezpieczeństwo publiczne są dobrą okazją do prezentacji wiedzy o dokumentach publicznych, dyskusji o ich znaczeniu w obrocie gospodarczym, wyrażeniu wątpliwości oraz wyjaśnianiu problemów związanych z ich utratą zarówno w ramach przestępstwa (kradzieży, przywłaszczenia, wywozu za granicę, posłużenia się nim), jak i zagubieniem w nieznanymi okolicznościach.

Główne cele profilaktyki przestępstw z art. 275 k.k. to:

- zmniejszenie liczby przestępstw występujących na terenie obiektów handlowo-usługowych oraz w środkach komunikacji miejskiej i podniesienie poziomu poczucia bezpieczeństwa w tych miejscach;
- ograniczenie ilości kradzieży kieszonkowych w wyżej wymienionych miejscach;
- propagowanie i kształtowanie wśród klientów sieci handlowych i placówek usługowych oraz wśród pasażerów środków komunikacji publicznej bezpiecznych zachowań i nawyków w zakresie właściwego zabezpieczenia posiadanych dokumentów tożsamości;
- edukacja społeczeństwa w zakresie przeciwdziałania przestępstwom określonym w art. 275 k.k., poprzez promowanie właściwych zachowań i sposobu postępowania wśród klientów pasażerów, pacjentów, pozwalających na uchronienie ich przed skutkami działań przestępczych.

Realizacji wymienionych celów służą wskazane następujące przedsięwzięcia:

1. Popularyzacja w ramach kampanii reklamowych w szczególności przez hasła:

- Tłok! Ścisk! Bądź ostrożny!
- Bacznie obserwuj otoczenie i ludzi z którymi przebywasz!
- Obserwowane osoby nie kradną!
- Właściwie zabezpiecz swoje dokumenty!
- Nie zostawaj mnie - twój dokument!

2. Działania edukacyjne i medialne, z wykorzystaniem metod dramy polegających na kontrolowanym inscenizowaniu przez policjantów momentów kradzieży, w celu

uświadomienia wytypowanym osobom, jak nieuwaga, nierozważność, brak nadzoru nad posiadanym dokumentem mogą zachęcić potencjalnych złodziei do kradzieży.

3. Publikacja i rozdawanie w ramach akcji promocyjnych, opracowanych na jej potrzeby ulotek informacyjnych w środkach komunikacji miejskiej (w środkach komunikacji miejskiej wyposażonych w odpowiedni sprzęt TV dodatkowo emitowanie filmów edukacyjnych o sposobach ochrony przed utratą dokumentu tożsamości oraz skutkami wynikającymi z jego utraty) oraz w rejonach i na terenie największych centrów handlowych.

4. Działania prewencyjne Policji polegające na odpowiednim dyslokowaniu funkcjonariuszy oraz patroli do codziennej służby prewencyjnej: w rejony centrów handlowych (teren bezpośrednio przyległy oraz parkingi i ciągi komunikacyjne prowadzące do tych centrów), w środkach komunikacji miejskiej na wytypowanych, najbardziej zagrożonych ciągach komunikacyjnych.

5. Wykorzystanie do zwalczania przestępczości wiedzy i doświadczenia innych organów ścigania takich jak np. Straż Graniczna, szczególnie w zakresie kontroli granicznej.

6. Proponowane nazwy programów profilaktycznych dotyczących wiedzy o dokumentach tożsamości:

- Dokument tożsamości - moje drugie „ja”
- Paszport i życie
- Moja rozwaga, moim bezpieczeństwem
- Mój dowód/paszport i ja⁵⁴.

Wykrywalność przestępstw zależy w głównej mierze od zdolności, zaangażowania i kreatywności organów ścigania (w głównej mierze funkcjonariuszy Policji i Straży Granicznej). Przeprowadzone badania wskazują, że czynność legitymowania obywatela przez organy ścigania jest sama w sobie działaniem przeciwdziałającym popełnianiu przestępstw z art. 275 k.k. Sprawca, nawet jeśli posłuży się cudzym dokumentem tożsamości, wypełniając jedno ze znamion badanego przestępstwa w obecności funkcjonariusza Policji, użyje tego dokumentu jedynie raz, co zapobiegnie dalszym konsekwencjom utraty dokumentu przez pokrzywdzonego.

W zakresie zapobiegania przestępstwom bardzo ważną rolę odgrywają nowe technologie informatyczne i środki łączności. Informatyzacja wprowadziła nowe standardy zarówno w obszarze reakcji na zdarzenia, jak i na płaszczyźnie komunikacji. Skuteczność działań Policji oparta jest obecnie na szybkim gromadzeniu, analizie i wykorzystywaniu informacji pochodzących z otoczenia, zaś tworzone międzynarodowe i ogólnopolskie bazy danych

⁵⁴ Nazwy wymienionych programów profilaktycznych stanowią propozycję autorską.

ułatwiają prowadzenie śledztw, poszukiwania przestępców, zdalne sprawdzanie wiarygodności dokumentów itp. Zarówno środki łączności oraz narzędzia informatyczne są w znacznej mierze gwarantem efektywności i skuteczności działań.

Nowe rozwiązania w obszarze systemów mobilnych, nowe systemy zabezpieczeń czy współpraca z innymi służbami stanowią podstawę wykrywania, jak i przeciwdziałania popełnianiu przestępstw. Obecnie wprowadzane w Polsce scentralizowane i rozbudowywane systemy informatyczne posiadające wspólne bazy danych stanowią skuteczne narzędzie w walce z przestępczością. Są to zarówno krajowe systemy i bazy danych tworzone specjalnie dla Policji, jak również systemy informatyczne o zasięgu międzynarodowym, tworzone dla potrzeb zwalczania międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, a także kontroli przestępczości na terenie Unii Europejskiej i zabezpieczenia bezpieczeństwa państw Układu Schengen.

Rozwój nowych technologii wzmacnia efektywność pracy służb policyjnych, które dość szybko mogą we bazie informacji policyjnej (KSIP) zweryfikować zarówno sam dokument, jak i osobę potencjalnego sprawcy. Na podstawie akt spraw karnych można było zauważyć, iż podczas czynności legitymowania, szczególnie w ostatnim okresie (ostatnie 5 lat) funkcjonariusze Policji dokonując weryfikacji tożsamości potencjalnego sprawcy oraz dokument, którym się posłużył bardzo często wykorzystywali to narzędzie technologiczne w swojej pracy. Informacja o tym czy dany dokument został zastrzeżony jako utracony oraz czy figurował w bazie danych, wpływał na wiarygodność zeznań sprawcy, który twierdził, że znalazł dokument, a nie ukradł czy też przywłaszczył. Informacja ta w późniejszym postępowaniu sądowym wpływała m.in. na zasądzony rodzaj i wymiar kary.

Pozytywnie należy ocenić zmianę w ustawie z dnia 6 grudnia 2018 r. o zmianie ustawy o dowodach osobistych oraz niektórych innych ustaw⁵⁵ wprowadzającą dodany po art. 53 art. 53a mówiący o sytuacjach, w których zniszczeniu podlegają unieważnione dowody osobiste, w szczególności dowody osobiste przekazane do organu gminy w przypadkach odnalezienia ich przez inne osoby. Rozwiązanie to praktykowane jest przez banki w odniesieniu do zagubionych/utraconych kart płatniczych, które są automatycznie niszczone w momencie odnalezienia i zgłoszenia tego faktu przez potencjalnego znalazcę.

Rozwiązania te zapobiegają użytkownikom dokumentów tożsamości posługiwanie się wieloma dokumentami na raz, gdyż z akt spraw karnych wynika, że pokrzywdzeni dość

⁵⁵ Ustawa z dnia 6 grudnia 2018 r. o zmianie ustawy o dowodach osobistych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2019 r., poz. 60).

swobodnie podchodzili do faktu utraty dowodu osobistego uważając, że wyrobienie nowego dokumentu tożsamości poprzez zgłoszenie tego faktu w urzędzie gminy jest w działaniem wystarczającym do uniknięcia skutków przestępstwa, a posiadając już nowy dokument i odnajdując utracony, często stosowali je zamiennie. Rozwiązanie ustawowe mówiące o niszczeniu zgłoszonych jako utracone dokumentów tożsamości jest działaniem racjonalnym i eliminującym skutki niefrasobliwości, niedbalstwa czy też niewiedzy obywateli posługujących się dokumentami tożsamości.

Podsumowując możliwości i sposoby poprawy efektywności przeciwdziałania przestępstwu posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości należy podkreślić, że miejsca w których należałoby zachować szczególną ostrożność to: środki komunikacji (autobusy, pociągi, tramwaje itp.), dworce, centra handlowe i kulturalne, zgromadzenia (wiece, manifestacje itd.), miejsca rozgrywek sportowych, miejsca kultu religijnego, bazy, lotniska itp. Do okoliczności sprzyjających popełnieniu przestępstw z art. 275 k.k. (ustalonych m.in. na podstawie badań akt spraw karnych) należą:

- tłok, zamieszanie, wywoływane sztucznie w celu odwrócenia uwagi: kłótnie, awantury;
- euforia tłumu w noc sylwestrową, w czasie wydarzeń sportowych, politycznych i kulturalnych, w nocnych lokalach;
- tłok na dworcach (przy kasach biletowych, na peronach), w kolejkach do kas dużych centrów handlowych, zwłaszcza w okresie wzmożonych zakupów;
- wieszanie okryć z nieopóźnionymi kieszeniami w miejscach publicznych (pociągach, autobusach, barach);
- pozostawianie odzieży i bagażu bez opieki w miejscach publicznych jak: szpitale, przychodnie, biura obsługi klienta itp.
- lekkomyślne wpuszczanie znajomych i nieznajomych do mieszkania lub domu.

Wśród sposobów przeciwdziałania należy wyróżnić m.in.: (1) unikanie samotnych spacerów w miejscach publicznych; (2) noszenie dokumentów tożsamości w wewnętrznych kieszeniach, zapiętych okryciach i kieszeniach; (3) nieprzechowywanie dokumentów tożsamości z innymi dokumentami (np. w saszetkach kieszeni, torebce); (4) unikanie pozostawiania w widocznym miejscu dokumentów tożsamości, także we własnym domu np. na szafce, w szufladzie; (5) posiadanie ograniczonego zaufania w stosunku do sąsiadów, znajomych; (6) mieszkając we wspólnie wynajmowanym mieszkaniu, zamykanie swojego pokoju przed wyjściem, zadbanie o właściwe przechowanie dokumentów tożsamości oraz dokumentów stwierdzających prawa majątkowe; (7) zachowanie ostrożności podczas zakupów; (8) sprawdzanie tożsamości i wiarygodności nieznajomych osób, próbujących

złożyć niezapowiedzianą wizytę; (9) unikanie miejsc niebezpiecznych, odludnych i słabo oświetlonych, późnych powrotów do domu; (10) zachowanie czujności w takich miejscach, jak: dworce, bazy, parki; (11) unikanie pustych przystanków autobusowych; (12) natychmiastowe powiadamianie Policji lub innych służb/osób mogących udzielić pomocy; (13) zgłoszenie utraty dowodu na Policji lub/i w urzędzie miejskim oraz w systemie „dokumenty zastrzeżone” (wykorzystanie wszelkich dróg uniemożliwiających sprawcy popełnienie kolejnych przestępstw z wykorzystaniem dowodu tożsamości); (14) przestrzeganie zasad ograniczonego zaufania i szczególnej ostrożności.

PODSUMOWANIE

Przestępstwo z art. 275 k.k. stanowi złożony problem prawny i kryminologiczny, znacząco oddziałujący na sferę tożsamości człowieka, wymagający wnikliwego poznania i naukowego zbadania, prowadzący do jego opisanego, zrozumienia, wyjaśnienia.

Analiza literatury przedmiotu, historycznych i współczesnych aktów prawnych oraz danych statystycznych Komendy Głównej Policji, Ministerstwa Sprawiedliwości, a także przeprowadzone badania sądowych akt spraw karnych umożliwiły dokonanie weryfikacji postawionych problemów badawczych i sformułowanych hipotez badawczych.

Główna hipoteza badawczą o charakterze prawnym, zakładającą, iż: „Kryminalizacja posługiwania się cudzym dokumentem w niewielkim stopniu wpływa na bezpieczny obrót prawny dokumentów stwierdzających tożsamość i prawa majątkowe” zweryfikowano pozytywnie. Podstawą do sformułowania takiego wniosku, było ustalenie, iż zgodnie z powszechnie przyjętymi postulatami nauki, kryminalizacja określonego zachowania wymaga, aby było ono: (1) realne, czyli faktycznie występowało, (2) określone, czyli stypizowane w zakresie swoich głównych cech, (3) społecznie niebezpieczne, czyli zagrażało ogółowi stosunków społecznych, (4) dające się skutecznie zwalczać istniejącymi środkami oddziaływania społecznego, takimi jak obowiązujące już instrumenty prawne, także karnoprawne (uwzględniając zasadę, że najbardziej dolegliwe środki oddziaływania należy stosować na końcu).

Dokumenty stwierdzające tożsamość pełnią wyjątkowo doniosłą funkcję w obrocie prawnym, gdyż są wystawiane przez państwo i stanowią tożsamość określonej osoby, a zatem dotyczą okoliczności podstawowych i najważniejszych, niemniej jednak przyjęte instytucjonalne systemowe rozstrzygnięcia pozwalają na skuteczne zapobieganie popełnianiu przestępstw z art. 275 k.k. Nie ulega wątpliwości, że dokumenty tożsamości oraz dokumenty stwierdzające prawa majątkowe odgrywają istotną rolę w obrocie prawnym, stanowiąc podstawę wszelkich stosunków prawnych. Badania wykazały, że liczba przestępstw z użyciem dokumentów stwierdzających prawa majątkowe jest niewielka, natomiast odpowiednie zadbanie o dokumenty tożsamości w przypadku ich utraty skutecznie chroni pokrzywdzonych przed negatywnymi skutkami przestępstw z ich użyciem. Ponadto, analiza

danych statystycznych uzyskanych zarówno z Komendy Głównej Policji, jak i z Ministerstwa Sprawiedliwości wykazała spadek przestępstw określonych w art. 275 § 1 k.k. i § 2 k.k. oraz spadek liczby osób skazanych za to przestępstwo. Dodatkowo należy stwierdzić, że znaczna część analizowanych spraw karnych została zakończona wyrokiem uniewinniającym lub postanowieniem o umorzeniu postępowania karnego, co świadczy o niewielkim wpływie badanego przestępstwa na bezpieczny obrót prawnym dokumentów stwierdzających tożsamość i prawa majątkowe.

Potwierdzeniu tej hipotezy służyły również postawione w tym zakresie szczegółowe hipotezy badawcze.

Pierwsza szczegółowa hipoteza badawcza o charakterze prawnym zakładająca, że: „Zakres kryminalizacji przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem na przestrzeni lat ulegał rozszerzeniu” została zweryfikowana pozytywnie. Przeprowadzone badania doprowadziły do wniosku, że prawna regulacja przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości uległa ewolucji, począwszy od wskazania rodzącego się zjawiska aż po objęcie go ścisłą reglamentacją normatywną. Podejmowane działania legislacyjne oscylowały konsekwentnie między dwoma przeciwstawnymi biegunami. Z jednej strony pojawiały się tendencje zaostrzające, a z drugiej liberalizujące przestępstwo posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości. Szeroka kryminalizacja przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości pod rządami Kodeksu karnego z 1932 r., odbiegała od kryminalizacji badanego przestępstwa w kodeksie karnym z 1969 r. Wskazane przestępstwo z uregulowania kodeksowego zostało sprowadzone do uregulowania pozakodeksowego - w formie jednej z ustaw, po czym powtórnie przywrócone, w obecnie obowiązującym kodeksie karnym z 1997 r., przy czym zakres tej kryminalizacji rozszerzono o dodatkowy przedmiot czynności wykonawczej, czyli dokumenty stwierdzające prawa majątkowe. Tworząc, w nowych warunkach politycznych i ekonomicznych, Kodeks karny z 1997 r., zrezygnowano z niektórych reliktywów poprzedniego ustroju. Przepisy karne, znajdujące się w nowym kodeksie karnym z 1997 r. zmodyfikowały i rozszerzyły odpowiedzialność karną z tytułu posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości, co wcześniej przewidziano w ustawie ewidencji ludności i dowodach osobistych z 1974 r. Niewątpliwie przepis art. 275 § 1 i § 2 k.k. był przepisem nowym w kodeksie z 1997 r., ale nie oznacza to, że zmieniał on zakres kryminalizacji, wprowadzając przestępnosć czynów dotychczas niekaralnych jako przestępstwa. Mimo wyraźnego braku tego przepisu karnego w k.k. z 1969 r. w praktyce ten typ przestępstwa funkcjonował w ramach konkretnych rozwiązań pozakodeksowych, a

brzmienie przepisu z art. 54 ustawy o ewidencji ludności i dowodach osobistych z 1974 r. jest zbliżone do obecnego w kodeksie karnym przepisu z art. 275 § 1 i § 2, przy czym sankcje karne przewidziane w ustawie były wyższe niż obowiązujące obecnie.

Punkt wyjścia do jego stworzenia stanowiły kodyfikacje państw zaborczych dostrzegających zjawisko użycia dokumentów tożsamości w celach przestępczych, wczesne rozporządzenia niepodległego już państwa polskiego oraz przepis art. 196 k.k. znajdujący się w kodeksie karnym z 1932 r., w rozdziale XXIX - Przestępstwa przeciwko stanowi cywilnemu i dowodom tożsamości, przewidujący odpowiedzialność karną za korzystanie z cudzych dowodów tożsamości lub użyczenie własnych dowodów tożsamości innemu osobom, co podlegało karze aresztu do roku lub grzywny. Niewątpliwie twórcy Kodeksu karnego z 1932 r. w najdalej idących obawach nie mogli przewidzieć, w jakim kierunku postępować będzie ewolucja dokumentów tożsamości, których rozwój dopiero się kształtował, podobnie jak trudnym do przewidzenia były możliwe sposoby takiego wykorzystania wspomnianego przepisu, o którym dyskutuje się obecnie. Problematykę posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości zauważono i scharakteryzowano w polskim prawie karnym od czasu obowiązywania pierwszych dokumentów tożsamości - paszportów, dlatego też krytyczna analiza źródeł wykazała, że przepisy karne odnoszące się do zjawiska przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości zostały w późniejszym czasie rozbudowane, przyjmując obecnie obowiązujący kształt.

Drugą szczegółową hipotezą badawczą o charakterze prawnym, w której założono, że: „Największe problemy interpretacyjne sprawia zakres pojęcia dokument stwierdzający prawa majątkowe” także zweryfikowano pozytywnie. Wskazano, że z uwagi na brak jednolitego stanowiska, co do treści i zakresu pojęcia, za dokument tożsamości najczęściej przyjmuje się: określenie zbiorcze, obejmujące wszelkiego rodzaju dokumenty, stwierdzające tożsamość określonej osoby, których funkcja polega na urzędowym potwierdzeniu danych w nich zawartych. Ogólniej i krócej można go nazwać dokumentem, co do którego ustawa stanowi, że stwierdza on tożsamość osoby. W tym zakresie w toku analizy poszczególnych aktów prawnych opierając się na krytycznej analizie literatury przedmiotu stwierdzono, że do dokumentów stwierdzających tożsamość w obowiązujący obecnie systemie prawnym należą następujące dokumenty: dowód osobisty, dokumenty paszportowe: paszport zwykły 10 - letni, paszport tymczasowy, paszport dyplomatyczny, paszport służbowy Ministerstwa Spraw Zagranicznych (dokumenty obywateli polskich); karta pobytu, polski dokument tożsamości cudzoziemca, dokument „zgoda na pobyt tolerowany”, tymczasowe zaświadczenie tożsamości cudzoziemca, dokument podróży przewidziany w konwencji genewskiej

dotyczącej statusu uchodźców (dokumenty przewidziane cudzoziemcom); karta tożsamości - żołnierska karta tożsamości, książeczka żeglarska (szczególne rodzaje dokumentów).

W odniesieniu do dokumentów stwierdzających prawa majątkowe w literaturze przedmiotu panuje podobnie niejednolite stanowisko, przy czym stanowisko to jest nierozstrzygnięte, zaś dotychczasowy dorobek orzecznictwa i doktryny wypracowany w zakresie wykładni tego znamienia jest dość ubogi. Określenie „dokument stwierdzający prawa majątkowe” jest opisywane bardzo ogólne i niewystarczająco z punktu widzenia standardów dokładnej typizacji w prawie karnym. W kodeksie karnym (w jego „słowniczku” - art. 115 k.k.) brakuje definicji „dokumentu stwierdzającego prawa majątkowe”. Orzecznictwo sądowe również w niewielkim stopniu wypowiada się na ten temat. Oprócz kilku orzeczeń oraz lakonicznych komentarzy dość ogólnikowo i niejednoznacznie wypowiadających się w tej kwestii brak jest skonkretyzowanego odniesienia do tej problematycznej kwestii.

Analiza źródeł wykazała, że proponowane sporne kwestie nakazują odwołanie się do definicji prawa cywilnego, co stawia w kłopotcie zwolenników koncepcji pełnej zależności znaczeniowej tych samych pojęć w obrębie całego systemu prawa. Mowa tu o koncepcji pełnej zależności znaczeniowej (jednolitości terminologicznej) postulującej, by w ramach jednego systemu prawa dany termin posiadał jednakowe znaczenie.

Analiza orzecznictwa wykazała, że do dokumentów stwierdzających prawa majątkowe w rozumieniu art. 275 k.k. należą: bon towarowy, kartka żywnościowa, bilet uprawniający do wstępu, czek/blankiety czeków, karta bankomatowa. Pomijając fakt, że większość z wymienionych dokumentów jest już nieaktualna, niebędąca w powszechnym użytku, a w komentarzach powielane są od lat te same odniesienia, to na gruncie orzeczeń sądowych w konkretnych sprawach karnych pojawiają się również liczne wątpliwości co do zakresu właściwego rozumienia terminu „dokumentu stwierdzającego prawa majątkowe”. Analiza akt spraw karnych wykazała, że niejednoznaczność orzecznictwa powodowała, że niekiedy dokument, który nie był uznawany w orzecznictwie za dokument stwierdzający prawa majątkowe był tak właśnie kwalifikowany. Wśród dokumentów przywłaszczonych przez sprawców przestępstw z art. 275 k.k. znajdowały się pewnego rodzaju dokumenty takie jak np. legitymacje ubezpieczeniowe lub dokumenty KRUS, czy też książeczki opłat mieszkaniowych dokumentacja medyczna, co do których orzecznictwo sądów powszechnych nie wypowiadało w kwestii rozumienia tych dokumentów na gruncie art. 275 k.k. Dokumentem stwierdzającym prawa majątkowe jest tylko taki dokument, z którym zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa związane jest domniemanie, że osoba w nim wskazana ma

określone prawa majątkowe, zaś prawa majątkowe to te, które realizują interes ekonomiczny uprawnionego, czyli prawa mające wymiar pieniężny i składające się na majątek uprawnionego m.in. prawa rzeczowe, wierzytelności, prawa na dobrach niematerialnych o charakterze majątkowym, prawa rodzinne o charakterze majątkowym, prawa spadkowe (prawo dziedziczenia), do dokumentów stwierdzających prawo majątkowe można zaliczyć: dokument stwierdzający własność rzeczy lub akt notarialny stwierdzający nabycie własności nieruchomości, wierzytelność, postanowienie sądu stwierdzające nabycie spadku, wypis z księgi wieczystej. Tak ogólna definicja powodująca opisane trudności interpretacyjne znalazła swoje odbicie w badanych aktach spraw karnych, gdyż sądy bardzo rzadko w badanych aktach oskarżenia oraz w wyrokach sądowych posługiwały się pojęciem „dokumentu stwierdzającego prawa majątkowe”. Dokumenty te wymieniane są obok postawionego zarzutu jedynie z nazwy, popartej odpowiednim artykułem - zazwyczaj art. 275 § 1 k.k., w przeciwieństwie do „dokumentów stwierdzających tożsamość”, o których mowa jest wprost.

Analiza materiału badawczego wykazała również, że niemożliwym jest również pozostawienie poza zakresem kryminalizacji, terminu „dokument stwierdzający prawa majątkowe” tylko dlatego, iż jak wskazują badania niewielka ich ilość podlega przestępczym działaniom lub niewiadomo, jakie konkretnie dokumenty w myśl kodeksu karnego są przedmiotem czynności sprawczej. Usunięcie znamienia z treści przepisu byłoby działaniem szkodliwym z punktu widzenia kryminalizacji tego przestępstwa. Tak daleko idąca liberalizacja prowadzić może do zaistnienia „ciemnej liczby” przestępstw tej kategorii. W odniesieniu do tego problemu najkorzystniejszym rozwiązaniem byłoby uporządkowanie terminologii w kodeksie karnym, tak by zaistniało w nim ustawowo zdefiniowane pojęcie „dokumentu stwierdzającego prawa majątkowe” oznaczające zgodność z zastanym stanem rzeczywistym. Ogólność przepisu z art. 275 k.k. jest, z jednej strony korzystna z punktu widzenia wprowadzanych do systemu prawnego nowych dokumentów tożsamości, jak np. dokumenty elektroniczne, z drugiej strony, jednak jest jednocześnie wadą, ponieważ przepis ów może być łatwo nadużywany. Przykładem może być wskazane w badaniach nieuregulowanie statusu kart bankomatowych - nieużywanych obecnie w swej pierwotnej formie i przyjmujących funkcje płatnicze. W komentarzach od tego artykułu poruszana kwestia w dalszym ciągu pozostaje nieuregulowana i przytaczana w niezmiennym formie. Mając na względzie obecnie obowiązujące prawo bankowe, karta bankomatowa będąca obecnie kartą płatniczą nie powinna być w ogóle uwzględniana jako dokument stwierdzający prawa majątkowe w rozumieniu art. 275 k.k. lub konkretnie wskazana jako wyjątek od tej reguły. Z pewnością przyporządkowywanie jednego znamienia do danego typu dokumentu, a

niewzględnianie drugiego i odnoszenie go do innego przepisu karnego nie służy przejrzystości jego penalizacji (kradzież karty bankomatowej kwalifikowana jest z art. 278 § 1 lub § 5, zaś przywłaszczenie tej karty z art. 275 § 1 k.k.). Ten specyficzny sposób stosowania przepisu jest zbędny i wymaga zmiany.

Trzecia hipoteza badawcza o charakterze prawnym zakładająca, iż: „Obecny stan rozwiązań prawnych regulujących odpowiedzialność za przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem do skutecznej ochrony bezpieczeństwa obrotu prawnego dokumentami wymaga dokonania zmian w zakresie zmniejszenia częstotliwości wdrażania nowych dokumentów tożsamości” nie potwierdziła się, ponieważ częstotliwość wdrażania nowych dokumentów tożsamości dla bytu przestępstw z art. 275 k.k. nie miała szczególnego znaczenia. Analiza akt spraw karnych wykazała, że sprawcy tych przestępstw posługiwali się dokumentami tożsamości nie zwracając szczególnej uwagi na typ dokumentu, a zatem częstotliwość wdrażania nowych dokumentów o skuteczniejszych zabezpieczeniach jest istotna jedynie w przypadku ich fałszowania. W przypadkach, gdy zamierzeniem sprawców było przywłaszczenie dokumentu w celu sfalszowania danych, sprawcy wybierali dokumenty książeczkowe a nie plastikowe, ponieważ przyklejając inne zdjęcie otrzymywali nowy dokument z nową tożsamością, niemniej jednak zdarzenia te nie były częste, problem stanowiła również pieczętka częściowo przysłaniająca zdjęcie w dowodzie. W przypadku nowych dowodów tożsamości (plastikowych) drugą tożsamość otrzymywano za pomocą techniki podwójnego użycia dokumentów tożsamości, polegającej na wyzyskaniu danych z jednego dokumentu tożsamości np. z dowodu osobistego do uzyskania drugiego dokumentu np. paszportu. Częstotliwość wdrażania nowych dokumentów tożsamości nie przeszkadza również w weryfikacji danych osobowych organom ścigania, ponieważ sprawdzenie nowoczesnego dokumentu w bazie policyjnej i uzyskanie informacji o jego utracie, kradzieży, lub zastrzeżeniu nie stanowi obecnie żadnego problemu.

Decydując się na zbadanie przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości założono, że samo ujęcie prawne nie pozwoli wyczerpująco zbadać przedmiotowego zagadnienia, dlatego też w rozprawie postawiono również hipotezy o charakterze kryminologicznym i kryminalistycznym.

Głównej hipotezie badawczej o charakterze kryminologicznym nadano brzmienie: „Współczesna specyfika przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem przejawia się w coraz bardziej wyrafinowanych sposobach kradzieży lub przywłaszczenia dokumentu stwierdzającego tożsamość innej osoby lub jej prawa majątkowe”. Hipotezę tę zweryfikowano pozytywnie.

Fenomen tego przestępstwa charakteryzuje się znaczną pomysłowością sprawców przestępstw w zakresie sposobów jego popełniania, o czym świadczą okoliczności, w jakich popełniano przestępstwa, jak również miejsca poszczególnych zdarzeń, zarejestrowanych w aktach spraw karnych. Badania wykazały, iż kradzieży oraz przywłaszczenia dokumentów dokonywano w różnych miejscach użyteczności publicznej od sklepów, parkingów, dworców począwszy, a na urzędach, instytucjach finansowych, szkolnych i szkoleniowych skończywszy. Wyrafinowanie działań sprawców podyktowane było również faktem, że sprawcami przestępstw określonych w art. 275 k.k. nie byli nowicjusze, lecz osoby niejednokrotnie karane za uprzednio popełniane przestępstwa, których kartoteka obfitowała w różnego rodzaju kradzieże, rozboje, fałsze dokumentów, a nawet przestępstwa o wyższym ciężarze gatunkowym niż omawiany występki. Badania wykazały również, iż przestępstwa te popełniano w związku lub obok innych przestępstw niejednokrotnie z użyciem przemocy wobec ofiar, a zabór lub przywłaszczenie dokumentu stanowiło czynnik wspomagający popełnienie przestępstw takich jak zgwałcenie, rozbój lub posiadanie środków odurzających.

Kategoria czynów związanych z posługiwaniem się cudzym dokumentem tożsamości stanowi bogatą mozaikę zdarzeń, które można by określić mianem „nieumyślnych wpadek”. Analiza akt spraw karnych wykazała, że organy ścigania w większości przypadków znajdują sprawców usiłujących posłużyć się cudzym dokumentem, mających nadzieję, że ich przybrana tożsamość nie zostanie rozpoznana. Do sytuacji określanych mianem „nieumyślnych wpadek” dochodziło najczęściej w związku z popełnieniem innego przestępstwa i legitymowania sprawców omawianych przestępstw w innych sprawach, w których dochodziło do interwencji Policji. W przypadku tych przestępstw omawiana czynność sprawcza „posługiwania się” przybierała szczególnie wyrafinowany charakter z uwagi na udział ofiar w popełnieniu tych przestępstw. Sprawcy wypożyczyli sobie nawzajem dokumenty za wiedzą osób, do których należały, a uczestnikami takich działań byli zarówno znajomi, jak i członkowie rodziny.

Pierwsza ze szczegółowych hipotez o charakterze kryminologicznym sformułowana w postaci zdania, że: „Udział przestępstw posługiwania się cudzym dokumentem w ogólnej strukturze przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów w Polsce jest znaczny” została potwierdzona. Weryfikacji tej hipotezy dokonano za pomocą analizy danych statystycznych uzyskanych z Komendy Głównej Policji w Warszawie oraz Komendy Wojewódzkiej Policji w Białymstoku.

Przestępstwa przeciwko wiarygodności dokumentów zostały stypizowane w rozdziale XXXIV kodeksu karnego i należą do nich: podrobienie lub przerobienie dokumentu, a także

posłużenie się takim dokumentem (art. 270 k.k.), poświadczenie nieprawdy w dokumencie (art. 271 k.k.), wyłudzenie poświadczenia nieprawdy w dokumencie (art. 272 k.k.) i użycie takiego dokumentu (art. 273 k.k.), zbycie dokumentu tożsamości (art. 274 k.k.), posługiwanie się, kradzież lub przywłaszczenie dokumentu innej osoby (art. 275 k.k.), zniszczenie lub ukrycie dokumentu (art. 276 k.k.). Od 2017 r. wprowadzono przestępstwa przeciwko wiarygodności faktur (art. 270a, 271a k.k.). W rozdziale tym ujęto również czyny wymierzone przeciwko znakom granicznym (art. 277 k.k.).

Spośród wskazanych powyżej przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów, przestępstwo określone w art. 275 k.k., należy do jednych z najczęściej popełnianych przestępstw w obrębie omawianej kategorii zdarzeń. W strukturze przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów liczba przestępstw stwierdzonych z art. 275 k.k. stanowi dość znaczną ilość wyraźnie dominując nad pozostałymi przestępstwami, z wyjątkiem fałszerstw dokumentów. Na podstawie przeprowadzonych badań statystycznych wykazano, iż w okresie od 1999 do 2019 roku zajmowało ono drugą pozycję pod względem częstotliwości odnotowywanych zdarzeń zarówno w Polsce, jak i w woj. podlaskim.

Pomimo, iż statystyczna analiza przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości wykazała, że chociaż zajmuje ono dominującą rolę (drugie miejsce) w strukturze przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów, to jednak nie wykazuje ono tendencji wzrostowych zarówno w aspekcie liczby przestępstw stwierdzonych, jak i liczby osób podejrzanych. Jest to również przestępstwo trudno wykrywalne, co może świadczyć o istnieniu dużej ciemnej liczby tych przestępstw.

Druga szczegółowa hipoteza badawcza o charakterze kryminologicznym, zakładająca, że: „Przestępstwo posługiwania się cudzym dokumentem stypizowane w art. 275 § 1 i § 2 k.k. wykazuje wzrost”, nie potwierdziła się.

Wprawdzie przestępstwo określone w art. 275 k.k. na tle wszystkich przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów zajmuje wysokie - drugie miejsce pod względem częstotliwości popełnionych czynów, niemniej jednak z roku na rok statystyki odnotowują widoczny spadek. Wykazano, że przestępstwo z art. 275 § 1-2 k.k. na przestrzeni badanego okresu odznaczało się dość dużą dynamiką - większą i bardziej zróżnicowaną w woj. podlaskim niż ogółem w Polsce, przy czym zauważono tendencję spadkową w obrębie badanej kategorii czynów. W ostatnich latach liczba stwierdzonych przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. jest spójna z ogólnym trendem występującym w Polsce i wykazuje tendencję malejącą.

Zauważono również, że w strukturze przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. w latach 1999-2019 dominowało przestępstwo z art. 275 § 1 k.k., natomiast przestępstwo z art. 275 § 2 k.k. zajmowało marginalne miejsce na tle ogółu tych przestępstw. Niewielki udział przestępstw określonych w art. 275 § 2 k.k. został również potwierdzony badaniami akt spraw karnych. Na przestrzeni badanego okresu w woj. podlaskim wskazane przestępstwo występowało w zbiegu z art. 275 § 1 k.k., ale nie samoistnie, przy czym ich liczba ograniczyła się jedynie do kilku przypadków.

Trzecia szczegółowa hipoteza badawcza o charakterze kryminologicznym, zakładająca, że: „Sprawcami przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem najczęściej są młodzi mężczyźni specjalizujący się w kradzieży tożsamości” została częściowo potwierdzona, ponieważ z analizy danych statystycznych wynikało, że zdecydowanie najbardziej dominującą grupą podejrzanych o popełnienie przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k., stanowiącą niemal 1/3 wszystkich podejrzanych w Polsce, była grupa osób znajdująca się w przedziale wiekowym od 30-49 lat. W dalszej kolejności dość liczną grupę stanowiły osoby nieletnie do 17 roku życia oraz osoby w przedziale wiekowym od 17-20 lat. Pozostałe trzy grupy wiekowe stanowili podejrzani w wieku 25-29 lat, następnie podejrzani w wieku 21-24 lata oraz osoby powyżej 50. roku życia.

Badania statystyczne w odniesieniu do woj. podlaskiego wykazały podobną tendencję, jak w przypadku danych ogólnopolskich. Najliczniejszą grupą podejrzanych o popełnienie przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k., była grupa osób mieszcząca się w przedziale wiekowym 30-49 lat, kolejną dość liczną grupę stanowiły osoby w przedziale wiekowym od 17-20 lat, następnie podejrzani w wieku 21-24 lata, oraz podejrzani w wieku 25-29 lat. Udział osób powyżej 50. roku życia był niższy od wskaźnika ogólnopolskiego.

Odmienne tendencje wykazuje analiza badań akt spraw karnych, wskazująca z jednej strony na bardzo duże zróżnicowanie wiekowe sprawców przestępstw, a z drugiej - na wyraźną tendencję spadkową (liczba sprawców zmniejsza się bowiem wraz z ich wiekiem).

Posługując się metodą badań aktowych wykazano, że największą liczbę sprawców odnotowano w przedziale wiekowym 21-25 lat. Równie wysoki udział odnotowano w dwóch innych przedziałach wiekowych: w przedziale wiekowym 26-30 lat oraz w przedziale wiekowym 17-20 lat. Porównywalny udział sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. w zauważono w przedziałach wiekowych: 36-40 lat i 41-45 lat. Wiek sprawców zmniejszał się proporcjonalnie do wieku, przy czym w każdym z badanych przedziałów wiekowych odnotowano pojedyncze przypadki sprawców badanego przestępstwa, aż do wieku powyżej

70 lat (odnotowano 1 przypadek). Na podstawie zebranych danych wnioskowano, że przestępstwo to było domeną ludzi młodych lub w średnim wieku.

Nie potwierdziła się druga część tej hipotezy dotycząca mężczyzn specjalizujących się w kradzieży tożsamości. Profil typowego sprawcy badanego przestępstwa zakładał, iż jest to mężczyzna o wysokim wykształceniu pozwalającym na wykazanie się umiejętnościami cyfrowymi w zakresie kradzieży tożsamości, tymczasem potwierdzony badaniami statystycznymi, jak i badaniami aktowymi profil sprawcy był zgodny z założonym w zakresie płci, ale nie wykształcenia oraz umiejętności. Sprawcą przestępstw określonych w art. 275 § 1 i § 2 k.k. na podstawie badań akt spraw karnych okazał się mężczyzna, ale z wykształceniem niskim lub podstawowym, zajmujący się głównie pracami dorywczymi, w większości przypadków bezrobotny, uprzednio karany. Sprawcy tego przestępstwa nie posługiwali się skomplikowanymi technologiami cyfrowymi, charakterystycznymi dla przestępstwa kradzieży tożsamości. Ogólny profil typowego sprawcy badanego przestępstwa rysuje się w sposób następujący: to ludzie młodzi, słabo wykształceni, najczęściej bezrobotni lub utrzymujący się z prac dorywczymi mężczyźni, o niskim statusie majątkowym, niejednokrotnie recydywiści, najczęściej okradający zarówno swoich rówieśników, jak i osoby starsze, znajome lub przypadkowe. Decydowały o tym zazwyczaj zrzędzenie losu, sprzyjająca okoliczność - pozostawienie w widocznym miejscu, naiwność pokrzywdzonych, a nie celowe z góry zaplanowane działanie, jak w przypadku kradzieży tożsamości. Przestępstw dokonywały niejednokrotnie osoby karane, poszukiwane listem gończym, celem doprowadzenia do aresztu śledczego lub zakładu karnego, a z drugiej strony osoby wykształcone: lekarz, pedagog, właściciele firm.

Pozytywnie zweryfikowano natomiast czwartą hipotezę badawczą o charakterze kryminologicznym, zakładającą iż: „Motyw działania sprawców najczęściej przybierał charakter rabunkowy lub majątkowy”.

Weryfikację tej hipotezy badawczej przeprowadzono w oparciu o badania sądowych akt spraw karnych, w których jednym z aspektów empirycznego poznania była motywacja sprawców przestępstw.

Niewątpliwie motywy działania sprawców przestępstw określonych w art. 275 § 1 i § 2 k.k. cechuje duża różnorodność. Ich działaniom rzadko towarzyszył jeden określony motyw popełnienia przestępstwa. Motywy te niejednokrotnie nakładały się na siebie, przy czym dominującym motywem działań sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. był rabunek lub chęć osiągnięcia korzyści majątkowej. Zazwyczaj jednak chęci osiągnięcia korzyści majątkowej towarzyszyły inne pomniejsze motywacje wynikające z sytuacji rodzinnej,

zawodowej lub finansowej konkretnego sprawcy lub okoliczności, w jakich działali. Wykazano, że chociaż skala przestępstw z udziałem kobiet była mniejsza, jednak motywacja pozostawała ta sama - chęć osiągnięcia korzyści majątkowych. Pomysłowość i oryginalność sposobów działania, jak i motywacji była charakterystyczna dla obu płci, przy czym postępowanie kobiet charakteryzowało się niekiedy cynizmem i wyrachowaniem, a nawet mściwością i chęcią odwetu, w przeciwieństwie do działań mężczyzn, gdzie widoczne było skoncentrowanie uwagi na własnych egoistycznych potrzebach, stąd też zaobserwowana motywacja mająca raczej charakter rabunkowy, związany z finansowymi nadużyciami lub kradzieżami.

Do innych motywów charakterystycznych temu przestępstwu określonych na podstawie akt spraw karnych zaliczyć można m.in.: chęć nieuprawnionego użycia dokumentu; chęć przekraczania granicy; wykorzystania dokumentu jako środka do popełniania innych nielegalnych czynności np. zbycia lub fałszu, chęć wykorzystania w celach przestępczych/ucieczka przed wymiarem sprawiedliwości; chęć pozyskania cudzych danych osobowych, zaciągnięcia zobowiązań tj. kredyty, pożyczki, abonamenty telekomunikacyjne, deklaracje przystąpienia do funduszy emerytalnych; uzyskania świadczeń na dowód pokrzywdzonego.

Piąta szczegółowa hipoteza badawcza o charakterze kryminologicznym zakładająca, że: „Najczęstszym sposobem posługiwania się cudzym dokumentem jest celowe legitymowanie się nim jako własnym i wykorzystania go jako własnego; sposobem kradzieży - jest zabór wraz z innymi dobrami, będącymi w centrum zainteresowania sprawcy a sposobem przywłaszczenia - zatrzymanie znalezionej dokumentu, natomiast bezprawny przewóz za granicę następuje poprzez transfer za pomocą pośredników”, została pozytywnie zweryfikowana z wyjątkiem części dotyczącej czynności sprawczych odnoszących się do art. 275 § 2 k.k.

W toku przeprowadzonych badań empirycznych ustalono, że wszystkie czynności sprawcze dotyczące przestępstw z art. 275 § 1 i § 2 k.k. z uwagi na wieloodmianowy charakter tego przestępstwa niejednokrotnie nakładają się na siebie, zaś w czystej formie występują stosunkowo rzadko. Wykazano zatem, że *modus operandi* sprawców przestępstw stanowi złożony charakter. Nie przeszkadza to jednak w określeniu najczęstszych sposobów popełniania tego przestępstwa. Tak więc w przypadku posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości lub/i dokumentem stwierdzającym prawa majątkowe sprawcy okazywali cudzy dokument jako własny lub powoływali się na jego treść, legitymując się tym dokumentem przed organami ścigania (Policja, Straż Graniczna) lub przedkładając go jako własny w

urzędach oraz różnych instytucjach finansowych. Kradzież cudzego dokumentu tożsamości lub/i dokumentu stwierdzającego prawa majątkowe następowała najczęściej z zamiarem jego przywłaszczenia zazwyczaj w celach rabunkowych. Kradzieży tych dokumentów sprawcy dokonywali działając w sposób przemyślany, z góry założonym celem wykorzystania sprzyjającej sytuacji, nadarzającej się okazji do ograbienia przypadkowych osób: emerytów na przystankach autobusowych, kobiet wracających do domu. Z oczywistych względów łupem sprawców padały również wszelkie inne dokumenty znajdujące się w torebkach, saszetkach oraz skradzionych portfelach pokrzywdzonych przestępstwem osób. Przywłaszczenie dokumentu następowało najczęściej na skutek niezwrócenia, używania, zatrzymania wbrew woli właściciela, przetrzymywania lub ukrycia. W toku badań wykazano, że sprawcy niejednokrotnie utrzymywali, iż przywłaszczony dokument znalazł się w ich posiadaniu w wyniku zatrzymania znalezionej uprzednio dokumentu, przy czym prowadzone dochodzenie w tej sprawie wykazywało, że niekiedy sprawca mijał się z prawdą, a niekiedy faktycznie tak wyglądała sytuacja.

Powyższa hipoteza badawcza zakładała również, że „bezprawny przewóz za granicę następował poprzez transfer za pomocą pośredników”. Założenie to nie potwierdziło się. W zakresie tej czynności sprawczej odnotowano najmniejszą liczbę przestępstw. Art. 275 § 2 k.k. stanowi, że transfer dokumentu tożsamości lub/i dokumentu stwierdzającego prawa majątkowe może nastąpić poprzez bezprawne przewożenie, przenoszenie lub przesyłanie. Sprawcy badanego przestępstwa dokonywali transferu dokumentów tożsamości za granicę Rzeczypospolitej Polskiej przy użyciu konkretnego środka lokomocji - samochodu, ale nie poprzez pośredników, zazwyczaj osobiście legitymując się uprzednio przywłaszczonym cudzym dokumentem tożsamości.

Szósta szczegółowa hipoteza badawcza o charakterze kryminologicznym, zakładająca że: „Ofiary przestępstw posługiwania się dokumentem tożsamości nierzadko same ułatwiają sprawcom popełnianie przestępstw określonych w art. 275 k.k. poprzez niedbalstwo” została w toku badań akt spraw karnych w pełni potwierdzona. Powzięcie powyższego założenia wynikało z krytycznej analizy literatury kryminologicznej na temat rozważań przedstawicieli teorii wiktymologicznych nad rolą ofiary w przestępstwie, dzięki którym udało się ustalić, iż ofiara może oddziaływać zarówno na powzięcie zamiaru przestępczego, jak i na jego realizację. Stwierdzono również, iż można mówić o różnym stopniu aktywności ofiary podczas przestępstwa. W świetle tak ujętego problemu badawczego wykazano na podstawie przeprowadzonych badań akt spraw karnych prowadzonych pod kątem pokrzywdzonych, w

szczegółności analizując relacje łączące sprawcę z ofiarą, że ofiary przestępstw określonych w art. 275 k.k. nie zawsze pozostawały biernymi uczestnikami przestępstwa.

Wykazano, że rola pokrzywdzonego w zaistnieniu przestępstwa nie była jednoznaczna. Z jednej strony ofiary przyczyniały się do popełniania przestępstw, ponieważ znaczna część ich działań to wynik ignorancji w dziedzinie bezpieczeństwa obrotu dokumentami i nieumiejętność przewidywania skutków swoich lekkomyślnych zachowań. Z drugiej strony, natomiast część ofiar pomimo zachowania wszelkich reguł ostrożności nie była w stanie uniknąć konsekwencji wynikających z działań sprawców, co potwierdza regułę, że do przestępstwa doszło z wyłącznej winy sprawcy, zaś ofiara nie miała w tym swojego udziału. Tak więc założenie, iż niedbalstwo nierzadko prowadzi do ułatwienia sprawcom popełnianie przestępstw z art. 275 k.k. jest trafne.

Siódma szczegółowa hipoteza badawcza o charakterze kryminologicznym zakładała, że: „Sądy prowadzą łagodną politykę karną wobec sprawców analizowanych przestępstw”. Badania statystyczne prowadzone w oparciu o dane statystyczne Ministerstwa Sprawiedliwości oraz badania aktowe prowadzone na podstawie analizy sądowych akt spraw karnych potwierdziły słuszność tej hipotezy.

Przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości stypizowane w rozdziale XXXIV kodeksu karnego, w art. 275 § 1 i § 2 i poddane analizie stanowią występki zagrożone najczęściej alternatywnie karami o charakterze wolnościowym oraz karą do 2 lat pozbawienia wolności.

Pomimo stwierdzonej nieskuteczności instrumentu resocjalizacji, jakim jest kara pozbawienia wolności, okazała się ona najczęściej stosowaną sankcją karną wobec sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k., przy czym wymiar tych kar mieścił się zazwyczaj w granicach 3-6 miesięcy, niezależnie od tego czy kara pozbawienia wolności orzekana była bezwzględnie, czy też z warunkowym zawieszeniem jej wykonania. Sądy często orzekały też karę grzywny w granicach od 300 do 1000 zł., a w nielicznych przypadkach karę ograniczenia wolności zazwyczaj w formie nieodpłatnej kontrolowanej pracy na cele społeczne. W strukturze orzekanych kar znajdowały się również środki karne. Sądy najczęściej stosowały świadczenie pieniężne, obowiązek naprawienia szkody lub zadośćuczynienie za doznaną krzywdę oraz przepadek. Wyższy wymiar kar sądy orzekały w sytuacjach, w których sprawca popełnił kilka czynów sprawczych lub dodatkowo inne przestępstwo w danej sprawie, bądź też był wielokrotnym recydywistą. W przypadku osób niekaranych sądy prowadziły dość łagodną politykę karną o czym świadczy chociażby liczba wyroków warunkowo umarzających postępowanie. Sądy brały pod uwagę w głównej mierze młody wiek sprawcy,

jego niekaralność oraz pozytywną prognozę kryminologiczną. Instytucja ta była wykorzystywana dość często.

Główna hipoteza badawcza o charakterze kryminalistycznym zakładająca, że: „Wielość obowiązujących jednocześnie wzorów dokumentów tożsamości w znaczny sposób wpływa na popełnianie przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów”, została częściowo potwierdzona. Analiza literatury z zakresu przestępczości przeciwko wiarygodności dokumentów wskazywała, że rozwiązaniem problemów związanych z nią, jest jak najskuteczniejsze zabezpieczenie technologiczne dokumentów oraz eliminacja starych słabo zabezpieczonych przed fałszerstwami dokumentów tożsamości. Tymczasem prowadzone badania wykazały, iż teza ta nie znajduje potwierdzenia w badaniach empirycznych, ponieważ motywacje sprawców były inne. Sprawcy również nie wybierali konkretnego dokumentu, do realizacji przestępstwa. Analiza danych statystycznych wykazała również, że w drugiej dekadzie XXI wieku liczba obowiązujących wzorów dokumentów znajdujących się w obrocie prawnym była najwyższa, tymczasem liczba przestępstw określonych w art. 275 k.k. wykazywała spadek, co wskazuje, iż przyjęte założenie było błędne.

Pierwsza ze szczegółowych hipotez o charakterze kryminalistycznym zakładająca, że: „Wraz z rozwojem technologii przestępczość przeciwko wiarygodności dokumentów w znacznym zakresie wykazuje wzrost” częściowo się potwierdziła. Badania statystyczne wykazały, że liczba przestępstw stwierdzonych przeciwko wiarygodności dokumentów jest bardzo zróżnicowana w zależności od kwalifikacji prawnej danego czynu. I tak też w odniesieniu do przestępstw z art. 271 k.k. (poświadczenie nieprawdy w dokumencie), art. 270a k.k. i 271a k.k. (fałsz materialny i intelektualny dokumentu w postaci faktury) wykazano wzrost przestępstw w ostatniej dekadzie, natomiast w odniesieniu do badanego przestępstwa z art. 275 k.k. nie zaobserwowano takiej zależności, co świadczyć może o braku oddziaływania technologii na przestępstwo posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości.

Druga ze szczegółowych hipotez o charakterze kryminalistycznym sformułowana w postaci zdania: „Rozwój kryminalistyki znacznie wpływa na ograniczenie przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów” została potwierdzona.

Przyjęte założenie zostało potwierdzone m.in. na podstawie analizy akt spraw karnych. Na podstawie przeprowadzonych badań wykazano, że instytucjonalne formy zapobiegania przestępczości w postaci prowadzonych ewidencji i baz danych o aktualnym statusie dokumentów tożsamości stanowią skuteczny instrument w walce z przestępczością przeciwko wiarygodności dokumentów. Systemy te umożliwiają zastrzeżenie utraconych dokumentów, niwelując skutki wynikające z nieuprawnionego ich użycia przez inne osoby, identyfikują

również osoby posługujące się cudzym dokumentem tożsamości figurującym w bazach policyjnych jako dokument skradziony. Rozwój kryminalistyki ma istotne znaczenie dla przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów związanych z fałszem dokumentu. Skomplikowane nowoczesne zabezpieczenia ograniczają możliwości fałszowania dokumentów, w tym także dokumentów tożsamości, jednakże dla badanego stanu faktycznego czyli dla realizacji przestępstw związanych z kradzieżą, przywłaszczeniem, czy też posłużeniem się cudzym dokumentem tożsamości oraz jego transferem przez granicę RP nie ma to istotnego znaczenia.

Trzecia ze szczegółowych hipotez o charakterze kryminalistycznym zakładająca, iż: „Wielość obowiązujących w danym okresie wzorców dokumentów tożsamości oraz brak ich unifikacji znacznie wpływa na ilość popełnianych przestępstw” częściowo się potwierdziła. Dla istoty przestępstwa z art. 275 § 1-2 k.k., ani rodzaj dokumentu, ani jego fizyczne właściwości (stary, nowy, książeczkowy, plastikowy) nie miały znaczenia, ponieważ sprawcy popełniając jeden z czynów sprawczych przestępstw z art. 275 k.k. kierowali się innymi motywami niż wygląd dokumentu, czas jego wydania czy też forma jego zabezpieczeń. Hipotezę potwierdzają m.in. zeznania sprawców prowadzone w toku postępowań przygotowawczych, jak również zeznania ofiar przestępstw. Zebrany materiał empiryczny nie potwierdził zakładanej hipotezy badawczej. Jednakże badania akt spraw karnych pod kątem czasu miejsca i okoliczności popełnienia czynu wykazały, że w okresach wymiany dokumentów na nowe, a zatem w czasie wprowadzania do obrotu prawnego nowych wzorów dokumentów tożsamości, liczba przestępstw intensywnie wzrastała.

Zjawisko to zaobserwowano również podczas statystycznej analizy struktury i dynamiki przestępstw stypizowanych w art. 275 § 1-2 k.k. Charakterystyczny dla województwa podlaskiego skokowy przyrost udziału tych przestępstw w ogólnej liczbie przestępstw stwierdzonych w latach 2008-2010 pokrywał się z okresem wymiany dokumentów tożsamości z tzw. dokumentów książeczkowych na plastikowe oraz z okresem wymiany dokumentów paszportowych. Przepuszczalnie ten historyczny okres znalazł swoje odbicie w danych statystycznych, powodując naprzemiennie wzrosty lub spadki przestępczości. A zatem nie można w tym wypadku jednoznacznie stwierdzić, że zakładana hipoteza została w pełni potwierdzona i można jedynie uznać, że wielość obowiązujących w danym okresie wzorców dokumentów tożsamości oraz brak ich unifikacji mogła mieć wpływ na ilość popełnianych przestępstw.

Niewątpliwie bezpieczeństwo i zabezpieczenie dokumentów leży w interesie państwa polskiego oraz jego obywateli. Zagrożenie, jakie niesie ze sobą wprowadzenie do obrotu

cudzych dokumentów wiąże się z zagrożeniem stabilności, nienaruszalności systemu prawnego oraz prowadzi do braku zaufania społeczeństwa do organów państwa, ponieważ dokument jest często nieodzownym atrybutem popełnianych przestępstw takich jak: przestępstwa gospodarcze, przemyt i handel ludźmi, a także ataki terrorystyczne.

W czasach ogromnej migracji ludności można powiedzieć, że system bezpieczeństwa danego państwa, a także innych państw zależy od właściwej weryfikacji tożsamości. W literaturze przedmiotu, a także teoretycznych opracowaniach dotyczących dokumentów podaje się, że weryfikacja dokumentów przeprowadzana zarówno przez wyspecjalizowanych funkcjonariuszy służb państwowych, jak i pozostałych obywateli posiadających niewielką wiedzę z tego zakresu, niejednokrotnie sprowadza się do znajomości tylko własnych dokumentów bądź ich wzorów, stąd konieczność zastosowania tak zaawansowanych technologicznie rozwiązań niwelujących prawdopodobieństwo popełnienia przestępstw z ich użyciem.

Badania pokazują jednak, że organy ścigania (Policja oraz Straż Graniczna) doskonale radzą sobie z weryfikacją osób używających cudzych dokumentów tożsamości. We wszystkich ujawnionych przestępstwach, dzięki organom ścigania, doszło do odnalezienia utraconych dokumentów, którymi posługiwały się inne osoby. W przypadkach kradzieży lub przywłaszczenia sytuacja wyglądała nieco inaczej, gdyż utracony dokument znajdował się w różnych trudnych do bezpośredniego wskazania miejscach. Zawsze jednak w przypadku legitymowania, osoby posługujące się cudzym dokumentem były zatrzymywane do wyjaśnienia sprawy. Wynika stąd, że zabezpieczenia w dokumentach nie odgrywały w tym przypadku żadnej roli. Natomiast mają one znaczenie w przypadku działań przestępców, których celem jest fałsz dokumentu i ponowne jego wykorzystanie jako autentycznego w innej działalności przestępczej.

Istotną rolę odgrywają procedury obowiązujące podczas weryfikacji autentyczności dokumentów. Pośpiechu, chęci osiągnięcia szybkiej korzyści materialnej, pobieżnego oglądania dokumentu bez należytej uważności nie wyeliminuje nawet najlepiej działający system zabezpieczeń, ponieważ ogniwem spajającym wszelką działalność jest człowiek, któremu ten system ma służyć, a nie na odwrót. Pokładanie tak ślepego zaufania w system opierający się na elektronicznych zabezpieczeniach może okazać się zawodne np. w sytuacjach kryzysowych, błędach systemowych, których wyjaśnienie może okazać się długotrwałym procesem. Widoczne jest to na przykładzie funkcjonującego obecnie systemu bankowego, kiedy wdrażane procedury uniemożliwiają w określonym czasie skorzystanie z

systemu, następuje blokada środków na kontach, a liczba przestępstw z wykorzystaniem bankowości elektronicznej w zastraszającym tempie wzrasta.

Pojawienie się w ostatnich 20 latach wielu nowych elementów zabezpieczających nie sprawiło, że przestępstwa z użyciem dokumentów stały się trudniejsze, a wręcz niemożliwe. Przestępcy nie zaprzestają swojej działalności i osiągają zamierzone cele, w dalszym ciągu wykorzystując sfalszowane dokumenty. Obecnie duże nadzieje pokładane są w dokumentach elektronicznych. Odpowiedź na pytanie: czy zabezpieczenia elektroniczne zminimalizują przestępczą działalność, jest trudna. Obowiązujące obecnie dokumenty tożsamości będą funkcjonowały w obrocie prawnym jeszcze wiele lat. Oznacza to, że rzetelna weryfikacja badawcza tej tezy będzie możliwa dopiero po upowszechnieniu się jednolitych dokumentów tożsamości.

Podmioty zaangażowane w rozwijanie strategii zapobiegawczych i przeciwdziałających przestępstwom posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości powinny określić wspólne wytyczne, stanowiące trzon wszelkich działań obejmujących opracowanie, realizację i nadzorowanie programów ochrony obywateli przed niebezpieczeństwem utraty dokumentów tożsamości oraz dokumentów stwierdzających prawa majątkowe. Zwiększeniu efektywności walki z tym przestępstwem służyć może jedynie skuteczniejszy system kontroli utraconych dokumentów automatycznie blokujący skradziony dokument, ale i uniemożliwiający jego ponowne wykorzystanie w przypadku jego odnalezienia. Działania te częściowo zostały już wdrożone instytucjonalnie, co należy ocenić pozytywnie pomimo nieustających działań przestępczych w tym zakresie. Działania te są niejako odpowiedzią na skutek wynikający z popełnionego już przestępstwa nie zapobiega samemu przestępstwu, ponieważ jak wynika z badań znaczna część zachowań przestępczych jest wynikiem przypadku sprzyjającej sytuacji lub wynika z niedbalstwa samych ofiar przestępstw. Działaniami zmierzającymi do ochrony pokrzywdzonych mogą być w tej sytuacji jedynie skuteczne działania profilaktyczne, stąd konieczność poszerzenia oferty programów profilaktycznych, skierowanych do potencjalnych ofiar przestępstw - a tym samym wszystkich obywateli posługujących się w życiu codziennym dokumentami tożsamości. Pokrzywdzony porzucający swe dokumenty lub nie dbający o własny dokument jest z oczywistych względów narażony na przestępcze działania, swoim zachowaniem wręcz przyczynia się do popełnienia przestępstw, stwarzając warunki do ich popełnienia. Z badań wynika, że ofiary badanego przestępstwa w znacznej części przypadków umożliwiają przestępcom popełnianie przestępstw z art. 275 § 1 i § 2 k.k. swoim niedojrzałym lub lekceważącym zachowaniem. W obliczu takiej sytuacji stosowanie skomplikowanych zabezpieczeń, służących rzekomo ochronie tożsamości jest pozbawione

sensu, ponieważ to nie nieskuteczność stosowanych zabezpieczeń generuje przestępczość lecz czynnik ludzki. Technologiczne zabezpieczenie ma sens dla istoty działań instytucjonalnych, gdyż nowoczesne zabezpieczenia służą systemowej weryfikacji dokumentów w bazach danych, służących ich zastrzeganiu w przypadku kradzieży lub innych sposobów ich utraty. Technologiczne zabezpieczenia wspomagają efektywność działań organów ścigania, co zostało potwierdzone badaniami akt spraw karnych, ale na etapie ścigania, a nie przeciwdziałania. Tymczasem we współczesnej literaturze badacze skłaniają się ku opiniom mówiącym o doniosłej roli technologii w życiu człowieka. Badania wykazały, że teoretycy przeceniają technologiczne zdobycze nauki, nie doceniając czynników czysto ludzkich. Weryfikacja wszystkiego i wszystkich powoduje konieczność opracowywania innych skuteczniejszych sposobów ochrony, co jest widoczne chociażby na podstawie działalności bankowości elektronicznej, która boryka się obecnie z innego rodzaju przestępczością komputerową wypracowaną przez użytkowników systemów bankowych, przestępczością jeszcze zupełnie nieznaną kilkanaście lat temu.

BIBLIOGRAFIA

Literatura

1. Adamiak B., (w:) B. Adamiak, J. Borkowski (red.), Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2017.
2. Adamski A., Prawo karne komputerowe, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2000.
3. Andrejew I., Ustawowe znamiona czynu. Typizacja i kwalifikacja przestępstw, Wyd. Prawnicze, Warszawa 1978.
4. Andrejew I., Kodeks karny. Krótki komentarz, Wyd. PWN, Warszawa 1981.
5. Apanowicz J., Metodologiczne elementy procesu poznania naukowego w teorii organizacji i zarządzania, Wyd. WSAiB, Gdynia 2000.
6. Apanowicz J., Metodologia ogólna, Wyd. Bernardinum, Gdańsk 2002.
7. Bafia J., Hochberg L., Siewierski M., Ustawy karne PRL. Komentarz, Wyd. Prawnicze, Warszawa 1965.
8. Bafia J., Wiktymologia - kryminologiczne spojrzenie na ofiarę przestępstwa, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1973, nr 4.
9. Banasik K., Dokumenty stwierdzające tożsamość, „Prokuratura i Prawo” 2018, nr 6.
10. Bardach J., Historia państwa i prawa Polski do połowy XIV wieku, t. 1, Wyd. PWN, Warszawa 1965.
11. Bąkowski T. (red.), Jawność i jej ograniczenia. Model regulacji, T. XII, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2016.
12. Bek D., Jaworska - Wieloch A., Sitarz O., Kształtowanie środków penalnych a prawo pokrzywdzonego i sprawcy do samostanowienia, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2019.
13. Bieńkowska E., Kunicka-Michalska B., Rejman G., Wojciechowska J., (w:) G. Rejman (red.), Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 1999.
14. Bieńkowska E., Mazowiecka L., Ofiara przestępstwa w dokumentach międzynarodowych, Wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2009.
15. Bieńkowska E., Wiktymologia, Wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2018.
16. Bierć A., Zarys prawa prywatnego. Część ogólna, Wyd. Lex & Wolters Kluwer, Warszawa 2012.

17. Błachut J., Dokument jako przedmiot ochrony prawnokarnej, Wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2011.
18. Błachut J., Problemy związane z pomiarem przestępczości, Wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2007.
19. Błachut J., Gaberle A., Krajewski K., Kryminologia, Wyd. Arche, Gdańsk 2004.
20. Bojarski M., Radecki W., Pozakodeksowe przepisy karne z komentarzem, Oficyna Wydawnicza „Profi”, Warszawa 1992.
21. Brzezińska A., Dzieciństwo i dorastanie: korzenie tożsamości osobistej i społecznej, (w:) A. W. Brzezińska, A. Hulewska, J. Słomska (red.), Edukacja regionalna, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.
22. Brzozowski A., Kocot W. J., Skowrońska-Bocian E., Prawo cywilne. Część ogólna, Wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2015.
23. Brzozowski A., (w:) K. Pietrzykowski (red.), Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1-449, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2018.
24. Budyn-Kulik M., Komentarz do art. 190a, (w:) M. Mozgawa (red.), Kodeks karny. Komentarz, Wyd. Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2019.
25. Budyn-Kulik M., (w:) P. Daniluk (red.), Kodeks wykroczeń. Komentarz, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2019.
26. Budyn-Kulik M., Mozgawa M., Prawnokarne i kryminologiczne aspekty zjawiska nękania, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2012.
27. Kasicki G., Wiśniewski A., Kodeks wykroczeń z komentarzem, Wyd. C. F. Muller. Lex Utilis, Warszawa 2002.
28. Chodak P., Krajowy System Informacyjny Policji wspierający walkę z przestępczością korupcyjną, „Journal of Modern Science” 2017, t. 2, nr 33.
29. Choromańska A., Porwiesz M., Z zagadnień roli opinii biegłego w sprawach przeciwko wiarygodności dokumentów, (w:) M. Fałdowski (red.), Bezpieczeństwo dokumentów publicznych, Wyd. Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, Szczytno 2018.
30. Cichosz W., Metodologia. Elementarz studenta, Wyd. Zakłady Graficzne im. Komisji Edukacji Narodowej, Gdańsk 2000.
31. Crowdy T., Historia szpiegostwa i agentury, Wyd. Bellona, Warszawa 2010.
32. Czaplicki K., Dokumenty tożsamości: jawność i bezpieczeństwo, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2016.

33. Czaplicki K., Jawność i interoperacyjność rejestrów tworzących System Rejestrów Państwowych, (w:) A. Gryszczyńska (red.), Rejestry publiczne. Jawność i interoperacyjność, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2016.
34. Czerniak S., Orszulak J., Dokument elektroniczny. Katalog dobrych praktyk, Część I., Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Warszawa 2017.
35. Czyż E., Szymańczak J., Prawa dziecka w rodzinie, (w:) Wokół praw dziecka, Helsińska Fundacja Praw Człowieka. , Warszawa 1993.
36. Daniluk P., Środki karne, przepadek i środki kompensacyjne w znowelizowanym kodeksie karnym, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2017.
37. Daniluk P., Komentarz do art. 115 § 9 k.k., (w:) R. A. Stefański (red.), Kodeks Karny. Komentarz 2018, wyd. 4, (wersja on-line Legalis).
38. Dawidowicz W., Zarys procesu administracyjnego, Wyd. PWN, Warszawa 1989.
39. Dąbkowski P., Prawo prywatne polskie, t. 1, Wyd. Towarzystwo dla Popierania Nauki Polskiej, Lwów 1910.
40. Dąbrowska-Kardas M., Kardas P., Przepięstwa przeciwko mieniu, teza 5, (wersja on-line Legalis).
41. Degen R., Dokumentacja i jej podział, (w:) H. Robótka (red.), Współczesna dokumentacja urzędów, t. 2, Wydawnictwo UMK, Toruń 2011.
42. Dermont A., Ustawowa zamiana „mienia” na „rzecz” w Kodeksie karnym, „Prokuratura i Prawo” 2003, nr 9.
43. Domański M., (w:) K. Osajda (red.), Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz. Przepisy wprowadzające KRO, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2017.
44. Dutkiewicz W., Praca magisterska. Przewodnik metodyczny dla studentów pedagogiki, Wyd. Strzelec, Kielce 1996.
45. Falandysz L., Pokrzywdzony w prawie karnym i wiktymologii, Wyd. Prawnicze, Warszawa 1980.
46. Flandrin J. L., Historia rodziny, Oficyna Wydawnicza Volumen, Warszawa 1998.
47. Frankfort-Nachmias Ch., Nachmias D., Metody badawcze w naukach społecznych, Wyd. Zys i S-ka, Poznań 2001.
48. Gadecki B., Kodeks karny. Część szczególna. Art. 252–316. Komentarz, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2017.
49. Gałązka Z., Komentarz do art. 299 k.k., (w:) A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), Kodeks Karny. Komentarz. 2019, (wersja on-line Legalis).

50. Gałązka Z., Komentarz do art. 275 k.k. (w:) A. Grześkowiak, K. Wiak (red.) Kodeks karny. Komentarz 2019, (wersja on-line Legalis).
51. Gawryszewski A., Ludność Polski w XX wieku, Wyd. PAN, Warszawa 2005.
52. Gieysztor A., Zarys nauk pomocniczych w historii, tom. I, Akademicka Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1948.
53. Gniewek E., (w:) E. Gniewek (red.), System Prawa Prywatnego. Prawo rzeczowe, wyd. 3, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2013.
54. Goliński T., Ewolucja polskiego paszportu biometrycznego, „Człowiek i Dokumenty” 2018, nr 50.
55. Grabowski H., Wykłady z metodologii badań empirycznych, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2013.
56. Grykiel J., (w:) M. Gutowski (red.), Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz. Art. 1-449, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2016.
57. Gryszczyńska A., Pojęcie i jawność rejestrów publicznych - uwagi wprowadzające, (w:) A. Gryszczyńska (red.), Rejestry publiczne. Jawność i interoperacyjność, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2016.
58. Grześkowiak A., Aksjologia kodeksu karnego z 1932 r., (w:) A. Grześkowiak, I. Zgoliński (red.), Aksjologiczne podstawy polskiego prawa karnego w perspektywie jego ewolucji, Wyd. KPSW, Bydgoszcz 2017.
59. Grześkowiak A. (red.) Prawo karne, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2007.
60. Grzybowski S., Nazwisko i jego stałość w dawnym prawie polskim, „Onomastica” 1957, Rocznik III.
61. Grzybowski S., (w:) W. Czachórski (red.), System Prawa Cywilnego. Część Ogólna, t. I, Ossolineum, Wrocław 1974.
62. Górak A., Kwiatkowska W., Dawne formy dyplomatyczne w kancelariach na ziemiach polskich XIX wieku, (w:) T. Jurek (red.), Dyplomatyka staropolska, Wyd. DiG, Warszawa 2015.
63. Górská K., Zachowanie zwykłej formy pisemnej czynności prawnych, Wydawnictwo C. H. Beck, Warszawa 2007.
64. Hausner R., Wierzbowski M. (red.), Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2020.
65. Herzog A., (w:) R. A. Stefański (red.), Kodeks karny. Komentarz, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2015.

66. Herzog A., Komentarz do art. 275 k.k., (w:) R. A. Stefański (red.), Kodeks karny. Komentarz 2019, wyd. 24, (wersja on-line Legalis).
67. Herzog A., Komentarz do art. 275 k.k., (w:) R. Stefański (red.), Kodeks karny. Komentarz. Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2019, (wersja on-line Legalis).
68. Hołyst B., Kryminalistyka, Wyd. LexisNexis, Warszawa 2010.
69. Hołyst B., Kryminologia, Wyd. LexisNexis, Warszawa 2007.
70. Hołyst B., Kryminologia na świecie, Wyd. PWN, Warszawa 1979.
71. Hołyst B., Kryminologia. Podstawowe problemy, Wyd. PWN, Warszawa 1977.
72. Hołyst B., Psychologia kryminalistyczna, Wyd. Lexis Nexis, Warszawa 2006.
73. Hołyst B., Psychologia kryminalistyczna. Diagnoza i praktyka, Wyd. Difin, Warszawa 2018.
74. Hołyst B., Wiktymologia, Wyd. LexisNexis, Warszawa 2011.
75. Hołyst B., Pomykała J., Potejko P., Nowe techniki badań kryminalistycznych, Wyd. PWN, Warszawa 2014.
76. Hryniewicz-Lach E., Kara kryminalna w świetle Konstytucji RP, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2015.
77. Jagiełło D., Czynności uprzednie i następne współukarane (na przykładzie przestępstw przeciwko dokumentom), „Państwo i Prawo” 2010, nr 12.
78. Jankowska I. M., Ochrona dokumentów tożsamości w polskim prawie karnym, „Studia Lubuskie” 2016, t. XII.
79. Janowski J., Technologia informacyjna dla prawników i administratywistów. Szanse i zagrożenia elektronicznego przetwarzania danych w obrocie prawnym i działaniu administracji, Wyd. Difin, Warszawa 2009.
80. Jankowski J., Elektroniczny obrót prawny, Wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2008.
81. Jarosz R., E-dowód – pierwsze kroki z cyfrowym dokumentem, „Człowiek i dokumenty” 2019, nr 54.
82. Jaworska-Dębska B., Stahl M., Duniewska Z., Prawo administracyjne materialne: Pojęcia, instytucje, zasady, Wyd. Wolters Kluwer SA, Warszawa 2014.
83. Juszczak S., Żak T., Ewolucja kart płatniczych w Polsce, „Zarządzanie Finansami i Rachunkowość” 2014, nr 2.
84. Kalas Z., Przestępstwa przeciwko wiarygodności dokumentów, (w:) Nowa kodyfikacja karna. Kodeks karny. Krótkie komentarze, z. 7, Wyd. Ministerstwa Sprawiedliwości. Departament Kadr i Szkolenia, Warszawa 1997.
85. Kalinowska N., Elektroniczne dowody osobiste, „Zeszyty prawnicze” 2018, nr 18.4.

86. Kalitowski M., (w:) M. Filar (red.), Kodeks karny. Komentarz, Wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2016.
87. Kalitowski M. (w:) O. Górniok (red.), Kodeks karny. Komentarz, wyd. II, Wyd. LexisNexis, Warszawa 2006, (wersja on-line LEX).
88. Kasicki G., Wiśniewski A., Kodeks wykroczeń z komentarzem, Wyd. C. F. Muller Lex Utilis, Warszawa 2002.
89. Kawa J., Metodologia, metodyka, metoda jako podstawa wywodu naukowego, „Studia Prawnoustrojowe” 2013, nr 21.
90. Kętrzyński S., Zarys nauki o dokumencie polskim wieków średnich, Wyd. Poznańskie, Poznań 2008.
91. Kmiecik R., Skrętowicz E., Proces karny. Część ogólna, wyd. 7, Wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2009.
92. KołECKI H., Techniczno - kryminalistyczne badanie autentyczności dokumentów publicznych, Wyd. Poznańskie, Poznań 2002.
93. Konarska-Wrzosek V., (w:) V. Konarska-Wrzosek (red.), Kodeks karny. Komentarz, wyd. II, Wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2018.
94. Kotarbiński T., Elementy teorii poznania, logiki formalnej i metodologii nauk, Wyd. PWN, Warszawa 1960.
95. Krajewski M., O metodologii nauk i zasadach pisarstwa naukowego. Uwagi podstawowe, Oficyna Wydawnicza Szkoły Wyższej im. Pawła Włodkowica WN Novum Sp. z o.o., Warszawa 2010.
96. Krajewski K., Spór o politykę karną w Polsce: problem kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania i alternatyw kary pozbawienia wolności, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2007, nr 54.
97. Krajewski R., Przepęstwo nękania innej osoby lub podszywania się pod inną osobę, „Przegląd Sądowy” 2012, nr 5.
98. Królikowski M., Zawłocki R., Prawo karne, wyd. 2, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2016.
99. Kubiński P., Wołoszko A., Wybrane zagadnienia prawa cywilnego, Wyd. WSPol, Szczytno 2012.
100. Kuciński K. (red.), Elementy metodyki rozprawy doktorskiej, Wyd. Difin, Warszawa 2015.
101. Kucyper D., Wątor M., Krajowy System Informacyjny Policji - wątpliwości związane z prawidłowością gromadzenia i udostępniania danych zawartych w rejestrze, „Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ” 2017, nr 5.

102. Kulik M., (w:) M. Mozgawa (red.), Kodeks wykroczeń. Komentarz, Wyd. Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2009.
103. Kuzara G., Zagrożenie i bezpieczeństwo oraz ich współzależność, „Security, Economy & Law” 2018, nr 3.
104. Laniewski A., Sobolewski K., Polskie Ustawy Karne Dodatkowe z lat 1919 - 1929, Wyd. Księgarnia Dra Maksymiljana Bodeka, Lwów 1929.
105. Lernell L., Zarys kryminologii ogólnej, Wyd. PWN, Warszawa 1978.
106. Leszczyński J., O właściwe miejsce dla wiktymologii, „Palestra” 1984, T. 28, nr 11.
107. Liderman K., Analiza ryzyka i ochrona informacji w systemach komputerowych, Wyd. PWN, Warszawa 2009.
108. Lipowicz I., Niewiadomski Z., Strzyczkowski K., Szpor G., Prawo administracyjne. Część materialna, Wyd. LexisNexis Polska, Warszawa 2004.
109. Łaszczycza G., Martysz Cz., Matan A., Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz, t. I, Wyd. Wolters Kluwer Sp. z o.o., Warszawa 2010.
110. Łosowski J., Akta sądów i urzędów szlacheckich w XIV-XVIII wieku, (w:) T. Jurek (red.), Dyplomatyka staropolska, Wyd. DiG, Warszawa 2015.
111. Łosowski J., Dokumenty i kancelarie wiejskie, (w:) T. Jurek (red.), Dyplomatyka staropolska, Wyd. DiG, Warszawa 2015.
112. Makowski W., Prawo karne. O przestępstwach w szczególności. Wykład porównawczy prawa karnego austriackiego, niemieckiego i rosyjskiego obowiązującego w Polsce, Wyd. Księgarnia F. Hoesicka, Warszawa 1924.
113. Makowski W., Kodeks Karny. Komentarz, Wyd. Księgarnia F. Hoesicka, Warszawa 1937.
114. Malicka A., Sikora M., Prawnokarna ochrona własności, „Studia Erasmina Wratislaviensia” 2009, t. 3.
115. Manowska M., Dokumenty w postępowaniu nakazowym i upominawczym, Prawo Spółek 1997, nr 5.
116. Marek A., Prawo karne, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2001.
117. Marek A., Kodeks karny. Komentarz, wyd. V, Wyd. Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2010.
118. Martysz C., Dowód z dokumentu w postępowaniu administracyjnym, (w:) T. Widło (red.), Wokół problematyki dokumentu: księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Antoniemu Felusowi, Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2005.

119. Matysz C., (w:) G. Łaszczyca G., Cz. Martysz, A. Matan, Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz, t. I, Wyd. Wolters Kluwer Sp. z o.o., Warszawa 2010.
120. Marucha-Jaworska M., Rozporządzenie e-IDAS. Zagadnienia prawne i techniczne, Wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2017.
121. Melezini M., Środki karne jako instrument polityki kryminalnej, Wyd. Temida 2, Białystok 2013.
122. Michalski B., Przepisy przeciwko mieniu, teza 5 i 6, (wersja on-line Legalis).
123. Mirska N., Podatność wiktyimizacyjna a samoocena i optymizm, „Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka” 2009, nr 1-2.
124. Mozgawa M., (w:) M. Mozgawa (red.), Kodeks karny. Komentarz, Wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2017.
125. Mozgawa M. (w:) M. Mozgawa (red.), Kodeks karny. Praktyczny komentarz, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 2006.
126. Namysłowska-Gabrysiak B., Berg J., Prawo karne - część ogólna, wyd. 6, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2019.
127. Namysłowska-Gabrysiak B., (w:) M. Królikowski, K. Zawłocki (red.), Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz art. 1-116, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2017.
128. Nawrocki M., Czas popełnienia niejednochwilowych czynów zabronionych de lege lata i de lege ferenda, „Prawo w Działaniu. Sprawy karne” 2019, t. 37.
129. Nawrocki M., Miejsce popełnienia czynu zabronionego, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2016.
130. Nowosad W., Dokumentacja komputerowa w strukturze zasobu archiwalnego, (w:) Komputeryzacja archiwów, t. IV. Problemy struktury zasobu archiwalnego w perspektywie komputeryzacji archiwów, Wyd. Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 1998.
131. Nowak S., Metodologia badań społecznych, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2007.
132. Ochman P., Spór o pojęcie dokumentu w prawie karnym „Prokuratura i Prawo” 2009, nr 1.
133. Oczkowski T., Komentarz do art. 278 k.k., (w:) R. Stefański (red.), Kodeks karny. Komentarz, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2018.
134. Oczkowski T., Komentarz do art. 284 k.k., (w:) R. Stefański (red.), Kodeks karny. Komentarz, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2018.
135. Olgrysz-Zegarowska M., Mierzejewski R., Paszport polski od strony historii, „Człowiek i Dokumenty” 2018, nr 50.

136. Opar A., Podatność wiktyimizacyjna - przesłanki i formy przeciwdziałania wiktyimizacji, „Rozprawy społeczne” 2016, T. X, nr 2.
137. Opitek P., Kwalifikacja prawna przestępstw związanych z transakcjami kartą płatniczą, „Prokuratura i Prawo” 2017, nr 2.
138. Peiper L., Komentarz do kodeksu karnego. Prawa o wykroczeniach i przepisów wprowadzających wraz z niektórymi ustawami dodatkowymi i wzorami orzeczeń do prawa o wykroczeniach, Wyd. Leon Frommer, Kraków 1933.
139. Perkowski B., Elektroniczny dowód osobisty jako element informatyzacji służby zdrowia, „Studia Oeconomica Posnaniensia” 2013, t. 1, nr 2.
140. Petasz P., Komentarz do art. 165a k.k., (w:) M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), Kodeks karny. Część szczególna. Tom I. Komentarz do artykułów 117-221. 2017 (wersja on-line Legalis).
141. Pieter J., Zarys metodologii pracy naukowej, Wyd. PWN, Warszawa 1975.
142. Pietras E., Modelowanie zagrożeń w bezpieczeństwie informacji, „Autobusy” 2018, nr 12.
143. Pietrzak H., Prawo do ustalenia tożsamości w polskim porządku prawnym, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2014.
144. Pietrzykowski K., (w:) K. Pietrzykowski (red.), Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2015.
145. Piórkowska-Flieger J., Przestępstwa przeciwko wiarygodności dokumentów w nowym Kodeksie karnym, „Przegląd Sądowy” 1997, nr 10.
146. Piórkowska-Flieger J., Nowe typy przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów w przyszłym Kodeksie karnym, (w:) Polska lat dziewięćdziesiątych. Przemiany państwa i prawa, t. 3. Materiały z konferencji „Polska lat dziewięćdziesiątych. Przemiany państwa i prawa”, Lublin - Kazimierz, 28 - 30 kwietnia 1997 r., Lublin 1997.
147. Piórkowska-Flieger J., Prawne i społeczne uzasadnienie karalności fałszu dokumentu, „Studia Iuridica Lublinensia” 2003, t. I.
148. Piórkowska-Flieger J., Fałsz dokumentu w polskim prawie karnym, Wyd. Zakamycze, Kraków 2004.
149. Piórkowska-Flieger J., Przestępstwa przeciwko wiarygodności dokumentów, (w:) L. Gardocki (red.), System Prawa Karnego. Przestępstwa przeciwko państwu i dobrom zbiorowym. Tom 8, C. H. Beck, Warszawa 2013.
150. Piórkowska-Flieger J., (w:) T. Bojarski (red.), Kodeks karny. Komentarz, Wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2016.

151. Piórkowska-Flieger J., (w:) T. Bojarski (red.), Kodeks karny. Komentarz 2016, wyd. VII, (wersja on-line LEX).
152. Piórkowska-Flieger J., Przepęstwa przeciwko wiarygodności dokumentów, (w:) L. Gardocki (red.), System Prawa Karnego. Przepęstwa przeciwko państwu i dobrom zbiorowym, t. 8, wyd. 2, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2018.
153. Pilich A., Status bonu towarowego na gruncie k.k., „Palestra” 2004, nr 11.
154. Płońska A., Wiarygodność dokumentów w polskim prawie karnym, Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego, t. XXXII, AUWr No 3609, Wrocław 2014.
155. Pływaczewski E., Redo S., Guzik-Makaruk E. M., Laskowska K., Filipkowski W., Glińska E., Jurgielewicz-Delegacz E., Perkowska M., Kryminologia. Stan i perspektywy rozwoju. Z uwzględnieniem założeń Agendy ONZ na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030, Wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2019.
156. Pływaczewski W., Zagrozenie przestępczością a poczucie bezpieczeństwa w społecznościach lokalnych w świetle badań, (w:) W. Bednarek, S. Pikulski (red.), Prawne i administracyjne aspekty bezpieczeństwa osób i porządku publicznego w okresie transformacji ustrojowo-gospodarczej. Materiały z konferencji naukowej Mierki 26-27 października 2000 r., Wydawnictwo UWM, Olsztyn 2000.
157. Pływaczewski W., Policja w XXI wieku. Doświadczenia i nowe wyzwania, (w:) W. Pływaczewski, A. Misiuk (red.), Policja w XXI wieku. Doświadczenia i nowe wyzwania. Materiał pokonferencyjne, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji, Szczytno 2001.
158. Pływaczewski W., Gadecki B. (red.), Taktyczno-techniczne aspekty przeciwdziałania przestępczości, Wyd. Difin, Warszawa 2018.
159. Podgórski R. A., Metodologia badań socjologicznych. Kompendium wiedzy metodologicznej dla studentów, Oficyna Wydawnicza „Branta”, Bydgoszcz 2007.
160. Potulski J., Komentarz do art. 299 k.k., (w:) R. A. Stefański (red.), Kodeks karny. Komentarz. 2020, (wersja on-line Legalis).
161. Pytlakowski W., Organizacja badań i ocena prac naukowych, Wyd. PWN, Warszawa 1981.
162. Pyziak-Szafnicka M., (w:) M. Safijan (red.), System Prawa Prywatnego. Prawo cywilne – część ogólna, t. I, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2007.
163. Pyziak - Szafnicka M., (w:) M. Safijan (red.), System Prawa Prywatnego. Prawo cywilne – część ogólna, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2012.
164. Radwański Z., Prawo cywilne - część ogólna, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2003.

165. Razowski T., (w:) J. Giezek (red.), Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz, Wyd. Lex&Wolters Kluwer, Warszawa 2014.
166. Rogala R., (w:) J. Chlebny (red.), Prawo o cudzoziemcach. Komentarz, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2020.
167. Roman W. K., Kultura dokumentacyjna – geneza, definicja, charakterystyka, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis, Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia” 2013, nr 11.
168. Romanowski M., Podział praw podmiotowych na majątkowe i niemajątkowe, „Państwo i Prawo” 2006, nr 3.
169. Romańczuk-Grącka M., Korzystanie z cudzych dowodów tożsamości a kradzież tożsamości – od Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. po aktualne rozwiązania prawne, (w:) M. Lubelski, R. Pawlik, A. Strzelec (red.), Idee nowelizacji kodeksu karnego, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2014.
170. Rudkowska - Zabczyk E., (w:) E. Marszałkowska - Krześ (red.), Kodeks postępowania cywilnego, wyd. 24, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2019 (wersja on-line Legalis).
171. Rycerski M., O pojęciu i istocie dokumentu, „Kontrola Państwowa” 2018, nr 1.
172. Ryter E., Kradzież tożsamości jako efekt naruszenia ochrony danych osobowych w świetle RODO, ustaw karnych oraz innych regulacji prawnych w dobie rosnącej cyberprzestępczości, „Probacja” 2019, nr 4.
173. Salaün J. M., Why The Document is Important... And How it is Becoming Transformed, Hegeler Institute, „Monist” 2014, nr 97.
174. Schneider H. J., Przyczyny przestępczości. Nowe aspekty międzynarodowej dyskusji o teoriach kryminologicznych, „Archiwum Kryminologii” 1997-1998, T. XXIII - XXIV.
175. Schroeder F., Karnoprawne i kryminologiczne problemy fałszerstwa dokumentów, (w:) Z. Kegel (red.), Problemy dowodu z dokumentu. Materiały VIII Wrocławskiego Sympozjum Badań Pisma 17 - 19 czerwca 1998 r., Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1999.
176. Siwicki M., Cyberprzestępczość, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2013.
177. Skarbek W. W., Wybrane zagadnienia metodologii nauk społecznych, Naukowe Wydawnictwo Piotrkowskie, Piotrków Trybunalski 2013.
178. Skowrońska-Bocian E., Warciński M., (w:) K. Pietrzykowski (red.), Kodeks cywilny. Komentarz art. 1- 44910, t.1, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2015.
179. Skupieński K., Pytania o definicje dokumentu, kancelarii i archiwum w „epoce bez papieru”, (w:) W. Chorążyczewski, K. Strykowski (red.), Zatrzymać przeszłość, dogonić

- przyszłość. Pamiętnik VI Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich, Wrocław 5-7 września 2012, Wyd. Stowarzyszenie Archiwistów Polskich, Warszawa 2013.
180. Sławik K., Falszerstwa w obrębie współczesnej przestępczości, „Radca Prawny” 2000, nr 6.
181. Sobolewski P., (w:) K. Osajda (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, Tom I. Kodeks cywilny. Komentarz. Część ogólna. Przepisy wprowadzające kodeks cywilny. Prawo o notariacie (art. 79-95 i 96-99), Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2017.
182. Sobolewski K., Laniewski A., Komentarz do art. 191, (w:) K. Sobolewski, A. Laniewski, Polski Kodeks Karny z 11.VII. 1932 r. wraz z prawem o wykroczeniach, przepisami wprowadzającym i utrzymaniem w mocy przepisami kodeksu karnego austriackiego, niemieckiego, rosyjskiego i skorowidzem, Wyd. Maksymiljan Bodek Księgarnia Nakładowa, Lwów 1932.
183. Sobolewski K., Laniewski A., Komentarz do art. 196, (w:) K. Sobolewski, A. Laniewski, Polski Kodeks Karny z 11.VII. 1932 r. wraz z prawem o wykroczeniach, przepisami wprowadzającym i utrzymaniem w mocy przepisami kodeksu karnego austriackiego, niemieckiego, rosyjskiego i skorowidzem, Wyd. Maksymiljan Bodek Księgarnia Nakładowa, Lwów 1932.
184. Sośnicka A., Przestępstwo i wykroczenie przywłaszczenia w polskim prawie karnym, Wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2013.
185. Stawecki T., Rejestry publiczne: funkcje instytucji, Wyd. Prawnicze Lexis Nexis, Warszawa 2005.
186. Stefański R. A., Przestępstwo zbycia dokumentu tożsamości (art. 274 k.k.), „Prokuratura i Prawo” 2006, nr 5.
187. Stefański R. A., Komentarz do art. 165a k.k., (w:) R. A. Stefański (red.), Kodeks karny. Komentarz 2020, (wersja on-line Legalis).
188. Szereda A. J., Czynności notarialne. Komentarz do art. 79–112 Prawa o notariacie, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2018.
189. Szpor G., (w:) G. Szpor, C. Martysz, K. Wojsyk, Ustawa o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne. Komentarz, Wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2015.
190. Sztumski J., Wstęp do metod i technik badań społecznych, Wyd. Naukowe „Śląsk”, Katowice 2005.
191. Szymański J., Nauki pomocnicze historii od schyłku IV do końca XVIII w., Wyd. PWN, Warszawa 1972.

192. Śmietanka I., (w:) J. Bafia, D. Egierska, I. Śmietanka (red.), Kodeks wykroczeń. Komentarz, Wyd. Prawnicze, Warszawa 1974.
193. Świtała-Cheda M., Cheda J., Zarys ewolucji nazwiska polskiego w historii języka i prawa (w:) S"stoânie i problemi na b"lgarskata onomastika, t. XIII, Universitetsko izdatelstvo Sv. sv. Kiril i Metodij, Veliko Tarnovo 2013.
194. Tandecki J., Dokumenty i kancelarie miejskie, (w:) T. Jurek (red.), Dyplomatyka staropolska, Wyd. DiG, Warszawa 2015.
195. Tyburcy T., Mienie jako przedmiot ochrony w prawie karnym (na wybranych przykładach), „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2018, z. 3.
196. Tyburcy T., Czas usiłowania i dokonania kradzieży w sklepie samoobsługowym, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” t. 51, AUWr No 3921, Wrocław 2019.
197. Wajs H., Problemy archiwalne z dokumentami elektronicznymi na przykładzie doświadczeń Australii, Ameryki Północnej i Europy, (w:) D. Nałęcz (red.), Archiwa Polskie wobec wyzwań XXI wieku. Pamiętnik III Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich. Toruń, 2-4 września 1997 r., T. I, Wyd. Stowarzyszenie Archiwistów Polskich, Radom 1997.
198. Waszczyński J., (w:) I. Andrejew, L. Kubicki, J. Waszczyński (red.), System prawa karnego. O przestępstwach w szczególności, t. IV, cz. 2, ks. 3, Wyd. Polskiej Akademii Nauk, Wrocław 1989.
199. Waszczyńska K., Wokół problematyki tożsamości, „Rocznik Towarzystwa Naukowego Płockiego” 2014, nr 6.
200. Wierzbowski M., Komentarz do art. 75 k.p.a., (w:) R. Hausner, M. Wierzbowski (red.), Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz, Wydawnictwo C. H. Beck, Warszawa 2020.
201. Wilk D. (red.), Kryminalistyka. Przewodnik, Wyd. „Dom Organizatora”, Toruń 2013.
202. Wilk L., Pojęcie „nierzetelność” w odniesieniu do dokumentów w prawie karnym, „Palestra” 2013, nr 58.
203. Witczak H., Problemy i twierdzenia naukowe, (w:) M. Sławińska, H. Witczak (red.), Podstawy metodologiczne prac doktorskich, Wyd. PWE, Warszawa 2012.
204. Witkowski W., (w:) T. Bojarski (red.), System prawa karnego. Źródła prawa karnego, t. 2, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2011.
205. Wolter A., Ignatowicz J., Stefaniuk K., Prawo cywilne - zarys części ogólnej, Wyd. PWN, Warszawa 1998.

206. Wróbel A., (w:) M. Jaśkowska, A. Wróbel (red.), Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz, Wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2018.
207. Wróbel W., (w:) A. Zoll (red.), Komentarz Kodeks karny. Część szczególna, t. II, Wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2008.
208. Wróbel W., (w:) A. Zoll (red.), Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz, t. 2, Komentarz do art. 117–277 k.k., Wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2013.
209. Wróbel W., Sroka T., Komentarz do art. 275 k.k., (w:) W. Wróbel i A. Zoll (red.), Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Część II. Komentarz do art. 212-277d, Wyd. WKP, Warszawa 2017.
210. Wronkowska S., Zieliński M., Komentarz do zasad techniki prawodawczej, Wyd. Sejmowe, Warszawa 2004.
211. Wronkowska S., Zieliński M., Problemy i zasady redagowania tekstów prawnych, Wyd. Urząd Rady Ministrów, Warszawa 1993.
212. Zawłocki R., (w:) A. Wąsek (red.), Kodeks karny. Część szczególna, t. II, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2006.
213. Zawłocki R., (w:) A. Wąsek, R. Zawłocki (red.), Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Komentarz do artykułów 222-316, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2010.
214. Zawłocki R., Komentarz do art. 274 k.k. (w:) A. Wąsek, R. Zawłocki (red.), Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Komentarz do artykułów 222–316, wyd. 4, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2010.
215. Zawłocki R., Komentarz do art. 275 k.k., (w:) A. Wąsek, R. Zawłocki (red.), Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Komentarz do artykułów 222–316, wyd. 4, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2010.
216. Zawłocki R., (w:) R. Zawłocki (red.), System Prawa Karnego. Przepisy przeciwko mieniu i gospodarcze, t. 9, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2015.
217. Zawłocki R., Komentarz do art. 115 § 9 k.k., (w:) R. Zawłocki (red.), Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz do artykułów 1-116. 2017 (wersja on-line Legalis).
218. Zgajewska-Rytelewska E., Dowód osobisty, zastosowane zabezpieczenia a weryfikacja autentyczności, „Policja” 2013, nr 2.
219. Zgajewska-Rytelewska E., Karnopravne i cywilnoprawne pojęcie dokumentu, „International Journal of Legal Studies” 2017, nr 1.
220. Ziółkowski S., Polskie dokumenty dla cudzoziemców, „Człowiek i Dokumenty” 2016, nr 41.

221. Zoll A. (red.), Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz do art. 1-116, Wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2012.
222. Zoll A. (red.), Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz, T. 2, Wyd. Zakamycze, Kraków 1999.
223. Żebrowski A., Kwiatkowski M., Bezpieczeństwo informacji III Rzeczypospolitej, Oficyna Wydawnicza Abrys, Kraków 2000.
224. Żelechowski Ł., (w:) K. Osajda (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. Część ogólna. Przepisy wprowadzające KC. Prawo o notariacie (art. 79-95 i 96-97), Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2017.
225. Żelichowski M., (w:) M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), Kodeks karny. Część szczególna, Komentarz do art. 222–316 t. 2, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2013.
226. Żelichowski M., Komentarz do art. 275 k.k., (w:) M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Komentarz do artykułów 222-316. 2017, (wersja on-line Legalis).
227. Żelichowski M., Przepisy przeciwko wiarygodności dokumentów, (w:) M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), Kodeks karny. Część szczególna, Tom II. Komentarz do artykułów 222–316, wyd. 4, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 2017.

Akty prawne

1. Konwencja Genewska z dnia 28 lipca 1951 r. dotycząca statusu uchodźców (Dz. U. z 1991 r., Nr 119, poz. 515).
2. Konwencja nr 108 Międzynarodowej Organizacji Pracy dotycząca krajowych dowodów tożsamości marynarzy, przyjęta w Genewie dnia 13 maja 1958 r. (Dz. U. z 1994 r., poz. 501).
3. Konwencja o cyberprzestępczości – Bruksela 23 listopada 2001 r. European Treaty Series Np 185. Ratyfikowana ustawą z dnia 12 września 2014 r. o ratyfikacji Konwencji Rady Europy o cyberprzestępczości, sporządzonej w Budapeszcie w dniu 23 listopada 2001 r. (Dz. U. z 2014 r., poz. 1514).
4. Umowy między Państwami – Stronami Traktatu Północnoatlantyckiego dotyczącej statusu ich sił zbrojnych, sporządzonej w Londynie dnia 19 czerwca 1951 r. (Dz. U. z 2000 r., Nr 21, poz. 257 oraz z 2008 r. Nr 170, poz. 1052).
5. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z 25 października 2012 r. ustanawiająca normy minimalne w zakresie norm, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw

- oraz zastępująca decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW (Dz. Urz. UE L 315 z 14.11.2012).
6. Rozporządzenie Rady (WE) NR 2252/2004 z dnia 13 grudnia 2004 r. w sprawie norm dotyczących zabezpieczeń i danych biometrycznych w paszportach i dokumentach podróży wydawanych przez państwa członkowskie (Dz. Urz. UE L 385, z 29.12.2004).
 7. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych) (Dz. Urz. UE L, Nr 119).
 8. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 910/2014 z dnia 23 lipca 2014 r. w sprawie identyfikacji elektronicznej i usług zaufania w odniesieniu do transakcji elektronicznych na rynku wewnętrznym oraz uchylające dyrektywę 1999/93/WE (Dz. U. UE. L, Nr 257, poz.73).
 9. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/1157 z dnia 20 czerwca 2019 r. w sprawie poprawy zabezpieczeń dowodów osobistych obywateli Unii i dokumentów pobytowych wydawanych obywatelom Unii i członkom ich rodzin korzystającym z prawa do swobodnego przemieszczania się (Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej L 188/67) (Dz. U. UE. L. 2019.188.67).
 10. Decyzja ramowa Rady Unii Europejskiej 2001/220/WSiSW z dnia 15 marca 2001 r. w sprawie pozycji ofiar w postępowaniu karnym (Dz. Urz. UE L 82 z 22.03.2001).
 11. Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ 40/34 z dnia 29 listopada 1985 r. (A/RES/40/34). Deklaracja Narodów Zjednoczonych o podstawowych zasadach sprawiedliwości dla ofiar przestępstw i nadużyć władzy z dnia 29 listopada 1985 r., www.bip.ms.gov.pl/Data/Files/_public/bip/.../prawa_czlow_26_7.doc [dostęp: 2.05.2018 r.].
 12. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 ze zm.).
 13. Ustawa Karna Austriacka o zbrodniach, występkach i przekroczeniach z dnia 27 maja 1852 Nr 117 DPP. (obowiązująca w okręgach Sądów Apelacyjnych w Krakowie i we Lwowie oraz Sądu Okręgowego w Cieszynie), Wyd. Księgarnia F. Hoesicka, Warszawa 1924 (przeł. J. Przeworski).
 14. Kodeks Karny Rzeszy Niemieckiej z dnia 15 maja 1871 r. z późniejszymi zmianami i uzupełnieniami po rok 1918 wraz z ustawą wprowadzającą do Kodeksu Karnego dla Związku Północno - Niemieckiego (Rzeszy Niemieckiej) z dnia 31 maja 1870 r.,

- przekład urzędowy Departamentu Sprawiedliwości Ministerstwa B. Dzielnicy Pruskiej, Spółka Pedagogiczna, Poznań 1920.
15. Kodeks Karny z r. 1903 (przekład z rosyjskiego) z uwzględnieniem zmian i uzupełnień obowiązującej w Rzeczypospolitej Polskiej w dn. 1 maja 1921 r., Wyd. Ministerstwa Sprawiedliwości, Warszawa 1922.
 16. Ustawa z dnia 14 lipca 1936 r. o paszportach (Dz. U. RP z 1936 r., Nr 56, poz. 404).
 17. Ustawa Konstytucyjna z dnia 19 lutego 1947 r. o ustroju i zakresie działania najwyższych organów Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1947 r., Nr 18, poz. 71).
 18. Ustawa z dnia 7 kwietnia 1949 r. o zmianie ustawy o paszportach (Dz. U. z 1949 r., Nr 23, poz. 153).
 19. Ustawa z dnia 8 stycznia 1951 r. o obywatelstwie polskim (Dz. U., Nr 4, poz. 25).
 20. Ustawa z dnia 17 czerwca 1959 r. o paszportach (Dz. U. z 1959 r., Nr 36, poz. 224).
 21. Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego (Dz. U. z 1960 r., Nr 30 poz. 168, z 2018 r. poz. 2096, z 2019 r. poz. 60).
 22. Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. z 1964 r., Nr 9, poz. 59 z późn. zm.).
 23. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz. U. z 1964 r., Nr 16 poz. 93; Dz. U. z 2018 r., poz. 1025, 1104, 1629, 2073, 2244, z 2019 r. poz. 80).
 24. Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. z 1964 r., Nr 43 poz. 296, Dz. U. z 2018 r., poz. 1360, 1467, 1499, 1544, 1629, 1637, 1693, 2385, 2432, z 2019 r. poz. 55, 60).
 25. Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2019 r. poz. 1541, 2020, z 2020 r. poz. 374).
 26. Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. Kodeks karny (Dz. U. Nr 13, poz. 94 ze zm.).
 27. Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń (Dz. U. z 1971 r., Nr 12, poz. 114 z późn. zm.).
 28. Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń (Dz. U. z 2018 r., poz. 618).
 29. Ustawa z dnia 10 kwietnia 1974 r. o ewidencji ludności i dowodach osobistych (Tekst pierwotny - Dz. U. Nr 14, poz. 85 ze zm.)
 30. Ustawa z dnia 10 kwietnia 1974 r. o ewidencji ludności i dowodach osobistych (Tekst ogłoszony - Dz. U. z 1974 r., Nr 14, poz. 85).
 31. Ustawa z dnia 10 kwietnia 1974 r. o ewidencji ludności i dowodach osobistych (Tekst jednolity - Dz. U. z 1984 r., Nr 32, poz. 174).

32. Ustawa z dnia 10 kwietnia 1974 r. o ewidencji ludności i dowodach osobistych (Dz. U. z 1974 r., Nr 14, poz. 85).
33. Ustawa z dnia 10 kwietnia 1974 r. o ewidencji ludności i dowodach osobistych (Dz. U. z 1974 r., Nr 14, poz. 85 z późn.zm.).
34. Ustawa z dnia 10 kwietnia 1974 r. o ewidencji ludności i dowodach osobistych (Dz. U. z 1984 r., Nr 32, poz. 174).
35. Ustawa z dnia 10 kwietnia 1974 r. o ewidencji ludności i dowodach osobistych (Dz. U. z 2006 r., Nr 139, poz. 993).
36. Ustawa z dnia 25 września 1981 r. o zwalczaniu spekulacji (Dz. U. z 1981 r., Nr. 24, poz. 124).
37. Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz. U. z 1982 r., Nr 35, poz. 228, z późn. zm.).
38. Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. Nr z 2019 r., poz. 553).
39. Ustawa z dnia 26 kwietnia 1984 r. o zmianie ustawy o ewidencji ludności i dowodach osobistych (Dz. U. z 1984 r., Nr 26, poz. 132).
40. Ustawa z 29 grudnia 1989 r. o zmianie Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (Dz. U. Nr 75, poz. 444).
41. Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz. U. z 2016 r., poz. 1782, 1948, 1955, z 2017 r., poz. 60, 244, 708, 768).
42. Ustawa z dnia 12 października 1990 r. o ochronie granicy państwowej (Dz. U. z 2019 r., poz. 1776.).
43. Ustawa z dnia 14 lutego 1991 r. Prawo o notariacie (Dz. U. z 1991 r., Nr 22, poz. 91; z 2020 r., poz. 1192, 2320).
44. Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz. U. z 1994 r., Nr 24, poz. 83 z późn. zm.).
45. Ustawa z dnia 30 listopada 1995 r. o pomocy państwa w spłacie niektórych kredytów mieszkaniowych, udzielaniu premii gwarancyjnych oraz refundacji bankom wypłaconych premii gwarancyjnych (Dz.U. z 2013 r., poz. 763).
46. Ustawa z dnia 24 lipca 1998 r. o zmianie ustawy o ewidencji ludności i dowodach osobistych (Dz. U. Nr 113, poz. 716).
47. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz. U. z 1997 r., Nr 88, poz. 553 z późn. zm).

48. Ustawa z dnia 10 września 1999 r. Kodeks karny skarbowy (Dz. U. z 1999 r., Nr 83, poz. 930 z późn. zm.).
49. Ustawa z dnia 10 września 1999 r. Kodeks karny skarbowy (Dz. U. z 2018 r., poz. 1958, 2192, 2193, 2227, 2354, z 2019 r. poz. 694).
50. Ustawa z dnia 3 grudnia 1999 r. zmieniająca ustawę o zmianie ustawy o ewidencji ludności i dowodach osobistych oraz ustawę o działalności gospodarczej (Dz. U. Nr 108, poz. 1227).
51. Ustawa z dnia 30 czerwca 2000 r. Prawo własności przemysłowej (Dz. U. z 2001 r. Nr 49, poz. 508 z późn. zm.).
52. Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. o ochronie baz danych (Dz. U. z 2001 r., Nr 128 poz. 1402, z późn. zm.).
53. Ustawa z dnia 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej (Dz. U. Nr 112, poz. 1198, z późn. zm.).
54. Ustawa z dnia 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej (Dz. U. z 2018 r., poz. 1330).
55. Ustawa z dnia 18 września 2001 r. o podpisie elektronicznym (Dz. U z 2013 r., poz. 262, z 2014 r. poz. 1662, z 2015 r. poz. 1893).
56. Ustawa z dnia 18 września 2001 r. Kodeks morski (Tekst jednolity - Dz. U. z 2018 r., poz. 2175).
57. Ustawa z dnia 5 kwietnia 2002 r. o zmianie ustawy o paszportach (Dz. U. Nr 62, poz. 557).
58. Ustawa z dnia 18 lipca 2002 r. o świadczeniu usług drogą elektroniczną (Dz. U. z 2019 r., poz. 123, 730).
59. Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2019 r., poz. 1666, 2020, z 2020 r., poz. 322).
60. Ustawa z dnia 26 czerwca 2003 r. o ochronie prawnej odmian roślin (Tekst jednolity - Dz. U. z 2016 r., poz. 843).
61. Ustawa z dnia 11 września 2003 r. o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych (Dz. U. z 2014 r., poz. 502).(Dz. U. z 2010 r. Nr 90, poz. 593, z późn. zm.).
62. Ustawa z 16 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy o ewidencji ludności i dowodach osobistych (Dz. U. Nr 93, poz. 887).
63. Ustawa z dnia 17 lutego 2005 r. o informatyzacji podmiotów realizujących zadania publiczne (Dz.U. z 2019 r., poz. 60, 534 i poz. 700, 730).

64. Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o zmianie ustawy Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2005 r., Nr 178, poz.1479).
65. Ustawa z dnia 13 lipca 2006 r. o dokumentach paszportowych (Dz. U. z 2006 r., Nr 143, poz. 1027 z późn. zm.).
66. Ustawa z 13 lipca 2006 r. o dokumentach paszportowych (Dz. U. z 2016 r., poz. 758 ze zm., Dz. U. z 2020 r., poz. 617.).
67. Ustawa z dnia 13 lipca 2006 r. o dokumentach paszportowych (Tekst jednolity - Dz. U. z 2018 r., poz. 1919).
68. Ustawa z dnia 13 lipca 2006 r. o dokumentach paszportowych (Dz. U. z 2020 r., poz.617, 2320, z 2021 r. poz. 464).
69. Ustawa z dnia 14 lipca 2006 r. o wjeździe na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, pobycie oraz wyjeździe z tego terytorium obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej i członków ich rodzin (Dz. U. z 2017 r., poz. 900).
70. Ustawa z dnia 24 sierpnia 2007 r. o udziale Rzeczypospolitej Polskiej w Systemie Informacyjnym Schengen oraz Wizowym Systemie Informacyjnym (Dz. U. z 2019 r., poz. 1844).
71. Ustawa z dnia 7 września 2007 r. o Karcie Polaka (Dz. U. z 2017 r., poz. 1459 ze zm.).
72. Ustawa z dnia 9 stycznia 2009 r. o zmianie ustawy o ewidencji ludności i dowodach osobistych (Dz. U. Nr 39, poz. 306).
73. Ustawa z dnia 5 listopada 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy, ustawy – Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw wprowadzono przepis sankcjonujący ten typ przestępstwa (Dz. U. Nr 206, poz. 1589 ze zm.).
74. Ustawa z dnia 6 sierpnia 2010 r. o dowodach osobistych (Dz. U. z 2010 r., Nr 167, poz. 1131; Dz. U. z 2020 r., poz. 332).
75. Ustawa z dnia 6 sierpnia 2010 r. o dowodach osobistych (Dz. U. z 2017 r., poz. 1464 ze zm., Dz. U. z 2020 r. poz. 332, 695.).
76. Ustawa z dnia 6 sierpnia 2010 r. o dowodach osobistych (Tekst jednolity - Dz.U. z 2019 r., poz. 653 z późn. zm.).
77. Ustawa z dnia 6 sierpnia 2010 r. o dowodach osobistych (Dz. U. z 2019 r., poz. 53).
78. Ustawa z dnia 6 sierpnia 2010 r. o dowodach osobistych (Dz. U. z 2020 r., poz. 332).
79. Ustawy z dnia 6 sierpnia 2010 r. o dowodach osobistych (Dz. U. z 2021 r. poz. 1978).
80. Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. Kodeks wyborczy (Dz. U. z 2017 r., poz. 15 ze zm.).

81. Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. o kierujących pojazdami (Dz. U. z 2017 r., poz. 978, z późn. zm.).
82. Ustawa z dnia 19 sierpnia 2011 r. o usługach płatniczych (Dz. U. z 2011 r., Nr 199, poz. 1175, z późn. zm.).
83. Ustawa z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach (Dz. U. z 2013 r., poz. 1650 ze zm.).
84. Ustawa z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach (Tekst jednolity - Dz. U. z 2016 r., poz. 1990 ze zm.).
85. Ustawa z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach (Dz. U. z 2020 r., poz. 35).
86. Ustawa z dnia 28 listopada 2014 r. Prawo o aktach stanu cywilnego (Dz. U. z 2014 r., poz. 174, Dz. U. z 2020 r., poz. 463, 695).
87. Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2015 r., poz. 396).
88. Ustawa z dnia 10 lipca 2015 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny, ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2015 r., poz. 1311, 1513, z 2016 r., poz. 178, 394, 615).
89. Ustawa z dnia 5 sierpnia 2015 r. o pracy na morzu (Dz. U. z 2015 r., poz. 1569, Dz. U. z 2019 r., poz. 1889, 2197).
90. Ustawa z dnia 8 grudnia 2017 r. o Służbie Ochrony Państwa (Dz. U. z 2020 r. poz. 384, 695).
91. Ustawa z 10 maja 2018 r. o ochronie danych osobowych (Dz. U. z 2018 r., poz. 1000 ze zm., Dz. U. z 2019 r., poz. 1781).
92. Ustawa z dnia 22 listopada 2018 r. o dokumentach publicznych (Dz. U. z 2019 r., poz. 53).
93. Ustawa z dnia 6 grudnia 2018 r. o zmianie ustawy o dowodach osobistych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2019 r., poz. 60).
94. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 30 listopada 1918 roku w przedmiocie tymczasowych dowodów osobistych obywateli Republiki Polskiej (Dz. U. MSW, z 1918 r. Nr. 2).
95. Rozporządzenie Rady Ministrów w Przedmiocie wydawania paszportów zagranicznych z dnia 18 kwietnia 1919 r., Monitor Polski, nr 89a.
96. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 13 sierpnia 1926 r. o cudzoziemcach (Dz. U. R. P. Nr. 83, poz. 465).

97. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 23 grudnia 1927 r. o granicach Państwa (Dz. U. R. P. Nr. 117, poz. 996) (zmieniona Rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 16 marca 1928 r. Dz. U. R. P. Nr. 32, poz. 306).
98. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 16 lutego 1928 r. o karach za szpiegostwo i niektóre inne przestępstwa przeciw Państwu (Dz. U. z 1928 r., Nr 18, poz. 160).
99. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 16 marca 1928 r. o ewidencji i kontroli ruchu ludności. Tekst jednolity Dekretu - Obwieszczenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 2 stycznia 1962 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu dekretu z dnia 22 października 1951 r. o dowodach osobistych (Dz. U. z 1962 r., Nr 2, poz. 5).
100. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 16 marca 1928 r. o ewidencji i kontroli ruchu ludności (Dz. U. R. P. Nr 32, poz. 309).
101. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 16 marca 1928 r. o ewidencji i kontroli ruchu ludności (Dz. U. Nr 32, poz. 308 i 309).
102. Rozporządzenie z dnia 16 marca 1928 r. o ewidencji i kontroli ruchu ludności (Dz. U. z 1928 r., Nr 32, poz. 309).
103. Rozporządzenie z dnia 29 listopada 1928 r. o dowodach osobistych (Dz. U. z 1928 r., Nr 100, poz. 898).
104. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 14 kwietnia 1932 r. wydane w porozumieniu z Ministrem Spraw Zagranicznych, Ministrem Spraw Wojskowych i Ministrem Pracy i Opieki Społecznej o dokumentach upoważniających do przekraczania granicy (Dz. U. RP z 1932 r., Nr 57, poz. 548).
105. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. Kodeks karny (Dz. U. z 1932 r., Nr 60, poz. 571).
106. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 11 lipca 1932 r. Prawo o wykroczeniach (Dz. U. poz. 571 i 572).
107. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 1 kwietnia 1993 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie dokumentów stwierdzających tożsamość (Dz. U. Nr 27, poz. 120).
108. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 21 listopada 2000 r. w sprawie wzoru dowodu osobistego oraz trybu postępowania w sprawach wydawania dowodów osobistych, ich wymiany, zwrotu lub utraty (Dz. U. Nr 112, poz. 1182 ze zm.).
109. Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej” (Dz. U. z 2002 r., Nr 100, poz. 908).

110. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 12 lipca 2002 r. w sprawie wzorów oraz trybu wydawania paszportów, dokumentów wymaganych do ich otrzymania, a także trybu postępowania funkcjonariuszy Straży Granicznej w przypadku ujawnienia w czasie kontroli granicznej wad w paszportach (Dz. U. z 2002 r., Nr 114, poz. 991).
111. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 5 marca 2004 r. w sprawie przechowywania akt spraw sądowych oraz ich przekazywania do archiwów państwowych lub do zniszczenia (Dz. U. z 2014 r., poz. 991).
112. Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 24 sierpnia 2004 r. w sprawie wojskowego dokumentu osobistego (Dz. U. Nr. 212, poz. 2154 ze zm.).
113. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 6 lutego 2009 r. w sprawie wzoru dowodu osobistego oraz trybu postępowania w sprawach wydawania dowodów osobistych, ich unieważniania, wymiany, zwrotu lub utraty (Dz. U. Nr 47, poz. 384 ze zm.).
114. Rozporządzenie z dnia 18 czerwca 2009 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie dokumentów paszportowych oraz trybu postępowania w przypadku ujawnienia fałszerstw lub wad w tych dokumentach oraz w sytuacji ich zniszczenia (Dz. U. z 2009 r., Nr 95, poz. 795).
115. Rozporządzenie z dnia 23 czerwca 2009 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie ewidencji paszportowych i centralnej ewidencji (Dz. U. z 2009 r., Nr 99, poz. 836).
116. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 23 czerwca 2009 r. w sprawie dokumentu podróży przewidzianego w Konwencji Genewskiej (Dz. U. z 2009 r., Nr 99, poz. 835).
117. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 9 lutego 2010 r. w sprawie opłat za wydanie dokumentu paszportowego oraz ich zwrotu (Dz. U. Nr 25, poz. 126).
118. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 16 lipca 2010 r. w sprawie trybu i miejsca przechowywania paszportów dyplomatycznych i paszportów służbowych Ministerstwa Spraw Zagranicznych (Dz. U. Nr 138, poz. 927).
119. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 16 sierpnia 2010 r. w sprawie dokumentów paszportowych (Dz. U. Nr 152, poz. 1026).
120. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 31 grudnia 2012 r. w sprawie przetwarzania informacji przez Policję (Dz. U. z 2013 r., poz. 8).
121. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 9 sierpnia 2013 r. w sprawie programu badań statystycznych statystyki publicznej na rok 2014 (Dz. U. z 2013 r., poz. 1159).

122. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 17 kwietnia 2014 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie tymczasowego zaświadczenia tożsamości cudzoziemca (Dz. U. z 2014 r., poz. 532).
123. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 29 kwietnia 2014 r. w sprawie dokumentów wydawanych cudzoziemcom (Dz. U. z 2014 r., poz. 589).
124. Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 22 maja 2014 r. w sprawie kart i tabliczek tożsamości wydawanych żołnierzom zawodowym i żołnierzom pełniącym służbę kandydacką (Dz. U. z 2014 r., poz. 810.).
125. Rozporządzenie Rady Ministrów z 5 września 2014 r. w sprawie wykonywania niektórych uprawnień przez funkcjonariuszy Straży Granicznej (Dz. U. z 2014 r., poz. 1297).
126. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 20 listopada 2014 r. w sprawie prowadzenia Rejestru Dowodów Osobistych (Dz. U. z 2014 r., poz. 1709 ze zm.).
127. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 20 listopada 2014 r. w sprawie prowadzenia Rejestru Dowodów Osobistych (Dz. U. z 2016 r., poz. 876).
128. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 29 stycznia 2015 r. w sprawie wzoru dowodu osobistego oraz sposobu i trybu postępowania w sprawach wydawania dowodu osobistego, ich utraty, uszkodzenia, unieważnienia i zwrotu (Dz. U. z 2015 r., poz. 212).
129. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 20 października 2015 r. w sprawie klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji, przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych i brakowania dokumentacji niearchiwalnej (Dz. U. z 2019 r., poz. 246).
130. Rozporządzenie Ministra Gospodarki Morskiej i Żeglugi Śródlądowej z dnia 30 maja 2016 r. w sprawie książeczki żeglarskiej (Dz. U. z 2016 r., poz. 810).
131. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 12 lutego 2018 r. w sprawie ustalania tożsamości osoby legitymowanej przez funkcjonariusza Służby Ochrony Państwa (Dz. U. z 2018 r., poz. 459).
132. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 26 lutego 2019 r. w sprawie warstwy elektronicznej dowodu osobistego (Dz. U. z 2019 r., poz. 400).
133. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 11 lipca 2019 r. w sprawie wykazu dokumentów publicznych (Dz. U. z 2019 r., poz. 1289).
134. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 7 stycznia 2020 r. w sprawie wzoru dowodu osobistego oraz sposobu i trybu postępowania w sprawach

wydawania dowodów osobistych, ich utraty, uszkodzenia, unieważniania i zwrotu (Dz. U. z 2020 r., poz. 31).

135. Dekret z dnia 25 września 1945 r. Prawo o aktach stanu cywilnego (Dz. U. z 1945 r., Nr 48, poz. 272).
136. Dekret z dnia 22 października 1951 r. o dowodach osobistych (Dz. U. z 1951 r., Nr 55, poz. 382).
137. Dekret z dnia 22 października 1951 roku o dowodach osobistych (Tekst jednolity - Dz.U. z 1962 r., Nr 2, poz. 5).
138. Dekret z dnia 14 sierpnia 1954 r. o paszportach zagranicznych (Dz. U. z 1954 r., Nr 39, poz. 170).

Orzecznictwo sądowe

1. Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 7 września 2000 r., (I KZP 25/00).
2. Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 4 października 2012 r., (III KK 285/12, wersja on-line Legalis).
3. Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 2 grudnia 1994 r., (III CZP 155/94, OSNC 1995, Nr 3, poz. 52; wyr. SN z 7.5.2009r., IV CSK 513/08, wersja on-line Legalis).
4. Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 23 kwietnia 1998 r., (I KZP 1/98, OSNKW 1998, Nr 5–6, poz. 23).
5. Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 21 października 2003 r., (I KZP 33/03).
6. Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 26 listopada 2003 r., (I KZP 21/03, OSNK 2004, Nr 1, poz. 1).
7. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 kwietnia 1978 r., (VII KZP 1/78, OSNKW 1978, Nr 6, poz. 58).
8. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18 grudnia 1998 r., (IV KKN 98/98, Prok. i Pr. 1999, Nr 7–8, poz. 5).
9. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 marca 2004 r., (III KK 336/03).
10. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 lipca 2010 r., (III KK 434/09, wersja on-line Legalis).
11. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 marca 2012 r., (V KK 283/11, OSNK 2012, Nr 5, poz. 54).
12. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 grudnia 2012 r., (III KK 45/12, KZS 2013/10/43).
13. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 maja 2014 r., (II KK 3/14, (wersja on-line Legalis).
14. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 kwietnia 2015 r., (II KK 82/15).

15. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 września 2015 r., (II KK 129/16).
16. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 8 listopada 1995 r., (II AkR 289/95, KZS 1995, Nr 12, poz. 14).
17. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 4 kwietnia 1996 r., (II AKa 61/96, KZS 1996, z. 5-6, poz. 58).
18. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 10 listopada 1999 r. (II AKa 188/99, KZS 1999, Nr 11, poz. 28).
19. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 5 lipca 2001 r., (II AKa 214/01, Prok. i Pr. 2002, Nr 5, poz. 16).
20. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 30 sierpnia 2001 r., (II AKa 132/01).
21. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 23 października 2001 r., (II AKa 213/01, Prok. i Pr. 2002, Nr 7, poz. 16).
22. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 28 marca 2002 r., (II AKa 40/02, KZS 2003, Nr 2, poz. 43).
23. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 16 września 2003 r., (II AKa 126/03, Prz. Orz. PA w Lublinie 2003, Nr 24, poz. 24).
24. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 26 listopada 2003 r., (II AK 370/03, KZS 2004, Nr 6, poz. 52).
25. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z 11 marca 2004 r., (II AKa 213/01, OSA 2002/7).
26. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 26 października 2004 r., (II AKa 295/04, Prok. i Pr. 2005, dodatek „Orzecznictwo”, Nr 10).
27. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 10 listopada 2005 r., (II AKa 191/05, KZS 2007, Nr 6, poz. 55).
28. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 10 listopada 2005 r., (II AKa 191/05, OSA 2007, Nr 2, poz. 9).
29. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 9 marca 2006 r., (II AKa 56/06, OSA 2006, Nr 5, poz. 25).
30. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 8 marca 2007 r., (II AKa 305/06).
31. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 5 listopada 2008 r. (II AKa 87/08, Prok. i Pr. 2009, Nr 9, poz. 33).
32. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 20 grudnia 2012 r., (II AKa 444/12).
33. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 28 stycznia 2015 r., (II AKa 740/14).
34. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 12 grudnia 2017 r., (II AKa 155/17).

35. Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 27 sierpnia 1999 r., (I SA 1941/98).
36. Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego z 24 października 2014 r., (IV SA/Wa 1523/14, wersja on-line Legalis).
37. Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 5 maja 2015 r., (II SA/Wa 1714/14, wersja on-line LEX, nr 1758330).
38. Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna, Izba Wojskowa (OSNKW 1986, z. 11-12, poz. 90).

Inne źródła

1. Decyzja nr 125 Komendanta Głównego Policji z dnia 5 kwietnia 2013 r. w sprawie funkcjonowania Krajowego Systemu Informacyjnego Policji (Dz. Urz. KGP z 2013 r., poz. 28 z późn. zm.).
2. Doroszkiewicz W. (red.), Słownik języka polskiego, t. II, Wyd. PWN, Warszawa, 1965.
3. InfoDOC. Raport o dokumentach. III kwartał 2020 r. (43 edycja), <https://dokumentyzastrzezone.pl/wp-content/uploads/2020/10/infodok.2020.07-09.wydanie.43.pdf> [dostęp: 22.10.2021 r.]
4. Instrukcja w sprawie paszportów z dnia 16 kwietnia 1921 r., (w:) Zbiór Zarządzeń Ministra Spraw Wewnętrznych, Okólniki i pisma okólne 1918–1930, Warszawa 1930.
5. Jougan A., Słownik kościelny łacińsko-polski, Księgarnia Św. Wojciecha, Poznań 1957.
6. Karłowicz J., Kryński A., Niedźwiedzki W. (red.), Słownik języka polskiego, t. I, Wyd. E. Lubowski i S-ki, Warszawa 1900.
7. Kędzierski J., Głosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 26 listopada 2003 r., (I KZP 21/03, „Prokuratura i Prawo” 2004, Nr 8, s. 130).
8. Knapiusz G., Słownik polszczyzny XVI wieku, Wyd. Ossolineum, Wrocław 1971.
9. Projekt części szczególnej Kodeksu karnego w redakcji przyjętej w drugim czytaniu przez Sekcję Prawa Karnego Komisji Kodyfikacyjnej R. P. Uzasadnienie części szczególnej, Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Sekcja Prawa Karnego, Warszawa 1930, t. V. z. 4.
10. Projekt części szczególnej Kodeksu karnego w redakcji przyjętej w pierwszym czytaniu, Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Sekcja Prawa Karnego, Lwów 1929, t. IV, z. 3.
11. Korpanty J. (red.), Słownik łacińsko-polski, t. I, Wyd. PWN, Warszawa 2001.

12. Kumaniecki K. (oprac.), Słownik łacińsko - polski, Wyd. Szkolne PWN, Warszawa 1997.
13. Lam S., Encyklopedyczny słownik wyrazów obcych, Księgarnia Wydawnicza Trzaski, Everta i Michalskiego, Warszawa 1939.
14. Markowski A. (red.), Słownik poprawnej polszczyzny, Wyd. PWN, Warszawa 2002.
15. Obwieszczenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 29 lutego 2016 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów w sprawie „Zasad techniki Prawodawczej” (Dz. U. z 2016 r., poz. 283).
16. Obwieszczenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 31 sierpnia 2018 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Obrony Narodowej w sprawie kart i tabliczek tożsamości wydawanych żołnierzom zawodowym i żołnierzom pełniącym służbę kandydacką (Dz. U. z 2018 r., poz 1775).
17. Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 4 kwietnia 2019 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy – Kodeks wykroczeń (Dz. U. z 2019 r., poz. 821).
18. Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 25 kwietnia 2019 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy – Ordynacja podatkowa (Dz. U. z 1997 r., Nr 137, poz. 926 t.j. Dz.U. 2019 r., poz. 900).
19. Orgelbrand S., Encyklopedia powszechna, T.7, Wyd. S. Orgelbranda Synowie, Warszawa 1861.
20. Orgelbrand S., Encyklopedia Powszechna: z ilustracjami i mapami, T. 4, Wyd. Towarzystwa Akcyjnego Odlewni Czcionek i Drukarni S. Orgelbranda Synów, Warszawa 1899.
21. Paszportowy System Informacyjny i Centralna Ewidencja Wydanych i Unieważnionych Dokumentów Paszportowych (CEWiUDP), <https://www.gov.pl/web/cyfryzacja/paszportowy-system-informacyjny-i-centralna-ewidencja-wydanych-i-uniewaznionych-dokumentow-paszportowych-cewiudp> [dostęp: 20.11.2021 r.].
22. Petrozolin - Skowrońska B. (red.), Nowa encyklopedia powszechna, t. 2, Wyd. PWN, Warszawa 1995.
23. Projekt kodeksu karnego, Komisja Kodyfikacyjna RP. Sekcja prawa karnego. t. V, z. 2, Wyd. Urzędowe Komisji Kodyfikacyjnej, Warszawa 1930.
24. Raport o stanie bezpieczeństwa w Polsce w 2016 r., MSWiA, Warszawa 2016.

25. Recommendation Rec (2005)7 of the Committee of Ministers to member states concerning identity and travel documents and the fight against terrorism, 30.3.2005 r., <https://www.refworld.org/docid/43f5c5a14.html> [dostęp: 01.05.2020 r.].
26. Schmidt K., Dokumenty elektroniczne w podmiotach publicznych: struktura, postępowanie i przekazywanie do archiwów państwowych. Co wynika z nowych rozporządzeń MSWiA wydanych na podstawie ustawy archiwalnej?, (w:) Materiały szkoleniowe dla pracowników archiwów państwowych dotyczące dokumentu elektronicznego, Warszawa 8 maja, 15 maja 2007 r., https://www.archiwa.gov.pl/images/docs/o_rozporzadzeniach_MSWiA.pdf [dostęp: 12.09.2021].
27. Skazania prawomocne z oskarżenia publicznego – dorośli - w latach 2002-2018, <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/> [dostęp: 15.10.2021 r.].
28. Skazania prawomocne z oskarżenia publicznego – dorośli- według rodzajów przestępstw i wymiaru kary w l. 2008-2018, <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/> [dostęp: 15.10.2021 r.].
29. Słownik wyrazów obcych (praca zbiorowa), Wyd. PWN, Warszawa 1964.
30. Sondel S., Słownik łacińsko - polski dla historyków i prawników, Wyd. Universitas, Kraków 2006.
31. System Dokumenty Zastrzeżone, <https://dokumentyzastrzezone.pl/> [dostęp: 20.11.2021 r.].
32. Szymczak M. (red.), Słownik języka polskiego, t. III., Wyd. PWN, Warszawa 1968.
33. Szymczak M. (red.), Słownik języka polskiego, t. I., Wyd. PWN, Warszawa 1978.
34. Szymczak M. (red.), Słownik języka polskiego, t. II., Wyd. PWN, Warszawa 1978.
35. Szymczak M. (red.), Słownik języka polskiego, t. III., Wyd. PWN, Warszawa 1978.
36. Szymczak M. (red.), Słownik języka polskiego, t. II., Wyd. PWN, Warszawa 1979.
37. Szymczak M. (red.), Słownik języka polskiego, t. III., Wyd. PWN, Warszawa 1981.
38. Tokarski J. (red.), Słownik wyrazów obcych, Wyd. PWN, Warszawa 1980.
39. Uzasadnienie do rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz ustawy – Kodeks wykroczeń, druk Nr 2031 Sejmu IV kadencji, skierowany do Marszałka Sejmu pismem z dnia 19 września 2003 r. Nr RM 10-111-03.
40. Wielka encyklopedia powszechna (praca zbiorowa), Wyd. PWN, Warszawa 1964.

41. Wybrane dokumenty represji i życia codziennego. Cechy formalne i tło historyczne, Opracowanie na podstawie zasobu Archiwum Fundacji Polsko - Niemieckie Pojednanie, Wyd. Fundacja „Polsko - Niemieckie Pojednanie”, Warszawa 2009.
42. Zarządzenie Nr 2 Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 29 stycznia 2001 r. w sprawie utworzenia państwowej jednostki budżetowej – Centrum Personalizacji Dokumentów Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji (Dz. Urz. MSWiA Nr 2, poz. 4 ze zm.).
43. Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 grudnia 2018 r. w sprawie instrukcji w sprawie organizacji i zakresu działania archiwów zakładowych w jednostkach organizacyjnych podległych Ministrowi Sprawiedliwości lub przez niego nadzorowanych (Dz. Urz. MS, poz. 348).
44. Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 grudnia 2018 r. w sprawie instrukcji w sprawie organizacji i zakresu działania archiwów zakładowych w jednostkach organizacyjnych podległych Ministrowi Sprawiedliwości lub przez niego nadzorowanych (Dz. Urz. MS, poz. 348).
45. Żółciak T., Nowy e-dowód do lamusa. Już musimy go zmienić, <https://forsal.pl/artykuly/1425326,nowy-e-dowod-do-lamusa-juz-musimy-go-zmienic.htm> 1 [dostęp: 04.05.2020].

WYKAZ TABEL

Tabela nr 1. Rodzaje dokumentów publicznych	69
Tabela nr 2. Dokumenty stwierdzające tożsamość	135
Tabela nr 3. Dokumenty poświadczające tożsamość	137
Tabela nr 4. Podział dokumentów stwierdzających i niestwierdzających praw majątkowych	170
Tabela nr 5. Liczba przestępstw stwierdzonych przeciwko wiarygodności dokumentów według kwalifikacji prawnej czynu w Polsce w latach 1999-2019	226
Tabela nr 6. Liczba przestępstw stwierdzonych z art. 275 § 1-2 k.k. na tle przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów w Polsce w latach 1999-2019 ..	229
Tabela nr 7. Liczba przestępstw stwierdzonych przeciwko wiarygodności dokumentów według kwalifikacji prawnej czynu w województwie podlaskim w latach 1999-2019	231
Tabela nr 8. Liczba przestępstw stwierdzonych z art. 275 § 1 i § 2 k.k. na tle przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów w województwie podlaskim w latach 1999-2019	234
Tabela nr 9. Liczba przestępstw stwierdzonych z art. 275 § 1-2 k.k. w poszczególnych województwach w latach 1999-2012	237
Tabela nr 10. Liczba przestępstw stwierdzonych z art. 275 § 1-2 k.k. w poszczególnych województwach w latach 2013-2019	237
Tabela nr 11. Ogólna liczba przestępstw stwierdzonych z art. 275 § 1-2 k.k. w poszczególnych województwach w latach 1999-2019	239
Tabela nr 12. Liczba przestępstw stwierdzonych z art. 275 § 1-2 k.k. na tle ogółu przestępczości w Polsce w latach 1999-2019	241
Tabela nr 13. Wykrywalność przestępstw z art. 275 § 1 i § 2 k.k. na obszarze Polski w latach 1999-2012	244
Tabela nr 14. Wykrywalność przestępstw z art. 275 § 1 i § 2 k.k. na obszarze Polski w latach 2013-2019	245
Tabela nr 15. Struktura i dynamika przestępstwa z art. 275 § 1 k.k. i 275 § 2 k.k. w Polsce w latach 1999-2012	248
Tabela nr 16. Struktura i dynamika przestępstwa z art. 275 § 1 k.k. i 275 § 2 k.k. w Polsce w latach 2013-2019	251

Tabela nr 17. Struktura i dynamika przestępstwa z art. 275 § 1 k.k. i 275 § 2 k.k. w Polsce w latach 2013-2019 z podziałem na czynności sprawcze	253
Tabela nr 18. Podejrzani o popełnienie przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. z uwzględnieniem kryterium płci w Polsce w latach 1999-2019	255
Tabela nr 19. Podejrzani o popełnienie przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. z uwzględnieniem kryterium wieku w Polsce w latach 1999-2019	257
Tabela nr 20. Liczba podejrzanych o popełnienie przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. z uwzględnieniem kryterium grup wiekowych w Polsce w latach 1999-2019	260
Tabela nr 21. Liczba podejrzanych o popełnienie przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. z uwzględnieniem kryterium zatrudnienia i nauki w Polsce w latach 1999-2019	263
Tabela nr 22. Podejrzani cudzoziemcy na tle ogółu podejrzanych o popełnienie przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. w Polsce w latach 1999-2019	265
Tabela nr 23. Liczba przestępstw stwierdzonych z art. 275 § 1-2 k.k. na tle ogółu przestępczości w woj. podlaskim w latach 1999-2019	268
Tabela nr 24. Wykrywalność przestępstw z art. 275 § 1 i § 2 k.k. w woj. podlaskim w latach 1999-2012	270
Tabela nr 25. Wykrywalność przestępstw z art. 275 § 1 i § 2 k.k. w woj. podlaskim w latach 2013-2019	271
Tabela nr 26. Struktura i dynamika przestępstwa z art. 275 § 1 k.k. i 275 § 2 k.k. na obszarze województwa podlaskiego w latach 1999-2012	274
Tabela nr 27. Struktura i dynamika przestępczości z art. 275 § 1 k.k. i 275 § 2 k.k. na obszarze województwa podlaskiego w latach 2013-2019	277
Tabela nr 28. Liczba przestępstw stwierdzonych z art. 275 § 2 k.k. w poszczególnych województwach w latach 2013-2019	278
Tabela nr 29. Podejrzani o popełnienie przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. z uwzględnieniem kryterium płci w woj. podlaskim w latach 1999-2019	280
Tabela nr 30. Podejrzani o popełnienie przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. z uwzględnieniem kryterium wieku w woj. podlaskim w latach 1999-2019	283
Tabela nr 31. Liczba podejrzanych o popełnienie przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. z uwzględnieniem kryterium grup wiekowych w woj. podlaskim w latach 1999-2019.	285
Tabela nr 32. Liczba podejrzanych o popełnienie przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. z uwzględnieniem kryterium zatrudnienia i nauki w woj. podlaskim w latach 1999-2019	288

Tabela nr 33. Podejrzani cudzoziemcy na tle ogółu podejrzanych o popełnienie przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. w województwie podlaskim w latach 1999-2019 ...	290
Tabela nr 34. Cudzoziemcy podejrzani o popełnienie przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. w województwie podlaskim w latach 1999-2019 według obywatelstwa	291
Tabela nr 35. Liczba ustalonych i pozyskanych do badań akt spraw karnych z lat 1999-2019 w Sądzie Rejonowym i Sądzie Okręgowym w Białymstoku	294
Tabela nr 36. Liczba akt spraw karnych dotyczących przestępstw z art. 275 k.k. z lat 1999-2019 ustalonych na podstawie elektronicznych i papierowych repertoriów w Sądzie Rejonowym oraz Sądzie Okręgowym w Białymstoku	297
Tabela nr 37. Sposób zakończenia spraw karnych dotyczących przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. w latach 1999-2019 w Sądzie Rejonowym i Sądzie Okręgowym w Białymstoku	298
Tabela nr 38. Kwalifikacja prawna czynu sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.	306
Tabela nr 39. Sposoby ujawnienia przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.	309
Tabela nr 40. Formy zjawiskowe popełnienia przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.	310
Tabela nr 41. Formy stadialne popełnienia przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.	312
Tabela nr 42. Płeć sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.	313
Tabela nr 43. Wiek sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.	313
Tabela nr 44. Obywatelstwo sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.	314
Tabela nr 45. Stan cywilny sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.	315
Tabela nr 46. Stan rodzinny sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.	315
Tabela nr 47. Stan zdrowia sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.	316
Tabela nr 48. Wykształcenie sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.	317
Tabela nr 49. Charakterystyka zawodowa sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.	318
Tabela nr 50. Zatrudnienie sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.	320
Tabela nr 51. Źródło utrzymania sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.	321
Tabela nr 52. Stan majątkowy sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.	322
Tabela nr 53. Uprzednia karalność sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.	323

Tabela nr 54. Liczba zarejestrowanych w KRK wyroków sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.	324
Tabela nr 55. Czas popełnienia przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.	328
Tabela nr 56. Czas popełnienia przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. w zależności od miesiąca	329
Tabela nr 57. Czas popełnienia przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. w zależności od pory dnia	331
Tabela nr 58. Miejsce popełnienia przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.	333
Tabela nr 59. Szczegółowa lokalizacja miejsc popełnienia przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.	334
Tabela nr 60. Okoliczności popełnienia przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.	337
Tabela nr 61. Sposób popełnienia przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.	342
Tabela nr 62. Wykaz dokumentów użytych przez sprawców do popełnienia przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.	357
Tabela nr 63. Rodzaje dokumentów wykorzystanych przez sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.	360
Tabela nr 64. Rodzaje dokumentów użytych przez sprawców do popełnienia przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.	361
Tabela nr 65. Motywy popełnienia przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.	362
Tabela nr 66. Liczba ofiar przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.	371
Tabela nr 67. Płeć ofiar przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.	373
Tabela nr 68. Wiek ofiar przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.	373
Tabela nr 69. Obywatelstwo ofiar przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.	375
Tabela nr 70. Stan cywilny ofiar przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.	375
Tabela nr 71. Stan rodzinny ofiar przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.	376
Tabela nr 72. Stan zdrowia ofiar przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.	377
Tabela nr 73. Wykształcenie ofiar przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.	378
Tabela nr 74. Zatrudnienie ofiar przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.	379
Tabela nr 75. Źródło utrzymania ofiar przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.	379

Tabela nr 76. Uprzednia karalność ofiar przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.	381
Tabela nr 77. Liczba zarejestrowanych w KRK wyroków ofiar przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.	381
Tabela nr 78. Skutki przestępstwa posługiwania się cudzym dokumentem tożsamości doznane przez ofiary przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.	394
Tabela nr 79. Relacje interpersonalne zachodzące pomiędzy ofiarą a sprawcą przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.	397
Tabela nr 80. Rola ofiar w genezie przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.	400
Tabela nr 81. Zastosowane środki zapobiegawcze wobec podejrzanych o przestępstwo z art. 275 k.k.	412
Tabela nr 82. Sposób zakończenia postępowania sądowego prawomocnym wyrokiem wobec sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.	415
Tabela nr 83. Reakcja karna wobec skazanych za przestępstwa z art. 275 § 1-2 k.k. .	416
Tabela nr 84. Wymiar kary pozbawienia wolności orzeczony wobec skazanych za przestępstwa z art. 275 § 1-2 k.k.	417
Tabela nr 85. Okres próby przy warunkowym zawieszeniu wykonania kary wobec skazanych za przestępstwa z art. 275 § 1-2 k.k.	418
Tabela nr 86. Orzeczone obowiązki przy warunkowym zawieszeniu wykonania kary wobec skazanych za przestępstwa z art. 275 § 1-2 k.k.	420
Tabela nr 87. Wymiar kary ograniczenia wolności orzeczony wobec skazanych za przestępstwa z art. 275 § 1-2 k.k.	422
Tabela nr 88. Wymiar kary grzywny orzeczony wobec skazanych za przestępstwa z art. 275 § 1-2 k.k.	424
Tabela nr 89. Środki reakcji karnej orzekane wobec skazanych za przestępstwa z art. 275 § 1-2 k.k.	426
Tabela nr 90. Warunkowe umorzenie postępowania wobec sprawców przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k.	429
Tabela nr 91. Osądzeni i skazani na podstawie art. 275 k.k. za lata 1999-2018	431
Tabela nr 92. Prawomocne skazania według orzekanych kar i środków karnych z art. 275 § 1 i § 2 k.k. za lata 1999-2018	433
Tabela nr 93. Wymiar kary pozbawienia wolności orzeczony wobec skazanych za przestępstwo z art. 275 § 1 k.k. za lata 1999-2018	437

Tabela nr 94. Wymiar kary pozbawienia wolności orzeczony wobec skazanych za przestępstwo z art. 275 § 2 k.k. za lata 1999-2018	440
Tabela nr 95. Rodzaj i formy kary ograniczenia wolności orzeczony wobec skazanych za przestępstwa z art. 275 § 1 i art. 275 § 2 k.k. za lata 1999-2018	443
Tabela nr 96. Wymiar kary ograniczenia wolności orzeczony wobec skazanych za przestępstwa z art. 275 § 1 k.k. i art. 275 § 2 k.k. za lata 1999-2018	446
Tabela nr 97. Wymiar kary grzywny orzeczony wobec skazanych za przestępstwo z art. 275 § 1 k.k. za lata 1999-2018	449
Tabela nr 98. Wymiar kary grzywny orzeczony wobec skazanych przestępstwo z art. 275 § 2 k.k. za lata 1999-2018	452

WYKAZ WYKRESÓW

Wykres nr 1. Dynamika przestępstw stwierdzonych przeciwko wiarygodności dokumentów w Polsce w latach 1999-2019	228
Wykres nr 2. Przestępstwa stwierdzone z art. 275 § 1 i § 2 k.k. na tle przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów w Polsce w latach 1999-2019	230
Wykres nr 3. Dynamika przestępstw stwierdzonych przeciwko wiarygodności dokumentów w woj. podlaskim w latach 1999-2019	233
Wykres nr 4. Przestępstwa stwierdzone z art. 275 § 1 i § 2 k.k. na tle przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów w Polsce w latach 1999-2019	235
Wykres nr 5. Przestępstwa stwierdzone z art. 275 § 1-2 k.k. na tle ogółu przestępczości w Polsce w latach 1999-2019	242
Wykres nr 6. Wykrywalność przestępstw z art. 275 § 1 i § 2 k.k. na obszarze Polski w latach 1999-2012	245
Wykres nr 7. Wykrywalność przestępstw z art. 275 § 1 i § 2 k.k. na obszarze Polski w latach 2013-2019	246
Wykres nr 8. Struktura i dynamika przestępstwa z art. 275 § 1 k.k. i 275 § 2 k.k. w Polsce w latach 1999-2012	249
Wykres nr 9. Struktura i dynamika przestępstwa z art. 275 § 1 k.k. i 275 § 2 k.k. w Polsce w latach 2013-2019	252
Wykres nr 10. Podejrzani o popełnienie przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. z uwzględnieniem kryterium płci w Polsce w latach 1999-2019	256
Wykres nr 11. Podejrzani o popełnienie przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. z uwzględnieniem kryterium wieku w Polsce w latach 1999-2019	258
Wykres nr 12. Podejrzani o popełnienie przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. w podziale na grupy wiekowe w Polsce w latach 1999-2019	261
Wykres nr 13. Przestępstwa stwierdzone z art. 275 § 1-2 k.k. na tle ogółu przestępczości w woj. podlaskim w latach 1999-2019	269
Wykres nr 14. Wykrywalność przestępstw z art. 275 § 1 i § 2 k.k. w woj. podlaskim w latach 1999-2012	271
Wykres nr 15. Wykrywalność przestępstw z art. 275 § 1 i § 2 k.k. w woj. podlaskim w latach 2013-2019	272
Wykres nr 16. Struktura i dynamika przestępstwa z art. 275 § 1 k.k. i 275 § 2 k.k. na obszarze województwa podlaskiego w latach 1999-2012	275

Wykres nr 17. Struktura i dynamika przestępczości z art. 275 § 1 k.k. i 275 § 2 k.k. na obszarze województwa podlaskiego w latach 2013-2019	277
Wykres nr 18. Podejrzani o popełnienie przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. z uwzględnieniem kryterium płci w woj. podlaskim w latach 1999-2019	281
Wykres nr 19. Podejrzani o popełnienie przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. z uwzględnieniem kryterium wieku w woj. podlaskim w latach 1999-2019	284
Wykres nr 20. Podejrzani o popełnienie przestępstw z art. 275 § 1-2 k.k. w podziale na grupy wiekowe w woj. podlaskim w latach 1999-2019	286

WYKAZ SYGNATUR SPRAW KARNYCH OBJĘTYCH BADANIEM

1. Sąd Okręgowy

III K 133/99
III K 71/99
III K 30/00
III K 88/00
III K 122/00
III K 136/01
III K 132/03
III K 244/05
III K 251/06
III K 166/10

2. Sąd Rejonowy

III K 1983/99	III K 3531/01
III K 2119/99	III K 414/01
III K 2176/99	III K 729/01
III K 2553/99	III K 969/01
III K 1148/99	III K 1233/01
III K 1209/99	III K 1658/01
III K 1593/99	III K 3240/01
III K 433/99	III K 1655/01
III K 3008/99	III K 3184/01
III K 1909/99	III K 2859/01
	III K 1015/01
	III K 1759/01
III K 1320/00	
III K 1775/00	
III K 1785/00	III K 117/02
III K 2044/00	III K 541/02
III K 2259/00	III K 689/02
III K 2271/00	III K 981/02
III K 2715/00	III K 2110/02
III K 3025/00	III K 2216/02
III K 1754/00	III K 2337/02
III K 1759/00	III K 2542/02
III K 614/00	III K 3238/02
	III K 3319/02
III K 2605/01	III K 2683/02
III K 220/01	III K 884/02
III K 259/01	
III K 3094/01	III K 515/03
III K 3177/01	III K 1268/03
III K 3240/01	III K 2002/03
III K 3263/01	III K 1337/03
III K 3419/01	III K 1976/03
III K 3431/01	III K 711/03

III K 454/03	XV K 1553/08
	XV K 110/08
III K 523/04	VII K 35/08
III K 2567/04	VII K 85/08
III K 2849/04	VII K 1527/08
III K 5636/04	
III K 1217/04	XV K 1300/09
III K 428/04	XV K 890/09
III K 1482/04	XV K 1432/09
III K 524/04	XV K 201/09
III K 2971/04	VII K 701/09
III K 862/04	VII K 447/09
III K 1688/05	III K 1547/10
III K 3358/05	III K 1148/10
III K 3775/05	XV K 154/10
III K 4403/05	XV K 611/10
III K 4773/05	XV K 191/10
III K 5191/05	III K 192/10
III K 5245/05	III K 1222/10
III K 1717/05	III K 1567/10
III K 507/05	III K 1547/10
III K 4417/05	VII K 602/10
III K 5572/05	
III K 5761/05	XV K 229/11
III K 3871/05	XV K 323/11
III K 5757/05	XV K 332/11
	III K 558/11
III K 1900/06	VII K 208/11
III K 4553/06	VII K 372/11
III K 2865/06	VII K 658/11
III K 1690/06	VII K 853/11
III K 2573/06	VII K 14/11
III K 715/06	
III K 1833/06	XV K 229/12
III K 885/06	XV K 238/12
III K 1509/06	XV K 140/12
	III K 754/12
	VII K 550/12
III K 2298/07	
III K 2519/07	
III K 87/07	XV K 1819/13
III K 387/07	XV K 1323/13
	XV K 1102/13
III K 1569/08	XV K 670/13
III K 1320/08	XV K 1306/13
XV K 971/08	XV K 417/13
XV K 1094/08	III K 1058/13
XV K 1626/08	III K 183/13
III K 1456/08	VII K 646/13
III K 610/08	VII K 224/13

VII K 354/13
VII K 344/13
VII K 389/13

XV K 1140/14
XV K 1231/14
XV K 574/14
XV K 1093/14
III K 410/14
III K 518/14
VII K 425/14
VII K 329/14

XV K 681/15
XV K 798/15
XV K 237/15
XV K 43/15
XV K 1349/15
XV K 1247/15
III K 328/15
VII K 517/15

XV K 1339/16
XV K 1037/16
XV K 654/16
XV K 770/16
XV K 781/16
XV K 643/16
XV K 212/16
XV K 1082/16
XV K 140/16
III K 527/16
III K 942/16
III K 715/16
VII K 231/16

III K 1081/17
XV K 295/17
III K 506/17
XV K 437/17

III K 2086/18
XIII K 788/18
XIII K 1186/18

III K 1415/19
III K 1140/19
XIII K 637/19
XIII K 589/19
XIII K 920/19

ANEKS

KWESTIONARIUSZ DO BADAŃ AKT SĄDOWYCH

Województwo			
Miejscowość			
Rodzaj sądu			
Sygnatura akt			
Terminy	1. Wpłynięcie zawiadomienia o przestępstwie		
	2. Wniesienie aktu oskarżenia		
	3. Wyrok I instancji		
	4. Wyrok II instancji		
I DANE OSOBOPOZNAWCZE SPRAWCY			
1. Płeć		K	M
2. Wiek	a) 17-20 lat b) 21-25 lat c) 26-30 lat d) 31-35 lat	e) 36-40 lat f) 41-45 lat g) 46-50 lat h) 51-55 lat	i) 56-60 lat j) 61-65 lat k) 66-70 lat l) powyżej 70 lat
3. Obywatelstwo	a) polskie b) inne		
4. Stan cywilny	a) kawaler/panna b) żonaty/zamężna c) rozwiedziony/rozwiedziona d) wdowiec/wdowa		
5. Wykształcenie	a) podstawowe b) zawodowe c) średnie d) wyższe e) inne		
6. Zatrudnienie		TAK	NIE
7. Uprzednia karalność		TAK	NIE
8. Jeżeli tak, to za jaki czyn?			
Inne uwagi			

II DANE OSOBOPOZNAWCZE POKRZYWDZONEGO			
1. Płeć		K	M
2. Wiek	a) 17-20 lat b) 21-25 lat c) 26-30 lat d) 31-35 lat	e) 36-40 lat f) 41-45 lat g) 46-50 lat h) 51-55 lat	i) 56-60 lat j) 61-65 lat k) 66-70 lat l) powyżej 70 lat
3. Obywatelstwo	a) polskie b) inne		
4. Stan cywilny	a) kawaler/panna b) żonaty/zamężna c) rozwiedziony/rozwiedziona d) wdowiec/wdowa		
5. Wykształcenie	a) podstawowe b) zawodowe c) średnie d) wyższe e) inne		
6. Zatrudnienie		TAK	NIE
7. Uprzednia karalność		TAK	NIE
8. Jeżeli tak to za jaki czyn?			
Inne uwagi			
III INFORMACJE DOTYCZĄCE CZYNU			
1. Kwalifikacja czynu			
2. Formy stadialne popelnienia przestępstwa	a) usiłowanie b) dokonanie		
3. Formy zjawiskowe popelnienia przestępstwa	A) sprawcze a) sprawstwo pojedyncze b) współsprawstwo (liczba) c) sprawstwo kierownicze d) sprawstwo polecające		
	B) niesprawcze a) podżeganie b) pomocnictwo		
4. Czas	a) rok b) miesiąc c) inne		
5. Miejsce	a) powiat Białystok b) powiat białostocki c) inne miejsce d) szczegółowa lokalizacja		

6. Okoliczności	Sposób działania, sytuacja, wykorzystane środki
7. Sposób popełnienia czynu	<p>a) Posługiwanie się dokumentem tożsamości</p> <ul style="list-style-type: none"> - użycie jako środka prowadzącego do określonego celu - okazywanie cudzego dokumentu jako własnego lub powoływanie się na jego treść - w celu wykorzystania danych osobowych zawartych w dokumencie - pozostawionym np. w wypożyczalni, pozostawionym w zastaw <p>b) Posługiwanie się dokumentem stwierdzającym prawa majątkowe</p> <ul style="list-style-type: none"> - użycie jako środka prowadzącego do określonego celu - okazywanie cudzego dokumentu jako własnego lub powoływanie się na jego treść - w celu wykorzystania danych osobowych zawartych w dokumencie - pozostawionym np. w wypożyczalni, pozostawionym w zastaw <p>c) Kradzież dokumentu tożsamości</p> <ul style="list-style-type: none"> - pozbawienie możliwości korzystania z własnej rzeczy - wyjęcie dokumentu tożsamości spod władania osoby uprawnionej bez jej zgody - kradzież dokumentu tożsamości z zamiarem przywłaszczenia <p>d) Kradzież dokumentu stwierdzającego prawa majątkowe</p> <ul style="list-style-type: none"> - pozbawienie możliwości korzystania z własnej rzeczy - wyjęcie dokumentu stwierdzającego prawa majątkowe spod władania osoby uprawnionej bez jej zgody - kradzież dokumentu stwierdzającego prawa majątkowe z zamiarem przywłaszczenia <p>e) Przywłaszczenie dokumentu tożsamości</p> <ul style="list-style-type: none"> - przywłaszczenie dokumentu tożsamości, który (najczęściej przypadkowo) znalazł się już w jego legalnym, a nie bezprawnym, posiadaniu - zaprzeczanie posiadaniu cudzego dokumentu tożsamości - niezwrócenie, używanie, zatrzymanie wbrew woli właściciela - przywłaszczenie w celu oszustwa - zużycie, roztrwonienie, zbycie, przekazanie osobie trzeciej jako swojej własności, przedsięwzięcie w stosunku do cudzej rzeczy jakichkolwiek czynności zmieniających jej wygląd, - zaprzeczenie praw właściciela i zatrzymanie dokumentu wprost, czy też pod jakimkolwiek kłamliwym pozorem <p>f) Przywłaszczenie dokumentu stwierdzającego prawa majątkowe</p> <ul style="list-style-type: none"> - rozporządzenie cudzym prawem majątkowym z zamiarem zatrzymania tego prawa dla siebie albo dla innej osoby, bez żadnego ku temu tytułowi - przywłaszczenie dokumentu stwierdzającego prawa majątkowe, który (najczęściej przypadkowo) znalazł się już w jego legalnym, a nie bezprawnym, posiadaniu - zaprzeczanie posiadaniu cudzego dokumentu stwierdzającego prawa majątkowe - niezwrócenie, używanie, zatrzymanie wbrew woli właściciela - przywłaszczenie w celu oszustwa - zużycie, roztrwonienie, zbycie, przekazanie osobie trzeciej jako swojej

	<p>własności, przedsięwzięcie w stosunku do cudzej rzeczy jakichkolwiek czynności zmieniających jej wygląd,</p> <ul style="list-style-type: none"> - zaprzeczenie praw właściciela i zatrzymanie dokumentu wprost, czy też pod jakimkolwiek kłamliwym pozorem <p>g) Bezprawne przewożenie, przenoszenie lub przesyłanie dokumentu tożsamości</p> <ul style="list-style-type: none"> - przetransportowywanie dokumentu za granicę RP przy użyciu środka lokomocji (samolot, samochód, motocykl, rower, okręt, inny) - przemieszczenie dokumentu przez granicę RP przez sprawcę niosącego go - dostarczenie dokumentu poza granicę poprzez wysłanie go (poślaniec, poczta, firma spedycyjna, inne) <p>h) Bezprawne przewożenie, przenoszenie lub przesyłanie dokumentu stwierdzającego prawa majątkowe</p> <ul style="list-style-type: none"> - przetransportowywanie dokumentu za granicę RP przy użyciu środka lokomocji (samolot, samochód, motocykl, rower, okręt, inny) - przemieszczenie dokumentu przez granicę RP przez sprawcę niosącego go - dostarczenie dokumentu poza granicę poprzez wysłanie go (poślaniec, poczta, firma spedycyjna, inne) <p>i) Inne</p>
8. Motyw popelnienia czynu	<ul style="list-style-type: none"> - osiągnięcie korzyści majątkowej - rabunek - w celu nieuprawnionego użycia dokumentu - okoliczności, które mają miejsce dopiero po czynie – podjęcie czynności zmierzających do zbycia dokumentu tożsamości/dokumentu stwierdzającego prawa majątkowe, podejmowanie czynności mających na celu stworzenie pozorów legalności ich uzyskania, a w tym działań mających na celu utrudnienie wykrycia ich rzeczywistego pochodzenia (np. fałsz dokumentu) - kradzież w celu zniszczenia lub przekazania dokumentu tożsamości/dokumentu stwierdzającego prawa majątkowe - w celu podjęcia pracy - w celu zrobienia zakupów - w celach przestępczych lub ucieczki przed wymiarem sprawiedliwości - w celach turystycznych - w celu uzyskania azylu - w celu pozyskania danych osobowych - w celu zaciągnięcia zobowiązań tj. kredyty, pożyczki, abonamenty telekomunikacyjne - w celu kradzieży wypożyczonych na podstawie dokumentu tożsamości sprzętów itp. - inne motywy - brak motywu
9. Rodzaj dokumentu, którym posłużył się sprawca	<p>a) Dokument stwierdzający tożsamość (rodzaj)</p> <p>b) Dokument stwierdzający prawa majątkowe (rodzaj)</p>
Inne uwagi	

IV ROZSTRZYGNĘCIA SĄDU

1. Zastosowane środki zapobiegawcze	Rodzaj	Okres
	<p>Środek zapobiegawczy izolacyjny (w postaci tymczasowego aresztowania)</p> <p>Środki zapobiegawcze nieizolacyjne:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) poręczenie majątkowe 2) poręczenie społeczne 3) poręczenie indywidualne od tzw. „osoby godnej zaufania” 4) dozór Policji (a u żołnierza - dozór przełożonego wojskowego) 5) nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego z pokrzywdzonym (w przypadku, gdy dana osoba ma zarzuty dotyczące popełnienia przestępstw na szkodę osoby wspólnie zamieszkującej lokal - gdy zachodzi obawa, że przestępstwo zostanie popełnione ponownie lub padła taka groźba) 6) zawieszenie w czynnościach zawodowych, służbowych 7) nakazanie powstrzymania się od określonej działalności lub prowadzenia określonego rodzaju pojazdów 8) zakaz opuszczania kraju (który może być połączony z odebraniem paszportu lub innego dokumentu uprawniającego do przekroczenia granicy) 	
2. Orzeczona kara, środki karne, przepadek i środki kompensacyjne	Rodzaj	Okres
	<p>Kara pozbawienia wolności</p> <p>Kara ograniczenia wolności</p> <p>Grzywna</p> <p>Środki karne:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) pozbawienie praw publicznych 2) zakaz zajmowania określonego stanowiska, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności gospodarczej 3) zakaz prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi 4) zakaz przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, kontaktowania się z określonymi osobami, zbliżania się do określonych osób lub opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu 5) zakaz wstępu na imprezę masową 6) zakaz wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych 	

	<p>7) nakaz okresowego opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym</p> <p>8) zakaz prowadzenia pojazdów</p> <p>9) świadczenie pieniężne</p> <p>10) podanie wyroku do publicznej wiadomości</p> <p>11) nie orzeczono</p> <p>Przepadek</p> <p>Środki kompensacyjne</p>	
3. Instytucje probacyjne	<p>Warunkowe umorzenie postępowania (powód podjęcia)</p> <p>Warunkowe zawieszenie kary</p>	
Inne uwagi		

NOTATKI: